

**YAZILI BASINDA ALEVİLİĞİN BİZ VE ÖTEKİ(LEŞTİRME)
PRATIĞI: CUMHURİYET VE TÜRKİYE GAZETELERİNDE 2
TEMMUZ 1993 MADIMAK OLAYI'NIN SUNUMU**

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı

Ayşegül BEKAR

Danışman: Doç. Dr. Ferihan POLAT

Temmuz 2023

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Ayşegöl BEKAR

ÖNSÖZ

Çalışma süresi boyunca hem akademik olarak hem de duygusal çabalarıyla beni teşvik eden, yardım ve destekleriyle bu süreci olabildiğince hafifleten ve değerli kılan bazı isimlere teşekkürü borç bilirim. Öncelikle ilk teşekkürüm, yüksek lisans eğitim hayatımla başlayıp devam eden doktora eğitimi süresince hem akademik hem de insani olarak her zaman desteğini en derinlerde hissettiğim, örnek aldığım ve benim için yeri çok değerli olan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Ferihan POLAT'adır. Kendisine bu zorlu süreci bitirebilmem adına bir an olsun beni bırakmadığı için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Doktora tez çalışmamın başlangıcından savunma sürecine kadar geçen uzun zaman diliminde yapıcı eleştirileri ve tavsiyeleri ile çalışmamın şekillenmesine katkıda bulunan, bilgi, destek ve yardımlarını esirgemeyen tez izleme komitesi üyelerim Prof. Dr. Güney ÇEĞİN ve Dr. Öğr. Üyesi Rezzan AYHAN TÜRK BAY hocalarıma, çalışmam için verdikleri emek için teşekkür ediyorum. Ayrıca değerli tavsiyeleri ve yaptıkları paylaşımlarla tezime katkı sağlayan jüri üyelerim Prof. Faruk ATAAY ve Dr. Öğr. Üyesi Kadriye OKUDAN DERNEK hocalarıma teşekkür ediyorum. Öğrenciliğim süresince yardımlarını esirgemeyen Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Sekreteri Vedat ÖZTAŞ'a tüm yardımları için teşekkürü borç bilirim. Her zaman yanımda olduklarını hissettirip destek ve sevgileriyle mesafeleri yok eden dostlarım Burcu, Gamze, Ebru ve Emine'ye çok teşekkür ediyorum.

Bugünlere gelmemde büyük emekleri olan ve hayatımın hemen her döneminde olduğu gibi bu çalışmam sırasında da hiçbir yardımı esirgemeyen, maddî ve manevî olarak her zaman destek çıkan, varlığını sürekli hissettiğim, çok değerli aileme; annem Emine Durmuş'a, babam Yaşar Durmuş'a, dayım Mehmet Durmuş'a ve kardeşlerim Gökşen, Gülşen, Şafak ve İsmail Durmuş'a sonsuz teşekkürü borç bilirim. Ayrıca ikinci ailem olan BEKAR ailesine de yürekten teşekkür ediyorum.

Son olarak lisans öğrenciliğinde tanıyıp sevdiğim, çalışmam boyunca beni motive eden, her konuda destek çıkan ve koşulsuz sevgisini her an hissettiren, en büyük şansım olan sevgili eşim İbrahim Bekar'a hayatımda var olduğu için ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu süreçte dünyaya gelerek hayatımıza renk katan biricik sevgili kızım, canım Sevde İnci'ye varlığı ve annesine gösterdiği sabrı için de sonsuz teşekkür ediyorum.

ÖZET

YAZILI BASINDA ALEVİLİĞİN BİZ VE ÖTEKİ(LEŞTİRME) PRATIĞI: CUMHURİYET VE TÜRKİYE GAZETELERİNDE 2 TEMMUZ 1993 MADIMAK OLAYI'NIN SUNUMU

Bekar, Ayşegül

Doktora Tezi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Ferihan Polat

Temmuz 2023, xi + 338 sayfa

1998 yılından itibaren Avrupa Birliği ilerleme raporlarında azınlık bir grup olarak ifade edilen Aleviler, Cumhuriyet tarihi boyunca bu toplumda barış ve huzur içinde yaşamalarını güçleştiren birçok linç ve saldırı girişimlerine maruz kalmışlardır. Özellikle bu çalışmaya konu olan Madımak Olayı, Alevi grubu özelinde ortaya çıkışı, sonuçları ve faileri açısından geniş bir tartışma sahası sunmakla birlikte, literatürdeki çalışmaların yaşanılanları aydınlatmada yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle çalışma Madımak Olayı'nı daha iyi aydınlatabilmek için Türk basını söylem açısından incelemeyi amaçlamıştır.

Çalışmada, Madımak olayı ile ilgili olarak Alevilere yönelik bu şiddet eylemlerinin medyada nasıl anlamlandırıldığı, gazetelerin bu olayla ilgili sundukları haberlerin hangi karşıtlıklar üzerinden ötekileştirme yaptıkları, gazetelerin haber sunumlarının dönemin siyasilerinin söylemleriyle olayın yeni bir inşasına girip girilmediği irdelenmiştir. Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin 1993-1994-1995 Temmuz ayları içerisindeki haber metinleri, Van Dijk'in eleştirel söylem analizine uygun çözümlenerek haber metinlerinin altında yatan ideolojik kurgular ortaya konulmaya çalışılmıştır. Her iki gazetenin *biz* ve *ötekisinin* kimlerden oluştuğuna ve *bize/ötekine* yüklenen değerlerin neler olduğuna, incelenen haberlerden ortaya çıkan temalar üzerinden bakılmıştır. Buna göre, çalışmada her iki gazetenin de kendi ideolojik tutumlarına göre *biz* ve *ötekisini* oluşturduğu ve haber içeriklerini bu sınırlar çerçevesinde geliştirdiği sonucuna varılmıştır. Türkiye Gazetesi *biz* olarak belirlediği 'öfkeli kalabalık'ın yanında yer alıp Aziz Nesin özelinde Alevileri ötekileştirmekte ve haberlerini, dönemin sağ siyasi liderlerinin söylemlerinden oluşturmaktadır. Buna karşıt bir şekilde Cumhuriyet Gazetesi ise *biz* olarak Nesin'in yanında yer almakta ve şeriatçıları, gericileri haberlerinde ötekileştirmekte ve haberlerini saldırıya uğrayan Aleviler ve Nesin'in söylemlerinden oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevi(lik), ötekileştirme, Sivas Madımak Olayları, Türk yazılı basını, eleştirel söylem analizi

ABSTRACT

"US AND THE OTHER" PRACTICE OF THE ALEVISM IN THE PRINT MEDIA: THE PRESENTATION OF THE MADIMAK INCIDENT ON JULY 2, 1993 IN THE CUMHURİYET AND TÜRKİYE NEWSPAPERS

Bekar, Ayşegül

Doctoral Thesis

Political Science and Public Administration

Adviser of Thesis: Associate Professor Ferihan Polat

July 2023, xi + 338 pages

The Alevis, who have been described as a minority group in the European Commission Progress Reports since 1998, have been subjected to many lynching and attack attempts throughout the history of the Republic, which made it difficult for them to live in peace and tranquility in this society. Although the Madımak Incident, which is the subject of this study in particular, presents a wide field of discussion in the Alevi group in terms of its emergence, results and perpetrators, it is thought that the studies in the literature are not sufficient to clarify the experiences. For this reason, the study aimed to examine the Turkish press in terms of discourse in order to better clarify the Madımak Incident.

In this study, it has been examined how these acts of violence against the Alevis regarding the Madımak incident are interpreted in the media, by which oppositions the newspapers marginalized this event with the news they presented, whether the news presentations of the newspapers attempt a new construction of the event with the discourses of the politicians of the period. The news texts of Cumhuriyet and Türkiye newspapers on July in 1993-1994-1995 were analyzed in accordance with Van Dijk's critical discourse analysis to reveal the ideological fictions underlying the news texts. It has been examined who "us" and "the other" are composed of, and what values are attributed to us and the other, through the themes emerging from the analyzed news. Therefore, in this study, it was concluded that both newspapers formed us and the other according to their ideological attitudes and developed their news content within these limits. Türkiye Newspaper takes sides with the "angry crowd" that it defines as us, marginalizing Alevis in particular to Aziz Nesin, and composes its news from the discourses of the right-wing political leaders of the period. On the other hand, Cumhuriyet Newspaper, takes sides with Nesin as us and marginalizes the followers of sharia and reactionary in its news and composes its news from the discourses of the attacked Alevis and Nesin.

Keywords: Alevi/Alevism, marginalization, Sivas Madımak Incident, Turkish print media, critical discourse analysis

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. Araştırmanın Konusu	5
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	7
1.3. Araştırmanın Yöntemi: Eleştirel Söylem Analizi	9
1.3.1. Eleştirel Söylem Çözümlemesi	9
1.3.2. Teun A. van Dijk'ın Eleştirel Söylem Çözümlemesi Modeli	11
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	14

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Medya	16
2.1.1. Medyanın Kamuoyu Oluşturma Gücü	18
2.1.2. Medya Kuramları	22
2.1.2.1. Basının Dört Kuramı	22
2.1.2.1.1. Otoriter (Baskıcı) Kuram	23
2.1.2.1.2. Özgürlükçü (Liberal) Kuram	24
2.1.2.1.3. Toplumsal (Sosyal) Sorumluluk Kuramı	26
2.1.2.1.4. Sovyet - Totoliter (Sosyalist) Kuram	26
2.1.2.2. Basın Kuramında Yeni Yaklaşımlar	27
2.1.2.2.1. McQuail'in Sınıflandırması	27
2.1.2.2.2. Altschull'un Sınıflandırması	29
2.1.3. Haber Nedir?	30
2.1.3.1. Haber Yapma Sürecini Etkileyen Unsurlar	31
2.1.3.1.1. Haber Değeri	31
2.1.3.1.2. Haber Yapımında İdeolojinin Etkisi	35

2.2. Alevilik Nedir?.....	37
2.2.1. Tarihsel Arka Planıyla Alevilik	37
2.2.2. Alevilik Öğretisi.....	40
2.2.3. Alevi İnanç Sistemindeki Önemli Kavramlar	42
2.3. Biz ve Öteki(leştirme).....	49
2.3.1. Biz ve Ötekinin İnşası.....	51
2.3.2. Biz ve Öteki(leştirme)nin Amacı ve İşlevi.....	53
2.3.3. Ötekileştirmenin Araçları.....	54
2.3.3.1. Kalıp Yargılar ve Ön Yargılar.....	54
2.3.3.2. Sosyal Damgalama.....	55
2.3.4. Ötekileştirme Biçimleri.....	56
2.3.5. Biz için Öteki ve Ötekinin Niteliği	58
2.3.6. Öteki ile Doğan Ayrıştırma ve Sonuçları.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

TÜRK BASININDA BİZ VE ÖTEKİ(LEŞTİRME) PRATIĞI: ALEVİLİK

3.1. Türkiye’de Medya ve Siyaset İlişkisi.....	60
3.1.1. 1923-1950 Tek Parti Döneminde Medya ve Siyaset İlişkisi.....	61
3.1.2. 1950-1980 Arası Medya ve Siyaset İlişkisi	65
3.1.3. 1980’li Yıllarda Medya ve Siyaset İlişkisi.....	72
3.1.4. 1990’lı Yıllarda Medya ile Siyaset İlişkisi (1990-2002).....	76
3.2. Medyada Öteki’nin Temsili ve İnşası	79
3.2.1. Haber Söyleminde Öteki’nin Temsili ve İnşası	80
3.2.2. Medya ve Öteki’nin Temsilinde Sosyo-Politik Bağlamın Etkisi.....	83
3.2.3. Türk Basınında Ötekileştirme	84
3.3. Türkiye’de Aleviliğin Ötekileştirilmesi	86
3.3.1. Türkiye’de Alevilik Algısı: Alt Kültür	86
3.3.2. Türk Siyasal Hayatında Alevilere Yönelik Eylemler.....	88
3.3.2.1. 1923-1950 Tek Parti Dönemi’nde Alevilere Yönelik Eylem: 1938 Dersim.....	89
3.3.2.2. 1950-1980 Arası Dönemde Alevilere Yönelik Eylemler.....	94
3.3.2.2.1. Haziran 1966 Ortaca Olayı	102
3.3.2.2.2. 11 Haziran 1967 Elbistan Olayı	105
3.3.2.2.3. 15 Aralık 1968 Hekimhan Olayı	105
3.3.2.2.4. 5 Mart 1971 Kırıkhan Olayı	106

3.3.2.2.5. 17-20 Nisan 1978 Malatya Olayı	107
3.3.2.2.6. 3 Eylül 1978 Ali Baba Mahallesi Olayı	108
3.3.2.2.7. 19-26 Aralık 1978 Maraş Olayları	108
3.3.2.3. 1980'li Yıllarda Alevilere Yönelik Eylem: 1980 Çorum Olayları.....	110
3.3.2.4. 1990'lı Yıllarda (1990-1996) Alevilere Yönelik İki Büyük Eylem: 1993 Madımak Sivas ve 1995 Gazi İstanbul Olayları.....	115
3.3.2.4.1. 2 Temmuz 1993 Madımak Olayı	121
3.3.2.4.2. 12 Mart 1995 Gazi Mahallesi Olayları	127
3.3.3. Alevilere Yönelik Eylemlerin Niteliği	129
3.3.4. Türk Basınında Aleviliğin Ötekileştirilme Pratikleri.....	135

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

CUMHURİYET VE TÜRKİYE GAZETELERİNİN MADIMAK OLAYINA İLİŞKİN HABERLERİNİN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ

4.1. Gazetelerin Makro Yapı Çözümlemeleri	146
4.1.1. 1993 Temmuz Ayına Ait Cumhuriyet Gazetesi Haberlerinin Makro Yapı Analizi.....	146
4.1.1.1. 3 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi	148
4.1.1.2. 4 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi	152
4.1.1.3. 5 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi	162
4.1.1.4. 6 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi	170
4.1.2. 1993 Temmuz Ayına Ait Türkiye Gazetesi Haberlerinin Makro Yapı Analizi	175
4.1.2.1.3 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi	177
4.1.2.2. 4 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi	179
4.1.2.3. 5 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi	183
4.1.2.4. 6 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi	186
4.2. Gazetelerin Mikro Yapı Analizinde Ortaya Çıkan İdeolojik Kodlar	188
4.2.1. Cumhuriyet Gazetesi Söyleminde Madımak Olayı: Alevilerin Biz Olarak Sahiplenilmesine Karşılık Gericilerin Ötekileştirilmesi	188
4.2.1.1. Tahrik Vurgusu	189
4.2.1.2. Katliam Vurgusu	194
4.2.1.3. Alevilere Bakış.....	205
4.2.1.4. Devletin Pratiklerine Bakış	218
4.2.1.5. Protesto ve Anma Eylemlerine Bakış	227
4.2.2. Türkiye Gazetesi Söyleminde Madımak Olayı: Öfkeli Kalabalık'ın Biz Olarak Sahiplenilmesine Karşılık Aziz Nesin Özelinde Alevilerin Zımni Ötekileştirilmesi	243

4.2.2.1. Tahrik Vurgusu	244
4.2.2.2. Katliam Vurgusu	255
4.2.2.3. Alevilere Bakış.....	261
4.2.2.4. Devletin Pratiklerine Bakış	271
4.2.2.5. Protesto ve Anma Eylemlerine Bakış	286
4.3. Biz ve Öteki(leştirme) Pratikleri Bağlamında Genel Değerlendirme	291
4.3.1. Cumhuriyet Gazetesi'nde Ötekileştirme Pratiği: Gericilik Üzerine	291
4.3.2. Türkiye Gazetesi'nde Ötekileştirme Pratiği: Alevilik Üzerine	294
SONUÇ	298
KAYNAKLAR	305
EKLER.....	326
ÖZGEÇMİŞ	337

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Cumhuriyet Gazetesi'nin İç Grubunu Oluşturan Alevilerin 'Kurban' Olarak Tanımlanması.....	202
Şekil 2: Cumhuriyet Gazetesi'nin İç Grup Üyelerini Öven Yazıları 'Her Şafakta Doğarız Karanlığın İcadına İnat' Başlıklı Sayfalarda Sunumu	215
Şekil 3: Cumhuriyet Gazetesi'nin Dış Grup Üyelerinden Karamollaoğlu'nun Olaydaki Kışkırtıcı Etkisini Ön Plana Çıkaran Haber Fotoğrafı	224
Şekil 4: Cumhuriyet Gazetesi'nin 05.07.1993 Tarihli Sayısında Biz/Öteki Karşıtlığını Sunan Sayfa Düzeni.....	225
Şekil 5: 1995 Yılında Madımak Olayı'nın Anma Dönemine İlişkin Cumhuriyet Gazetesi'nin Devletin Pratiklerine İlişkin Eleştirisini İçeren Manşetler ve İlk Sayfa Düzeni	239
Şekil 6: Türkiye Gazetesi'nin Yaşananları Duyurduğu İlk Sayfa Düzeni	249
Şekil 7: Türkiye Gazetesi'nin Biz/Öteki Karşıtlığını Pekiştiren Sayfa Düzeni.....	253
Şekil 8: Türkiye Gazetesi'nin Zımnî Ötekisi Olan Alevi Göstericilerin Eylemlerinin Olumsuz Sunumu	270
Şekil 9: Türkiye Gazetesi'nin İç Grup Üyelerinden Karamollaoğlu'nun Öfkeli Kalabalık Üzerindeki Olumlu Etkisi Olduğu İddiasına Dair Fotoğrafı	280
Şekil 10: Türkiye Gazetesi'nin Biz/Öteki Karşıtlığını Masum Karamollaoğlu/Suçlu Nesin Üzerinden Sunduğu Sayfa Düzeni	282
Şekil 11: "Sokaklar Asker Dolu" Notlu Fotoğraf	283
Şekil 12: Türkiye Gazetesi'nin İç Grup Üyelerinin Yaşananlara İlişkin Eylemlerinin Olumlu Sunumu	287
Şekil 13: Türkiye Gazetesi'nin Ötekisine Ait Eylemleri Suç Olarak Sunumu	288

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: 1993 Temmuz Ayına Ait Cumhuriyet Gazetesi’nde “Kışkırtma” Vurgusunun Ön Plana Çıktığı Haberler	189
Tablo 2: 1993 Temmuz Ayına Ait Cumhuriyet Gazetesi’nde “Sivas Katliamı” Ve “Şeriatçı Failler” Vurgusunun Ön Plana Çıktığı Haberler	194
Tablo 3: 1993 Temmuz Ayına Ait Cumhuriyet Gazetesi’nde Olayın “Alevi-Sünni Çatışması” Olduğu İddiasının Sunumu	205
Tablo 4: 1993 Temmuz Ayına Ait Cumhuriyet Gazetesi’nde “Olaya Seyirci Kalan Devlet” Eleştirisinin Ön Plana Çıktığı Haberler	218
Tablo 5: Anma Dönemlerine İlişkin Cumhuriyet Gazetesi’nin ‘Katliam Vurgusu’nun Çıktığı Haberler	231
Tablo 6: 1993 Temmuz Ayına Ait Türkiye Gazetesi’nde “Tahrik” Vurgusunun Ön Plana Çıktığı Haberler	244
Tablo 7: 1993 Temmuz Ayına Ait Türkiye Gazetesi’nde “Sivas Olayları” Tanımlamasının Öne Çıktığı Haberler	255
Tablo 8: 1993 Temmuz Ayına Ait Türkiye Gazetesi’nde Mezhep Çatışmasının Reddi Ve Olayın Etki-Tepki Çerçevesinde Öfkeli Halkın, Aziz Nesin’e Karşı Haklı Tepkisi Olarak Sunumu.....	261
Tablo 9: 1993 Temmuz Ayına Ait Türkiye Gazetesi’nde “Devletin Söylemleri”nin Ön Plana Çıktığı Haberler	271

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABTM: Alevi-Bektaşî Temsilciler Meclisi

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

ASALA: Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu

BBP: Büyük Birlik Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

CEM VAKFI: Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DEV SOL: Devrimci Sol

DGM: Devlet Güvenlik Mahkemesi

DP: Demokrat Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

GUSÜ: Güvercinler Uçmuyor Sivas Üstünde

HBVKD: Hacı Bektaşî Veli Kültür Derneği

HEP: Halkın Emek Partisi

IPI: Uluslararası Basın Enstitüsü

İP: İşçi Partisi

MGK: Milli Güvenlik Konseyi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MİT: Millî İstihbarat Teşkilâtı

MSP: Milli Selamet Partisi

PKK: Kürdistan İşçi Partisi

PSAKD: Pir Sultan Abdal Kültür Derneği

PSAŞ: Pir Sultan Abdal Şenlikleri

RP: Refah Parti

SBP: Sosyalist Birlik Partisi

SHP: Sosyaldemokrat Halkçı Parti

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK: Türk Ceza Kanunu

TDK: Türk Dil Kurumu

TÖB-DER: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Türkiye'nin toplumsal unsurlarından biri olan Aleviler, toplumsal alanda pek çok sorunla karşılaşmışlardır. Alevilerin bir toplumsal grup olarak yaşadıkları sorunların başında Aleviliğin, İslam dışı kaynaklarla ilişkilendirilmesi gelmektedir. Bu durum mezhepsel bir kimlik taşıyan Aleviler hakkında yanlış algılamalara, önyargılara ve olumsuz birçok eyleme zemin hazırlamaktadır. Cumhuriyet dönemine bakıldığında 1921 Koçgiri, 1937-38 Dersim, 1966 Muğla Ortaca, 1967 Maraş, 1968 Malatya, 1971 Hatay, 1978 Malatya-Sivas-Maraş, 1980 Çorum, 1993 Sivas Madımak, 1995 Gazi-Ümraniye İstanbul gibi birçok şiddet eyleminin, farklı dönem ve coğrafyalarda bu azınlık grubunu hedef aldıkları görülmektedir. Ancak, tüm bu yaşanan olumsuz toplumsal deneyimlere rağmen, literatürde Alevilik ve Aleviler ile ilgili yapılan çalışmaların daha çok sosyolojik ve dini açıdan konuları ele aldıkları görülmektedir. Bu bağlamda, akademik tez çalışmalarının neredeyse tamamında Alevilerin folklorik açıdan yöresel kültürleri ve yaşayış biçimleri ön plana çıkmakta, kentleşmenin bu mezhepsel kimliğin üyeleri arasında dönüştürdüğü yaşam biçimi incelemeye alınmaktadır.

Toplumdaki azınlık gruplarından biri olan Alevilere yönelik dönem dönem yaşanan bu şiddet eylemlerini anlayabilmek için toplumsal alanda önemli bir kamuoyu oluşturma odağı olan medyanın, bu saldırı dönemlerinde oynadığı rol öncelikli olarak incelemeye alınmalıdır. Kamuoyunu etkileyebilme gücüyle medya, siyasi mekanizmaların istedikleri gündemi oluşturmak amacıyla kullandıkları önemli araçlardan biridir. Medya ile siyasilerin karşılıklı etkileşimleri bu ilişkide medyanın söylemlerinin gittikçe politize olmasına yol açmaktadır. Özellikle yazılı basında, bu ilişki kendini daha net ortaya koymaktadır. Alevilerle ilgili gerçekleşen şiddet olaylarını yazılı basın üzerinden inceleyen çoğu çalışmanın, dönemin koşullarına değinmeden daha çok gazetecilik alanında yapılan araştırmalara dayandığı ve yöntem olarak da içerik analizinin kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla haber metnindeki ideolojik kurgulara, verilmek istenen mesajlara ya da haberin neden o şekilde sunulduğu bilgisine ulaşamamaktadır.

İçerik analizi ile belirlenen kelimelerin metin içerisinde ne kadar geçtiği ya da cümlelerin yapıları tespit edilir iken metindeki anlamlarına ulaşamamaktadır. Dolayısıyla gazetelerin haberleri sunmada kullandıkları kelimelerin sayısı ya da cümlelerin yapısı gibi teknik ve niceliksel bilgilere ulaştıran içerik analizinden ziyade

metnin vermek istediği mesaja, bilince ulaştırın eleştirel söylem analizinin bu çalışmada kullanılması ele alınan olayın aydınlatılması açısından daha açıklayıcı olacaktır. Çünkü söylemin oluşumunda etkili olan siyasal ve sosyal bağlamın incelenmesini temel alan bir yaklaşım olan eleştirel söylem analizi, gerçeğin medyada nasıl konumlandığını yani medyanın bu konumlandırmada kullandığı dili daha ayrıntılı olarak incelemektedir.

Öncülüğünü Norman Fairclough, Ruth Wodak, Teun van Dijk'in üstlendiği eleştirel söylem analizi, ideolojik bir işleve sahip olmakla beraber kültürü ve toplumu inşa etmektedir. Söylem ile mevcut iktidar yapılar, gerçeği ya da verilmek istenen gerçeği denetim altında tutmaktadır. Söylemin şekli, seçimi, kullanılan başlıklar, manşetler ya da retorik simgesel seçkinlerin söyleminden oluşmaktadır. Van Dijk'a göre haberlerde kullanılan metinler, bu seçkinlerin söylemlerinin yeniden üretildiği metinler olarak sunulmaktadır. Metinler, makro ve mikro olmak üzere iki yapıya ayrılmaktadır. Metnin makro yapıları, haber başlıkları, alt başlıkları, haber girişleri, haber spotları, fotoğraflardan oluşmakta iken mikro yapılar; kullanılan kelime, cümle yapıları ve anlamlarını kapsamaktadır. Ayrıca mikro yapılarda aynı temanın diğerlerinde farklı olarak nasıl dile getirildiği de incelenmektedir. Çalışmada Van Dijk'in eleştirel söylem analizi ile haber metinlerinin altında yatan ideolojik kurgular ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla haber metinlerinde atılan manşetler, alt başlıklar, temalar, örnekler, metin içerisindeki özel kelimelerin seçimi, metinlerin anlatım dili, aktörler, kullanılan kanıtlar ya da retorikler incelemeye tabii tutulmuş; söylem ile ideoloji arasındaki ilişkiler açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışması ise 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas'ta gerçekleştirilen Pir Sultan Etkinliklerinde meydana gelen ve otuz yedi kişinin ölümüyle sonuçlanan olayı, sosyopolitik olarak Türk ulusal basınının kullandığı söylemi eleştirel açıdan incelemeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan, çalışmada, Alevilere yönelik şiddet eylemlerinin medyada nasıl anlamlandırıldığı, dönemdeki siyasilerin söylemleriyle yeni bir inşaya girişip girişmedikleri incelenecektir. Bu inceleme ise Cumhuriyet ve Türkiye gazeteleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bu iki gazete aracılığıyla haber metinlerinde Madımak Olayı'nın öznelerinden olan Alevilerin biz ve öteki olarak nasıl kurgulandığı, hangi özellikler ve karşıtlıklar ile tanımlandığı incelenmektedir. Sağ kesimi temsil eden Türkiye Gazetesi'ne karşılık, sol kesimi temsilen Cumhuriyet Gazetesi'nin seçilerek; yaşanmış tek olayın sunumunda, gazetelerin benimsedikleri ideolojik kodların haber yapma süreçlerindeki etkisi incelenmektedir. Birbirine ideolojik görüş olarak zıt olan iki

gazete grubunun seçilme nedeni ise Alevi/Sünni karşıtlığının net görülebileceği bir söylemsel alan oluşturmalarından kaynaklanmaktadır.

Özet olarak bu gazetelerin belirtilen dönem aralıklarında saldırıların öncesini ve müdahale dönemini nasıl değerlendirdikleri, olayları nasıl bir söylemle yeniden inşa ettikleri, Alevileri biz ve öteki olarak hangi karşıtlıklar ile tanımladığı, hangi ötekileştirme pratiklerinin kullanıldığı analiz edilecektir. Dolayısıyla haber metinlerinde atılan manşetler, alt başlıklar, temalar, örnekler, metin içerisindeki kelimelerin seçimi, metinlerin anlatım dili, aktörler, kullanılan kanıtlar ya da retorikler incelemeye tabii tutulacak; söylem ile ideoloji arasındaki ilişkiler açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Böylelikle, kullanılacak olan eleştirel söylem analizi ile ele alınacak problemin hem sosyal hem de siyasal bağlamda değerlendirilmesine katkı sağlanacaktır. Bu bağlamda araştırmada aşağıdaki sorular cevaplandırılmaya çalışılacaktır:

1. Gazeteler 2 Temmuz 1993 günü yaşanan Madımak Olayı'ndaki tarafları nasıl tanımlamaktadır?
2. Gazetelerin iç grup (biz) ve dış grup (öteki)ları kimlerden ve hangi karşıtlıklardan oluşmaktadır?
3. Yaşanan olayın sunumu gazeteler tarafından nasıl gerçekleştirilmektedir?
4. Olayın sunumunda hangi haberler geri plana itilmekte, hangi haberler ön plana çıkmaktadır?
5. Olayın sunumuna ilişkin gazeteler hangi haber kaynaklarına başvurmaktadır?
6. Olayın anma dönemlerine ilişkin gazetelerin kullandıkları söylemde 1993 yılına göre farklılıklar bulunmakta mıdır?
7. Olayın sunumunda gazetelerin Alevilere yönelik bakış açısı nedir?
8. Olayın sunumunda gazetelerin devletin pratiklerine bakış açısı nedir?
9. Farklı ideolojik görüşü benimsemiş olan gazeteler aynı olayı konu edinirken haberi veriş şekillerinde ne tür farklılıklar vardır?
10. Gazeteler yaşanan olayları yansıtırken nesnel bir şekilde davranmış mıdır?
11. Gazetelerin haberleri sunma şeklinde kullandıkları ifadeler, kavramlar ve dil açısından ne tür farklılıklar içermektedir?
12. Gazetelerden hangisinin ya da hangilerinin haberleri resimle ve daha geniş alanda sunmasına karşılık hangileri daha az yer vermektedir?
13. Gazeteler dış gruplarını (öteki) hangi ötekileştirme pratikleri ile ötekileştirmektedir?

“Yazılı Basında Aleviliğin Biz ve Öteki(leştirme) Pratiği: Cumhuriyet ve Türkiye Gazetelerinde 2 Temmuz 1993 Madımak Olayı’nın Sunumu” adlı tez çalışması, “Araştırma ile İlgili Genel Bilgiler”, “Kavramsal Çerçeve”, “Türk Basınında Biz ve Öteki(leştirme) Pratiği: Alevilik”, “Araştırma Bulguları: Alevilere Yönelik Saldırı Haberlerinde Türkiye ve Cumhuriyet Gazetelerinin Karşılaştırmalı Söylem Analizi” olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın "Araştırma ile İlgili Genel Bilgiler" başlıklı ilk bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve önemi, yöntemi ve sınırlılıkları açıklanmaktadır. “Kavramsal Çerçeve” adlı bölümde medyanın kamuoyu oluşturma gücünden, haber yapma sürecinde ideolojinin etkisinden, Alevilik öğretisi ve Alevi inanç sisteminde önem arz eden kavramlardan bahsedilecektir. Ayrıca ötekileştirmenin ne olduğu ve nasıl gerçekleştirildiğine dair bilgiler de bu bölümde verilecektir. Kuramsal çerçeveyi oluşturan “Türk Basınında Biz ve Öteki(leştirme) Pratiği: Alevilik” adlı bölümde ilk olarak Türkiye’de medya ve siyaset arasındaki ilişki dönemsel olarak incelenecektir. Sonrasında medyada biz ve öteki(leştirme)nin nasıl yapıldığına ve ötekileştirme tarzlarına ait bilgiler sunulacaktır. Bölümün “Türkiye’de Aleviliğin Ötekileştirilmesi” isimli alt başlığında ise Türkiye’de Aleviliğin dönemsel olarak gelişim serüveni ve Alevilere yönelik eylemler verilmektedir. Alevilere yönelik gerçekleşen bu eylemlerin kendiliğinden mi oluştuğu ya da öncesinde bir amaç için mi planladığına dair bu eylemlerin özelliklerinden bahsedilecektir. Akabinde ise Alevilerin toplumsal hayatın hangi alanlarında ayrımcılığa uğradığına ve Alevilerin ötekileştirilme pratiklerinin Türk basınında nasıl karşılık bulduğuna dair çalışmalardan bahsedilecektir. Eleştirel söylem analizine uygun olarak incelenen haberler “Araştırma Bulguları: Alevilere Yönelik Saldırı Haberlerinde Cumhuriyet ve Türkiye Gazetelerinin Karşılaştırmalı Söylem Analizi” adlı son bölümde tartışılmaktadır. Bu bölümde gazetelerin olayı sunma şekillerine uygun olarak belli temalar belirlenmektedir: tahrik vurgusu-katliam vurgusu-Alevilere bakış-devletin pratiklerine bakış-protesto ve anma eylemlerine bakış. Gazetelerin haberleri belirlenen temalar altında incelenmeye tabi tutulmakta ve Madımak Olayı özelinde Türk kamuoyunda Aleviliğe yönelik biz ve öteki(leştirme)nin hangi karşıtlıklarla inşa edildiği ve bu inşanın toplumsal huzuru ve güveni nasıl zedelediği değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. Araştırmanın Konusu

Türkiye'nin karmaşık sorunlarından birini teşkil eden Aleviliğin günümüzde net bir tanımından ziyade çeşitli açıklamaları bulunmaktadır. Dinsel bağlamda ele alınan Aleviliğin karşılaştığı en büyük sorunların başında Aleviliğin, İslam dışı kaynaklarla ilişkilendirilmesi gelmektedir. Bu yanlış tanımlamadan dolayı Aleviler, farklı dönemlerde ve farklı toplumlarda birçok şiddet eylemlerine maruz kalmışlardır. Cumhuriyet dönemine bakıldığında Alevilere yönelik birçok eylemlerin olduğu da görülmektedir: 1921 Koçgiri, 1937-38 Dersim, 1966 Muğla Ortaca, 1967 Maraş, 1968 Malatya, 1971 Hatay, 1978 Malatya-Sivas-Maraş, 1980 Çorum, 1993 Sivas Madımak, 1995 Gazi-Ümraniye İstanbul.

1998 yılından itibaren Avrupa İlerleme Raporlarında azınlık grup olarak belirtilen Alevilerin, resmi bir dini grup olarak tanınmış olmaması da Türkiye'nin sosyolojik gerçekliğinde çözmesi gereken sorunlardan bir tanesini oluşturmaktadır. Sosyal bilimciler için zengin bir materyal alanı sunmakta olan Alevilik, sosyolojik, folklorik, dini, siyasi ve hukuki açıdan çeşitli değerlendirmelere konu olmaktadır.

Çalışma, 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas'ta düzenlenen Pir Sultan Etkinlikleri'nde meydana gelen ve 37 kişinin ölümüyle sonuçlanan olayı, Türk basınında kullanılan söylem açısından incelemektedir. Çalışmada dönemin hükümet yanlısı ve sağ kesimi temsil eden Türkiye gazetesi¹ ile hükümete muhalifliğiyle ve sol kesimi temsil ettiği bilinen Cumhuriyet Gazetesi² incelemeye tabi tutulmaktadır. Her iki gazetenin 1993-1994-1995 Temmuz ayları çalışma kapsamında yer almaktadır. Madımak Olayı'na ilişkin haber metinlerinin analizinin ana hedefi, Türkiye ve Cumhuriyet gazeteleri aracılığıyla *biz* ve *ötekini* nasıl tanımlandığını ve anlamlandırıldığını ve bu çerçevede

¹ 22 Nisan 1970 tarihinde Enver Ören tarafından ilk olarak Hakikat adıyla yayımlanmaya başlamıştır. İhlas Holding bünyesinde günlük yayınlanan bir gazetedir. Günümüzdeki adı da olan Türkiye'yi 29 Mart 1972 tarihinde almıştır. Türkiye Gazetesi, sağ kamuoyuna seslenen gazetelerden biridir.

² İlk yayın tarihi 7 Mayıs 1924'dür. Kurulduğu ilk günden itibaren Türkiye'de yayımlanan günlük bir gazetedir. Yunus Nadi (Abaloğlu) ve iki ortağı Nebizâde Hamdi ve Zekeriya Sertel tarafından Atatürk'ün desteği ile kurulmuştur. Yunus Nadi, 1924 ile 1945 arası başyazarlığı yapmıştır. Cumhuriyet yönetiminin ilkelerini savunmak amacıyla yayımlanmaya başlamıştır. Bugün hâlâ yayımlanmaya devam etmektedir. İdeolojik olarak sol çizgide yer alan bir gazetedir. Sürekliliğinin yanında toplumu yönlendirme ve etkileme niteliğine sahip olan bir gazetedir.

oluşturulan yeniden üretim sürecinin nasıl gerçekleştiğini ve hangi ötekileştirme pratiklerinin kullanıldığını Alevilik kimliği üzerinden ortaya koyabilmektir.

Sivas'ta yaşanan olayın seçilmesinin nedeni ise Aleviler için Madımak'ın gereğince aydınlatılmamış olması sebebiyle yoğun mağdur edildiği duygularını yaşatan bir travma olmasıdır. Alevilere göre suçluların gerekli cezaları almaması hatta Madımak saldırganlarının avukatlığını yapanların daha sonra hükümetlerde bakan olarak görev almış olması³ da Alevilerin haksızlığa uğramışlık duygularını perçinlemiştir. Ayrıca olaylara yönelik dönemin siyasilerince yapılan "tahriklerin olduğu"⁴ iddiaları, Alevilere göre gerçeği yansıtmamakta ve eşit vatandaşlık gereği devlet tarafından yeterince gözetilmedikleri inancını doğurmuştur. Üstelik olaylara ilişkin dönemin yetkililerinin eylemlere katılan kitleyi gözetken açıklamaları⁵ Alevilerde devlet yetkililerinin adil davranmadıklarına ilişkin hakkaniyet duygularını zedelemiştir. Bu açıdan, çalışmada

³ Av. Şevket Kazan - Eski RP Milletvekili ve eski Adalet Bakanı; Av. Celal Mümtaz Akıncı - Afyon Barosu Başkanı ve AKP oylarıyla Anayasa Mahkemesi üyesi; Av. Hayati Yazıcı AKP'nin Devlet Bakanı; Av. Haydar Kemal Kurt - AKP Isparta Milletvekili; Av. Zeyid Aslan - AKP Tokat Milletvekili, Başbakan Erdoğan'ın eski avukatı; Av. Hüsnü Tuna - AKP Konya Milletvekili; Av. Burhanettin Çoban - Afyonkarahisar AKP'li Belediye Başkanı; Av. Faik Işık - Başbakan Erdoğan'ın ve Süleyman Mercümeç'in avukatı; Av. İbrahim Hakkı Aşkar - 22. Dönem AKP Afyon Milletvekili; Av. M. Ali Bulut - AKP Maraş Milletvekili ve Anayasa Komisyonu üyesi; Av. Bülent Tüfekçi - AKP Malatya İl Başkanı; Av. Halil Ürün - RP kayıp trilyon davası sanığı, AKP Afyon Milletvekili Av. Mevlüt Uysal - AKP İstanbul Başakşehir Belediye Başkanı; Av. Nevzat Er - Eski AKP Eminönü Belediye Başkanı; Av. Suat Altınsoy - AKP Konya İl Başkanı Yardımcısı; Av. Tayfun Karali - İstanbul Büyükşehir Belediyesi Darülaceze Müdürü; Av. Ferruh Aslan - İstanbul Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın Müdürü; Av. İbrahim Kök - AKP Elazığ Milletvekili Aday Adayı; Av. Ali Aşlık - Eski AKP İzmir İl Başkanı; Av. Bedrettin İskender - AKP Ümraniye Belediye Başkan adayı;

Av. Ekrem Bedir - Sakarya AKP Hendek Belediye Meclis Üyesi; Av. Eyüb Karagülle - Eski Saadet Partisi İlçe Başkanı; Av. Faruk Gökkuş - AKP Kâğıthane Belediye Başkanlığı Aday Adayı; Av. Hasan Hüseyin Pulan - AKP İstanbul İl Disiplin Kurulu üyesi; Av. Hurşit Bıyık - AKP Trabzon İl Başkan Yardımcısı; Av. Reşat Yazak - Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu Üyesi (<http://odatv.com/sivasin-katilleri-akpnin-bakanlari-0207131200.html>); <http://blog.milliyet.com.tr/sivas-katliami-nda-saniklari-savunan-avukatlar-simdi-ne-yapiyor-/Blog/?BlogNo=353491>; <http://www.turkish-media.com/forum/topic/239771-can-yakanlari-savunan-madimak-avukatlari-hangi-mevkilere-yukseldiler/>,

<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/15785/madimak-davasinin-hakimi-saniklarin-eski-avukati> , 07.09.2016).

⁴<http://bianet.org/bianet/siyaset/115584-ciller-demirel-inonu-gazioglu-sivas-katliaminin-hesabini-vermedi>, 10.10.2016.

⁵ Dönemin Başbakanı Tansu Çiller: "Çok şükür, otel dışındaki halkımız bir zarar görmemiştir"

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel: "Olay münferittir. Ağır tahrik var. Bu tahrik sonucu halk galeyana gelmiş... Güvenlik kuvvetleri ellerinden geleni yapmışlardır... Karşılıklı gruplar arasında çatışma yoktur. Bir otelin yakılmasından dolayı can kaybı vardır."

İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu: "Aziz Nesin'in halkın inançlarına karşı bilinen tahrikleriyle halk galeyana gelerek tepki göstermiştir"

ANAP lideri Mesut Yılmaz: "Bu, bir futbol maçında bile çıkabilecek bir olaydır."

gazetelerin benimsedikleri ideolojiye paralel olarak, Alevilere yönelik linçleri medyada nasıl anlamlandırdığı, gazetelerin tarafsız haber sunup sunmadıkları ayrıca dönemdeki siyasetlerin söylemleriyle uyuşup yeni bir inşaya girişip girişmedikleri incelenecektir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Cumhuriyet Döneminde Alevilere yönelik birçok eylem gerçekleşmiştir. Bu eylemlerin günümüzde hala tartışılıyor olmasına rağmen akademik bir araştırmanın kalıpları içerisinde anlamaya dönük çalışmalara pek rastlanmamaktadır. Alevilerle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Alevilerin özelliklerinin sosyolojik ve dini açıdan ele alındığı; yöresel kültürleri ve yaşayış biçimleri folklorik açıdan ya da kentleşme bağlamında yaşadıkları değişimin incelendiği görülmektedir.

Alevilerle ilgili olayların basındaki yansımalarına ilişkin şimdiye dek yapılan tezler daha çok gazetecilik alanında yapılmış olup; o dönemin sosyopolitik yapısına ve medya siyaset söylem ilişkisine değinilmeden haber sayısı, haber alanı vb. niceliksel değerlere ya da gazetecilik etik kurallarına bağlı kalınıp kalınmadığına göre incelenmiştir⁶. Ayrıca önceki çalışmalarda eleştirel söylem analizi yerine içerik analizi kullanılmıştır. Dolayısıyla siyaset biliminin sınırları içerisinde konuyla ilgili akademik bir araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

AB'ye üyelik kapsamında sunulan ve belirli aralıklarla yenilenen ilerleme raporları doğrultusunda AK Parti hükümetinde Alevi açılımları adı altında çeşitli politikalar yürütülmüştür. Ancak her ne kadar Alevi açılımı adı altında Madımak Oteli'nin kamulaştırılması, cemevlerinde şehit cenazelerinin düzenlenmesine izin verilmesi, Nevşehir Üniversitesi'nin adının Hacı Bektaş Veli Üniversitesi olarak değiştirilmesi gibi hükümetin atmayı düşündüğü adımlar olsa da Alevilerin sorun olarak gördüğü problemlerin minimize edilebilmesi için açılım sürecinde Alevilerin talep ettiği Madımak Oteli'nin 'utanç müzesi'ne çevrilmesi, cemevlerinin bir ibadethane olarak hukuki statülerinin kabul edilmesi, sadece Sünni mezhebe yönelik hizmet ürettiğini iddia ettikleri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılması, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

⁶ Bıyık, A. (2000). *Basında Haber Sunumu ve Gazi Olaylarının Türk Basınında Yansıması*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Gazetecilik Anabilim Dalı), Ankara. (Zaman, Cumhuriyet, Milliyet, Sabah gazeteleri analiz edilmiştir.); Ay, A. (2012). *Alevilik Olgusu Bağlamında Sivas Olayı'nın Türk Yazılı Basına Yansıması* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Gazetecilik Anabilim Dalı), İstanbul. (Cumhuriyet, Milliyet, Milli Gazete ve yerel gazetelerden Bizim Sivas ve Hürdoğan gazeteleri analiz edilmiştir.)

Dersi'nin bir zorunluluk olmaktan çıkarılması gibi konularda adımlar atılması gerekmektedir (Alevi Raporu, SDE, 2009).

Aleviler için travmatik bir etkiye sahip olan Madımak Olayları bu kolektif kimlik için hayati bir öneme sahiptir. Bu nedenle devletin bu olayı yeterince soruşturmadığı hissiyatını veren davanın 6 Aralık 2011 tarihinde zamanaşımına uğratılmasını da kabul etmemektedirler. Bu anlamda Madımak Olayı, Alevileri ilgilendiren siyasal tartışmalardan biri olarak önemini korumaktadır. Madımak Olayı'ndan sonra Alevilerin mevcut siyasal partilere güvenlerini kaybetmeleri, içinde yaşadıkları toplumdaki tek başlıklarına çözüm için Alevilerin kendi kimliklerine sarılmayı getirmiştir. Alevilerin kimliklerine yönelik bu savunmacı refleksleri anlayabilmek için 1990'lı yıllardaki yaşanan olayların iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan Madımak Olayı özellikle üzerinde durulması gereken, olayın hazırlayıcı koşulları, ardalanı ve ortaya çıkan sonuçları açısından dikkatle incelenmelidir. Bu nedenle bu çalışmanın konusu, Alevilerin ötekileştirilmesinde çok tipik bir örnek olan Madımak Olayı ve Türk basınında bu olayın algılanış biçimi olmuştur.

Basının 'dördüncü kuvvet' olarak nitelendirildiği demokratik ülkelerde; basının, belli bir olayda sergilediği tavrın incelenmesi o ülkedeki kamuoyu hakkında önemli bilgiler verdiğinden, sosyal bilimler alanında sıklıkla basını konu alan araştırmalar yapılmaktadır. Özellikle yazılı basının toplumsal kriz dönemlerinde yaşanan siyasi ve sosyal olayları nasıl aktardığı önemlidir. Çünkü basın, sürekliliğiyle kamuoyunu en iyi yansıtan belgelerden biridir. Aynı zamanda basın, kamuoyunu yansıttığı kadar kamuoyunu da etkileme ve biçimlendirme yetisine sahiptir. Birbirinden farklı bakış açılarına sahip gazetelerin haberleri veriş ve sunuş farklılıkları da bu süreçlerde incelenmeyi gerektirmektedir. Büyük ölçüde gazetelerin yönetim çevresi ve arkasındaki finans çevresi de gazetenin kamuoyunu etkilemede, taşıdığı maksadı ortaya koymakta yardımcı olabilmektedir.

Özetle basının muhtevası, bildirilen olaylar, bu olayları sunuş tarzı, yapılan yorumların mahiyeti ve şekli, önemli makaleler ve köşe yazıları vs. inceleme konusu olabilmektedir. Basından sağlanan bu materyaller ile kamuoyunun bir görüntüsü çıkarılabilmektedir. Bu nedenlerle 1993 yılındaki saldırının, yazılı basın üzerinden eleştirel bir çalışmasının yapılması, siyaset bilimi açısından kamuoyunun oluşmasında ve şekillenmesinde siyasal iletişim ve medyanın rolünü ortaya koyması açısından literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi: Eleştirel Söylem Analizi

Madımak Olayı'nın yazılı basında, Alevilik kimliği açısından, biz/öteki kurgusunun hangi karşıtlıklar üzerinden gerçekleştiğini inceleyen bu tez çalışması, Türkiye ve Cumhuriyet gazetelerinin 1993, 1994 ve 1995 Temmuz aylarındaki haber metinlerinin eleştirel söylem çözümlemesini Van Dijk'in yöntemine göre yapmaktadır. Çalışmada eleştirel söylem analizi kullanılarak ideolojik görüş olarak zıt iki gazete grubunun birbirlerini karşıtlıklar üzerinden yeniden üretme pratiğinin nasıl gerçekleştirdiği açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır.

1.3.1. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Söylem ve ideoloji arasındaki ilişki her zaman tek yönlü olmamaktadır. İdeolojiden söyleme uzanan ilişki aynı zamanda söylemden ideolojiye doğru da uzanmaktadır. Kullanılan söylem, ideolojinin devamlılığını sağlamakta ve bireyden topluma doğru bilişsel temaları fark ettiren bir gücü elinde tutmaktadır. Dolayısıyla kullanılan söylemin ne amaçla oluşturulduğu ya da hangi yapılarla ne şekilde sunulduğu önem arz etmektedir. Bu açıdan söylemin, zihni yönlendiren bir güç olduğu ortaya çıkmaktadır. Söylem çözümlemesinin içinde çeşitli yaklaşımlarla beslenen ve ideolojik zemini olduğu iddia edilen dilsel yapıları sistemli bir şekilde açıklamayı amaç edinen çalışmalar "eleştirel söylem çözümlemesi" olarak tanımlanmaktadır (Büyükkantarcıoğlu, 2012: 166).

Eleştirel söylem analizi, bünyesinde birçok çeşitli yaklaşımı barındıran disiplinler arası bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalnızca bir analiz metodu olmaktan öte eleştirel analizi, eleştirel pratikleri ve eleştirel teoriyi birlikte yürüten geniş bir alandan oluşmaktadır (Van Dijk, 2001; Fairclough, 2005).

Dilbilimsel söylem çalışmalarında temel amaç; dili, dil adına yapısal olarak incelemektir. Bundan farklı olarak eleştirel söylem çözümleme çalışmaları, dilsel birtakım özelliklerden yola çıkarak bir sosyal bilimci analitiğiyle toplumsal güç, iktidar, hegemonya, ön yargı, eşitsizlik vb. toplumsal olguları açıklamaya odaklanmaktadır. Dolayısıyla da eleştirel söylem çözümlemesi disiplinler arası bir yaklaşımı benimsemektedir. Ayrıca incelemeye tabi tuttuğu söylemdeki dilsel yapılar, toplumsal bağlamdan ayrı olarak ele alınmamaktadır (Van Dijk, 2001; Sheyholislami, 2001; Büyükkantarcıoğlu, 2012: 169). Başka bir deyişle eleştirel söylem analizi; açıklamaya çalıştığı eşitsizlik, egemenlik, iktidar, güç ya da ayrımcılık gibi konuları dilin kullanılarak

oluşturulduğu söylem içerisinde nasıl yapılandırıldığını ve meşrulaştırılıp yeniden üretildiğini eleştirel olarak sorunsallaştırmaktadır (Wodak, 2001).

1990'lı yılların başında Teun van Dijk'in editörlüğünde yürütülen "Söylem ve Toplum" isimli dergi, eleştirel söylem çözümlemesi çalışmalarının başlangıcını oluşturmaktadır. 1991 yılının başında Amsterdam'da gerçekleştirilen bir sempozyum sonrasında ise aynı görüşleri benimseyen kişiler Amsterdam Üniversitesinin desteği ile bir araya gelme fırsatı bulmakta ve eleştirel söylem çözümleme çalışmalarını tartışmaktadır. Bu alandaki öncü isimler ise Teun Van Dijk, Ruth Wodak, Norman Fairclough, Theo van Leeuwen ve Gunther Kress olmaktadır (Wodak ve Meyer, 2009: 3; Büyükkantarcioglu, 2012: 171).

Eleştirel söylem çözümlemesinin uygulamalı ve kuramsal amaçları aşağıda şu şekildedir (Bloor ve Bloor, 2007 akt. Ercan ve Danış, 2019: 541):

1. Toplumsal alandaki güç ilişkilerinin oluşmasında dilin etkisini ortaya koymak
2. Dili kullananların vermek istedikleri anlamı nasıl yapılandırıldığını incelemek
3. Oluşturulan söylemde dili kullananların amaçlarının ve duruşlarının rolünü belirlemek
4. Toplumsal olguların, sorunların oluşturulduğu söylem yapılarını incelemek
5. Kullanılan dilsel yapılardaki ideolojik unsurları saptayarak bunları açığa çıkarmak
6. Gücün kötüye kullanılması, ön yargılar ya da toplumsal adaletsizliklere ilişkin konularda hedef kitlesi olan bireylerde farkındalık oluşturmak

Disiplinler arası bir yaklaşım olan eleştirel söylem çözümlemesi üç farklı yaklaşımı bünyesinde barındırmaktadır (Ercan ve Danış, 2019: 545): Eytışimsel-İlişkisel Yaklaşım (Fairclough), Söylem-Tarihsel Yaklaşım (Wodak) ve Söylem-Bilişsel Yaklaşım (van Dijk)

1.3.2. Teun A. van Dijk'in Eleştirel Söylem Çözümlemesi Modeli

Medya söylemi üzerindeki eleştirel çalışmaları ile bilinen Teun van Dijk, eleştirel söylem analizi alanındaki öncü teorisyenlerden biridir. Van Dijk; içerisinde birçok yaklaşımı barındıran ve çok yönlü bir araştırma alanı olan eleştirel yaklaşımın, sadece söylem analizinin bir yöntemi olduğuna dair yanlış algıyı yok etmek adına son dönemdeki çalışmalarında eleştirel söylem analizi tanımlamasından vazgeçmekte, yerine eleştirel söylem çalışmaları tanımlamasını kullanmaya özen göstermektedir (Van Dijk, 2009)

Van Dijk; eleştirel söylem çalışmalarının daha çok hâkimiyet, sınıfsal farklılıklar, hegemonya, toplumsal cinsiyet, güç, sosyal düzen, menfaat, sosyal yapı ve gelenek vb. konuları temel aldığı belirtmektedir (Van Dijk, 2003: 355; Doyuran, 2018: 315). Eleştirel söylem yöntemi ile özellikle egemen gruplar ve onların sahip olduğu ideolojiler ortaya konulmaktadır (Van Dijk, 2006: 132). Van Dijk geliştirdiği eleştirel söylem çalışmalarında metinlere ve algısal dilbilimine odaklanmaktadır (Çakmak ve Bilişi, 2019: 105).

Van Dijk'e göre haber metinleri de bir söylem olarak incelenmeyi gerektirmektedir. Çünkü sunulan haberler, hazırlandıkları toplumsal yapıdaki egemen güç ilişkilerinden bağımsız olmamaktadır (Toruk ve Sine, 2012: 358; İnal, 1996: 97). Haber metinlerinde verilmek istenen ideolojik söylem yapıları belirlenen dilsel yapılar içerisinde örtülü bir şekilde sunulmaktadır ki Van Dijk bu ideolojik söylem yapılarının ancak eleştirel söylem analizi sayesinde ortaya çıkarılabileceğini iddia etmektedir. Haber metinlerindeki dilsel yapıların eleştirel söylem çözümlemesinin yapılması ile ortaya çıkarılan ideolojik söylemler, taraflılığın ne şekilde yeniden üretildiğini açıkça göstermektedir (Özer, 2008: 400).

Van Dijk'e (2015: 15-100) göre ideoloji; bir topluluğun ortak paydada paylaştığı genel normları, kabulleri ve zihni temsillerinden oluşmaktadır. Daha genel olarak ideoloji, bir grubun üyelerinin köklü inançlarından oluşmaktadır. Van Dijk; günlük yaşamda geçen konuşmalar, ifadeler ve ideolojilerin başkaları tarafından öğrenilmesi ya da değiştirilip tekrar üretilmesinde kullanılan dilin ve söylemin büyük önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Sahip olunan ideolojik kabullerin çoğu; küçük yaşta aileden başlayarak çevreden, okunulan ve okutulan kitaplardan, televizyon programlarından, romanlardan ya da gazetelerden kazanılmaktadır. Belli partilere ait olan programlar, toplantılar, propaganda ve telkinler gibi söylemler o partilerin sahip oldukları ideolojileri, mevcut

üyelere ve partilere yeni katılacak olan üyeler için öğretme amacını taşımaktadır (Van Dijk, 2015: 15-20).

Egemen grupların çıkarları doğrultusunda sunulan haber metinlerinde olayların, istenilen ideolojik kurguda hazırlanarak okuyucu tarafından içselleştirilmesi sağlanmaktadır. Haberleştirme sürecinde kullanılan ideolojik söylem, egemen grupların yeniden üretilmesi ile gerçekleşmektedir. Olayın aktarılmasında kullanılan haber başlıkları, girişleri, spotları, ana olayın bildirimini ya da kullanılan fotoğrafların seçimi bilinçli bir şekilde kurgulanarak okuyucuya sunulmaktadır. Bir haber metninin açıkça söylediği şeylerin dışında ima edileni görmek için var olan metnin ötesine gitmek gerekmektedir (Palmer, 2008: 302). Haber metinlerindeki söylem yapılarına odaklanmak birden çok düzeyde, birimde hatta sosyal bağlamda çok yönlü bir analizi zorunlu kılmaktadır (Van Dijk, 1983: 25).

Egemen gruplar sahip oldukları güç sayesinde sistemdeki kitle iletişim araçlarını kullanarak kendi çıkarları doğrultusunda istemedikleri bilgiyi gizlerken istedikleri bilgiyi haberleştirebilmektedir. Dolayısıyla sunulan haberlerin amacı, söylem yoluyla egemen güçlerin ideolojisini okuyuculara ulaştırarak bunların içselleştirilmesini sağlamaktır. Böylelikle egemen gruplar kitle iletişim araçlarını kullanarak kendi eylemlerine, söylemlerine meşruluk kazandırmaktadır. Siyasi, etnik, kültürel ya da toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi konular egemen grupların çıkarları doğrultusunda yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla haber metinleri incelemeye tabi tutulurken sadece olayın bağlamına dikkat edilmemeli, iktidar açısından da olay analiz edilmelidir (Özer, 2012: 74).

Olayların sunumunda kullanılan dilin ideolojik söylemden etkilendiğini iddia eden Van Dijk; “özgürlük savaşçısı, isyancı ya da terörist” tanımlamalarına dikkat çekmektedir. Bu ifadelerden hangisini kullanacağımız, böyle bir kişi hakkındaki tutumlarımıza ve ideolojik konumumuza bağlı olduğunu göstermektedir (Van Dijk, 2015: 52). Haber metinlerinde de dikkat edilmesi gereken nokta da bu özel tanımlamalardan geçmektedir. Seçilen kelimeler ve tanımlamalar, haber metinlerinde kurguları ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır.

Van Dijk (2015: 52) ideolojik çözümlemenin altı kategoriden oluştuğunu iddia etmektedir. “Biz kimiz? Ve kimler biz olarak kabul edilebilir?” sorularının cevabı ilk “üyelik” kategorisini oluşturmaktadır. “Bizden beklenen ne? Ve ne planlıyoruz?” soruları da “etkinlikler” kategorisini oluşturmaktadır. “Ne elde etmek istiyoruz?” sorusunun

cevabı “amaçlar” kategorisini; yaptığımız şeylerde nelerin iyi ya da kötü olduğu ve nelere izin verildiği bilgisi “kurallar” kategorisini oluşturmaktadır. “Düşmanlarımız ya da dostlarımız kimler?” sorusunun cevabı “ilişkiler” kategorisini, “Başkalarının sahip olduğu neler ya da biz nelere sahip değiliz?” sorularının cevabı da “kaynaklar” kategorisini oluşturmaktadır.

Yukarıda kategorize edilen soruların biz ve onlar karşılığı çerçevesinde olduğu görülmektedir. Bu anlamda ideolojik söylem çözümlemesinin genel stratejisini Van Dijk (2015: 52-54), bir tür olumsal kendini sunma ve olumsuz ötekini sunma şeklinde kabul etmektedir. İdeolojik kare (dördül alan) olarak kabul edilen dört ilke ile ideolojik söylem ortaya konulmaktadır:

1. Bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula!
2. Onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula!
3. Bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgulama!
4. Onlar hakkında olumlu şeyleri vurgulama!

Belirtilen dört ilke ile metinlerdeki taraflar açığa çıkarılmakta ve biz/öteki karşılığı kurulmaktadır. Bize ait olumlu, iyi şeyler sunulurken diğer tarafta öteki, olumsuz eylemler ile özdeşleştirilmektedir. Bu kurgu da metinlerdeki egemen gücün, nasıl yeniden üretildiğini gözler önüne sermektedir.

Eleştirel söylem analizi, ideolojik bir işleve sahip olmakla beraber kültürü ve toplumu inşa etmektedir. Söylem ile egemen gruplar, gerçeği ya da verilmek istenen gerçeği denetim altında tutmaktadırlar. Söylemin şekli, seçimi, kullanılan başlıklar, manşetler ya da retorik simgesel seçkinlerin söyleminden oluşmaktadır. Van Dijk’e göre haberlerde kullanılan metinler de bu seçkinlerin söylemlerini yeniden üretildiği metinler olarak karşımıza çıkmaktadır (Van Dijk, 2015: 15-101).

Haber söylemlerindeki ideolojik kurguları açığa çıkarmak isteyen Van Dijk, haber metinlerini makro ve mikro yapılar olarak ikiye ayırmaktadır (Van Dijk, 1988: 1-2). Makro yapı kendi içerisinde “tematik ve şematik” olmak üzere iki analize tabi tutulmaktadır. Tematik analiz; haber başlıkları, alt başlık, üst başlık, spot, haber girişleri ve fotoğraflardan oluşmaktadır. Şematik analiz ise ana olayın işleniş biçimi ve sonuçları, ardalan ve bağlam bilgisinin yer aldığı “durum bölümü” ve haber kaynakları ve olay

taraflarının değerlendirmeleri ve tepkilerinin yer aldığı “yorum bölümü”nden oluşmaktadır. Kurgulanan söylemin ne ile ilgili olduğu, haberin yazılma amaçları makro yapıdaki inceleme ile açığa çıkarılmaktadır. Haber başlıkları ve haber giriş cümleleri haberin anlamsal düzeydeki belirleyicilerini oluşturmaktadır. Haber okunduktan sonra da okuyucunun hangi bilgiyi hatırladığı ve içselleştirdiğı bilgisi makro yapı ile sağlanmaktadır (Van Dijk, 2009: 69). Ana olayın sunumuna ait bilgilerin makro yapıda oluşturulması nedeniyle bu yapıdaki inceleme, haber metinlerindeki ideolojik kurguların çıkarılması adına önem kazanmaktadır.

Mikro yapıdaki çözümleme ise “sentaktik analiz, kelime seçimleri, haberlerin retorığı, bölgesel uyum” olmak üzere dört unsurdan oluşmaktadır. Sentaktik analiz; cümlelerin uzun/kısa, basit/karmaşık olması, etken ya da edilgen yapıda olması gibi cümle yapılarını incelemektedir. Seçilen kelimelerin de dolaylı anlam yapılarını içermektedir. Haber içerisinde seçilen kelimelerin belli bir amaca hizmet ettiği unutulmamalıdır. Retorik kısmında kullanılan sayısal veriler, resmî kurumların raporları, görgü tanıkları, uzman görüşleri, kullanılan mecazlar, abartı ifadeleri inandırıcılığı artırmaktadır. Bölgesel uyumda ise cümlelerin nedensel ve işlevsel çerçevede değerlendirilmesi ve bir sonraki cümleyle uyumluluğu önem kazanmaktadır (Van Dijk, 2009: 75).

Dilin belli ideolojide kurgulanması olarak görülen söylem, toplumsal düzenin mikro yapısına ait olarak değerlendirilirken toplumsal grupları arasındaki iktidar, güç, hegemonya ve eşitsizlik gibi unsurlar da makro yapıda değerlendirilmektedir (Evre, 2009: 139). Mikro yapılarda ise aynı temanın diğerlerinde farklı olarak nasıl dile getirildiğı incelenmektedir (Van Dijk, 2015).

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma kapsamına dâhil edilen gazetelerden olan Türkiye Gazetesi, sağ kesimi temsil etmesi açısından; Cumhuriyet Gazetesi ise sol kesimi temsil etmesi açısından seçilmiştir. Yöntem olarak kullanılan Van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi, birbirine zıt olan bu iki gazete ile oluşturulan ideolojik söylemi ortaya koymak açısından oldukça işlevseldir.

Çalışma, her iki gazetenin olayın gerçekleştiğı 1993 Temmuz ayı ve iki anma dönemi olan 1994-1995 Temmuz ayları içerisindeki haber metinlerinden oluşmaktadır. Her ne kadar iki karşıt gazetenin çalışma kapsamına dâhil edilmesi ile yazılı basın

üzerinden kullanılan ideolojik söylem yapıları ortaya çıkarılsa da bu tarz bir incelemenin dönemdeki mevcut diğer gazetelere de uygulanabilmesi önem arz etmektedir. Çalışmanın sınırlılıklarının biri bu noktada oluşmaktadır. Çalışma kapsamına sadece iki yazılı basın grubu dâhil edilmiştir. Bir diğer sınırlılık da çalışmada sadece haber metinlerinin esas alınmasıdır. Olaydan bağımsız olarak yazılan yorumsal yazı dizileri, köşe yazılarının da dahil edildiği çalışmalar, oluşturulan ideolojik söylemi ortaya koyması açısından daha açıklayıcı olabilecektir. Dolayısıyla Madımak Olayları'na daha kapsamlı bir açıklama için bu tür çalışmalara gazetelerde yer alan daha farklı türdeki metinlere yer vermek önem arz etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan “Kavramsal Çerçeve” başlıklı kısım “Medya”, “Alevilik nedir?” ve “Ötekileştirme” olmak üzere üç alt başlığı içermektedir. “Medya” isimli alt başlık öncelikli olarak ele alınacak ve bu başlıkta medyanın kavramsal olarak tanımına, işlevlerine, kamuoyu oluşturmadaki etkisine değinildikten sonra basın kuramlarına yer verilecektir. Ayrıca bu alt başlıkta bir olayın haber olması için sahip olması gereken özelliklerden de bahsedilecektir. “Alevilik Nedir?” isimli alt başlıkta tarihsel arka planıyla Aleviliğin ne olduğuna dair bilgiler verildikten sonra öğretilerde önem arz eden kavramlar ele alınacaktır. Tez çalışmasında önem arz eden ötekileştirme kuramına ait bilgiler ise “Ötekileştirme” isimli alt başlıkta ele alınacaktır.

2.1. Medya

Medya herhangi bir düşüncenin birçok kişiye ulaşılmasında etkili olan araçların tümü olarak kabul edilmekte ve her türlü yazılı, sözlü, online, basılı, görsel öğeyi içeren iletişim araçlarını kapsamaktadır. Bu açıdan dergiler, broşürler, kitaplar, ulusal ve yerel gazeteler gibi basılı; televizyon, sinema, radyo gibi hem görsel hem işitsel olan kitle iletişim araçları medyanın en temel öğelerini oluşturmaktadır. Günümüzde teknolojinin artmasıyla kitle iletişim araçlarının sayısı ve niteliği de artmaktadır. Bu öğelere internetin sağladığı tüm online kaynaklar ve yenileri de giderek eklenmektedir (Nalçaoğlu, 2003: 44).

Teknolojinin gün geçtikçe ilerlemesi en çok iletişim alanında değişime neden olmaktadır. İletişim alanında meydana gelen değişimler de toplumu etkilemektedir. Mekân farklılıklarını ve uzaklıklarını yok etmeyi başarabilen medya, kültürlerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde insanlara ulaştırılmasında en önemli araç olmaktadır (Kocadaş, 2006: 1-4). Ayrıca medya, insanların sosyal anlamdaki ihtiyaçlarını gidermede başvurdukları önemli araçlardan birini oluşturmaktadır. İnsanlar medyanın çeşitli araçlarını kullanarak öğrenmek istedikleri bilgilere, haberlere ulaşabilir ya da eğlenme, eğlendirme ve sosyalleş(tir)me gibi ihtiyaçlarını giderebilmektedir (Kocadaş, 2006: 2; Şimşek, 2009: 125). Bu anlamda insanların birçok olayı medya araçlarından öğrendiği görülmektedir.

UNESCO'nun MacBride Raporu'nda⁷ medyanın, demokratik toplumdaki işlevleri sekiz başlık altında toplanmaktadır (MacBride Raporu). Raporda sayılan sekiz işlev her ülkede görülse de yerine getirilme biçimleri ülkeden ülkeye değişmektedir (Girgin, 2008: 50). Rapora göre (MacBride Raporu) yerine getirilen ilk işlev, **haber ve bilgi sağlamadır**. İletişim araçları sayesinde insanlar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bilgilere, haberlere, gelişmelere ve olaylara ulaşabilmekte; dolayısıyla yaşananlarla ilgili bir fikre sahip olabilmektedir. İkincisi, bireyler içinde buldukları toplumların sahip olduğu değerlere, normlara kolaylıkla ulaşabilmekte; dolayısıyla bireylerin topluma adapte olması kolaylaşmaktadır. Ayrıca toplumdaki bireyler medya ile aynı konuları öğrenmekte ve sorunlar karşısında benzer düşünceleri paylaşmaktadır. Bu da iletişimin **toplumsallaştırma işlevi** ile gerçekleşmektedir. Üçüncüsü, medya toplumsal amaçları sunarak o toplumun üyelerini aktarılan amaçlar doğrultusunda özendirilmekte ve çaba sarf etmelerini sağlayarak **güdüleme işlevini** yerine getirmektedir. Dördüncüsü, toplumsal normların, değerlerin ve amaçların açıklık kazanarak gelişmesini sağlayacak olan **tartışma ortamı hazırlama işlevi**dir. Beşincisi, **eğitim işlevi** ile iletişim araçları bilgi aktarmasının yanı sıra toplumun üyelerinin yetenek ve bilgi düzeylerini de artırmaktadır. Altıncısı, iletişim araçları hem kültürün tanınmasında ve geliştirilmesinde hem de kültürel mirasın korunmasında **kültürün gelişmesine katkı işlevine** sahip bulunmaktadır. Yedincisi ise iletişim araçları, toplumsal yaşam içerisinde bunalmış olan üyelerine güzel zaman geçirme olanakları sunarak **eğlendirme işlevini** yerini getirmektedir. Son olarak da yukarıda sayılan işlevlerin yerine getirilmesiyle toplumdaki üyelerin ilişkileri gelişmekte ve gittikçe bir uyum hâlini alarak toplumsal düzen artmaktadır. Bu da medyanın **bütünleştirme işlevi** ile gerçekleşmektedir.

Toplumda meydana gelen değişimler sonucunda yeni kültürel biçimler oluşmaktadır. Medya ve kültür karşılıklı bir ilişki içerisinde hem etken hem edilgen konumunda bulunmaktadır. Dolayısıyla medya, popüler kültürün oluşturulmasında ve daha geniş kitlelere ulaştırılması noktasında önemli bir rol oynamaktadır (Karakoç, 2014: 245-247). Ayrıca medya sahip olduğu özellikleriyle bireysel ve toplumsal hafızayı etkileyerek modern kimliğin belirlenmesinde de etkili olmaktadır (Başaran İnce, 2010: 28).

⁷ Belgenin yayımlanan ismi "Many Voices One World"dur.

Demokratik sistemlerde medyadan beklenen önemli görevler bulunmaktadır. Medyada çeşitliliğin sağlanması da beklenen görevlerin başında gelmektedir. Medyanın bu görevdeki başarısını ölçmek adına yansıtma ve açıklık olmak üzere iki yöntem kullanılmaktadır (Cuilenberg, 2006: 121).

Yansıtmacı medya çeşitliliği, medyanın toplumdaki çeşitliliği sağlamasını ifade etmektedir. Medyanın mümkün olabildiğince toplumdaki her kesime hitap etmesi gerekmektedir. Yansıtmacı medya çeşitliliğini ise toplumsal çeşitlilik kriteri belirlemektedir. Bu anlamda medya, halkın sesi konumunda olmaktadır. Ülkedeki tercihler açısından büyük oranda bir değer varsa yansıtma, kitleleri hedef noktasına alan gazetelerden, yayın kuruluşlarından oluşmaktadır. Ancak ülkede küçük oranda azınlık varsa da yansıtma daha dar bir pazara hizmet veren küçük medya kuruluşlarından oluşmaktadır (Cuilenberg, 2006: 121-122).

Açıklık ise toplumda az bilinen ya da diğerlerine nazaran yeni olan unsurlara yer ayırmaktadır. Bu anlamda açıklık, siyasal ve kültürel düzeylerde yeniliği istemektedir (Cuilenberg, 2006: 122). Açıklık, toplumda var olan farklı hareketler arasındaki rekabete dayanmakta iken yansıtma, toplumdaki hâkim ilişkileri resmeden bir çoğulluğu temsil etmektedir. Bu anlamda açıklık, küçük azınlık grupların bile medyaya eşit şekilde erişimini savunurken yansıtma büyüklük ve çoğunluğu tercih etmektedir (Cuilenberg, 2006: 123).

2.1.1. Medyanın Kamuoyu Oluşturma Gücü

Medyanın toplumsal yaşamın her alanında birçok önemli işlevi bulunmaktadır. Demokratik sistemin hâkim olduğu ülkelerde medya, kamuoyunun en önemli sözcüsü olmaktadır. Kamuoyunun sözcüsü olmasının yanında medya, kamuoyunu etkileme gücüne de sahip bulunmaktadır. Kamuoyunu oluşturma, açıklama, devlet kurumlarının faaliyetlerini halk adına denetleme ve eleştirme gibi birçok önemli görevleri üstlenmiş olan basın, demokratik sürecin vazgeçilmez en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu özellikleriyle medya; yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü büyük güç olarak kabul edilmektedir (Gezgin, 2014: 165; Girgin, 2008: 202).

En genel ifade ile kamuoyu, kendisini ilgilendiren bir konuda halkın genel düşüncelerini, kanaatlerini ve tutumlarını belirtmektedir. Kamuoyu, değer yüklü alanlarda toplumsal bir anlaşmadır (Noelle-Neumann, 2002: 389). Modern toplumda ise kamuoyu, çeşitli kamuoyu aktörlerinin henüz kararını verememiş olan kararsız halkı ikna

etmeye çalıştığı bir iletişim alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle kamuoyu, toplumsal alan içerisinde konuşularak ya da tartışılarak ortaya çıkan ve genel kanaatlerin, tutumların bir araya toplandığı alan olarak ifade edilmektedir. Bu alan, yapısı gereği genel tutumların oluşması sürecinde dışarıdan her çeşit yönlendirilmeye ve müdahaleye açık bulunmaktadır. Ancak bu süreçte sadece kendisi etkilenmemekte, dışarıyı da etkileyebilmektedir (Imhof, 1996: 113 akt. Kılıç, 2009: 151).

Kamuoyu, siyasal sistemde hangi sorunlara öncelik verilmesi gerektiğinin de önemli kriterini oluşturmaktadır. Bu anlamda kamuoyu, hangi sorunların toplumda daha önemli olduğunu belirterek siyasal sistemin politikalarını oluştururken alacağı kararlara doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmektedir⁸ (Kılıç, 2009: 152).

Basın, kamuoyunun etkilediği kadar da etkilenmektedir. Basının “bilgilendirme, haber verme, denetleme, eğitime, eleştirme, eğlendirme, toplumsallaştırma, güdüleme ve kamuoyunun oluşmasını etkileme ve ortaya çıkan kamuoyunu açıklama” şeklinde önemli kamusal görevleri bulunmaktadır (Çaycı, 2016: 87; Işık, 2005: 116; Yurdakul, 2016; Girgin, 2003: 129). Bu karşılıklı ilişkide basın, bir taraftan yazarların ve çevrelerinin düşüncelerini yönetime duyururken diğer taraftan da hedefinde olan kitlede düşüncelerin oluşturulmasını sağlayan bir araç olarak görülmektedir (Girgin, 2008: 203).

Kamuoyunun ortaya çıkabilmesinde ilk adım, topluma üye olan kişilerin ya da grupların mevcut sorunlar hakkında bilgi sahibi olmaları ve belli sorun üzerinde tartışmalarıdır. Sonrasında ise üzerinde durulan sorunun kamuoyu olabilmesi için diğer üyelerin ya da grupların kabul etmesi gerekmektedir. Bu noktada iki taraf arasında iletişimin sağlanması kilit rol oynamaktadır (Gezgin, 2014: 172-173).

Hızla gelişen teknolojinin sağladığı imkânlarla insanlar, birçok olaya ve habere kitle iletişim araçlarıyla ulaşabilmektedir. Kitle iletişim araçlarının sundukları hizmetler ile önce bir dünya imajı çizilmekte, sonrasında ise çizilmiş olan bu imaj hakkında ne düşünülmesi gerekiyorsa insanlara empoze edilmektedir. Çünkü birebir tanınanların dışında olan dış dünya hakkında her şey, edinilen her bilgi, gazeteler, dergi, radyo, televizyon vb. araçlarla öğrenilmektedir. Bir başka ifadeyle düşünülmesi gereken konular ya da biçimler, çıkar sahibi olan taraflarca belirlenmekte ve kitleler sürekli olarak bu doğrultuda yönlendirilmektedir (Kocadaş, 2006: 6).

⁸ Burada önemli bir nokta, kamuoyunun oluşumunda bir yanlışlığın görülmemesidir. Nesnel koşullarda oluşmayan kamuoyunda yanlış kararların alınması yüksek ihtimallidir.

Demokratik sistemlerde muhalefete izin verilmesinin yanı sıra çatışmaların çözüme dönüşeceği süreçler de resmîleştirilmekte ve oluşabilecek kötü sonuçlar minimize edilmeye çalışılmaktadır. Bu noktada medya; çatışmanın niteliğini değiştirerek, tartışmaya çevirip demokrasiye olumlu düzeyde hizmet etmektedir. Medya; halkın gören gözü, duyan kulağı, konuşan ağzı, düşünen beyni olmasından dolayı demokratik sistemlerin en önemli göstergesi ve teminatı olmaktadır. Bu teminat ise medyanın özgür olmasıyla ilişkilendirilmektedir (Işık, 2005: 115; Cuilenburg, 2006: 104).

Demokrasinin düzgün işleyebilmesi açısından önemli olan kamuoyu ise çıkar grupları tarafından yönlendirilmek istenmektedir. Bu anlamda nesnel koşullarda bir kamuoyunun oluşması çok büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla nesnel kamuoyunun oluşmasında temel etken olan basının özgürlüğü ve her türlü dış müdahaleden bağımsız olarak doğruları söyleyebilmesi demokratik bir sistemde düzgün bir işleyişin simgesi ve ön şartı olmaktadır.

Günümüzdeki devletlerin çok büyük nüfuslu olması halkın, yönetimin her sürecine katılmasını zorlaştırmaktadır. Dolaylı da olsa halkın isteklerini, düşüncelerini yönetime aktarabilmesinde kitle iletişim araçları önemli bir konuma gelmektedir. Halkın düşüncelerinin yönetime aktarılması ile kitle iletişim araçları, sağlıklı bir kamuoyunun oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır (Kılıç, 2009: 157).

Kitle iletişim araçları ile çok fazla sayıda kişilere ulaşılabilir. Kamuoyunun oluşmasında olumlu etki sağladığı gibi medya; feminist, çevre ya da antinükleer hareketler gibi yeni sosyal hareketlerin oluşumunda da önemli rol oynamaktadır. Demokratik olmayan sistemlerde ise bu rolden bahsedilememektedir. Sosyal hareketler medya aracılığıyla varlık kazanmakta ve kamuoyu oluşturabilmektedir. Sosyal hareketlerin devamlı olması medya desteğiyle ilişkili olmaktadır. Bu nedenle medya, oluşacak her yeni sosyal hareket için bir başlangıç olarak kabul edilmektedir (Kılıç, 2009: 151; Karagöz, 2013).

Ayrıca medya sadece siyasal sistem ile halk arasında bilgi akışını sağlayan bir araç olarak görülmemelidir. Kendi içerisinde medya, kültürel ürünlerin ve hizmetlerin pazarlandığı özel bir alana da sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla medya halka ulaşmada kamusal sektörler için ne kadar önemli ise özel sektörler için de önemli olmaktadır. Medyanın bu gücü, geniş kitleleri etkileyebilmesi ve kamuoyunu belirleyebilmesinden doğmaktadır (Appel, 1999: 156 akt. Kılıç, 2009: 157-158).

Medya; bireyin sadece siyasal bakışını değil, bireyin hayata karşı bakış açısını da önemli oranda etkilemektedir. Medyanın araçları ile birey, çevresi hakkında gerekli bilgileri edinerek içinde bulunduğu topluma daha duyarlı biri hâline gelmektedir. Medya, bireylerin hem ulusal hem de yerel konularda duyarlılığını, bağlılığını ve bilincini artırmaktadır (Çukurçayır, 2000: 86; Köseoğlu ve Al, 2013). Toplumdaki üyelerin sistemdeki sorunlara duyarlı hâle gelmesinin yanında medya, bireylere var olan sorunların sözcülüğü görevini de vermektedir. Bu özelliğiyle de medya, yönetim ya da sözcülüğü üstlenilen soruna neden olan birimler üzerinde bir baskı aracı hâline dönüşmektedir (Eroğul, 1999: 228).

Her ne kadar medyanın kamuoyu oluşturma gücünün olduğu söylene de bu durumun demokratik ülkelerde olabileceği unutulmamalıdır. Demokrasinin hâkim olduğu ve iyi işlediği ülkelerde medya, tarafsız bir şekilde doğru bilgilerle kamuoyunu etkilemektedir. Ancak demokrasinin gelişmediği, diktatoryal rejimlerin olduğu ülkelerde ise medya, iktidar tarafından kullanılarak istenilen şekilde kamuoyu oluşturulmaktadır.

Medyanın kamuoyuna olan etkisiyle sürece müdahil olma çabaları yanlılık tartışmalarını gündeme getirmektedir. Gazetelerin arkalarındaki finans çevresi yayınlarında kendi ekonomik ve siyasal düşüncelerini yansıtmalarından dolayı suçlanmaktadır. Bunun üzerine geliştirilen ve beş şarttan oluşan “Basının Toplumsal Sorumluluk Kuramı” şu şekildedir (Evers, 2006: 51):

1. Basının ulaşması gereken ilk amacı, nesnelliktir. Olaylar doğru ve tarafsız bir şekilde aktarılmalıdır. Haber ile yorum net bir şekilde ayrılmalıdır.
2. Yayınlarda sadece kendi fikirlerine yakın olan haberler değil, bütün bakış açılarını yansıtan haberlere de yer verilmeli ve haberlerin kaynakları net şekilde ortaya konmalıdır.
3. Basın, toplumun her kesimini temsil etmelidir.
4. Basın, mevcut toplumun amaç ve sahip olduğu değerleri sunmanın yanı sıra bunlara şeffaflık kazandırma konusunda sorumlu davranmalıdır.
5. Bireylerin çok yönlü haberlere ulaşabilmesi için basın, günün haberlerine tam erişimi sağlamalıdır.

Her sorumluluk biçiminin hem kişisel hem de kolektif yönü bulunmaktadır. Burada ise kişisel, örgütsel, mesleki ve toplumsal olmak üzere dört ilkesel düzey bulunmaktadır (Evers, 2006: 52-53):

- 1. Kişisel ilkeler:** Bireylerin yetiştirilme tarzı, çevre, eğitim ya da tecrübelerinden edindiği kanaatler etkili olmaktadır. Bu ilkeler herhangi bir davranışın doğru olup olmadığı noktasında bireyleri yönlendirmektedir.
- 2. Örgütün ilkeleri:** Her şirketin genellikle yazılı ya da büyük oranda yazılı olmayan kuralları bulunmaktadır. Şirkete üye olan ya da yeni başlayanlara “İşler burada böyle yapılır!” demenin bir yolu olarak kabul ettirilen örgütsel ilkeler yer almaktadır. Bu tarz ilkeler personel politikaları ya da işe alma konularında seçim yapılması durumunda ortaya çıkmaktadır.
- 3. Mesleki ilkeler:** Meslek örgütüyle varlık bulan ve mesleğin nasıl icra edileceğini denetlemekte başvurulan yazılı ve yazılı olmayan ahlaki ilkelerden oluşmaktadır.
- 4. Toplumsal ilkeler:** Toplum içerisinde kabul edilmiş, geçerli olan ahlaki ilkeler bulunmaktadır. Bunlar tamamen tanımlanmış ya da değişmez ilkeler değil aksine birbirini etkileyen değerler sisteminden oluşmaktadır.

2.1.2. Medya Kuramları

Dünyadaki mevcut siyasal sistemler içinde medyanın konumunu anlamlandırmada yapılan basın sınıflandırma çalışmalarının başında Fredrick Siebert, Wilbur Schramm ve Theodore Peterson’un 1954 yılında yayınlanmış olan Basının Dört Kuramı⁹ adlı çalışması gelmektedir. Sonraki süreçte ise bu dört kurama McQuail tarafından Gelişmeci ve Katılımcı Kuram, Altschull tarafından da İlerleme Modeli, Serbest Pazar Modeli ve Marksist Model gibi yeni yaklaşımlar da eklenmiştir.

2.1.2.1. Basının Dört Kuramı

Medyanın toplumsal alanda üstlendiği görevler daha çok demokratik ülkelerde işlerlik kazanma şansı bulmaktadır. Dolayısıyla ülkeden ülkeye medyanın konumu ve yerine getirdiği işlevler değişmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelen Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin yer aldığı iki kutuplu dünyada özgürlükçü, otoriter, toplumsal sorumluluk, Sovyet-Totaliter olmak üzere dört kuramdan bahsedilmektedir.

⁹ Çalışmanın asıl adı “Four Theories of the Press”tir.

2.1.2.1.1.Otoriter (Baskıcı) Kuram

Otoriter (Yetkeci) kuram, basın alanına yönelik düzenlemelerin temelini oluşturan bir kuramdır. Basının özel girişimcilerin mülkiyetinde olmasına izin verilmesine karşılık, politik güce bağımlı olduğu monarşik yönetimlerde geçerlidir (Kaya, 1985: 39; Yüksel, 2012: 27).

Otoriter kuramın tarihsel ve coğrafik olarak dünyada etki alanı bulduğunu iddia eden Siebert (1963: 9-11), bu kuramın çeşitli yetkeci uygulamalarının temel önermeleri olduğunu da ileri sürmektedir. İlk önerme, insanın doğasına ilişkindir. İnsan sadece bir toplumun üyesi olduğunda kendi potansiyelini en verimli şekilde değerlendirmektedir. Bireysel olarak davranan kişilerin toplum karşısında etkinlik alanı da azalmaktadır. Otoriter kuram sahip olduğu bu önerme ile birey karşısında devlete ve topluma daha fazla önem verdiğini göstermektedir. Kurama ait ikinci önerme ise devletin doğasına ilişkindir. Toplum içerisindeki bireye yüksel potansiyel ve etki alanı sunan kuram, devleti grup örgütlenmesinin en üst seviyesi olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla bireysel olarak mümkün olmayan her şey ancak devletin içinde gerçekleşme imkânı bulmaktadır. Devletin bulunmadığı yerde bireyler en ilkel hâlinde kabul edilmektedir. Kuramın üçüncü önermesi de bireyin devlet ile olan ilişkisine dairdir. İlk iki önermeden de anlaşılacağı üzere birey, devlet olmadan hem ilkel bir varlık hem de potansiyel olarak zayıf kabul edilmektedir. Bu sebeple bireyin gelişimi için devlet gerekli unsur olarak görülmekte ve bireyin üzerinde, onu yönlendirecek bir güç olarak kabul edilmektedir. Kuramın son önermesi ise bilginin doğasına ilişkindir. Bilgiye zihinsel çaba ile ulaşılsa da her bireyin zihinsel yeteneğe sahip olmadığı iddia edilmektedir. Dolayısıyla sadece bilgiler, devleti yönetme hakkına sahip olabilmekte ve zihinsel yeteneği olmayanlara liderlik etmekteledir.

Otoriter (yetkeci) kuramın sahip olduğu önermelere bakıldığında Platon, Hobbes, Machiavelli, Hegel ve Treitschke'in görüşlerinin kaynaklık ettikleri gözlemlenmektedir. Platon, Republic (Cumhuriyet) isimli eserinde aristokratik yönetime önem vererek bilgelerin yönetimini savunmaktadır. Platon, ideal devleti, siyasi ve toplumsal amaçlarda birliği sağlayabilen devlet olarak tanımlamakta ve bunun için de devletin denetimini gerekli görmektedir. Machiavelli, politik gücün nasıl korunacağı üzerinde fikirlerini yoğunlaştırmaktadır. Machiavelli, Prince (Prens) isimli eserinde prensin, siyasal gücün, devletin güvenliğini ve birliğini koruması için her yola gerekirse ahlaki olmayan yollara da başvurabileceğini belirtmektedir. Çünkü önemli olan devletin istikrarıdır. Bu sebeple de devletin bekası ön planda tutulur iken birey ikincil planda

kalmaktadır. Hobbes, “insan, insanın kurdudur” diyerek insanın doğasını bencil ve şiddete meyilli olduğunu iddia etmektedir. Toplumun yararı için bireyin kontrol edilmesi gerektiğini ileri süren Hobbes, düzenin ve barışın korunmasını zorunlu tutmaktadır. Leviathan adlı eseri de on yedinci yüzyılda otoriter kuramı uygulayanların yaptırımlarını meşrulaştırdıkları bir kaynak olarak kabul edilmiştir. Hegel ise devleti bir amaç olarak kabul etmektedir. Devlet asıl amaç olunca da devletin birey üzerinde her türlü hakka sahip olmaktadır. Hegel, yurttaşların görevini devletin bir üyesi olarak hareket etmeleri olduğunu iddia etmekte ve yurttaşların yönetime katılımını savunmamaktadır. Hegel özgürlüğü, bireylerin özgür olmadıklarını kabul etmeleri ve bütün eylemlerinin devletin belirlediğini bilme özgürlüğü olarak kabul etmektedir. Treitschke de benzer şekilde özgürlüğün sadece devletin içinde gerçekleşeceğini kabul etmekte ve mutluluğun ancak devlet ile sağlanabileceğini ileri sürmektedir (Siebert, vd. 12-15).

Otoriter (yetkeci) kurama göre gazete çıkarabilmek için mevcut yönetimden izin almak zorunlu kılınmaktadır. Ayrıca yönetimin yayınlar üzerinde sansür yetkisi gibi uygulamaları nedeniyle yönetimi ya da sistemi eleştirmek imkânsızlaşmaktadır. Yazı işleri kadrosuna yapılacak olan atamalara bile istediği takdirde yönetim karar vermektedir. Böyle sistemlerde basından iktidarı sorgulaması ya da eleştirmesi beklenmemekte, aksine mevcut yönetimin kararlarını, politikalarını desteklemesi ya da yönetimin doğrultusunda hizmet etmesi beklenmektedir (Yüksel, 2012: 27).

2.1.2.1.2. Özgürlükçü (Liberal) Kuram

Batı toplumu Rönesans ve Reform hareketleriyle beraber geleneksel düşüncelerden, eleştiri kabul etmeyen varsayımlardan, ideolojilerden kopmayı başaramış ve önemli değişimler yaşamıştır. Aydınlanma Çağı felsefesi zemininde geliştirilen bu özgürlükçü liberal anlayış, klasik kapitalist demokrasilerin temellerini atmaktadır. Otoriter sistemlerdeki basın görevi, mevcut yönetimi desteklemek iken liberal kuramda bu görev terk edilmekte hatta sistemi kontrol etme adına eleştirilerini dile getirmekte ve halka sistemin yönlendirilmesinde değil, doğru ne ise o şekilde bilgi verilmektedir. Bu bağlamda özgürlükçü kuram doğal haklar ve rasyonalizm düşüncelerinden beslenmektedir (Yüksel, 2012: 28-29).

Otoriter kuram, birey karşısında devlete üstünlük vererek merkeze devleti koymakta iken liberal kuram merkeze bireyi koymaktadır. Bireyin akıllı bir varlık olarak kabul edildiği liberal kuramda devletin amacı, bireyin mutluluğunu ve çıkarlarını gerçekleştirmektir (Siebert, vd. 1963: 40-41).

Siebert, Liberal Kuram'ın özelliklerini açıklarken dört isimden bahsetmektedir: John Milton, John Stuart Mill, John Erksine, Thomas Jefferson. Milton'ın *Areopagitica* (1644) isimli eserinden alınan *serbest düşünce pazarı* fikri, iktisat alanındaki serbest pazarın politik ve iletişim alanındaki uygulanma şeklidir. Liberal kurama göre medya, kazanç elde etmesi normal karşılanan bir pazar alanı olarak görülmekte ve haber de satılması normal karşılanan bir meta olarak kabul edilmektedir (Mora, 2008a: 9). Mill ise yanlış olduğu bilinse bile her düşüncenin ifade edilebilme ve duyulma hakkına sahip olduğu kanatindedir. Ayrıca bir düşüncenin susturulması ile gerçeğin engellenmiş olabileceği varsayılmaktadır. Yanlış bir düşünce de gerçeğe ulaştırmada önem kazanmaktadır. Mill'e göre tek sınır ise dile getirilen düşüncelerin başkalarına zarar vermemesidir (Siebert, vd. 1963: 46). Jefferson, gerçeğe ulaşmada en etkin yolun basın olduğunu iddia etmekte ve basını, toplumu bilgilendirmede bir araç olarak ele almaktadır. Basına önemli misyonlar yükleyen Jefferson, basının bu görevini devletin kontrolünün olmadığına yerine getirebileceğini ileri sürmektedir. Jefferson'a benzer şekilde Erksine de basın üzerinde devletin müdahalesini kabul etmemektedir (Siebert, vd. 1963: 47).

Basın sisteme karşı güçlü olsa da “çok seslilik ilkesi” ve “yasal düzenlenmeler” olmak üzere iki şekilde denetime tabi tutulmaktadır. Çok seslilik, her kesimin düşüncelerini ortaya koyabildiği ifade hakkı ve özgürlüğüne sahip olması anlamına gelmektedir (Yüksel, 2012: 29).

Özgürlükçü anlayışa göre basın, büyük oranda özel sektörün elinde bulunmaktadır. Otoriter sistemde basın, mevcut sistemden izin alınarak oluşturulurken, özgürlükçü anlayış herkesin özgür yayın yapabilme hakkına sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda özgürlükçü anlayışta herhangi bir yayın kuruluşunun oluşturulmasında sistemden izin ya da yetki belgesi almasına gerek bulunmamakta ya da iletişim alanında meslek seçmek için herhangi bir şart koşulmamakta, yayınlar için baskı kurulmamaktadır. Ancak basının yasalarla sınırları belirlenmiş alanlarda (özel hayatın gizliliği, ulusal güvenlik, vatana ihanet, vb.) ya da mevcut hükûmetlere karşı eleştirilerinin sonrasında bir suç kovuşturmasına malzeme vermekten kaçınması da gerekmektedir (Yüksel, 2012: 30).

2.1.2.1.3. Toplumsal (Sosyal) Sorumluluk Kuramı

Toplumsal Sorumluluk Kuramı'nın dūşünsel temelleri, Hutchins Komisyonunun liberal kuramın iŖleyiŖinde çıkan aksaklıkların giderilmesi adına hazırladığı rapor ile atılmıştır. 1947 yılında A Free and Responsible (Özgür ve Sorumlu Bir Basın) isimli raporu yayın hâline getiren Theodore Peterson, Toplumsal Sorumluluk Kuramı'nın temel niteliklerini belirtmiştir (İrvan, 1994: 218-219).

ABD'de 20. yüzyılda İnsan Hakları Bildirgesi'ni korumak adına medyanın toplumsal sorumluluk taşıması gerektiği düşüncesi geliştirilmiştir. Sosyal Sorumluluk Kuramı olarak da ifade edilen Toplumsal Sorumluluk Kuramı'nda basının topluma karşı olan sorumlulukları basın özgürlüğü ile bağdaştırılmak istenmekte ve basının işlevlerinde öncelik sıralaması yapılmaktadır. Basının siyasal sisteme hizmet etme, toplumu bilgilendirme, eğitime ya da halkın özgürlüklerini savunma, halkın sesi olma gibi demokratik işlevleri kabul edilirken ekonomik sisteme ilişkin hizmetleri bu işlevlerin önünde görülmemektedir. Aynı şekilde halkı eğlendirme işlevi kabul edilse de bu eğlence hizmetinin nitelikli olması beklenmektedir (Yüksel, 2012: 31).

Liberal Kuram'ın işlemediğini ima eden Toplumsal Sorumluluk Kuramı, gazetecinin topluma karşı sorumlu olduğu bilinci ile mesleğini yürütmesini önermekte iken medyaya da bazı yükümlülükler vermektedir. İlk olarak medya, doğru bilgiler sunmalıdır. Medya, yalan haberden uzak durmalı ve gerçek ile yorumsal haber ayrımını yapmalıdır. Bu ilke ile nesnel, habercilik tartışmalarını açığa çıkmıştır. İkinci olarak medya, farklı düşünceler için bir forum görevi görmelidir. Medyayı elinde bulunduranlar beğenmedikleri, istemedikleri görüşleri de kendi yayın organlarında (basından çok televizyon yayınları) vermek zorundalardır. Üçüncü olarak medya, toplumun her kesimini temsil edebilecek görüntüyü yansıtabilmelidir. Dördüncüsü ise medya, toplumun hedeflerini ve değerlerini aktarmada sorumludur. Medyaya yüklenen son yükümlülük de bilgiye tam erişimin sağlanması ve kolaylaşmasıdır (Siebert, 1963: 87-91).

2.1.2.1.4. Sovyet-Totaliter (Sosyalist) Kuram

Wilbur Schramm, Sovyet-Totaliter Kuram'ı otoriter kuramın çağdaş versiyonu olarak kabul etmektedir. Ayrıca Schramm, Marksist öğretinin Sosyalist Basın Kuramı'nın temelini oluşturduğunu iddia etmektedir. Buna göre medya, işçi sınıfının ya da partilerin

politikalarını işlemlerini sağlayan bir araç olarak değerlendirilmektedir (Siebert, vd. 1963: 110). Otoriter sistemde medya, yönetimin korunmasını esas amaç olarak görmekte iken Sosyalist Kuram'da medya, statükodan ziyade değişimin bir aracı olarak kabul edilmektedir (Siebert, vd. 1963: 139-141).

Schramm'a göre Sosyalist Kuram'ın temel özellikleri şu şekildedir (Siebert, vd. 1963: 126-130): Mutlak özgürlük mümkün değildir; önemli olan, yönetimin doğru kabul ettiklerini söyleme özgürlüğüdür. Bu sebeple devlete karşı bir özgürlükten söz edilememektedir. Devlet, medyayı elinde tutarak gizli sınıf oluşumlarını engelleyebilmektedir.

1917 Bolşevik Devrimi sonrasında kurulmuş olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde Lenin'in benimsediği ilkeler ve Marksist düşünce çerçevesinde Sovyet basını yeniden örgütlenmiştir. Bu model ayrıca Nazi Almanya'sında ve Mussolini İtalya'sında iktidarın amaçları doğrultusunda uygulanmıştır (Kaya, 1985).

Marksist öğretiyeye paralel olarak medya, kültür ve ideoloji üreten bir araç olarak kabul edilmektedir. Liberal Kuram'da medya özel sektörün elinde iken Sovyet Kuramı'nda medya kesinlikle özel mülkiyete ait olmamalı, işçi sınıfının ilgilerine hizmet ederek onların kontrolünde bulunmalıdır. Medya; eğitim, bilgilendirme ya da seferberlik gibi toplum yararına olan işlevleri yerine getirmeli, ülkenin sınırları dâhilindeki ve haricindeki ilerici hareketleri desteklemelidir (McQuail, 1994).

2.1.2.2. Basın Kuramında Yeni Yaklaşımlar

Soğuk Savaş Dönemi'nin ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ABD süper güç olarak ifade edilmeye ve dünya düzeni yeniden şekillenmeye başlamış, basının dört kuramına karşılık yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir (Yüksel, 2012: 34).

2.1.2.2.1. McQuail'in Sınıflandırması

Denis McQuail, değişen dünya düzeni, siyasal, ekonomik ortama bağlı olarak basının dört kuramına karşılık Gelişmeci Kuram ve Katılımcı Demokratik Kuram olmak üzere iki yeni kuramın eklenmesi gerektiği fikrini ortaya atmıştır (Yüksel, 2012: 34).

Gelişmeci Kuram'a göre gazeteciler, gelişmekte olan ülkelerde modernleşmede bir araç olarak önem arz etmektedir. Ayrıca bu ülkelerde kalkınmayı sağlamak adına mevcut yönetimler medyayı istekleri doğrultusunda sınırlandırma, sansürleme ya da yönlendirme yetkilerine sahip olmaktadır (Yüksel, 2012: 35).

Gelişmeci Kuram, gelişme olgusunu ön planda tutmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere ekonomik ya da toplumsal açıdan farklılık göstermektedir. Bu sebeple de ülkelerin gelişmişlik hedeflerine ulaşabilmesinde medya, ulusal politikalar doğrultusunda kullanılmaktadır (McQuail, 1994). Bu ülkelerdeki gazeteciler de modernleşmenin, gelişmenin bir aracı olarak önemli rol oynamaktadır. Ayrıca devlet de medyayı gelişmedeki hedefleri doğrultusunda medyayı yönlendirme ve sınırlandırma gücüne sahiptir. Ulusal çıkar adına, basın özgürlüğü kısıtlanabilmektedir. Bireysel özgürlüklerden ziyade toplumsal hedefler önem arz etmektedir. Medyanın bu kuramda toplumsal gelişmenin sağlanmasında sorumlu bir araç olarak davranması beklenmektedir (McQuail, 1994).

Katılımcı Demokratik Kuram'a göre medya, halkı siyasal yaşama katılmaya teşvik etmektedir. Katılımcı Kuram yukarıdan aşağıya doğru olan iletişim yerine yatay, daha eşitlikçi bir anlayışı tercih etmektedir. Bu bağlamda Gelişmeci Kuram'da medya ulusal çıkarlar bağlamında devletin kontrolünde yönlendirilirken Katılımcı Model, medya üzerindeki kontrole ya da sansüre karşı çıkmaktadır (Yüksel, 2012: 36).

Medya kuruluşlarında tekelleşmenin çoğalması, merkezîleşme eğilimleri artmasından dolayı Katılımcı Demokratik Modeli'ne ihtiyaç doğmuştur. Bu kuram merkezîleştirilmiş, sıradanlaşmış tek tip ve devlet kontrolünde olan medya anlayışına karşı çıkmaktadır. Merkezîleşmenin aksine yerelliği, çoğulculuğu, toplumsal hayatın her kesiminde etkileşimi desteklemektedir. Kuram sosyalizm, çevrecilik, özgürlükçülük, eşitçilik ve yerelcilik gibi değerlerin karışımından beslenmektedir. Bu kuramda medya kuruluşları üzerindeki kontrol mekanizmaları reddedilmekte ve daha çok kullanıcıların, izleyicilerin kontrolü istenmektedir (McQuail, 1994).

McQuail (1994), Katılımcı Demokratik Kuram'ın temel prensiplerini şu şekilde belirtmektedir:

- Medyanın içeriği, kapsamı merkezî kontrole tabi olmamalıdır.
- Medya her şeyden önce izleyici için varlığını sürdürmelidir.
- Yurttaşlar bireysel olarak iletişim haklarına, kendi istekleri ve ihtiyaçlarına uygun şekilde hizmet alabilme haklarına sahip olmalıdır.
- Gruplar ve yerel topluluklar kendi yayın gruplarına sahip olmalıdır.
- Tek tip medya kuruluşlarından ziyade küçük çaplı etkileşim ve katılımın, çoğulculuğun sağlandığı medya kuruluşları tercih edilmelidir.

- İletişim, profesyonellerin ellerine, yönlendirilmesine terk edilmeyecek kadar öneme sahiptir.
- Medya kuruluşlarına yönelik istekler ne devletin kurumları aracılığıyla ne de bireysel talepler ile ifade edilebilir.

2.1.2.2.2. Altschull'un Sınıflandırması

1984 yılında yayımlanmış olan Güç Temsilcileri isimli kitabıyla J. Herbert Altschull, Soğuk Savaş dönemlerinde yazılmış olan Basının Dört Kuramı'nın artık mevcut zaman diliminde geçerli olmadığını iddia etmektedir. Basının Dört Kuramı'nın dönemindeki hava itibarıyla bize karşı onlar anlayışıyla oluşmuş ve düşmanlığı yansıtmış olması nedeniyle Altschull, bu çatışma dilinden terk edilmesi gerektiğini savunmuştur. Altschull, bağımsız bir medyanın mümkün olamayacağını ve medyanın döneme hâkim olan gücün temsilcisi olacağına inanmış ve üç ayrı basın kuramı geliştirmiştir: Serbest Pazar (Kapitalist) Modeli, Marksist (Sosyalist) Model, İlerleme (gelişmekte olan ülkeler) Modeli (Yüksel, 2012: 37).

Altschull üç ayrı model geliştirse de bu üç modelin benzerliklerinden de bahsetmektedir: Haber medyası, bütün basın sistemlerinde egemen gücü temsil etmektedir. Yani medya içeriği, yazılan metinler her zaman maddi olarak yardımda bulunan kesimin çıkarlarına paralel olmaktadır. Her üç modeldeki özgür ifade tanımlamaları farklılık gösterse de özgür ifade inancına sahiptir. Hepsi de basının toplumsal sorumluluk işlevini onaylamakta ve halkın çıkarları doğrultusunda hizmet ettiklerini iddia etmektedir. Ayrıca üç model de kendileri dışındaki basın modellerini sapmış olarak görmektedir (Severin ve Tankard, 1994).

Serbest Pazar (Kapitalist) Modeli: Bu modelde basın; dışarıdan gelecek olan etkilere, müdahalelere kapalı olarak gerçeği aramakta ve nesnel bir şekilde toplumu bilgilendirmektedir. Kapitalist Model'de basının işlevleri ise gerçeği aramak ve aktarmak, sosyal yönden sorumlu olmak, toplumu bilgilendirmek, tarafsız bir şekilde insanlara hizmet sunmak, kapitalist düşünceyi desteklemek olarak sayılmaktadır (Yüksel, 2012: 38).

Marksist Model: Bu modelde basın, yanlış bilinci transfer ederek işçileri sınıf bilinci doğrultusunda eğitmektedir. Basın bu modelde değişimi sağlayacak etkili bir araç olarak görülmektedir. Marksist Model'de basının amaçları şu şekilde sıralanmaktadır: gerçeği araştırarak insanlara sunmak ve onları eğitmek, siyasal anlamda tarafları açıklamak, sosyalist düşünceye destek sağlayacak şekilde insanların görüşlerine şekil

vermek ve bu doğrultuda davranış kalıplarını değiştirmek. Bu bağlamda Kapitalist Model'e ek olarak Marksist Model, basına insanların görüş ve davranışlarını değiştirme işlevini yüklemektedir. Ancak her iki model de tarafsızlığa aynı önemi vermektedir (Yüksel, 2012: 38).

İlerleme Modeli: Bu modelde basın, faydalı bir sosyal değişim aracı olarak görülmekte ve ayırıcı olmayan birleştirici bir güç olarak kabul edilmektedir. İlerleme Modeli'nde sosyal adalet aracı olarak kabul edilen basından beklenen hizmetler ise şu şekilde sıralanmaktadır: sosyal açıdan sorumlu olmak, hükûmetle beraber insanların iyiliği için hizmet etmek, siyasi anlamda insanları eğitmek, gerçeğe hizmet etmek. Diğer iki modelden farklı olarak İlerleme Modeli'nde sorumlu gazetecilik anlayışı daha belirginleşmektedir (Yüksel, 2012: 38).

2.1.3. Haber Nedir?

İnsanları bir konu hakkında bilgilendiren ve eğiten, eğlendirdiği gibi üzebilen medya içeriklerine haber denilmektedir. Haber bir olaydan oluşmaktadır. Olay ise belirli bir mekân ve zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiş ya da gerçekleşecek olguları ifade etmektedir. Ayrıca bir eylemden ziyade bir söylem de olayı temsil edebilmektedir. Ancak olayların haber olabilmesi için bir gözleme yani olayın farkındalığına ihtiyaç duyulmaktadır. Olayla ilgili gözlemlerin ya da duyuların iletilmesi ise haber üretiminin ilk adımı sayılmaktadır (Girgin, 1998: 13).

Gelişen teknoloji ile insanlar yaşanan çoğu olaya haber olarak kolaylıkla ulaşabilmektedir. Haberler bu anlamda kişilerin düşünce dünyasının etkilenmesinde önemli rol oynamaktadır. Haberler; kişilerin doğruları görmesinde, ayırt edebilmesinde, yaşananlara karşı tekdüze değil de eleştirel bir bakış açısı kazanabilmesinde etkili olmaktadır (Uğurlu ve Öztürk, 2006: 24). Bu anlamda haberin amacı, gerçekleşmiş bir durumu ya da olayı insanlara aktarmak, olayı betimlemektir. Haberinin temel özellikleri ise şu şekilde sıralanmaktadır (Gürcan, 2012: 48-49):

- Haber güncel bir olayı ifade etmektedir. Yeni olmuş ya da yenilenen olaylar haberinin konusunu oluşturmaktadır.
- Haber sistematik şekilde olmamaktadır. Haberler, birbirinden ayrı olaylarla ilgilenmektedir. Haberinin sürekliliği olayın kendisi var olduğu sürece devam etmektedir, olayın geçerliliğini kaybetmesiyle haber de değerini yitirmektedir. Ayrıca olayları yorumlamak haberinin görevleri arasında bulunmamaktadır.

- Haberin konusunu oluşturan olayların, insanların da ilgisini çekebilecek düzeyde olması gerekmektedir.
- Haberler, olay yaşanmadan da insanlara sunulabilmektedir.

2.1.3.1. Haber Yapma Sürecini Etkileyen Unsurlar

Günümüzde teknolojinin sunduğu imkânlar ile kitle iletişim araçlarının niceliğinde ve niteliğinde meydana gelen değişimler, haber alma süreçlerinin önemini artırmaktadır. Çok fazla olayın hızlı bir şekilde haber olarak sunulmasında ise doğruluk, etik kurallar, nesnellik ve güvenilirlik tartışmaları meydana gelmektedir.

2.1.3.1.1. Haber Değeri

Herhangi bir olayın ya da söylemin insanlara haber olarak sunulması için gerekli olan özellikler “haber değerleri” olarak tanımlanmaktadır. Her olay ya da söylem sahip oldukları özellikleri itibarıyla haber değeri olmadığından kitlelere haber olarak sunulmamaktadır. Haber değeri, gazeteciler ya da alandaki yetkililerin haber sürecinde olay ya da söylemlerin belirlenmesinde kullandıkları profesyonel kodları oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu profesyonel kodlar, muhabirden editöre haber olarak gelenlerden hangilerinin haber olarak sunulacağı noktasında da bir seçim kriteri işlevini görmektedir (Bülbül, 2001: 131; Girgin, 2008: 112).

Bir olayın ya da söylemin haber olarak sunulmasında ise birçok seçim ölçütü bulunmaktadır. Bunlardan en temel olanları ise şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Gerçeklik-doğruluk: Sunulacak olan haberin gerçek ve doğru bilgilere dayanması gerekmektedir. Gerçeklik, bir olayın haber olabilmesinde en temel ilkeyi oluşturmaktadır. Haber olarak sunulan olay ve o olayın oluşumunda rol oynayan nedenler gerçeklerden oluşmaktadır (Girgin, 2008: 119).

Bir haber, habercinin olumlu ya da olumsuz katkılarıyla çok fazla sayıda sunulabilmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gerekli olan nokta, başta gerçeklik ögesi olmak üzere haberin diğer temel öğelerini de içermesi, haber içeriğinin farklı anlamlara yol açabilecek şekilde saptırılmamasına özen göstermektir (Girgin, 2008: 119).

2. Anlaşılabilirlik (Anlam taşıma): Haberin en önemli özelliklerinden bir diğeri de anlaşılır olmasıdır. Anlaşılabilirliğin sağlanmasında ise kullanılan dil önemli rol oynamaktadır. Haberin sade bir şekilde kısa ve açık cümlelerle yazılması gerekmektedir.

Kullanılan dilin yanı sıra haberin bir anlam bütünlüğü içerisinde sunulmasına özen gösterilmelidir (Girgin, 2008: 124-125).

Haberin okunduktan ya da dinlendikten sonra herhangi bir soruya yer verilmeyecek ölçüde yeterli bilgilerle sunulmuş olması gerekmektedir. Ayrıca haberin sunulduğunda okuyucunun dikkatini haberde toplamak adına gereksiz bilgilere yer verilmemelidir. Haberın anlaşılmasında kısa ve açık cümleler önem arz etmektedir. Gazetecilik alanında uzun cümleleri kullanan gazetecilerin genellikle konuya hâkim olmadığı, konu üzerinde yeterli araştırma yapmadığından bir kaçış yöntemi olarak kullandıkları kabul edilmektedir. Haber metninin içerisinde ise anlaşılmayan ya da bilinmeyen cümlelere ve kelimelere yer verilmemelidir. Ayrıca cümle kurulurken de anlaşılmayı zorlaştıran devrik yapılardan uzak durulmalıdır (Girgin, 2008: 125).

3. Tarafsızlık-nesnellik-objektiflik: Habere konu olan olayların tarafsız bir şekilde sunulması da haberin temel özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Haber metninde kullanılan her kelime, kavram ya da her resim belli bir anlam taşımaktadır. Gazetecilerin haber sunarken kendi görüşlerini, değer yargılarını metne yansıtmaması, olayı kendi kurgusunda aktarması nesnellik açısından önem arz etmektedir (Girgin, 2008: 126).

Zaman zaman yanlı haberlerin yapıldığı gözlemlense de bu konular daha çok ulusal sorunlar ve uluslararası ilişkiler alanlarında olmaktadır. Çünkü bu alanlardaki haberlerde ülkelerin çıkarları ve ulusal kimlik ağır basmakta, dolayısıyla haberler de bu duygular etrafında şekillenmektedir (Girgin, 2008: 126).

Ulusal çıkarlar ya da uluslararası ilişkiler alanındaki haberlerde yanlılık olmasının yanı sıra ülkedeki hâkim siyasetçiler, ülkenin yaşadığı kriz ya da bunalım dönemlerinde aldıkları her kararların, uyguladıkları her politikaların gazeteciler tarafından desteklenmesini istedikleri gibi gazetecileri âdeta hükümet sözcüsü olarak görmek istemektedir. İstedikleri sağlanmadığında ise dönemdeki hâkim siyasetçiler, ulusal çıkar altında gazetecileri vatana ihanete kadar varan değişik suçlamalarda bulunmaktadır. Özellikle uluslararası kriz dönemlerinde ise gazeteciler, satılmış kalem olmak ya da falancanın oyununa gelmek gibi ağır suçlamalara maruz kalmaktadır (Girgin, 2008: 126).

Kriz dönemlerinden ayrı olarak gazetecilerin yanlı haber yapmasına egemen güçler de neden olmaktadır. Egemen güçler olarak anlatılmak istenen ise devleti yöneten kesim, holding sahipleri, çıkar çevreleri, büyük iş adamları, finansörlerdir. Bu kesimler,

gazetecilere kendileri için yandaş olmalarını sağlamak adına birtakım imkânlar sunmaktadır. Sundukları fırsatlar karşılığında ise gazetecilerden kendi düşüncelerine paralel haberler, yayınlar ya da bazı konularda susmaları istenmektedir. Böylelikle gazeteciler öncelikle susturularak daha sonra kendi düşüncelerini yayacak birer propaganda aracı hâline gelmektedir (Girgin, 2008: 127).

Basında tarafsızlığı korumak adına haberlerde her partiye eşit süre ve yer ayırmak, bir çözüm olarak görülse de 1970'li yıllardan beri yapılan eleştirel çalışmalarda yanlılığın siyasi görüşü aşan yönlerinin de olduğu, farklı görüşlere sahip basın örgütlerinin farklılıktan ziyade ortak paydada bulunduğu görülmektedir (Girgin, 2008: 127). Bu durumun ise haberlere yapısal bir yanlılık olarak yansıtıldığı, gazetecilerin nesnellikten uzak yorumu dayalı haber metinleri üretmelerine neden olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır (İnal, 1995: 111-134 akt. Girgin, 2008: 127).

4. Zamanlılık: Haberin son zaman diliminde gerçekleşen olayları ve gelişmeleri aktarması zamanlılık özelliğini göstermektedir. Belli konularda sürekli olarak takip edilen anlık gelişmeler bu özelliğin bir gereği olmaktadır. Haberi bulmak, habere konu olacak olay hakkında yeterli bilgiyi almak ve sonrasında bu olayı yayına yetiştirmek, bir muhabir açısından haberde zamanlılığı ifade etmektedir. Haberde zamanlılık; yenilik, anılık ve geçerlilik olmak üzere üç ayrı biçimde tanımlanmaktadır.¹⁰ **Yenilik**, haberi oluşturan olayın yeni bildirilmesini; **anılık** haberin ani oluşumunu, yeni meydana gelmesini; **geçerlilik** ise habere konu olan olayın hâlâ geçerli olmasını ifade etmektedir (Gürcan, 2012: 49).

5. Güncellik: Habere konu olan olayın zamansal yakınlığını, güncelliğini ifade etmektedir. Haberin güncelliği ise iki şekilde gerçekleşmektedir (Gürcan, 2012: 50):

- ✓ Haberi oluşturan olay ya da söylem yeni gerçekleşmiş olabilir. Bunlar genelde kendiliğinden oluşan haberlerdir.
- ✓ Olay ya da söylem önceden oluşmuş olsa da yeni zaman diliminde fark edilmiş olabilir ya da yeni oluşan olayla önceden meydana gelmiş olayın ilişkisi bulunabilir.

¹⁰ Yenilik ve anılık öğeleri televizyon ya da radyo haberciliğinde önemli iken gazete gibi yazılı basın haberciliğinde geçerlilik unsuru önem arz etmektedir (Gürcan, 2012: 49).

6. Yakınlık: Haberin konusunu oluşturan olayın nerede gerçekleştiği, yakınlık unsuruyla ilişkilendirilmektedir. İnsanlar doğal olarak kendilerine yakın çevrelerdeki olaylarla ilgilenmekte ve oralarındaki gelişmelere merak duymaktadırlar. Örneğin İzmir’deki bir haberin Malatya’da bulunan biri için çok fazla önemi bulunmamakta ve söz konusu haber, bu kişinin ilgisini çekmemektedir (Gürcan, 2012: 50; Tokgöz, 2003: 203). Bu bağlamda haberin yakınlığı ile insanların o habere ilgisinin arttığını söylemek mümkündür.

7. Önemlilik: İnsanların kendi iyilikleri için uymak isteyecekleri öneriler ya da kendilerini korumak adına uyarlamak isteyecekleri durumlar önemli sayılmaktadır (Girgin, 2008: 124).

Habere konu olan olayın ya da söylemin bir öneminin bulunması gerekmektedir. Haberin önem derecesine göre gazete sayfalarındaki sıralanış ya da televizyon haberlerindeki öncelikli sunum gerçekleşmektedir. Örneğin önem derecesi en yüksek olan haberler gazetelerde birinci sayfada manşetten verilmektedir (Gürcan, 2012: 50).

Haberin önemlilik derecesini ölçmede ise “olayın ölçüsü” ve “olayın sonuçları” olmak üzere iki ayrı ölçüte bakılmaktadır. Bir trafik kazasında çok fazla sayıda yaralı ya da ölünün olması **olayın ölçüsünün** büyüklüğünü, sayısal çokluğunu gösterirken, yeni çıkan bir yasanın örneğin emeklilik yaşının yükseltilmesinin insanlar üzerindeki etkisi de **olayın sonuçlarını** göstermektedir (Gürcan, 2012: 50-51).

8. İlgi Düzeyi: Habere konu olan olaylar herkeste aynı etkiyi yaratmamaktadır. Haberin ilgi düzeyi, kaç kişi tarafından dikkat çektiği haberin önem derecesini de etkilemektedir. Haberdeki olay küçük olsa da olayda yer alan bazı kişiler haberin etkisini artırmaktadır. Bir hırsızın kuyumcudan bir bilezik çalması okuyucuda ilgi oluşturmazken ünlü birinin aynı eylemi yapması haberin ilgi düzeyini olduğundan fazla artırmaktadır (Gürcan, 2012: 51).

9. İlginçlik: Haberin ilgi çekmesi bireylerin ya da toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesiyle ilişkilidir. Ayrıca insanların normal olarak gördüklerinin dışındaki her şey ilginç sayılmaktadır (Girgin, 2008: 122). Yaralı yunusun kendini kurtaran balıkçıdan ayrılamaması da haberin ilginçlik düzeyini artırmaktadır (Gürcan, 2012: 51).

10. Nadirlik: Haberlerin nadir gerçekleşecek olaylardan oluşması da haberin ilginçlik düzeyini artırmaktadır. İnsanlar ilginç gördükleri olaylara daha fazla önem

vermektedir. Örneğin yüksek bir binadan düşen birinin aşağıdan geçen kamyonu düşüp kurtulması çok sık görülen bir olay değildir (Gürcan, 2012: 51).

11. Heyecanlilik: İnsanların sevinmesine, korkmasına, üzülmeye ya da mutlu olmasına neden olan olaylar, haberlerin heyecanlilik unsurunu oluşturmaktadır. Beğenilen bir şarkıcının konser haberiyle insanlar sevinirken yakınlarının olduğu bir yerin hastalıktan dolayı karantinaya alınması haberiyle de üzülmektedir (Gürcan, 2012: 51).

12. Orijinallik ve Gariplik: Haberi oluşturan olayın orijinalligi, haber değerini artırarak daha fazla okuyucunun ilgisinin çekmektedir. Aynı zamanda haberin garipligi derecesinde değeri de artmaktadır. Mersin’de büyük bir pitonun öldürülmesi hem orijinal hem de garip bir haber olduğu gibi birçok okuyucunun da dikkatini çekmektedir (Gürcan, 2012: 51).

2.1.3.1.2. Haber Yapımında İdeolojinin Etkisi

Hedef kitlenin kimliği, toplumun yaşam biçimi, gelenekleri, olayın niteliği, haberin kaynağının kimliği, haberin yayılmasını isteyen çıkarı, hükûmetin tutumu, verilen bilgilerin özelliği, neyin gizli tutulduğu, ekonomik durumun halk üzerindeki baskısı, haberi etkileyen dış güçleri oluşturmaktadır. (Girgin, 2008: 110)

Haber söylemi genellikle ülkelerdeki iktidarın, öncelikle hâkim olmak istediği ya da hâkim olduğu kamuoyunu oluşturma ve yönlendirme aracı olarak kullanılmaktadır. Genel olarak medya içeriğini, haberler ve öteki şeyler olarak bölümlenmek bile mümkündür. Çünkü haberlerin seçimi, sunuluşu (değerlendiriliş) biçimleri, haber söylemi, çok daha geniş bir yanıltmaca alanı oluşturabilmektedir (Girgin, 2008: 110). Hangi konuların seçileceği ve seçilen konunun nasıl sunulacağı, hangi bölümlerin öne çıkarılacağı, hangilerinin arka plana atılacağı ya da hiç değinilmeyeceği aslında ideolojik seçimleri belirtmektedir (Özerkan, 2002: 70).

Haberlerdeki çoğu ürünler oluşturma, yönlendirme teknikleriyle ortaya çıkarılmaktadır. Gerçek dışı haberler bile iyi düzenlendiklerinde ve uygun biçimde, koşullarda sunulduklarında bunların bireyleri inandırma gücüne sahip olduğu görülmektedir (Girgin, 2008: 110). Bu çerçevede haberler, bireyin düşüncelerini ve duygularını çok kesin etkiler altında bırakabilmektedir. Bireyin edilgenliğe sürüklenmesi

ve tepkisizleştirilmesi, onun bilinçaltına çoğu kez farkında olmadan yerleştirilen imgelerle sağlanmaktadır. Ancak bilinçaltını en çok besleyen öge yine de haber olmaktadır (Girgin, 2008: 111).

Bu anlamda medyanın dördüncü büyük güç olarak nitelenmesinin yanında ideolojik bir güç olarak da sayıldığı bilinmektedir. İdeolojinin, hedef kitlede yayılmasının ya da benimsetilmesinin en önemli aracı medyadır. Medyayı ideolojik güç olarak kabul eden düşünceye göre medya, topluma hâkim olan çıkar gruplarının birer uzantısı gibi işlemekte ve egemen ideolojinin yeniden üretilmesi sürecinde önem arz etmektedir (Shoemaker ve Reese, 2002: 127).

İdeoloji kelimesi ilk kez 1796 yılında Fransız Antonie Destutt de Tracy tarafından “fikirlerin ve kökenlerinin bilimi, idealar bilimi” anlamında kullanılmıştır (Heywood, 2010: 23; Baradat, 2012: 14; Vincent, 2006: 2; Özbek, 2011: 32). Ancak Marx ise ideolojiyi “mistifikasyon” yani “gerçeğin çarpıtılması”, “egemen sınıfın ortaya attığı fikirler” olarak tanımlamaktadır (Örs, 2014: 15; Tok, 2014: 170; Heywood; 2010: 24; Baradat, 2012: 14). Marx, ideolojiyi toplumsal gerçekliğin hâkim sınıflarca çarpıtılması olarak tanımlarken Gramsci, egemen sınıfların hâkim oldukları siyasal alanların görünmez baskı ve meşruiyet aracı olarak kullanmaktadır. Bir anlamda ideoloji, hegemonya olan gücün meşruluk kaynağıdır. Marx’ta altyapı üst yapıyı belirlerken Gramsci’de ideoloji ile üstyapılar altyapıyı belirlemektedir (Örs, 2014, 22-23).

Söylem, ideolojik bir işleve sahip olmakla beraber kültürü ve toplumu inşa etmektedir. Söylem ile mevcut iktidar yapılar, gerçeği ya da verilmek istenen gerçeği denetim altında tutarlar. Söylemin şekli, seçimi, kullanılan başlıklar, manşetler ya da retorik simgesel seçkinlerin söylemidir. Van Dijk’e (2015: 15-101) göre haberlerde kullanılan metinler de bu seçkinlerin söylemlerini yeniden ürettiği metinlerdir. Van Dijk (2015: 53), ideolojik söylemin stratejisini ise şu şekilde belirtmektedir:¹¹ “Bizim hakkımızda olumlu şeyler söyle, onlar hakkında olumsuz şeyler söyle.”

¹¹ Van Dijk (2015: 53-54), “ideolojik kare” olarak nitelendirdiği ilkeleri ise ideolojik çözümlemeler için kullanmaktadır. Bu ilkeler: “Bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula, onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula, bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgulama, onlar hakkında olumlu şeyleri vurgulama.”

2.2. Alevilik Nedir?

Alevilik genel anlamıyla Hz. Ali'yi sevmek olarak kabul edilmektedir. Son peygamber Hz. Muhammed'in vefatından sonraki süreçte Hz. Ali'yi imam kabul edip Hz. Ali'nin halife olması gerektiğini savunan kişilere de *Alevi* denilmektedir. Hz. Ali ve soyundan gelen ehlibeyti sevmek, saymak Alevilik inancının merkezini oluşturmaktadır (Dedekargınoğlu, 2010: 328; Erdem, 2009: 19; Eyuboğlu, 1989: 23; Özkırımlı, 1990: 10; Zelyut, 2009: 15). Bu anlamda Hz. Ali, Aleviliğin ilk rehberi olup aleviler arasında çok büyük bir önem arz etmektedir.

2.2.1. Tarihsel Arka Planıyla Alevilik

Halifelik dönemine denk gelen Aleviliğin bin dört yüz yıllık geçmişi bulunmaktadır. Peygamber Dönemi'nde daha önce olmayan ihtilaflar, halifelik döneminde artmaya başlamıştır. Çıkan bu anlaşmazlıkların en önemli nedeni ise halifenin kim olacağını belirmezliği (Aytaş, 2010: 18). Dördüncü halifenin seçilmesine yönelik tartışmaların merkezinde Hz. Ali bulunmaktadır ki Hz. Muhammed vefatından önce amcasının oğlu olan Hz. Ali'ye birçok övgüde bulunmuştur¹². Bu övgülerden dolayı da Müslümanların bir kısmı Hz. Ali'nin halife olması gerektiğine inanmıştır.

Hz. Ali, kendisinden önce seçilen hiçbir halifeye karşı gelmemiş, seçilenleri halife olarak kabul etmiştir. Ancak üçüncü halife Hz. Osman'ın vefatından sonra dördüncü halife olarak seçilen Hz. Ali'ye karşı itirazlar olmuştur. Peygamber eşi Ayşe ve Şam valisi Muaviye Hz. Ali'ye biat etmemişlerdir. Artan anlaşmazlıklarla iki grup arasında Sıffin Savaşı (26 Tem 657-28 Tem 657) gerçekleşmiştir. Hz. Ali savaşın galibi olmak üzereyken Muaviye, mızrakların uçlarına Kur'an sayfalarını taktırmak gibi hileli bir yola başvurmuştur. Kur'an sayfalarını gören Hz. Ali ve tarafı ise silah kullanmayı bırakmış ve bu sebeple de Muaviye mağlup olmaktan kurtulmuştur. Savaştan sonrasında halifelik sorununu çözmek için iki grup arasında Hakem Olayı gerçekleştirilmiştir. Ancak bu olayda Muaviye tekrar hileye başvurarak kendisinin halife seçilmesini sağlamıştır. Hz. Ali ise Muaviye'nin hileli şekilde halife seçilmesine karşı çıkmıştır ve o tarihten itibaren

¹² Hz. Muhammed, Hz. Ali hakkında "İlmin şehri benim, kapısı ise Ali'dir. İlmi arzulayan varsa kapıya gelsin.", "Ali, ilmimin kapısıdır, risaletimin içeriğini o benden sonra ümmetime açıklayacaktır. Onu sevmek iman, ona buğzetmek ise nifaktır.", "Bana iman edip inananlara, Ali bin Ebu Talib'in velayetini kabul etmesini tavsiye ederim. Onun velayetini kabul eden, benim velayetimi kabul etmiş olur. Onu seven beni, beni seven de Allah'ı sevmiş olur. Ona buğzeden bana, bana buğzeden ise Allah'a buğzettiği olur.", "Ali hakkında bana üç şey vahiy olundu: Ali, Müslümanların efendisi, muttakilerin imamı ve beyaz yüzlülerin komutanıdır." gibi birçok övgülerde bulunmuştur. (<http://www.ehli-beyt.org/hadis/hz-ali-hakkinda-hadisler.html/>)

Aleviliğin siyasi bir olgu olarak ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Aytaş, 2010: 18-19; Dedekargınoğlu, 2010: 329; Eyuboğlu, 1989: 35-39). Müslümanlar arasında ise ilk savaşlar bu dönemde Hz. Ali'nin halife seçilmesine karşı gerçekleşmiştir.

Hz. Ali'nin vefatıyla Kûfeliler büyük oğlu olan Hz. Hasan'ı halifelğe seçmişlerdir. Ancak Muaviye bu hilafete karşı çıkmış ve Hz. Hasan'ın üzerine ordu salarak kendisine biat edilmesini sağlamıştır. Sonrasında iki taraf arasında yapılan anlaşmaya göre Muaviye yaşadığı sürece hilafet makamının sahibi olacak, vefatıyla da Hz. Hasan'a halifelik unvanı geçecek ve Hz. Ali'ye camilerde artık olumsuz şeyler söylenmeyecekti (Dedekargınoğlu, 2010: 329). Ancak Muaviye bu sefer de sözünde durmayarak kendi statüsü için tehlike olarak gördüğü Hz. Hasan'ı zehirletmiştir. Muaviye'nin ölümünden sonra halifelğe oğlu Yezit geçmiştir. Hz. Ali'nin diğer oğlu olan Hz. Hüseyin de Yezit'e karşı biat etmek istememiş ve yanındaki yetmiş kişiyle ona doğru yola çıkmıştır. Kerbela adı verilen çölde açlık ve susuzluk çeken Hz. Hüseyin ile yetmiş kişinin Yezit'in ordusuna karşı galip gelmesi mümkün olamamıştır. Mağlup olan Hz. Hüseyin'in başı kesilerek Yezit'e gönderilmiştir. Kerbela Olayı (10 Ekim 680) adı verilen bu olayda Peygamber'in ehlibeyti Yezit'in öncülüğünde yok edilmiştir (Dedekargınoğlu, 2010: 329-330; Eyuboğlu, 1989: 40-41; Özkırmı, 1990: 25-29; Noyan, 1987: 129). Kerbela Olayı hem Alevileri hem de İslam âlemini derinden etkilemiştir.

Bu olaylardan sonra Hz. Ali'den taraf olanlara, Hz. Ali'nin halifelğine biat edenlere Şii-Şia denilmiştir. Alevilik, Hz. Ali ile başlayan on iki imam¹³ sevgisiyle beslenmektedir. Kavramsal olarak Şiilik ile Alevilik benzer anlamları taşıyalar da birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Şiilik kavramı ile İran'ın resmi dini anlayışı belirtilmektedir. Ayrıca Şiilik, Sünni mezheplerin içinde de yer almamaktadır¹⁴. Alevilik kavramı ile Anadolu'da yeşeren ve uzantısı olan Bektaşilik kastedilmektedir. Ehlibeyt sevgisi, Hz. Ali ile başlayan On iki imam sevgilerinin dışında Alevilik ile İran Şiiliğinin ortak yönleri bulunmamaktadır (Dedekargınoğlu, 2010: 330). Aralarındaki temel farklılık ise yaratıcı ve ibadet anlayışlarındadır. Vahdetivücut anlayışıyla Aleviler, yaratıcının evrenin her yerinde olduğunu kabul etmekteledir (Dedekargınoğlu, 2010: 330).

¹³ Alevilik inancındaki on iki imam ise şu şekildedir (Eyuboğlu, 1989: 50; Fırlalı, 2006: 194-223; Noyan, 1987: 56; Çakır, 1995b): Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Zeynelabidin, Hz. Muhammed Bakır, Hz. Cafer-i Sadık, Hz. Musa Kazım, Hz. Ali Rıza, Hz. Muhammed Taki, Hz. Ali Naki, Hz. Hasan Askeri, Hz. Mehdi.

¹⁴ Sünni inançta kabul edilmiş olan dört büyük mezhep ise şu şekildedir: Hanefilik, Şafilik, Hanbelilik ve Malikilik.

Aleviliğin tarihsel kökenleri halifelik döneminde bulunsa da sistemsiz olarak inanç hâlini almasının ise on altıncı yüzyılda Şah İsmail Dönemi'nde başladığı düşünülmektedir. Aleviliğin ne olduğu hakkında ise birçok kesim farklı değerlendirmelerde bulunmaktadır. Dinî açıdan değerlendirenler Aleviliğin İslam içinde ele alınmasını gerektiğini savunurken politik açıdan değerlendirenler Aleviliği tarihsel boyutuyla etnik köken temelinde analizlerini yapmaktadır. Etnik temelden yaklaşanlar ayrıca Aleviliği Zerdüştlük ve Şamanizm ile beraber değerlendirmektedir (Duman, 2011: 196).

Alevi nitelemesi ilk olarak sadece Hz. Ali'nin soyundan olanları belirtmede kullanılırken 19. yüzyıldan sonra Hz. Ali'yi sevenler ve onu imam kabul edenler için de kullanılmaktadır¹⁵ (Aytaş, 2010: 18). Bu anlamda Alevilik sadece Anadolu, Balkanlar ya da Orta Doğu bölgelerinde sınırlı kalan bir inanç ya da kültür değildir. Ancak Anadolu Aleviliği ifadesi yüz yıla yakın bir süredir kullanılmaktadır¹⁶ (Fendoğlu, 2013: 22). 10. yüzyılda aleviler için Bektaşî nitelemesi kullanılırken on altıncı yüzyılın başlarında Şeyh Haydar ile başlamış olan Kızılbaş¹⁷ nitelemesi kullanılmaktadır (Fendoğlu, 2013: 22; Melikoff, 1994: 130; Gülten, 2016: 38). Ancak günümüzde Bektaşî ya da Alevi kime denir ya da Alevilik ile Bektaşîlik kavramlarının neden birlikte kullanıldığına dair sorular toplumun geneli tarafından yanıtız kalmaktadır (Duman, 2011: 110).

Aleviliğin doğuşunun nereden kaynaklandığı hakkında kesin bir kanı bulunmasa da Bektaşîlikten doğduğu anlayışı kabul görmektedir. Bektaşî, Horasan'dan gelerek Anadolu'nun Türkleşmesini sağlayan bir Türk tasavvufçusudur. Bu anlamda Bektaşîlik, İslami zeminde Türk geleneğinin canlandırılmasını amaçlayan bir felsefe olarak kabul edilmektedir. Zaman ilerledikçe Bektaşîlik'in içinden Türk geleneklerinin daha ağır bastığı gruplar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Alevilik ve Kızılbaşlık gibi yeni grupların Bektaşîlikten çıktığı savunulmaktadır. Belirtildiği üzere bu gruplar kimileri tarafından mezhep veya tarikat olarak görülürken kimileri de bu nitelermeleri kabul etmemektedir (Aksoy, 2004: 3).

¹⁵ Zaman içerisinde tasavvuf yönü açısından Hz. Ali ve ehlibeytin dâhil olduğu tarikat gruplarına da Aleviye denilmektedir (Sinanoğlu, 2008: 30).

¹⁶ Alevilik sadece Türklerin yer aldığı bir inanç sistemi olmayıp içerisinde Kürt, Fas, Rom (çingene), Arap ve Arnavut gibi birçok etnik kökenli grupları da barındırmaktadır (Dedekarginoğlu, 2010: 332).

¹⁷ Kızılbaş kavramı hem iyi hem de kötü anlamda kullanılmaktadır. Ancak Türkiye tarihinde genellikle kötü anlamda kullanılmıştır. Bir kitapevinde yayımlanmış olan Büyük Türkçe Lugatı'nda Kızılbaşlık, düşük ahlaklı kişiler, cinsel açıdan zayıf davranışta bulunanlar, hafif meşrepliler olarak tanımlanmıştır (Şahhüseyinoğlu, 2015: 56).

Bektaşî ve Alevilik kavramları birbirlerinin yerine kullanılsa da farklı ifadeleri içermektedir. Alevilik, Hz. Ali'ye ve soyundan olanlara bağlılık duyan bir kimlik iken Bektaşîlik sahip olduğu ibadetler ile sufi tarikatını belirtmektedir. Kızılbaşlık, Bektaşîlik ve Alevilik grupları arasındaki farklılıklar daha çok siyasal zeminde öne çıkmaktadır (Balcıoğlu, 2003: 1). İmamiye mezhebine bağlı olup İran sınırlarında Safevi Devleti'ni kuran Erdebiliye tarikatının şeyhleri ve yanındakiler başlarına kızıl taç giyip kızıl sarı ile sarmalarından dolayı Kızılbaş olarak adlandırılmaktadır. Anadolu Alevileri de kendilerini Erdebil ocağına bağlı gördükleri için Kızılbaş olarak sayılmaktadır (Aytaş, 2010: 26). Ancak bu kavramla beraber Alevilere haksızlıklar yapılmıştır. Alevi kavram olarak öncelikle Hz. Ali'nin soyunu ifade ederken Kızılbaşlık ise Hz. Ali ve soyunun izini takip edenleri belirtmektedir. Kızılbaşlık kavramı on dokuzuncu yüzyıla kadar kullanılsa da sonrasında Alevilik kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Aytaş, 2010: 26).

Bektaşîlerin ibadete önem verip eylemci kimlikten uzak durmaları Kızılbaşlığın dar bir çevrede kalmasını sağlamıştır. Bu ayrımla beraber Kızılbaşlar, Safevilerin eylemleriyle Şiiliğe dâhil olmuştur. İran'ın etkisine giren Kızılbaşlık zamanla merkeze karşı siyasi bir duruş alan hareket olarak kendini göstermeye başlamıştır (Balcıoğlu, 2003: 1). 19. yüzyılın sonlarında özellikle İttihat ve Terakkinin uygulamaları doğrultusunda Kızılbaş yerine Alevi nitelmesi kullanılmıştır (Balcıoğlu, 2003: 2).

2.2.2. Alevilik Öğretisi

Alevilik Türkiye tarihinin en önemli konularından birini oluşturmaktadır. Günümüzde hâlâ Aleviliğin ne olduğuna dair tartışmalar devam etmektedir. Aleviliğin bir din mi mezhep mi ya da etnik kimlik mi olduğu hâlâ tartışılmaktadır.

Türkiye'de Alevilik; özünü Kur'an-ı Kerim ile oluşturan, İslam'ı Türk kültürüne, geleneğine göre tasavvufî ve Bâtîni olarak yorumlayan, inançta yeniliklere karşı çıkmayıp içtihatları savunan Anadolu'ya özgü bir inanç sistemi olarak nitelendirilmektedir (Dedekargınoğlu, 2010: 330-331; Gökçe, 2010: 353; Ekinci, 2002: 226).

Aleviliğin insan sevgisini esas alması, İslam'ın temel kurallarını önemsememesiyle Alevilik, özerk bir inanç sistemi olarak da kabul edilmektedir. Aleviler, Kur'an'da şeriattan ayrı tasavvuf yolunun bulunduğunu kabul etmektedir. Bu yol bir *aşk* olarak nitelenmekte, Hz. Ali'nin yolu olarak görülmekte ve yaratıcıya ulaşmada en iyi yol olarak kabul edilmektedir. Çünkü aşk olmadan yaratıcıyla bir olunamayacağı kabul edilmektedir. Dolayısıyla Aleviler, Hz. Ali'nin soyundan olan bir

mürşide bağlanarak yaratıcıya ulaşılacağına inanmaktadırlar¹⁸ (Atiker, 2012: 31). Ancak Aleviliğin mezhep olmadığı anlayışı Türkiye’de kabul görmektedir. Çünkü mezhepler İslam’ın dışına çıkamamakta ve biçim kurallarına uygun hareket etmektedir. Ancak Alevilik dinde içtihadı açıktır. Dolayısıyla Aleviliğin bir din, mezhep ya da tarikat olamayacağı, laik ve heterodoksi kültür olabileceği kabul edilmektedir. Alevilikle ilgili yapılan araştırmalarda da Alevilikten bir din olarak bahsedilmemektedir (Duman, 2011: 198). Alevilik bu anlamda İslam’ın dışında tutulmamaktadır.

Ayrıca Alevilerin sosyolojik bakımdan etnik kökenli olmadığı da savunulmaktadır. Bir grubun etnik kökenli sayılabilmesi için mevcut ana kültürden din, ırk, dil, mezhep, musiki gibi her yönüyle farklı olması gerekmektedir. Karşıt kültür olabilmesi için grubun ana kültüre karşı bilinçli şekilde politikalarına karşı çıkması gerekmektedir (Erkal, 1999: 147-150). Tanımlamalardan anlaşılacağı üzere bu tarz farklılıklar Aleviler için geçerli değildir. Çünkü Aleviler ana kültürden tamamıyla farklı olmayıp benzerlikler göstermektedir. Dolayısıyla Alevilerin Türkiye’de bir alt kültür grubu olduğu iddia edilmektedir (Eröz, 1980: 141).

Aleviliğin inanç sistemleri neredeyse tamamıyla sözlü kültür ve gelenekten beslenmektedir. En önemli kaynakları olan Menâkıbu’l-Esrar Behçetü’l-Ahrâr’ın (İmam Cefer Buyruğu) ise kim tarafından kaleme alındığı bilinmemektedir (Duman, 2011: 198).

Alevilik, İslam zemininde yaratıcı olarak Allah’ı, peygamber olarak da Hz. Muhammed’i kabul etmektedir. Ancak imanın şartlarını da kabul eden Aleviler bunların birçoğunu uygulamamaktadır. Bu yönüyle Aleviler, Sünnilerden ve Şiiilerden ayrılmaktadır. Aleviler, İslam’ın biçimsel olarak addetdikleri şartlarına (namaz, hac, zekât vb.) göre değil de Bâtını inançlara göre hareket etmekte ve dinî görevlerini yerine getirmemektelerdir. Sünnilikte beş vakit namaz önem arz ederken Aleviler, insanların her davranışını namaza denk tutmakta ve namazı beş vakitle sınırlandırmamakta, bir niyaz olarak kabul etmektedir. Alevilere göre insan, gününün yirmi dört saatinde her zaman Allah’a ibadetle yükümlü bulunmaktadır (Duman, 2011: 200). Bundan dolayı da Aleviler, kendilerini beş vakit namazla sınırlamamaktadır.

¹⁸Bu açıdan Aleviliği bir din ya da inanç olmaktan ziyade kendisine has kuralları, değer yargıları ya da öğretisi olan bir tür yaşam biçimi, sosyal sistem olarak görenler de bulunmaktadır (Gül, 2014: 69; Dedekargınoğlu, 2010: 330-331; Aytas, 2010: 24).

Namazda olduğu gibi oruç uygulamasında da Aleviler, Sünnilerden farklı bir şekilde otuz gün oruç tutmamaktadırlar. Hz. Hüseyin'in¹⁹ şehit olduğu Kerbela Dönemi'ne denk gelen aylarda on iki imam için on iki gün boyunca oruç tutulmaktadır. Oruç tutulan ay, hicri aylardan olan ve İslam tarihinde birçok önemli olayın gerçekleştiği Muharrem ayıdır. (Duman, 2011: 200; And, 2012: 60). Bu dönemde orucun tutulmasının amacı ise Hz. Hüseyin'in şehit edilirken yaşadığı susuzluğu hissetmektir. Zekât da aynı şekilde Sünnilerden farklı olarak yılın belli bir döneminde Alevilikte dinî lider konumundaki dedeye verilmektedir (Duman, 2011: 200).

Yukarıda da belirtildiği üzere Sünniler ve Aleviler arasında bu farklılıkların temel nedeni, Alevilerce İslam'ın biçimsel olarak addedilen kurallarına Alevilerin önem vermemesinden kaynaklanmaktadır. Alevilere göre yaratıcıya ulaşmak erdemli olmakla sağlanmakta iken erdemli olmanın şartı; ilk olarak hiçbir canlıyı incitmemek, kimseye kötü söz etmemek, başkalarının hakkına girmemek ve hakkında olumsuz, kötü şeyler düşünmemek, dünyanın nimetlerinden olabildiğince uzak durmaktır (Selçuk vd. 1994: 41). Belirtilen bu farklılıklar Aleviliğin dinî açıdan kurumsallaşmadığını, sözlü bir geleneğe bağlı kaldığını ve heterodoksi bir inanç olduğunu göstermektedir (Duman, 2011: 201).

2.2.3. Alevi İnanç Sistemindeki Önemli Kavramlar

Alevilik inancını, Alevileri ve Alevilere yönelik getirilen olumlu ya da olumsuz değerlendirmeleri anlamaya yönelik olarak temel kavramların bilinmesi gerekmektedir. Bu başlıkta ise anlam karmaşasına yol açmamak için çalışma içerisinde yer alacak temel kavramlar açıklanmıştır.

1. Kerbela: Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Kerbela Olayı özellikle Anadolu Alevileri için kutsaliyet arz etmektedir. Bu olayda Peygamber sülalesinin işkencelere maruz kalması ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi geniş kitleleri fazlasıyla etkilemektedir. Yapılanlardan sonra Emevilere karşı çok büyük bir nefret duygusu başlamıştır. Başta Aleviler olmak üzere tüm İslam âlemi yaşanan bu acı hadiseyi unutmamaktadır. Her yıl muharrem ayı içerisinde bu olay canlandırılmakta ve ehlibeyt için ağıtlar yakılıp yas tutulmaktadır (Aytaş, 2010: 19).

2. Ehlibeyt: Alevi inancında ehlibeyt kurtuluşa ermiş topluluk olarak kabul edilmektedir (Fığlalı, 2006: 191). Türkler ile ehlibeyt arasındaki yakınlaşmayı göz ardı

¹⁹ Hz. Ali'nin oğlu ve Hz. Muhammed'in torunu olan Hz. Hüseyin, on iki imamdan biridir.

edip Anadolu Aleviliğini çözümlmek eksik kalmaktadır. Emevilerin baskılarından, işkencelerinden kaçan ehlibeyt, mezar-ı şerif (Afganistan sınırlarında), Türkmenistan, Özbekistan ve Horasan bölgelerine giderek Türklere sığınmışlardır. Türkler de gruplar hâlinde gelen ehlibeyte sahip çıkmıştır (Aytaş, 2010: 19).

Muaviye Dönemi'ndeki savaşlar yağma psikolojisiyle yapılmıştır. Bu dönemde Buhara ve Semerkant kentleri yağmalanmış, otuz bin Türk, köle pazarlarında satılmış, kendi yerlerinden göçe sürülmüştür. Ayrıca Emeviler, Türklerin nerede görülürse öldürülmesi, yok edilmesi gerektiğine dair hadisler uydurmuştur. Yaptığı yağmalar ve katliamlar nedeniyle de Horasan Valisi Kuteybe bin Müslim Baykent'e "Türk Kasabı" denilmektedir (Aytaş, 2010: 19). Hem Türklere hem de ehlibeyte yapılan bu işkenceler, zulümler iki grup arasında dostluğu, yakınlaşmayı sağlamıştır. Bu yakınlaşma Aleviliğin Türkler arasında benimsenmesinin ve hızlıca çevre edinmesini sağlamıştır²⁰ (Aytaş, 2010: 19).

3. Hacı Bektaş-ı Veli: Hacı Bektaş-ı Veli (1209-1271), Anadolu Aleviliğini temsil eden önemli kişiliklerden birisidir. "Benim Kâbe'm insandır." diyerek insan sevgisini kendine düstur edinen Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu'da ayrımcılığı yok eden eşitlikçi düşüncelerin yeşermesini ve yetiştirdiği talebeleri ile Anadolu'nun her yerinde bu düşüncelerin kök salmasını sağlamıştır. Anadolu Aleviliği de Hacı Bektaş-ı Veli ve düşünceleri aracılığıyla şekillenmiştir (Aytaş, 2010: 20). Alevilere göre Hacı Bektaş-ı Veli, ser çeşmedir yani bilginin temel kaynağı olarak kabul edilmektedir (Aytaş, 2010: 22). Ayrıca Hacı Bektaş-ı Veli, Alevilik öğretisinde yer alan dört kapı kırk makam inancının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

4. Dört Kapı Kırk Makam: Alevi inancını ham ervahlık ve insan-ı kâmil oluşturmaktadır. Ham ervah, insanın yaşam yolunun başlangıcını ifade ederken insan-ı kâmil bu yolun amacını ifade etmektedir. Ham ervahlıktan kâmil insanlığa ulaşma öğretisi Alevilikte dört kapı kırk makam²¹ ile gerçekleşmektedir (Savaşçı, 2010: 413).

²⁰ Bu yakınlaşma ile sadece Alevilik Anadolu'da yayılmamıştır. Ayrıca birbirlerinden kız alıp veren Türk ve ehlibeyt akraba olmuştur. Bunun sayesinde ehlibeytin, Türklere Müslümanlığı öğrettiğini de iddia edenler bulunmaktadır. Bu iddia ise Kutadgu Bilig'de yazılan ehlibeyte saygı duyulması gerektiği ifadesiyle güçlendirilmektedir (Aytaş, 2010: 19-20).

²¹ Hacı Bektaş-ı Veli de inancın bütünüyle dört kapı kırk makamdan oluştuğunu savunmaktadır. Bu inançlar ham olan insanın olgunlaşma sürecinde rehberi konumunda olmaktadır (Aytaş, 2010: 20).

Alevilik öğretisinde yer alan her dört kapının on ayrı makamı vardır. Bu dört kapı; sırasıyla **şeriat**, **tarik**, **marifet** ve **hakikat** olarak bilinir²². **Şeriat kapısı**, İslamiyet'in başlangıcını belirtmektedir. Birinci kapı olan şeriatın on makamı ise şu şekildedir (Aytaş, 2010: 20-21): 1. Allah'a inanmak; 2. Peygamber'i tanımak; 3. bilim, ilim öğrenmek; 4. bağışlayıcı (ihsan) olmak; 5. evlenmek; 6. helal yemek ve giyinmek; 7. toplumdan kopmamak, cemaatle olmak; 8. şefkat ve merhamet duygularına sahip olmak; 9. haksız kazançtan sakınmak, helal kazanmak ve faizden uzak durmak; 10. insanları iyiye yönlendirmek, kötüden sakındırmak.

İslamiyet'in başlangıcı olan şeriat kapısından sonra Kuran-ı Kerim'in özüne, anlamına ulaşmadaki yol olan ikinci kapı **tarik** kapısıdır. Şeriat kapısında cemaate vurgu yapılırken tarikat kapısı bireyselliği ön plana çıkarmaktadır (Aytaş, 2010: 21). Tarikat kapısında yer alan on makam ise şu şekildedir (Aytaş, 2010: 21; Arslanoğlu, 2000: 16-17): 1. her işi aşkla, şevkle yapmak ve kanaatkâr olmak; 2. toplumdan kopmamak; 3. tutum ve davranışlarında ölçülü olmak; 4. yalnızca Allah'a bağlı olmak, başkasından uzak durmak; 5. nefisle (kıskançlık, cimrilik, tembellik vb.) savaşarak nefsi yok etmek; 6. karşılıksız hizmet etmek; 7. korku ile ümit arasında bir noktada durmak; 8. kılık ve kıyafetine dikkat etmek, başını tıraş etmek, kişiliğini tasavvuf ehline benzetmek; 9. bir yol göstericiye bağlanmak, mürşide mürit olmak; 10. yola girmek, pirden el almak ve günahlardan tövbe etmek.

Bireysel düzeyde olgunlaşmayı temsil eden üçüncü kapı ise **marifet** kapısıdır ve on makamı bulunmaktadır (Aytaş, 2010: 21-22): 1. edep sahibi olmak; 2. korku sahibi olmak, Allah'tan korkmak, (başkalarının hakkını yemek, adaletsizlik vb. işlerden korkmak); 3. tok gönüllü olmak, nefis terbiyesi yapmak, kanaatkârlık; 4. doğru gördüğü her şeyin doğruluğunu her yerde söyleyebilmek; 5. utanmak; 6. cömert olmak; 7. ilim sahibi olmak; 8. hemen karar vermekten sakınıp sakin olmak, hırs, kin, öfke gibi olumsuzluklardan uzak durmak; 9. kalp ve gönül gözüyle görmeye çalışmak, kalp ve gönlü hoş etmek; 10. kendisini bilip tanımak.

Dinin özüne ulaşmada son kapı olan **hakikat** kapısının amacı ise insanın mükemmelliğe ulaşmasıdır. İnsanın ulaşacağı son kapı olan hakikat kapısının on makamı ise şu şekildedir (Aytaş, 2010: 22; Arslanoğlu, 2000: 17): 1 alçak gönüllü olmak; 2. insanları iyilik ve kötülükleriyle yargılamamak; 3. yiyecek ve içeceğini başkalarıyla

²²Alevilik inancında yer alan bu dört kapı dört rakımı ile ifade edilmektedir (Aytaş, 2010: 25).

paylaşmak, cömert olmak; 4. nefsi tamamen yok etmek, ölmeden önce ölmek; 5. yaratılmışların hiçbirine zarar vermemek; 6. gerçekleri söylemek ve gerçeklere göre davranmak; 7. doğru ve olgun insanları örnek almak; 8. keramet veya mucize göstermemek, kendine saklamak; 9. sabretmek; 10. gönül gözüyle gözlem yapmak.

5. Dede Ocağı: Aleviler, dede ocaklarına bağlı inançlarını yerine getirmektedir. Cem ibadetini yapan kişilere dede ya da pir denilmektedir. Dedelerin ise Emevi ve Abbasilerin işkencelerinden kurtulup kaçmayı başaran ehlibeyt soyundan geldiğine inanılmaktadır (Dedekargınoğlu, 2010: 333-334). Ocak kavramı da dedenin bağlı olduğu soyu belirtmektedir (Rençber, 2013: 683). Dedeler, Alevilikte dinsel yapının direği olup hiyerarşide en üst konumda bulunmaktadır (Dedekargınoğlu, 2010: 336). Alevilikte dedelik kurumunun boşlukları doldurduğu savunulmaktadır. Devletsiz Alevilerin devleti, hâkimsiz, yargısız Alevilerin yargıcı, hâkimi ya da öğretmensiz Alevilerin öğretmeni dedeler olmuştur (Şahhüseyinoğlu, 2015: 91).

Dede ocaklarının mürşit ve pir ocakları olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Mürşit, kurtuluş yolunu gösteren bir tür rehber niteliğinde olup pir makamının üst konumundadır. Pir ise bu bağlamda mürşide talip olandır. Dolayısıyla pir ocakları mutlaka bir mürşit ocağına bağlı hareket etmektedir. Mürşit de kendisine bağlı olan pir ocaklarını dinî eğitim ve yargılama süreçlerini denetlemektedir (Dedekargınoğlu, 2010: 334). Ayrıca birbirlerine küs olanların barıştırılmasında, uyuşmazlıkların çözülmesinde ya da kötü alışkanlık edinmişlerin bunlardan kurtulmasının sağlanmasında ya da kırsal kesimlerde cenaze işlemlerinin yerine getirilmesinde de dedelerin sorumluluğundadır. Bu anlamda pir ocakları için dedeler, bir dinsel önder olarak yol gösterici özelliğiyle karizmatik bir kişiliğe sahiptir. Bu da dedelerin ehlibeyt soyundan geldiğine olan inançla sağlanmaktadır²³ (Dedekargınoğlu, 2010: 336-337).

Dede olmanın herhangi bir okulu bulunmamakta, belirtildiği üzere dedelik soyla devam etmektedir²⁴ (Aytaş, 2010: 22; Dedekargınoğlu, 2010: 337). Dedeler, dâhil oldukları ocakların aracılığıyla edindikleri bilgileri, ilimleri gelecek nesillere aktarmaktadır. Aleviler maruz kaldıkları baskılardan dolayı kendilerini sürekli olarak

²³ Dede ocaklarının bağlı oldukları soya bakıldığında çoğu Necef, Kerbela ve yakın dönemde ise Hacibektaş'tan olduğu görülmektedir (Dedekargınoğlu, 2010: 337).

²⁴ Alevilikte yer alan dede makamı Bektaşilikte baba karşılığını bulmaktadır. Dedelik soyla devam ederken baba, en yetkin olan kişi kim ise soyuna bakılmadan seçilmektedir (Aytaş, 2010: 22).

gizleme ihtiyacında olduklarından eğitim kurumlarını oluşturamamışlardır. Dolayısıyla dedeler de yetkilerini bağlı oldukları ocaklardan almaktadır. Dedelerin soylarına başka soyların karışmasını engelleme adına da bazı kurallar konulmuştur. Bir talip, mürit kendi üst konumunda olan piri ya da mürşidinin ailesinden biriyle evlenip musahip olamaz. Ancak birbirine denk olan gruplar, soylar arasında evlilik gerçekleşmektedir. Ocak mensubu olan pir ve mürşitler birbirleriyle evlenebilmektedir. Çünkü pir de mürşit de ehlibeyt soyundan gelmektedir. Farklı ocaklardan olmaları ise evlilik için engel teşkil etmemektedir (Dedekargınoğlu, 2010: 337).

Dedeler kendilerine bağlı olan taliplerin denetiminden sorumludur. Ancak bazı durumlarda özellikle uzun mesafelerin olduğu dedeler denetimlerini gerçekleştirememektedir. Dolayısıyla uzakta olan taliplerin denetimi, sorgusu ya da ihtiyaçları giderilememektedir. Bu tür sıkıntıları gidermek adına dedeye vekâlet edebilecek, taliplerdeki durumu onun yerine takip edecek bir kişi atanmaktadır. Vekâleten gelen bu kişiye **dikme dede** denilmektedir. Dikme dedenin verdiği kararlar da gerçek dedenin kararları niteliğindedir. Ancak göreve gelen dikme dede adaletli davranmıyorsa, başkalarının hakkını giriyorsa taliplerin şikâyeti üzerine gerçek dede tarafından görevine son verilmektedir. Ayrıca dedeler soydan devam etmesine rağmen dikme dedelikte görev şahsa verildiğinden vefatıyla görevi de son bulmaktadır (Dedekargınoğlu, 2010: 337-338; Yaman, 2006: 51-54).

6. Cem Ayini: Alevilik inancında ibadetin sabit şeklini ifade eden kurallar bulunmamaktadır. İnançlarına göre Allah'a yapılacak en güzel ibadet şekli, yaratılanı sevmek ve insanın kendini olgunlaştırması, eline diline beline sahip olmasıdır. Alevilikte hoşgörü temel alınmaktadır. Din, ırk, dil ya da mezhep ayrımları Alevilikte yapılmamaktadır. İbadet şeklinin olmadığı söylene de Alevilikte bu ayrım bireysel ibadetler için geçerli olmaktadır. İnsanın istediği şekilde Hakk'a olan sevgisini gösterebilmesindeki tek kriter gönülden yapılmasıdır. Bu anlamda Alevilikte Allah korkusundan ziyade Allah'a olan sevgi esas alınmaktadır (Dedekargınoğlu, 2010: 24-27).

Alevilikte toplu olarak yapılan ibadetleri ise cem adı altında toplanmaktadır. Cem, kavram olarak bir araya gelme, toplanmak ve birlik olma anlamlarını taşımaktadır. Alevilikte de cem bütünleşmek anlamına gelerek Aleviliğin ibadet şeklini oluşturmaktadır. Cemin yapıldığı fiziki mekânlara ise cem evi ya da cemhane denilmektedir. Ayrıca cemevleri *hak meydanı* olarak da kabul edilmektedir. Ceme

giderken hem bedenen hem de ruhen temiz olmaya dikkat edilmektedir (Dedekargınoğlu, 2010: 341; Aytaş, 2010: 23).

Semah da cem ibadetinde gerçekleştirilen bir eylem olup Hz. Muhammed ve kırkları ifade eden ilahi bir aşktır. İlk semahın Hz. Ali'nin önderliğinde kırklar meclisinde yapıldığı kabul edilmektedir. Semahta ayakta dönenler duydukları ilahi aşkı hissederek Allah'ın isimlerinden herhangi birini söylemektedir. Sünnilikte ibadette kadın erkek birlikteliği olmazken Aleviler cemde kadın erkek ayrımı²⁵ ya da din, ırk, dil gibi ayrımlar yapmaksızın Allah'ı zikretmekte ve yapılan semahla Allah'a yakınlaştıklarını düşünmektedirler (Dedekargınoğlu, 2010: 342; Aytaş, 2010: 25; Gökçe, 2010: 356).

Yapılış amaçlarına göre de cemlerin türleri bulunmaktadır: görgü cemi, Abdal Musa cemi, ikrar verme cemi ya da musahip cemi vb. (Aytaş, 2010: 23). Cem esnasında herhangi bir karışıklık ya da görev çatışmasına engel olacak şekilde herkes bir görev edinmiştir ve bu görevler on iki hizmet olarak anılmaktadır (Aytaş, 2010: 23-24; Korkmaz, 1998: 30-31; Çakır, 1995c): Geniş çaplı cemlerde ocak tarafından seçilmiş olan **mürşit**; taliplere sahip olduğu bilgileri aktararak onlara yol ve erkân göstermekle yükümlüdür. Ceme katılan taliplere yardımcı olan **rehber** aynı zamanda dede olmadığında cemin düzeninin iyi şekilde yürütülmesinden sorumludur. Cemin genel düzeninden sorumlu olan **gözcü** ceme, töreye karşı olumsuz, edepsiz hareketleri engellemektedir. Ateşin yakılması ve cemin yapıldığı yerin aydınlatılmasından, ışıklandırılmasından ise **çerağcı** sorumlu tutulurken **zakir**, cem esnasında deyiş, miraçlama ve düvazları söylemekten sorumlu tutulmaktadır. Cemin güvenliğinden **pervane**, temizliğinden **iznikçi**, suyun dağıtılmasından **sakka**, getirilen kurbanların kesim ve dağıtım işlemlerinden **sofracı** sorumlu olmaktadır. **Peyk**, cemin zamanını herkese duyurmakla ilgilenirken **bekçi** de cemevine giriş kontrollerini denetlemektedir. Salman Farisi'nin hizmetini ise **farraş** yerine getirmektedir. Bu hizmet semahtan sonra kolunun altında küçük olsa da sembolik bir süpürge ile ortaya gelip süpürgeyi yere sürmektedir. Bu sembolik görev, cemin biteceğinin ilk işareti olarak kabul edilmektedir.

²⁵ Kadın ve erkeklerin bir arada olması birtakım kesimler tarafından eleştirilmiş ve kadın erkeklerin içip dans ettikleri şeklinde yakıştırmalarda da bulunulmuştur. Bu da Alevilere yapılan olumsuz yargılardan sadece biridir. Semah, Türk kültürü ve İslam kültürünün yoğurulmasıyla meydana gelen bir zenginlik olarak kabul edilmektedir (Aytaş, 2010: 25).

7. Âşıklık/Zakirlik Kurumu: Âşıklık, Alevilerin ibadet biçimlerinden biri olan cemin temel ögesini oluşturmaktadır. Cemlerde sazlarla beraber deyişleri söyleyen kişilere zâkir denilmektedir. Bu anlamda zakirler cemi yöneten dedelerin yardımcılarıdır. Sazlı sözlü gerçekleştirilen cemlerde saz, telli kuran olarak kabul edilmektedir. Zakirler Fuzuli, Nesimi, Virani, Kul Himmet, Hatayi, Yeminî ve Pir Sultan gibi isimlerden etkilenmektedir. Cemlerde söylenen deyişlerde ise genellikle Hâk-Muhammed-Ali²⁶, ehlibeyt, On İki İmam²⁷, Kerbela, Hacı Bektaş-ı Veli ya da diğer Alevi erenlerinin yanında Musa, Davut, İbrahim, İsmail gibi peygamberler de övülmektedir (Dedekargınoğlu, 2010: 340). Sözlü geleneğin hâkim olduğu Alevilikte ozanlar da topluluğun belleğinde, geleneklerin canlı tutulmasında önem arz etmektedir (Okan, 2004: 67).

8. Musahiplik Anlayışı: Musahiplik Alevilik inancında ahiret kardeşliği anlamına gelmektedir. Biyolojik kardeşler seçilemese de Aleviler, iyi ve kötü zamanlarında birbirlerine destek olacaklarını düşündükleri kişileri ahiret kardeşi olarak seçmektedir. Belli bir yetişkinliğe gelmiş olan Aleviler kendilerine yakın gördükleri kişileri musahip olarak seçmekle mükelleftir. Yaşadıkları sürece musahip olanlar birbirlerine her konuda destek olmaktadır. Bu bağlamda musahipliğin bir nevi sosyal kurum olduğu iddia edilmektedir (Dedekargınoğlu, 2010: 343; Duman, 2011: 202; Okan, 2004: 74-81; Noyan, 1987: 185).

9. Görgü, Sorgu ve Düşkünlük: Abdülbaki Gölpınarlı “Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri” adlı yapıtındaki “Görgü-sorgu, görülmek sorulmak” maddesinde yazdığı üzere dedelerin, talipleri ziyaret ettiklerinde cuma gününe denk gelen akşamda musahip olanlar bir araya gelmekte ve haksızlığa uğrayanlar şikâyetlerini dile getirmektedir. Suçlu bulunan kişiye ceza verilip herkes birbiriyle bu gecede helalleşmektedir. Dedenin liderliğinde yapılan bu işleme görülmek, görgü-sual denilmektedir (Dedekargınoğlu, 2010: 345).

Ayrıca bu kavramların dışında Alevilerin uymak zorunda oldukları yedi farz ve yerine getirmesi gereken üç sünnet bulunmaktadır. Zorunlu oldukları farzlar şu

²⁶Alevilik inancında Allah-Muhammed-Ali aşkı üçler denilerek üç rakamı ile belirtilmektedir (Aytaş, 2010: 25).

²⁷ Alevilik inancında Hz. Ali birinci imam olup on ikinci ve son imam olan İmam Mehdi on iki rakamı ile belirtilmektedir (Aytaş, 2010: 26).

şekildedir: iç dayanışmayı geliştiren musahiplik; kendine kılavuz edinmek anlamında, mürebbiye düşmek; işlediklerin günahlarından dolayı tövbe almak, kendilerine birer yol gösterecek rehber seçmek ve girdiği yolun sırlarını anlatacağı ehil olmayan birine sırdaş olmak ve hak sohbeti yapmaktır (Duman, 2011: 202; Fırlalı, 2006: 241). Alevilik inancının ilkeleri olan üç sünnet ise şu şekildedir: Hz. Ali'yi, ehlibeyti ve Hz. Muhammed'i sevmek, kin ve olumsuz hisleri kalplerde taşımamak, Hakkı, Allah'ı hem kalpte hem de dillerde taşımaktır (Üzüm, 2002: 122-151; Fırlalı, 2006: 241).

2.3. Biz ve Öteki(leştirme)

Kimlik kelimesi 'kimlerden(sin)?' sorusunun cevabı olarak mecburi bir aidiyeti temsil etmektedir (Kılıçbay, 2003: 155). Bir gruba ait olmak her ne kadar benzerliğe vurgu yapsa da farklılığa da işaret etmektedir. Bu nedenle Buckingham (2008:1), kimliğin temel paradoksunun kavramın kendisinden kaynaklandığını iddia etmektedir.

Kimliklerin tanımlanmasında ve belirlenmesinde ötekinin varlığı önem arz etmektedir. Kimlik sadece benzerlikleri değil doğası gereği farklılıkları da bünyesinde barındırmaktadır (Kılıçbay, 2003: 155-156). Ulusal kimliğin oluşumu ile mevcut toplumdaki diğer grupların dışlanması ya da dahil edilmesi anlamına geleceği için kimlik, kişilerin varoluşları, hayata dair inançları bağlamında gelişen *ben* ve *öteki* ayrımını içeren bir yapı olarak kabul edilmektedir (Yıldız, 2008). Çünkü kolektif kimliklerin belirlenmesinde ötekine ihtiyaç duyulmaktadır. *Öteki* sayesinde *bizin* sınırları çizilmekte ve anlam kazanmaktadır (Mouffe, 2010: 23).

Benzerlik ve farklılıkların bir arada bulunması ve kimliğin oluşabilmesi adına ötekiyle karşılıklı sınırların çizilmesini olağan bir süreç olarak yorumlayan Yumul (2000), *bizin* kendi kimliğine olan güveninin devamı için de farklılıkları *ötekine* dönüştürdüğünü iddia etmektedir. Burada dikkati çeken husus ise *biz* ve *ötekinin* konumlanmasında eşitlikten ziyade hiyerarşinin etkisidir. Çünkü, ötekini tanımlayarak inşa edebilmek de bir gücün göstergesidir. Bu açıdan da *ötekinin* sadece farklılıklardan oluşmadığı aynı zamanda hiyerarşik olarak da *bizden* aşağı bir konumda olduğunu göstermektedir (Yumul, 2000:99).

Bauman (2011) ise *biz* ve *öteki* ayrımlarının temelinde modernite olduğunu iddia etmektedir. Moderniteye bağlı olarak bireycilik, kapitalizm, rasyonalizm, ulus devlet vb. birçok kavram gündem konusu olmaya başlamış ve kimlikler de değişimlere açık hale

gelmektedir. Uluslaşmayla beraber tek kimliğe ait olma hissi önem kazansa da kendi kimliğinden olmayanlara karşı da kutuplaşma artmaktadır. Bir tehdit olarak kabul ettiği belirsizliğe karşılık, modernlik, güven ihtiyacını kimliğe ait bizden karşılamaktadır. Dolayısıyla modernlik, *bizden olmayan ötekinin*, açık bir şekilde tanımlanması ve sınırlarının çizilmesi zorunluluğunu savunmaktadır (Bauman, 2011: 187-188). Çünkü, belirsizlik içeren *öteki*, *bizin* sağladığı düzene karşılık kaos ortamına zemin hazırlamaktadır (Bauman, 2003).

Toplumdaki çoğunluğu temsil eden *bizin*, meşruluğunun sorgulanmaması adına oluşturulan *öteki*, değişen koşullara bağlı sürekli bir şekilde yeniden tanımlanmaktadır. Ötekinin kimlik içindeki yeniden tanımlanma zorunluluğu özellikle kriz dönemlerinde daha önemli bir hal almaktadır. Çünkü olumsuzluklarla donatılı olan *ötekinin* yeniden tanımlanması, kriz dönemlerinde meşruluğu sorgulanan *bizin*, kendini yeniden toparlayabilmesini kolaylaştırmaktadır. Kimlikteki çoğunluğu temsil eden *bize* karşı azınlık durumundaki *öteki*, Bauman'a göre bir tür ayıklama işlemiyle oluşturulmaktadır (Bauman, 2003: 34).

Kimlik oluşum süreci bir kapsama – dışlama diyalektiği çerçevesinde inşa edilerek anlam kazanmaktadır. Ulusal kimlik en temelde net siyasal sınırları çizilen bir içeri zemininde oluşturulmaktadır. Bu durum aslında cemaatin sınırlı şekilde tasavvur edilmesi (Anderson, 2007: 21), siyasal ve kültürel unsurların çakışması (Gellner, 2008: 118-122) ile ifade edilmektedir. Ayrıca ulusal kimliğin oluşumu için sadece ulusa ait olan ve ulusun da ona ait olduğu siyasi sınırları belli olan bir vatan, toprak bütünlüğü gerekmektedir (Smith, 2004: 25-26). Dolayısıyla hem topluluğun ulusa dönüşümü hem de bir coğrafi bölgenin vatana dönüşmesi kapsama – dışlama diyalektiğinde gerçekleştiği görülmektedir. Ulus da tüm insanlarla özdeş değildir. Ulusal kimlik kendine özgü bir tarih yazımı ve semboller kümesinden oluşmakta ve homojen kültürel üretimin bir ürünü olarak kabul edilmektedir. Ulusal kimliğin kurucu öğelerini oluşturan bu unsurlar, ulusal kimliğin biricik olduğuna dair inancı vermektedir. Ayrıca ulusal kimliğin bir de kurucu dışarısı bulunmaktadır. Çünkü biricik olma içeriye, o ulusun üyelerine aittir. Kurucu dışarısı ise bu biricikliğe ait olamayanlar, bunun dışında kalan ötekilerdir (Doğanoğlu, 2022: 319). Kimlik inşa sürecinde de toplumlar, *biz* ve *öteki*yi sosyal gruplar aracılığıyla tanımlamaktadır. Türk'e karşı Kürt, Müslümana karşı gayrimüslim, Sünniye karşı da

Alevi şeklinde sosyal gruplar üzerinden biz ve ötekiler konumlandırılmaktadır (Toprak ve Çarkoğlu, 2006: 95).

2.3.1. Biz ve Ötekinin İnşası

Kişilerin kendilerinde kabul görmeyen özelliklerini süreli ya da süresiz olarak cisimleştirmek için düşman oluşturmaları, insan olmanın bir yönüdür. Sosyal kimlik kuramı, dayandırma ve sosyo-biyoloji gibi kuramların hepsi düşman ihtiyacı, bireysel şiddetin, nefretlerin ya da savaşların temelinde insan psikolojisinin bulunduğunu iddia etmektedir. İnsanlar her zaman kendilerini tanımlamada bir *ötekiye* ihtiyaç duymaktadır. Düşman olarak belirlenen gruplar psikolojik açıdan belirli bir mesafede tutulduğunda *öteki* ile yapılan karşılaştırmalarla *bizi* destekleyerek rahatlatmaktadır (Huntington, 2004). *Ötekinin* varlığı, kişilerin ait oldukları grubu tanımlayabilmeleri adına önem arz etmektedir. 'Ego versus Alter' (*ötekine* karşı *ben*) zemininde gerçekleşen varoluş, *öteki* olduğu sürece anlam kazanmaktadır (Güvenç, 1998).

Bir topluluğun kendi düzenini koruyabilmesi, çıkabilecek sorunlarla baş edebilmesi ve birliğini sağlaması adına da düşman oluşturulabilmektedir. Kimlik oluşumu sürecindeki ötekinin oluşturulması işlevsel olmaktadır. Mevcut sorunlara gerekli çözümleri sunamayan ve cevapları veremeyen toplumlarda suçlanacak kesim her zaman *ötekiler* olmaktadır. Bir kişi ve gruba yüklenen ötekilik, geleneksel ve modern toplumlarda işlevsel olarak oluşturulmaktadır (Bilgin, 2007: 176). Bu açıdan ötekinin niteliği zorunlu olarak olumsuz bir yapıdadır.

Bilgin (2007: 176-203), ötekileştirmenin sağladığı işlevleri dört başlıkta toplamaktadır: Kimlik inşa işlevi, meşruluk sağlama işlevi, sosyal düzeni koruma işlevi, yansıtmayla rahatlama veya kimlik yüceltme işlevi. Topluluğun *bizi* oluşturan üyeleri, karşıt konumdaki *ötekilere* karşı birlik içinde olmaktadır. *Bizin* yüceltilmesi aynı zamanda diğerinin alçaltılması demektir. Bu anlamda *öteki*, *bizin* koruyucu duvarını oluşturmakta ve *bizin* kimlik oluşturmasını kolaylaştırmaktadır. Bu da ötekinin, *kimlik inşa işlevini* oluşturmaktadır. Belli bir grubun diğer dış grupları ötekileştirmesi, grubun üyelerinde rahatlama hissini sağlamaktadır. *Yansıtmayla rahatlama veya kimlik yüceltme işlevi* ile, gruplar kendilerini yüceltebilmektedir. Ayrıca ötekileştirme ile gruplar, ötekilerine karşı düşünce ve eylemlerinde kendilerini haklı görmektedir. Demokratik değerler açısından gerekli olan *meşruluk sağlama işlevi* ile de gruplar, eylemlerini haklılaştırmaktadır. Ayrıca gruplar, ortaya çıkan sorunlarda mevcut düzenlerini korumak için bir günah keçisi

oluşturmaktadır. Günah keçisi olarak seçilen ötekiler ile oluşabilecek her türlü kaos önlenebilmektedir. Ötekileştirme ile mevcut sosyal düzeni koruma işlevi de gerçekleşmiş olmaktadır.

Toplumdaki ötekileştirmenin kişilerin tarihsel bağlarından ve kültürlerinden hareketle bir kimlik inşa etme sürecinden beslendiği kabul edilmektedir. Kişilerin kendini ve ötekini hem tanımlaması hem de temsiliyetini sağlaması kimlik kavramı ile gerçekleştirilmektedir. Toplumsal zeminde birçok yönden benzerlik ve farklılıkların oluşturduğu kimlikler her zaman bir ötekini doğurmaktadır. Bir kimliğe ait özelliklerin dışında kalan özellikler de ötekinin oluşmasında rol oynamaktadır (Anık, 2018: 456). Aynı zamanda ötekileştirmenin toplumsal düzendeki kişilerin bir kategorizasyonu sonucunda oluştuğu da söylenebilmektedir. Toplumdaki mevcut grupların kategorilendirme sürecinde farklı özellikleri taşıyan kişilerin ortak paydada buluşmaları mümkün olmamaktadır (Kaya ve Kaya, 2019: 340).

Kategorilendirme ile sosyal çevredeki karmaşıklığı en aza indirgeyerek *bizi* oluşturan çevreyi daha basit daha kontrol edilebilir hale getirmek amaçlanmaktadır. Meslek, cinsiyet, yaş ya da yerleşim alanı gibi farklı kriterlere göre oluşan aidiyet açısından *biz* ve *onları* tanımlayan *iç grup* ve *dış grup* oluşmaktadır. İç grup bir kişinin üyesi olduğu grubu belirtmekte iken dış grup da kendine benzemeyen grupları belirtmektedir (Bilgin, 2008: 164-165). İç grup kavramı, bir grubun diğer gruplara karşıt olarak kendi grubuyla dayanışma halinde olan üyelerini tanımlamak için G. Sumner tarafından kullanılmıştır.

Günümüzde ise sosyal psikolojide iç grup ve dış grup kavramları, üye oldukları gruba göre, *biz* ve *onlar* karşıtlığını belirtmede kullanılmaktadır (Bilgin, 2003: 157). İki grup arasındaki farkın belirgin olduğu durumlarda kategorizasyon çok daha etkili ve farklılaştırıcı hale gelmektedir. Stereotipleştirmede de buna benzer bir süreç işlemekte ve kişiler farklılıkları üzerinden ayrılmaktadır. İnsanları siyah/beyaz, erkek/kadın ya da Fransız/Alman şeklinde etiketlemek, onlar hakkındaki varsayımlarımızı etkilemektedir (Bezirgan, 2009: 11-12). Ayrıca her iki grubun üyeleri aidiyet duygusu ile üye oldukları iç grubu olumlu, dış grubu ise olumsuz nitелеmekte ve grup üyeleri kendinden olmayanı olumsuz olarak görmekte ve ötekileştirme sürecini başlatmaktadır (Bezirgan ve Bilgin, 2010: 3).

Ötekinin oluşumunda ise hâkim ideolojinin etkisi de önem arz etmektedir. Hâkim ideoloji bünyesindeki düşünce yapısını tekrarlayarak sosyal hayatı etkilemesi ile farklı düşünce yapıları zaman içerisinde toplumsal yapıdan dışlanmaya başlamaktadır. Böylelikle de ötekileştirme başlamaktadır (Alp, 2016: 146). Çoğunluğun düşüncesine uymadığı için azınlıkta kalan kesimin toplumdan dışlanarak öteki konumuna gelmesinde söylemsel şiddetin etkisi görülmektedir. Toplumdaki egemen ideoloji, kendi çıkarları doğrultusunda kendinden olmayanı ötekileştirmektedir (Alp, 2016: 146). Farklılıkların birer tehdit olarak algılanması ile ötekileştirme yüzeye çıkmaktadır (Özensel, 2020: 65). Dolayısıyla toplumsal yaşamın her alanında mutlaka bir öteki çıkacaktır.

2.3.2. Biz ve Öteki(leştirme)nin Amacı ve İşlevi

Biz ve *öteki* arasındaki ilişki karşılıklı olarak konumların değiştiği bir zeminde gerçekleşmektedir. *Biz* konumundaki bireyin karşısındaki kişi, öteki konumunda bulunurken; öteki konumundaki kişi için “*biz*” de “*öteki*” olarak konumlanmaktadır. Her iki taraf için de *biz* ve *öteki* buldukları konuma göre değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla *öteki* için belirlenen özelliklerden *bizin* özellikleri soyutlanamayacağı kabul edilmelidir. *Biz* ve *öteki* arasındaki ilişki aslında karşılıklı bir tahakküm olarak işlemektedir. *Biz* konumundakiler, *öteki* olarak nitelendirdiği kesime kendi kabullerini dayatmaktadır. *Biz* kavramı olumlu özellikler ile tanımlanırken, *bize* aykırı olarak kabul edilen olumsuz özellikler *ötekine* atfedilmektedir. Dolayısıyla *ötekinin*, toplumda kabul görme olasılığının artması sadece *bize* benzediği sürece mümkün olmaktadır (Kundakcı, 2013: 70-71). Aksi takdirde *benden* uzaklaştığı sürece, *öteki* olarak ötekileştirilmeye maruz kalacaktır.

Öteki, toplum düzeni açısından bir risk olarak görülmektedir. Çünkü *ötekiler*, *bize* ait olmayan olumsuz özelliklerle tanımlanmakta, işleyiş ve süreçleri belli olmayan bir grup olarak nitelendikleri için öncesinde ne yapacakları belirsizlik taşımaktadır. Bu özellikleri ile öteki, bünyesinde toplum için her zaman bir risk taşımaktadır (Bauman, 1999: 96). Buna karşılık toplumda kabul görmüş olan *bizin* yapacakları uyduğu kurallar çerçevesinde öngörülmekte ve düzeni sağlamaktadır.

Olumsuz değerler ile nitelendirilen gruplara, ötekileştirme ile buldukları topluma ait olmadıkları inancı yerleştirilmektedir (Yardım ve Dalkılıç, 2018: 102). Ötekileştirme ile mevcut hâkim ideolojinin ya da özelliklerin, ötekileri de kendilerine benzetmesi amaçlanmaktadır. Jaworski ve Coupland (2005: 688) da ötekileştirme ile grup üyelerine “kal”; grup dışındakilere ise “dışarıda kal” mesajı verildiğini vurgulamaktadır.

Toplum içerisinde her dönem *bizi ve ötekisini* temsilen hâkim olan bir kimlik ve bunun dışında kalan karşı kimlikler bulunmaktadır. Hâkim olan karşısında özellikleri belirlenen ötekilerin, hâkim kimliğin özelliklerini benimsenmesi beklenmektedir, aksi durumda çeşitli yaptırımlar ortaya çıkmaktadır (Kulaksızoğlu, 2015: 70). Öteki olarak değerlendirilen gruba tahammülsüzlük gösterilmekte ve değersizleştirilmektedir (S. Sezgin, 2012: 5).

2.3.3. Ötekileştirmenin Araçları

Ötekinin oluşturulmasında *bizden* farklı olan özellikleri önem arz etmektedir. Dolayısıyla ötekinin zihinlerde kabul ettirilmesinde ise olumsuz özellikler ön plan çıkartılarak zihinsel kodlar oluşturulmaktadır. Bu kodların oluşturulmasında ise kalıp yargıların, ön yargıların ve sosyal damgalamanın oluşturulması aracılık etmektedir.

2.3.3.1. Kalıp Yargılar ve Ön Yargılar

Sosyalleşme sürecinde edindiğimiz sosyal gruplara yönelik genellemeler kalıp yargıları oluşturmaktadır. Belli bir grup hakkında yargıda bulunurken farkında olmadan onlar hakkındaki kalıp yargılara başvururuz ve bu yargıların çoğunu nereden öğrendiğimizi bilmeden kullanırız (Yılmaz, 2021: 15). Sadece yargıda bulunmamıza neden olmayan kalıp yargılar aynı zamanda karşıımızdaki grup hakkında beklentiye girilmesine de neden olmaktadır. Ayrıca hedefteki grubun üyelerinin farklılıklarının ve bireysel özelliklerinin inkâr edilmesine ve oluşturulan kalıp yargıya uygun davranılmasına yönelik beklentiye de neden olmaktadır. Kalıp yargıyı oluşturan gruplar, belli kalıba soktukları grubun başka şekilde davranma ihtimalini yok saymakta ve kendi ürettikleri kalıba uygun olarak davranmasını beklemektedir. Amaçları ise kendilerinin oluşturduğu kalıp yargıların haklılığını göstermektir. Buna karşılık haklarında yargılar oluşturulan grubun üyeleri, bu kalıplara uygun davranışlar geliştirdiğinde ise kendilerine biçilen kalıp yargıları onaylamış olmakta ve sağlamlaştırmaktadır (Madran, 2018: 33). Bu durum da kendini gerçekleştiren kehanete dönüşmektedir. Buradaki sorun ise bu durumun gerçekleşmesi adına uygulanan baskılar yok sayılmakta ve hedef seçilen grupta sorun görülerek suçlanmaktadır (Madran, 2018: 35-36). Kalıp yargıların doğrulanmasına kadar geçen sürede *bizin* eylemleri göz ardı edilerek, *ötekine* yönelik eylemler meşrulaştırılmaktadır. *Bizin*, *öteki* hakkındaki kalıp yargıları gerçekleştiğinde de kendisinden olanlar iyi ve olumlu özelliklerle donatılmış kabul edilir iken *öteki*, tamamen olumsuz özellik ve eylemlerle özdeşleşmektedir.

Kalıp yargıların hemen hemen hepsi olumsuz nitelik taşımamaktadır. Dikkat edilmesi gereken, kalıp yargıların bir damgalama sonucu meydana gelip gelmediğidir. Damgalama ile toplumdaki gruplar ayrıştırılmaktadır. Toplumdaki güçlü grup kendini ötekinden ayırt etmek için kendinden olmayanı damgalamaktadır (Çayır, 2018: 11). Damgalama işlevi gören negatif yüklü kalıp yargılar önyargıları oluşturmaktadır. Önyargılar, olumsuz sonuçlar doğurabilecek olan kalıp yargıların bir tutuma dönüşmüş hali olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2012: 16).

Kalıp yargıların zamanla yer edinmesi de önyargıları oluşturmaktadır. İlişkili olarak bu iki kavram birbirlerini beslemektedir (Ataman, 2012: 64). Kalıp yargıların kabullenilmesiyle önyargılar oluşmaktadır. Belli bir grup hakkındaki önyargıların oluşmasındaki neden o grup hakkında öncesinde oluşturulmuş olan kalıp yargılardır (Madran, 2018: 32). Dolayısıyla önyargılar, doğruluğu kanıtlanmış bilgilerden ziyade eksik ve çarpıtılarak manipüle edilmiş bilgiler ile hakkında kalıp yargı oluşturulan kişi ya da gruplar hakkında değerlendirmelerde bulunmaktır (Yılmaz, 2012: 16; Ataman, 2012: 63; Göregenli, 2018c: 21). Bu bağlamda önyargı bir grup hakkında doğruluğu ve gerçekliği kanıtlanmamış bilgileri esas alarak herhangi bir belge, iz, delil, argüman olmadan, bir nevi ‘öyle diyorlar’a dayanan söylem, tutum ve davranışlardır (İnceoğlu, 2010: 154).

Önyargılar, grupları dezavantajlı hale getirmekte ve gruplar arasında sosyal mesafeye neden olmaktadır. Ayrıca önyargıların zaman içerisinde eyleme dönüşmesiyle de ayrımcılık oluşmaktadır (Yılmaz, 2012: 16; Göregenli, 2018c: 22). Bireysel düzeyde temellenen önyargılar zamanla genelleşerek toplumdaki ilişkileri belirleyecek bir etken olmaktadır (Uluç, 2009: 60). Bireysel düzeyde başlayan kalıp yargı ve önyargılar zaman içerisinde topluma yayılarak karşısındaki ötekiler için bir tehdit oluşturmakta ve nefret suçlarına neden olabilecek bir potansiyele dönüşmektedir.

2.3.3.2. Sosyal Damgalama

Damgalama işlemi oldukça eski bir geçmişe sahip olmakla beraber, mevcut toplumda ayrımcılığa maruz kalan grupların (köleler, vahşiler, hayvan, hırsızlar vb.) tanınmasını sağlamak amacıyla yapılan bir tür işaretleme yöntemidir. Ayrımcılığın uygulandığı grupların damgalama yolu ile hâkim grup tarafından dışlanması da sağlanmaktadır. Damgalama, Hitler Almanyası’nda Yahudiler’e uygulanan bedensel bir işaretleme olabileceği gibi dedikodu mekanizması ile de ilerleyen sosyal işaretlemeler de

oluşturulabilmektedir. Böylelikle normal *bizin* karşısında kötü şöhretli olanlar ayrımı belirginleşmekte ve derinleşmektedir (Bezirgan, 2009: 19). Goffman ise damgayı, kişileri gözden düşüren özellikler olarak tanımlamakta ve damgalanan kişileri de toplumda düşük, aşağı seviyelerde görmektedir (Goffman, 2014). Bu özellikleri ile damgalamanın olumsuz niteliklere sahip olduğu görülmektedir. Damga, kabul edilebilir *bizin* kendinden olmayanları ayırt etmede kullandığı bir tür ötekileştirme türüdür.

Damgalama ile kişinin eylemleri zamanla eşleşmektedir. Damgalanan kişiler haklarındaki kötü ün ile, kendi aralarında ve aynı kalıp yargıları paylaşan kişilerle daha çok paylaşımda bulunmaktadır. Aynı zamanda da kendilerine bu tür damgalamayı yapan grubun da eleştirilerine hedef olmayı sürdürmektedir. Ayrıca damgalanan kişiler kendileri hakkında riskli olabilecek her türlü konudan uzak durmaktadırlar. Zayıf sosyal statüleri ve sürekli olarak başarısız olduklarına dair inançlarından dolayı da diğer hâkim grupların alanlarından uzak durmaya dikkat etmektedirler. Bu mesafeli duruş da başarısızlığı mutlak kılmaktadır. Sonunda da kendileri hakkında oluşturulan kalıp yargılara uygun davranarak kendini gerçekleştiren kehanet olgusunu gerçekleştirmektedir. Kendilerini *öteki* durumuna sokan kişilerin, kendi haklarında oluşturdukları sosyal damgayı kendi benlikleri haline getirmektedirler (Bezirgan, 2009: 19).

2.3.4. Ötekileştirme Biçimleri

Kişiler ya da gruplar kendi kimliksel özelliklerini, birliklerini korumak adına oluşturdukları *öteki*yi, çeşitli yollar ile gerçekleştirmektedir. Ötekileştirmenin bilinen formları daha çok sosyo-psikolojik süreçlerden etkilenmektedir: Günah keçisi oluşturma, kurban/mağdur oluşturma, sosyal dışlama. Bu yöntemler gerekli koşullar oluştuğunda *ötekini* farklı bir açıdan biçimlendirmekte ve etkilemektedir (Bezirgan, 2009: 51).

Günah keçisi terim olarak ilk kez İncil’İN çevirmeni Wililiam Tyndale tarafından 1530 yılında kullanılmıştır. Günah keçisi, Leviticus’tan Yahudilere ait olan Kefaret Günü’nden bir ritüeli anlatırken kullanılmıştır. Törende iki keçiden bahsedilmektedir. Birinci keçi İsrail’in affedilmesi adına Yehova’ya kurban edilmektedir. Çünkü bu keçi günahları temsil etmekte ve kurban edilerek insanların ödemiş olduğu bir kefarete kabul edilmektedir. Yeraltı tanrısı Azazel’e ithaf edilen ikinci keçinin semerine ise Yehova’nın en üst rütbedeki rahibi tarafından “İsrail’in tüm çocuklarının kötülükleri ve kötülüklerinden doğan günahları” yüklenerek sahraya gönderilmektedir. Yapayalnız kalan keçinin, boynuzlarına bağlanan kırmızı püsküllerin güneşten solarken günahların

da af edildiğine inanılmaktadır. Böylelikle insanlardaki suçluluk hissinin geçtiğine inanılmaktadır (Campbell, 2013: 29-34).

Günah keçisi, insanın yaratılışından itibaren günümüzde de rastlanan bir olgu olarak önemini korumaktadır. Campbell (2013) de bu süreci Adem ve Havva'nın yaratılışına kadar sürdürmektedir. Adem, Havva'yı suçladı, Havva ise yılanı suçladı diyen Campbell, günah keçisi olgusunu insanın eylemlerinin sorumluluklarını reddetmesi olarak kabul etmektedir. Karşılaşılan sorun ne olursa olsun, çözümü olmadığı halde bile bir sorumlu bulunmaktadır. Marx kapitalist sistemi suçlarken, Dawkins dini, Freud her şeyin cinsellikten kaynaklandığını, Larkin aileleri suçlarken Dr. Atkins ise patatesi suçlamıştır. Anlaşılacağı üzere her zaman bir günah keçisi bulunmaktadır.

Günah keçisi oluşturma, grupların ya da toplumların karşılaştıkları felaketleri, yenilgileri ya da başa çıkamayacakları olayları karşı taraf açısından kabul edilebilir bir açıklama yapabilmek adına başvurdukları bir yöntemdir (Bezirgan, 2009: 52).

Sosyal dışlama, iç gruplar tarafından *bizden* olmayanlara yönelik dış grupların marjinalleştirilerek toplumsal yaşamdan kopuk olduklarını iddia etmesiyle gerçekleşmektedir (Polat ve Kaya, 2017: 43). Sosyal dışlamanın yorumlanmasında farklılıklar görülmektedir. Hayat standartlarındaki sosyal hakların yetersiz olması olarak görülen sosyal dışlama, yoksulluk olarak kabul edilmektedir. Bireysel haklar temelinde ele alan bir diğer yaklaşım da sosyal dışlamayı, mevcut fırsatlardan dışlanma ve ayrımcılık olarak değerlendirmektedir. Ancak toplumsal hayatta düzen için tehlike olarak kabul edilen, eşcinseller, katiller, hırsızlar ya da satanistler gibi marjinal gruplar doğrudan ya da dolaylı olarak sosyal alandan dışlanmaya maruz bırakıldıkları bilinmektedir (Bezirgan, 2009: 54).

Kurban/mağdur oluşturma ise *öteki* olarak seçilen grup için hem avantajlı hem de dezavantajlı bir strateji konumundadır. Olumsuz özellikler ile itham edilen *öteki* ya da *kurban* grup, kendisiyle özdeşleştirilen özellikleri içselleştirerek zamanla buna uygun davranmaktadır (Shnapper, 2005: 141). Akt. Bezirgan 2009: 54). Ayrıca kurban seçilmek ötekine dolaylı ve ödüllendirici şekilde bir tanınma sağlamaktadır. Uğradığı haksızlık karşısında *öteki* bir tür moral sağlamaktadır. Öğrenilmiş çaresizliğin örneklerinin izlendiği bu durumlarda, Bruckner (akt. Bezirgan, 2009: 54), haklı olmak için zayıf olmanın yeterli olduğunu ileri sürmektedir. Sonraki aşamada ise Bruckner (akt. Bezirgan: 2009: 54-55), herkes gibi olma isteğinin bir imtiyaza dönüşebildiğini ve

haksızlıkların giderilmesi için koşul olarak algılandığını iddia etmektedir: “*Kurban rolü, pek çok kişinin işine geliyor ve pek çok role uygun düşüyor: Önce eski-kurban rolüne, sonra da onun avukatına. Ancak sonuçta bu strateji, adaletin bir sapması olarak, aktörlerine zarar veriyor; çünkü bu insanlar, kendi kaderleri konusunda her türlü sorumluluktan sıyrılarak, sonuçta insanlıklarından vazgeçiyorlar.*”

2.3.5. Biz için Öteki ve Ötekinin Niteliği

Biz ve *öteki* taşıdıkları özellikler bakımından birbirinden farklılıklar gösterse de kendi tanımlamaları için ayrı düşünülemez. *Biz* dışında kalan kesimi *ötekileştirmek* birçok kimlik tanımlamalarına yol açmaktadır (Bezirgan ve Bilgin, 2010: 4). İki grubun da tanımlaması birbirinden beslenmektedir. *Bize* ait olan özellikler, *ötekiye* yüklenen değerler ile anlam kazanmaktadır. *Ötekiler* ise *bizin* tanımlanmasında önem kazanmaktadır (Doğanay, 2018: 16). Her ne kadar toplumda risk unsuru olarak istenmese de *ötekiler* olmadan karşı tarafta *biz* değerleri anlam kazanamamaktadır. Mevcut toplumda baskın olan *bizlerin* ve arka planda olan *ötekilerin* varlığı, kolaylıkla fark edilmese de *öteki* olarak tanımlanan grupların varlığının kabul edilmesini sağlamaktadır (Kaya ve Kaya, 2019: 341).

Ötekileştirilen kesimler şeyleştirilerek birer nesne haline getirilmekte ve hak ihlallerine maruz bırakılmaktadır (Kaya ve Kaya, 2019: 342). Öncü niteliğindeki kişiler, toplumdaki dost/düşman ayrımını canlı kılmakta ve yönlendirmektedir. *Ötekileri* düşman olarak göstererek toplumdaki düşman ihtiyacı giderilmektedir. Toplumda oluşturulan düşman algısı hem kimlik açısından hem de psikolojik açıdan önem arz etmektedir. Oluşturulan düşman *öteki* ile kişiler, olumsuz her özelliği karşı gruba yükleyerek olumlu özellikleri kendilerine tanımlamaktadır. Dikkat çeken nokta ise *ötekinin* varlığının, oluşturulan düşman kimliğinin varlığı ile eş güdümlü olmasıdır. Dolayısıyla *öteki*, düşmanın varlığının son bulmasını istememekte ve düşmanın varlığını kendi kimliğinin garantisi olarak görmektedir (Ersaydı, 2012: 80).

2.3.6. Öteki ile Doğan Ayırıştırma ve Sonuçları

Toplumdaki her grubun bir *ötekisi* bulunmaktadır. Kendine benzemeyen *ötekiler* hakkındaki önyargılardan dolayı tanıma çabasına girişmeksizin *ötekiler*, bir sorun olarak algılanmaktadır. Toplumdaki *bize* ait üyeler, farklı olan *ötekileri* sahip oldukları düzene karşı bir tehdit olarak görmektedir (Kaya ve Kaya, 2019: 342). Ayrıca doğuştan gelen korunma güdüsünden hareketle her zaman farklı olan *ötekine* karşı korku duyulmaktadır.

Ötekine duyulan bu korku ilerleyen süreçlerde nefrete dönüşebilmekte ve nefret suçları ihtimalini de doğurabilmektedir (Vardal, 2015: 135; Öztekin: 2015: 926).

Toplumsal düzende yapılan ötekileştirmeler dost- düşman tanımında olabildiği gibi insandışılaştırma (dehümanizasyon) gibi ileri boyutlarda da uygulanabilmektedir. İçsel bir psikolojik süreç olan insandışılaştırma, bizin (bir grubun mensuplarının) kendinden olmayan diğer grupların üyelerini insanlık seviyesinden aşağıda hatta insan olarak görmemektir. Aslında bu durum dışarıya karşı bir tür savunma mekanizmasıdır (Çevik, 2009:60; Polat ve Özdeşim İkiz, 2015: 94). İnsandışılaştırma ile *öteki* olarak kabul edilen grup, bir canavar olarak ilan edilmekte ve nefret edilen özne konumuna gelmektedir. Ötekileştirilen grubun kimliği aşağılanarak kendi benliklerini yok etmesi amaçlanmaktadır (Ersaydı, 2012: 6). Bu sebeple ötekileştirme, ötekileştirilenler üzerinde yaşam hakkını kısıtlayan, ahlaki ve beşerî değerlerini yıpratran bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Maraz, 201: 143).

Ötekileştirme yapısı ve işlevi itibariyle *biz* grubunu güçlendirmekte iken *öteki* konumundaki grup için her zaman zayıflatmaktadır. *Biz* ve *öteki* arasındaki farklılıklara karşı tahammülsüzlüğün artması da toplumsal düzendeki huzuru ve bir arada yaşama imkanını da azaltmaktadır (Sağlam ve Yaşar, 201: 139).

Ötekileştirmenin başlangıcında ise kendinden olmayana, benzemeyene karşı duyulan güvensizlik, korku ve önyargılar bulunmaktadır. Bu duygulardan beslenerek bilişsel düzeyde *ötekileştirilen* gruplar, *bizin* düzeni için bir tehdit kaynağı ve risk olarak algılanmaktadır. Duygusal düzeyde ise *ötekiler* için nefret, tikslenme, ayrımcılık ve korku pratikleri gelişmektedir (Çelik, 2014:3).

Toplumsal aidiyet bağlarında oluşan çözümlerde kişiler, ırksal, mezhepsel ya da cinsel kimlik düzeylerinde farklı kimlik arayışına girmektedir (Selçuk, 2012: 87). Dolayısıyla ötekileştirme sadece tek bir alanda sınırlı kalmamakta, siyasal, toplumsal ve dinsel alanlarda da gerçekleşmektedir (Çiftçi, 2016: 258). *Biz* ile *öteki* arasında ayrışma kişilerin dünyasındaki her alanda kendini göstermekte ve bundan kaçınmak mümkün olmamaktadır (Kundakçı, 2013: 70). Dolayısıyla ötekileştirme pratikleri kişilerin yaşamlarında kendini göstermektedir. Sosyal yaşamlarında kişiler bazen yanından geçen farklı cinsel tercihte olan ötekilere karşı şaşkınlık duyabildiği gibi hakaret etme ya da saldırganlık eğilimini de gösterebilmektedir (Elçi, 2018: 541).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

TÜRK BASININDA BİZ VE ÖTEKİ(LEŞTİRME) PRATİĞİ: ALEVİLİK

3.1. Türkiye’de Medya ve Siyaset İlişkisi

Demokratik sistemin hâkim olduğu ülkelerde basın, halkın seçtiği kurumların işleyişini denetlemede ya da gözetlemede kullanılan bir araç olarak kabul edilmektedir (Bozdağ, 1992:270). Çünkü bireylerin devletin kurumlarını, uygulanan politikaların işleyişini bireysel düzeyde denetleyebilmesi mümkün olmamaktadır. Bu denetimi mümkün kılacak ve halkın gözü, sesi, kulağı olabilecek bir araca ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyaç duyulan bu araç ise basındır. Tabii buradaki esas kriter, basının baskı altında olmamasıdır. Özgür olan basın doğruları olduğu gibi halka aktaracağından politik bir güç hâline gelmektedir. Yönetenlerin çoğunun eylemleri halka aktarılacağından basın, yönetimin keyfi eylemlerini sınırlandırıp gasp gücünü etkisiz hâle getiren bir servis gücü niteliğini taşımaktadır (Gezgin 1997: 7).

21. yüzyılda medyanın kamuoyunu etkileme gücünün gittikçe belirginleşmesiyle siyaset ve medya arasındaki ilişki de artmaktadır. Siyasal kurumların kendi tabanını sağlama, kendi değer ve yargılarını aşılama amacı ile medyaya müdahaleleri de belirginleşmektedir²⁸. Artan müdahalelere, yaptırımlara maruz kalan medya da siyasal kurumların istedikleri söylemleri dikkate alarak siyasal kimliklere bürünmektedir. Bu anlamda medya örgütlenmeleri, baskısına maruz kaldıkları siyasal kurumların istekleri doğrultusunda kamuoyunu etkilemekte hatta güdülemektedir. Bu durumda medyayı,

²⁸ Bu müdahalelerin yoğun olduğu dönemler genellikle seçim dönemlerine rastlamaktadır. Siyasal kurumlar medya aracılığıyla hem kendi görüşlerini halka ulaştırabilecek ve halkın beklentisini anlayabilecek hem de seçim dönemlerinde sundukları projeler, vaatler için de halkın rızasını alacak zemin sağlamaktadır (Gölcü, 2009: 82).

halkı pasifize edilmiş hâle getiren araç olarak tanımlamak da mümkündür (Tokgöz, 2008: 206).

Türkiye’de medya siyaset ilişkilerine bakıldığında ise her dönemde mevcut yönetimi eleştiren ya da destekleyen yayın kuruluşları ve gazetecilerin olduğu görülmektedir. Bu durum aslında büyük sermaye sahiplerinin basın kuruluşlarını ele geçirmesi ile siyasal alanda ilişkisi olduğu kişilerle çıkarları doğrultusunda yayınlar²⁹ çıkarmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Demirkent, 1995: 175-176). Türk basınında tekelleşmelerin ise 1980’li yıllardan sonra gözlemlendiği görülmektedir.

Türkiye’de Medya ve Siyaset İlişkisi isimli başlık dönemsel olarak dört alt başlıkta incelenecektir. Öncelikli olarak “1923-1950 Tek Parti Döneminde Medya ve Siyaset İlişkisi” isimli ilk alt başlıkta Cumhuriyet’in ilanı ile başlayıp ardından Cumhuriyet Halk Partisinin yirmi yedi yıl süren tek parti dönemi incelenecektir. Bu dönemde basının yaşadığı gelişmeler ya da aksaklıklar irdelenip ikinci alt başlık olan “1950-1980 Arası Medya ve Siyaset İlişkisi” kısma geçilecektir. Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle başlayan çok partili hayat ve sonrasında Türkiye’deki birçok kurumu etkileyen Askerî Müdahaleler (27 Mayıs 1960 Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 Darbesi) Dönemi’nde basının konumu incelenecektir. “1980’li yıllarda Medya ve Siyaset İlişkisi” isimli alt başlıkta ise 1980 darbesinin hâkim olduğu yıllarda basının maruz kaldığı kısıtlamalar, yaşadığı gelişmeler ele alınacaktır. “1990’lı Yıllarda Medya ve Siyaset İlişkisi (1990-2002)” isimli son alt başlıkta ise 1990’lı yıllarda basının gelişimi ve dönüşümü irdelenecektir.

3.1.1. 1923-1950 Tek Parti Döneminde Medya ve Siyaset İlişkisi

1923 yılında Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle Atatürk, ulusal kimliğin oluşumunda katkı sağlayacak olan dilde reformun gerekli olduğunu düşünmüştür. Bu düşüncesini ise 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilen ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun³⁰ ile hayata geçirmiştir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında basın, gelişme ortamı bulsa da yeni alfabelerin kabul edilmesi basının ilerlemesini engellemiştir. Çünkü mevcut matbaalar yeni kabul edilmiş

²⁹ Basın kuruluşlarının her konuda sözcülüğünü yapıyormuşçasına mevcut yönetimi destekleyen yayınlar yapması “savunucu gazetecilik” olarak adlandırılmaktadır. Gazetecilerden savunuculuk yapmasını isteyen yönetimler ise lisans ya da sansür gibi uygulamalar aracılığıyla basın üzerinde baskı kurmaktadırlar (Uzun, 2014: 130).

³⁰ 3 Kasım 1928 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

olan alfabedeki harflerle uyum göstermemiş ya da yeni harfleri öğrenmiş olan dizgiciler bulunamamıştır. Kapanmaya başlayan gazeteleri fark eden hükûmet, büyük gazetelerin olumsuzluk yaşamaması adına basın kuruluşlarına üç yıl süren primler vermiştir³¹ (Günyol, 1950: 376 akt. Duman, 2014a: 130-131). Ayrıca toplumun her kesiminin yeni harflere uyum sağlaması adına yirmi beş bin kelimedenden oluşan Lügat Sözlüğü hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra eğitimde de yeni alfabenin kullanılmasıyla alfabenin kabulüyle düşmüş olan en okuma oranı zaman içerisinde artmıştır. Yeni harflere olan uyumun artmasıyla da basın sektörü gelişme göstermiştir³² (Duman, 2014a: 131-133).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulmuş olan ve günlük olarak çıkan bazı gazeteler ise şu şekildedir (Kabacalı, 2000: 188-189; Bali, 2002): Milliyet, Vakit, İkdam, Cumhuriyet³³, Akşam, Son Saat, İnkılap, Politika, Akın, Zaman, Son Telgraf, Açıksöz, Yarın, Son Posta, Vatan, Tan, Hürriyet, Yarın, Yeni Sabah, İkdam, Tasviri Efkâr, Yeni Gün, Yılmaz, uyanış, Akın, Uyanış.

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra kabul edilmiş olan ilk 1924 Anayasası'nda³⁴ basının, kanunun izni dâhilinde serbest olduğu ve yayınlarından önce denetlenemeyeceği kabul edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk anayasası bir anlamda basını, iktidarın baskısından, denetiminden korumuştur. Ancak 1925 yılında Şeyh Sait Olayı'nın ardından 785 sayılı Takrir-i Sükûn Kanunu³⁵ ile basın kontrol altına alınmaya başlamıştır³⁶. Bu kanunun birinci maddesine³⁷ göre ülkenin genel düzenini bozacak örgütlenmeler ya da yayınlar cumhurbaşkanının kararıyla kapatılabilecek ve bu suçları işleyenler İstiklal Mahkemelerinde yargılanacaktır. Ancak 1931 yılında kabul edilen 1881 sayılı Matbuat Kanunu ile basının üzerindeki baskının boyutu daha da derinleştirmiştir.

³¹ Hükûmet tarafından verilen desteklere rağmen bazı gazeteler yine de kapatılmıştır: İkdam, Son Saat, Resimli Gazete vb. (Duman, 2014a: 131).

³² Basın sektöründeki gelişme Harf Devrimi öncesi ve sonrasında basılan eser sayılarıyla gözlemlenmiştir (Duman, 2014a: 133): Türklerin matbaayı kullanmaya başlamış olduğu 1729 yılından Harf Devrimi'ne kadar geçen iki yüz yıllık uzun bir sürede sadece otuz kırk bin arasında eser basarken Harf Devrimi'nden 2003 yılları arasındaki kısa süre zarfında dört yüz bin eser basılmıştır.

³³ 7 Mayıs 1924 tarihinde Yunus Nadi tarafından kurulmuştur.

³⁴ Basın, kanun çerçevesinde serbesttir ve yayımından önce denetlenemez, yoklanamaz. (1924 Anayasası, Madde 77).

³⁵ Takrir-i Sükûn Dönemi, dört yıl sürmüş ve 1929 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

³⁶ Bu kanuna dayanılarak Halk Fırkasına muhalefet eden Tevhid-i Efkâr, Vatan, Tanin, Sebilürreşad, Resimli Ay gibi gazeteler ve Aydınlık, Orak Çekiç gibi yayınlar kapatılmıştır (Koloğlu, 1992: 64; MEGEP, 2008: 37; Tüfekçioğlu, 2012: 51).

³⁷ İrtica (gerici şeriatçı eylemler) ve isyana ve ülkenin toplumsal düzenini, huzur ve güvenliğini bozmaya yönelik tüm örgütlenme ve kışkırtma ve teşvik ve kalkışmalar ve yayınları, hükûmet, cumhurbaşkanının onayı ile doğrudan ve yönetsel olarak önlemeye yetkilidir (785 sayılı Takrir-i Sükûn Kanunu, 1. Madde).

Altmış sekiz maddeden oluşan Matbuat Kanunu'nun basın açısından en önemli maddesi ellinci maddesidir³⁸. Bu maddeye göre ülkenin genel siyasetine değinen konulardaki yayınlarından dolayı gazeteler, Bakanlar Kurulu'nun kararı ile kapatılabilecek ve bu nedenle kapatılmış olan bir gazetenin sahibi tekrardan başka bir isim altında gazete çıkaramayacaktır.

Ayrıca dokuzuncu maddesinde³⁹ gazete ve dergi kadrosunda çalışan tüm gazeteci, yazar, muhabir, fotoğrafçı ya da idari kadrodaki herkesin; gazetenin ne zaman, hangi matbaada ve hangi dilde çıkarılacağı, siyasi olup olmadığının mevcut hükûmete bildirilmesi istenmiştir.

Mevcut hükûmet, basının yaşadığı sorunların tartışılması adına 26-29 Mayıs 1935 tarihleri arasında süren bir basın kurultayı gerçekleştirmiştir. Kurultay sonunda alınan kararlardan biri basın ve yönetimin iş birliğinin artırılması olurken diğeri de gazetecilik mesleğinin eğitimi, bilgilendirilmesi ve sorunlarının çözümü için de Basın Birliğinin⁴⁰ oluşturulması olmuştur. Ayrıca kurultayda halkın gazetelerden isteklerini belirten bir liste dağıtılmıştır. Gazetelerde yararlı yazıların olması, romanların çok fazla uzun olmaması, günlük yayınlanan gazetelerin halkın konuştuğu dilde yayınlanması, gazetelere kar olarak bakılmaması aksine halkın sorunlarıyla ilgilenmeleri, dergi kapaklarında yer alan kadın resimlerinin yerine ulusal binaların, abidelerin olması, açık seçik resimlerin gazete ve

³⁸ Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan, dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. Bu suretle kapatılan gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18'inci madde hükmü tatbik olunur. Bu suretle kapatılan bir gazetenin mesulleri tatil müddetince başka bir isim ile gazete çıkaramaz (1881 Sayılı Matbuat Kanunu, 50. Madde).

³⁹ Gündelik yahut mevkut gazete ve mecmua çıkarmak isteyenler gazete ve mecmuanın çıkarılacağı mahallin en büyük mülkiye memuruna aşağıda istenilen malumatı havi imzalar ile bir beyanname verirler:

A) Gazete veya mecmuanın adı

B) Gazete veya mecmua sahibinin adı, sanı, tabiiyeti, tahsil derecesi ve muamele merkezi olan iş ve ev adresi;

C) Varsa başmuharririnin, umumi müdürünün, yazı işleri müdürünün adı, sanı, tabiiyeti ve ikametgâhı;

D) «B, C» fıkralarında sıfatları yazılı olanlardan hangisinin filen umumî neşriyatı idare edeceği;

E) Nerede yazılıp idare edileceği, nerede basılacağı ve basılacağı matbaa ve matbaacının adı ve sanı;

F) Siyasi olup olmadığı;

(i) Ne vakitlerde çıkarılacağı;

II) Hangi dillerde' çıkarılacağı;

İ) Sermayeyi tedarik edenler başkaları ise onların hepsinin ve sermaye kanun dairesinde kurulmuş bir şirkete ait se şirket mukavelenamesinin aslı veya tasdikli su ret ile beraber şirketin idare meclisini teşkil veya şirketi temsil eden kimselerin adı, sanı, memleketi, iş ve ev adresi ve tabiiyeti;

K) Gazete veya mecmua bir cemiyete ait ise nizamnamesinin tasdikli suretiyle idare heyetini teşkil edenlerin adı, sanı, memleketi, iş ve ev adresi.

Beyanname muhteviyatında hasıl olacak değişikliklerin vukuundan üç gün zarfında bildirilmesi lâzımdır (1881 sayılı Matbuat Kanunu, 9. Madde).

⁴⁰ 27 Haziran 1938 tarihinde kabul edilen 3511 sayılı Kanun ile Basın Birliği kurulmuştur (Duman, 2014: 145). Fakat her yılda toplanması gereken kongre, kırk bir yıl toplanmadığından dağılmıştır (MEGEP, 2008: 39).

dergilerde yayımlanmaması, taşrada okuma bilmeyenler için öğretmen ve doktorların halka gazeteleri okuması, cinayet ve aile şiddetlerinin yer aldığı haberlerin manşet olarak verilmemesi halkın talep ettiği istekleri oluşturmaktadır (Duman, 2014: 145).

Matbuat Kanunu'nun hâkim olduğu dönemi güdümlü basın olarak tanımlayan Topuz (2003), bu maddenin amacını gazetede görevli herkesin kontrol altına alınması olarak tanımlamıştır. Bu anlamda Cumhuriyet'in ilk yıllarında basın; kurulan yeni rejimi, sistemi yayma ve kabul ettirme aracı olarak kullanılmıştır. Demokrat Parti ile başlayan çok partili döneme kadar basın sürekli bir kısıtlama, yönlendirme altında olmuştur (Kejanlıoğlu, 1995: 235).

Ulus gazetesinde yazar olan hükûmet taraftarı olan Falih Rıfki Atay, 11 Eylül 1937 tarihinde ülkedeki basın üzerindeki kontrolü doğal bularak basının özgür olduğunu savunan bir yazı yayımlamıştır (Topuz, 2003: 162): *“Türk gazeteciliği, inkılabı müdafaa eden kanun hükümlerinden başka bir kayıt altında değildir. Bizdeki matbuat hürriyetine Avrupalı meslektaşlarımızın imrendiğini biliyoruz. Cumhuriyet iradesi, kendi kusurlarını düzeltmek vazifesini gazeteciye bırakmıştır. Her muharrir, kanunlara bakarak kalemini kolayca ayar edebilir.”* Dönemde çıkan Cumhuriyet gazetesinin yazarlarından olan Nadir Nadi (1991) ise 1939 yılında basının durumunu şu şekilde ifade etmiştir: *“1939 yazında basının durumu şöyle özetlenebilir: Millî Şef'e, hükûmete ve CHP'ye dil uzatmak yasaktı. Hükûmetin genel tutumu hiçbir şekilde tenkit edilemezdi. Gazetelerimiz genel tutumlarını hükûmet direktiflerine göre ayarlamak durumunda idiler.”*

Bu dönemin bir önemli olayı ise 4 Aralık 1945 yılında gerçekleşen Tan Baskını olmuştur. Komünistlik ve Sovyet yanlısı olmakla suçlanan Tan gazetesinin Cağaloğlu'ndaki binası, çok sayıda üniversite öğrencisinden oluşan milliyetçi, İslamcı gruplar tarafından saldırıya uğramıştır. Gazetenin bütün baskı makineleri ve bobinleri sokağa atılmış, kuruma büyük zararlar verilmiştir. Tan gazetesinin yanı sıra sosyalist çizgide yayınlar satan Berrak, ABC Kitapevleri ve LA Turquie, Yeni Dünya gazeteleri de saldırıya uğramıştır. Saldırı sonrasında ise Tan gazetesinin yayın hayatı son bulmuştur (Duman, 2014: 149).

Yaşanan gelişmelere bakıldığında Tek Parti Dönemi'nde tam olarak özgür basından ya da muhalif seslerden bahsedilememektedir. Hatta devletin basın üzerinde denetim sahibi olduğu ve basının özgür olarak her konuda yayın yapabilmesini engelleyen düzenlemelerin bulunduğu söylemek mümkündür. Takrir-i Sükûn Kanunu

(1925), Matbuat Kanunu (1931) ve 1938 yılında oluşturulan Basın Birliği devletin, basını kontrol altında tutmasına yönelik çalışmaların birer adımıdır. Dolayısıyla 1923 ve 1946 yılları arasındaki Tek Parti Dönemi'nde basın tam anlamıyla siyasi gücün kontrolündedir. Bu şartlar altında özgür basın anlayışından söz edilememektedir. Aksine otoriter basın kuramının etkili olduğu ülkelerdeki gibi basından, siyasi gücü eleştirmesi beklenmesinden ziyade mevcut yönetimin politikalarının destekçisi olarak yayınlarını oluşturması beklenmektedir.

3.1.2. 1950-1980 Arası Medya ve Siyaset İlişkisi

Dünyada dengeleri değiştiren İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle ülkeler de kendi iç siyasetlerini oluşturan yeni düzene göre uyarlamaya çalışmışlardır. Cumhuriyet'in ilanından itibaren tek partinin hâkim olduğu Türkiye ise hem dış gelişmeler hem de iç dinamikler nedeniyle mevcut tek parti düzeni terk etme kararı almış ve çok partili hayata geçiş için çabalamıştır. Tek Parti Dönemi'nde baskılara maruz kalan basın, ikinci bir partinin oluşması ve iktidarın değişebileceği fikri ile bu sürecin hürriyetleri geliştireceğine inanmış ve bu sürece destek vermiştir. Bu anlamda ikinci bir partinin kurulması sürecinde ve demokratikleşme çabasında basın önemli rol oynamıştır (Emre Kaya, 2010: 94).

14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerde yirmi yedi yıl süren Tek Partili Dönem sona ererek ilk kez ikinci bir parti olan Demokrat Parti galip çıkmıştır. İktidarın el değiştirmesi birçok kesim tarafından olumlu karşılanmıştır. Muhalefet yıllarında partiye destek olan basın, iktidarın değişmesine en çok sevinen kesim olmuştur. 1931 yılında çıkarılmış ve basını kısıtlamakta olan Matbuat Kanunu, basın tarafından bir engel olarak görülmüştür. Yürürlükteki bu kanunun yenilenmesi, basının yeni hükûmetten en büyük talebi olmuştur. 1950 yılında işbaşı yapan hükûmet ise desteğini aldığı basının sorunlarına yönelik politikalar geliştireceğini hükûmet programında belirtmiştir⁴¹ (Emre Kaya, 2010: 94; Koloğlu, 1992: 68; Bulunmaz, 2012).

Demokrat Parti'nin programına başladıktan kısa bir süre sonra 15 Temmuz 1950 tarihinde 5680 sayılı Basın Kanunu yürürlüğe koyması ile 1931 tarihinde kabul edilmiş olan Matbuat Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni kanunun birinci⁴² maddesinde

⁴¹ Başbakan Adnan Menderes, hükûmet programını açıkladığı konuşmasında basın hürriyetlerinin geliştirileceğini ancak bu özgürlüğün hakaret özgürlüğü olmadığını belirterek basına sağlanacak olan özgürlüklerin de sınırlarının çizileceğini ifade etmiştir (Emre Kaya, 2010: 94).

⁴² Basın serbesttir (5680 sayılı Basın Kanunu, 1. Madde).

basının serbest olduğu ve sekizinci⁴³ maddesinde yayının çıkarılmasında izne gerekli olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca kanunun on altıncı maddesinde yayınlardan doğacak cezai sorumluluklar gazete sahiplerinden kaldırılarak cezaya neden olan yayınlara ilgili sorumlu müdüre ve yazının sahibi yazara verilmiştir.

Demokrat Parti Hükûmeti, program açılışında basın hürriyetlerinin geliştirileceğine dair verdiği vaatler için 1931 Matbuat Kanunu'nun kaldırılmasından sonra bir önemli adım daha atmıştır. Bu adım ise 13 Haziran 1950 tarihinde kabul edilmiş ve basın üyelerinin çalışma koşullarını iyileştiren, düzenleyen 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun'dur. 20 Haziran 1952 tarihinde yürürlüğe giren bu kanun ile iş sözleşmesinin yapılması ve feshi durumunda kıdem tazminatı hakkının elde edilmesi, gazetecilerin sendika üyeliği hakkı, yıllık ücretli izin, sosyal sigorta, fazla mesainin ücretlendirilmesi gibi birçok iyileştirici adımlar atılmıştır. Ayrıca Demokrat Parti 14 Temmuz 1950 günü gerçekleşen meclis toplantısında basın suçları dâhil olmak üzere genel af kanununu uygulamaya koymuştur⁴⁴ (14 Mayıs 1950, TBMM Tutanak Dergisi).

Yaşanan bu gelişmeler basın tarafından olumlu karşılanmıştır. Çalışma koşullarını düzenleyen ve basın mensuplarına birçok hak sunan son düzenleme ile gazetecilik artık meslek olarak algılanmaya başlanmıştır. Çünkü son düzenlemeler öncesi yürürlükte olan 1931 Matbuat Kanunu zamanında gazeteciliğin herhangi bir güvencesi bulunmamaktaydı (Emre Kaya, 2010: 95).

Demokrat Parti'nin karayollarına yaptığı yatırımlar ile gazetelerin tirajları, ulaştığı kitle artmıştır. Çünkü öncesinde gazetelerin dağıtımında demir yolları kullanılmaktaydı. Kara yollarının artmasıyla gazetelerin okurlara daha kısa sürede

⁴³ Mevkute çıkarılması izne bağlı değildir. Ancak mevkutenin:

1 - Adını, yayın konusunu, ne vakitlerde çıkarılacağını ve idare yerini,

2 - Sahibinin ve varsa ayrı sorumlu müdür veya müdürlerinin veya kanuni temsilcilerin ad ve soyadlarını, uyruk ve ikametgâhlarını gösterir bir beyanname verilmesi mecburidir. Bu beyannameye tüzel kişi ise ortaklık mukavelesinin veya tesis senedinin veya dernek tüzüğüne onaylı bir örneği eklenir.

Beyanname, mevkute sahibinin ve ayrı sorumlu müdür veya müdürleri varsa onların da imzasını ihtiva eder (5680 sayılı Basın Kanunu, 8. Madde).

⁴⁴ Oylama sırasında Bahadır Dülger, Matbuat Kanununun olumsuz havasının dağılması ve uzun zaman sonra fikir ve yayın özgürlüğünün geri gelmesi gerektiğini dile getirmiştir (14 Mayıs 1950, TBMM Tutanak Dergisi, sayfa: 729): "Matbuat Kanunu'nun tümü bize uzun zamandan beri hasreti çekilmiş bir fikir ve neşir hürriyetinin havasını verecektir. Binaenaleyh bunun tümü üzerinde tereddütlü noktalarımız yoktur. Hükûmetin gönderdiği tasarı üzerinde Karma Komisyonunda yaptığımız konuşmalarda tam mutabakat hâline varmış olduğumuzu, malumat husulü için huzurunuzda saygı ile arz etmeyi vazife bilirim. Af Kanunu'nun arkasından Matbuat Kanunu'nun çıkarılması, 1,5 - 2 asırdan beri hapse mahkûm edilmiş olan matbuatın serbest bırakılması gibi manalı bir jest de olacaktır. Bu jestte muvaffak olmamızı ve kanunun bir an evvel çıkarılmasını temenni ederim arkadaşlar."

ulaşması sağlanmıştır (Emre Kaya, 2010: 96). Bu anlamda Demokrat Parti'nin iktidara geldiği ilk yıllar basın için gelişmenin hızla kaydedildiği dönem olmuştur.

Bu dönemde ayrıca sermaye sahibi olan kişi ya da gruplar, toplumda olan itibarlarını pekiştirmek adına birikimleri olmayan, ekonomik sıkıntıda olan gazeteleri satın almaya başlamışlardır. Borsacılar, madenciler, sanayiciler ya da armatörler gibi sermaye sahiplerinden bir kısmı basın sektöründe başarıyı yakalamış olsalar da bu başarı, kısa vadede sürmüştür. Uzun vadede bu sektörde tutunamamışlardır (Demirkent, 1995). Basın kuruluşlarının sahipliğinde yaşanan bu değişiklik üretilen yayınlarda da etkisini göstermiştir. Habercilikte esas olan, nesnellik arka plana atılmış ve gazeteye sahip olan sermaye grubunun kendi çıkarları, düşünceleri doğrultusunda yayınlar ortaya çıkmıştır (Emre Kaya, 2010: 96). Gazeteciliğin meslek olarak algılanmaya başlanması, sermaye gruplarının dikkatini çekmiş ve basın, bazı çıkar gruplarının elinde kendi düşüncelerini yayabilecekleri bir araç hâline dönüşmüştür.

Gazetecilerin haber olarak ele aldıkları konular da değişmiştir. Bu dönemde siyasi haberler özellikle CHP ile DP arasındaki atışmalar, ekonomik ya da diğer konulara oranla daha fazla yapılmış ve parlamento muhabirliği kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Siyasi haberlerden sonra DP'nin politikalarına ilişkin olarak İslami değerler ve dinler tarihiyle ilgili çok fazla haber yapılmış, özel eklerle kitaplar dağıtılmıştır. İstanbul bu dönemde basının merkezi olmuştur. DP Dönemi'nde çıkan gazetelerden bazıları partilerin bir organı gibi çalışmıştır. Ulus, CHP'nin yayın organı gibi çalışırken Zafer, DP'nin; Kudret ise Millet Partisi'nin yayın organı gibi çalışmıştır. Herhangi bir partinin tarafında olmayan gazeteler ise Cumhuriyet, Hürriyet, Akşam, Milliyet, Yeni İstanbul, Tasvir, Yeni Sabah ve Gece Postası olmuştur (Bağlum, 1991:140; Kabacalı, 1998: 215; Oral, 1968: 176).

Demokrat Parti ilk yıllarında basın için iyileştirici adımlar atmış olsa da sonrasındaki bazı uygulamaları bu olumlu tabloyu yok etmiştir⁴⁵. Ülke içerisinde yapılan etkinlik ya da toplantılara tüm gazeteler davet edilirken Ulus gazetesi bu faaliyetlerin dışında tutulmuştur. Gazetede başyazar olan Hüseyin Cahit Yalçın'ın hükûmeti eleştiren yazılarından dolayı BM Filistin Arabulma Komitesindeki Türk Delegeliği görevine son verilmiştir. Ayrıca resmî ilan yönetmeliğinde düzenleme yapılarak yapılacak olan ilanları iktidarın dağıtımına almış olması ve kendi yandaşlarına bu ilanları dağıtması da basın için

⁴⁵ Ezanın önceden olduğu gibi Arapça okunmasına, dinî akımlara devlet tarafından teşvik verilmesi ya da DP hükûmetinin uyguladığı politikalara eleştiren yazılar nedeniyle basın sıkıştırılmaya başlamıştır (Özgentürk, 2008: 29)

olumlu olan havayı tersine çevirmiştir. Yapılan bu düzenlemeler sadece CHP muhalefetine yönelik değil, kendilerine karşı oluşabilecek herhangi bir muhalefete susturmaya karşı olmuştur (Emre Kaya, 2010: 97).

1950'li yılların sonuna doğru ise basına başta sağlanan özgür ortam yok olmuştur. Basına karşı 2300 dava açılmış ve muhalif yayınlarından dolayı birçok gazeteci gözaltına alınmış, 867 gazeteci hakkında da mahkûmiyet kararı verilmiştir⁴⁶ (Alemdar, 1996: 131; Uzun, 2014: 137; Koloğlu, 1992: 69).

Tutuklamaların yanı sıra gazete kâğıtlarına getirilen zam da Demokrat Partinin basına uyguladığı önemli yaptırımlardan biri olmuştur. 1951 Ocak ayında yapılan yirmi kuruluşluk zam gazeteleri sıkıntıya sokmuştur. Kendilerine çözüm arayan basın işletmeleri ise çareyi gazete fiyatlarına zam da bulmuştur. Kâğıt sıkıntısını giderme adına yapılan zam oranı ise yüzde üç yüz gibi çok büyük bir değerde olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler çoğu gazete sayfasında düşünce ve basın hayatına bir baskı olarak yer almıştır (Emre Kaya, 2010: 99; Çiçek, 2016: 141).

Demokrat Parti Dönemi'nde yaşanan en önemli olaylardan biri de 6-7 Eylül Olaylarıdır. Kıbrıs Sorunu'nun Londra'da görüşüleceği günler öncesinde İstanbul Ekspres gazetesinde Selanik'te Atatürk'ün evine ve Türk konsolosluğuna bomba atıldığının haberleri yayınlanmıştır. Bombalama eylemini protesto etmek için başta İstanbul ve İzmir halkı iki gün boyunca sokağa dökülmüştür. Sokağa dökülen halkın hedefinde ise gayrimüslimler ve onlara ait olan dükkân, kiliseler olmuştur⁴⁷ (Duman, 2014b: 153; Demir, 2007). DP, olayların iyice büyümemesinin çözümünü ise sıkıyönetimi ilan etmekte bulmuştur. Sıkıyönetimin ilanından sonra Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar bir basın toplantısı yapmıştır. Gerçekleştirilen toplantıda gazetelerin halkı galeyana getirdiği için suçlunun basın olduğu söylemi vurgulanmıştır (Topuz, 2003). Yapılan suçlamalar üzerine Türk basın tarihinde unutulmayacak basın yasakları getirilmiştir (Duman, 2014b: 153; MEGEP, 2008: 53-54):

- Sıkıyönetim mahkemeleriyle ilgili herhangi bir habere yer verilmeyecek.
- 6-7 Eylül Olaylarından hiç kimse söz etmeyecek, ikinci baskı yapmayacak.

⁴⁶ Tutuklanan gazetecilerden birkaçı ise şu şekildedir (Alemdar, 1996: 131; Uzun, 2014: 137; Koloğlu, 1992: 69): Selamı Akpınar, Cemil Sait Barlas, Yusuf Ziya Ademhan, Tarık Halulu, Kemal Toker, Oktay Verel, Cüneyt Arcayürek, Naim Tıralı, Bedii Faik, Ahmet Emin Yalman, Beyhan Cenkçi, Cemalettin Ünlü, Mustafa Büyükalp, Fahri Oktav, Hüseyin Cahit, Ahmet Emin.

⁴⁷ Resmî kaynaklara göre 2 manastır, 1.004 iş yeri, 1 sinagog, 4 bin 214 ev, 73 kilise ve 26 okul tahrip edilmiştir (<http://www.birgun.net/haber-detay/bu-toprakların-gordugu-en-buyuk-utanc-gunlerinden-biri-6-7-eylul-olaylari-127221.html>).

- Hükümetin politikalarını eleştiren ya da halkı isyana teşvik edecek haberler yapılmayacak.
- NATO devletlerini ilgilendirecek şekilde kıtlık, yoksulluk gibi sorunlar haber konusu edilmeyecek.
- Magazinsel dergilerde kadınların çıplak fotoğrafları basılmayacak.

İlk yıllarda basına sağlanan serbestliğin yerini baskının almasıyla 9 Eylül 1958 tarihinde Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI), Adnan Menderes'e Türkiye'de basın hürriyetinin artık tehlikede olduğunu ve basın hürriyetinin korunması gerektiğini dile getiren bir mektup göndermiştir. Hükümet, uluslararası arenadan tepki toplasa da değişen bir şey olmamış; gazetecilerin, basın mensuplarının yargılanmasına devam edilmiştir (İnuğur, 1992: 327-328). Devam edilen baskılara karşılık Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) yayın organı olan IPI Report Kasım ayında Türk basınının yaşadığı sıkıntılara, maruz kaldığı baskılara, yaptırımlara yer vermiştir. Bununla da yetinmeyerek dünya basınına, Türk basınına protestoya davet etmiştir (Albayrak, 2004: 402-403). Enstitünün protesto çağrısı ise hükümet tarafından tepkiyle karşılanmış, Enstitüyü Türkiye'nin iç politikasına karışmakla suçlamıştır. Bu gerilimli atışmalarda Enstitü, Türkiye'nin üyeliğini düşürme durumuna kadar gelmiştir (Emre Kaya, 2010: 106).

Ülkenin içinde bulunduğu şartlar, muhalefetin engellenmesi gibi nedenler hükümetin aleyhine gösterilere neden olmuştur. 27 Mayıs 1960 tarihinde ise ordu, yönetime el koymuştur. Ordunun yönetime el koymasıyla yürürlükte olan 1924 Anayasası kaldırılmış, 1961 Anayasası uygulamaya konulmuştur. Tek Parti Dönemi'nin ve 1950'li yılların baskıcı özelliklerine karşılık 1961 Anayasası birçok hakkı gündeme getirmiştir. Basın ile ilgili maddelerin ilkinde basının, hür olduğu ve sansür edilemeyeceği belirtilmiştir⁴⁸. Gazete ve dergi açma işlemi herhangi bir ön izne ya da maddi şarta bağlanmamıştır⁴⁹. Basın araçlarının herhangi bir suç işlemede kullanılmış olsa bile müsadere edilemeyeceği açıkça kanunda belirtilmiştir⁵⁰. Ayrıca gazetelerin toplatılması ve kapatılması işlemlerinin sadece mahkeme tarafından yapılacağı da teminat altına alınmıştır⁵¹. Getirdiği yenilikler ve güvenceler ile 1961 Anayasası, basın özgürlüğünün yeniden tesisi için önemli sayılmaktadır.

⁴⁸ Basın hürdür, sansür edilemez (1961 Anayasası, 22. Madde).

⁴⁹ Gazete ve dergi çıkarılması, önceden izin alma ve mali teminat şartına bağlanamaz. (1961 Anayasası, 23. Madde).

⁵⁰ Basımevi ve eklentileri ve basın araçları, suç vasıtası olduğu gerekçesiyle de olsa, zapt veya müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz (1961 Anayasası, 25. Madde).

⁵¹ Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergiler, millî güvenliğe, kamu düzenine, genel ahlaka, insan hak ve hürriyetlerine dayanan millî, demokratik, laik ve sosyal Cumhuriyet ilkelerine veya Devlet'in ülkesi ve

Koloğlu (1992: 68-70), basına bakışı açısından Demokrat Parti'yi “muhalafette iken özgürlükçü iktidarda baskıcı” olarak tanımlamıştır. 1950-1960 yılları arasındaki Demokrat Partinin basına yönelik tavrı, eleştirdiği 1945-1950 yılları arasındaki CHP'nin tavrıyla aynı olmuştur. Farklı dönemlerde iktidar olan bu iki partinin arasındaki farkı Koloğlu, CHP'nin seçimleri kaybettiği dönemde bile hukuktan yana olması, eylemlerinde hukuktan ayrılmamasına karşılık DP'nin seçimleri kaybedeceğini anladığı an baskıyı birden artırması olarak yorumlamıştır. Haber kaynaklarının kullanımı açısından bakıldığında iki parti de Anadolu Ajansı⁵² kendi çıkarları doğrultusunda birer parti aracı gibi kullanmışlardır (Koloğlu, 1992: 70).

1960 Darbesi'nden sonraki diğer önemli olay ise 1971 Muhtırası'dır. Muhtıra'nın yayımlanmasıyla 1961 Anayasası'nın yirmi iki⁵³ ve yirmi yedinci⁵⁴ maddeleri değiştirilmiştir⁵⁵. 1961 Anayasası'nda belirtildiği üzere gazete ve dergilerin kapatılmasında yetkili merci sadece mahkemeler iken yapılan düzenleme ile savcılar da yetkili kılınmıştır. Ayrıca ulusal güvenlik, kamusal düzen ya da toplum ahlakı gibi nedenlere dayanılarak gazete ve dergilerin kapatılması sağlanmıştır (Kızıl, 1998: 54; Yıldız, 2015: 446; MEGEP, 2008: 61).

1964 yılında daha bağımsız bir şekilde kurulmuş olan TRT'nin yapısında da değişiklikler yapılmıştır. 29 Şubat 1972 tarihinde 1568 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerde, yönetim kurulu sayısı dokuzdan on bire, hükûmet tarafından atanmakta olan üye sayısı ikiden üçe çıkarılmış ve iki TRT çalışanının yerine bir basın temsilcisi getirilerek ekonomik çevrelerden oluşan iki temsilciye yer verilmiştir. Ayrıca yönetim kurulunu oluşturan üyelerin üç tanesinin bakanlar kurulunun atamasına izin verilmesinin

milletiyle bölünmezliği temel hükmüne aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde mahkeme kararıyla kapatılabilir. (1961 Anayasası, 22. Madde).

⁵²Anadolu Ajansı, 6 Nisan 1920 tarihinde Atatürk'ün kararıyla kurulmuştur. Ajansa iki önemli görev yüklenmiştir: Kuvayimillîye'yi dış ülkelere tanıtarak hareketin amacını, haklılığını ortaya koymak ve sürekli bir şekilde halkı bilgilendirmek, aydınlatmaktır (MEGEP, 2008: 31).

⁵³Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergiler; millî güvenliğe, kamu düzenine, genel ahlaka, insan hak ve hürriyetlerine dayanan millî, demokratik, laik ve sosyal Cumhuriyet ilkelerine veya Devlet'in ülkesi ve milletleriyle bölünmezliği temel hükmüne aykırı yayımlardan mahkûm olma hâlinde mahkeme kararıyla kapatılabilir (1961 Anayasası, 22. Madde).

⁵⁴Düzeltilme ve cevap hakkı ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hâllerinde tanınır ve kanunla düzenlenir. Düzeltilme ve cevap yayımlanmazsa yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından karar verilir (1961 Anayasası, 27. Madde).

⁵⁵1971 ve 1973 yıllarında yapılan anayasa değişiklikleri ile temel hak ve hürriyetler kısıtlanmış, memurların sendikalara üyeliği yasaklanmış, TRT'nin özerkliği sınırlandırılmış, gözaltı süreleri artırılmıştır. Yapılan bu değişikliklerde devlete karşı gelmenin yollarını kapamak istenmiştir (Kejanlıoğlu, 1995: 240).

yanında yönetim kurulunun yetkileri kısıtlanarak çoğu yetki, genel müdüre bırakılmıştır. Genel olarak bakıldığında bu düzenlemelerle yasal anlamda TRT'nin iktidara tabi oluşu sağlanmıştır. Benzer bir şekilde 20 Eylül 1971 tarihinde 148 sayılı Kanun'la radyo ve televizyon yayıncılığını düzenleyen maddede değişiklikler yapılarak radyo ve televizyon kanallarının sadece devlet tarafından kurulabileceği kanunla düzenlenmiş ve içeriklerinin kanun yoluyla denetlenmesi ve sınırlandırılması anayasal düzeyde sağlanmıştır (Değirmenci, 2010: 122-123).

Yapılan her darbe kendisinden önceki kötü dönemi düzeltme adına olsa da gerçekleştirilen her askerî müdahale Türkiye'yi bulunduğu mevcut kaostan, kargaşa ortamından bir başkasına sürüklemiştir. Her müdahale de basın üzerinde başından beri olan baskıyı sürekli olarak artırmıştır.

1961 Anayasası'nın kabulü ile birçok özgürlük elde edilmiş ve basın da önceki döneme nazaran daha özgür bir ortama ulaşmıştır. Basın özgürlükleri açısından bakıldığında 27 Mayıs Dönemi'nde birçok yeniliğe adım atılmıştır. Bu dönemde birçok gazete ve dergi yayıncılık hayatına başlamıştır.

Liberal bir zeminde gelişen Demokrat Parti Dönemi'nde Türk basını, partinin son yıllarında farklı bir sürece girmiştir. Demokrat Parti'nin 1957 yılındaki seçimlerde oy oranında azalmanın olması ve basından beklediği ilgiyi bulamaması, Demokrat Parti'nin basın üzerinde baskıcı rolünü ön plana çıkarmıştır. Muhafız basın için yönetimi eleştiren haberler yasaklanmış, mevcut yasalarda değişikliğe gidilerek para ve hapis cezaları artırılarak muhalif basın, bu şekilde susturulmaya çalışılmış, yönetim istediği haberler üzerinde sansürü olağan hâle getirmiştir. Buna karşılık yönetim kendini destekleyen "besleme basın" oluşturmak istemiş ve bu tarzdaki basın gruplarına kolaylıklar sağlamıştır.

12 Mart 1971 Muhtırası'ndan sonra anayasada yapılan değişiklikler ile bazı temel hak ve hürriyetler sınırlandırılmıştır. Bu şartlar altında basın özgürlüğü de olumsuz etkilenmiştir. Sol ideolojiye yakın olanlar sindirilmek istenmiş, bu dönemde birçok aydın ve gazeteci tutuklanmış ve çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Ülkede olayların tırmandığı anarşi dönemi sayılan 1974 sonrası, basın tarihi ve gazeteciler için en karanlık dönem olarak kabul edilebilir. İnsanlar takip ettikleri gazetelere, yazarlara göre belli siyasi görüşler ile etiketlenmiştir. Dolayısıyla gazeteciler de bu etiketlemeden etkilenmişlerdir. Bu dönemde basının konumuna ve işlevine bakıldığında DP, her ne kadar liberal bir alan sağlamış olsa da son zamanlarında ve sonrasında gelişen 1971 Muhtıra Dönemi'nde basın

alanına yönelik yaptırımlar, kısıtlamalar otoriter basın kuramına uygun şekilde basına faaliyet alanı sağlamıştır.

3.1.3. 1980’li Yıllarda Medya ve Siyaset İlişkisi

Parlamente sistemin tıkanıp demokrasinin artık işlemediğini savunan Kenan Evren, 12 Eylül’de gerçekleştirilen darbeyi krizdeki sisteme yönelik bir tıbbi müdahale olarak tanımlamıştır (Gürbilek, 2002: 70).

1980 Darbesi Türkiye’de birçok kurum için dönüm noktası olmuştur. Özgürlükleri esas alan 1961 Anayasası yürürlükten kaldırılmış, yerine yürütme organını güçlendiren 1982 Anayasası uygulanmaya koyulmuştur. Siyasi partilerin liderlerine yasaklar getirilmiştir. Darbeyi izleyen günlerde Türkiye baskıların, yasakların olduğu bir ülkeye dönüşmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin yayımladığı “Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu” (2012: xiv-xv), 12 Eylül 1980 Darbesi’nin sonuçlarının, baskısının ne kadar ciddi olduğunu göstermiştir: “12 Eylül Darbesi’nde, 650.000 kişi gözaltına alındı. 1 milyon 683 bin kişi fişlendi. Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı. 7 bin kişi için idam cezası istendi. 517 kişiye idam cezası verildi. Haklarında idam cezası verilenlerden 50’si asıldı. 71 bin kişi TCK’nin 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılandı. 98 bin 404 kişi örgüt üyesi olmak suçundan yargılandı. 388 bin kişiye pasaport verilmedi. 30 bin kişi sakıncalı olduğu için işten atıldı. 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı. 30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitti. 300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü. 171 kişinin işkenceden öldüğü belgelendi. 937 film sakıncalı bulunduğu için yasaklandı. 23 bin 677 derneğin faaliyeti durduruldu. 3 bin 854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hâkimin işine son verildi. 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi. Gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi. Gazeteler 300 gün yayın yapamadı. 39 ton gazete ve dergi imha edildi. Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi.”

Bu dönemde en çok denetlenen kurumlar, medya kurumları olmuştur. Sıkıyönetim komutanlıklarından basın kuruluşlarına, gazetecilere uyarılar verilmiştir (Cemal, 1986: 24-25). Darbenin ilanı ile TRT, yönetime geçen askerın sözcüsü gibi kullanılmıştır⁵⁶. Yapılacak olan yayınlarda politik aktörlerin isimlerini açıklamak ya da uygulamadaki politikayı eleştirmek yasaklanmıştır (Durna ve İnal, 2010: 124). Uyarıların artmasıyla gazeteler kapatılmaya başlanmıştır. Yayın yapmak zorlaştırılmış, birçok konuya sansür getirilerek darbeyi eleştiren yazıları haber olarak sunmak mümkün olmamıştır. Çünkü darbe sonrası dönemde birçok gazete defalarca kapatılmıştır. Gazetelerin kapanacağı korkusuyla basın kuruluşları kendilerini sansürlemiştir⁵⁷. (Cemal, 2005: 96; Durna ve İnal, 2010: 133; Dündar, 2016: 145).

1980 ve 1984 yılları arasında Bakanlar Kurulunda onaylanan 927 yayın yasağı getirilmiştir. Aydınlık, Arayış, Demokrat ve Her Gün gazetelerinin darbeden sonra kapatılarak yayınlarına son verilmesine karşılık İstanbul'da yayımlanmakta olan sekiz ayrı gazete de belli sürelerde kapatılmıştır (ÇGD, 1984:198-200):

- Millî Gazete 4 kez 72 gün
- Tercüman Gazetesi 2 kez 29 gün
- Cumhuriyet Gazetesi 4 kez 41 gün
- Milliyet Gazetesi 1 kez 10 gün
- Güneş Gazetesi 1 kez 10 gün
- Tan Gazetesi 1 kez 9 gün
- Günaydın Gazetesi 2 kez 17 gün
- Hürriyet Gazetesi 2 kez 7 gün

Gazete kapatmalarının yanı sıra basın mensupları da 12 Mart 1980 ile 12 Mart 1984 tarihleri arasında yayınlanan gazete, kitap, oyun ya da savundukları görüşlerden dolayı toplamda 181 defa ifadeleri alınmış, soruşturmaya uğramış ya da tutuklanmıştır⁵⁸. Bu dönemde gerçekleştirilen soruşturmaların gazetelere göre dağılımı ise şu şekildedir

⁵⁶Haberler yapılırken darbeci askerlerin açıklamalarında herhangi bir düzeltme ya da ayıklama süreci gerçekleştirilmeden, konuşmaların tamamı olduğu gibi haber olarak sunuldu. TRT bu dönemde darbeci askerlerin propagandasını yapan bir kurum hâline gelmiştir (Durna ve İnal, 2010: 124).

⁵⁷O denemin Cumhuriyet Gazetesi genel yayın yönetmeni olan Hasan Cemal, gazetenin başyazarı ve sahibi olan Nadir Nadi'nin kapatılma korkusundan dolayı her yazısını yayımlamadığını belirtmiştir (Cemal, 2005: 96).

⁵⁸Bu dönemde haber üretim sürecinde fazla etkili olamayan muhabir, kameraman ya da foto muhabiri gibi gazetecilere önem verilmezken iktidar ile yakın temasta bulunan köşe yazarlarına değer verilmeye başlamıştır (Toktaş, 2010: 160).

(ÇGD, 1984:198): Cumhuriyet Gazetesi 28, Milliyet Gazetesi 11, Tercüman Gazetesi 27, Millî Gazete 4, Hürriyet Gazetesi 14, Dünya Gazetesi 4, Akşam Gazetesi 3, Her Gün Gazetesi 2, Son Havadis Gazetesi 3, Asayiş Gazetesi 2, Demokrat Gazetesi 1, Hayat Gergisi 2, Politika Gazetesi 1, Adalet Gazetesi 1, Yankı Dergisi 1, Nokta Dergisi 2, diğer yayın organları ise 75.

Belirtilen dönemde basın mensuplarına verilen toplam hapis cezası ise 316 yıl 4 ay 20 gün olmuştur⁵⁹. Verilen cezaların gazetelere göre dağılım ise şu şekildedir (ÇGD, 1984:197):

- Her Gün Gazetesi 20 yıl 6 ay
- Millî Gazete 2 yıl 6 ay
- Cumhuriyet Gazetesi 1 yıl 7ay
- Aydınlık Gazetesi 27 yıl 6 ay
- Politika Gazetesi 13 yıl 6 ay
- Tercüman Gazetesi 1 yıl
- Demokrat Gazetesi 1 yıl
- Milliyet Gazetesi 6 ay
- Demokrat İzmir Gazetesi 1 yıl 8 ay
- Dünya Gazetesi 6 ay

1983 yılında Turgut Özal'ın başbakan olmasıyla basının durumu da değişmiştir. Turgut Özal liberal politikalarını savunmak ve kamuoyuna benimsetmek adına medyanın desteğini almaya çalışmıştır. Basın kuruluşlarının sahipleri ya da gazeteci ve yazarlarla yakından ilişki kurmuştur⁶⁰. Bu dönemde iktidar ile kurulan yakın ilişkilere büyük bir önem verilmiş ve bu ilişkilerin övünç kaynağı olarak sayıldığı yeni bir gazetecilik anlayışı geliştirilmiştir (Tılıç, 2001: 141).

1983'e kadar basın kuruluşlarının çoğu, devletin tekelinde işlemiştir. Özal'ın benimsediği liberal politikaların etkisiyle basın kuruluşlarının çoğu sermaye gruplarının eline geçmiştir. Kısacası 1983 yılında basındaki hâkimiyet, patron simgesi değişmiştir.

⁵⁹316 yıllık mahkûmiyet süresinin 184 yıl 4 ay 15 günü ise basın kuruluşlarının yazı işleri müdürleri için verilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin yazı işleri müdürü olan Okay Gönensin 8 defa, Milliyet gazetesinden Doğan Heper 4 defa, Tercüman gazetesinden Aydoğdu İltar 11 defa ve başyazarı Nazlı Ilicak da 4 defa yazılarından dolayı ifadeye çağırılmışlardır (ÇGD, 1984: 199).

⁶⁰ Turgut Özal'ın o dönemde birkaç gazeteci ile doğrudan ilişki kurduğu, gece yarısı olsa bile evinden arayıp muhabbet ettikleri bilinmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan o güne dek başbakana ulaşamayan gazetecilerin pek de alışık olmadığı bu yakın ilişki hoşlarına gitmiştir (Ataklı, 1997: 1250).

Dolayısıyla bu dönemdeki en önemli gelişme, basında tekelleşmenin ve basın dışı sermayenin sektöre girmesi olmuştur (Yiğenoğlu 1996: 50; Tokgöz 1991-1992: 100). Basındaki tekelleşmeye neden olan en önemli olay, Kıbrıslı iş adamı Asil Nadir tarafından Haldun Simavi'den Günaydın Gazetesi ve bağlı kuruluşlarının 1988 yılında satın alınması olmuştur (Tokgöz 1991-1992:100). Diğer basın kuruluşları da sektör dışından biri için araya girmişlerdir. Günaydın Gazetesi'nden sonra 1991 yılında ise Sabah Gazetesi'nin bağlı bulunduğu medya holdinginin yüzde onu dokuz milyon dolara Çukurova grubunun sahibi olan Mehmet Emin Karamehmet tarafından satın alınmıştır (Münir 1993:188). 1994 yılında ise Hürriyet Gazetesi Aydın Doğan tarafından satın alınmıştır (Arhan vd., 1988:121). Bu dönemlerde Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri birer tekele dönüşmüştür. Ancak basın dışı sektörlerin sürece dâhil olması, holdingleşmeler, basın dışı olayların sunumunda basının bir araç olarak kullanılmasına neden olmuştur (Taşdemir, 2005: 175; Durna ve İnal, 2010: 134). Ayrıca siyasi aktörlerle ilişkisi güçlü olan sermaye gruplarının satın aldıkları basın kuruluşları, siyasi partilerin bir organı gibi çalışmışlardır⁶¹ (Ataklı, 1997: 1250-1251).

Büyük holdinglerin basında söz sahibi olmasıyla basın kuruluşları, hâkimiyetinde buldukları sermaye gruplarının çıkarları doğrultusunda hareket ettirilmiştir. Basının buna alet edilmesi, basın kuruluşları arasındaki rekabet ya da atışmalar ve amacından sapan promosyonlar basının sahip olduğu itibarı kaybetmesine neden olmuştur (Demirkent, 1995: 271; Ilgaz Büyükbaykal, 2003: 119).

Basın kuruluşlarının kendi özgürlüklerini savunabilmesi, saygınlığını kazanabilmesi ve sorunlarına sağlıklı çözümler bulabilmek için 6 Şubat 1988 günü Basın Konseyi kurulmuştur (<http://basinkonseyi.org.tr/tarihcemiz/>). Konseyin sağlıklı çalışabilmesi ve basın sorunlarının çözülebilmesi adına Basın Konseyine üye olan basın kuruluşlarının uymak zorunda oldukları ilkeler belirlenmiştir. Zorunlu olan basın meslek ilkelerinden bir kısmı şunlardır⁶² (<http://basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleri/>):

⁶¹Savundukları ideolojiye ters düşen politikacıların ifadelerini kamuoyuna çarpıtarak sunmalarının yanında fotomontaj ile politikacılar olmadıkları yerlerde gösterilmiştir. Diğer politikacılar ise bu yayınlardan fayda sağlamıştır (Süter, 1997: 1253).

⁶² Basın Konseyi tarafından belirlenen toplamda on altı tane basın meslek ilkesi bulunmaktadır. İlkelerin tamamı için bakınız: <http://basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleri/>

- Yapılacak olan haberlerde kimse yaşı, ırkı, sağlığı, cinsiyeti, özrü, sahip olduğu dinî inançları ve sosyal statüsünden dolayı kınanamaz ya da küçümsenemez.
- Ahlaka uygun olmayan amaç ve özel çıkarlar uğruna gazetecilik alet edilemez.
- İnsani değerleri hiçe sayan, şiddeti ya da zorbalığı özendirerek yayınlar yapılamaz.
- Yargı mercileri tarafından suçlu olduğu kesinleşmeyen kişiler haberlerde suçlu olarak bildirilemez.

3.1.4. 1990'lı Yıllarda Medya ile Siyaset İlişkisi (1990-2002)

1983 yılında başbakan olan Özal'ın medyayı kendi lehine kullanma çabaları ve bu doğrultuda gazetecilerle kurduğu yakın ilişkiler medyada sermaye gruplarının egemen olmasına neden olmuştur. Asil Nadir gibi sermayedarların gazeteleri satın almaları yazılı basında tekelleşmeleri artırmıştır. Tekelleşmeler ise basının amacının dışında kullanılmasına neden olmuştur. Gazetelerin bilgilendirme işlevi azalmış; daha çok itibar sağlama, devletin sunduğu teşvikleri alma, medyayı çeşitli reklamlarda kullanma, ihale ve kredi imkânlarından faydalanma gibi basın dışı amaçlarda bir araç olarak kullanılmıştır (Tılıç, 2001: 189).

Basında tekelleşmenin olması gazeteler arasında promosyon yarışlarını başlatmıştır⁶³. Türkiye'de promosyonun başlangıcı ise Sedat Simavi'nin 13 Mayıs 1939 tarihinde Karagöz Gazetesi'nde yayımladığı ödüllü anket ile olmuştur (Alemdar, 1996:149). Ancak her gazetenin bir diğerini geçmesi çabasıyla promosyon yarışı 1990'lı yıllarda çok önemli boyutlara ulaşmıştır. Sabah gazetesinin sahibi Dinç Bilgin ise lüks hediyelere varan promosyonların ciddi boyutlarda zararlara uğrattığını belirtmiştir⁶⁴ (Koloğlu, 1992: 89).

Promosyon savaşlarının yanı sıra bu dönemde basın kuruluşları arasında anlaşmazlıklar da fazlasıyla artmıştır. Akşam gazetesinin sahibi Mehmet Ali Ilıcak ve Sabah gazetesinin sahibi Dinç Bilgin Aydın Doğan grubuna (Milliyet, Posta, Hürriyet, Meydan gazeteleri) karşı, birlikte olmuşlardır. Bu gruplar arasında anlaşmazlıklar artmış

⁶³ Promosyon savaşlarının olduğu dönemdeki gazeteciliğe lotarya ya da kupon gazeteciliği de denilmektedir (Koloğlu, 1992: 88).

⁶⁴ "... Tanesi 400 liraya satılan gazete için televizyonda 800 milyon liralık reklam veriliyor. Ama promosyonun tümü 2 milyara mal oluyor. Bu 5 milyon gazetenin satışına eş değerdir. Hesabıma göre bu aylık 10 milyar liralık zarara tekabül ediyor. Böyle zarar etme lüksünü dünyanın hiçbir yerinde bulamazsınız..." (Koloğlu, 1992: 89)

ve yayınlarında birbirlerini suçlamaya başlamışlardır. Yapılan suçlamalarda ise halkın ve devletin bu gruplar tarafından soyulduğu, usule uygun olmadan nasıl kredilerin kullanıldığı, basın kuruluşlarına hangi fonlardan kaynakların aktarıldığı iddia edilmiştir (Yiğenoğlu 1996: 61-62).

1990'lı yıllarda Türkiye'de basın kuruluşlarının çoğu altı sermaye grubu tarafından yönetilmiştir (Koloğlu, 1992: 91):

1. **Hürriyet Grubu:** 14 şirkete sahip olan Hürriyet Grubunun kendine ait haber ajansı ve dağıtım şirketi bulunmaktadır. İstanbul Sanayi Odasının 1990 yılında bilanço sonuçlarına göre Hürriyet Grubu, özel sektörde 44, sanayi sektöründe 61. sırada iken basın sektöründe birinci sıradadır. 19,7 milyarlık net kâra sahip olan grup, basın sektöründe ikincidir.
2. **Medya Holding:** Yeni Asır, Fotomaç, Sabah, Bugün, Aktüel gibi sekiz tane yan yayını bulunmaktadır. Basın sektöründe ikinci olmasına karşılık net kâr açısından 16,8 milyar ile üçüncüdür.
3. **İhlas Gazetecilik Holding:** Türkiye Gazetesi'ni çıkarmaktadır. Basın sektöründe üçüncü olmasına karşılık sahip olduğu 20 milyar kârı ile birinci konumundadır. Basın sektörünün dışında hastane ve arsa ticareti alanında girişimleri de bulunmaktadır.
4. **Doğan Grubu:** Altı yan yayını olan grup, Milliyet ve Meydan gazetelerini çıkarmaktadır.
5. **Asil Nadir Grubu:** Güneş, Tan, Fotospor, Günaydın gazetelerinden hariç beş yerel gazeteyi de kontrol eden grup ayrıca Gelişim Yayınlarını satın almıştır.
6. **Tercüman Grubu:** Tercüman ve Bulvar gibi gündelik gazeteleri bulunmaktadır. ANAP iktidarı döneminde kredi alamadığından grup, ekonomik sıkıntıdan krize girmiştir.

1989 yılı içerisinde gazeteler hakkında açılan davaların sayısı yüz seksen üç olmuştur. 1989 yılı Türk Basın Konseyi tarafından Türk basının en çok müdahale edildiği dönem olarak kabul edilmiştir. Bu yıl içerisinde beş gazeteci silahlı saldırıyla öldürülmüştür. Daha önce görülmeyen gazetecilerin öldürülmesi olayına ise bu yılda şahitlik edilmiştir. Basın Konseyinin Faaliyet Raporu'na göre bu dönemde iki kitap imha edilmiş, üç yayın durdurulmuş, beş yayına el konulmuş ve elli yayın toplatılmıştır. Ayrıca bu yıl içerisinde 18 gözaltına alma, 118 yasal görüntülü müdahale, 24 mahkûmiyet, 48

devlet kuvvetlerinden kaynaklanan saldırı ve 6 tutuklama olayı gerçekleşmiştir (Basın Konseyi Faaliyet Raporu, 1990: 12-13).

1990'lı yıllara gelindiğinde ise basın açısından çok da değişen bir durum olmamıştır. Güneydoğu bölgesinde artan terör olaylarının üzerine yapılan düzenlemelerden medya da etkilenmiştir. Bu dönemde basın üzerinde siyasal baskı iyice artmıştır. Basın Konseyinin 1990 yılında sunduğu Faaliyet Raporu'na göre kırk dokuz gazete hakkında toplam 586 ayrı dava açılmıştır. Davalardan sadece üç yüz iki tanesi, gazeteci ve yazarlar hakkında açılmış ve verilen hapis cezası ise toplamda 2 bin 814 yıl olmuştur (Basın Konseyi Faaliyet Raporu (1990), 1991: 3).

1991 genel seçimlerinde ANAP hükümetinin son bularak DYP-SHP koalisyonunun kurulmasıyla basın üzerinde artan baskının azalacağı düşünülmüştür (Basın Konseyi Faaliyet Raporu (1991), 1992: 5). Ancak ülkede yaşanan terör olayları ve faili meçhul cinayetler basın üzerindeki baskıyı iyice artırmıştır. 1989 yılındaki cinayetlere nazaran bu dönemde basın cinayetleri iyice artmıştır. 1992 yılı içerisinde on dört gazeteci⁶⁵ öldürülmüştür (Basın Konseyi Faaliyet Raporu (1992), 1993: 26).

1993 yılında ise elli bir gazeteci saldırıya uğrarken sekiz gazeteci⁶⁶ de öldürülmüştür. Ayrıca 194 gazete ve dergi toplatılmış, on altı gazete ve dergi kapatılmış ve 49 gazeteci tutuklanmıştır. 1994 yılında ise değişen bir şey olmamıştır. Altı gazeteci saldırıya uğrarken bir gazeteci öldürülmüş, iki gazeteci kaçırılırken bir gazeteciye suikast girişiminde bulunulmuş, 57 gazeteci ise gözaltına alınmıştır. Toplatılan yayın sayısı ise 172 olurken 38 gazete ve dergi kapatılmıştır (Basın Konseyi Faaliyet Raporu (1997),

⁶⁵ 1992 yılı içerisinde öldürülen gazeteciler şu şekildedir: Halit Güngen (2000'e Doğru), Cengiz Altun (Yeni Ülke), İzzet Kezer (Sabah), Bülent Ülkü (Körfeze Bakış), Mecit Akgün (Yeni Ülke), Hafız Akdemir (Özgür Gündem), Çetin Abayay (Özgür Halk), Yahya Orhan (Özgür Gündem), Hüseyin Deniz (Özgür Gündem), Musa Anter (Özgür Gündem), M. Sait Erten (Azadi-Denk), Yaşar Aktay (Türkiye), Hatip Kapçak (Hürriyet), Namık Tarancı (Gerçek), (Çağdaş Gazeteciler Derneği, <http://www.cgd.org.tr/index.php?Did=22>).

⁶⁶ 1993 yılı içerisinde Uğur Mumcu (Cumhuriyet), Kemal Kılıç (Ö. Gündem-Y. Ülke), M. İhsan Karakuş (Silvan Gazetesi), Ercan Gürel (HHA-Bergama), Ömer Taşar (Milli Gazete), İhsan Uygur (Kayıp) (Sabah), Rıza Güneşer (Halkın Gücü), Ferhat Tepe (Özgür Gündem), Muzaffer Akkuş (Sabah-MİLHA Ajansı) öldürülmüştür (Çağdaş Gazeteciler Derneği, <http://www.cgd.org.tr/index.php?Did=22>).

1998: 75). Faili meçhul cinayetler ise durmaksızın devam etmiştir. 1995 ve 1999 yılları arasında dokuz gazeteci daha öldürülmüştür⁶⁷.

Türk basının hangi kuram(lar) zemininde ele alınması gerektiği konusunda çeşitli yorumlamalar mevcuttur. Dönemsel olarak değişebilen özelliklerden dolayı bu konuda kesin yorumlar yapmak yanıltıcı olacaktır. Ancak Yüksel (2005), Türk basınının Gelişmeci Kuram'a daha yakın olduğunu iddia etmektedir. Medya kuramlarına ait bölümde anlatıldığı üzere, gelişmeci kuram; gelişmekte olan ülkelerin medyayı ekonomik, siyasi kalkınma planları doğrultusunda desteklemesi inancını taşımaktadır. Ülkenin kalkınması adına devlet, medyaya müdahale edebilmektedir. Devletler, medyayı yönlendirebilme ya da sınırlandırma hakkına sahiptir. Bu özellikleri ile Yüksel (2005), Türk basınının diğer kuramlara nazaran Gelişmeci Medya Kuramı'na daha yakın olduğunu iddia etmektedir.

3.2. Medyada Öteki'nin Temsili ve İnşası

Tarih boyunca duygu ve düşünceleri diğer kişilerle paylaşma isteği iletişim araçlarının gelişmesini sağlamakta ve gelişen kitle iletişim araçlarının gelişimi de bu araçların bir düşünce etrafında kitleleri yönlendirme gücünü doğurmaktadır. Kitle iletişim araçları bilgi, duygu, düşünce ve fikir yapılarını büyük ölçüde etkilediği bilinmektedir (Karaboğa, 2010: 2). Tarihsel süreçte de mevcut dönemdeki egemen gruplar kendi görüşlerini yaymak için kitle iletişim araçlarını ideolojik bir aygıt olarak kullanmışlardır (Yaylagül, 2016: 113-114). Kitle iletişim araçları ile egemen söylemler ekseninde oluşturulmaya çalışılan bilgi akışları kontrol edilerek toplumlar belli kalıplara sokularak manipüle edilmektedir (Schiller, 2005:13). Bu nedenle toplumdaki egemen kesimler, öteki kesimleri kontrol altında tutmak için kitle iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanmaktadır (Kocabaşoğlu, 1980: 1).

Egemen güçlerin medyayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanma isteklerinden ve kullanabilme güçlerinden dolayı da medyanın her zaman gerçekliği yansıttığı düşünülemez. Medya ile gerçek olmayan bir tasavvur oluşturulmaktadır. Oluşturulmak

⁶⁷ 1995 yılı içerisinde Onat Kutlar (Cumhuriyet), Bekir Kutmangil (Yeni Günaydın), Nail Aydın (Son Haber), Sayfettin Tepe (Yeni Politika); 1996 yılında Metin Göktepe (Evrensel), Yemliha Kaya (Halkın Gücü); 1997 yılında Ünal Mesutoğlu (TRT), 1998 yılında Mehmet Topaloğlu (Kurtuluş) ve 1999 yılında ise Ahmet Taner Kışlalı (Cumhuriyet) öldürülmüştür. (Çağdaş Gazeteciler Derneği, <http://www.cgd.org.tr/index.php?Did=22>).

istenen sahte gerçekliklere ideolojik anlamlar yüklenmektedir (Fiske, 1997: 31). Egemen ideolojiye hizmet edecek şekilde yeniden anlamlandırılan haberler ile iktidarın düşünce ve eylemleri meşruluk kazanmaktadır (Hall, 1997: 93). Mevcut ideolojiye uymayanların da medyada ötelendiği görülmektedir. Hâkim ideoloji dışında kalan gruplar ya da fikir akımları medyada yok sayılmakta ya da sınırlı bir şekilde haberlerde yerini almakta; olumsuz özellikleri ön plana çıkarılmaktadır. Dolayısıyla bu gruplar hakkında nefret söylemi oluşturulmakta ve ayrımcılığa maruz bırakılmakta ve toplumdaki kişilerin algısı da bu kalıplar içine sokulmaktadır (Çelenk, 2010: 224-226). Haber medyası da ötekinin aykırılığını ön planda tutarak *bize* ait olmayan *öteki*yi potansiyel tehlike olarak göstermektedir (Mora, 2008b: 206) ve farklılıklarından dolayı ötekiyi dışlamakta ve aşağılamaktadır (Torun, 2015: 2). Egemen gruplar kendi ideolojileri doğrultusunda medyayı kullanarak onaylamadıkları, kendileri için risk gördükleri grupları ötekileştirmektedir.

Farklı olanı dışlama, yok sayma ve ileri boyutta düşman haline getirme olarak tanımlanan ötekileştirme süreci medya tarafından haberin değerini artıran bir unsur olarak kabul edilmektedir. Haberlerde ötekileştirilen gruplar ise bir hedef haline getirilmektedir (Bayram, 2015: 1). Bu durum ise ötekinin temel haklarına dahi yok sayılmasına ya da çiğnenmesine neden olmaktadır (Kılıç, 2011: 144).

3.2.1. Haber Söyleminde Öteki'nin Temsili ve İnşası

Gazeteciliğin temel ilkeleri olan dürüstlük, tarafsızlık, saydamlık gibi ilkeler, medya içinde ötekileştirici söylemlerin gelişimine engel oluşturmaktadır. Ancak bazı durumlarda bu ilkeler pratikte geri planda kalmaktadır. Kolektif kimliklerin inşa süreçlerinde gazeteler, etkin bir rol oynamaktadır. Gruplar arasındaki çatışma ya da gerilim durumlarında gazeteler, çatışan gruplara olan yakınlığına göre, öznelere, *biz* ya da *öteki* olarak yaklaşmakta ve kolektif kimliklerin inşasında rol oynamaktadır. Kitle iletişimindeki önemli etkisinden dolayı gazeteler, kimliklerin belirlenmesinde ve mevcut durumlarının korunmasında; *bize* ait olan grupları bir arada tutması ve *bizden* olmayan grupları *öteki* olarak konumlandırması ve bu ötekiliği kabul ettirip yeniden üretilmesinde bir çeşit kitlesele uygulayıcı olarak kabul edilmektedir (Bezirgan ve Bilgin, 2010).

Kolektif kimliklerin inşası sürecinde etkin rol oynayan gazeteciler de bilgi üretmek sorumluluğunu taşımaktadırlar. Haberlerin oluşum süreci, haberin sunumu ve temsili ile çeşitli aşamalardan geçmektedir. Temsil genellikle kamusal kişiler, çeşitli

gruplar/örgütler ya da ideolojiler olmaktadır. Ancak Metzger (akt. Bezirgan ve Bilgin, 2009: 136), temsil etme durumunun temsil edilenden çok temsil edenin etkin olduğunu ve her durumda haberin bir niyetlilik taşıdığını iddia etmektedir. Bu anlamda sunulan her haberin temsil ettiği şeyin üzerinde oynanmış, yönlendirilmiş ve bozulmuş olduğu varsayılmaktadır (Bezirgan ve Bilgin, 2009: 136).

Haberlerde kullanılan ötekileştirme pratiklerinin çözümlenmesinde genel olarak iki grup görülmektedir: Daniel Bar-Tal'in ayırt ettiği tarzlar birinci grubu oluştururken, Chiara Volpato ve Ambra Cantone'n ayırt ettikleri tarz da ikinci grubu oluşturmaktadır.

Bar-Tal'ın beş ayrı tarzda ötekileştirme pratiği bulunmaktadır. Bunlardan ilki **insanlık dışına atma**dır. İnsanlıktan aşağı düzeye indirme ya da insan saymama olarak da belirtilen insandışılaştırma, ötekileştirmenin en uç düzeyinde insan davranışlarına yakışır bir şekilde davranmayanların insanlıktan tamamen dışlanması olarak tanımlanmaktadır (Halsam vd., 2007; Polat ve Kaya, 2017: 43). İnsandışı olarak tanımlanan ötekiye yönelik acımasızlık, hoşgörüsüzlük ve şiddet meşrulaşmaktadır (Polat ve Kaya, 2017: 43; Bezirgan ve Bilgin, 2009:144). **Olumsuz özellikler atfetme**; bazen bir grubu, partiyi ya da ülkeyi negatif biçimde etiketleme ya da bu grupların üyeleri hedef seçilerek olumsuz (saldırganlar, parazitler, yalancı, aptallar vb.) şekilde nitelendirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Bar-Tal, 1990: 66, Bezirgan ve Bilgin, 2009:144). **Sosyal dışlama**, öteki olarak seçilen hedef grubun, marjinal olduklarını (travesti, satanist ya da tinerciler vb.) iddia ederek toplumla olan bağını koparmak şeklinde kendini göstermektedir (Bezirgan ve Bilgin, 2009:145; Polat ve Kaya, 2017: 43). **Siyasal etiketleme**, toplumun asli değerlerini tehdit eden ve varlığını riske atan gruplar için faşist, emperyalist, Naziler ya da komünist şeklinde kabul görmeyen siyasi varlıklar olarak tanımlamaktır (Bar-Tal, 1990: 66). Toplumdaki iktidar grupların ya da gazete yönetimlerinin istemedikleri siyasal etiketlerin kullanılarak yapıldığı ötekileştirmeler bu tarzın ürünü olarak kabul edilmektedir (Bezirgan ve Bilgin, 2009: 145). **Gruplar arası kıyaslamada** ise iki grup arasında yapılan karşılaştırmayı ifade etmektedir. Karşılaştırmayı yapan taraf kendi grubunu yüceltmekte iken öteki olarak seçtiği karşı tarafı da düşmanlaştırmakta, kötülemektedir (Polat ve Kaya, 2017: 44).

Volpato ve Cantone'nin yaptıkları ayrıma göre dört tane ötekileştirme pratiği bulunmaktadır (Polat ve Kaya, 2017: 44; Bezirgan ve Bilgin, 2009: 146-147). **Başat grubun temel özelliklerinin ve törelerinin yokluğu**; hedef grubun toplumun asli

değerlerinden yoksun olduğunu iddia eden bir ötekileştirme pratiğidir. Bu değerler gruplara göre değişkenlik göstermektedir, kimi gazete grupları laiklik, Cumhuriyet değerlerine önem verir iken kimisi de ahlaki ve dini değerlere önem vererek bunlardan yoksun olan grupları ötekileştirmektedir. **Grubun kendisinde mahkûm edilmesi**, öteki olarak seçilen hedef grupların ait oldukları kökenler üzerinden olumsuz anlamlar ile ötekileştirilmesidir. **Dış Grubun Sayısal Önemini Abartma**; kendinden olmayan ve sayıca az olan diğer grupların üyelerinin sayısını abartılarak, o grubun kendileri için tehlikeli, zararlı ve riskli olduğuna dair inancı oluşturmak amacıyla yapılan bir tür ötekileştirme pratiğidir. **Dış Grubu Soyutlama, Yalnız ve Zayıf Gösterme** ise hedef seçilen kişilerin ya da grupların yetersiz, zayıf olduklarını iddia ederek diğer gruplar tarafından istenmediğine yönelik bir tür yalnız kalmalarına neden olan ötekileştirme pratiğidir.

Bezirgan ve Bilgin de gazetecilik alanlarında yapmış oldukları çalışmalarında verilen iki tarza ek olarak yedi ayrı ötekileştirme pratikleri saptamıştır (Bezirgan ve Bilgin, 2009:147-152):

- **Etik Dışı ve Yasadışı Davranışla Suçlama:** Mevcut sistemde yasaları ihlal ederek hukuksal ve toplumsal düzeni bozan ve bu sistemler için tehdit olarak kabul edilen grupların eylemlerine yönelik ötekileştirme pratiğidir. Bu gruplar daha çok karaborsacılık, dolandırıcılık, kaçakçılık ya da mafya gibi yasal olmayan eylemleri ile ötekileştirilmektedir.
- **Evrensel Değerlerden Yoksunluğu Vurgulama:** Hâkim grupların benimsediği demokrasi, insan hakları, basın özgürlüğü, özgürlük gibi değerlerin yok olduğu ya da ihlal edildiğinin öne çıkarıldığı ötekileştirme pratiğidir. Sayılan değerler gazetelerin ortak değerleri olsa da sahip oldukları ideolojiye göre değişkenlik arz etmektedir. Örneğin, bir gazete türban konusunu, din ve vicdan özgürlüğü olarak ele almakta iken bir başka gazete de türbanı, kadın hakları zemininde ele almaktadır.
- **Tehdit Kaynağı Olarak Gösterme:** Toplumsal birlik ve barış, iç düzen ve huzur gibi konularda bazı grupların bir tehdit olarak algılanıp ötekileştirildiği bir tarzdır. Ötekileştirme ise kişilerin kendi özelliklerinden daha çok ait oldukları grupların ilişkilerinden dolayı gerçekleşmektedir. Ulusal birliğe dışarıdan tehdit oluşturan ya da dışarıdaki bize (yurtdışındaki Müslümanlar ya da Türkler) karşı düşmanlık gösteren devletler bu tarz ötekileştirmeye hedef olmaktadır.

- **Bir Olayın Faili Olarak Suçlama:** Öteki için hedef seçilen gruba büyük çaplı soygunlar, terör eylemleri ya da siyasi cinayetler gibi kötü eylemlerin sorumluluğunun yüklendiği ötekileştirme pratiğidir.
- **Düşman Görülen Bir Grupla İlişkilendirme:** Haksızlığı kabul edilmiş olan bir grubun olumsuzluğu düşman olarak bilinen bir başka grup ile ilişkilendirilerek ötekileştirilmektedir.
- **Grubu Kendi Üyesine Kötüleme:** Hedef seçilen grubun, kendi grup üyelerine kötületilerek ötekileştirildiği tarzıdır. Bu tarz ötekileştirme, yaptıkları eylemlerinden dolayı pişman olanlar ve itirafçılar aracılığıyla gerçekleşmektedir.
- **İç Grubun Mağduriyeti Üzerinden Ötekileştirme:** Ait olunan grubun bazı uygulamaların mağduru, kurbanı şeklinde gösterilerek mazlumlaştırılması ve buna sebep olan uygulamaların faillerinin ötekileştirildiği tarzıdır.

3.2.2. Medya ve Öteki'nin Temsilinde Sosyo-Politik Bağlamın Etkisi

Günümüzde söylemlerin yeniden üretildiği ve yayıldığı kitle iletişim araçları, hakimiyetini sürdürmektedir. Kitle iletişim araçları bir yandan günlük yaşadığımız hayata dair bilgiler sunar iken diğer yandan içinde yaşadığımız dünyayı şekillendirmektedir. Medyada sunulan çoğu bilgi rastgele verilmemektedir. Dolayısıyla medyadaki her bilginin verilme nedenini ve sonucunu anlamak, vermek istediği mesaja odaklanmak gerekmektedir. Dünya genelinde her an haber niteliği taşıyan sayısız olay meydana gelmektedir. Ancak bu olaylardan bazıları haberleştirilip duyurulmaktadır. Gazetelerdeki haberler yaşanan olayları aktarırken de okuyucuların algılama ve düşünme tarzlarını da etkilemektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde gazeteler, söylem alanında etkili yazılı metinlerdir (Pakkan, 2020: 169).

Öteki olarak ilan edilen grupların medya ile ilişkisi basit bir karşıtlıktan oluşmamakta aksine ideolojik zemine dayanmaktadır. Kimlik, milliyetçilik, iletişim gibi kavramlar çerçevesinde ele alınan *ötekinin* niteliği ya da kim olduğu/olacağına cevabı mevcut sosyo-politik ve ideolojik sistem içerisinde gizlenmektedir (Bezirgan, 2009: 77).

Ötekileştirmenin bir formu olan ayrımcılığın da medya tarafından nasıl şekilleneceği mevcut sosyo-politik bağlamla ilişkilidir. Fiziksel/zihinsel ya da kültürel özellikler, din, etnisite ve ideolojik özelliklerinden dolayı maruz kalınan ayrımcılığın hangi mantık ve kurallar çerçevesinde gerçekleşeceği de sosyolojik, politik ve ideolojik bağlam zemininde gerçekleşmektedir (Bezirgan, 2009: 77).

Mevcut siyasal sistemlerin çıkarlarına göre medyada temsil edilen ötekiler şekillenmektedir. Ulusal çıkarlar doğrultusunda ötekiler, ötekiliğine devam edebilmekte hatta ötekilikten bize dönüşebilmektedir. Dolayısıyla, sosyopolitik bağlam, ötekinin belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır (Bezirgan, 2009: 78).

Siyasal sistemler ile medya arasında iki farklı ilişki bulunmaktadır. İlk olarak iktidarlar siyasi, etnik ve dini konularda toplumsal düzen için tehdit olabilecek yayınları kontrol edebilmek amacıyla kanunlar çıkararak medya kuruluşlarını denetlemektedir. Diğer yandan da medyanın geniş kitlelere ulaşabilme potansiyelini göz önünde bulunduran iktidar, bu kuruluşlara sahip olma arzusundadır (Çaplı, 2002: 33). Çünkü kendi siyasi propagandalarını, yaptıklarını ya da yapacaklarını geniş kitlelere duyurmak için medyayı kullanmak isterler (Çaplı, 1995: 92). Dolayısıyla mevcut iktidarlar medya kuruluşlarına yaptıkları müdahaleler ile vermek istedikleri bilgileri medya aracılığıyla topluma sunmaktadırlar (S. Herman, 2003: 224). İktidara ve ideolojisine uygun şekilde hazırlanarak sunulan haberler de iktidar ilişkilerine meşruluk kazandırmaktadır (Hall, 1997: 93).

3.2.3. Türk Basınında Ötekileştirme

Dünyada ve ülkemizde ötekiliğe dair birçok çalışma yapılmakta ve yapılmaya devam edilmektedir. Ötekinin ne olduğuna dair ise çeşitli alanlarda incelemeler yapılmaktadır. Cinsel tercihten doğan ötekilikten, etnik, dinsel, politik tercihlerin farklılıklarından doğan ötekiliğe kadar geniş bir öteki yelpazesi bulunmaktadır. Ülkemizde gazetecilik alanında yapılan ötekileştirme çalışmaları değerlendirildiğinde ise belli kategorilerde ötekilerin neler olduğu saptanmıştır. Türk basınındaki ötekilere ait birçok incelemelerde bulunan Bezirgan yaptığı çalışmalarında on altı ötekileştirme pratiğini saptamıştır. Bunlar ilgili bölümde de anlatıldığı üzere Bar-Tal⁶⁸ ve Volpato ve Cantone⁶⁹ tarzlarından oluşmakta ve ek olarak da Bezirgan ve Bilgin⁷⁰ yedi ayrı ötekileştirme pratiği ile çalışmalara destek sağlamıştır.

⁶⁸ İnsanlık dışına atma, olumsuz özellikler atfetme, sosyal dışlama, siyasal etiketleme, gruplar arası kıyaslama

⁶⁹ Başat grubun temel özelliklerinin ve törelerinin yokluğu, grubun kendisinde mahkûm edilmesi, dış grubun sayısal önemini abartma, Dış Grubu Soyutlama, Yalnız ve Zayıf Gösterme

⁷⁰ Etik Dışı ve Yasadışı Davranışla Suçlama, evrensel değerlerden yoksunluğu vurgulama, Tehdit Kaynağı Olarak Gösterme, bir olayın faili olarak suçlama, Düşman Görülen Bir Grupla İlişkilendirme, grubu kendi üyesine kötületme, İç Grubun Mağduriyeti Üzerinden Ötekileştirme

Bezirgan (2009), Türk basını temsil eden seçtiği dört gazetenin 1979-2005 yılları arasındaki haber başlıklarını inceleyerek ötekileştirme pratiklerini ortaya koymuştur⁷¹. Cumhuriyet, Hürriyet, Tercüman ve Zaman gazetelerinin dahil edildiği örnekleme gazetelerin haftada bir günün nüshası seçilerek oluşturulmuş ve toplamda 4.368 haftalık nüsha incelemeye tabi tutulmuştur.

Çalışma kapsamındaki dört gazetenin ötekileri konumladıkları alanlar; toplumsal, politik, anarşi/terör/şiddet, ekonomi, uluslararası ilişkiler ve medya alanı oldukları görülmüştür. Ayrıca her alan için alt alanlar belirlenmiştir. Toplumsal alanın içerisinde din, dini kurumlar/kişiler, idari sistem/kamu düzeni, eğitim güvenlik/asayiş ve mafya alt alanları şekillenmektedir. Politik alanın içerisinde hükümet, siyasi partiler ve liderleri ve siyasal ideolojiler alt alanları yer almaktadır. Anarşi/terör/şiddet alanında terör alt alanı; ekonomi alanında kayıt dışı (informel) ekonomi aktörler alt alanı bulunmaktadır. Uluslararası ilişkiler alanı bünyesinde devletler/milletler, devlet başkanları ve başbakanlar, uluslararası yasadışı örgütler ve terör grupları ve uluslararası organizasyonlar alt alanları bulunmaktadır. Medya alanında ise kurumlar alt alanı mevcuttur (Bezirgan, 2009: 290-293).

Örnekleme dahilinde incelenen Türk basının belirledikleri ötekine dair dört temsil tespit edilmiştir: Bize düşmanlık/düşmanla ortaklık, Bize tehdit, Bizden farklı, Bizi dışlama (Bezirgan, 2009: 319-321). Gazetelerin ideolojisinin, ötekileştirme pratiklerinde etkin rol oynadığını iddia eden Bezirgan ve Bilgin (2009: 154-155), gazetelerin ötekilerini şu şekilde belirtmektedir: “*Cumhuriyet gazetesinin öteki'leri arasında ilk yıllarda (1979 ve 1980) aşırı sağ örgütler, silah kaçakçıları, ABD ve uluslararası sermaye temsilcileri gibi yer alırken, son yıllarda (2000 sonrası) İslamcı örgütler, laiklik karşıtı gruplar, Refah Partisi ve AKP gibi partiler, küresel güçler gibi ön plana çıkmaktadır. Hürriyet gazetesi genel olarak belirli bir çizgide kalarak terör hareket ve örgütlerini (PKK, ASALA gibi), yasal düzeni bozan mafya ve çeteleri, siyasal partileri, İran ve Yunanistan'ı; Tercüman gazetesi ise esas olarak sol örgütleri ve Türkiye'nin düşmanı olan ülke ve milletleri (SSCB, Suriye, Yunanlılar, Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler gibi) hedef almaktadır. Zaman gazetesinin ilk yıllarında Batı ve Hristiyanlar önemli bir ötekileştirme hedefi iken, bu eğilim 2000'li yıllarda kaybolmaktadır; ayrıca Zaman'ın öteki'leri*

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için “Sosyo- Politik Bağlama Göre Türk Basınının Ötekileri” isimli doktora tez çalışmasına bakabilirsiniz.

arasında konjonktüre bağlı olarak mevcut sistemin çeşitli temsilci ve kurumları (YÖK, üniversiteler, basın), Ermeniler, Sırplar, İsrail/Yahudiler, terör grupları (PKK) ön plana çıkmaktadır.”

Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Söylem 2019 Raporu’nda ise 2019 yılında Türk basınında ötekileştirilen ve nefret söylemine maruz bırakılan yirmi dört farklı grup belirlenmiştir. Bu gruplar haklarındaki haber sayılarının yoğunluğuna göre şu şekildedir: Ermeniler (803), Suriyeliler (760), Yunanlar (754), Yahudiler (676), Rumlar (603), Hristiyanlar (334), İngilizler (223), Batılılar (163), Fransızlar (140), Araplar (123), gayrimüslimler (98), Ruslar (92), Sırplar (87), mülteciler (68), Suudiler (54), ateistler (45), Almanlar (43), Amerikalılar (43), Çinliler (37), Kürtler (36), Evanjelistler (35), Avrupalılar (33), Budistler (32), Hindular (30).

3.3. Türkiye’de Aleviliğin Ötekileştirilmesi

Bu çalışmanın odak noktası Türk basınında Alevilerin bir aktör olarak nasıl ötekileştirildikleri ve ötekileştirilirken hangi ötekileştirilme pratiklerine maruz bırakıldıklarıyla ilgilidir. Bu amaçla, bu başlık altında Cumhuriyet’in kuruluşundan beri bir alt kültür olarak Aleviliğe ve toplumsal- siyasal hayat içinde yaşam deneyimlerine yer verilmiştir.

3.3.1. Türkiye’de Alevilik Algısı: Alt Kültür

Günümüzde Aleviliğin ne olduğuna dair birden çok görüşler bulunmaktadır. Farklı kesimler tarafından Aleviliğin neler içerdiğine dair birtakım farklılıklar öne sürülmektedir. Bunlar toplumsal, dinsel ya da siyasal zeminde tartışılmakta ve bu bağlamda Alevi kimliğinin tanımlanması gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla da Aleviliğe ilişkin “İslam dininin içinde ayrı bir mezhep ya da İslam’ın farklı yorumlanmasıyla oluşan bir inanç sistemi hatta İslam dışında heteredoks inanç yapısı olduğu, birden çok dinsel öğeyi bünyesinde barındıran bir kültürel yapı ya da yaşam felsefesi ve kültür şekli” tanımlamaları mevcuttur (Çamuroğlu, 1999: 99-100).

Bordgroggi (1996: 53), merkezi bir dinsel otoritenin olmayışının Aleviliğe ait tanımlamalarda ve ibadet yapısında çoklu yorumlamalara neden olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca bu durumun Alevilerin bir kimlik siyasetine kaynak olma ihtimalini de düşündürdüğünü ifade etmektedir. Benzer şekilde Aleviliğin İslam’ın içinde olup olmadığı, etnik köken olarak Türk ya da Kürt oldukları gibi temel konularda ortak bir

sonuca varılamadığından dolayı Massicard (2017: 21-22) da Aleviliği “kimliksiz bir kimlik hareketi” olarak tanımlamaktadır.

Alevilere ait tanımlamaları zorlu kılan özelliklerine (etnik heterojenlik, coğrafi dağılım, net olarak bir tanımın yapılamaması) rağmen Alevileri bir arada tutan şey ortak tarihleridir. İsyancılar ve maruz kaldıkları katliamlar ise bu tarihi oluşturmaktadır (Ertan, 2017: 19). Ocak (2012: 236-289), on üçüncü yüzyılda Babai İsyanı'nın, Anadolu'da Sünni olmayan dinsel düşünceleri sistematikleştirerek Aleviliğin tarihsel zeminini oluşturduğunu; on beşinci yüzyılda Şeyh Bedrettin İsyanı'nın Aleviliğin Balkanlar'da taraf bularak yayılmasını sağladığını; on altıncı yüzyılda ise tüm Anadolu'yu etkileyen Kızılbaş isyanları ile de Aleviliğe Ali kültürünü ekleyerek günümüzde bilinen Aleviliğe şekil verdiğini ileri sürmektedir. Aleviliğin, Sünnilikten bir farkı da bu noktada ortaya çıkmaktadır; Sünni inanç, dinsel içtihatlardan beslenirken Alevilik siyasal isyanlar zemininde şekillenmektedir (Ertan, 2017: 20).

Ertan (2017), Alevilik tarihinin isyanlardan sonra ikinci asli unsurunu katliamlar olduğunu açıklamaktadır. Babai, Şeyh Bedrettin ve Kızılbaş ayaklanmaları sonucunda Alevi isyanları şiddetle bastırılmıştır. Ancak yakın tarihe bakıldığında da Alevilere yönelik saldırılar devam etmiştir. Cumhuriyet tarihinde yaşanan 1937-1938 Dersim, 1978 Malatya – Sivas – Maraş, 1980 Çorum, 1993 Madımak ve 1995 Gazi Olayları, saldırıların Alevilik tarihinde yerini koruduğunu göstermektedir (Ertan, 2017: 20). Aleviliğin hafızasını oluşturan bu travmalar özellikle Madımak ve Gazi Olayları, Alevilerin siyasi zeminde örgütlenmelerine neden olmuştur. Alevilerin siyasal alana atılması ise sahip oldukları kültürlerden, özelliklerden değil de evrensel siyasi kavramlar üzerinden gerçekleşmiştir. Aleviler, kendilerini Alevi olmayanlar ile eşit bir şekilde siyasal süreçlere dahil edebilecek olan laiklik, yurttaşlık vb. evrensel değerler ile yeniden bir katliama maruz kalmayacaklarını düşünmüşlerdir. Bu sebeple de kendi kurtuluşlarının güvencesi olarak gördükleri evrensel değerler zemininde politikleşmelerini gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca Aleviler, kimlik siyasetinden ziyade tikelcilik ve evrensellik, eşitlik ve farklılık dikotomilerin ötesinde kültürel haklara duyarlı bir yurttaşlık anlayışını savunmuşlardır (Ertan, 2017: 20-23).

Alevi örgütleri yapılan farklı tanımlamalar açısından ele alındığında beş ayrı grupta kendini göstermektedir. Aleviliği İslam'ın özü olarak kabul eden Ehl-i Beyt Vakfi'na paralel olarak Hacı Bektaş Veli Kültür ve Tanıtma Derneği de Aleviliğin İslam

içinde ve geleneksel bir zeminde olduğunu kabul etmektedir. Bu iki vakfa karşılık Alevi-Bektaşî Federasyonu ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı ise Aleviliğin son zamanlarda İslam'dan ayrı olarak farklı bir din olduğunu iddia etmektedir. Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi, Aleviliği bir Türk İslamı olarak kabul etmektedir. Pir Sultan Abdal Kültür Derneği de temelde Aleviliğin din dışında olduğunu ve Anadolu halkına has bir yaşam ve felsefe tarzı olarak değerlendirmektedir. Ancak bu grupların değişmez yapıda olmadıkları da unutulmamalıdır (Erman ve Erdemir, 2006:169-170).

Aşağıdaki bölümlerde bu beş farklı tanımlamanın yaşadığı gelişmeler ve değişimler dönemsel olarak incelenmiştir.

3.3.2. Türk Siyasal Hayatında Alevilere Yönelik Eylemler

Alevilik son yıllarda sadece Türkiye'nin bir iç sorunu olmaktan çıkmış, Almanya gibi birçok Avrupa ülkesinde de gündeme fazlasıyla gelmiştir. Günümüzde Alevilik artık uluslararası boyutta bir sorun olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla çözümün bulunabilmesi için Alevilikle ilgili klişelerin terkedilip sorunun tüm yönleriyle ele alınması gerekmektedir (Sambur, 2009: 95).

Türkiye'de toplumun neredeyse tamamının Müslüman olduğu, her zaman homojen dinî yapının hâkim olduğu düşüncesi tekrarlanmaktadır. Ancak toplumun dinî unsurunun homojen olması düşüncesi mümkün olmamaktadır. Dinî hayatta homojenlikten ziyade çoğulculuk görülmektedir. Yönetimler istediği dinî düşüncüyü sahip oldukları aygıtları ile topluma kabul ettirebilse de dinî alandan çoğulculuğu kaldıramamaktadır. Devletin kullandığı güce karşılık farklı inanca sahip olan gruplar fırsat buldukları an istedikleri inancı yaşamakta ve bu imkânı devletten talep etmektedir. Bundan sebeple dinin yer aldığı toplumlarda çoğulculuk önlenememektedir (Sambur, 2009: 95). Dolayısıyla da devletin kabul etmediği, tanımayıp görmezden geldiği kesimler sonrasında bir sorun hâline dönüşmektedir.

Alevilik sadece günümüz Türkiye'sinde tartışılan bir sorun değildir. Osmanlı devleti döneminde de bazı sorunlar yaşanmıştır. 11 Ocak 1827 tarihinde II. Mahmut'un yayımladığı fermanla Bektaşîlerin dergâhları kapatılmış ve bu dergâhların mallarına devletin el koymasıyla Aleviler için zorlu bir dönem başlamıştır (Soyyer, 2005). Aslında günümüzde yaşanan sorunların arka planı o dönemlere yansımaktadır. Alevilerde birikmiş olan memnuniyetsizlikler günümüz yönetimiyle olan hoşnutsuzluklarıyla devam

etmiş ve bu sebeple de hak aramaya başlamış, seslerini yönetime duyurmak için çalışmışlardır.

Aynı şekilde Cumhuriyet'in ilanından sonra kabul edilen tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla ilgili kanun kapsamında da Alevilere ait olan dergâhlar kapatılmıştır. Alevilerin devlet tarafından dayatılan Sünniliğe, din politikasına her iki dönemde de karşı gelmesi Alevi sorununa neden olmuştur. Bu sorun aslında iki taraftan kaynaklanmaktadır. Bir yandan kendi inançlarını istedikleri gibi yaşa(ya)mayan Aleviler varken diğer tarafta da devletin homojen din politikasına karşı çıkılan devlet bulunmaktadır. Kendi kimliklerini saklayıp takiye yaptıkları sürece sorun hâline gelmeyen Alevilerin, artık savundukları inançları, ibadetleri hürce yapmak istemeleri kendilerinin sorun olarak görülmesine neden olmuştur (Sambur, 2009: 97).

Türk Siyasal Hayatında Alevilere Yönelik Eylemler başlığı dönemsel olarak dört alt başlıkta incelenecektir. "1923-1950 Tek Parti Dönemi'nde Alevilere Yönelik Eylem: 1938 Dersim" isimli ilk alt başlıkta Cumhuriyet'in kuruluşundan çok partili yaşama dek süren dönemde Alevilerin yönetimle olan ilişkisi ve yaşadığı gelişmeler incelendikten sonra Tek Parti Dönemi'nde gerçekleşen Dersim Olayı incelenecektir. "1950-1980 Arası Dönemde Alevilere Yönelik Eylemler" isimli alt başlıkta ise Alevilerin, Demokrat Parti yönetimi ile olan ilişkileri ve 1960 Darbesi'nin Aleviler üzerindeki etkisine değinildikten sonra bu dönem içerisinde Alevilere yönelik gerçekleşmiş olan saldırılar incelenecektir. "1980'li Yıllarda Alevilere Yönelik Eylem: 1980 Çorum Olayları" isimli alt başlıkta ise Türkiye'de birçok kurumu derinden etkileyen 1980 Askerî Darbesi'nin Alevilerin durumlarında yol açtığı değişimler ve maruz kaldığı baskılar incelendikten sonra Alevilerin saldırıya uğradığı Çorum Olayları incelenecektir. "1990'lı Yıllarda (1990-1996) Alevilere Yönelik İki Büyük Eylem: 1993 Madımak Sivas ve 1995 Gazi İstanbul Olayları" isimli son alt başlıkta ise 1990'lı yıllarda Alevilerin yaşadıkları gelişmeler ve dönüşümler ele alındıktan sonra çalışmanın konusunu oluşturan Madımak Olayı ve Gazi Olayı ele alınacaktır.

3.3.2.1. 1923-1950 Tek Parti Dönemi'nde Alevilere Yönelik Eylem: 1938 Dersim

Aleviler, Millî Mücadele Dönemi'nde açıkça Atatürk'ün yanında yer almışlardır. Erzurum Kongresi dönüşü Sivas'a giden Atatürk ve beraberindeki gruba karşı dönemin Elâzığ valisi olan Ali Galip'in kurduğu tuzakları Dersimli Aleviler bozmuş ve heyetin yapacağı yolculukta güvenliği sağlamıştır. Ayrıca Ali Galip tarafından yapılan Atatürk'ün yakalanıp İngilizlere verilmesi teklifi yine Dersimli Alevilerce reddedilmiş ve

Aleviler, Atatürk'ün yanında yer almışlardır (Bal, 2010: 75). Aleviler bu dönemde Atatürk'e siyasal düzeyde destek vermemişler ayrıca ona olan sevgilerini, bağlılıklarını da göstermişlerdir.

Cumhuriyetin kurulacağı yıllarda da Alevilerin destekleri alınmaya çalışılmıştır. 23 Aralık 1919 tarihinde Atatürk, Hacı Bektaş kasabasına giderek Alevi liderlerinden olan Salih Niyazi ve Cemalettin Çelebi ile görüşerek onların rızalarını almaya çalışmıştır⁷². Başarılı olan ziyaret ve görüşmelerin sonucunda Aleviler, Atatürk'e destek vermiştir⁷³. Alevilerin, Atatürk'ün yanında olmalarının nedeni ise Osmanlı Dönemi'nde Sünniliğe önem verilmesiyle gördükleri baskılardan kurtulmak ve kurulacak olan seküler sistem olan Cumhuriyet yönetiminde inançlarını, önceki döneme nazaran daha hür şekilde yaşayabileceklerini düşünmeleridir. Bu sebeplerden dolayı Cumhuriyet yönetimi, Aleviler için büyük bir umutla karşılanmıştır (Yıldırım, 2010: 154; Alperen, 2009: 82; Özyürek, 2009). Çünkü Aleviler, Osmanlı yönetiminde “sapkın” olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet'le beraber Aleviler, sapkın damgasından kurtulabileceklerini ve diğerleriyle eşit yurttaş olarak kendi inançları çerçevesinde varlıklarını devam ettirebileceklerini düşünmüşlerdir⁷⁴ (Kaya, 2014).

Aleviler, Osmanlı'dan gördükleri baskıların intikamını alacaklarını düşündüklerinden ve maruz kaldıkları haksızlıklara direnmek amacıyla Osmanlı'dan kopuşu temsilen Cumhuriyet'in kuruluşunu her zaman desteklemişlerdir. Osmanlı'dan kopuşu sağlayacak olan Atatürk ise Hz. Ali ile eş tutulmuş ve politik açıdan Cumhuriyet Halk Partisi Alevilerce desteklenmiştir (Duman, 2011: 206). Bu anlamda Atatürk ve CHP, Alevilerin baskıdan kurtulmaları için çıkış yolu olarak görülmüştür.

1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılması, Medeni Kanun'un kabul edilmesi ve laiklik temelinde yapılan düzenlemeler Aleviler tarafından destek bulmuştur. Çünkü Kemalist ilkelerin Sünni kesimi hedef alması Alevilere Sünni kesim karşısında

⁷² Bu dönemde Atatürk sadece Alevilerden değil Sünni kesimden de destek çalışmalarına girişmiş ve 1919-1922 yılları arasında İslam Birliği düşüncesi Osmanlı yönetimine karşı Müslüman eşrafi harekete geçirmek amacıyla kullanılmıştır (Mardin, 1995: 63).

⁷³ O dönemde Alevilerden bazıları Atatürk'ü beklenen İmamı Mehdi olarak görmüştür (Yıldırım 2010: 154). Atatürk'ü kurtarıcı olarak gören Aleviler, evlerinde Hz. Ali'nin yanında Atatürk resmini de asmışlardır (Duman, 2011: 193). Ayrıca “Ali rehber, Ata önder!” sloganlarıyla da açıkça Atatürk'e destek vererek ona karşı duydukları sevgiyi de göstermişlerdir (Alperen, 2009: 82).

⁷⁴ Aleviler her ne kadar sapkın nitelemesinden kurtulacağını düşünseler de Cumhuriyet rejiminde de bu damgayla karşılaşmıştır. 1947 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında olan Ahmet Hamdi Akseki Bektaşî ve Kızılbaşların, Müslümanların birliğinin bozan sapkınlar olduğunu ifade etmiştir (Ateş, 2011: 347).

durabilmesi için gerekli ortamı sağlayacağı düşüncesini aşmıştır. Yapılan bu düzenlemeler Alevilere hür şekilde inançlarını yaşayabileceklerini düşündürmüştür (Kineşçi, 2017: 254-255; Duman, 2011: 193, 206-207; Alperen, 2009: 78; Okan, 2004: 92). Ancak Aleviler, Cumhuriyet'in ilanını sevinçle karşılasalar da beklenen özgür ortamı bulamamışlardır. Cumhuriyet'in kuruluşundan hemen sonra 30 Kasım 1925 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 677 sayılı "Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Seddine ve Türbedarlık ile Bazı Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun", ülkede Sünni kesimi etkilediği gibi Alevileri de etkilemiştir. Tekke ve zaviyeler kapatıldığı gibi Alevilerin de Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı gibi dergâhları kapatılmıştır⁷⁵ (Bükün ve Cingöz Ulu, 2017: 49; Aktay, 2007: 62).

677 sayılı Kanun'un Aleviler için bir olumsuz yönü daha olmuştur. Bu kanun ile Alevilikte önemli olan dedelik, dervişlik, seyitlik, çelebilik, şeyhlik, halifelik gibi sıfatların adı altında faaliyetler yasaklanmış ve bu kanuna uymayanlar için para ve hapis cezası getirilmiştir. Dedeler ve çelebiler diğer inanç kesimlerindeki liderler gibi büyücü ve üfürükçülerle aynı kategoride değerlendirilmiştir⁷⁶ (Şahhüseyinoğlu, 2015: 38, 2012: 14; Zengin Arslan, 2015: 147). Aleviler laiklik ilkesini umutla beklese de laikliğin, yönetimi her çeşit inancın etkisinden kurtarmayı amaçlaması, inançların siyasallaşmasını politik güç hâline gelmesine engel olması, dini yeniden tanımlaması Alevileri de etkilemiştir. Dolayısıyla laikliğin hedefinde tarikatlar olduğu gibi Aleviler de bulunmaktadır (Sambur, 2009: 98; Mert, 1994). Laikliğin kendi inançları için özgür ortamı yaratacağına inanan Aleviler de yapılan düzenlemelerden olumsuz etkilenmiştir.

Kentleşmenin olmadığı bu dönemlerde Aleviler kırsal kesimde yaşamaktalardı ve dolayısıyla modernleşme sürecinden direk etkilenmemişlerdi. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla ideolojilerin taşıyıcısı sayılan köy enstitüleri oluşturulmuştur. Kapatılan dinî mekânlara alternatif olarak oluşturulan köy enstitüleri Sünni kesime nazaran Aleviler tarafından daha olumlu karşılanmıştır (Aktay, 2007: 63).

Devlet, ulusal bütünlüğü sağlamak amacıyla birbirinden farklı inanç gruplarını merkezîleşmiş İslam dinine çekmeye çalışmıştır (Mardin, 2008). Ancak ulusal bir toplum

⁷⁵ Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı kapatıldıktan sonra bünyesindeki belgelerin çoğunluğu Ankara ilindeki Etnografya Müzesine verilirken kitaplar da Millî Kütüphaneye devredilmiştir (Saraç, 2011).

⁷⁶ "Alelumum tarikatlarla şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, nakiplik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük ve gayıptan haber vermek ve murada kavuşturmak maksadıyla nüshacılık gibi unvan ve sıfatların istimaliyle bu unvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kisve iktisası memnudur." (677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun'un 1. Maddesi)

projesi oluşturulmak istenirken yönetici kesim, mezhep ve din çoğulcülüğünü hesaba katmamıştır (Massicard, 2017). Bu amaçla devletin kabul ettiği anlayıştan farklı olan dinî grupların ibadethaneleri kapatılmış, İslam'ın farklı yorumları göz ardı edilerek ulusal din yani devlet İslam'ı oluşturulmuştur. Tarikatların işleyişlerini kontrol altında tutacak homojen bir inanç oluşmasını sağlamak amacıyla ilk olarak 1924 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Böylece ülkede din alanında homojenlik sağlanması adına adımlar atılmış ve inanç alanında farklılıklara ihtiyaç kalmamıştır (Zengin Arslan, 2015: 147-148). Bu açıdan din, kişilerin yorumlamasına göre şekil alan bir durumdan çıkarak devletin oluşturduğu dinî kurumların yorumladığı, tanımladığı bir hâl almıştır (Sambur, 2009: 96).

İmamların yetiştirilmesinde ise Sünnilere göre eğitimleri temel alan imam hatip okulları açılmış ve Sünniliğin dışındaki inanç grupları göz ardı edilmiştir (Zengin Arslan, 2015: 148). Aleviler ise sahip oldukları inançları Sünnilerden farklı bir şekilde yaşamaktadır. Dolayısıyla Aleviler, Cumhuriyet'i her ne kadar savunup laiklik politikalarına uysa da kendilerinin ötekileştirilmesine engel olamamıştır (Aksakal, 2014: 215). Homojen toplum politikaları Aleviler için büyük bir hayal kırıklığı oluşturmuştur. Çünkü Osmanlı Dönemi'nde de Sünni kesimin inançları topluma hâkim iken Cumhuriyet Dönemi'nde de Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması ve Sünni inanç eksininde uygulamaları, Aleviler için eski günlerin yeniden tekrarlanması olmuştur.

Ülkemizde homojen toplum oluşturma projeleri, toplumun bünyesinde var olan dinsel ve kültürel farklılıkların göz ardı edilerek, ötekileştirilip baskı altına alınmasıyla uygulamaya konulmaktadır. Cumhuriyet'in ilanından günümüze farklılıkların göz ardı edilemeyeceği ortaya çıkmıştır (Sambur, 2009: 93). Ancak sahip olduğu inanç, ibadet farklılıklarıyla Aleviler, dinî alandaki homojenleşmenin önünde en büyük sorunu oluşturmuştur. Dolayısıyla bu homojenleştirmede en fazla ihmal edilen, zarar gören kesim Aleviler olmuştur (Sambur, 2009: 96; Ateş, 2011: 352). Diyanet İşleri Başkanlığının Alevi kesimi tanımaması ve istenilen hizmetleri verememesi, Alevilerin inançlarını yaşamalarındaki engelleri oluşturmuştur. Dedelik statüsünün kaldırılıp yasaklanması ise dedelerin bağlı olduğu ocakların işlevlerini yitirmesine ve Alevi köyleriyle olan iletişimin zayıflamasına neden olmuştur (Ateş, 2011: 352; Salman, 2017: 37). Dedelik sistemi bu dönemde sonra iyice etkisini kaybetmiştir. Özellikle kent hayatına alışan Aleviler, soya verilen değere önem vermemeye başlamıştır.

Ayrıca Sünni kesimin merkez alınmasıyla nüfus ve din politikalarında Aleviler göz ardı edilerek yok sayılmıştır (Duman, 2011: 207). Bunun en somut örneği ise 12

Ekim 1940 yılında Devlet İstatistik Enstitüsünün müdürünün yaptığı radyo konuşmasında, nüfus memurlarına ülke sınırları içindeki herkesin bağlı oldukları mezheplere değinmeden sadece Müslüman adı altında yazılması emrini vermesidir (Dündar, 1999: 56). Dolayısıyla yürütülen politikalara en etkin direnişler Alevi ve Kürt gruplar tarafından gelmiştir. Alevilerin direnişi inanç zemininde olurken Kürtlerin direnişi etnik kimlik kökeninde yapılmaktadır. Bu direnişleriyle Kürtler ve Aleviler, aynileştirme politikalarına karşı gelerek kendi inançları doğrultusunda yönetimden taleplerde bulunmuştur. İki grubun belli taleplerde bulunması yönetim tarafından “Alevi ve Kürt sorunu” olarak tanımlanmıştır. Günümüzde de bakıldığında Türkiye’nin hâlâ çözülememiş toplumsal sorunlarının başında Kürt kimliği ve Alevilik gelmektedir (Sambur, 2009: 94). Aslında burada sorun, devletin kendisinden kaynaklanmaktadır. Alevilere yönelik baskılar ya da kısıtlamalar yönetimin uyguladığı politikaların sonucu olarak sorun hâlinde ortaya çıkmaktadır. Sambur’a (2009:101) göre Aleviler, Osmanlı Devleti Dönemi’ne kıyasla Cumhuriyet yönetiminde daha iyi bir duruma getirildikleri iddiasıyla kandırılmaktadırlar.

Cumhuriyet’in kurulması Alevilerde umutlara neden olsa da devlet, Sünni geleneği sürdürmeye devam etmiştir. Dolayısıyla Aleviler, yeni yönetime karşı uzak durmuş ve zamanla ayaklanmışlardır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında en önemli muhalif ayaklanma olarak sayılan Dersim Ayaklanması yönetimi tanımayan Alevi aşiretlerinin 1937-1938 yıllarındaki girişimleriyle olmuştur (Koçlar, 2011: 269-270). Resmî söylemde Dersim Ayaklanması “isyan” olarak değerlendirilmiştir. Dersimli aşiretlerin askerliği ve vergi ödemeyi reddettikleri için yönetime karşı ayaklandıkları kabul edilmektedir. Dersimliler ise bu olaya “tertele” demektedir (JGK, 2010: 156-223). Tertele, Dersimlilerin dili olan Zazacada “hiçbir ayırım yapmadan insanların topluca yok edilmesi ve mallarının mülklerinin yağmalanması” anlamlarına gelmektedir (Aygün, 2009). Alevilerin olayı “kıyım” olarak değerlendirmesine karşılık resmî söylem, bu olayı katliam değil sadece isyan olarak kabul etmektedir. Çıkan isyanın kontrol altına alınıp bastırılmasını ise medeniyetten nasibini almamış çapulcu, şaki isyancıların medenileştirilmesi olarak kabul etmekte ve olaya meşruluk kazandırmaktadır (JGK, 2010: 156-223). Aslında olaya ilişkin bu değerlendirme, modern Türkiye’de merkezi devletin özelliklerinin ne şekilde kurulduğuna dair Çeğin’in (2014:36-37) ileri sürdüğü tez ile ilişkilidir: “*Türkiye’nin kuruluş momentleri açısından devlet cebri, pek çok bakımdan devlet arenasında merkezileşmeyi hedefleyen milliyetçi politik mühendislik tarzının aciliyet duygusunun bir tezahürüdür. Dolayısıyla yeni rejim, İttihat ve*

Terakki'den tevarüs eden modernleşme projesinin radikal yorumunu, devlet şiddetinden bağışık ortaya koyamamış ve fiiliyata geçirirken de toplumsalın zamansallığını hiçbir surette önemsememiştir. Dahası bu radikal yorum, yönetici kesimin kendilerinde kendi tasavvurlarını bir şiddet düzeneği üzerinden dayatma hakkına sahip olduklarını hissetmelerine yol açmıştır.”

Yaşanan Dersim ayaklanmasında birçok Alevi öldürüldüğü gibi birçoğu da sürgün edilmiştir. Geri kalan Alevi kesim ise bu olaydan sonra yönetimle ilişkilerini iyileştirme yolunu seçmiş ve laiklik ilkesine sığınmıştır (Koçlar, 2011: 269-270).

3.3.2.2. 1950-1980 Arası Dönemde Alevilere Yönelik Eylemler

Aleviler her ne kadar Atatürk'ü bir kurtarıcı olarak görüp Cumhuriyet Halk Partisini desteklese de çok partili dönemde Alevilerin bu sadakatının 1950 ve 1954 seçimlerinde değiştiği görülmektedir. Demokrat Partinin kazandığı seçimlerde Alevilerin etkisi büyük olmuştur (Schüler, 1999).

Demokrat Partinin ilk yıllarında ekonomik kalkınmayı sağlayacak olan tarımın geliştirilmesi için gerekli her türlü reformu yapacağına dair verdiği sözler, çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan Aleviler için sevinçle karşılanmıştır. Umutla karşılanan Demokrat Parti'nin vaatleri seçimlere yansımıştır. 1950 ve 1954 genel seçimlerinde Demokrat Parti; çoğunluğu Alevi olan Çorum, Maraş, Amasya, Tokat, Sivas gibi illerde birinci parti olarak kazanmıştır (Güler, 2008; Şaylan, 1990: 95). Alevilerin Demokrat Partiye yönelmesinin bir diğer nedeni de etkin konumda olan Alevi dedelerinin ve Alevi aristokratlarının milletvekili olarak aday gösterilmesidir (Şahhüseyinoğlu, 2015: 62). Demokrat Parti'nin bu vaatleri karşısında Aleviler de oylarını partiden yana kullanarak desteklerini vermiştir.

Ancak zaman içerisinde Demokrat Parti'nin söyleminin dinselleşmesi, Sünni tarikatlarla iş birliği yapması, Adnan Menderes'in çıktığı mitinglerde Müslüman Başbakan olarak anılması ya da her köye bir cami yapılması gibi projeleri Alevileri 1957 meclis seçimlerinde Demokrat Partiden uzaklaştırarak yeniden Cumhuriyet Halk Partisine yöneltmiştir (Güler, 2008). Çünkü Demokrat Partinin Sünni kesimle yakınlık kurması Alevilere Osmanlı Dönemi'ndeki eski baskılı durumlarını hatırlatmıştır (Mardin, 1995: 125), ki Aleviler o dönemde yaşadıkları baskılardan kurtulmak adına Atatürk'e, yeni rejime ve CHP'ye destek vermiştir.

1950'li yıllarda artan göçle beraber Aleviler de bu sürece dâhil olmuştur. Kent hayatının getirdiği fırsatlardan yararlanarak Aleviler eğitim almış ve kamu kurumlarında çalışmaya başlayarak hâkim kültüre kolaylıkla entegre olmuşlardır. Ancak bu süreçte Aleviler, Sünnilerle ilişkiler kurdukları gibi rekabet de etmişlerdir. Bu rekabet sonucu kırsaldan kente gelenler hemşehri kültürünü oluşturmuş ve hemşehrilerle aynı yerde oturmaya dikkat etmişlerdir. Böylelikle bu dönemde Alevi ve Sünni mahalleleri ortaya çıkmıştır (Bruniessen, 2008: 120). Bugün hâlâ birçok kentte Alevilerin çoğunlukla oldukları mahalleler varlığını sürdürmektedir.

Aleviler genellikle kentte gecekondü bölgelerinde yerleşip kendilerine düzen kurmuşlardır. Kentin eriten, yalnızlaştıran etkisine karşılık Aleviler kendi kimliklerini korumak amacıyla örgütlenmeye ve kent hayatına uyum sağlamaya çalışmışlardır (Kineşçi, 2017: 255). Böylelikle Alevilik kimliği kendi içerisindeki dağılımları önlemekte ve Alevilerin gittikçe Sünnileşmesinin, asimile olmalarının yolunu kapatmaktadır. Alevilik kimliği ayrıca Sünni kesimden gelen İslam dışı olduğu iddialarını Hz. Ali ve ehlibeyt sevgisi çerçevesinde çürütmektedir (Alperen, 2009: 80). Ehlibeyt sevgisiyle en azından Müslüman olmadıklarına dair düşünceleri yok etmek istemişlerdir ki ehlibeyt sevgisi Aleviliğin merkezini oluşturmaktadır.

1961 Anayasası ne kadar özgürlük getirirse de Alevilerin kent hayatında tutunabilmeleri için takiye yapmalarına neden olmuştur. Çünkü bu dönemde dedelik kurumlarının hukuki zeminde yasak olması, Aleviliğin devlet katında kabul edilmemesi ve Alevilere karşı toplumsal ön yargılar da baskın bir konumdadır. Ayrıca Osmanlı'dan Cumhuriyet'e merkezileştirme, homojenleştirme politikaları da Aleviler üzerinde uygulanmıştır. Çünkü Alevi olduklarının bilinmesi Alevilerin ev kiralamamaları ya da iş bulamamalarının sebebi olmuştur. Dolayısıyla kente gelen Aleviler ilk yıllarında inançlarını geri planda tutarak kentte tutunabilmenin yollarını aramışlardır (Salman, 2017: 39; Mutluer, 2015: 357; Şahhüseyinoğlu, 2015: 52). Dolayısıyla Aleviler, kendilerine yer edinene kadar kimliklerini gizli tutarak takiye yapmıştır.

Kırsalda tarım ve hayvancılıkla uğraşan Aleviler kente göç ettikleri ilk dönemlerde hiçbir nitelik gerektirmeyen kapıcılık, hamallık, inşaat işçiliği gibi alt sınıf işlerle uğraşmışlardır. Ayrıca kendilerinden daha önce kente gelmiş olan hemşehrileri aracılığıyla kamu ve özel sektörlerde iş aramışlardır (Seufert, 2013: 218-219). Eğitimdeki fırsat eşitliğinden yararlanan Aleviler için eğitim bir tür sınıf atlama aracı olarak görülmüştür. Bu yüzden de Alevi aileler, çocuklarının eğitimlerini desteklemekte ve

özellikle başarılı olan çocuklar için sadece aile değil, tüm akrabalar okuması için seferber olmaktadır (Massicard, 2017). Eğitim gören çocukların ileride kamu kurumlarında bir yerlere gelmesi diğer grupların kurdukları patronaj ilişkilerini kendilerinin de kurmasını sağlayacaktır. Alevilerin birbirlerine eğitim konusunda verdiği destek kolektif dayanışmanın bir örneği olarak kabul edilmektedir (Salman, 2017: 40).

Ancak Aleviler kente ayak uydurma sürecinde inanç kültürlerinde kayıplar vermiştir. Okuma yazma oranının artması da kentlerde ve köylerde yaşayan aleviler arasında farklılıklara yol açmıştır. Kente gelen aleviler kentin değer yargılarına, davranış biçimlerine, kent kültürüne yakınlaşmıştır. Ayrıca bu vakte kadar sözlü geleneğe bağlı kalmış olan Aleviler yazılı kültüre geçmeye başlamıştır (Alperen, 2009: 81). Değişim bununla da kalmamış; doğarak Alevi olunacağı inancı⁷⁷, cem, dedelik, musahiplik, görgü, cenaze törenleri gibi aleviler arasında dayanışmayı artıran ritüeller de sürece uygun olarak değişme taleplerine neden olmuştur. Modernleşmeyle beraber Aleviliğin şifahi, sözlü geleneğinin hızla çözülüp yeniden şekillendiği görülmektedir (Alperen, 2009: 81).

Özellikle köyden kente göç eden Alevilerin dedelik ocağıyla bağları gittikçe zayıflamıştır (Dedekargınoğlu, 2010: 338-339; Okan, 2004:117). Çünkü dedeler, sır olan bilgilere ulaşmada aracı iken artık eğitimle aracı kurumlara gerek kalmamıştır. Bu süreçte Alevi dedelerinin karşısında eğitilmiş Alevi aydınlar daha etkin olmuştur⁷⁸ ve dedelere alternatif olarak kabul edilmiştir. Böylelikle dedelik sadece sembolik bir anlama ve öneme sahip olmuştur. Dedelerin yerine gelen eğitilmiş aydınlar, ayrıca dedeler gibi ocak soyundan da değildir (Alperen, 2009: 81). Rehber olarak kendilerine bilgiyi gören gençler, artık dedeler gibi soya bağlı geçen rehberliği kabul etmemektedir. Soydan ziyade en bilgili kimse onu kendilerine rehber kabul etmektedir. Böylelikle soya bağlılık da etkisini kaybetmeye başlamıştır.

İbadetlerine kent hayatında devam etmek isteyen Aleviler çeşitli bölgelerde dernekler, kültür merkezileri kurmuşlardır. Günümüzde de bulunan cemevlerinin çoğu bu

⁷⁷ Modernleşme öncesinde Alevi toplumu içinde doğulması, kişilerin Alevi olduğunu belirleyen genel bir kanıdır. Bu şartı sağlamayanlar Alevi olarak kabul edilmemektedir. Ancak modernleşme sayesinde bilgiye ulaşan özellikle genç nesil artık Aleviliği doğuştan değil, sorgulanarak öğrenebilecekleri, kabul edebilecekleri bir olgu olarak değerlendirmektedir (Ecevitoglu, 2011: 142; Yıldırım, 2012: 148).

⁷⁸1990'larda Alevilerin çoğunluğunun şehirlerde olmasıyla da dedelik kurumu gittikçe etkisini ve önemini kaybetmiştir. Kentlerdeki Aleviler, inançlarını uygulama adına büyük cemler düzenlemeye başlamış ve dedelerin yerini cemevi dedesi almıştır. Önemi kaybeden dedeler artık camideki imam gibi hizmet sektörünün bir çalışanı olarak görülmektedir (Dedekargınoğlu, 2010: 340).

süreç içerisinde kendi inançlarını sürdürmek amacıyla kurulmuştur (Rençber, 2012: 84; Onat, 2009: 42).

Kentleşmeyle başlayan modernleşme, Alevileri hem kendi kimliklerini koruyabileceği hem de mevcut değişikliklere ayak uydurabilecekleri yeni bir benlik inşasına başlamalarına neden olmuştur. Bu anlamda modernleşme sürecine giren Aleviler dinsel özelliklerinden sıyrılarak daha kültürel özelliklere bürünmek istemişlerdir. Kendilerinin Sünni kesimden farklılıklarını ortaya koydukları gibi Aleviler, İslamiyet'in ilk dönemlerindeki Arap ve İran İslam'ının tarihsel geçmişinden de farklı göstermeye çalışmışlardır (Yıldırım, 2012: 138; Alperen, 2009: 80-81). Böylelikle Aleviliğin İslam dışı kaynaktan doğduğu tezini kuvvetlendiren İran Şiiliğinden kopmak bu eleştirileri zayıflatmaktadır. Bundan dolayı da Aleviler, kültürel özellikleriyle tanınmak istenmiştir.

Geleneksel ve modern Alevilikte ayırım yapılacak olursak köylerde geçmişine, dinî ritüellerine bağlı kalanlar geleneksel Aleviliği temsil etmekte iken kent hayatına uyum sağlayarak yeniden kendisini şekillendirenler modern Aleviliği temsil etmektedir (Alperen, 2009: 81). Geleneksel ve modern Alevilik birçok yönden birbirinden ayrılmaktadır. Geleneksel Alevilikte temel kurumlar dede ocakları, musahiplik ve cem iken modern Alevilikte bunların yerini cemevleri ve dernekler almaktadır. Geleneksel Alevilikte dede ocağına bağlı olmak, kendine musahip seçmek Alevi olmanın şartı olarak kabul edilirken modern Alevilikte kendisine yakın bir cemevine gidip cemlere katılmak ya da derneklere üye olmak yeterli görülmüştür (Yıldırım, 2012: 146-147; Şener, 2001: 143-145). Ayrıca cemin anlamı da değişmiştir. Geleneksel Alevilikte cem etmek Alevilerin temel ibadeti olup kendinden geçip Yaratıcı'ya ulaşmak gibi soyut bir anlam taşırken kentteki modern Alevilere göre cem soyut anlamdan ziyade mekânsal sembolik bir anlama sahiptir. Cemevleri ibadetten ziyade kentlerde Alevilerin olduğunu gösteren temel bir sembol görevini taşımaktadır (Yıldırım, 2012: 147). Bu anlamda kentteki hayata uyum sürecinde cem ibadetinin dinsel öneminin, anlamının değiştiğini ve sadece cemevlerinin olduğu bölgede Alevilerin yaşadığını temsil eden bir mekâna dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Kentin bireye önem veren anlayışı Alevilikteki birey ve toplum anlayışını da değiştirmiştir. Geleneksel Alevilikte bireyin tek başına inançlarını yerine getiremeyeceği, bunun sadece Alevi topluluk içerisinde gerçekleşeceği savunulurken modern Alevilik bireyselliği ön planda tutmuştur. Ayrıca ocakların soya bağlı olduğu geleneksel Alevilikte

bilgiye ulaşmanın da etkisiyle modern Alevilik soydan ziyade liyakate, bilgeliğe dayanan bir mensubiyeti kabul etmektedir (Yıldırım, 2012: 150-151). Kent hayatında bilgiye çok daha kolay ulaşabilen Aleviler, soya bağlı devam eden gelenekleri sorgulayarak reddetmiş ve bilginin üstünlüğünü kabul etmişlerdir.

Geleneksel Aleviliğin tarih algısı İslami döneme kadar uzanmaktadır. Ancak modern Alevilik yakın geçmişte yaşadıkları mağduriyetleri, maruz kaldıkları baskıları ön plana çıkararak Kemalist Dönem'den sonrasını baz almaktadır. Geleneksel Alevilikte inanılan menkıbeler, olağanüstü olaylar modern Alevilikte bir anlam ifade etmemektedir. Kerbela Olayı ya da Hz. Ali'nin savaşları geleneksel Alevilerde karşılık bulurken modern Alevilerin belleklerinde Maraş, Çorum olayları, Madımak Katliamı, cemevlerinin konumu ya da Diyanet İşleri Başkanlığının durumu gibi yakın dönemdeki tarihsel olaylar bulunmaktadır (Yıldırım, 2012: 151). Modern Alevilikte yakın tarihte yaşanan bu travmalar, Alevi kimliklerinin canlı kalmasını sağlamaktadır. Karslı'nın (2013) 2013 yılında Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesinden seçtiği 470 kişi ile yaptığı mülakat görüşmesinde, Alevilerin geçmiş zamanlarda kendilerini gizlediklerini, takiye yaptıklarını ancak Madımak Olayı'nın kendileri için bir kırılma olduğunu ve bu olaydan sonra takiyeyi bırakıp kendi kimliklerini açıkça kullanmaya başladıkları ortaya çıkmıştır. Çavdar'ın (2017) 2017 yılında Sivas Katliamı'nda yakınlarını kaybetmiş olan on beş kişinin katılımıyla yaptığı çalışmasında Madımak Otelini'nin Aleviler için travmatik bir mekân olarak kabul edildiği ortaya çıkmıştır.

Modern Alevi-geleneksel Alevi ayrımı yapılırsa da Aleviler kendi içlerinde de farklılık göstermektedir. Türkiye'de Aleviler sadece dilsel açıdan değerlendirildiğinde dört ayrı gruba bölünmektedir. İlk grup Azerbaycan, Nahcivan ve İran bölgesinde yaşayıp Türk dilini konuşan ve inanç açısından da İran'daki Şiiliğe yakın olan gruptur. Hatay, Adana ve Mersin bölgelerinde yaşayarak Suriye'ye daha yakın olup Nusayriler olarak bilinen ikinci grup dil olarak Arapça konuşmaktadır. Anadolu İslam inancını temsil eden ve Türkçe konuşan üçüncü grup Orta Anadolu, Kıyı Ege, Akdeniz ve İç Karadeniz bölgelerinde yaşamaktadır. Bunlar ise Türkiye'de Alevilerin çoğunluk olduğu kesimi oluşturmaktadır. Son olarak Kürtçe ve Zazacayı konuşan Kürt Alevileri dördüncü grubu oluşturmaktadır (Duman, 2011: 203-204). Bunların merkezi Tunceli Dersim'dir. Ayrıca bunlar Muş, Bingöl, Erzincan, Elâzığ, Adıyaman, Malatya, Hatay, Sivas ve Kahramanmaraş'a kadar büyük bir alanda yaşamaktadır (Duman, 2011: 203-204; Gültekin, 2016: 52).

1950'li yıllara kadar olan sürede devletin Alevilere yakınlaşmasından söz edilmektedir. Bu yakınlaşmada devletin etkisizleştirerek *sindirme* ve soyutlayarak *soğurma* şeklinde iki politika izlediği iddia edilmektedir (Salman, 2017: 36). Sindirme politikasıyla oluşturulmak istenen, ulus devlet sürecinde sorunlu görülen bölgelere devletin doğrudan, baskı ve şiddet gücünü kullanarak müdahale etmesi kast edilmektedir. Koçgiri ve Dersim isyanları bunun somut örnekleri olarak kabul edilmektedir. Bu iki olayda da devlet ve Aleviler taraf olmuştur. Aleviler için baskı ve kıyım olan bu olayların sonucunda ise Aleviler zorunlu iskân amaçlı yerlerinden edilmiştir. Soğurma politikası ise baskıdan ziyade anayasal zeminde yurttaşlık, laiklik düzenlemeleri, eğitimin yaygınlaşması ya da kültürel devşirme sağlayacak araçlarla Alevilerin hem toplumsal hafızasını yenilemek, geçmişteki kötü olayları unutturmak hem de gelecek nesiller için de dönemdeki rejime bağlı olmasını sağlayacak mitler, semboller oluşturarak gerçekleşmektedir (Salman, 2017: 36-37). Bu politikasında devlet, Alevileri zorla kimliklerinde vazgeçirmemiştir, aksine Alevilerin istekleriyle daha doğrusu farkında olmadan benliklerinden kopmasını sağlamaktadır.

Soğurma politikasında yurttaşlık ve laiklik düzenlemeleri Aleviler için ilk zamanlarda rahat ortamı sağlamıştır. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması ve Sünniliği esas alması, dergâhların kapatılması ve sembolik anlamı olan Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı gibi fiziksel sembolik mekânların kapatılması, dedelerin ve cemin yasaklanması ya da Alevi köylerinde baskıların yapılması Alevilerin yeniden inşasını sağlayan düzenlemeler olarak kabul edilmektedir. Ancak günümüzde hâlâ dedelerin varlığı; dergâhların, cemevlerinin devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda bu politikaların başarılı olmadığı görülmektedir (Salman, 2017: 37).

Millî eğitim ve kültür politikaları ise yurttaşlık ve laiklik düzenlemelerine göre daha çok başarılı olmuştur. Kırsal alanda hayat süren Aleviler kendi içlerinde kalmış; dışarıdaki hayata, bilgilere, gelişmelere kapalı kalmıştır. Ancak okullar, köy enstitüleri, gezici derslikler ya da halk okuma odaları, Alevileri bilgiye, modern dünyaya ulaştırmıştır (Salman, 2017: 37; Şahhüseyinoğlu, 2015: 51). Bu süreçte Âşık Veysel, Kul Ahmet ya da Âşık Ali İzzet gibi alevi kesimin halk ozanları ülkenin geneli tarafından sahiplenilmiş ve Alevi köylerinin dışında taraf bulmuştur⁷⁹ (Salman, 2017: 37). Günümüzde bu isimler hâlâ Alevi olmayan kesim tarafından da dinlenilmektedir.

⁷⁹ Kentleşmeye bağlı çıkan modern Alevilikte Alevilerin cemlerini azalttığı, kendi kimliklerinden kopmaya başladığı dönemde bu ozanlar ve âşıklar Aleviliğin sözlü geleneğini yansıtmaya devam etmişlerdir (Yaman;

Alevilik ve sol siyaset ilişkileri de kentleşmeye bağlı olan sürecin ilk yıllarında meydana gelmiştir. Devletin Sünniliği temel alması Alevileri ötekileştirmiş ve Alevilerin sağ siyasete karşı çıkmasına neden olmuştur (Güler, 2008: 61). Üniversite kurumları ve sendikalarla tanışan genç Aleviler, inançlarını siyasal kimlikleriyle bir araya getirerek Aleviliğin kamusal alanda söz edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu süreç içerisinde etkin olan Alevi gençler Alevilere ilkleri yaşatmışlardır. Alevi teriminin açık açık yer aldığı ilk bildiri, Alevileri temsil eden ilk siyasal parti, ilk Alevi dergileri ve dernekleri, ilk şehir cemevleri ve alevi sembollerini temsil eden ilk tiyatro oyunu bu dönemde gündeme gelmiştir (Massicard, 2017, Güler, 2008: 199-200).

Aleviler Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Atatürk'ü ve Cumhuriyet Halk Partisini desteklemiş, 1950 ve 1954 genel seçimlerinde Demokrat Partiye yakın olmuşken resmî söylemin Sünnileşmesi, Alevileri sonrasında sol siyasete itmiştir. Sol örgütlerle hareket eden Aleviler artık Cumhuriyet'in ve laikliğin devamının bekçileri olmuşlardır (Fendoğlu, 2013: 25).

1960 Darbesi'nden sonra kabul edilen 1961 Anayasası'nda birçok temel hak ve özgürlükler tanınmıştır. Aleviler de bu özgürlüklerden payını almıştır. 1963 yılında dönemin cumhurbaşkanı olan Cemal Gürsel var olan mezhepleri temsilen Diyanet İşleri Başkanlığının bünyesinde mezhepler bürosunun kurulmasını teklif etmiştir. Ancak bu teklifi sağcı basın Aleviliğin kabul edilmiş bir mezhep olmadığı gerekçesiyle yazılarında eleştirmiştir. Bu iddialara karşılık olarak Ankara'da yaklaşık elli öğrencinin tasarladığı Alevilik Bildirgesi, Alevi sorununun kamusal alandaki ilk çıkışı olarak kabul edilmektedir (Massicard, 2017).

Kent hayatına alışma sürecindeki Aleviler, kendi kimlikleri koruma amacıyla örgütlenmelere başlamıştır. İlk olarak 1963 yılı içerisinde Hacı Bektaş Turizm ve Tanıtma Derneği kurulmuştur. Derneklerin isimlerinden de anlaşılacağı üzere kurulan dernekler kendi kültürlerinin korunması ve tanıtılması amaçlıdır, herhangi bir kimlik vurgusu amacını taşımamaktadır (Saraç, 2011). Bir başka dernek olan Hacı Bektaş Kültür Kalkınma ve Yardım Derneği tarafından yayımlanan Karahöyük dergisi 1 Temmuz 1964 tarihli sayısında Aleviler, Alevilik öğretisi konu edinilerek bir ilk daha gerçekleştirilmiştir (Şahin, 2012: 16).

Kendilerine yer edinmeye çalışan Alevilerin gerçekleştirdikleri bir ilk de 17 Ekim 1966 tarihinde Birlik Partisi'nin kurulması olmuştur. Bu parti ile Aleviler artık politik arenada kendi temsilcileriyle siyasal sistemden hak talep etmektedirler (Kineşçi, 2017: 256). Alevilerce kurulan partinin amblemi aslan ve on iki yıldızdan oluşmaktadır. Buradaki aslan, Hz. Ali'yi; on iki yıldız ise Alevilik öğretisinde yer alan on iki imamı temsil etmektedir (Kineşçi, 2015: 256; Schüler, 1999). Partinin esas ilkeleri rejime, Türkçülüğe ve Atatürkçülüğe bağlı olmak; herhangi bir bölücülük eyleminden, ayrımcılıktan ve ırkçılıktan uzak durmaktır. Ayrıca parti programında herkesin inanç ve ifade hürriyetine sahip olması gerektiği ve hiç kimsenin sahip olduğu inançlarından ya da düşüncelerinden dolayı cezalandırılmaması gerektiği belirtilmiştir (Schüler, 1999).

1969 genel seçimlerinde Birlik Partisi Amasya, Çorum, Malatya, Tokat, Sivas, Yozgat, Kahramanmaraş ve Ankara illerinden yüksek oylar almıştır ki buralar Alevilerin çoğunlukta olduğu illerdir. 1969 seçimlerinde kullanılan oyların %2,8'ini alan parti sadece sekiz milletvekili çıkararak meclise girebilmiştir. Parti az bir sayıda vekil çıkarsa da hükûmet kuracak çoğunluğu sağlayacak siyasal parti olmadığından Birlik Partisi, Mecliste hakem durumuna gelmiştir (Massicard, 2007). Ancak partinin hakem konumuna gelmesi kendi çözülmesine, dağılmasına neden olmuştur. 15 Mart 1970 tarihinde gerçekleştirilen bütçe görüşmelerinde Partinin genel kararına karşı çıkarak evet oyu veren beş milletvekili⁸⁰ partiden ihraç edilmiştir. Ayrıca bu milletvekillerine Alevilikte suçlu kişilere verilen düşkünlük cezası da verilmiştir (Şahhüseyinoğlu, 2015: 65). 1970'li yıllarda CHP'nin, Ecevit'in başkanlığında ortanın solu çizgisine kayması, sol bir çizgide ilerleyen ve 1972 yılından itibaren adını Türkiye Birlik Partisi olarak yenileyen partinin etkisini kaybetmesine yol açmıştır. Çünkü ortanın solu söylemiyle CHP, sol çizgideki partilerin yerini almıştır (Schüler, 1999). Gittikçe oy oranları düşen Parti, 1980 Darbesi sonrası birçok parti gibi kapatılmıştır. Partinin kapatılmasıyla Alevilerin Mecliste temsiliyeti son bulmuştur.

1960'lı yıllarda Aleviliğin sol kesimle başlayan yaklaşması, 1970'li yıllarda sol muhalefetle bütünleşme şeklinde devam etmiştir. Aynı dönemde Sünni temelli parti olarak kurulan Millî Selamet Partisi sağ siyaseti temsil ederken sol temelli örgütlenmeler de Alevi kesimi temsil etmiştir. Zaman içerisinde Aleviliğin solla özdeşleşmesi sağ kesimde rahatsızlığa neden olmuş ve 1974 yılında başlayan Alevi ve Sünni çatışmaları görünür bir hâl alarak sokaklara taşınmıştır (Kineşçi, 2017: 257).

⁸⁰ Partiden ihraç edilen beş isim şu şekildedir (Şahhüseyinoğlu, 2015: 65): Hüseyin Balaban, Naki Ulusoy, Yusuf Ulusoy, Hüseyin Çınar, Kazım Ulusoy.

Çatışmaların bir nedeni de kentte tutunmayı başarabilen Alevilerin zamanla Sünniler gibi kamusal alanda memur olmaya başlaması, ticaret gibi ekonomik faaliyetlere katılmasıdır. Bu durum, Sünnilerle arasında rekabeti artırmış ve Sünnileri rahatsız etmiştir. Zaman içerisinde bu rahatsızlık çok ciddi boyutlarda kendini göstermiştir. İlk olarak Eylül 1978 Sivas Olayları, Aralık 1978 Kahramanmaraş Olayı ve Temmuz 1979 Çorum Olayı sağ-sol ekseninde meydana gelmiştir. Sünniler sağcı grupları temsil ederken Aleviler sol siyasetle ilişkilendirilmesinden sol kesimi temsil etmektedir. Burada dikkati çeken bir nokta, Alevilere yapılan her saldırı öncesinde camilere bomba atıldığına dair uydurma haberlerle Sünni kesim tahrik edilmeye çalışılmış ve Sünni kesim de Alevilerle aralarında olan yabancılaşma ve rekabetle hemen saldırıya geçmiştir. Ayrıca olaylar arasındaki ilişkilere Milliyetçi Halk Partisinin gerilim stratejisi olduğu iddia edilmektedir (Massicard, 2017: 64-65). Bu stratejinin amacının ise ülkede iç savaş çıkmasına zemin hazırlamak ve devamında askerî müdahaleyi çözüm olarak uygulamaya koymak olduğu savunulmaktadır. Bu olaylar esnasında ve sonrasında CHP'nin gerekli tepkileri vermeyip susması ise Alevilerin partiden uzaklaşmasına, soğumasına yol açmıştır (Kineşçi, 2017: 257-258).

1970'lerin sonlarında iki mezhep arasındaki tartışmalarının artmasında ise Soğuk Savaş sonrası devletin ideolojisinde yer alan 3K ile mücadele etme zorunluluğunun olması etkili olmuştur. Buna göre Kürt, Kızılbaz ve komünistler devletin mücadele etmesi gereken gruplar olarak tanımlanmıştır (Dumont, 1997). Bu dönemde Aleviler de birçok saldırıya uğramış ve devlet tarafından gerekli önlemler alınmamış, saldırganlara eylemlerinden dolayı cezalar verilmemiştir.

Demokrat Partinin iktidara gelmesinden 1980 Askerî Darbesi'ne kadar olan sürede Alevilere yönelik çeşitli saldırılar gerçekleşmiştir. Bu bölümde Alevilerin uğradıkları saldırılar kronolojik şekilde ele alınacaktır: 5 Haziran 1966 Ortaca Olayı, 11 Haziran 1967 Elbistan Olayı, 15 Aralık 1968 Hekimhan Olayı, 5 Mart 1971 Kırıkhan Olayı, 17-20 Nisan 1978 Malatya Olayı, 3 Eylül 1978 Ali Baba Mahallesi Olayı, 19-26 Aralık 1978 Maraş Olayı.

3.3.2.2.1. Haziran 1966 Ortaca Olayı

Olayların yaşadığı Ortaca'daki Fevziye köyünde Aleviler yaşarken bu köyün çevresindeki Kızılyurt köyü de dâhil olmak üzere ayrı on altı köyde de Sünniler yaşamaktaydı (Saraç, 2011: 416). Olayların ilk olarak arazi anlaşmazlığıyla başladığı ve sonrasında mezhep çatışmasına evrildiği kabul edilmektedir. Ancak olaylara şahit olan

kişiler ile yapılan görüşmelerde olayın, iddia edildiği üzere bir mezhep çatışması olmadığı iddia edilmektedir (İzmir, 2016).

2 Haziran 1966 tarihinde gerçekleşen olaylara kadar Sünni ve Alevi nüfus, bir arazi anlaşmazlığından dolayı anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Bu anlaşmazlığa sebep olan sorunun nedeni, 1956 yılına kadar uzanmaktadır. Alevilerin yaşadığı Fevziye köyünde bir kısmı bataklık olan ve Savsu olarak bilinen üç yüz dönümden büyük olan araziye 1956 yılında şimdiki adı Güzelyurt olan ancak o dönem Kızılyurt olarak bilinen köyden Nazmi Yavuz isimli bir Sünni kişi sahiplenmiştir. Yavuz sahiplendiği arazinin bataklık kısmını kurutup tamamını tarla hâline getirerek tarım yapmak istemiştir. Ayrıca Yavuz araziye, o dönemde sıtma mücadelesi ile ilgili bir kanundan yararlanarak, on yıl süre zarfında kurutup tarıma elverişli hâle getirmek sözüyle devlet hazinesinden devralmıştır. Kanun çerçevesinde on yıllık sürenin sonunda bataklık kurur ise arazinin %39'u devlet hazinesinin, %61'i ise Yavuz'un olacaktı. Yavuz, 1963 yılına kadar bataklığı ıslah etmeye devam ederken devlet tek taraflı olarak anlaşmayı feshetmiştir. Sözleşmenin iptaline rağmen Yavuz'un bataklığı kurutarak tarım arazisini genişletmesi başka bir Sünni ile tartışmasına neden olmuştur (Emekçi ve Sivasslı, 2019a). İki Sünninin arazi anlaşmazlığından çıkan tartışmaya Alevilerin de dâhil olması ve kadına yönelik olumsuz eylemlerin gerçekleştiği iddiası üzerine 1966 yılında Sünni köylerin, Alevilere saldırmasıyla olaylar başlamıştır (İzmir, 2016: 51). İki grup arasındaki gerginlikte çıkan ilk olay 2 Haziran'da gerçekleşmiştir. Fevziye köyündeki Aleviler; tarlasına ekim yapan Yavuz'u ve çocuklarını dövmüşler, tohumlarını saçarak tarım aletlerini Dalaman Çayı'na atmışlardır (Akis, 1966: akt. Duman, 2019: 241).

Çatışmaların büyümesiyle ağa Nazmi Yavuz, emrindeki adamları toplayarak Fevziye köyünde yaşayanlara ve Dalaman etrafında pamuk toplayan Alevi kadınlara ve çocuklarına saldırarak onları hasırlara sarıp Dalaman Çayı'na atmıştır. Sünnilerin ağası kendi çıkarları için dini kullanarak Alevilerin camileri yıktıkları söylentisiyle on altı Sünni köyü birleştirmiştir. Ağanın asıl amacı ise Alevi Türkmenleri kovarak bölgenin tek sahibi olmak istemesidir (Temeltaş, 2016).

5 Haziran 1966 tarihinde "Bu topraklar bizimdir, tahtacılar dağlarınıza gidin!", "Bir tahtacı öldüren, cennetlidir!", "Alevilerin namusu olmaz!" gibi sloganlar ile Ortaca'ya doğru giden neredeyse bin silahlı kişi, ilk önce bir sinemayı basmış ve iki Alevi kadına tecavüz etmiştir. Ayrıca sinema, sahibi ve içinde olan kişilerle yakılmıştır. Olaylar

bununla da kalmamış, Ortaca'nın ilk belediye başkanı olan Ziya Çavuş; odasında silahlı grup tarafından yakalanmış, zor kullanılarak saç ve sakalı kesilmiştir. Belediye başkanına zorla imza attırılarak görevinden ayrılması sağlanmış ve yerine Sünni biri atanmıştır. Bunlar gerçekleşirken hiçbir güvenlik görevlisi olaya müdahale etmemiştir (Temeltaş, 2016).

12 Haziran 1966 tarihinde ise odun toplamaya giden bir Alevi aileye saldırı olmuş, erkek ağaca bağlanırken eşine tecavüz edilmiştir. Bu olayın duyulmasından sonra Aleviler de ağanın köyünü basmıştır. İki grup arasındaki çatışmada ise bir Sünni ölmüştür. Yaşanan bunca olaya rağmen dönemin Valisi Hasan Basa, İçişleri Bakanı Mehmet Faruk Sükan ya da Başbakan Süleyman Demirel hiçbir müdahalede bulunmamıştır. 16 Haziran 1966 tarihine kadar iki grup arasında çatışmalar devam etmiş ve bunun sonucunda birçok Alevi bölgeden göç etmek zorunda kalmıştır (Temeltaş, 2016).

On iki gün süren olayların sonunda ise dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın "Türkiye laikdir. Sünnilik-Alevilik yoktur, halk itikadını kendisi ayarlayabilir.", Başbakan Süleyman Demirel'in "Olaylar münferit vakalardır."; İçişleri Bakanı Mehmet Faruk Sükan'ın "Türkiye'mizde sureti katiye de bir mezhep kavgası olamaz!"; Muğla Valisi Hasan Basa'nın "Mezhep çatışması yoktur. Irza geçme iddiasının da olayla ilgisi olmayan münferit bir hadisedir." ifadeleri olayı ne derecede önemsediklerini göstermiştir (Temeltaş, 2016; Kenanoğlu, 2016).

Arazi anlaşmazlığından çıkan gerginliklerin, bazı çalışmalarda mezhep çatışması olarak değerlendirildiği görülmektedir. Mezhep çatışmasına dair algının temelinde dönemdeki basın, olayları eksik ve yanlış olarak sunmasından ve Alevilerin ayrımcı politikalara maruz kalması yatmaktadır. Alevilerin saldırı hafızası ve basının manipülatif haber şekli bir araya geldiğinde olaylar, Alevilere yönelik bir saldırı olduğu algısını oluşturmuştur. Aslında olayların temelinde kurak bir araziden kaynaklı ekonomik çıkarların çatışması yatmaktadır. Alevi katliamına dair iddiaların olmasına karşılık olaya tanıklık eden kişiler, olayların bir mezhep çatışması olmadığını, dönemdeki gazetelerin haberlerde olayı çarpıttıklarını belirtmektedirler (Şahhüseyinoğlu, 2012: 313-318; Emekçi ve Sivaslı, 2019b). Olayın tanıklarından olan Ramazan Gökmen, gazetelerin Sünnileri, Alevileri dövdüğüne dair yazdığı haberin yalan olduğunu belirtmektedir.

Gökmen, dövenin de dövülenin de Sünni olduğunu, olayın mezhep kavgası olmadığını, toprak kavgası olduğunu ifade etmektedir (Emekçi ve Sivaslı, 2019b).

Her ne kadar yaşanan olay bir mezhep çatışması olmasa da Alevi ve Sünniler arasındaki inançsal farklılıklar ve bunların neden olduğu gerilimler, en ufak bir ekonomik çıkarın ya da başka konulardaki anlaşmazlıkların iki grubu da karşı karşıya getirebilme riskini ortaya koymaktadır (Duman, 2019: 255).

3.3.2.2.2. 11 Haziran 1967 Elbistan Olayı

1950’li yıllardan itibaren Alevilik ve solun yakınlaşması Maraş özelinde de kendini göstermiştir. Maraş Eğitim Enstitüsü, sağcı gruplar elinde iken zaman içerisinde sola doğru kaymaya başlamıştır. Aleviler sosyal hayatta daha görünür hâle gelmiş, yeni açılan iş yerleri Aleviler ve solcular tarafından açılmıştır. Aleviliğin ön plana geçmeye başlaması, Maraş’ta kültürel gerilime neden olmuştur (Özgül, 2021).

11 Haziran 1967 tarihinde Dr. Mehmet Ocak ve Oğuz Söğütü’nün destekledikleri konsere Âşık Mahzunu Şerif, Kul Ahmet gibi ozanlar katılmıştır. Konsere Elbistan’ın savcısı, memuru, bürokrasisi katılmış olup dinleyicilerin çoğu Aleviydi. Konser esnasında Alevileri öven türküler, deyişler söylenince sağcı bir grup İstiklal Marşı’nı okumaya başlamış ve Alevilerin aleyhine sloganlar atmıştır. Sağcı grubun başlattığı tartışmanın kavgaya dönmesiyle konser durdurulmuş ve Mahzuni Şerif ile Osman Dağlı Arıç Palas Oteline, Kul Ahmet de köydeki akrabalarının evine kaçıp sığınmıştır. Ertesi gün ise ürünlerini satmak için pazara giden Alevilere “Alevilere ölüm, Allahuekber!” sloganları eşliğinde sopalarla saldırılmıştır. Alevilere ait olan birçok iş yeri yağmalanmış ve birçok Alevi ağır yaralanmıştır. Ayrıca olay sonrasında çoğu Alevi, yerlerini terk edip göçmüştür. Bu olay hakkında ise herhangi bir soruşturma dosyası açılmamıştır (Özgül, 2021; Göçmen, 2013; <http://www.hafizakaydi.org/29mayis-4temmuz/corum/baglanti-olaylar/>, <http://www.binboga.org/aleviler-ve-yasanan-katliamlar/>).

3.3.2.2.3. 15 Aralık 1968 Hekimhan Olayı

AP’li Hekimhan Belediye Başkanı Ali Akyüz, AP İlçe Başkanı ve İl Genel Meclisi Üyesi Turan Garipoğlu’nun öncülüğündeki sağcı bir grup 15 Aralık 1968 tarihinde Malatya ilindeki Hekimhan Lisesinde solculuklarıyla bilinen öğretmen ve öğrencilere “Vurun Alevilere, Vurun komünistlere” sloganları eşliğinde şişelerle ve coplarla saldırmıştır. Birçok öğrencinin yaralandığı olay jandarmanın müdahalesiyle sonlandırılmıştır. Olaydan sonra lisede görevli on üç solcu öğretmenin farklı illere tayini

yapılmış ve sol görüşlü birçok öğrenci de okuldan uzaklaştırılmıştır. Ancak saldırıyı gerçekleştiren sağcı grup hakkında hiçbir soruşturma başlatılmamıştır (Makal, 1992:86; <http://www.hafizakaydi.org/29mayis-4temmuz/corum/baglantili-olaylar/>).

3.3.2.2.4. 5 Mart 1971 Kırıkhan Olayı

Dünyada patlak veren 1968 öğrenci olayları, Türkiye’de kendini göstermiştir. Üniversitelerde boykotlar düzenleyen öğrenciler arasında Antiamerikancı görüşler destek bulmuştur. Protesto gösterilerinin artması üzerine dönemin Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Zeki Kunalp, olaylardan ABD’nin duyduğu rahatsızlığı ve iki ülke arasındaki ilişkinin sarsılma tehlikesini içeren konuşmalar yapmıştır. Ancak buna rağmen protestolar durmamış, artarak devam etmiştir (Ersel, vd. 2015:188-192). Komünizm karşıtlığı ile bilinen Alparslan Türkeş de o dönemde Komando kamplarını desteklemiş ve bu kampları yönlendirdiğini belirtmiştir (Güven, 2022: 96). Gümüşhane’de yaptığı anket çalışmasında Çalık, katılımcılara “*Neden MHP’li olunur?*” sorusunu yöneltmiş ve çoğu katılımcıdan, komünist tehlikesinden korunmak için MHP’li oldukları cevabını almıştır. Verilen cevaplardan katılımcıların, komünizm ile din düşmanlığını özdeş tutukları görülmüştür (Çalık, 1995: 155-156 akt. Güven, 2022: 96).

Ülkede tırmanan gerilimlerden ilk kez ülkücü grupların Alevilere karşı eylem gerçekleştirdikleri, Kırıkhan Olayı ile adını duyurmuştur. Kırıkhan Olayı’ndan önce ülkücü grupların Alevilere saldırdığı açıkça gösteren bir bilgiye rastlanılmamaktadır (Güven, 2022: 97).

Olaylar, 1 Mart 1971 tarihinde Hatay’ın Kırıkhan ilçesinde çoğunlukta Alevilerin olduğu bir mahallede yer alan Hamidiye Camisi’ne ses bombası atılması ile başlamıştır. Olaydan sonra sağcı gruplar çevre il ve ilçelerde yer alan sağ partilerin başkanlarına durumu belirten telgraflar çekmiştir. Telgrafların yanı sıra sağcı gruplar, “Aleviler ve komünistler Kırıkhan’da camileri bombalıyor, namaz kılan Müslümanlara saldırıyorlar!” söylentisini uydurmuş ve belediyenin hoparlöründen “Cuma günü miting yapılacağını, mukaddes camiye leke sürenlere ders verileceğini, bugünün cihat günü olduğunu” duyurmuştur⁸¹. Ülkücü ve sağcılarının yoğun olduğu Malatya, Konya, Gaziantep, Adıyaman, Antakya, Adana ve Maraş şehirlerinin sağ parti il başkanlarına çağrı telgrafları çekilmiştir. 5 Mart 1971 tarihinde ise çevre ilçe ve illerden gelen yaklaşık otuz

⁸¹ “Müslümanların inancını küçük düşürmeye, Müslümanları korkutmaya çalışan, camiye bomba atan komünistleri telin etmek için bir miting düzenliyoruz.” (Şahhüseyinoğlu, 2012: 304)

bine yakın sağcı Kırıkhan'a gelmiştir. Yapılan çağrıyla cuma namazı çıkışında gerginlik iyice tırmanmış ve Alevi mahalleleri yakılıp yıkılmıştır. Liseye giden erkek öğretmenlerin bıyıkları kesilirken kadın öğretmenlerin de etek ve saçları kesilmiştir. Olayın sonunda ise iki kişi ölümlerini kaybederken on yedi kişi de yaralanmıştır (Şahhüseyinoğlu, 2012:304-305;<http://www.binboga.org/1971-kirikhan-olayi/>;
<http://www.hafizakaydi.org/29mayis-4temmuz/corum/baglantili-olaylar/>;
<https://www.alevynet.com/2015/10/29/dilek-dogan-beyaz-toros-ve-alevi-katliamlari/>).

3.3.2.2.5. 17-20 Nisan 1978 Malatya Olayı

Malatya halkının yaklaşık üçte biri Alevilerden oluşmaktaydı ve Aleviler de CHP'yi desteklemekteydi. 1977 seçimlerinde CHP ülke genelinde başarı sağlamış olsa da Malatya'nın belediye başkanı CHP'den değil, sağcı görüşten olduğu bilinen Hamit Fendoğlu olmuştur. 1965 ve 1969 yılları arasında AP'den olan Fendoğlu, saldırgan tutumlarından dolayı partiden ihraç edilmiştir. 1977 yılındaki seçimlerde bağımsız aday olmuş ve AP, MHP ve MSP'nin desteği ile belediye başkanı olmuştur (Şahhüseyinoğlu, 2012: 50-60).

17 Nisan 1978 tarihinde Fendoğlu aldığı bombalı kutunun patlaması sonucunda evinde gelini ve iki torunuyla beraber ölmüştür. Bu suikast üzerine 18 Nisan 1978 tarihinde faşist gruplar tarafından "Milletim Uyan" isimli bir bildiri dağıtılmıştır. Toplanan on bin kişi CHP, yerel sol gazete binalarına, Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) ile Alevilerin işyerlerine saldırmışlardır. Ayrıca belediye hoparlöründen okunan Kur'an'dan sonra faşist grup dinin elden gittiğini ve camilere bomba konulduğunu duyurmuştur. Gittikçe artan gerginlikte Alevilerin evleri işaretlenmiştir. Üç Alevi lise öğrencisi de kaçırılmış ve işkenceye uğramıştır. Sonrasında ise cesetleri Çilesiz Mahallesi'nde bulunmuştur. 19 Nisan'da Başharık, Cemal Gürsel, Beydağı gibi Alevi mahalleleri saldırıya uğramıştır. Üç gün süren olayda sekiz kişi ölümlerini kaybederken yirmisi ağır yaklaşık yüz kişi yaralanmıştır. Alevilere ait yüz işyeri ve ev tamamen zarar görürken toplamda 960 iş yeri ve ev zarar görmüştür. Olaydan sonra da birçok Alevi, bulunduğu yerden göç etmek zorunda kalmıştır (Şahhüseyinoğlu, 2012; <http://www.hafizakaydi.org/29mayis-4temmuz/corum/baglantili-olaylar/>;
<https://www.alevynet.com/2016/04/18/malatya-katliaminin-38-yilinda-taniklar-anlatiyor/>; <http://www.alinteri.org/18-nisan-malatya-katliami.html>).

3.3.2.2.6. 3 Eylül 1978 Ali Baba Mahallesi Olayı

Olay, 3 Eylül 1978 tarihinde Sivas Ali Baba Mahallesi'nde iki çocuğun kavga etmesiyle başlamıştır. Bu gerilim, Ramazan Bayramı'nın arifesi ve birinci gününde yaşanmıştır. 3 Eylül, Ali Baba Mahallesi'nin pazar günüyü ve mahalleye dışarıdan pazarcılar da gelmiştir. Kavga eden iki çocuklardan biri Alevi Ali Karaaslan diğeri ise Sünni Osman Çevikdoğan'ın çocuklarıdır. Kavgayı ayırmaya çalışan yaşlı bir Alevinin etrafı anında ülkücü gençlerle sarılmış ve kadınlar da olaya katılmak zorunda kalmıştır. Kadınlar ülkücülerin elinden kurtarılmak istenirken silahlar patlamış ve Gülsüm Keklik ile Müslime Gülmez ölmüştür. Ayrıca pazarcı bir adam ve oğlu da ülkücülerin eline geçmiş ve dövülmüştür. Öfkeli kalabalık ellerinde benzin bidonlarıyla “Kanımız aksa da zafer İslam'ın!” sloganları eşliğinde Alevilerin evlerini ateşe vermiştir. Pazar yerindeki gerilimin yanında merkezde de Alevilerin Alibaba Mahallesi'nde bir camiye bombaladıkları dedikodusu başlatılmış ve pazarda başlayan gerilim, merkeze doğru yayılmıştır. Önceki saldırı eylemlerinde olduğu gibi CHP binaları ve Alevi iş yerleri saldırganların hedefinde olmuştur. Alibaba, Kılavuz, Yüceyurt, Aydoğan, Yeşilyurt, Çayyurt, Altıntabak ve Çiçekli mahalleleri de saldırıya uğramıştır. 4 Eylül'de çatışmalarda ölen sağcıların cenazelerine katılan kalabalık “Komünistlere ölüm!” ve “Müslüman Türkiye!” sloganları ile tekrar Alevi mahallelerine saldırıya geçmiştir. Yaşanan çatışma Kayseri ve Yozgat'tan gelen askerî birlikler sayesinde sonlandırılmıştır. Olay sonucunda resmî rakamlara göre on bir kişi ölmüş ve 350 iş yeri ile 97 ev zarar görmüştür (Coşkun, 1995; <https://turkalevi.com/2011/09/03/3-eylul-1978-sivas-olaylari/>, <http://www.hafizakaydi.org/29mayis-4temmuz/corum/baglantili-olaylar/>, <http://www.alevi.org/cms25/tr/anasayfa/12-pressemitteilungen/359-sivas-alibaba-mahallesi-katliam.html>).

3.3.2.2.7. 19-26 Aralık 1978 Maraş Olayları

Maraş Katliamı olarak bilinen olay 19/26 Aralık 1978 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. 19 Aralık gününde Ülkücü Gençlik Derneğince getirilen “Güneş Ne Zaman Doğacak” filmi çiçek sinemasında gösterime girmiştir. Filme ara verildiğinde boş olan yerlere etkisi düşük olan bomba konularak sinemada panik oluşturulmuştur (*Milliyet*, 20.12.1979). Sinemadaki bombanın ise Aleviler tarafından konulduğu söylenmiştir. Bunun üzerine sonraki günde solcuların ve Alevilerin gittikleri Akın Kırathanesi'ne patlayıcı atılmış ve iki kişi yaralanmıştır (Birand, 1984: 68).

Olaydan iki gün sonra Maraş Meslek Lisesinde görev yapan ve solcu olarak bilinen lise öğretmenleri Hacı Çolak ve Mustafa Yüzbaşıoğlu evlerine dönerken silahla öldürülmüştür. Cenazelerinden önceki gecede ülkücüler halkı tahrik edecek söylentiler uydurmuştur. Ülkücülere ek olarak dönemin Maraş müftüsü Alevilerin cuma namazı esnasında camilere bomba atacaklarını iddia ederek devletin resmî aracılığıyla halkı kışkırtmıştır. 22 Aralık günü Bağlarbaşı İmamı Mustafa Yıldız cuma namazında “*Oruç ve namazla hacı olunmaz, bir Alevi öldüren beş sefer hacca gitmiş gibi sevap kazanır.*” (...)*Allah için Alevileri, gâvurları vurun, evlerini yakın!*” şeklinde kışkırtmalara devam etmiştir (*Hürriyet*, 26.12.1978). Devletin memurlarının bu söylemleri aynı zamanda sağ ideoloji ile Sünni kesimin yaptığı iş birliğini de göstermiştir (Poyraz, 2013: 26). Resmî rakamlara göre yüz elli iki yüz arası, resmî olmayan rakamlara göre ise beş yüz kişi öldürülmüş ve Alevilere ait olan iki yüz ev yüz iş yeri yağmalanarak zarara uğratılmıştır. Ayrıca olay sonrasında birçok Alevi eşyalarını acil bir şekilde çok ucuza satarak buldukları yerleri terk etmiştir (*Milliyet*, 20.12.1979).

Olayların devamında ise birçok ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir (*Cumhuriyet*, 28.12.1978; *Hürriyet*, 28.12.1978; *Milliyet*, 28.12.1978). Sıkıyönetim mahkemelerinde ise olaya karışmış sekiz yüz ülkücü hakkında davalar açılmıştır. Toplamda yirmi üç yıl süren yargılama sürecinde yirmi iki kişi idam cezası, yedi kişi müebbet hapis ve üç yüz yirmi bir kişi ise bir ile yirmi dört yıl arasında hapis cezaları almıştır. Katliamın çıkışında etkili olan altmış sekiz kişiye ise yargılamak için bile ulaşamamıştır. Sıkıyönetimin vermiş olduğu bu kararlar, sonrasında Yargıtay tarafından bozulmuştur. İdam cezaları uygulanmamış ve sorumlu tutulan kişiler MHP’den milletvekili seçilerek Meclise girmiştir. Sorumluların vekil seçilmesine karşılık Alevilerin avukatlığını üstlenen üç avukat Ceyhun Can 10 Eylül 1979, Halil Sıtkı Güllüoğlu 3 Şubat 1980 ve Ahmet Albay 3 Mayıs 1980 tarihlerinde öldürülmüştür (Poyraz, 2013: 27).

Olaylardan çok sonra açıklanan Millî İstihbarat Teşkilatı belgelerinde ise gerçekleşen saldırı planlarını MHP’nin Maraş il örgütünde düzenlediği belirtilmektedir. Bu belgelere göre MHP’liler bir toplantılarında Alevilere ders verme zamanlarının geldiğini düşünmüş ve Alevilerin Maraş’taki Sünnilere yaptıkları baskılara son vermek istemiştir (Göktaş, 2013 akt. Poyraz, 2013: 27). Ancak o dönemlerde kamusal alanda Aleviler kimliklerini saklamaktadır. Alevilerin iddia edildiği gibi Sünnilere baskı yapmaları mümkün görülmemektedir (Poyraz, 2013: 27).

3.3.2.3. 1980'li Yıllarda Alevilere Yönelik Eylem: 1980 Çorum Olayları

1980 Darbesi'yle birçok siyasal parti, öğrenci birliği, sendika gibi örgütlenmeler kapatılmış ve sol eğilimli gruplar ülkedeki şiddetin sorumlusu tutulmuştur. Sol hareket içerisinde değerlendirilen Aleviler de sağcı ve ülkücü gruplar gibi bu şiddetten sorumlu tutulmuştur. Aleviler bu süreçte baskı ve şiddete maruz kalsa da kendi mağduriyetlerini anlatabilecekleri bir iktidar bulamamışlardır (Okan, 2004: 102-104). Battal (1993: 188), 1980 yılının Haziran ayında Alevilere yönelik uygulamaya konulacak politikaların yer aldığı gizli bir belgeden bahsetmektedir. Bu belgeye göre Aleviler politik alanda söz sahibi olmak istemekte ve politik sisteme dâhil olamadığında ise Alevilerin kendileri gibi aynı inanca, tarihsel geçmişe sahip olmayan Türkleri bölgelerinden uzaklaştırdıkları, bu politik amaçları doğrultusunda da Kürtlerin eylemlerine katıldıkları belirtilmektedir (Battal, 1993: 188). Belgeden de anlaşılacağı üzere Aleviler bölücü faaliyetlerde bulunmuş ve bu yüzden militanlar gibi suçlu kabul edilmiştir (Özmen, 2011: 15). Ayrıca 1960'lı yıllarda başlayan Planlı Kalkınma Dönemi'ndeki hedef ve planlara bakıldığında Alevilik kültürünün tanıtılmasına yönelik devlet politikalarında eksiklikler görülmektedir. Alevilik Türkiye programlarından ziyade Avrupa Birliği ilerleme raporlarında kültürel unsur olarak yer almaktadır. Türkiye'de Aleviliğin dikkate alınmamasının nedeni ise Aleviliğin İslami zeminde değerlendirilerek bir din olarak kabul edilmemesi ve Alevilerin taleplerinin dış dünyayla ilişkili olduğundan bölünme tehlikesini oluşturduğuna dair inançtır (Talas, 2010: 34).

12 Eylül 1980 Askerî Darbesi ülkenin her alanında, her kesiminde baskıya neden olmuştur. Bu baskılardan Aleviler de payını almıştır. 1961 Anayasası'nın sağladığı özgür ortamda Alevilerin kurdukları ilk derneklerden olan Hacı Bektaş Veli Kültür ve Turizm Derneği ve ilk siyasal partileri olan Türkiye Birlik Partisinin faaliyetlerine son verilerek bunlar kapatılmıştır. Darbeden önce kimlik bilincine varan Aleviler, bu baskıcı yönetime rağmen kimliğini ısrarla sahiplenmek istemiş ve artan baskılar devlete karşı olan örgütlenme arzusunu artırmıştır (Massicard, 2017). Alevilerin özellikle 1980'li yılların sonlarından itibaren hem kimliklerine sahip çıkma hem de sosyal yaşam içerisinde yer edinme istekleri Alevi uyanışı olarak da değerlendirilmektedir (Taştan, 2012: 1).

1980 Askerî Darbesi'yle yönetimin, dinci ve milliyetçi eksende olması Alevilerin diğer kesimlerden dışlanmasına ve kendi kimliklerinde marjinalleşmesine neden

olmuştur⁸². Bu dönemde İslam; komünist ayaklanmalara, solun yükselmesine karşı kullanılmıştır. Özellikle din derslerinin zorunlu olması ve Sünni inanca göre hazırlanması, Diyanet İşleri Başkanlığının giderek güçlenmesi ve Alevilerin çoğunlukta olduğu yerleşim yerlerine camilerin yapılması ve imamların atanması da askerî iktidarın, Aleviler üzerindeki politikalarından birkaç tanesidir (Erdem, 2001: 195; Koca, 2014: 44). Özellikle bu dönemde etnik kökenlerin yükselmesiyle Maraş, Erzincan, Muş, Malatya, Tunceli, Sivas bölgelerinde yaşayan Aleviler de etnik kökenli olarak görülmüştür. Kürtlüğün ve Aleviliğin birleştiği bu bölgelerde askerî iktidar Türk-İslam temelli politikaları uygulamaya koymuştur (Kineşçi, 2017: 258). İktidar bu politikalarla Alevileri istedikleri ideal vatandaşa dönüştürmek istese de Aleviler her zaman Diyanet İşleri Başkanlığının kaldırılmasını istemiş ve sadece Sünni inancın temel alınarak hazırlandığı din derslerine katılımın zorunlu olmasına karşı çıkmışlardır⁸³ (Koca, 2014: 44).

1980'lerin sonlarında Aleviler yeniden toparlanma çalışmalarını başlatmış ve bu dönemdeki çalışmalar Alevi Rönesans'ı olarak tanımlanmaktadır. Bu toparlanma döneminin başlamasında ise iktidara gelen Turgut Özal'ın liberal politikaları benimsemesi etkili olmuştur. Özal'ın liberal ekonomik politikalarıyla gerçekleşen ekonomik kalkınma, toplumdaki her kesimde aynı etkiyi oluşturmamıştır. Aleviler ekonomik kalkınmanın rahatlığını kendilerinde hissedememişlerdir. Askerî iktidar döneminde olduğu gibi Aleviler yine bu ortamın dışında kalmaya başlamıştır. Obershall (1973 akt. Özmen, 2011: 16) grupların, ne kadar yönetimin merkezinden uzaklaştırılırsa, dışlanırsa o derecede mobilizasyon sağlayacağını iddia etmektedir (Obershall, 1973 akt. Özmen, 2011: 16). Alevilerin de mobilizasyonunun merkezden dışlanmalarıyla gerçekleştiği düşünülmekte olup Alevilerin örgütlenmelerini hızlandırmasının nedeninin bu dışlanma güdüsünde yattığı ileri sürülmektedir (Özmen, 2011: 16).

Alevi modernleşmesinde bahsedildiği üzere bu dönemde rehberlik görevini artık dedelerden ziyade eğitilmiş, aydın Aleviler üstlenmektedir. Eğitim almış doktorlar, öğretmenler, avukatlar gibi birçok bilgili Alevi, insanları Alevilik hakkında

⁸² Darbe sonrası ulusal kimliğin milliyetçi ve dinci zemininde yeniden inşası için din, tarih, edebiyat ve coğrafya kitapları yeniden düzenlenerek hazırlanmıştır (Seufert, 1997: 66 akt. Kineşçi, 2017: 258).

⁸³ Günümüzde de Alevilerin devletten talepleri bu uygulamalar doğrultusunda olmaktadır. Öncelikle zorunlu din derslerinin kaldırılması, cemevlerinin yasal düzeyde tanınması ve Alevi köylerine camilerin yapılmaması, Alevi hafızalarında sembolik olan Madımak Oteli'nin utanç müzesine dönüştürülmesi Alevilerin en önemli beklentileridir (Akyüz, 2015: 38).

bilgilendirmeyi kendilerine amaç edinmiş ve insanlara bilgi aktarmaya çalışmıştır (Subaşı, 2010).

Yayın faaliyetlerine önem verilerek Alevilik hakkında Cem, Kervan, Alevilerin Sesi, Nefes, Pir Sultan Abdal, Yurtta Birlik ve Gönüllerin Sesi gibi birçok yayın organı faaliyete başlamıştır. Aleviliği konu edinen kitaplar bile yazılmıştır. Cemal Şener 1988 yılında Alevilik Olayı isimli kitabını piyasaya sürmüştü ve bir yıllık kısa bir sürede kitabın sekizinci baskısı yapılmıştır (Şener, 1990). Bu çalışmalarda ise dönem itibarıyla devrimci düşüncelerin terk edilip yerini geleneksel Aleviliğin baz alındığı düşüncelerin dile getirildiği gözlemlenmektedir. Çoğu kitapta ise geleneksel Alevilikte simge olan dedeler, kapak resimlerinde yer almıştır (Subaşı, 2007).

Aleviler Türkiye’de ve Avrupa’da örgütlenmelerini dernek, vakıf ve dergâh olmak üzere üç farklı birimde gerçekleştirmiştir (Yaman; Yılmaz ve Bayram, 2016: 11). İlk örgütlenmeleri 1984 yılında Hacı Bektaş-ı Veli Kültürünü Tanıtma Derneği adıyla Almanya’da kurulmuştur⁸⁴. Yurt dışından sonra ise yurt içi örgütlenmeler de hız kazanmıştır. Ayrıca seksenli yıllarda Alevi ismini içeren örgütlenmeler hâlâ yasak olduğundan Aleviler, kuracakları örgütlenmelerin isimlerinde Aleviliği temsil edebilecek tarihsel semboller ve isimleri tercih etmişlerdir. O dönemde en fazla Hacı Bektaş-ı Veli ismi kullanılmış olup kurulan yüz dernekten fazlasında Hacı Bektaş yer almaktadır (Kaleli, 2000). Hacı Bektaş ismi Aleviliği kültürel alanda temsil etmekle beraber Anadolu ve Türk geleneğine bağlılığı da temsil etmektedir (Saraç, 2014: 9-11, Massicard, 2017; Kaleli, 2000). Kullanılan en yaygın diğer isimler ise Pir Sultan Abdal ve Abdal Musa olmuştur (Beşe, 2013: 20).

Hacı Bektaş ismindeki dernekler Aleviliği tanıma amacıyla iken 1988 yılında kurulan Pir Sultan Abdal Kültür Derneği⁸⁵ devlete ve kurumlarına karşı mesafeli davranmaktadır. Faaliyetlerini laiklik, eşitlik, insan hakları gibi sol değerler kapsamında yürüten dernek, Aleviliği sol düşünceyle bağdaştırmış ve Alevi gençlerinin siyasallaşmasında önemli bir rol oynamıştır (Pir Sultan Abdal Kültür Sanat Dergisi, 1995,13. Akt Özmen 2011: 17; Bruinessen, 2020). Ayrıca dernek, Alevi halkını aydınlatarak doğru yola getirme ve düzeltme misyonunu taşımaktadır. (Okan, 2004: 179-180). Şubeleri çoğunlukla sol örgütlerinin yer aldığı bölgelerde ve metropollerde kurulan

⁸⁴ Alevilerin Almanya’da ilk örgütlenmeleri 1970 yılında Münih’te kurulan Amele Birliği olmuştur. Bu dönemde dernek isimlerinde Alevi kimliği açık bir şekilde dile getirilememiş, işçi dernekleri adı altında örgütler kurulmuştur (Şahhüseyinoğlu, 2015: 220).

⁸⁵ Pir Sultan Abdal Kültür Derneği, 1980 Askerî Darbesi’nden hemen sonra kapatılmış olan Pir Sultan Abdal Turizm ve Tanıtma Derneğinin (1976) yeniden kurulmuş hâlidir (Okan, 2004: 165).

dernek, devlet tarafından Alevi gençleri solcu düşünceye teşvik etmekle suçlanmıştır (Üzüm, 1999: 355).

1995 yılı içerisinde ise Aleviliği İslam'ın kendine özgün tasavvufi yorumu olarak değerlendiren Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi (CEM) Vakfı kurulmuştur. Derneğin kurucusu olan hukuk profesörü İzzettin Doğan'ın yönlendirmeleriyle bu dernek sol düşüncedeki derneklere kıyasla devlete karşı gelmekten ziyade devletle müzakereye önem vermektedir (Massicard, 2017).

1980'li yılların önemli olaylarından biri de Alevilere yönelik gerçekleştirilmiş olan Çorum Katliamı'dır. 1980 yılında meydana gelen Çorum Katliamı, MHP Genel Başkanı Gün Sazak'ın 27 Mayıs 1980 tarihinde öldürülmesiyle MHP'lilerin devletin desteğiyle de organize ettiği ve Alevi kesimi hedef alan bir saldırdır (Şahhüseyinoğlu, 2012: 164-165). 4 Temmuz 1980 Cuma gününde bölgelerdeki tüm camilerde Alaattin Camisi'nin Aleviler tarafından bombalandığı haberi duyurulmuştur. Bunu duyan cami halkı namazları bırakıp kendi silahlarını alıp Alevilerin olduğu mahallelere saldırmıştır. Dönemde tek yayın organı olan TRT de aynı gün içerisinde saat 19.00 haberlerinde Çorum'da Alaattin Camisi'ne bomba konulduğunu ve dışarıdan ateş edilmesiyle olayların başladığını ülkeye duyurmuştur (4 Temmuz 1980 TRT haber bültenleri akt. Poyraz, 2013: 29). TRT'nin bu haberleri tekrarlayarak vermesi isteyerek ya da istemeyerek katliama destek vermesi şeklinde yorumlanmıştır. (4 Temmuz TRT akt. Poyraz, 2013: 29).

Olayların görüntülenmesi sırasında TRT Çorum muhabiri olan Münir Tümtürk ile yıllar sonrası yapılan görüşmede, Tümtürk böyle bir haberi vermediğini ve haber kaynağının bilinmediğini iddia etmiştir. Bu yanlış haberi TRT sunduktan beş saat sonra akşam on bir haberlerinde olayların camiye değil, cami etrafında silah atılmasıyla başladığı şeklinde düzeltme yapılarak haberler yeniden verilmiştir (Poyraz, 2013: 29).

Saldırı esnasında ise "Kanımız aksa da zafer İslam'ın, kana kan, intikam!" sloganları atılmıştır. Dönemin Başbakanı Demirel ise bu katliamı mezhep kavgası olarak yorumlamıştır (*Günaydın*, 8.07.1980). Ayrıca güvenlik kuvvetleri yaşanan olayın toplumsal bir olay olduğunu ve bu sebeple müdahale edemeyeceklerini belirtmiş ve olaya seyirci kalmıştır (Bozkurt, 2000: 112).

Çorumlu ve dönemde Cumhuriyet gazetesi yazarı olan Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ise olaylardan önce mevcut Emniyet Genel Müdürü, Millî Eğitim Müdürü ve Valinin değiştirilerek yerlerine ülkücü oldukları alenen bilinen kişilerin getirilmesinin, bu

saldırının devletin eliyle yapıldığının göstergesi olduğunu iddia etmektedir (Cumhuriyet, 29.06.1980).

Maraş Katliamı'ndan farklı olarak saldırganların yanı sıra Çorum olayında polisler de saldırganlarla beraber hareket etmiş ve olay sonucunda ölenlerden bazılarının da polis olduğu yargılama sürecinde ortaya çıkmıştır (Cumhuriyet, 07.06.1980, Poyraz, 2013: 29). 9 Temmuz 1980 tarihinde ortaya çıkan MİT raporuna göre katliamın asıl nedeninin ise emniyet teşkilatlanmasındaki ülkücüler olduğu açıklanmıştır (Cumhuriyet, 30.04.2012).

Çorum'daki saldırının gelişim seyri daha önceki saldırılardan farklı olarak iki ayrı aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşama, 2 Mayıs 1980 tarihinde MHP'li Milletvekili Sazak'ın öldürülmesiyle başlamıştır. Suikastı protesto etmek amacıyla bir araya gelen ülkücüler, Alevi mahallesi olarak bilinen Milönü Mahallesi'ni hedef seçmişlerdir. Ancak solcuların (önceki saldırılardaki deneyimlerinden) mahallenin girişine kurdukları barikat, sağcı ve ülkücü tarafların saldırısını önlemiştir (Şahhüseyinoğlu, 2012: 164-178). Saldırının ilk aşamada mezhepsel gerilimden ziyade siyasi kamplaşmanın hâkim olduğu bir sağ-sol çatışması olduğu ileri sürülmektedir. Çünkü protesto eylemine geçen ülkücüler ilk aşamada diğer sağcı grupların desteğini alamamış ve yalnız kalmıştır. Ülkücülerin karşısında ise solcular direnmiştir ki mahalleye barikat koyanların da solcular oldukları iddia edilmektedir. Her ne kadar ilk aşamada sağ-sol çatışması gibi gözükse de Çorum Olayları, kentin demografik yapısında mezhepsel bölünmeyi belirgin kılan bir değişikliğe neden olmuştur. Bu olaylar sonrasında diğer Alevi mahallelerinde yaşayan Aleviler, kendilerini güvence altına almak amacıyla Milönü Mahallesi'ne taşınmışlardır. Böylelikle kentteki mezhepsel bölünme konumsal olarak daha belirgin hâle gelmiştir. Ayrıca olayların ikinci aşamasında kentin mezhepsel olarak bölünmesi ve olayların gelişim seyri açısından Aleviler, ön plana çıkmıştır (Eral, 1993: 204-205).

1 Temmuz 1980 tarihinde olayların ikinci aşaması başlamıştır. Çok fazla sayıda solcunun gözaltına alınması, Alevi mahallelerinin savunma açısından zayıflamasına neden olmuştur. Bunun üzerine sağcı militanlar, Sosyal Sigortalar Kurumu Hastanesi'ni saldırı üssü olarak kullanmış ve Alevi mahallelerine burada ateş açmıştır⁸⁶. Bölgenin semt pazar gününe denk gelen 2 Temmuz'da, dışarıdan gelen Alevi pazarıcıları ve pazara gelen

⁸⁶ Hürriyet gazetesi yazarlarından Saygı Öztürk, kendisinin yaklaşık altı yedi saat SSK Hastanesinde rehin tutulduğunu ve bu hastanenin MHP'liler tarafından bir üs olarak kullanıldığını ifade etmiştir (Eke, 2012). Ayrıca Öztürk, olayda öldürülen bir kişinin bedenine kızgın demirlerle siyasi bir partinin adının baş harflerinin yazıldığını da iddia etmiştir (Birand, vd. 1999).

Alevileri, şehrin girişini tutan ülkücü militanlar rehin alarak öldürmüşlerdir. Olay üzerine bölgede iki günlük sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. Ancak yasağın bittiği 4 Temmuz günü, olayın en kanlı günü olmuştur. Önceki saldırılarda “camilerin yakıldığı, bombalandığı” iddiaları duyurulduğu gibi bu olayda da Alaeddin Camisi’nin yakıldığı iddiası duyurulmuş ve Alevilere karşı öfke artırılmıştır. Cuma namazından çıkan saldırganlar, Alevi mahallelerine yönelmiştir. 57 kişi öldürülmüş ve yaklaşık 200 kişi de yaralı kurtulmuştur (Şahhüseyinoğlu, 2012: 186-228).

3.3.2.4. 1990’lı Yıllarda (1990-1996) Alevilere Yönelik İki Büyük Eylem: 1993 Madımak Sivas ve 1995 Gazi İstanbul Olayları

1990’lı yıllarda Alevilikten, Alevilerden bahsedilmeye başlanmıştır. Turgut Özal 1990 yılında Alevilerin yaşadıkları sıkıntılara çözüm bulabilmek amacıyla Ankara Gölbaşı’nda bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıya ise Alevi aristokratları, Alevi dedeleri, birkaç emekli general ve okumuş bazı Aleviler katılmıştır. Basından öğrenildiği kadarıyla toplantıya katılmış olan Aleviler şu şekildedir: Yusuf Oktay, Avukat Hasan Doğan, Mustafa Süzer, Soyut Holdingin sahibi olan Hasan Çolak, İzzettin Doğan ve Mustafa Süzer (Gül, 1999: 71; Yalçın vd. 1990: 233-235). Toplantı sonucunda ise (Şahhüseyinoğlu, 2015: 244) Alevilik, İslam’ın özü olarak kabul edilmiş ve Alevilere o güne kadar verilmemiş olan inançsal hakların verilmesi gerektiğine; Diyanet İşleri Başkanlığının bünyesinde Aleviler özelinde bir müdürlüğün oluşturulması ve bütçenin ayrılmasına, zorunlu din dersleri müfredatına Aleviliğin de konulmasına, Alevi köylerine cemevlerin yapılmasına ve isteyen Alevi köylerine de cami yapılmasına, namazın ise tercihe bağlı kalmasına karar verilmiştir. Verilmiş olan kararlar ekseninde Aleviler, örgütlenmelerine başlamıştır.

Aleviler ile yapılan toplantının basına sızmasıyla birçok tartışma yaşanmıştır. Tartışmalara karşılık birçok yazar ve aydın, Alevi Bildirgesi yayımlamıştır⁸⁷. Aydınların insan hakları zemininde Alevileri savunmaları, Sünnilerin Aleviler hakkındaki olumsuz düşüncelerinden vazgeçmeleri, basında, radyo ve televizyon kanallarında Alevi kültürüne yer verilmesi, Alevi köylerine camiden ziyade cemevlerinin yapılması, Aleviliği

⁸⁷ Bildirgede imzası bulunan isimler ise şu şekildedir (Gül, 1999: 71-72): Yaşar Kemal, Tarık Akan, Berker Yaman, Aziz Nesin, Zülfi Livaneli, Çetin Yetkin, Müjdat Gezen, Lütfi Kaleli, Tanıl Bora, Kıvanç Ertop, Ataol Behramoğlu, Seyfettin Turhan, Rıza Zelyurt, Atilla Özkırmımlı, Musa Ateş, İlhami Soysal, Akın Birdal, Musa Ağacık, Ahmet Bulut, Emil Galip Sandalcı, İhsan Atar, Süleyman Yağız, Adnan Sözen, Bekir Yıldız, Nart Bozkurt, Battal Pehlivan, Muharrem Naci Orhan, Nevzat Helvacı, Recep Bilginer, Erdal Atabek, Cengiz Bektaş, Nejat Birdoğan, Cemal Özbey, Jülide Gülizar, Vedat Günyol, Mesut Mertcan.

öğrenmek isteyenlere ise eğitim olanaklarının oluşturulması bildirgede yer alan temel istekleri oluşturmaktadır (Gül, 1999: 71-72 akt. Şahhüseyinoğlu, 2015: 245).

Gölbasi'ndaki görüşme sonrasında mevcut sorunları tartışmak ve Alevi örgütlerini tek çatı altında toplamak isteyen Aleviler, 30-31 Ocak 1993 tarihinde Mersin ilinde toplanmışlardır. Bu toplantıda alınan kararlar ise kamuoyuna duyurulmuştur. Alınan kararlardan bazıları ise şu şekildedir (Pir Sultan Abdal Kültür ve Sanat Dergisi, 1993 akt. Şahhüseyinoğlu, 2015: 253-254): İnanç grupları kendi örgütlenmelerini oluşturmalı ve Alevi-Hanefi ayrımı yapmadan alınan vergilerle geçinen Diyanet İşleri Başkanlığı devletin dışına çıkarılmalıdır ve devlet, farklı inanç gruplarına karşı tarafsız olmalıdır. Alevilerin de din ve vicdan özgürlüğünü içeren yeni bir anayasa oluşturulmalıdır. Zorunlu olan din dersleri kaldırılmalıdır. TRT ve diğer yayın organlarından her kesim eşit yararlanma hakkına sahip olmalıdır. Alevilerin olduğu yerlere kültür evleri açılmalı ve her türlü masrafı devlet tarafından karşılanmalıdır. Ayrıca Haziran 1993 içerisinde Hacıbektaş ilçesinde bir Alevi kurultayının yapılmasına karar verilmiştir.

2 Temmuz 1993 Madımak Oteli'nde yaşanan saldırıdan sonra Aleviler, örgütlenmelerinin bir üst kurulda toplanması için çalışmalarını hızlandırmışlardır. 29-30 Nisan 1994 tarihinde Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Dayanışma Derneğinin öncülüğünde Ankara ilinde toplantı yapılmıştır (Şahhüseyinoğlu, 2015: 255-256). Bu görüşme sonucunda ise sonradan yapılacak olan toplantıların yürütülmesinde sorumlu olacak yirmi kişilik Alevi-Bektaşî Temsilciler Meclisi⁸⁸ (ABTM) oluşturulmuş ve 3 Mayıs 1994 tarihinde Milliyet gazetesi aracılığıyla tüm Alevi-Bektaşî derneklerinin Alevi Kültür Dernekleri çatısı altında birleştiği kamuoyuna duyurulmuştur (Milliyet gazetesi, 3 Mayıs 1994).

Turgut Özal'dan sonra 1995 seçimleri öncesinde Tansu Çiller de Alevilerin araştırılmasına yönelik bir komisyon kurdurmuştur. Çalışmalarını gizlilik esasıyla yürüten komisyon, hazırladığı 106 sayfadan oluşan "Türkiye'de Alevilik, Aleviler ve

⁸⁸Üç ayda bir olağan olarak toplanma kararı alan ABTM, 19 Kasım 1994 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır (Şahhüseyinoğlu, 2015: 259, Çakır, 1995a). ABTM'nin kurulup faaliyete geçmesiyle beraber artık Alevileri ilgilendiren konularda muhatap alınması gereken tek kurum olmuştur. Böylelikle ABTM dışındaki bireysel açıklamalar bundan sonra Alevi toplumu bağlamayacaktır (Çakır, 1995a).

Alevilerde siyasal Yapı-Siyasal Kültür⁸⁹ isimli raporu Çiller'e sunmuştur. Alevi kültürü, Alevilerin hangi gazeteleri takip ettikleri, hangi yazarlara ya da sanatçılara ilgi duydukları, cemevleri, mevcut Alevi örgütlerinin politik yapıları ve hangi örgütlerin daha çok sağ partilerle iletişim sağlayabileceğine dair bilgiler raporda yer almıştır (Şahhüseyinoğlu, 2015: 245-246).

Raporda Alevilerle ilgili yer alan bazı örnekler ise şu şekildedir (Şahhüseyinoğlu, 2015: 246; Yıldırım, 2011):

“Hangi isimle anılırsa anılsın Türkiye’imizde yaşayan Aleviler Müslüman’dır. Müslümanlıkta inançları İmam Maturidi’nin belirlediği çerçevedir. İbadetlerin yapılış şekilleri bakımından da Hanefi’dir. Yani mezhep bakımından Türkiye Sünnileri ile Alevileri arasında hiçbir fark yoktur... Aleviler ile Sünniler arasında fark %5’ten fazla değildir. Benzerlikleri ise %95 civarındadır. Bu fark tüm Müslümanlar arasında olabilir.... Bütün Müslümanları din kardeşliği etrafından buluşturan tek mekân ‘cami’dir. Alevilerin de mabedi, ibadet yerleri camidir. Cami olmalıdır... Hacı Bektaş Derneği genelde muhafazakâr Alevilerin yoğunlaştığı bir dernektir. Alevilere yönelik faaliyetlerde Hacı Bektaş Derneği göz ardı edilmemelidir.”

Rapora göre o dönemde Alevilerin takip ettiği gazeteler okunma oranları açısından şu şekildedir: %25,7 ile Cumhuriyet gazetesi birinci, %18,3 ile Sabah gazetesi ikinci, %9,3 ile Milliyet gazetesi üçüncü, %8,9 ile Hürriyet gazetesi sonuncu. Takip edilen sanatçılarda sıralama ise %34,5 ile Arif Sağ birinci sırada, %9,7 ile Musa Eroğlu ikinci sırada, %5,35 ile Ahmet Kaya üçüncü sırada yer almaktadır. Takip edilen yazarlarda ise %21,3 ile Aziz Nesin birinci sırada, %15,8 ile Uğur Mumcu ikinci sırada yer alırken %6,9 ile Yaşar Kemal üçüncü sırada yer almaktadır (Şahhüseyinoğlu, 2015: 246). Ayrıca rapora göre sağ partilerle kolay iletişim kurabilecek olan derneğin ise Hacı Bektaş Veli Derneği olduğu belirtilmektedir. Çünkü bu derneğe bağlı Alevilerin daha muhafazakâr olduğu ve devlet bütünlüğünü savundukları bilinmektedir (Şahhüseyinoğlu, 2015: 247; Yıldırım, 2011).

Alevilerin tartışılmaya başlanmasıyla Sünni ve Alevi kesim birbirlerini tanıma imkânı bulmuştur. Osmanlı’dan beri belli sıkıntılara maruz kalan Aleviler, kendilerini sürekli gizleme ihtiyacı duymuştur ancak bu dönemde artık açıkça kimliklerinden

⁸⁹ <http://www.binboga.org/ya-siz-sunnilestirin-ya-biz-siilestirelim/>

bahsetmektedir. Örgütlenmelerini seksenlerin sonunda geliştiren Aleviler farklı şekillerde kendilerini temsil etmişlerdir. Kurulan Alevi dernekleri kapsamında Aleviliğin farklı türleri olduğunu iddia eden bazı yazarlar olsa da ana hatlarıyla genellikle üç gruptan söz edilmektedir (Koca, 2014: 50). İlk grupta Türk Alevisi olduklarını iddia edenler bulunmaktadır. Bu grup kendilerine rehber olarak Hacı Bektaş-ı Veli'yi seçmişlerdir ve kuruculuğunu İzzettin Doğan'ın yaptığı Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı (CEM vakfı) etrafında faaliyetlerini yürütmektedirler. Alevi gruplar arasında en fazla kitleye sahip olan, bu gruptur. Türk Alevilerinin diğer gruplardan farkı ise Aleviliği, İslam'ın içinde, İslam'ın özünde görmeleridir. (Çamuroğlu, 2008: 12). Resmî ideolojide hâkim olan tek din ve tek mezhep ilkesinin gerçekleşmesinde Alevi toplumu bir engel olarak algılanmaktadır. CEM Vakfı da resmî söyleme uygun bir şekilde çalışmalarını yürütmüştür. Devletle müzakereyi bırakmayan İzzettin Doğan öncülüğünde olan örgütün çalışmalarına yönelik medya, yayınlarında vakfa yer verirken ve İzzettin Doğan etkinliklere çağırılırken diğer Alevi örgütlerine medyada yer verilmemektedir. Ayrıca Cem Vakfının örtülü ödenekten milyarlarca yardım alındığı da bilinmektedir. Buna karşılık diğer Alevi örgütler hakkında davalar açılıp, etkinlikleri bir şekilde engellenirken CEM Vakfının etkinliklerine devlet yetkilileri katılmakta ve vakfa yardımlar yapılmaktadır (Şahhüseyinoğlu, 2015: 391).

Türk Alevi grubuna karşılık kendilerini farklı bir etnik kimlikte gören örgüt ise Pir Sultan Abdal Kültür Dernekleridir. İkinci grubu oluşturan Pir Sultan Abdal Kültür Dernekleri, kendilerine isyanı sembolize eden Pir Sultan'ı⁹⁰ rehber seçmişlerdir ve Kürt kimlikli hareketi de olumlamaktadırlar (Çamuroğlu, 2008: 12). Bu grup ise Aleviliği İslami, dinî bir hareket, mezhep ya da inanç olarak görmekten ziyade Aleviliği bir yaşam biçimi, özgün bir kültür, bir halk hareketi olarak kabul etmektedir (Ocak, 2012: 328). CEM Vakfının devlet desteğini kabul etmesine karşılık bu grup, devletin inançlardan ziyade kültürel çalışmalara yardım etmesi gerektiğini savunarak devletten herhangi bir yardım talep etmemekte ve devlet desteğini kabul etmemektedir. Ayrıca bu grup; Alevilerin yaşadıkları sorunlarının demokrasi, özgürlük, barış ve laiklik ilkeleri

⁹⁰ Halkın kültürüne önem veren ve onu yaşatmak isteyen Pir Sultan (1480-1550), Osmanlı Dönemi'ndeki soygunları, katliamları, rüşvetleri ve kadınların kendi çıkarları doğrultusunda uyguladıkları adaletten bahsetmiş bir halk direnişçisi ve halk ozanıdır. Pir Sultan, Osmanlı düzeninden kurtulmanın ancak örgütlenme ile olacağını anlamış ve halkı örgütlemeye başlamıştır. Ancak yönetim tarafından idamına karar verilerek Sivas'ta öldürülmüştür (Şahhüseyinoğlu, 2015: 30).

doğrultusunda çözülebileceğini savunmakta ve bu amaçla demokratik bir mücadele verdiklerini iddia etmektedir (Şahhüseyinoğlu, 2015: 392).

İki gruba nazaran daha az sayıda tarafı olan üçüncü grup ise Ehlibeyt Vakfı etrafında toplanmıştır. Bu grup Çorum'daki Ehlibeyt Camisi ve İstanbul sınırlarındaki Zeynebiye Camisi çevresinde örgütlenmiştir. Üçüncü grup Aleviliği, Anadolu Aleviliği ya da halk hareketinden çok daha farklı olarak görmektedir. Ehlibeyt Vakfı, İran'daki Şiiliği savunmakta ve Aleviliğin bütünüyle İslam'ın içinde bir yapı olduğunu iddia etmektedir (Koca, 2014: 50). Vakfa, Ehlibeyt isminin verilme nedeninin ise Şiiliğin ehlibeyt adı altında taraf toplaması ve sempati kazanıp yaygınlaştırılması amacı olduğu iddia edilmektedir. Bu amaç doğrultusunda Alevi derneklerine ve Alevilerin hâkim olduğu bölgelere dergiler, kitaplar ücretsiz olarak gönderilmiştir. Yapılan çalışmalara rağmen Şiilik, Aleviler arasında taraf bulamamıştır (Şahhüseyinoğlu, 2015: 390). Zaman içerisinde kaynağı bilinmeyen yerlerden maddi destekler aldığı bilinen Ehlibeyt Vakfı, diğer gruplar tarafından özellikle Alevileri Şiileştirme çabalarından dolayı eleştirilmiştir (Şahhüseyinoğlu, 2015: 343).

Alevi örgütleri Vakfa karşı olan rahatsızlıklarını ise Pir Sultan gazetesinde yayımladıkları yazı ile dile getirmişlerdir (Pir Sultan Gazetesi, 1998 akt. Şahhüseyinoğlu, 2015: 343-344): *“Ehlibeyt Kurultayı Alevileri temsil edemez, açık bir Şii hareketidir. Anadolu Alevilerine şeriat kadar uzaktır... Ehli Beyt Kurultayı Anadolu Alevilerini Sünnileştirmeye ve Şiileştirmeye yönelik bir çaba içindedir. Hem de 186 Alevi örgütünün bir araya geldiği üst birlik oluşturmada önemli gelişmelerin olduğu bir ortamda. Ehlibeyt Kurultayı'nın Aleviler adına düzenlenmesinin amacı somut olarak ortaya çıkmıştır. Oluşmakta olan birliği engellemek, Ehlibeyt adı altında Anadolu Alevilerini Şiilikte kaynaştırarak asimile etmek... Biz aşağıda imzası bulunan Alevi-Bektaşî örgütleri Anadolu Alevilerini Sünnileştirmeyi ve Şiileştirmeyi amaçlayan sözde Ehlibeyt Kurultayı ile Alevilerin hiçbir ilgisinin olmadığını, Alevileri temsil etmediğini kamuoyuna duyurmayı görev biliyoruz.”* Yayımlanan yazıda ayrıca eski Diyanet İşleri Başkanı olan Süleyman Ateş'in 1997 yılı içerisinde İran Kum kentindeki ziyaretinde Ayetullah Şeriat Maderi ile görüştüğü belirtilmiştir. Buna göre Maderi, Türkiye'deki Alevilerin gittikçe ateistleştiğini, bu yüzden Alevilerle ya Türkiye'nin ilgilenip Sünnileştirilmesi gerektiğini ya da İran'ın ilgilenip Şiileştirilmesi gerektiğini iddia etmiştir.

Aleviliğin kamuoyunda konuşulmaya başlamasının en büyük etmeni ise 1993 yılındaki Madımak Katliamı olmuştur. Madımak Katliamı kamuoyunda unutulmayacak bir etki yaratmıştır. Öncesinde Alevi-Sünni kesimlerin karşılaşmaları, tartışmaları İslamcı ve sol kimlik zemininde gerçekleşirken bu olayda tartışmanın boyutu mezhebe dönmüştür. 1969 yılındaki Kanlı Pazar⁹¹ olarak bilinen çatışmada İslamcı ve solcular çatışmışken Madımak Katliamı'nda olay mezhepsel bir hâl olarak Aleviler ve Sünniler arasında gerçekleşen bir çatışma olmuştur. Bu olaydan sonra Aleviler politik düzeyde haklarını aramaya başlamışlardır⁹² (Çamuroğlu, 2008: 2-4).

Madımak Katliamı'ndan sonra 1995 yılında Gazi Mahallesi'nde Alevilere yönelik gerçekleşen saldırı da Alevilerin devlete karşı politik bir tavır almasında etkili olmuştur. Bu olaylardan sonra Aleviler, haklarını aramak ve kimliklerini açıkça yaşamak istemişlerdir (Kineşçi, 2017: 259).

Her iki olayda da devletin gerekli müdahaleleri yapmaması, cezaları vermemesi Alevilerde hayal kırıklığına neden olmuş ve bu olaylar Alevilerin kendi kimliklerine sarılmalarını, birlik olmalarını sağlamıştır. Bu olaylardan sonra Aleviler yoğun bir şekilde örgütlenmelerini artırmıştır. Yerel ölçekte hemşehri derneklerinden, uluslararası düzeyde dernekler, Alevileri temsil eden partilerin kurulması (Demokratik Barış Partisi ve sonrasında Barış Partisi), Aleviliği temel alan birçok akademik bilimsel çalışmaların hazırlanıp yayımlanması, Alevilere ait radyo ve televizyon kanallarının başlatılması bu dönemde Alevilerin politik hareketliliğinin somut örneklerini oluşturmaktadır (Salman, 2017: 45). Ayrıca birçok vakıf yine bu dönemde kurulmuştur: Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Araştırma, Semah Vakfı Eğitim ve Kültür Vakfı. Avrupa ülkelerinde ise Avrupa Alevi Birlikleri

⁹¹ Amerikan 6. Filo'nun İstanbul'a gelmesini protesto etmek isteyenler 16 Şubat 1969 tarihinde Taksim'de sömürü ve emperyalizm karşıtı miting düzenlemiştir. Yetmiş altı gençlik örgütünün katıldığı miting için valilikten de izin alınmıştır. Miting günü sağcı gruplar komünistlere artık gereken dersin verilmesi gerektiğini söyleyerek mitinge katılanlara saldırmışlardır. Saldırıda Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan öldürülürken yaklaşık iki yüz kişi de yaralanmıştır. Bu olay sonrasında 16 Şubat günü Kanlı Pazar olarak anılmaktadır (<https://www.birgun.net/haber-detay/kanli-pazar-in-uzerinden-48-yil-gecti-147047.html>).

⁹² Madımak Katliamı Sünniler ve Aleviler arasında gerçekleşen bir çatışma hâlini almış olsa da Alevi Çalıştayları Nihai Raporu'nda sadece Sünni-Alevi çatışması olarak değerlendirilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Rapora göre olay, Kahramanmaraş, Çorum olaylarında olduğu gibi sağ-sol ekseninde başlamış ve sonrasında mezhep çatışması görüntüsünü alan bir provokasyona dönüşmüştür. Madımak Otel'inde ölen on yedi kişinin Alevi olmaması da rapora göre olayın mezhep çatışması olmadığını bir göstergesi olarak sunulmuştur (T.C. Devlet Bakanlığı Alevi Çalıştayları Nihai Rapor, 2010: 184).

Federasyonu bünyesinde olan ve olmayan iki yüzden fazla alevi dernekleri bulunmaktadır (Yaman, 2014).

1995 yılından sonra devlet yükselmiş olan Sünni İslam'ı durdurmak için de Alevileri muhatap almaya başlamıştır. Ayrıca o yıllarda artan Kürt muhalefetinin Alevilerden taraf almasını engellemek adına da devlet bu dönemde Alevilere destek vererek Alevileri kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Alevi mahallelerinde cemevleri açılmıştır (Kineşçi, 2017: 260). Bu anlamda 1990'lı yıllarda Alevilerin artık politik düzeyde konuşulduğu ve siyasetler tarafından dikkate alınması gereken kesim olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Tansu Çiller Dönemi'nde Alevilere yönelik iki saldırı gerçekleşmiştir. Bu iki saldırı Alevi hafızalarından silinemeyecek ölçüde önemli olmuştur. Saldırlardan ilki 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas ilinde gerçekleşecek olan Pir Sultan Abdal Şenliklerinde saldırıların büyümesiyle Madımak Oteli'nin içinde bulunan yazar ve ozanlarla ateşe verilmesi, diğeri ise 12 Mart 1995 tarihinde İstanbul ilindeki Gazi Mahallesi'nde çoğunlukla Alevilerin gittikleri kahvehanelerin taranması ve buna tepki olarak yapılan protestoda Alevilerin polisle karşılaştığı saldırdır.

3.3.2.4.1. 2 Temmuz 1993 Madımak Olayı

Madımak Olayı'nın yaşandığı 1993 yılı ve yargılamaların yapıldığı sonraki yıllar, Türkiye tarihinde ilerideki 28 Şubat sürecini şekillendiren önemli gelişmelere neden olmuştur. DDK'nın (2014) Madımak için hazırladığı raporda, Madımak Olayı'nın yaşandığı 1993 yılı ve yargılama süreçlerinin yapıldığı yıllar, sosyolojik fay hatlarının tetiklenmesine hem de politik tasavvurların hayata geçirilmesine zemin sağlayan bir dönem olarak kabul edilmektedir. Birand ve Yıldız (2012) da DDK'nın raporunda belirttiği yılların ve bu yıllarda yaşanan çalkantıların 28 Şubat 1997 Askeri Müdahalesi'ne zemin hazırladığını ileri sürmektedir.

Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ani ölümünden önceki süreçte, Türkiye birçok sorunla uğraşmaktaydı: Koalisyon hükümetleri, Kürt sorunu, faili meçhul cinayetler, suikastlar, o dönem yeni gündem konusu olan İslami terör ve buna bağlı cinayetler. Bu süreçte terör eylemleri artmış adeta çift başlı bir canavara dönüşmüştür. Bir yanda ülkenin doğu bölgesinde PKK eylemlerini artırmıştır. Asker sivil ayrımını yapmadan saldırılarını yoğunlaştıran PKK, güneydoğuda adeta gecelerin tek hâkimi

olmuştur. Diğer yanda ise yeni gündeme gelen İslami terör olarak tanımlanan pek çok illegal örgütlenmeler oluşmuştur (Birand ve Yıldız 2012: 15).

DDK (2014) hazırladığı raporda 1993 yılından itibaren 28 Şubat'a giden süreçte meydana gelen birçok önemli olayı özetlemiştir (DDK, 2014: 1335-1336): 24 Ocak 1993 tarihinde, Ankara'da evinin önündeki arabasına konulan bir bomba ile Cumhuriyet Gazetesi yazarı Uğur Mumcu öldürülmüştür. 28 Ocak 1993 tarihinde İşadamı Jam Kamhi'ye suikast düzenlenmiştir. 5 Şubat 1993 tarihinde ANAP İstanbul Milletvekili ve eski Bakanlardan Adnan Kahveci, eşi ve iki çocuğuyla beraber Bolu-Gerede taraflarında yeni yapılan otobanda ters yola girerek trafik kazası geçirmiş ve Kahveci ve eşi hayatlarını kaybetmiştir. 17 Şubat 1993 tarihinde Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Eşref Bitlis'in bindiği askeri uçak Ankara yakınlarında düşmüş ve uçaktakilerin tamamı hayatını kaybetmiştir. 7 Mart 1993 tarihinde İstanbul'da bir hücre evine polisin düzenlediği baskında DEV-SOL terör örgütünün Türkiye'deki lideri Bedri Yağan ve dört örgüt arkadaşı ölü olarak ele geçirilmiştir. 21 Mart 1993 tarihindeki Nevruz şenliklerinde çıkan olaylarda ülke genelinde dört yüz kişi gözaltına alınmış; Balıkesir, Tunceli ve İstanbul'da çıkan gerginlikte on bir kişi yaralanmıştır. 25 Mart 1993 tarihinde İstanbul'da DEV-SOL'a ait hücre evine yapılan polis baskınında üç örgüt üyesi ölü olarak ele geçirilmiştir.

17 Nisan 1993 tarihinde kalp yetmezliğinden öldüğü iddia edilen 8. Cumhurbaşkanı Özal vefat etmiştir. 16 Mayıs 1993 tarihinde ise TBMM, Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı olarak Süleyman Demirel'i seçmiştir. Madımak Olayı öncesinde 28 Mayıs günü, Şeytan Ayetleri'nin Aydınlık Gazetesi'nde yayınlanması birçok ilde protestoya neden olmuştur. Polis ve göstericiler arasındaki çatışmalarda 25 kişi yaralanırken on yedi kişi de gözaltına alınmıştır. Şeytan Ayetleri'nin yayınlanmasına karşı gösterilen tepkiler çerçevesinde Madımak Olayı yaşanmıştır. 25 Haziran 1993 tarihinde 9. Cumhurbaşkanı Demirel, Tansu Çiller'in başbakanlığında 50. Hükümeti onaylamış ve Çiller Hükümeti, 5 Temmuz'da güvenoyunu almıştır. DYP ve SHP arasında kurulan koalisyon hükümeti 5 Ekim 1995 tarihine kadar görevini yerine getirmiştir. 2 Temmuz 1993 tarihinde ise Madımak Olayı yaşanmıştır. Madımak Oteli yakılmış ve toplamda 33 kişi ölmüştür. Bu olay sonrasında 5 Temmuz'da kimliği belli olmayan şahıslar Sivas'ın intikamını almak için Erzincan Başbağlar köyünü basmış ve 33 kişiyi öldürmüşlerdir (DDK, 2014: 1336).

1993 yılından sonraki yıllarda da devam eden kaos DDK Raporu'nda sunulmuştur. Yaşanan bu kaotik durum birtakım gelişmelere neden olmuştur. Politik arenada koalisyon hükümetleri kurulmuş ancak istikrar sağlanamamıştır. İstikrarsızlığın neden olduğu kaotiklik 28 Şubat Askeri Müdahalesi'ne zemin hazırlamıştır.

11 Ocak 1997 tarihinde Erbakan'ın Başbakanlıkta dini tarikat ve cemaat liderlerine yemek vermesi tepkiye neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde Aczmeni tarikatının gündem konusu olması, RP'li Sincan Belediyesi tarafından düzenlenen Kudüs gecesinde şeriat ve cihat çağrılarının yapılması, Şevki Yılmaz ve Hasan Hüseyin Ceylan gibi RP'li milletvekillerinin provakatif konuşmaları RP aleyhine ortam oluşturmuştur. Bunun üzerine 22 Ocak'ta Üst düzey ordu komutanları Gölcük'te biraraya gelerek ülkedeki siyasi durumu değerlendirmiş ve 5 Şubat tarihinde Başbakan Erbakan'a uyarı mektubu verilmiştir. Sonrasında ise 28 Şubat'ta irticaya karşı alınacak tedbirler kapsamında toplanan MGK, bazı kararlar almıştır. İmam hatip liselerinin ortaokul kısmının kapatılması, zorunlu ilköğretimin sekiz yıla çıkartılması, dini tarikatların denetim altına alınması vb. uygulamalar bu kararlar kapsamında gerçekleşmiştir. Yaşanan bu süreç 54. Erbakan Hükümeti'nin de sonu olmuştur. 21 Mayıs 1997 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, laikliği tehdit eden girişimleri nedeniyle RP'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Devam eden dava sürecinde Erbakan, 18 Haziran 1997 tarihinde başbakanlık görevini Çiller'e bırakmak amacıyla Demirel'e istifasını sunmuştur. Ancak 20 Haziran 1997 tarihinde Demirel yeni hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a vermiştir. Yeni kurulan 55. Hükümet (ANASOL-D) Mesut Yılmaz'ın başbakanlığında Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi koalisyonu ile kurulmuştur (Ataay, 2022: 253-254).

Yaşanan bu gelişmelere bakıldığında toplumsal olayların birden patlak vermediği, olayların zeminini hazırlayan birtakım gelişmelerin olduğu anlaşılmaktadır. 2 Temmuz 1993 tarihinde meydana gelen Madımak Olayı da yukarıda anlatıldığı üzere Türkiye'nin karmaşık sorunlarla uğraştığı bir dönem içerisinde birçok yazar, şair ve gazetecilerin katıldığı Pir Sultan Abdal Şenlikleri'nde gelişmiştir.

Kutlanan şenlikler bu tarihten önce Pir Sultan Abdal'ın köyü olan Banaz'da gerçekleştirilirken ve bir gün sürerken 1993 yılında ilk kez Sivas'ın merkezinde iki gün, Banaz'da da iki gün sürecek şekilde organize edilmiştir. Pir Sultan Abdal Kültür Derneği yöneticileri katılımın çeşitli olması adına birçok demokratik kitle örgütlerine, ozanlara, sanatçılara ve yazarlara davet mektubu göndermiştir. Bu etkinliğe birçok kişiden olumlu

yanıt gelmiştir. Ayrıca Kültür Bakanlığı ve Sivas Valiliği de etkinliğe ekonomik, konaklama ve ağırlama noktasında destek vermişlerdir (Hurhun, 2013).

Düzenlenen etkinliğin onur konuğu ise Salman Rüşdi'nin Şeytan Ayetleri kitabını çevirerek tepkileri üzerine toplayan Aziz Nesin'dir. Aziz Nesin'in bu kitabı çevirmesi ülkede protestolara neden olmuştur. Dolayısıyla Aziz Nesin'in Sivas'a gelmiş olması bazı İslamcı kesimleri rahatsız etmiştir.

Etkinliğin ilk günü olan 1 Temmuz 1993'te Aziz Nesin uzun bir konuşma yapmıştır⁹³. Şeytan Ayetleri'ni çevirmesiyle ve ateist olduğunu, Kur'an'a inanmadığını açıklamasıyla tepkileri toplayan Aziz Nesin'in şenliklere katılması üzerine etkinlikten bir gün öncesinde Sivas sokaklarında “*Müslüman Kamuoyuna*” başlıklı bir bildirin ve '....Gün; Müslümanlığımızın gereğini yerine getirme günüdür. Gün, Allah (cc)'in vahyi, Kur'an-ı Kerim'e, Allah'ın meleklerine, Allah'ın Resulü Hz. Muhammed (SAV)'e ve Onun ailesine ve ashabına yöneltilen çirkin küfürlerin hesabının sorulma günüdür...' gibi sözlerin yer aldığı yazıların dağıtılarak halkın tahrik edilmeye çalışıldığı iddia edilmektedir⁹⁴ (Sarıhan, 2002, 1998; Şahhüseyinoğlu, 2012: 255-256).

Olayların patlak verdiği ikinci günde ise eylemler şu şekilde gelişmiştir (Sarıhan, 2002; Birand, Madımak Belgeseli; Şahhüseyinoğlu, 2012: 255-268; DDK, 2014: 1340-1343):

Saat 10.00'da Buruciye Medresesi'nde şenliğe katılan yazarların imza ve söyleşi programı gerçekleşmiştir. 12.00'ye doğru ise ilk gün konuşma yapan Aziz Nesin dünkü konuşmasında “*Bin yıl önce inmiş kitabın nesine inanayım!*” demiş, İHA muhabiri ve orada bulunan halkla tartışmıştır. Çünkü Nesin, “*Müslüman Mahallesinde Salyangoz Sattular*” haberine sitem etmiştir. Muhabirin Aziz Nesin'e yönelttiği “*Dinsizim demenizden Müslümanlar rahatsız!*” sözü üzerine özellikle belirtiyor ki “*Ben, onların Müslümanlıklarından rahatsız değilim, onlar da bana alışsınlar.*”

İkinci gün Cuma gününe denk geldiğinden Cuma namazını kılacak olan halk da etkinliğin yapıldığı Çifte Minareli Medrese'nin yakınındaki camilerde toplanmaya başlamıştır.

⁹³ http://www.nesinvakfi.org/aziz_nesin_sivas_konusmasi.html

⁹⁴ <http://www.stratejikanaliz.com/analizler/avrupa-kitasi/turkiye/sivas-madimak-olayi/#axzz3sp2zXBv1>

Cuma namazına yakın bir zamanda 12.45 sularında Şenlik alanında davul şenlikleri başlamış ancak bu sesler camilerden çok rahat bir şekilde duyulmuştur. Bunun üzerine bir sivil komiser, oyuncularını uyarılmış ancak kısa bir süre sonra ekip tekrar çalmaya devam etmiştir. Namaza hazırlanan Sivas halkı ise bu sesleri “*Ezan sesini bastırmaya çalışıyorlar!*” şeklinde algılamıştır.

Ezanın okunmaya başlanmasıyla de müzik sesleri durmamış, devam etmiştir. Namaz çıkışında yaklaşık bin kişi Paşa, Meydan ve Ulu camilerinden çıkarak sloganlar atmaya başlamıştır. Attıkları slogan ise “*Sivas Aziz Nesin’e mezar olacak!*”tır. Sivas Valiliğinin de bu etkinliğe destek verdiğini bilen halk, sonrasında vilayet binasına doğru yürüyerek “*Vali istifa!*” sloganları atmaya başlamıştır.

Saat 14.00’te giderek kalabalıklaşan halk, Kültür Merkezi’ne doğru yürümüştür, içeride ise 1500 kişi Arif Sağ konserini dinlemektedir. Bu grup da konser sonunda dışarı çıkınca iki grup arasında taşlı sopalı kavga başlamıştır. Bu olay emniyet güçlerinin müdahale etmesiyle büyümeden önlenmiştir.

14.30 civarında ise Emniyet Müdürü telsizden, “*Ne oldu bu askerî birliklere!*” demiş ve yaklaşık on beş dakika sonrasında 33 asker meydana gelmiş ancak olaylara müdahale etmeden uzakta beklemiştir. Dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Vali Ahmet Karabilgin’i arayarak takviye birlikler göndereceğini belirtmiştir. Vali, olay sonrasında yaptığı açıklamalarda ise “*Benim konuyu abarttığımı sandılar, eğer takviye birlikler o anda yola çıksaydı bu olaylar olmazdı, önlenebilirdi.*” diye ifade etmiştir.

Kültür merkezinin kapıları kapatılmış, artan kalabalık ise “Ozanlar Anıtı”nı taşlamaya başlamıştır. Bunun üzerine ildeki müzakerede belediye başkanı, valiye eylemcilerin üç şey istediğini ve bu üç şeyin -heykelin kaldırılması, şenliklerin iptali ve gelenlerin şehri terk etmesi- yapıldığında olayların sona ereceğini söylemiştir. Vali de heykelin kaldırılmasına dair emir vermiştir. Ancak halk bunu bir zafer olarak algılamış, Emniyet müdürüyle beraber belediye başkanı halkı dindirmek adına kültürlere gitmiş ve bir konuşma yapmışlardır, bunun üzerine sakinleşen halk dağılmaya başlamıştır. Ancak bu konuşmadan sonra 16.00’da dağılmaya başlayan halk, birileri tarafından geri çevrilerek Sivas Madımak Oteli’ne doğru yönlendirilmiştir. Gitgide artan kalabalığın sayısı *beş bine* ulaşırken önlemleri alması gereken polis sayısı ise *beş yüzdür*. Saat 17.00 civarında halkın kullandığı sloganlar değişerek halk, “*Kahrolsun laiklik!*” demeye başlamıştır.

Madımak Oteli'ne kalabalığın yönlendirilmesindeki sebep ise olaylardan kaçırılmaya çalışılan ozanlar, şairler ve yazarların o otele götürülmesidir. Madımak Oteli'ne yönelen kitle “*Ya Allah, Bismillah, Allahu Ekber!*” sloganları ile gitmiştir. Otelin bulunduğu bölgede yarım kalan kaldırım çalışması nedeniyle açık olan kaldırım taşları otele atılarak camlar kırılmıştır. İçeridekiler kaçarak üst katlara ve merdivenlere sığınmaya çalışmışlardır.

Bu esnada Aziz Nesin dönemin Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'ye telefonu aracılığıyla ulaşmış; İnönü, Aziz Nesin ve yanındakileri teselli ederek “*Merak etmeyin, vali gereğini yapar, yeterli gücü vardır, sizi korur.*” demiştir. Ancak artan kalabalık gitgide on beş bine ulaşmıştır. Bunun üzerine Vali Ahmet Karabilgin, dönemin Başbakanı Tansu Çiller'den helikopter ve uçakla yardım göndermesini istemiştir.

Saat 19.00'a doğru kalabalık otele ilerleyerek polis barikatını aşmıştır. Otele gelen itfaiye aracını halk otele yanaştırmamıştır. Kalabalıktan bazıları ise bu esnada otele çıkarak eşyaları aşağıya atmaya başlamıştır. Madımak Oteli'ndekiler ise çaresizce askerlerin gelip kendilerini kurtarmasını beklemiştir. Bu arada askerler Tugay Komutanının emriyle olay yerine 30-40 kişilik gruplar hâlinde gelmeye başlamış ancak Vali'ye göre Madımak Oteline gitmek yerine, tutarsız gerekçelerle Vilayet civarında, Orduevine yönelik önlemler almış, vilayet önünde konuşlanmışlardır.

Otele yaklaşan bir grup askeri gören kalabalık, “*Asker Bosna'ya!*” diye sloganlar atarak askerin otele girmesine engel olmuşlardır. “*En büyük asker bizim asker!*” sloganları atarken kalabalıktan birkaç kişi askerin gözü önünde otelin önündeki park hâlindeki araçları ateşe vermiştir. Bir müddet sonra sıçrayan ateşle Madımak Otelin perdeleri de tutuşmuş ve dumanlar içeri dolmaya başlamıştır. Bunun üzerine ise biriken kalabalık “*Allah'im bu senin ateşin!*”, “*Cehennem ateşi işte!*”, “*Müslüman Türkiye!*” sloganları atmaya başlamıştır. Sonradan yaptığı açıklamalarda vali, bir itfaiye aracı yanaşmış olsaydı Madımak Otelindeki yangının söndürebileceğini iddia etmiştir.

Dumanların otele dolmasıyla etkilenen kişiler olmuştur. Sağ kalan kişilerin ise yan binaya geçişi sağlanmaya çalışılmıştır. Yandaki bina ise Büyük Birlik Partisi (BBP) ilçe başkanlığına aittir. Ali Balkız ve Zerrin Taşpınar ilk olarak binadakilerin geçişini kabul etmediğini, bunlara sopalar gösterip yardım etmediğini ancak daha sonra birinin gelerek onları kovaladığını ve “*Ben sizi koruyacağım!*” diyerek sağ kalanların geçişini sağladığını belirtmiştir. Saat 20.40 civarında ise kalabalık bu sefer Sivas Valiliğine yönelerek “*Vali*

istifa!” sloganı atmaya başlamıştır. Bu esnada jandarma, durumu kontrol altına almayı başarmıştır. Bir gün içerisinde gerçekleşen bu kötü olay sonunda ise 37 kişi ölüirken 60 kişi yaralı olarak kurtarılmıştır.

Suçluların cezalandırılması için ilk olarak Kayseri Devlet Güvenlik Mahkemesinde dava açılmıştır. Ancak görevsizlik nedeniyle dava Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesine gönderilmiştir. Ankara da görevsizlik nedeniyle davayı Yargıtaya taşımıştır. Yargıtay ise davada sorumlu olan mahkemenin Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi olduğuna karar vermiştir. Yetmiş dokuz tutuklu 124 davalının ilk yargılama duruşması 21 Ekim 1993 tarihinde gerçekleşmiş olup on sekiz duruşma sonrasında 26 Aralık 1994 tarihinde karar verilmiştir. Basına kapalı bir şekilde gerçekleşen ilk duruşmada yirmi altı sanığa Türk Ceza Kanunu’nun “faili belli olmayan adam öldürmek” suçlarından dolayı yirmi yıl hapis cezası verilmiştir. Ancak Aziz Nesin’in tahrik ettiği gerekçesiyle cezada indirim yapılarak hapis cezası on beş yıla düşürülmüştür. Otuz üç kişi hakkında da idam kararı verilmiştir. Altmış sanık hakkında ise toplantı ve gösteri yürüyüşlerine aykırı davranmaktan üçer yıl hapis cezası ve otuz yedi kişi hakkında da beraat kararı verilmiştir. Beraat kararına karşılık Yüksek Mahkeme yirmi beş kişi için beraati kesinleştirirken üçer yıl hapis cezası alan sanıkların davada mahkûmiyet gerekçeleri yazılmadığı sebebiyle on dört kişinin de beraatine karar vermiştir. Davanın temyiz edilmesi üzerine Yargıtay 9. Ceza Dairesi, otuz üç kişi için istenen idam kararını, sanıkların kimliklerindeki mühürlerin net okunamaması ve soyisimlerindeki çelişkiyi neden göstererek usul açısından bozmuştur⁹⁵ (Şahhüseyinoğlu, 2012: 272-278; <https://m.bianet.org/biamag/siyaset/3168-sivas-katliami-davasi>).

3.3.2.4.2. 12 Mart 1995 Gazi Mahallesi Olayları

12 Mart 1995 günü Gazi Mahallesi’nde çoğunlukla Alevilerin gittiği Öntaş, Dostlar ve Yavuz kahvehaneleri ile Sarıoğlu Pastanesi saat 20.30 civarında ticari bir taksiden otomatik silahlarla kimliği belirsiz kişilerce taranmıştır. Açılan ateşlerden dolayı 76 yaşında Alevi dedesi olan Halil Kaya vefat etmiş, yirmi beş kişi yaralanmıştır. Ayrıca saldırganlar olay mevkisinden uzaklaşıp gasp ettikleri taksiyi ateşe vermiş ve taksiciyi de öldürmüşlerdir (Tüleylioğlu, 2013: 25-26).

⁹⁵ Madımak Katliamı’na ilişkin davaların süreci hakkında ayrıntılı bilgileri için bakınız: Sarihan, Ş. (2002). Madımak Yangını Sivas Katliamı Davası Cilt: I-II, Ankara Barosu Yayınları, Ankara.

Saldırıdan haberdar olan Gazi Mahallesi halkı ise saldırıyı protesto etmek için sokaklara çıkmıştır. Sokağa dökülen halka polis ateş açmıştır. Bunun sonucunda ise Mehmet Gündüz ölmüştür. Ertesi gün de cenaze törenleri için cemevi etrafında toplanan binlerce Aleviye ateş açılmıştır. Bu olayda ise on beş kişi kurşun yarasından ölmüş ve içlerinde gazetecilerinde olduğu çok sayıda kişi de yaralanmıştır. Aynı gün içerisinde Gazi, Esentepe ve Zübeyde Hanım mahallelerinde sokağa çıkma yasağı getirilmiş ve mahalleye giriş çıkışlar polis kontrolünde gerçekleştirilmiştir. Ancak Gazi Mahallesi'nde kontrolün sağlanamaması üzerine mahalleye askerî birlikler gönderilmiştir (Tüleylioğlu, 2013). Protestolar ise sadece İstanbul ilinde sınırlı kalmamış, Ankara ilinde de saldırılar ve sokağa çıkma yasakları protesto edilmiştir. Polisin Ankara'daki protestoculara saldırması sonucunda ise otuz altı kişi yaralanmıştır. 15 Mart'ta ise 1 Mayıs Mahallesi'nin halkı da protestolara katılmış ve polis müdahalesiyle beş kişi öldürülmüştür (<http://bianet.org/bianet/siyaset/162977-videolarla-gazi-katliami-ve-dava-sureci>).

Olaylar sonunda üç yüzden fazla kişi yaralanırken yirmi iki kişi ölmüştür⁹⁶. Olaylarda öldürülen on yedi kişinin ise yapılan otopsiler sonucu polis mermilerinden dolayı öldüğü tespit edilmiştir. (<http://bianet.org/bianet/siyaset/162977-videolarla-gazi-katliami-ve-dava-sureci>).

Gazi Mahallesi Olayları yaşandığı dönemde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu, Necdet Menzir İstanbul Emniyet Müdürü iken Emniyet Genel Müdür Mehmet Ağar'dır. Olayların sonunda ise Mehmet Ağar "Bin operasyon yaptık!" ifadesini kullanmıştır. Dönemin başbakanı Tansu Çiller ise "Vatan için kurşun yiyen de atan da şerefli!" ifadelerini kullanmıştır (<http://bianet.org/bianet/siyaset/162977-videolarla-gazi-katliami-ve-dava-sureci>). Çiller ayrıca "Açıkça söylüyorum; devlet bu kadar sağduyulu ve olaya bu kadar hâkim olmasaydı bugün kontrol altına alınmış olan bu olay çok daha vahim bir hâle gelebilirdi." ifadelerini kullanarak olayın daha da büyümesinin engellendiğini ifade etmiştir (Akgül, 2013). Ancak bu isimlerden hiçbiri olaydan dolayı sorgulanmamıştır. Hatta Emniyet Müdürü Necdet Menzir ve Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar 1995 yılındaki seçimlerde Doğru Yol Partisinden milletvekili olarak seçilmiş ve meclise girmişlerdir (Akgül, 2013).

⁹⁶ Resmî kayıtlara göre üç yüz kişiyi yaralı olduğu belirtilse de resmî olmayan kayıtlara göre bine yakın kişinin yaralandığı ve yarısında kurşun yarası olduğu iddia edilmektedir (<https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/136841-devlet-katilleri-hala-koruyor>).

Olaylardan sonra yirmi polis için Eyüp 2. Ağır Ceza Mahkemesinde dava açılmış ancak güvenlik gerekçesiyle dava, Trabzon Ağır Ceza Mahkemesine taşınmış ve Kasım 2001 içerisinde sonuçlanmıştır. Dava açılan Polis Adem Albayrak'a Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 50. maddesine göre cezada indirim yapılarak toplamda üç yıl yirmi dört ay hapis cezası ve dokuz ay kamu hizmetlerinden geçici olarak mahrumiyet kararı verilmiştir. Başka bir polis olan Mehmet Gündoğan ise bir kişiyi öldürmekten bir yıl sekiz ay hapis cezası ve üç ay kamu hizmetlerinden yasaklı olma cezası almıştır. Ancak iki polisin de cezaları 4616 sayılı İnfaz Yasası'na göre ertelenmiştir. Diğer on sekiz polis ise tahliye edilmiştir. Ceza alan polisler ise davadan çok kısa bir süre sonra görevlerine, polisliğe geri dönmüştür (<http://bianet.org/bianet/siyaset/162977-videolarla-gazi-katliami-ve-dava-sureci>; Akgül, 2013).

Polislerin beraat etmesi ve gerekli cezaları almaması üzerine öldürülen Alevi yakınları davayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) taşımıştır. AİHM ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) ikinci maddesinde düzenlenen yaşam hakkı ve on üçüncü maddesinde düzenlenen millî makamlara başvuru yollarının kapatılması hükümlerine Türkiye'nin aykırı davrandığına karar vermiş ve bunun sonucunda Türkiye tazminat ödemek zorunda kalmıştır (<http://bianet.org/bianet/siyaset/162977-videolarla-gazi-katliami-ve-dava-sureci>; Akgül, 2013).

3.3.3. Alevilere Yönelik Eylemlerin Niteliği

İslam'ın Sünni mezhepleri dini içtihatlardan beslenmesine karşılık Aleviliğin bir mezhep olarak tarihi tecrübesi isyan ve katliamlardan beslenmektedir. Yukarıdaki başlıklarda Cumhuriyet tarihi boyunca Alevi kimliğinin maruz kaldığı saldırılar kronolojik sıra ile açıklanmıştır. Bütün bu olumsuz tarihi tecrübeler içinden Madımak ve Gazi Olayları diğer olaylardan ayrılmaktadır. Çünkü Madımak ve Gazi Olayları'ndan sonra Alevilerin sadece bir mezhep olarak değil, politik arenada bir aktör olarak da görünür olma isteği artmıştır.

Ertan (2017: 134-135), Madımak ve Gazi Olayları'nın, Alevilerin kendilerine karşı yapılan kitlesel saldırılar karşısında nasıl yalnız ve savunmasız olduklarını gösterdiğini iddia etmektedir. Olayların sonrasındaki yargılama sürecinde meydana gelen adaletsizlikler, usulsüzlükler de Alevilerin yalnız olduklarına dair inançlarını pekiştirmiş ve kendilerini bu yalnızlıktan kurtaracak limanın yine kendileri, kendi kimlikleri olduğunun farkına varmışlardır. Alevi Kültür Dernekleri Genel Sekreteri Hüseyin Yıldırım bir görüşmesinde iki olaydan sonra Alevi derneklerinin üye sayılarında olduğu

gibi şube sayılarında da artışların yaşandığını; PSAKD'ne üye olanların sayısının Madımak Olayı'ndan sonra üç kat arttığını; yirmi şubesi olan HBVKD'nin olay sonrasında elli şubenin üzerine geçtiğini belirtmiştir. Olayların sonrasında Alevi derneklerindeki bu artışlar, Alevilerin olaylara verdikleri tepkilerin artacağına ve kendi kimliklerine daha sıkı bağlanacaklarına işaret etmektedir.

Madımak Olayı, Alevilerin o dönemdeki siyasilere karşı duruşunu da etkilemektedir. Çünkü o dönemin hükümet ve muhalefette yer alan siyaset adamları olaylar karşısında yaşanan ölümlere gerekli tepkiyi vermemişlerdir. Dolayısıyla da Alevilerin siyasilere olan inançları yok olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Demirel olayı ağır tahrik olarak tanımlamış ve bu sebeple de saldırganların eylemlerini mazur görmüştür. Dönemin Başbakanı Çiller, dışarıdaki vatandaşların güvenliğine dair açıklama yaparken otel içerisinde ölümle yüzleşenler hakkında açıklamada bulunmamıştır. Ana Muhalefet Parti Lideri Yılmaz, olayın münferit olduğunu hatta olaydaki ölü sayısının futbol maçında da olabileceği tarzında bir açıklamada bulunmuştur. Alevilerin politik arenadaki yalnızlığı sadece sağ görüşten kaynaklanmamakta, aksine destekledikleri Sosyal Demokrat Halkçı Parti de olayda gerekli tepkiyi gösterememiştir. Her ne kadar SHP can güvenliğine garanti vermiş olsa da elde edilen sonuçlara, ölümlere engel olamamıştır (Ertan, 2017: 136). Bu sebeple de politik arenada yalnızlığı artan Aleviler, yeni siyasal arayışlara girmiştir.

Alevilerin yaşadıkları Madımak ve Gazi Olayları, Alevilere geçmişte yaşadıkları travmatik olayları hatırlatmış ve kolektif hafızalarını canlı tutmaları gerektiğine dair inancı artırmıştır. Çünkü Alevilere göre Madımak Olayı'nı yaşamaları, Kahramanmaraş ve Çorum'da yaşanan saldırıları unuttuklarından kaynaklamıştır. Bu sebeple de başka bir saldırının yaşanmaması için kolektif hafızadaki travmaların canlı tutulması önem kazanmıştır (Ertan, 2017: 138).

Alevilerin kolektif hafızasındaki travmalarının canlandırılmasında seçilmiş travma olarak kabul edilen Madımak ve Gazi Olayları meydana geliş biçimi ve aktörleri açısından birbirinden ayrılmaktadır. Öncelikle Alevilerin, Madımak'ta yaşadıkları saldırının nedeni mezhepsel olarak Alevi kimliğini taşımalarıdır. Aleviliğin büyük ozanlarından olan Pir Sultan'ı anmak için Sivas'ta toplanan Aleviler, Aziz Nesin'in dinsizliği üzerinden ateizmle ve Pir Sultan simgesi üzerinden isyankarlıkla özdeşleştirilmiştir. Madımak'ın Alevilerin yaşadığı diğer talihsiz olaylardan en önemli

farkı, burada ortaya çıkan saldırının kamuya açıklık ve vahşet derecesidir. Saldırganların siyasi kimliklerinin siyasal İslamcı olarak nitelendirilmesi de Madımak'ı diğer saldırılardan ayıran bir özelliktir. Saldırganların siyasi kimliği ve RP'Li belediyelerin bu saldırınlara göz yumması Alevilerin sol siyasete, laik değerlere yönelmesine neden olmuştur. Bu noktadan hareketle PSAKD, saldırının sadece Alevilere yönelik yapılmadığını; aynı zamanda saldırının laik Cumhuriyet yönetimine karşı yapılan bir köktendinci saldırı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Ertan, 2017: 138-139).

Gazi Olayı'ndaki durum Madımak'tan farklılık arz etmektedir. Gazi Mahallesi'nde gerçekleşen saldırıda mahallelinin Alevi olmasının yanında önemli olan diğer etmen de mahallenin genelinde sol görüşün ağır basması olmuştur. Saldırı sonrasında mahalleye 13 Mart tarihinde destek vermek için gelenler arasında mezhepsel kimliği Alevi olanların yanında bu kimlikten bağımsız olarak sosyalist örgütler de mahalledeki direnişe katılmıştır. Gazi Mahallesi sakinlerinin Alevi ve solcu olarak saldırıya uğramış olması, Alevilere 1970'lerde yaşadıkları Sivas, Malatya, Maraş ve son olarak da Çorum katliamlarını hatırlatmıştır. Çünkü bu katliamların ortak noktası, saldırıların olduğu bölgelerde Aleviliğin, sol ideoloji ile özdeş kabul edilmesidir (Nefes 1995 akt. Ertan, 2017: 139).

1978 yılında ard arda gelen Malatya, Sivas ve Maraş sonrasında 1980 yılındaki Çorum olaylarında Aleviler, mezhepsel kimlikleri nedeniyle şiddete maruz kalmışlardır. Ertan (2017:140-141), bu şehirlerin ortak özelliklerini mezhepsel heterojenlik ve benzer siyasi eğilimler olarak açıklamaktadır. Sivas, Maraş, Malatya ve Çorum'un nüfusu iki topluluktan oluşmaktadır: Sünni ve Aleviler. Ayrıca iki grubun da nüfusu birbirine yakındır. Nüfustaki bu heterojenliğin yanı sıra Alevilerin kentleşme ile sosyal hayatta ön plana çıkması bu şehirlerde mezhepsel gerilime neden olmuştur. Maraş'ta Alevi orta sınıfının yükselmesi, onları, hedef haline getirmiştir. Benzer şekilde Sivas, Malatya ve Çorum'da da benzer durum hâkim olmuştur. Çünkü Alevilerin bu yörelerde sosyal ve demografik açıdan Sünni kimliğini taşıyan kesimlere üstünlük sağlaması muhafazakâr Sünni kesimde bir tehdit algılaması ve yenilgi hissini ortaya çıkmasına yol açmıştır.

1960 ve 1970'li yıllarda yaşanan sanayileşme süreci, Orta ve Doğu Anadolu'da geleneksel üreticilerin konumunun değişmesine neden olmuştur. Çoğunluğu Sünnilerden oluşan geleneksel üreticilerin bazıları işçileşme riskiyle karşılaşırken; buna karşılık

Alevilerin üretici güçler içindeki payı artmıştır. Alevilerin sosyoekonomik düzeylerindeki iyileşmenin artması, bu bölgelerde yaşayan Sünni kesimde tepkilere neden olmuştur. Sünni üreticilerin kendi sosyoekonomik durumlarındaki kötüleşme ve gerilemenin sebebi olarak Alevi kesimin sosyoekonomik durumunu iyileşmesini göstermeleri Anadolu’da mezhepsel gerilimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Laçiner, 1978; Bora ve Can, 1991; Massicard, 2017:64; Bruinessen, 2020:120).

1970’lerde yaşanan sınıfsal dönüşüm beraberinde Maraş, Sivas, Malatya ve Çorum şehirlerinde politik tercihlere ve siyasi eğilimlere de yansımıştır. 14 Ekim 1973 tarihindeki genel seçimlere bakıldığında CHP’nin ülke genelinde %33,3 oy oranına paralel olarak bu dört şehirde de aynı oranlarda oy aldığı görülmektedir⁹⁷. AP, ülke genelinde %29.8 oy oranı elde etmiş olsa da bu şehirlerde ortalamanın altında kalmıştır⁹⁸. MSP ise ülke genelinde elde ettiği %11,8 oy oranından daha fazlasını bu şehirlerde elde etmiştir⁹⁹. Ülke genelinde %3.4 oy oranı elde eden MHP ise bu şehirlerde Malatya dışında oy oranına yakın sonuç elde etmiştir¹⁰⁰. Oy oranlarına bakıldığında bu dört şehirde tercih edilen sağ partinin, merkez sağdaki AP değil de İslamcı MSP olması, şehirlerdeki Sünni üreticilerin sanayileşme sürecinde sarsılan sosyoekonomik durumlarına karşı merkez sağa tepkilerini göstermektedir. (Ertan, 2017:142).

Sünni kesimin tepkilerinin radikalleşmesi 5 Haziran 1977 seçimlerinde daha keskin biçimde ortaya çıkmıştır. CHP hem önceki seçimde ülke genelinde aldığı oy oranını artırarak %41.4’e ulaşmış hem de dört şehirde de oy oranını artırmıştır¹⁰¹. AP de ülke genelinde oy oranını (%36.8) artırmasına rağmen Çorum dışındaki illerde ülke ortalamasının altında kalmıştır¹⁰². İki seçim arasındaki artış ve azalmalara bakıldığında MSP’nin oy oranlarının azalır iken MHP’nin oy oranlarının arttığı göze çarpmaktadır. MHP, 1977’deki seçimlerde öncekine nazaran oylarını iki katına (%6.4) çıkarmış ve dört şehirdeki ortalaması (%13.2) ülke geneli oranından çok daha artmıştır¹⁰³. MSP’nin önceki seçime nazaran ülke ortalaması (%8.5) gerilemiş ve dört şehirdeki önceki seçim oranları

⁹⁷1973 Seçimlerinde CHP’nin aldığı oy oranları: Maraş: %32, Sivas: %32.9, Malatya: %44, Çorum: %30

⁹⁸1973 Seçimlerinde AP’nin aldığı oy oranları: Maraş: %17, Sivas: %16.9, Malatya: %13, Çorum: %19

⁹⁹1973 Seçimlerinde MSP’nin aldığı oy oranları: Maraş: %26, Sivas: %25.7, Malatya: %19, Çorum: %21

¹⁰⁰ 1973 Seçimlerinde MHP’nin aldığı oy oranları: Maraş: %5, Sivas: %4.5, Malatya: %1, Çorum: %2

¹⁰¹ 1977 Seçimlerinde CHP’nin aldığı oy oranları: Maraş: %34, Sivas: %42.9, Malatya: %52, Çorum: %36

¹⁰² 1977 Seçimlerinde AP’nin aldığı oy oranları: Maraş: %26, Sivas: %23.5, Malatya: %17, Çorum: %37

¹⁰³ 1977 Seçimlerinde MHP’nin aldığı oy oranları: Maraş: %15, Sivas: %13.2, Malatya: %9, Çorum: %12

MHP'ye artı oy olarak geçmiştir¹⁰⁴. Oy oranlarındaki böylesine değişimi Ertan (2017), geleneksel küçük üreticilerin, yaşanan sanayileşme sürecine karşı tepkisinin radikalleşmesi olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu radikalleşmenin kurbanı da Alevi kimliğini taşıyan toplumsal kesimlerdir. Şehirlerin birbirine benzer eğilimleri bu dört şehirde yaşanan saldırıları açıklamada faydalı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Alevilerin sol ideoloji ile özdeşleştirilmesi ve MHP'nin 1977 seçimlerinde gücünü artırması da saldırıları anlamada önem arz etmektedir. (Ertan, 201: 143-144).

Çalık'ın (1995:131-149 akt. Ertan: 2017:144) Gümüşhane ilinde MHP seçmen tabanı üzerine yaptığı çalışmada, MHP'nin kendi seçmen kitlesini harekete geçirmede Aleviler ve sol ideoloji arasındaki yakınlaşmayı, özdeş tutulmayı kullandığını iddia etmektedir. Çalışma kapsamında Çalık'ın görüştüğü ülkücülerin büyük bir çoğunluğu, öğrencilik dönemlerinde solcu öğretmenlerin olumsuz şekilde resmedildiği sonucuna varmıştır. Ülkücülere göre solcu öğretmenler ideal bir Müslüman olarak kabul edilmemektedir. Çünkü solcu öğretmenler Ramazan aylarında oruç tutmamakta ve namaz kılmak gibi İslami değerlerle alay etmektedirler. Deneklerin solcu öğretmenleri fiziksel olarak 'ağızlarına dolan koca bıyıkları' şeklinde betimlemesi de onların, Alevi kimliğini taşıyan kesimlerin bıyık bırakma biçimine benzettiklerini göstermektedir. Ülkücülerin solcu öğretmenleri tanımlama şekillerine bakıldığında solcuları, Alevilerle özdeş tuttukları görülmektedir.

1970'li yıllarda ülkücüler için solculuk, ateistlik, hainlik, komünistlik ve Alevilik aynı anlamlara gelebilen kavramlar olarak kullanılmıştır. Var olan bu algıyı ise MHP politik söylemleriyle pekiştirmektedir. 1977'deki seçimlerde nüfus yoğunluğu Sünni ve Alevilerden oluşan heterojen şehirlerde MHP'nin oy oranını artırdığı görülmüştür. Nüfustaki bu heterojenlikten doğabilecek mezhepsel ve etnik gerilimler MHP için oy oranını artırmada potansiyel oy kaynağı olarak görülmüştür. Aynı zamanda MHP, mezhepsel ve etnik gerilimlerin neden olacağı sıkıyönetimin ilan edilmesi durumunda politik kararlar aşamasında ideolojik olarak kendi etkinlik alanını, gücünü artırabileceğini planlamıştır. 1978 yılında Ecevit'in başbakanlığı döneminde, Sünni Müslümanların solcu Alevilere karşı harekete geçmesi, MHP'nin siyasi stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. Siyasi tercihleri bir olan ve mezhepsel farklılığı olan Çorum-Gaziantep-Erzurum

¹⁰⁴ 1977 Seçimlerinde MSP'nin aldığı oy oranları: Maraş: %15, Sivas: %14, Malatya: %20, Çorum: %8

bölgeleri ise MHP'nin bu stratejisini pratiğe geçirme alanı olmuştur (Laçiner, 1978; Bora ve Can, 1991).

Aşırı dinci, sağcı ve ülkücü grupların başlattıkları bu olaylar öncesinde planlama ve hazırlık yaptıkları daha sonraki incelemelerde ortaya çıkmıştır. Olaylar patlak vermeden önce bu bölgelerdeki Sünni ve sağcı kesimlerin can ve mal güvenliğinin sağlanması için nüfus sayımı gibi bahanelerle Alevi ve solcuların evleri ve mülkleri işaretlenmiş, bu suretle saldırı anında hedef alınacak haneler belirlenmiştir. Bu bölgelerdeki sağcı ve Sünni grupların olayları başlatmak için kullandıkları provakotör iddialar, camilerin bombalanması, namus ve dini değerlerin Alevi ve solcular tarafından yok edilmek istendiği yönündeki propagandalardan oluşmaktadır. Maraş katliamında olduğu üzere bu propagandalara devletin resmi din görevlilerinin destek vermesi de inandırıcılığı fazlasıyla artırmaktadır (Birand, vd. 1999: 105).

MHP'nin bu şehirlerde uygulamaya koyduğu stratejiyi 'MHP'nin gerilim stratejisi' olarak tanımlayan Massicard (2017:64), MHP'nin bu gerilim stratejisi ile 1978 sonunda Ecevit hükümetini düşürmek ve ülkedeki çatışmaların iç savaşa neden olacak duruma getirerek kontrol edebileceği bir askeri müdahaleyi zorunlu kılmayı amaçladığını iddia etmektedir. Alevilere yönelik saldırılara bakıldığında da bu sırasıyla Malatya, Sivas, Maraş ve Çorum gibi MHP'nin oy potansiyelinin çok olduğu ve belli bir seçmen tabanına dayandığı illerde gerçekleştiği görülmektedir.

Ataay (2022) da sağ partilerin, orduda sağ eğilimin hâkim olmasından dolayı sıkıyönetim kararının kendi yararına olacağına inandıklarını iddia etmektedir. Çünkü, 12 Mart döneminde ordu içerisinde yapılan tasfiyeler, sağ görüşün baskın olmasını sağlamıştır. Bu sebeple de sağ partiler, ülkedeki gerginlik ve çatışmaların arttırılarak hükümeti sıkıyönetim ilanına mecbur bırakmak çabasına girmişlerdir. Sağ-sol, ülkücü-devrimci çatışmaları giderek Alevi-Sünni çatışmalarına dönüştürülmeye başlanmış, birçok suikast ve siyasi cinayetler yaşanmıştır (Ataay, 2022: 224-225).

Malatya, Sivas, Maraş ve Çorum şehirlerinde Alevi kimliğini taşıyan nüfusa karşı gerçekleştirilen bu saldırılar, aynı zamanda Alevilerin bu dönemde hükümette yer alan siyasi partilerden ve iktidarın ortağı olan CHP'den şüphe duymalarına ve CHP ile aralarına mesafe koymalarına neden olmuştur. Maraş saldırısından sonra Alevi milletvekilleri (CHP'li) hükümeti eleştirmiş ve meclis çoğunluğundan çekilmeyi düşünmüşlerdir. Ancak sağcılar bundan yararlanacağı düşüncesi üzerine

vazgeçmişlerdir. Ama ülkede sıkıyönetimin ilanını talep etmişler ve Ecevit de İstanbul ve Ankara dahil olmak üzere on üç ilde geçerli olan sıkıyönetim kararını onaylamıştır. Yaşanan olaylardan sonra 1978’de sıkıyönetimin ilan edilmesi 1980 darbesine giden süreci başlatmıştır (Massicard, 2017:65). Daha sonrasında Ecevit ve Demirel’in yaşanan bu olaylarda, ordunun, askeri müdahalesine zemin hazırlama amacıyla olduğuna dair açıklamalar yapmışlardır. Ki Orgeneral Kenan Evren’in de bu iddiayı doğrulayan açıklamaları olmuştur (Ataay, 2022: 225).

Madımak Olayı’nın ve sonraki yıllarda yaşanan terör olaylarının, suikastların, dini tarikatların gündem olmaya başlaması da 28 Şubat Askeri Müdahalesi’ne zemin hazırladığı iddia edilmektedir (DDK, 2014; Birand ve Yıldız: 2012). Madımak Olayı’nda sağcıların, şeriatçıların Pir Sultan Abdal Etkinlikleri’ne davetle gelen isimlere saldırması ve ‘Kahrolsun Laiklik’, ‘Müslüman Türkiye’ sloganlarının atılması da Cumhuriyet yönetimine karşı saldırı niteliği taşımaktadır. 28 Şubat Askeri Müdahalesi de başta RP’lilerin irticai eylemlerine olmak üzere ülkede yoğunlaşan şeriat tehlikesine karşı gerçekleştirilmiştir.

Kısacası 1970’li yıllardaki olayların hedefinde Alevilerin olmasının sebebi, Alevilerin sol ideoloji ile yakınlaşması ve solcularla özdeş tutulmasından kaynaklanmıştır. Tabii her olayın sonrasında bir askeri müdahalenin gelmesi de tesadüfi değildir. Yukarıda değinildiği üzere mevcut durumlarını değiştirmek ya da konumlarını güçlendirmek isteyen siyasiler, askeri müdahaleyi zorunlu kılmak adına ülkedeki gerginliği tırmandırmaya çalışmışlardır. Olayların saldırı biçimindeki gelişim seyrine bakıldığında da hemen hemen hepsindeki ortak özellik önce sağcı bir politik kimliğe sahip birinin öldürülmesi veya sağ siyasi kesimlere ait bir mekâna silahlı saldırı ile başlamaktadır. Bu kıvılcımla başlayan hareketler, Alevilerin camileri bombaladığı ya da yaktığı iddiaları ile kısa zamanda bir kitle hareketine dönüşmektedir. Bu hezeyanlarla başlayan ve sağcı Sünni kesimleri etkisi altına alan bu olaylar, Alevi nüfusun yoğunlukta olduğu mahallelerde nefret suçlarının işlenmesine ve burada yaşayan vatandaşların şiddet içerikli saldırılara maruz kalmalarına neden olmuştur.

3.3.4. Türk Basınında Aleviliğin Ötekileştirilme Pratikleri

Bireyler ait oldukları toplumun kurallarına göre eylemlerini gerçekleştirmekte ve üyesi oldukları toplumun normlarına uydukları sürece de toplum tarafından kabul görülmektedirler (Karaduman, 2010: 2888). *Bizin* tanımlanmasında önemli bir yere sahip

olan *öteki*, *bizden* olmayanı ifade etmektedir (Kaya ve Kaya, 2019, s. 338). Farklı olanı belirleyen ötekinin nitelikleri, kültürel kodları ait olduğu toplumdan dışlanmanın nedeni olarak da gösterilmektedir. Toplumda benimsenmiş ve kabul görmüş olan kimliksel özelliklere uymayan *öteki*, aykırı bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Karaduman, 2010: 2888; Kundakcı, 2013: 70; Oktar, 2005: 75). Sahip olduğu aykırı özelliklerinden dolayı *öteki*, toplumsal bahçede yetişen yararlı ürünlerin düzenini bozan ve gelişimini engelleyen ayırık otu olarak kabul edilmektedir (Durna, 2014: 151). Dolayısıyla mevcut toplumdaki düzen ve istikrarı sağlayacak olan unsur “*biz*” olarak kabul edilirken, *bizin* karşısında duran *öteki* ise düzen ve istikrarı bozacak unsur olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda *öteki*, toplumdaki zararlı ve tehlikeli kesimi ifade etmekte ve *biz* tarafından olumsuzlanmaktadır (Kundakcı, 2013: 69; Alver, 2008). Ayrıca bireyler, kendilerinin güçlü ve nitelikli olduklarını göstermek adına da karşısında olanları basit bir nedenle etiketlemekte ve ötekileştirmektedir (Aker vd. 2007: 85).

Ötekinin istenmeyişi ve oluşturulması düşmanlaştırma, günah keçisi, şeytanlaştırma, mazlumluk, mağduriyet, linç ve nefret söylemi şeklinde farklı kategorilerde gerçekleşmektedir. Ötekileştirme sadece dinsel ya da kimliksel bir tanımlama ile sınırlanmamakta, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, etnik köken, cinsel yönelim, dinsel, mezhepsel ya da ten rengi gibi çeşitli boyutlara ulaşmaktadır (Brown, 2020: 1; Powell ve Menendian, 2016: 17). Kısacası, *bizin* sahip olduğu özelliklerin dışındaki her türlü farklılık, *öteki* olarak eleştirilmekte ve dışlanmaktadır.

Ötekinin tanımlanması pratik olarak değişiklik de gösterebilmektedir. Ötekiyi sadece mevcut toplumdaki hâkim grup ya da kesimlerin başvurduğu bir pratik olarak görmek yanlıştır. Zira toplum içerisinde hâkim olmayan grup ya da kesimler de baskın gruba karşı, kendilerinden olmayanı ötekileştirme eğilimini gerçekleştirebilmektedir. Tarih boyunca da *biz* ve *öteki* sürekli olarak kendini yenilemektedir (Öztekin, 2015: 926).

Öteki, diğeri ile olan ilişkinin belirlenmesinde rol oynamaktadır (Özensel, 2020: 369). “*Biz*” olarak tanımlanan kategorizasyonun dışında varlığını gösteren ve bu sınıflandırmaya uymadığı için dışlanan kesim “*öteki*” olarak kabul edilmektedir (Öztekin, 2015: 926). *Bize* benzemeyen özelliklerinden dolayı ayrımcılığa uğrayan ve dışlanan kesimler, sadece sölemsel ifadeler ile dışlanmamakta sosyal yaşam içerisinde de ötekileştirilmektedir (Dondurucu, 2018a: 1378). Türkiye’de Roman olmak birçok kişinin hayatında birer damga görevi görmekte ve toplumsal hayattan dışlanma sebebi

olmaktadır. Romanları belirleme adına kullanılan ‘çingene’ tanımlaması da Roman olmayanlar için bir hakaret olarak kabul edilmektedir. Farklı cinsel tercihi olanlar da sosyal hayattan dışlanmaktadır. Öteki olarak kabul edilen eşcinseller, bize göre sapkın, ahlaksız, çocuklar için kötü örnek olarak kabul edilmekte ve fiziksel şiddete dahi maruz kalabilmektedir.

Alevilerin sahip oldukları kültürel ve inançsal farklılıklarını savunmaları birçok kesim tarafından tehdit olarak algılanmakta ve eleştirilmektedir. Alevilerin kendi özelliklerini korumasını diğer kesimler için bir tehditten ziyade Alevilerin yaşam çılgınlıkları gözıyla bakılması gerektiğini savunan Sambur (2009: 96), Alevilerin yeni bir yer edinme arayışında değil sadece kendi kimliklerini, benliklerini özgürce yaşamak istediklerini gösterdiğini ileri sürmektedir. Aleviliğin İslam dinine ait bir mezhep olmama iddiası, zamanla daha başka bir boyut kazanmış, Aleviliğin ateizm ile ilişkilendirilmesine yol açmıştır. Ancak Aytaş’a (2010: 26) göre Aleviliğin İslam dışı olduğuna dair yorumlamalar Alevilik inancı içindeki Hz. Ali ve ehlibeyt sevgisi, Allah’a iman, Hz. Muhammed’in peygamberliğini kabul etmeleri, ahirete ve Kuran’a inanmaları ayrıca cem ibadetlerinde Kur’an ayetlerinin okunması gibi birçok eylemler ile çürütülmektedir. Aynı şekilde cem erkânında kadın erkeklerin beraber olması da Aleviliğin eleştirilen bir diğer yönünü oluşturmaktadır. Ancak bu eleştiri de Aytaş’a (2010) göre sağlam temeller üzerinde bulunmamaktadır. Çünkü Alevilik inancında eline, diline ve beline sahip çıkmak temel ahlaki prensip olarak kabul edilmektedir. Bu anlayış ile zina yapmak, başkalarının namusuyla oynamak gibi olumsuz eylemler en baştan yasaklanmaktadır (Aytaş, 2010: 27).

Alevilere karşı yaygın önyargılardan en bilineni ise “mumsöndü olayı”dır. Cem erkânında çerağcı ateşi yakmakta ve yakılan bu ateş, yaşamın canlılığını sembolize etmektedir. Bu sebeple de Aytaş (2010), mum yakma gibi bir eylemin gerçekleşmediğini ve yakılan ateşin amacının ise Nur Suresi 35. Ayete dayandırıldığını iddia etmektedir: *“Allah-u Teâla göklerin ve yerin nurudur. Nurunun örneği, içinde güzel bir çerağ bulunan lamba gibidir. O çerağ ise bir kandil içindedir. O kandil ise sanki birinci gibi yıldızdır. Doğusu ve batısı olmayan bir kutsal zeytin ağacından tutuşturulmaktadır. Onun yağı öyle bir yağ ki ateş dokunmasa bile etrafına ışık verir.”* Çerağın yaktığı ateşi söndürmesi de mum söndü gibi çirkin bir önyargıya neden olmaktadır. Aslında ateşin söndürülmesi cem erkânının bitmesine dair sembolik bir işaretten ibarettir. Bu tarz

olumsuz benzetmeler aslında Alevilerin yaptıkları cem erkânı hakkında eksik, yetersiz bilgilerden kaynaklanmaktadır (Aytaş, 2010: 26-27).

Karslı'nın (2013: 111) 2013 yılındaki çalışmasında Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesinden seçtiği Türk, Çerkes, Çeçen, Alevi Gruplar ve Abdalların yer aldığı 470 kişiden oluşan denekler ile yaptığı görüşmelerde Alevilere yönelik sosyal mesafe tutumunu ölçmeye çalışmıştır. Çalışmada sosyal mesafe tutumunu belirleyen kriterler olarak, yemeklerini yemek, çocukların evlenmesine razı gelmek, evlilik tercihleri ve sır paylaşmak seçilmiştir. Yapılan çalışmada Alevilere karşı sosyal mesafe yakınlığı en çok düşük ve cenaze törenlerinde ortaya çıkarken, Alevilerin kestikleri kurbanları veya yaptıkları yemekleri yememek, kız alıp vermemek sosyal mesafe uzaklığını ortaya çıkarmıştır. Ancak Aleviler, diğer kesimlerin kestikleri kurbanları veya yaptıkları yemekleri yemeyi sorun etmemektedir.

14 ilde gerçekleştirilen alan araştırmasında açık ve kapalı sorulardan oluşan ve yüz yüze görüşme tekniği ile toplam 252 Alevi ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş olan Türkiye'de Alevi Olmak (2010) isimli çalışmada, Alevilerin toplumun hangi alanlarında ve nasıl ayrımcılığa maruz kaldıkları ve ötekileştirildikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında Alevilerin ayrımcılığa maruz kaldığı on altı alan belirlenmiştir. Bu alanlar çalışmaya katılan Alevilerin ifadeleri ile şu şekilde sunulmaktadır (Erdemir, vd. 2010; 30-234):

1. **Gündelik Yaşamda Ayrımcılık:** *“Götürdüğüm kurban etlerini ve aşureleri çöpe attıklarını duyduğumda çok üzülmüştüm. Alevi olduğumdan, elimin değdiğinin yenmeyeceğini söylediler...”*
2. **Eğitimde Ayrımcılık:** *“Öğretmenlerimiz her yönden horluyorlardı. Pis Alevi diye. Bütün öğretmen ve öğrenciler yapmıyordu. Ama sen ona müdahale edemiyorsun gücün yok. Sen sünnetli misin, değil misin? Gavur musun? Hakaret ederlerdi”.*
3. **Okulda Ayrımcılık:** *“Yalnızlık hissediyordum, 1-2 arkadaşım vardı, diğerleri hep bizimle ilgili kötü kötü şeyler yapıyorlardı. Alevilikle ilgili. Alevilerin çok gezdiğini. Dinsiz, bize Allah'a inanmıyor diyorlardı. Çok kötü şeyler söylüyorlardı, herkesle yatıp kalktıklarını söylüyorlardı.”*
4. **Zorunlu Din Dersi:** *“Şimdi din dersi sadece kendi Hanifi ve mezhebini söylüyor. Yani diğer dinlerle ilgili bişey söylemiyor. Bir de din derslerden sadece bu dinin üstün olduğunu. Yani İsa'nınki, Musa'nınki, yani diğer dinler de var. Anadolu'da mezhepler tarihine baktığımızda Anadolu'da yaşayan Anadolu Alevileri var,*

Caferiler var. Bunları da bir şey almıyor. Yapılan yardımlar da sadece bunlarla ilgili. Yani çalışmalar da bunlarla ilgili. Yani Diyanet Başkanlığı sadece bunlarla ilgili çalışmalar yapıyor. Diğerleriyle ilgili hiç bir çalışması yok. 100 bin tane çalışanı olduğu söyleniyor. Bir tane çaycı dahi bulamazsın o kurumda, hepsi aynısı. Onun için biz yani laik sistemde bunun kalkmasını istiyoruz”

5. **Ramazan Ayı Öncesi ve Boyunca Ayrımcılık:** *“Çok. Çok. Çok. Mesela sene 77’de Maraş’ta akşam ezanına 5 dk. mı 10 dk mı kala Sütçü İmam diye bir çeşme var. Ordan su içmek istedim. Suyu aldım. Yanıma iki kişi geldi. Nerdeyse döveceklerdi. Sen nasıl olur da suyu içersin. Sen oruç tutmıydın diye. Orda benim arkadaşım geldi, bu hasta zaten engelli dedi. Bu oruç tutmuyor dedi. Ya olur mu Müslüman ülkesinde oruç tutulmaz mı dedi.”*
6. **İş Yaşamında Ayrımcılık:** *“Hastanede görevliydim. Bir doktor arkadaş tavşan yer misin diye soru sordu. Ben de yemem dedim. Nöbete kalıyorduk, Bana bir ayda 14 nöbet yazdı. Nöbetimizin biri 36 saattir. Anestezide görevliydim, hastaneden eşime mektup yazmak zorunda kaldım, 3 gün eve gidemedim.”*
7. **Kamu Hizmetlerine Erişimde Ayrımcılık:** *“Tabi şimdi, burada örneğin yaşadığımız yerde daha çok mahalleler yoğunlaşmıştır, Aleviler- Sünniler diye. Mesela Alevilerin daha çok yoğun olduğu mahallere hizmet daha az, Sünnilerin yoğun olduğu mahallelere hizmet daha fazla gider. Daha temizdir, daha bakımlıdır, daha düzenlidir...”*
8. **Engellilik Temelinde Ayrımcılık:** *“Kaldırımlar düzgün değil, sanki engelliler yeniymiş gine daha yeni yeni bir şeyler yapılıyor. Merdiveniyle hiçbir yere ulaşamayan insan bütün ayrımcılıklara maruz kalır. Zaten onun dışarı çıkmasını engellemişiz, başka ne yapabiliriz ona.”*
9. **Çoklu Ayrımcılık:** *“Yani ailem olsun, sürekli aynı şeyler demin de dediğim gibi. Kürt-Türk bu tür şeyler oluyor. Alevi, Kürt, Türk, Doğulu bu tür şeylerle karşılaşıyoruz. İster istemez çalıştığımız ortamda olsun, dışarıda olsun, komşularda olsun bu tür konuşmalara mutlaka maruz kalıyoruz.”*
10. **İnanç Temelli Ayrımcılık:** *“Çok kaldım ben. ... Ben nerde o zaman ilkokul mezunları memur oluyordu. Ben ne zaman sınav olduysa kaybetmedim. Yazılı sınav kaybetmedim. Hep masa başında kaybettim ben. Çok kaldım. ... Tabi tabi torpil bir de bizim Alevi- Bektaşî olmamızdan kaynaklı. ... Toplum arasında sorun çıkmadı ama benim iş hayatımda devlet sektöründe iş bulmamı çok engelledi. Çok engelledi çok. ... Çok engellendim. ...”*

- 11. Siyasi Görüş Temelli Ayrımcılık:** *“Yurt görevlisinin birinin dağıttığı kitabın en arka sayfasında Ceyhan Barış Kumbar arkadaşın ismi, bana getirdi. En arka sayfasındaki ayrımcılık listesini okudum. İşte o kitapta diyor ki “Komünistleri öldürün, Alevileri yok edin, şunu yok edin yani o kategorinin içine bi şekilde girersiniz fark etmiyor devrimci olmanız olmamanız. Bu Türkiye’deki eğitim hayatımda karşılaştığım ayrımcılık çizgisinden bir tanesi budur yani.”*
- 12. Ramazan Ayında Ayrımcılık:** *“Siz Müslüman değimsiniz burası Müslüman bir ülke niye oruç tutmuyorsunuz, kafir misiniz, vs.vs”;*
- 13. Cinsiyet Kimliği Temelli Ayrımcılık:** *“Tabiki kaldım. Ben emlakçiyim. Birçok erkeğin yapamadığı işi, yapıyorum. Daha aktif, daha zekice yapıyorum. Tabi buna sahip olmayanlar, gene eğitime getirecem, eğitim düzeyi düşük olduğu zaman bir kadının emlakçılık yapmasını içlerine sindiremiyorlar. Başarılı olmasını sindiremiyorlar. Kadın olarak birini ev göstermek için arabaya binip gittiğimde benim arkamdan birçok şey konuştuklarını duydum. ... Çok kapalı türbanlılar geldikleri zaman benim Alevi olduğumu öğrendiklerinde çekimser kaldıklarını gördüm. Bizimle alışveriş yapmak istemediklerini biliyorum. Bahaneler uydurarak gittiler. Nerelisin diye soruyorlar Tunceliliyim diyince potansiyel suçlu ouyorum. Çok açıklama yapmama gerek kalmıyor.”*
- 14. Askerlikte Ayrımcılık:** *“Babam aynı şeyi yaşamış askerde. Ona da sormuşlar mum söndü olayını. Diğer arkadaşına şey yapmış, sen Alevi misin diye sormuş arkadaşısı. Bir gün beni de götür, bakalım bana hangi hatun düşer demiş arkadaşısı. Babam müdahale etmiş buna ve kavga etmişler.”; “Abim yaşamıştı. Ankara Mamak’ta askerlik yapmıştı. Arif Sağ dinliyor diye dayak yemişti komutanından, sen nasıl Arif Sağ dinlersin sen kafir misin diye. Hatta hastanede diye bana telefon gelmişti. Komik değil ama öyleydi yani.”*
- 15. Cinsel Yönelim Temelli Ayrımcılık:** *“İş hayatımda ben değil de bayan olarak evet. Mesela seni terfi etmezler ilk. Seninle aynı odada çalışan arkadaşların var önce erkekleri terfi ederler.”*
- 16. İbadethanelere İlişkin Ayrımcılık:** *“Getirmeyin cenazenizi, işte siz camiye namaz kılmaya gelmiyorsunuz ölünüzü niye getiriyorsunuz. Getirmeyin biz istemiyoruz. Halen de bu var. Mesela sela cemevinde okunmuyor, camide okunuyor. Biz camiye anons veriyoruz. Diyorlar ki işte falan kişi ölmüş cenazesi yarın saat ikide cemevinde değil, evinde kaldırılacak, cemevinde demiyor hatta söylemiyor. ...”*

Alevilerin toplumsal hayatın sosyal, gündelik hayat, ekonomik ve politik arenalarda yaşadıkları ayrımcılığı temel alan pek çok akademik çalışmalar bulunmaktadır¹⁰⁵. Ancak basında ötekileştirme pratiklerinin politik alanda yoğunlaştığı akademik çalışmalar diğer alanlara nazaran daha azdır.

Parlak ve Tunçer (2015) “‘Söylemsel Hapishane’de Damgalı Bir Kimlik: Yazılı Basında Aleviler” isimli çalışmalarında Alevi kimliğinin halihazırdaki ve yeni damgalamalar aracılığıyla nasıl şeytanlaştırıldığını Cumhuriyet ve Yeni Akit gazeteleri üzerinden Dersim tartışmasına ait olan 45 köşe yazısı ile incelemişlerdir. Çalışma sonucunda elde ettikleri bilgiler ise Türk basınında Alevilerin nasıl ötekileştirildiğine dair bilgileri sunmaktadır.

Yeni Akit Gazetesi’nde ‘Alevilerin değişmezliği’ tanımlaması Dersim’den de geriye giderek Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim çatışması üzerinden gerçekleşmektedir: “Aleviler isyancı ve dinsizdir.” Ayrıca Kamer Genç’in alkolik, kadın düşkünü ve sünnetsiz olarak tanımlanması ile gazete, bütün Alevileri kapsayan bir şekilde damgalama yapmaktadır. Aslında olan 1980 Türk sağ düşüncesinde oluşturulmuş Alevilere yönelik bir kalıp yargının sonucudur. Buna karşılık Cumhuriyet Gazetesi’nde İslamcılarının ‘yobaz

¹⁰⁵Arı, Y. (2011). Kahta Yöresi Alevilerinde Dini ve Sosyal Hayat: Bağlar Mahallesi ve Ortanca Köyü Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Diyarbakır.

Arı, Y. (2019). Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik -Adıyaman Örneği. Yayınlanmış Doktora Tezi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kayseri.

Arı, Y. (2020). *Değişim Sürecinde Alevilikte Dini Otorite (Adıyaman Dedeleri Örneği)*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Arı, Y. (2022). Öteki’nin Algılanışı: Alevilik ve Aleviler, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı: 104, 399-414.

Alacahan, O. Ve Duman, B. (2011). Dışlanma, Ayrımcılık, Mezhep ve Etniklikler Arası Eşitsizlikler, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: XIII, Sayı:1, 1-29.

Çobanoğlu Y. - Demir, M. C. (2018). “Tunceli’de “Öteki” Olmak: “Öteki”nin, “Ötekisi”ne Bakışı Üzerine Bir Alan Araştırması”. *Turkish Studies*, Vol: 13/18, (Summer). Yıl:2018, 509-524. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14082>

Çobanoğlu Y. - Demir, M. C. (2018). “Tunceli’de “Öteki” Olmak: “Öteki”nin, “Ötekisi”ne Bakışı Üzerine Bir Alan Araştırması”. *Turkish Studies*, Vol: 13/18, (Summer). Yıl:2018, 509-524. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14082>

Uyanık, Z. - Kala, A. (2012). “Ardahan ili Alevilerinde Kendini Tanımlama, İbadet Ve Öteki Algısı”. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 52, Yıl: 2012, 109-144.

Gölbaşı, H. Ve Mazlum, A. (2010). Çatışma Odağında Alevi-Sünni İlişkileri ve “Öteki” Algısı, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:7, Sayı: 2, 320-345.

Yağbasan, M. Ve Öztürk, A. (2016). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Alevi-Sünni Dikotomisi: Tunceli ve Elazığ Örneği, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 175-196.

Yapıcı, A. “İçimizdeki Öteki: Kimlik ve Ön Yargı Kısılacında Sünni Alevi İlişkiler”. *Dem Dergi*, Sayı: 6/2 Yıl: 2009, 52-59.

ve gerici' olarak tanımlandırılması da İslamcılara yönelik bir damgalamadır (Parlak ve Tunçer, 2015: 395).

Gazetelerin haber sunumlarındaki konulara göre de kullandıkları dil değişmektedir. Yeni Akit Gazetesi, dinsel, kültürel ya da sosyal farklılıklara dair konularda Alevileri açıkça damgalamaktan kaçınmamakta ve Alevileri; isyankâr, muhalif, sapkın, alkolik, düzen bozucu, ahlaksız, Sünnilere düşman öteki şeklinde ötekileştirmektedir. Özellikle Kamer Genç üzerinden yapılan sünnetsizlik vurgusu, dinsel kimlik açısından Aleviliği ötekileştirmektedir. Aynı zamanda Parlak ve Tunçer (2015) bu söylemin Dersimli Alevi Kürtlere yönelik bir şüpheye işaret ettiğini iddia etmektedir: 'Dersimli Aleviler Ermeni olabilir.'. Çünkü erken Cumhuriyet dönemine bakıldığında ulusal kimliğin bileşenleri etnik olarak Türklük, dinsel olarak İslam ve mezhep olarak Sünnilik olduğu görülmekte ve bundan dolayı da Aleviler bu tanımlamanın dışında kaldığı için ötekileştirilmektedir. Alevileri kadın düşkünlüğü, sünnet, alkol ya da utanmazlık gibi betimlemeler ile tanımlamaları, Alevileri sosyal açıdan değersizleştirmekte, insandışılaştırmaktadır. Ayrıca dinsel açıdan Müslüman ve etnik açıdan Türk olmamalarından dolayı ötekilik kategorilerinde dönmeliğe uygun biçimde Aleviler, müphemleştirilmektedir (Parlak ve Tunçer, 2015: 396-412). Parlak ve Tunçer (2015:427), Aleviliğin devletin bekasına hizmet edecek şekilde ve sosyopolitik duruma uygun yeniden tanımlanan araçsal bir kimlik olarak kullanıldığını iddia etmektedir. Bu durum da sosyopolitik bağlamın haberlerin sunumundaki etkisini göstermektedir.

Işık (2011: 201) "Türk Basınında Alevi ve Alevilik Algısı Üzerine Bir Çalışma" isimli makalesinde 01.01 – 30.04. 2011 tarihleri arasında Hürriyet, Sabah, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinde Alevilerle ilgili çıkan haberlerin sunum biçimleri incelenmiştir. Işık (2011:217) da benzer şekilde Alevilerle ilgili haberlerin sunumunda politik, ideolojik, ekonomik gibi birçok etkenin rol oynadığını iddia etmektedir. 6 Mart 2011 tarihinde İzmir Gündoğdu Meydanı'nda gerçekleştirilen Alevi Dernekleri'nin mitingi, Türk basınında farklı şekillerde duyurulmuş hatta duyurulmamıştır. Zaman ve Sabah gazeteleri haberlerinde mitinge yer vermez iken; Hürriyet Gazetesi "Gündoğdu'da 60.000 Alevi" başlığı ile ilk sayfanın en altında küçük bir resim ile sunmuştur. Cumhuriyet Gazetesi ise "Demokrasi Mitingi" başlığı ile Hürriyet Gazetesi'ne nazaran daha geniş bir alanda İzmir Gündoğdu Mitingi'ni sunmuştur.

Sosyopolitik bağlamın haberin oluşmasında etkin rol oynamasının yanı sıra gazetelerin sahip oldukları ideolojik söylemler de haberin sunulmasında önem arz etmektedir. Özkan Kutlu ve Bekiroğlu (2011) “Türkiye Yazılı Basınında Alevilerin Temsili: 7. Alevi Çalıştay Haberlerinin Söylemi” isimli çalışmalarında on yedi gazetenin, çalışmaya ilişkin haberleri nasıl sunduklarını incelemişlerdir. Sol çizgide kabul edilen Cumhuriyet Gazetesi, çalıştayın Alevileri temsil etmediğini ve onların çıkarlarına tam anlamıyla hizmet etmediğini iddia ederek hükümeti de eleştiren bir şekilde haberlerini sunmuştur¹⁰⁶. Sağ çizgide kabul edilen Yeni Şafak Gazetesi bu Çalıştay, Aleviler için bir kazanım olarak değerlendirmekte ve haberlerini olumlu şekilde sunmaktadır¹⁰⁷. Ayrıca çalışmada Aleviliğin, İslam’ın bütünleştirici yapısına uygun konumlandığında ‘ideal tasarım’ veya ‘kabul edilebilirlik sınırları’ içinde varlık gösterebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak Alevilerin isteklerinin, çoğunluktaki Sünnilerin huzurunu ve düzenini bozabilecek bir tehdit unsuru olarak da algılandığı unutulmamalıdır (Özkan Kutlu ve Bekiroğlu, 2011: 924-940).

Sonuç olarak, Aleviler toplumsal kurumların birçok alanında dinsel, etniksel, politik ya da sosyal ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Hükümetler tarafından da devletin bekasına uygun olarak politikalarda ötekileştirilmektedir. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Sünni kesime karşılık Aleviler ister mezhep ister yaşam tarzı ister inanç olarak kabul edilsin farklı oldukları için düzen bozucu olarak görülmekte ve ötekileştirilmektedirler. Alevilerin sosyal hayatta karşılaştıkları ötekilik, basında da öteki olma durumunu sürdürmektedir.

¹⁰⁶ *Alevileri yok sayan çalıştay* (Cumhuriyet - 29.01.2010)

¹⁰⁷ *Alevi tarihinde bir kazanım* (Yeni Şafak - 29.01.2010)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

CUMHURİYET VE TÜRKİYE GAZETELERİNİN MADIMAK OLAYINA İLİŞKİN HABERLERİNİN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ

Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin olayın yaşandığı 1993 Temmuz ayı ve iki anma dönemi olan 1994 ve 1995 Temmuz ayları içerisindeki haberleri incelenmiştir. Çalışmaya ait veriler, İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nde fotoğraflanarak elde edilmiştir. Gazetelerin olayı tanımlamasında ve olayda kendilerini konumlandırmasına uygun olarak haber sayılarının arasında büyük fark gözlemlenmektedir. Cumhuriyet Gazetesi en başından itibaren yaşanan olayı “katliam” olarak duyurmakta ve “can kırımını, kıyım” tanımlamalarını kullanmaktadır. Ayrıca ölen otuz yedi kişi için de “yakılarak katledilen otuz yedi kişi” ifadesini kullanmakta ve bu ifadeye hemen hemen her haber girişinde ve metinlerinde yer vermektedir. Buna karşılık Türkiye Gazetesi yaşanan olayı basit bir nitelendirme ile ‘Sivas Olayları’ şeklinde tanımlamakta ve ölen kişiler için “çıkan yangın dumanından ölen otuz beş kişi” ifadesini kullanmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi olayın taraflarını “gerici, aşırı dinciler” olarak nitelendirdiği şeriatçılara karşı “kurban” olarak nitelendirdiği Aleviler olarak kabul etmekte ve kendisini “Alevilerin” yanında taraf olarak konumlandırmaktadır. Anma dönemlerindeki haberler incelendiğinde ise gazetenin, taraf olmaktan da öte ölen kişilerin adeta avukatıymışçasına haberler yaptığı ve özel sayfalar oluşturduğu görülmektedir. Türkiye Gazetesi ise kendisini “öfkeli kalabalık”ın yanında taraf olarak konumlandırırken öteki konumuna “dinsiz” olarak nitelendirdiği Aziz Nesin’i koymakta ve bu tutumunu anma dönemlerine ilişkin haberlerinde de sürdürmektedir.

Olayı katliam olarak duyuran Cumhuriyet Gazetesi biz olarak sahip çıktığı olayı dokuz gün boyunca sürmanşetten vermektedir. 1993 Temmuz ayı içerisinde yüz yetmiş haber, 1994 Temmuz ayı içerisinde kırk dokuz ve 1995 Temmuz ayı içerisinde yetmiş dokuz habere yer vermektedir. 1993 yılında Türkiye Gazetesi, ötekinin tahriklerinden dolayı yaşanan olaya ilişkin haberlerini ilk dört gün sürmanşetten vermektedir. 1993 Temmuz ayı içerisinde gazete toplamda, yirmi yedi haberde olaya yer vermektedir. İlk anma yılı olan 1994 Temmuz ayı içerisinde gazete, olaya yalnızca iki haberde yer verir iken 1995

yılında beş haberde yer vermektedir ki bu beş haberden dördü Aziz Nesin'in ölümüne ilişkin haberlerden oluşmaktadır.

İki gazetenin haber sayıları arasındaki orantısızlıktan dolayı bu çalışmada 1993 Temmuz ayı içerisinde olayın ortak sürmanşetten verildiği ilk dört gün (3-4-5-6 Temmuz 1993) temel alınmaktadır. İlk olarak 3/4/5/6 Temmuz 1993 yılındaki haberler sunulmakta ve sonrasında incelenen süreçteki haberler incelenerek belirlenen temalar altında Alevilik kimliğinin biz ve öteki olarak sunumu açığa çıkarılacaktır. 1994 Temmuz ve 1995 Temmuz aylarında ise iki gazetenin haber sayılarındaki eşitlik sağlanmak istenmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'nin farklı olarak oluşturduğu özel sayfalara ve tanımlamalara da eleştirilerde değinilmektedir. Ayrıca gazetelerin olayı tanımlamada kullandıkları 'Sivas Olayları' ve 'Sivas Katliamı' adlandırmalarına karşılık, tarafsızlığı sağlamak adına, yaşananlara ilişkin genel bilgilerin sunumunda 'Madımak Olayı' betimlemesi kullanılmaktadır. Sivas Olayları ve Sivas Katliamı tanımlamalarının geçtiği ifadeler, gazetelerin olaya ilişkin değerlendirmelerini kapsamaktadır.

Haberlerin analiz kısmı Van Dijk'in yöntemine göre makro ve mikro yapıya incelenmektedir. Öncelikle 3/4/5/6 Temmuz 1993 tarihlerindeki haberler, makro yapıya uygun şekilde ele alınmaktadır. Başlıkların, spotların ve haber girişlerinden oluşan tematik analiz yapıldıktan sonra olayın işleniş biçimi, habere kaynaklık eden unsurların yer aldığı şematik analiz yapılmaktadır. Daha sonrasında ise haberlerde yeniden işlenen söylemlerin ortaya çıkarılmasını kolaylaştırılan mikro analiz yapılmaktadır. Gazetelerin haberleri sunma biçimleri incelendiğinde belli temalar ortaya çıkmakta ve bu temalar üzerinden haberlerin mikro analizi yapılarak gazetelerin ötekileştirmeye ait pratikleri ortaya konulmaktadır. Türkiye Gazetesi'ndeki "tahrik" vurgusuna karşılık, Cumhuriyet Gazetesi "kışkırtma" kelimesini tercih etmekte ve olayı "katliam" olarak haberlerine yansıtmaktadır. Olaydaki tarafların belirlenmesinde ise Türkiye Gazetesi tarafları "öfkeli kalabalık ve Aziz Nesin" olarak kabul ederken ve kendini galeyana gelmiş halkın yanında konumlandırmakta iken Cumhuriyet gazetesi tarafları "şeriatçılar ve Aleviler" olarak kabul etmekte ve kendini Alevilerin yanında konumlandırmaktadır. Aleviler, Türkiye Gazetesi'nde öteki olarak suçlanırken Cumhuriyet Gazetesi'nde biz olarak savunulmaktadır. Gazetelerin taraf buldukları kesime uygun olarak da devletin olaya ilişkin tavrını da belirlemektedir. Dolayısıyla incelenen haberlerde kurgulanan ideolojik kodların açığa çıkarılmasında ortaya çıkan temalar, mikro yapıya ait incelemenin başlıklarını oluşturmaktadır: "Tahrik Vurgusu, Katliam Vurgusu, Alevilere Bakış,

Devletin Pratiklerine Bakış”. Her iki gazetenin de iç grup ve dış grupları birbirinden farklılık arz etmektedir. İdeolojik görüş olarak birbirine zıt olan iki gazetenin biz ve ötekileri de aynı şekilde zıtlık göstermektedir. Türkiye Gazetesi’nde Aziz Nesin özelinde Aleviler *ötekileştirilirken*, Cumhuriyet Gazetesi’nde *biz* olarak Alevilere sahip çıkılmakta ve gericiler ötekileştirilmektedir.

4.1. Gazetelerin Makro Yapı Çözümlemeleri

Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin makro yapılarına ilişkin kullandıkları başlıklar, spotlar haber girişleri bu başlık altında incelenmiştir. Ayrıca olayın sunumuna ilişkin gazetelerin hangi kaynaklara başvurdukları ve kullandıkları fotoğraflar da açıklanmıştır. Gazetelerin haber sayılarındaki orantısızlıktan dolayı her iki gazetenin Madımak Olayı’nı sürmanşetten verdikleri 3,4,5,6 Temmuz 1993 tarihlerindeki haberler çalışmaya dahil edilmiştir.

4.1.1. 1993 Temmuz Ayına Ait Cumhuriyet Gazetesi Haberlerinin Makro Yapı Analizi

Cumhuriyet Gazetesi’nin 2 Temmuz 1993 tarihinde yaşananları, ‘şeriatçıların gerçekleştirdiği bir katliam’ olarak tanımladığı ve olaya ilişkin haberlerin sunumunu da bu iddia çerçevesinde şekillendirdiği görülmektedir. Van Dijk’in makro yapıya ilişkin belirlediği tematik ve şematik analizler kategorileri açısından incelendiğinde, Cumhuriyet Gazetesi özelinde göze çarpan detaylar şu şekildedir:

- Tematik analizi oluşturan üst başlık, alt başlık, spot, haber girişleri ve fotoğraflar incelendiğinde Cumhuriyet Gazetesi, olaya ilişkin haberlerinde, kendi ideolojik kurgusuna ve olayın bir katliam olduğu iddiasına uygun bir tematik yapı oluşturmuştur.
 - ‘Sivas Katliamı’, ‘şeriatçı katliam’ tanımlamaları, haberlerin hem başlıklarında hem de haber metinleri içerisinde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Olayı sadece Nesin’in tahriklerine karşı haklı tepki olarak kabul eden diğer yayın gruplarına karşılık Cumhuriyet Gazetesi, olayı ilk andan itibaren şeriatçıların gerçekleştirdiği bir katliam olarak nitelendirmektedir. Ayrıca olayda yaşamını yitirenler için de kullandığı ifadeler, saldırının katliam boyutuna vurgu yapmaktadır: “37 kişinin yakılarak öldürülmesi” şeklindeki ifade, haber metinlerinde yinelenerek olayın vahimlik derecesine dikkat çekmektedir.

- Yaşananları ‘gözü dönmüş şeriatçıların yaptığı katliam’ olarak değerlendiren gazete, olayın taraflarını aşırı dinciler ve Aleviler olarak sunmaktadır. Buna uygun bir şekilde de gazete, haber başlıklarını oluşturmakta ve hemen hemen her başlığında şeriatçı ve katliam kelimeleri birlikte kullanılarak olay, failiyle sunulmaktadır. Bu aynı zamanda da şeriatçıların her haberde ötekileştirilmesi anlamına da gelmektedir.
- Gazete kendini Alevilerin yanında, Nesin’in yanında taraf olarak görmekte ve ötekini de bu kesim karşısında konumlandırmaktadır. Şeriatçıları, aşırı dincileri, sağ kesimi, irticayı haberlerinde öteki olarak kabul eden gazete, aynı zamanda bu olayın sadece Alevilere karşı olmadığını laik Cumhuriyete yönelik de olduğunu iddia etmektedir.
- Haberlerde kullanılan fotoğraflar da biz-öteki karşıtlığını pekiştirmektedir. Nesin’in tahrikin kaynağı olarak gösteren ve öfke dolu fotoğraflarını kullanan basın gruplarına karşıt olarak Cumhuriyet Gazetesi, kendi iç grubu olan Nesin’i ve Alevilerin mağdur ve kurban olarak gösterildiği fotoğrafları kullanmaktadır. Aynı zamanda gözü dönmüş şeriatçılar olarak tanımladığı ötekinin, Madımak Otel’i önündeki saldırgan tavırlarını betimleyen fotoğrafları kullanan gazete, kendi ideolojik yapısına uygun biz-öteki ayrımını gözler önüne sermektedir.
- Şematik analizi oluşturan durum ve yorum bölümlerinde Cumhuriyet Gazetesi, tematik yapısında iddia ettiği, ‘olayın bir katliam ve Alevi-Sünni çekişmesi olduğu’ savına uygun davranmaktadır. Durum bölümünde ana olayın işlenme biçimi, ardalın bilgisi önem kazanmaktadır. Yorum bölümünde ise haber kaynakları ve olay taraflarının olaya ilişkin değerlendirmeler, tepkileri yer almaktadır.
 - Cumhuriyet Gazetesi, ana olayın sunumunu öncelikle Nesin ve etkinliğe katılan aydın, yazarlar ile ölenlerin yakınlarının yani kendi iç grup üyelerinin anlatımıyla gerçekleştirmektedir. Ayrıca gazetenin, o dönemdeki siyasi liderlerin söylemlerine de yer verdiği görülmektedir. Ancak gazete bunu yaparken kendi ideolojik kurgusuna ters düşmeyecek şekilde yapmakta ve haber içerisinde kendi bizini koruyacak şekilde, liderlerin söylemlerini eleştirmektedir.
 - Olayın Alevi-Sünni çekişmesi olduğunu iddia eden Cumhuriyet Gazetesi, önceki dönemlerde Alevilerin maruz kaldığı eylemlere de değinmektedir. Siyasi liderlerce ve onların güdümündeki diğer basın gruplarının, olayın

Nesin'in tahriklerinden dolayı oluştuğu iddiasına karşılık Cumhuriyet Gazetesi, mezhep çatışması iddiası ile tarihsel bağı koruyarak Madımak'ta yaşanan olayın da önceki eylemlerin bir devamı olduğu iddiasını haberlerinde temellendirmektedir. Nesin olmasa da gerçekleşen saldırının yine olacağını iddia eden Gazete, geçmişte yaşananlara haberlerinde yer vererek olaylar arasında benzerlik kurmaktadır.

- Haberlerinde biz/öteki karşıtlığını Aleviler ve Nesin/şeriatçılar üzerinden gerçekleştiren gazete, haber kaynak seçiminde de kendi iç grup aktörlerinden yararlanmaktadır. Bölgedeki Aleviler, saldırıdan kurtulan davetliler, ölenlerin yakınları ve diğer gruplarca suçlu olarak hedef gösterilen Nesin, gazetenin haberlerine iç grup üyeleri olarak kaynaklık etmektedir. Özellikle Nesin, kendisine yöneltilen eleştirilere, suçlamalara karşı kendini ifade etme hakkını Cumhuriyet Gazetesi'nde biz olarak bulmaktadır. Sağ kesimce olayın günah keçisi ilan edilen Nesin, Cumhuriyet Gazetesi'nde övgü dolu sözler ile anılmaktadır. Aynı şekilde gazetenin, olayda yaşamını yitirenler için özel yazı dizileri de oluşturduğu görülmektedir.
- Olayın taraflarından biri olarak gösterilen Aleviler, Cumhuriyet Gazetesi'nde biz olarak kabul edilmektedir. Olayın değerlendirilmesinde ve dava süreçlerinin takip edilmesi adına da Gazete, Alevilerin her zaman destekçisi olmaktadır. Alevi sözcüğünü kullanmaktan çekinenlere karşılık gazete, Alevilik ve Alevilere özel yazı dizileri de oluşturmaktadır.

4.1.1.1. 3 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi

Cumhuriyet Gazetesi, olayların yaşandığı 2 Temmuz 1993 tarihinin hemen ertesi günü yaşananları “*Şeriatçılar ayaklandı*” sürmanşetiyle okuyucularına duyurmaktadır. Verilen manşette göze çarpan önemli ayrıntı ise saldırıları gerçekleştiren grubun, Sivas halkı olarak değil “şeriatçı” olarak nitelenmesidir. Haberin spotunda ise olayların nasıl gerçekleştiğine ve sonucunda nelerin yaşandığına dair bilgiler yer almaktadır. Olayların Cuma namazından sonra aşırı dincilerin Aziz Nesin'e karşı olan tepkisiyle başladığı belirtilen haberin devamında, davetlilerin bulunduğu otelin yakılıp içindekilerin zehirlendiğine ve kentte iki gün sokağa çıkma yasağı getirildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Habere bakıldığında Van Dijk'in belirttiği tematik unsurlara göre hazırlanmış olduğu, haber başlığı ile verilen spotların uyumlu olduğu görülmektedir. Spot içerisinde ise olayın genel özeti verilmektedir. Haber içerisinde “*400 polisin yetersiz*

kaldığı”, “*Sayıları on bine ulaşan*” ve “*Oteli taşıyan göstericilerden 50-60’i*” şeklindeki rakamsal veriler kullanılarak kurulan haberin retorığı ile de haberin inandırıcılığı artırılmaktadır.

Sürmanşetten sonra verilen ve devamının on beşinci sayfada verileceğı belirtilen “*Sivas’ta Katliam: 35 ölü, 60 yaralı*” başlıklı haberin spotunda ise yaşamını yitirenler arasında şair Behçet Safa Aysan, ozan Hasret Gültekin ve Nesimi Çimen’in de bulunduğu ve olaydan sonra Bakanlar Kurulu’nun toplandığı belirtilmektedir. Haberin girişinde ise aşırı dincilerin düzenlenen Pir Sultan Abdal Etkinlikleri’ni bahane ederek ayaklandıkları iddia edilmektedir. Hayatını kaybeden kişilerin isimlerine yer veren haber, Bakanlar Kurulu’nun olağanüstü toplandığını belirtmektedir. Ayrıca haber, tarihsel bir bağlamda ele alınarak Pir Sultan Abdal Etkinlikleri’nin önceden gerçekleşen üç etkinliğine dair bilgiler de sunmaktadır. Haberde verilen spot, haber metnini özetlemektedir. Bu açıdan spotun hem başlık hem de haber metniyle uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Başlıkta ve metin içerisinde ölümlere ilişkin verilen sayısal veriler ile isimler, haberin retorığını oluşturmakta ve inandırıcılığını sağlamaktadır. Ayrıca haberin son kısmında şenliklerin geçmiş tarihiyle ilgili bilgiler de yer almaktadır.

“*Aziz Nesin hedef gösterildi*” üst başlığı ve “*Şiddeti yerel basın kışkırttı*” alt başlığının yer aldığı haberde ise yerel gazetelerin (Bizim Sivas ve Hakikat gazeteleri) Aziz Nesin’in etkinliğe başka bir amaçla geldiğini ve yapılan şenlikleri bir tür dinsizlik propagandası olarak gösterdiğine, Sivas halkının böylesine bir etkinliğe izin vermemesi gerektiğine dair bilgiler yer almaktadır. Verilen bu haberle Sivas halkının önceden etkinliklere karşı kışkırtıldığı ortaya konulmak istenmektedir. Verilen haberde; kullanılan üst başlık, alt başlık, spot ve haber girişinin uyumlu olduğu görülmektedir. Nesin’in hedef gösterilmesini belirten üst başlık, yerel basının olaydaki kışkırtıcı rolünü ön plana çıkaran alt başlık, yerel basın grupların etkinlikleri gününden önce bir tür dinsizlik propagandası şeklinde verdiği spot ve haber girişi, birbiriyle uyum içinde ve aynı iddiayı güçlendirmektedirler: “*Yerel basın, olayların başlamasında itici bir role sahip olmuştur*”. Haberin retorığında etkili yöntemlerden biri olan alıntılara ise haber içerisinde yer verildiğı görülmektedir. Yerel basın grubundan olan Bizim Sivas ve Hakikat gazetelerinin etkinlikler ile olan haberlerde kullandıkları başlıklar ve haber metinleri tırnak içerisinde olduğu gibi verilmekte ve böylelikle haberin inandırıcılık düzeyi artırılmaktadır. Haber içerisinde verilen cümlelerin ise birbiriyle bağlantılı olduğu görülmekte ve bölgesel uyumdan bahsedilebilmektedir.

Devamının on beşince sayfada sunulacağı notu ile verilen “*Oteli kuşatıp kelle istediler*” başlıklı haberde ise olayların, saat ve saat nasıl geliştiğine dair bilgiler yer verilmektedir. Haberin başlığı, özetin verildiği spotu ile haber girişinin uyumlu olduğu görülmektedir. Şematik analizin durum bölümünü oluşturan ana olay bilgisi genişçe işlenmektedir. Ana olay, otelin kuşatılma saatinden başlanıp gece birde ölenlerin kimliklerinin açıklandığı vakte kadar, yaşananlar genişçe anlatılmaktadır. Durum bölümünden sonra şematik analizin diğer boyunu oluşturan olay taraflarının değerlendirmesinin yer aldığı yorum bölümü de haberde yerini almaktadır. Yorum bölümünde, otelden kurtarılan Asaf Koçak’ın olayla ilgili değerlendirmelerine yer verilmektedir. Haber içerisinde ise Aziz Nesin, Sami Karaören, Asım Bezirci ve Arif Sağ’ın fotoğrafları kullanılmaktadır. Haber içerisinde kullanılan kelimeler ve cümleler, saldırgan kesimi suçlayıcı şekilde verilmektedir. Saldırganları keskin bir dille “şeriatçı” olarak veren gazete, “*oteli kuşatan şeriatçılar, Aziz Nesin’in kendilerine verilmesini istediler.*”, “... *otelin lobisinde yangın çıkaran şeriatçılar, birçok insanın zehirlenmesine neden oldular*” şeklinde kurduğu etken cümle yapıları ile de şeriatçıların işledikleri suçları vurgulamaktadır. Aynı zamanda gazete, olayda, suçlu tarafın şeriatçılar olduğu iddiasını da işlemektedir. Ayrıca olayların başlamasında tahrikçi olarak gösterilen Nesin, Cumhuriyet Gazetesi haberlerinde korunmakta ve olumsuz eylem içeren ifadelerden ayrılmaktadır.

“*15 yıl sonra yeniden*” başlıklı haberde ise yaşananlar tarihsel bağlamda ele alınarak Alevilerin 1978 yılında sağcı gruplar tarafından yaşadığı saldırıların Sivas’ta tekrarlandığı vurgulanmaktadır. Devamının on beşinci sayfada olduğu belirtilen haberde, ‘zaman ve mekân değişse de aktörlerin değişmediği’ iddiası, atılan başlıkla da yinelenmektedir. 1978 yılındaki olay Sivas, Alibaba mahallesinde Aleviler ve sağcı gruplar arasında yaşanırken bu kez de 1993 yılında yine Aleviler ve şeriat yanlısı olarak nitelendiren grup arasında gerçekleşmektedir. Bu açıdan atılan başlıkların, verilen spotun ve haber metninin tam anlamıyla uyum içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Cumhuriyet Gazetesi’nin ilk sayfasındaki tüm manşetlerinin Madımak Olayı’na ayırdığı görülmektedir. İlk sayfada otel önündeki öfkeli şeriat yanlılarının oluşturduğu kalabalık ve bu kalabalığı engellemeye çalışan güvenlik kuvvetlerinin yer aldığı, tek fotoğrafın altına düştüğü notta da “şeriatçıların olayları başlattığı” iddiasını yinelemektedir.

İlk sayfada birçok haberi yayımlayan Cumhuriyet Gazetesi’nin iç sayfalarında (15. Sayfa) da olaylara geniş yer verdiği görülmektedir. “*Şeriatçılar ayaklandı: 35 ölü*”

ve “*Oteli kuşatıp kelle istediler*” başlıklı haberlerde olayların nasıl başladığına, her iki grubun birbirine karşı hangi sloganları¹⁰⁸ attığına, Cumhuriyet Kitap Kulübü’ne de saldırıların gerçekleştiğine, olayların gitgide büyüyüp etkinliğe katılan yazar, halk ozanı ve şairlerin otelde nasıl mahsur kaldığına ve yaşanan korkunç gelişmelere, valinin asker desteği aldığına ve Çiller’in “gerekenin yapıldığı” ifadelerine dair geniş bilgiler sunulmaktadır.

“*Şeriatçılar ayaklandı: 35 ölü*” başlıklı haberde ana olay, saat ve saat olarak sunulmaktadır. Ayrıca hükümet temsilcilerinden Sivas Valisi Ahmet Karabilgin’in, Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Hasan Yücesan’ın, Başbakan Tansu Çiller’in ve gazeteyi aradığı iddia edilen kişiler ile acil serviste bulunan hemşirelerin olaya ilişkin yorumları tırnak içinde olduğu gibi verilmektedir. Bunun yanı sıra Sivas Vali Yardımcısı Mesut Şenol’un de görüşlerine haber içerisinde yer verilmektedir. “*Oteli kuşatıp kelle istediler*” başlıklı haberin retoriğinde ise Pir Sultan Abdal Derneği yöneticilerinden olan Kamber Çakır’ın olay anında hissettiklerine yer verilmektedir. Ana olayın sunumunda görgü tanıklarının ifadelerinden yararlanıldığı görülmektedir.

Baş tarafı ilk sayfada verilen “*15 yıl sonra yeniden*” başlıklı haberde olay tarihsel bağlam içinde sunulup 1978 ve 1993 yılındaki benzerlikler vurgulanmaktadır. 1978 yılında Sivas’ta sağcı grup ile Aleviler arasında yaşanan olayların sonucunda, sağcı grup tarafından “*Müslüman Türkiye, Müslüman yok mu camileri bombaladı bunlar*” sloganları eşliğinde Alevilerin evleri ateşe verildikleri gibi 1993 yılında yine aşırı dinci gruplar, Alevilere karşı “*şeriat isteriz*” sloganlarıyla yazarların, ozanların sıkışıp kaldığı oteli yakmışlardır. Haber içerisinde 1978 yılındaki olayın niteliği sayısal verilerle desteklenmektedir. Ayrıca dönemin Sivas Valisi Fikret Kozak’ın, dönemin İçişleri Bakanı İrfan Özyaydınlı’nın görüşlerine ile dönemin CHP fakat şimdi SHP Sivas Milletvekili olan Azimet Köylüoğlu’nun değerlendirmeleri olduğu gibi yer verilmektedir.

Haberlerin yer aldığı on beşinci sayfa tamamen Madımak Olayı’na ayrılmaktadır. Bu sayfada üç adet fotoğraf kullanılmış olup bunlardan iki tanesi öfkeli kalabalığı betimlemekte iken bir tanesi RP’li Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu’nun dincileri, sakinleştirmeye çalıştığını resmetmektedir. Kullanılan fotoğraflara ek olarak nerede, hangi eylemin gerçekleştiğine dair olay yeri karikatürize edilerek somutlaştırılmaktadır.

¹⁰⁸ Olaylar sırasında aşırı dincilere karşı “Türkiye laikdir, laik kalacak”, “Şeriat İran’a mezar olacak” şeklinde sloganlar atılır iken dinciler de bu sloganlara “Sivas, Aziz Nesin’e mezar olacak”, “Sivas Müslümandır, Müslüman kalacak”, “Halkımız mücahitlere katılm”, “Şeriat istiyoruz” şeklinde karşılık vermiştir (Cumhuriyet, 03.07.1993).

4.1.1.2. 4 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi

4 Temmuz 1993 tarihinde ise Cumhuriyet Gazetesi, Madımak Olayı'nı sürmanşetten verme konusunda ısrarlı olmaktadır. “*Devlet seyirci kaldı*” sürmanşetiyle gerçekleşen saldırının büyümesine devletin, neden olduğunu ve gereken müdahaleyi yapmadığını aksine pasif kaldığı iddiasını, okuyuculara vermektedir. Haberin spotunda ise, Madımak Olayı'nın sonuçlarının bu derece kötü olmasının sebebi olarak, ildeki güvenlik kuvvetlerinin olaya müdahalede etmekten çok seyirci kalması belirtilmektedir. Cumhuriyet Gazetesi bu haber içerisinde sorduğu sorular ile iddiasını güçlendirmektedir: “1. Bir gün önceden yapılan protesto çağrısına karşın polis neden önlem almadı? 2. Göstericilerin sayısı ikindi namazından sonra on bini aşarken neden iki manga asker ve 400 polisle yetinildi? 3. RP’li Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu, göstericileri destekledi mi. Karamollaoğlu, göstericilerce neden alkışlandı? 4. Vali’nin saat 15.00’den itibaren başlayan acil yardım talebi hükümetçe neden dikkate alınmadı? 5. Dinci kalabalığın polis minibüslerindeki hoparlörü kullanarak ezan okuduğu söyleniyor. Doğru mu? 6. Göstericiler için çevredeki yerleşim birimlerinden gelenler olduğu söyleniyor. Bu doğru mu? 7. Göstericiler arasında yaşları 14 ile 18 arasında değişen Milli Gençlik Vakfı yurtlarında kalan öğrencilerin de olduğu biliniyor. Bu öğrencileri kim organize etti?”

Cumhuriyet Gazetesi verilen haber içerisinde, olayda hayatını yitiren beş kişinin, komada olan bir kişinin ve ağır yaralı olan bir kişinin fotoğraflarını kullanmaktadır¹⁰⁹. Burada dikkati çeken nokta ise fotoğrafların altına yazdığı notlardır. Komada olan ve yaralı olan kişiler için “*halen komada*”, “*ağır yaralı*” ifadelerini kullanır iken hayatını yitiren kişiler için “*öldü ya da yaşamını yitirdi*” ifadelerinin yerine “**öldürüldü**” ifadesinin kullanılmasıyla Cumhuriyet Gazetesi, yaşananların bir “*katliam, ayaklanma*” olduğu iddialarını beslemekte ve ölüm sebeplerini ‘*dumandan boğuldu*’ şeklinde normalleştirmemektedir. Gazete bu iddialarını güçlendirmek adına, ilk sayfada Bakanlar Kurulu kararına, görgü tanıklarının ifadelerine ve muhalefet partilerin olaya bakış açılarına da yer vermektedir. “*Bakanlar Kurulu: Polis çok gecikti*” ile “*Tepkiler: Muhalefet olaya farklı bakıyor*” başlıklı haberlerin spotunda farklı siyasal liderlerin olayı nasıl değerlendirdiğinden, hangi açılardan yaklaştığından bahsedilmektedir. Tansu Çiller’in, SHP Grup Başkanvekili Gürkan’ın, yazar Hidayet Karakuş’un, RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan’ın, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal’ın ve MHP Genel

¹⁰⁹ Haberde fotoğrafı kullanılan yedi kişi ise (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993): Asım Bezirci (öldürüldü), Behçet Aysan (öldürüldü), Hasret Gültekin (öldürüldü), Nesimi Çimen (öldürüldü), Muhlis Akarsu (öldürüldü), Metin Altıok (halen komada), Aydoğan Yavaşlı (ağır yaralı).

Başkanı Alparıslan Türkeş'in ifadeleri tırnak içerisinde olduğu gibi hiçbir yorum katılmaksızın haberin retoriğinde kullanılmaktadır. Bu haberlerin spotlarında, iktidar partilerinin liderleri ve hükümet yetkilileri "halkın tahrik edildiği" hatta özellikle "Sivas'a gitmiş bir ekibin halkı tahrik ettiği"¹¹⁰, ancak "fikir hürriyetlerine karşı saygılı olup tahriklere alet olunmaması gerektiği"¹¹¹, "olayın Alevi-Sünni çekişmesi olmadığı"¹¹², "suçlunun Aziz Nesin olduğu"¹¹³ konularında hem fikir oldukları belirtilmektedir. Diğer taraftan görgü tanıkları ve muhalefet partilerin liderleri ise "belediye başkanının olayları açıkça tahrik etmediğini ancak yönlendirdiği"¹¹⁴, "hükümetin üzerine düşeni yapmadığı" ve "olayları başlatan sorumluların davranışlarının meşrulaştırılmaması"¹¹⁵ konularında ortak kanıda olduklarını belirtmektedir.

"*Katliamda Hizbullah izi*" başlığının spotunda ise Sivas Valisi'nin ifadesine yer verilmektedir¹¹⁶. Verilen spot ile de gazete, olayların korkunçluk derecesini yinelemektedir. Haberin retoriğinde, verilen bilgilerin inandırıcılığını artırma adına Ahmet Karabilgin'in ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün görüşleri olduğu gibi verilmektedir. Ayrıca haber içerisinde gazetenin, kullandığı fotoğraf da haberin taşıdığı iddia ile uyumlu olmaktadır. Yanarak tahrip olmuş otel ve hurdaya dönüş olan arabalar ile dumandan kurtulmaya çalışanların görüntüsünün yer aldığı fotoğraf ve altına düşülen "*Sivas'ta Can Pazarı*"¹¹⁷ notuyla da olayın vahimlik derecesi gözler önüne serilmektedir. Otelin çevresinin 'savaş alanı'na ve durumun 'can pazarı'na benzetildiği notun içerisinde, bunun sebebinin de "gözü dönmüş şeriatçıların yaktığı Madımak Otelı..." cümlesi ile öfkeden çılgına dönmüş olan şeriatçılar olduğu, olumsuz ve sert bir şekilde yinelenmekte ve gericiileri ötekileştirilmektedir.

¹¹⁰ Erbakan "Olaylar, Sivas'a gitmiş bir ekibin halkı tahrik etmesinin sonucudur" (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹¹¹ Türkeş: "Fikir hürriyetine saygılı olmalı, tahriklere kapılmamalıyız. Bir tahrik unsuru da olmamalıyız." (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹¹² Çiller: "Olay Alevi-Sünni çekişmesi değil" (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹¹³ İçişleri Bakanı, (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹¹⁴ Yazar Hidayet Karakuş: "Belediye Başkanı olayları açıkça tahrik etmedi, ama yönlendirdi" (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹¹⁵ Baykal: "Hükümet üzerine düşeni yapmadı. Olaylara neden olanların davranışları meşrulaştırılmamalı" (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹¹⁶ Sivas Valisi: "Gösterici grup hükümet konağı önüne geldiğinde öleceğimizi sandık" (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹¹⁷ "Sivas'ta Can Pazarı: Gözü dönmüş şeriatçıların yaktıkları Madımak Otelı ve çevresi savaş alanına dönmüştü... Yaralılar kucaklarda öfkeli kalabalıktan kurtarılmaya çalışılırken etraf tam bir can pazarına dönmüştü." (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

Olaya sadece siyasal liderler açısından yaklaşmayan Cumhuriyet Gazetesi özellikle “kurban” olarak nitelediği, olayı yaşayan kişilere de sıklıkla haberlerinde biz olarak yer vermektedir. Başka yayın gruplarının ötekisi olan Aziz Nesin hakkında olumsuz ve suçlayıcı haberlerine karşılık Cumhuriyet Gazetesi’nin Aziz Nesin’in olayla ilgili görüşlerine ve kendini ifade etmesine yer vermesi diğer gazetelere kıyasla gazetenin, farklı görüşlere yer verdiğini göstermektedir. Türkiye Gazetesi, olayın sunumunu sadece dönemdeki siyasal liderler ile oluşturmakta, Nesin başta olmak üzere etkinliğe katılıp sağ olanların ya da ölenlerin yakınlarının ifadelerine, tanıklığına yer vermemektedir. Buna karşılık Cumhuriyet Gazetesi’nde iç grup üyelerinden olan Aziz Nesin’in olaya ilişkin tanıklığı ve değerlendirmeleri haberlerde yerini almaktadır. İlk sayfada yer alan “Aziz Nesin: Beni suçlayan namussuzdur” başlıklı haber ile Aziz Nesin’in kendisini tahrikçilikle suçlayan basın gruplarını eleştirme hakkı verilmektedir.

Olayların ilk günü de dâhil olmak üzere olaylara geniş yer veren Cumhuriyet Gazetesi’nin 4 Temmuz 1993 tarihli sayısında artık belli iç sayfaları “Sivas Olayları” olarak adlandırdığı görülmektedir. On ikinci, on üçüncü ve on dördüncü sayfaların tamamı Madımak Olayı’na ilişkin haberleri içermekte, başka olaylarla ilgili haberlere rastlanmamakta ve bu sayfalar “Sivas Olayları” adı altında isimlendirilmektedir. On beşinci sayfaya gelindiğinde ise olaylara ilişkin geniş haberler yer alsa da gündemdeki başka konulara da yer verilmekte ve bu sayfa “Sivas Olayları / Haberler” olarak nitelendirilmektedir. Olaylara ilişkin özel sayfaların hazırlanması gazetenin verdiği önemi, ideolojik tutumuyla ve devlete olan muhalifliğini de göstermektedir.

On ikinci sayfada birçok haber başlığı yer alsa da “Polis müdahalede geç kaldı” başlığı kalın puntolarla yazılarak diğer haberlerin önüne çıkarılmak istenmektedir. Başlıktaki iddiayı ise gazete, haberin spotunda¹¹⁸ ve içeriğinde mevcut iktidarın temsilcilerinin olaya ilişkin değerlendirmelerine yer vermesiyle güçlendirmektedir. Haber içeriğinde Başbakan Tansu Çiller, İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Sağlık Bakanı Rıfat Serdaroğlu, SHP Grup Başkanvekili Aydın Güven Gürkan, SHP Genel Sekreteri Cevdet Selvi’nin ifadelerine yer verilmektedir. Çiller, Gürkan ve Selvi’nin ifadeleri herhangi bir değişiklik yapılmadan olduğu gibi aktarılmaktadır. Genel anlamda haberin içeriğinde Aziz Nesin’in tek başına tahrik unsuru olmadığından, bazı kişilerin halkı galeyana getirdiğinden, güvenlik güçlerinin olaya müdahalede geç kaldığından, saldırının

¹¹⁸ Haberlin spotu şu şekildedir (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993) : Hükümet, Sivas katliamının güvenlik güçlerinin geç kalmasından kaynaklandığında görüş birliğine vardı. Çiller, “Olay Alevi-Sünni çekişmesi değil”, Gürkan “Halk tahrik edildi” dedi. İçişleri Bakanı Aziz Nesin’i suçladı.

herhangi bir mezhepsel çatışma niteliğinde olmadığından bahsedilmektedir. Haber içerisinde ise Çiller'in olaya ilişkin görüşlerine geniş yer verilmektedir. Dönemin başbakanı olan Çiller'in 36 kişinin hayatını kaybettiği olayı, basitçe bir otelin yanması ve bunun sonucunda insanların öldüğü değerlendirmesi ise olaya verdiği önemin derecesini gözler önüne sermektedir. Olayların Alevi-Sünni tartışması niteliğinde olmadığını belirten Çiller'in açıklaması şu şekildedir (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993): “Ölen hiç kimse, ama hiç kimse böyle bir çekişmeden dolayı da ölmüş değildir. Hatta bu otelin etrafını saran vatandaşlarımıza da hiçbir biçimde zarar gelmemiştir. Onlardan ölen ve yaralanan da yoktur. Dolayısıyla olay bir otelin yakılması ve içinde olan vatandaşlarımızın ölmesiyle ortaya çıkmıştır... Tahrike kapılacak bir durum yoktur. Bütün vatandaşlarımızın bu konuda rahat olmalarını dilerim. Çünkü gerekli bütün önlemler alınmış, yapılabilecek her şey yapılmaktadır.”

Aynı sayfada yer alan “Sivas'taki şeriatçı katliamda hayatta kalmayı başaranlar, dehşet dolu saatleri Cumhuriyet'e anlattı: **Ölümden Şans eseri kurtulduk**” başlıklı haberde ise olayı yaşayan, saldırıya maruz kalan kişilerin izlenimlerine, bilgilerine yer verilmektedir. Prof. Cevat Geray ve eşi Günsen Geray, Cengiz Gündoğdu, Pir Sultan Abdal Tiyatro Topluluğu'ndan Olgun Şensoy, sanatçı Arif Sağ, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Ankara Şubesi Başkanı Demet Işık, Cem Celasun, Elif Dumanlı, Öner Yağcı'nın olaylar esnasında yaşadıklarına yer verilmektedir. Haberin girişinde¹¹⁹ kullanılan “Sivas'taki **cankırımından** kurtulmayı güçlükle başarabilen ve hemen hepsi ölümün eşiğinden dönen aydın ve sanatçılar... anlattılar.” şeklindeki ifadeler göze çarpmaktadır. Öncelikle kullanılan “**can kırımı**”¹²⁰ kelimesi, Gazetenin olayı ilk günden itibaren “katliam” olarak lanse etmesi, olayın katliam olduğu iddiasını güçlendirmekte ve katliam olgusunu yinelemektedir. İkinci olarak da bu başlıktan hemen önce verilen Çiller başta olmak üzere hükümet temsilcilerinin olaya ilişkin görüşleri, olaya verdikleri önemle farklılaşmaktadır. Bu haberden hemen sonra gazetenin görgü tanıklarına yer verip yaşanan gerçeği, can kırımı olarak nitelendirmesi, siyasal liderlerin olayı basitleştirmesine de bir eleştiri olmaktadır. Bu eleştiriye de gazete, kendi yorumları ile

¹¹⁹ “Sivas'taki cankırımından kurtulmayı güçlükle başarabilen ve hemen hepsi ölümün eşiğinden dönen aydın ve sanatçılardan Cumhuriyet muhabirlerinin ulaşabildiği kimileri olayla ilgili gözlem ve izlenimlerini anlattılar.” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993)

¹²⁰ Kırım kelimesinin Türk Dil Kurumu'nda (TDK) geldiği anlam şu şekildedir: “Savunmasız insanların veya tutsakların toplu olarak öldürülmesi, katliam” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b044e134bb666.68510251 (18.05.2018).

değil bizzat olayı yaşayan görgü tanıklarının ifadeleri ile gerçekleştirmektedir. On ikinci sayfada verilen tek büyük fotoğraf da bu haber içerisine yerleştirilmektedir. Fotoğrafta ise Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ve Genelkurmay Başkanı Org. Güreş'in Madımak Oteli ve etrafında hasar gören dükkânlarda yaptığı inceleme yer almaktadır.

“*DEMOKRATİK KİTLE ÖRGÜTLERİ: Bakan katliamı protesto bile etmedi*” başlıklı haberde ise birçok meslek odalarının, sendikaların, çeşitli dernek ve kuruluş üyelerinin¹²¹ olayları protesto ettiğinden, bu çevrelerce de katliamın Almanya’da Türkleri yakan Neo-Nazilere benzediğinden, göz göre göre bir katliam işlendiğinden ve İçişleri Bakanı’nın katliamı protesto etmediğinden ve aynı zamanda suçluların bulunacağından bile söz etmediğinden, irticanın ise gücünü devletten aldığından bahsedilmektedir. İzmir Barosu Yönetim Kurulu Üyesi Çetin Turan ve Hak-İş’in açıklamaları olduğu gibi verilerek haberin retoriğinde kullanılmaktadır. Haber içeriğinde çok fazla ifade yer alsa da “*Bakan katliamı protesto bile etmedi*” cümlesinin başlık olarak seçilmesi ve kalın puntolarla verilmesi sayfa içinde attığı başlıklarla “yaşanmış olan katliamda devletin gerekli önlemleri almadığı ve tepkiyi vermediği” iddiasını yinelemektedir.

Devletin gerekli müdahalelerde bulunmadığına dair bir haber de aynı sayfada, olaylarda etkili olduğu tartışılan Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu’na ilişkindir. “*Başaktörlerden biri Sivas Belediye Başkanı*” başlıklı haberde kullanılan spot¹²² ve haber girişi başlıktan da anlaşılacağı üzere Karamollaoğlu’nun olayların büyümesinde etkili olduğu iddia edilmektedir. Bu iddia ise haber spotunda verilen Karamollaoğlu’nun Kültür Merkezi önünde bulunan saldırganlara “Gazanız mübarek olsun” ifadesi ile güçlendirmektedir. Aynı şekilde haber içerisinde yer alan “*Keza, kalabalığın dağıtılması için üstlerine su sıkılmasını öneren valiyi önce reddetti, ardından itfaiye araçlarının olay yerine gelmesini engelledi. Olayın görgü tanıkları Belediye Başkanı’nın olaylarda ‘dolaysız kışkırtıcılık’ işlevi gördüğünü ısrarla vurguluyorlar.*” cümlesi de başlıktaki iddiayı temellendirmektedir. Haberin devamında “*Karamollaoğlu Kimdir?*” alt başlığıyla da Karamollaoğlu’nun öz geçmişi verilmektedir. Öz geçmişinde

¹²¹ Haber içerisinde görüşlerine yer verilen isim ve birlikler şu şekildedir (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993): Otomobil İş Sendikası, İzmir Barosu Yönetim Kurulu Üyesi Çetin Turan, İnsan Hakları Derneği Başkanı Akın Birdal, Devrimci İşçi Sendikaları (DİSK) Yönetim Kurulu, Hak-İŞ Yönetim Kurulu, Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu. bu gruplar içerisinde sadece Hak-İş Yönetim Kurulu, Aziz Nesin’i suçlu bulmuştur.

¹²² “Sivas’ın RP’li Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu şeriatçıların saldırısına adeta çanak tutarak saldırganları yüreklendirdi. Başkan Kültür Merkezi önünde toplanan saldırganlara “Gazanız mübarek olsun” dedi. Başkan ayrıca göstericilerin vali aleyhine yaptığı gösterilerde de onlara cesaret verici davranışlar içine girdi.” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993)

Karamollaoğlu'nun aldığı eğitimden, 1980 darbesinden sonra girdiği cezaevindeki davranışlarından, dine nasıl sarıldığından, okullardaki eğitimin çocuklarını bozacağından okula göndermeyip evde eğitim verdirdiğinden bahsedilmektedir. Karamollaoğlu'nun haber içerisinde verilen bu özellikleri aslında Cumhuriyet Gazetesi'nin katliamı yapmakla suçladığı “şeriatçı, aşırı dinci” kesim ile olan benzerliğini vurgulamaktadır.

On ikinci sayfada son olarak ilk sayfada baş kısmı verilen “Muhalefet katliama farklı bakıyor” başlıklı haberde de üç farklı partinin genel başkanlarının olaya ilişkin görüşlerine yer verilmektedir. Görüşlerine olduğu gibi yer verilen isimler ise RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan¹²³, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal¹²⁴ ve MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş¹²⁵'tir. Üç liderin de olayla ilgili değerlendirmeleri farklılık göstermektedir. Erbakan, olayları tahrik sonucu galeyana gelen halkın tepkisi olarak nitelendirirken, Baykal olaylar esnasında hükümetin yapması gerekenleri yapmadığını ve olayların faili olan kesimi korumanın, haklı çıkarmanın yanlış olduğuna vurgu yapmaktadır. Erbakan'ın mağdur olan kesimi ve Nesin'i tahrikle suçlamasına karşılık Baykal, hükümeti eleştirmektedir. İki lidere nazaran Türkeş, ne devleti suçlayan ne de saldırganları koruyacak şekilde yorum yapmaktan kaçınmaktadır. İnsanlar arasında herhangi bir ırk ya da mezhep ayırımına müsaade etmeyeceğini belirten Türkeş, düşünce özgürlüğüne ve halkın tahrik unsuru olmasının aksine birlik ve beraberliği bozacak olan her hareketi beraber bozmaları gerektiğine vurgu yapmaktadır.

On ikinci sayfadaki haber başlıklarına ve metinlere bakıldığında herhangi bir okuyucu, “yaşanan katliamda devletin üzerine düşeni yapmadığı, olaya yeterli özeni göstermediği” mesajını almaktadır. Bu mesaj çerçevesinde oluşturulan başlıklar, spotlar ve haber metinleri ile uyum göstermektedir.

Haberlerinin tamamının Madımak Olayı'na ayrıldığı bir diğer sayfa olan on üçüncü sayfada kalın puntolarla yazılan “*Devlet katliama seyirci kaldı*” ve “*Sivas katliamında Hizbullah izi*” başlıkları ile “*Senaryo önceden hazırlanmış*” ve “*Biz buna*

¹²³ Erbakan: “Olaylar aslında belli bir maksatla Sivas'a gitmiş olan bir ekibin halkın, milletin inancına karşı nezaketsiz sözler sarf etmesi, tahrik etmesi yüzünden meydana gelmiştir...” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993)

¹²⁴ Baykal: “olayı değerlendirirken bu saldırının doğrudan sorumluluğunu üstlenen çevrelere sahip çıkmak onları haklı göstermek, onların davranışlarını meşrulaştıracak açıklamaların yapılmasından herkesin özellikle hükümet yetkilileri, özellikle İçişleri Bakanı, Başbakan hükümet adına konuşan herkes ve siyasi parti genel başkanları herkes özenle kaçınmalıdır.” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993)

¹²⁵ Türkeş: “Türk – Kürt ayırımına, mezhep çatışmasına asla müsaade etmemeliyiz. Fikir hürriyetine saygılı olmalı, tahriklere kapılmamalıyız. Bir tahrik unsuru da olmamalıyız. Herkesi Allah'ın yarattığı en kutsal bir varlık olarak kabul edip insan hayatına değer vermeli, saygı göstermeliyiz. Birlik ve beraberliğimize yönelen her türlü hareketleri kırmalıyız.” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993)

layık mıyız?” haberlerine yer verilmektedir. “*Devlet katliama seyirci kaldı*” başlıklı haberin spotunda yer alan “*35 kişinin ölümüne, 60 kişinin yaralanmasına neden olan şeriatçı ayaklanmanın önceden hazırlandığı öne sürüldü*” bilgisi, sayfa içerisinde verilen diğer haberler ile aynı iddiayı taşımaktadır. Ayrıca olayları başından beri katliam olarak sunan Gazete, olayla ilgili verdiği her haberinde katliam olgusunu ön plana çıkarmaktadır. Haber metninde, şenliklerin başladığı 1 Temmuz tarihinden itibaren saat ve saat olayların nasıl geliştiğine dair geniş bilgiler verilmektedir. Olayların nasıl cereyan ettiğine dair bilgiler verilirken Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Ankara Şubesi Başkanı Demet Işık, otelde görüşülen Asaf Koçak, Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Hasan Yücesan, Prof. Dr. Cevat Geray, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği yöneticilerinden Kamber Çakır, Sivas Vali Yardımcısı Mesut Şenol ve yaralıları götüren ambulanstaki hemşirelerin ifadelerine başvurulmaktadır. Ana olayın anlatımı ise etkinliklerin ilk gününden başlatılmaktadır. On üçüncü sayfada yer alan iki fotoğraftan bir tanesi olan askerlerin boş sokaklarda gezdiği fotoğraf, bu haber içerisinde verilmektedir. Fotoğrafın altına düşülen not ise şu şekildedir (Cumhuriyet Gazetesi; 04.07.1993): “*Gerici güçler Atatürk heykeline ve bir ozanı simgeleyen heykele de saldırdılar. Şimdi kentte sokağa çıkma yasağı var. Askerler boş sokaklarda devriye geziyorlar.*” verilen bu not ile gazete, olaylar esnasındaki yetersiz polis ve asker sayısına eleştiri getirmektedir.

Üstte verilen başlıktan sonra kalın puntolarla verilen “*Sivas katliamından Hizbullah izi*” başlıklı haberin spotunda “*Sivas Valisi bir an her şeyin bittiğini düşündüklerini, Alevi- Sünni çatışması çıkmaması için çaba gösterdiklerini söyledi*” bilgisine yer verilmektedir. Haber girişinde kullanılan “*Şeriatçıların 35 kişiyi katlettiği Sivas'ta olayların şoku yaşanıyor.*” cümlesi ile gazete, katliam olgusunu canlı tutmakta ve bunu yapan kesimin “şeriatçı” olduğu iddiasını yinelemektedir. Haberin devamında ise polisin, olayların başlamasında Hizbullah'ın etkisi üzerinde durduğu belirtilmekte ve Sivas Valisi Ahmet Karabilgin'in, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün ifadelerine yer verilmektedir. Olayların nasıl geliştiği bilgisi haber içerisinde yinelenmektedir. Spot içerisinde verilen bilgiler, haber metnini özetlemekte ve spot ve metnin uyum içerisinde olduğu görülmektedir.

“*Senaryo önceden hazırlanmış*” başlıklı haberde yaşanan bu çatışmaların ilk olmadığından, 1967 Sivasspor-Kayserispor maçı sonrasında çıkan olaylardan ya da birden patlak veren 1978 olaylarında Alibaba Camii'nin bombalandığı haberiyle fitillenen olaylardan bahsedilmektedir. Tarihsel bağlam bilgisi verilen bu haberde,

Madımak Olayı'nın artık önceki olaylar gibi olmadığından yani saldıran kitlenin birdenbire harekete geçmediğinden bahsedilmekte ve on saat süren olayın katliam senaryosu “çocukların yapboz oyunu”na benzetilmektedir. Olaylarda provokatörlerin bilinçli olarak kişileri tahrik etmesi ve mevcut yöneticilerin ve görevlilerin basiretsizliği, beceriksizliğinin buna eklenmesinin, kurgulanan senaryoyu aktifleştirdiği iddia edilmektedir. Bu başlık aynı zamanda Gazetenin öncesinde verdiği “15 yıl sonra yeniden” haberiyle de devamlılık göstermektedir.

Sivas Olayları olarak adlandırılan sayfanın “Notlar” olarak tanımladığı bölümdeki son haberi ise “Biz buna layık mıyız?”dır. Haber tarihsel bağlam içerisinde alınıp, Sivas'ta 1978 yılında meydana gelen olayların utanıcı içinde olan Sivas'ın, bu olayı nasıl unutacağı düşünülürken, yaşadığı utanca bir yenisi daha eklendiği belirtilmektedir. Olaylardan sonra hemen hemen her evin ışığının açık olduğu Sivas'ta, sokağa çıkma yasağından sonra olayların tekrarlanacağı endişesi yaşanmakta ve herkes “Bu işin sonu nereye varacak” diye sorular sormaktadır. Sayfa içerisinde kullanılan ikinci ve son olan fotoğrafta heykeli devirmeye çalışan saldırganlar bulunmaktadır. Fotoğraf altına ise “Sivas'ta önceden hazırlanmış olan eylem, 35 kişinin ölümüne neden oldu” notu ile de sayfa içerisindeki diğer haberlere atıfta bulunmaktadır.

On ikinci ve on üçüncü sayfaya ek olarak on dördüncü sayfada da tamamen Sivas olaylarına ilişkin haberlere yer verilmektedir. Büyük ve kalın puntolarla verilen haberlerden ilki “Beni suçlayan namussuzdur” başlığıyla, Aziz Nesin ile ilgilidir. Diğer basın gruplarının öteki olarak Aziz Nesin'i suçlamasına karşılık, Aziz Nesin kendini ifade etme imkanını Cumhuriyet Gazetesi'nde biz olarak bulmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi de kendi iç grubundan olan Aziz Nesin'e, o dönemdeki siyasal yöneticilerin Nesin'i suçlu göstermesine rağmen haberlerinde sıklıkla yer vermekten çekinmemektedir. Ayrıca kullanılan başlık, özetin yer aldığı spot ve haber metni uyumlu bir şekilde verilmektedir. Haber içerisinde olaylardan sonra Ankara'ya getirilen Nesin'in güvenlik önlemleri sebebiyle Dikmen Polisevi'nde kaldığı ve olaylarda yaşadığı saldırılar anlatılmaktadır. Aziz Nesin'in yanı sıra avukatı olan Mehmet Özsucu'nun da görüşlerine yer verilmektedir. Hem Nesin'in hem de Özsucu'nun ifadeleri olduğu gibi metne aktarılmaktadır. Basın toplantısı düzenleyeceğini belirten Nesin, gazetelerin olaylarda kendisinin halkı tahrik ettiği iddiasına şiddetle karşı çıkmakta ve “şeriat isteriz” diye slogan atanların oylarına muhtaç oldukları için de bu tarz haberlerin olduğunu belirtmektedir. Bu durumu ise Nesin, namussuzluk olarak nitelemektedir. Bu haber içerisinde ise Nesin'in şaşkın bir portresi kullanılmaktadır.

Büyük ve kalın puntolarla yazılan ikinci haber ise “*Pir Sultan Abdal: İdamından 400 yıl sonra yine saldırdılar*” başlığıyla yerini almaktadır. Haber, tarihsel bağlamda ele alınmakta ve Pir Sultan Abdal’a atıfta bulunmaktadır. Haber içerisinde şenliklerin, adını aldığı Pir Sultan’ın, zamanında yönetime karşı eylemlere katıldığını ve bunun sonucunda Sivas Valisi Hızır Paşa tarafından astırıldığı bilgisi verilmektedir. Pir Sultan Abdal’ın ölümünden 400 yıl sonra da 1993 Sivas Olayları’nda heykelinin, gericiiler tarafından parçalandığı bilgisi haber olarak sunulmaktadır. Bu haber de önceden yaşanmış olumsuz olaylara vurgu yapmakta ve “*15 yıl sonra yeniden*”, “*Senaryo önceden hazırlanmış*” haberleriyle iddialarına devamlılık ve inandırıcılık kazandırmaktadır. On dördüncü sayfa içerisinde yer alan iki büyük fotoğraftan bir tanesi bu haberin altında sunulmaktadır. Fotoğrafta otelin önünde hurdaya dönmüş arabalar bulunmakta, sokak adeta savaş sonrası bir durumu resmetmektedir. Fotoğrafın altına ise “*Sivas Gerçeği*”¹²⁶ diye not düşülmektedir. Ayrıca notta 1967 yılında maç müsabakası sonucunda çıkan çatışma ve on yıl sonrasında yine Sivas’ta gerçekleşen 1978 çatışmasından ise “mezhep çatışması” olarak bahsedilmekte ve 1993 Madımak da bunun bir devamı olarak verilmektedir. Böylelikle gazetenin, olayın Alevi/Sünni çatışması olduğuna yönelik iddiaları desteklenmektedir.

Büyük puntolarla yazılan bir diğer haber de “*İstanbul’a en büyük göç Sivas’tan*” başlığıyla sayfada yer almaktadır. CHP İstanbul İl Başkanlığı’nın düzenlediği “Anadolu’dan İstanbul’a Göç, Sorunlar-Çözümler” temalı panelde, siyasal koşulların da ekonomik koşullar kadar göçte bir itici güç olduğu tartışılmaktadır. Habere kaynaklık eden CHP İl Başkanı İsmail Konar, Sivas’ta demokratik nitelikte sayılabilecek nüfusunun kente göç etmesi nedeniyle kentte dinci grupların, partilerin arttığını, güçlendiğini iddia etmektedir. Bu sebeple Konar, Sivas’ta yaşanan olayların zeminini, bu iddiasıyla temellendirmektedir.

On beşinci sayfaya gelindiğinde ise Sivas Olayları’nın dışında haberlerin de verildiği görülmektedir. Bu sebeple de sayfa “*Sivas Olayları / Haberler*” olarak

¹²⁶ Fotoğrafın altında yazılan notun tam hali ise şu şekildedir (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993): “İŞTE SİVAS: Sivas, Orta Anadolu’nun şirin bir kenti. Ancak etnik yapısı, mezhep kavgaları tarih boyunca bu kentin bir yarası olarak sürekli kanadı. Yakın zamanda Sivasspor-Kayserispor maçıyla yara almıştı, çıkan olaylarda çok sayıda kişi ölmüş, bir o kadar insan yaralanmıştı. Aradan 10-15 yıl geçti, bu kez mezhep çatışmasıyla sarsılmıştı kent. 1978’te meydana gelen olaylarda 9 kişi ölmüş, 110 kişi yaralanmıştı. Önceki gün ise bir başka facia yaşandı Sivas’ta. Aydınlara saldırmıştı bu kez. Madımak Oteli ateşe verilmiş, 35 kişi ölmüş, 60 kişi de yaralanmıştı. Aziz Nesin’in kaldığı Madımak Oteli’nin önündeki araçlar da nasibini almıştı gerici ayaklanmadan. Kent, üzücü olaylardan sonra adeta savaş sonrası bir durumu andırıyordu.”

adlandırılmıştır. Üç farklı habere yer verilen sayfada, ilk haber “*Şeriatçılar öfkelerini kustu*” başlığı ile sunulmaktadır. Haberin üst başlığında da belirtildiği üzere metin içerisinde yaşanan olayların, dış basında nasıl duyurulduğuna dair bilgiler verilmektedir. Fransız Haber Ajansı AFP¹²⁷, Associated Press (AP)¹²⁸, United Press International (UPI)¹²⁹, Avusturya Radyo ve Televizyonu ORF¹³⁰ ve gazetesi Standard¹³¹, Yunanistan’ın Etnos¹³² ve Ta Nea¹³³ ve diğer gazeteleri¹³⁴, İsveç’in Dagens Nyheter ve Svenska Dagbaledet gazeteleri¹³⁵, habere kaynaklık etmektedir. Metin içerisinde verilen gazetelerin genelinde Sivas olayları, başlıktan da anlaşılacağı üzere, “*şeriatçıların-fanatik Müslümanların-İslamcılarının- aşırı dincilerin (Şeytan Ayetleri) öfkesi- protestosu- ayaklanması*” şeklinde sunulmaktadır. Bu haberle de Cumhuriyet Gazetesi, olaya ilişkin iddialarını desteklemektedir.

“*Hesap Sorulsun*” üst başlığı ve “*Katliama büyük tepki*” alt başlığının yer aldığı haberde, çeşitli sendika, dernek, siyasi parti temsilcilerinden oluşan 500 kişilik grubun, Sivas olaylarını protesto etmek adına İzmir ilinde gerçekleştirdiği protesto yürüyüşünden ve kullanılan sloganlardan¹³⁶ bahsedilmektedir. İzmir Barosu Yönetim Kurulu Üyesi Çetin Turan’ın görüşleri, haberde kaynak olarak verilmektedir. On beşinci sayfada Madımak Olayı’na ilişkin kullanılan tek fotoğraf da bu haber içerisinde yer almaktadır. Sayfada yer alan fotoğrafta ise olayları protesto eden grup resmedilmektedir.

¹²⁷Diğer gazetelerin içinde sadece AFP Aziz Nesin’in görüşlerine yer verip, olayı şeriatçıların öfkesi şeklinde ifadelerle lanse etmemiştir. “Aziz Nesin, Hazreti Muhammed’i peygamber olarak tanımadığını söyledi. Kuran’ın kaynağı konusunda kuşkuları bulunduğunu belirtti” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹²⁸ AP: “Şeriatçıların şiddet eylemi: Gösterici şeriatçılar, Aziz Nesin’i tanrıtanımazlığının reklamını yapmakla suçluyorlar” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹²⁹ UPI, göstericilerin şeriat çağrısıyla yürüdüğünden bahsetmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹³⁰ ORF, aşırı dincilerin oteli kundakladığından, ilk belirlemelere göre 30 kişinin öldüğünden ve şenliklere Aziz Nesin’in katıldığından bahsetmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹³¹ Standard gazetesi de ORF’e benzer şekilde olayla ilgili bilgi vermiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹³² Etnos: “İslamcılarının ayaklanması” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹³³ Ta Nea: “Türk İslamcılar yazarların kaldığı oteli ateşe verdi. 40 kişi yandı” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹³⁴ Diğer Yunan gazeteleri: “Fanatik Müslümanlar 40 kişiyi yaktı”, “Fanatik Müslümanların şiddet eylemi sonunda 37 kurban” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹³⁵ Dagens Nyheter ve Svenska Dagbaledet: “Türkiye’de kanlı Cuma”, Aşırı dincilerin protestosu” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹³⁶ Yürüyüş esnasında kullanılan sloganlar ise şu şekildedir: “İrtica gücünü devletten alıyor”, “Kahrolsun Hızbul-Kontgerilla”, “Kahrolsun şeriat”, “Türkiye, İran olmayacak”, “İktidar istifa” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

Önceki sayfalarda, olayda ölen yazar ve ozanların biyografilerine yer verilir iken bu sayfada da “ölenler, kurtulanlar, yaralılar, haber alınamayanlar” şeklinde sadece isimlere yer verilmektedir.

4.1.1.3. 5 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Temmuz tarihli sayısında yaşanan olayları sürmanşetten vermeye devam etmektedir. İlk sayfanın, tamamen Sivas Olayları ile ilgili haber başlıklarına ayrıldığı görülmektedir. “*Devlet Şeriatı Teslim Oldu*” sürmanşetinin atıldığı haberin spotunda, Aziz Nesin’in ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Sürmanşetin hemen altında ise RP’li Belediye Meclis üyesi Cafer Erçakmak’ın Hizbullah işaret yaptığı an ve Nesin’in itfaiye merdiveninden aşağıya indirilirken görüntüsü yer almaktadır. Fotoğrafın altına ise Erçakmak’ın göstericilere Aziz Nesin için şeytanın yakalanmasını söylediği notu da verilmektedir. Devamının beşinci sayfada verileceği belirtilen “*Karamollaoğlu: Ne söylediğini hatırlamıyor*” başlıklı haber de spotu ile birlikte ilk sayfada yerini almaktadır.

Üç ayrı alt başlık ve spot ile ilk sayfada yerini alan “*Soruşturmaya ölenler başlandı*” başlıklı haberin devamının beşinci sayfada yayınladığı bilgisi verilmektedir. “*Gözaltı sayısı 35’te kaldı*” alt başlıklı haberin spotunda olaylarla ilgili soruşturmaya etkinliği düzenleyen ve bu etkinliğe katılan kişilerden başlanıldığı bilgisi verilmektedir. Olağan durumlarda saldırganlardan başlanması gereken soruşturmanın, 36 kişinin öldüğü bir olayda, aksinin yapıldığını belirten Gazete, soruşturmanın niteliğindeki ayrımı, yöntemdeki farklılığı eleştirel açıdan gözler önüne sermektedir. Spotun ilk cümlesinde geçen “*...36 kişinin yakılarak öldürülmesi*” ifadesiyle ‘olayın, bilinçli bir şekilde insanları öldürme eylemi ya da katliam olduğu’ iddiası, gazetenin her haberinde canlı tutulmaktadır. “*RP’li üye gözaltına alınmadı*” spotunda yukarıda verilen fotoğrafın notuna atıfta bulunarak Erçakmak’ın Nesin’i yumrukladığı ve Hizbullah işaretini yaparak göstericilere dikkatli olup Nesin’in kaçmaması talimatını verdiği vurgulanmaktadır. Bu tarz eylemlerde bulunan Erçakmak’ın neden gözaltına alınmadığı da sorgulanmaktadır. “*Vali: Organize bir hareket*” spotunda ise olayın organize hareket olduğunu belirten valinin iddiaları verilmektedir.

“*İçişleri Bakanı’nın Sivas’tan haberi yok*” başlığı, diğer başlıklara nazaran daha sert ve ironik olarak verilmektedir. Devamının altıncı sayfada ele alınacağı bildirilen habere, Sivas’ta Alevilerin yaşadığı mahallede protestoların sürdüğü ve sokağa çıkma

yasağının uzatıldığı zaman dilimi içerisinde İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Sivas'ın sakin olduğunu, tehlikeli bir durumun bulunmadığı açıklamasına hitaben böyle bir başlık verilmektedir. Cumhuriyet Gazetesi'nin sadece habere verdiği başlık değil aynı zamanda haberi konumlandığı yer de etkileyicidir. Çünkü haberin hemen yanında sayfada en fazla yer kaplayan iki fotoğraf bulunmaktadır. Fotoğraflarda ise “*Sivas'ta eylem, İstanbul'da gösteri*”¹³⁷ notuyla gösteri yapan İstanbul halkı ve askerlerin geçit vermediği alanda eylem yapan Sivas halkı yer almaktadır. Böylesine bir fotoğrafın yanında yer alan “*İçişleri Bakanı'nın Sivas'tan haberi yok*” haberi ön plana çıkmakta ve başlığın çarpıcılığı artmaktadır. Fotoğrafın yanı sıra sayfanın alt kısmının tamamını kaplayan haberin başlığı da dikkat çekicidir: “*Sivas'ta Alevi mahallelerinde gerginlik*”. İçişleri Bakanı'nın sakin dediği Sivas ile ilgili olarak böyle bir haberin verilmesi, Bakan'ın söylemi ile çeliştiğini göstermektedir. Haber alt başlıkları da Bakan'ın söylemine eleştirel bir nitelikte verilmektedir: “*Alibaba semtinde gösteri*”, “*Sokağa çıkma yasağı uzatıldı*” verilen başlıklar, alt başlıklar ve kullanılan fotoğraflar ile Cumhuriyet Gazetesi “*İçişleri Bakanı'nın Sivas'tan haberi yok*” haberi içerisinde, kendi eleştirilerinin inandırıcılığını artırmakta ve Bakanın Sivas'a ilişkin iddiasını çürütmektedir.

İlk sayfada dikkat çeken bir nokta da Gazete, kendisine bir köşe hazırlamaktadır. “*Kötü bir sınav...*” başlığı verilen köşede meclisin, siyasal liderlerin 36 kişinin öldüğü bir olayda sınavdan geçemedikleri, insan haklarını savunmaları gereken yerde genel seçimlerde kazanma hırslarına yenik düştüklerinden bahsedilmekte ve devlet yetkilileri, meclis, siyasal parti liderleri olumsuz ve sert bir şekilde eleştirilmektedir.

İlk sayfanın tamamı Sivas Olaylarına ayrıldığı gibi Gazetenin 5 Temmuz tarihli sayısında dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sayfaları da tamamen olaylara ayrılmakta ve sayfalar “*Sivas Olayları*” olarak adlandırılmaktadır.

Dördüncü sayfanın neredeyse tamamını kaplayan iki haber, olaylara ilişkin Sivas'ta ve İstanbul'da yapılan protesto yürüyüşlerini ele almaktadır. “*Alevi göstericiler asker istedi*” başlığı ve “*Sivas'ta Alevilerin düzenlediği protesto gösterisinde “katil polis” sloganı atıldı. Sokağa çıkma yasağı uzatıldı.*” spotu ile verilen haberde Sivas'ın

¹³⁷ “Sivas'ta eylem, İstanbul'da gösteri: Sivas'ta 36 kişinin ölümüne neden olan şeriatçı ayaklanmayı protesto etmek amacıyla dün gösteri yapmak isteyen Alevi yurttaşlar güvenlik kuvvetlerince engellendi. Bunun üzerine oturma eylemi yapan Aleviler “katil polis, Cuma günü neredeydiniz” diye bağıarak asker istediler. Demokratik örgütler Sivas katliamını kınamak için Taksim'e yürüyerek Atatürk Anıtı'na çelenk koydular” (Cumhuriyet gazetesi, 05.07.1993).

Alibaba mahallesinde sayıları yaklaşık olarak 500 kişinin düzenlediği yürüyüş ve oturma eyleminden bahsedilmektedir. Başlıkta verilen Alevilerin asker istediği ifadesi ile spotta yer alan katil polis ifadelerinin yazılma amaçları metin içerisinde anlatılmaktadır. Cuma günü olaylar yaşandığı esnada polislerin ortalıkta olmaması, Alevilerin asker istemelerindeki ve katil polis demelerindeki sebebi oluşturmaktadır. Bir diğer sebebi de olaylarla ilgili soruşturma yapan polislerin, soruşturmaya öncelikle saldırganlardan değil de saldırıya maruz kalan Alevilerden başlamasıdır. Yapılan gösterilen artmasıyla, vali tarafından tekrar sokağa çıkma yasağı süresi uzatıldığı bilgisi de haberde verilmektedir. Ayrıca RP'lilerin olayla ilgili düzenlediği basın toplantısında konuşan RP Sivas Milletvekili Abdülatif Şener, milletin inancına hakaret eden biri olarak tanımladığı Aziz Nesin gibi bir ismin şenliklere davet edilip katılmasının bir hata olduğunu bundan dolayı da Vali Ahmet Karabilgin'in görevden alınması gerektiğini açıklamaktadır.

Sayfa içerisinde geniş yer ayrılan bir diğer haber de “*Sivas Katliamına İstanbul’dan öfke*” başlığıyla verilmektedir. Cumhuriyet Gazetesi en başından itibaren yaşananları, ‘katliam’ olarak verse de artık katliam tek başına kullanılmamakta, iliyile beraber “Sivas Katliamı” şeklinde kullanılmaya başlamaktadır. Haber metninde İstanbul Pendik’te İşçi Partisi’nin (İP) düzenlediği “Özelleştirmeye Dur” mitinginin Sivas olaylarını protestoya dönüştüğünden ve kullanılan sloganlardan¹³⁸ bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra haberde birçok demokratik kitle örgütü¹³⁹, sloganlar¹⁴⁰ eşliğinde, Taksim Anıtı ve Gülhane Parkı’nda bulunan Aşık Veysel heykeline çelenk bırakıldığından da söz edilmektedir. Haberin içerisinde İşçi Partisi Genel Genel Başkanı Doğu Perinçek, İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir ve İstanbul Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Kemal Bayrak’ın ifadelerine olduğu gibi verilmektedir. Bu isimlerin yanı sıra gösteriye katılan demokratik kitle örgütlerinin ortaklaşa hazırladıkları açıklama da olduğu gibi haber metninde yerini almaktadır.

¹³⁸Mitinge katılanların kullandığı sloganlar “Şeriata hayır; Katil hükümet; Yobazlar İran’a; Sivas faşizme mezar olacak; Pir Sultanlar ölmez; Sivas’ın hesabı sorulacak” şeklindedir (Cumhuriyet gazetesi, 05.07.1993).

¹³⁹ Protestoya katılan demokratik kitle örgütleri şu şekildedir: “Divriği Kültür Derneği, İYÖ-DER, Marmara Özgür Der., Ortaköy Kültür Merkezi, Pir Sultan Abdal Canlar Derneği, Semah Kültür Vakfı, Çağdaş Divriği Gazetesi, İşçi Sağlığı Dergisi, Pir Sultan Abdal Kültür ve Tanıtma Derneği İstanbul Şubesi, Kervan Dergisi” (Cumhuriyet gazetesi, 05.07.1993)

¹⁴⁰ Kullanılan sloganlar şu şekildedir: “Almanya’da dazlaklar, Sivas’ta yobazlar; Türkiye, İran olmayacak; Sivas’ın hesabı sorulacak, Yaşasın halkların kardeşliği” (Cumhuriyet gazetesi, 05.07.1993)

Sayfa içerisinde verilen üç fotoğraftan ilkinde demokratik kitle örgütlerinin İstanbul’da yaptığı yürüyüş; ikincisinde Aşık Veysel heykeline çelenk bırakma anı ve sonuncu fotoğrafta İşçi Partisi’nin (İP) mitingindeki, ellerinde pankartlarla katılan kişiler resmedilmektedir. Bu açıdan kullanılan fotoğrafların, sayfada verilen haberlerin başlıkları ve içerikleri ile uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.

Dördüncü sayfasında protesto haberlerinin yanı sıra “*Hükümet Cephesi*” adlandırması ve “*Ortaklar katliamı farklı değerlendirdi*” başlıklı habere de yer verilmektedir. Sayfanın genelinde verilen haberler, olayda saldırıya maruz kalan kesimden taraf olanların, tepkilerine yönelik olmaktadır. Ayrıca sayfanın neredeyse tamamı bu haberlere ayrılmış iken küçük bir kısım da olsa olayın bir de karşı tarafından, “Hükümet Cephesi” tarafından değerlendirmelerine yer ayrılmaktadır. Başlık için seçilen “cephe¹⁴¹” kelimesi de katliama hitaben olayın taraflarını gözler önüne sermektedir. Cephe kelimesinin dikkat çekmesinin nedeni ise önceki tarihlerde, bu tarz haber köşelerinde üst başlık olarak “Bakanlar Kurulu, Görgü Tanıkları, Tepkiler” gibi kısa, tarafsız başlıklar tercih edilmesidir. Haber metninde ise başlıktan da anlaşılacağı üzere hükümetin iki ortağı SHP ve DYP’nin olaylara ilişkin değerlendirmelerindeki farklılıklardan bahsedilmektedir. SHP, olayı laikliğe karşı bir saldırı olarak tanımlarken DYP olayları; Aziz Nesin’in halkı tahrik etmesinin bir sonucu olarak görmektedir. Yazıda Başbakan Tansu Çiller’in, Kültür Bakanı Fikri Sağlar’ın ifadeleri tırnak içerisinde olduğu gibi verilir iken İçişleri Bakanı Mehmet Gazioglu’nun da görüşlerine yer verilmektedir.

Toplamda beş haberin yer aldığı beşinci sayfanın tamamen Sivas Olayları’na ayrıldığı görülmektedir. Olayla ilgili haberlerin verilmeye başladığı ilk günden itibaren suçlu olarak gösterilen Aziz Nesin’e konuşma fırsatı veren Cumhuriyet Gazetesi’nin, beşinci sayfanın neredeyse tamamını kapladığı iki haberi de Nesin’e ayırdığı görülmektedir. Sayfanın üst kısmında, “*Aziz Nesin, saldırganların dindar değil ‘cani’ olduğunu söyledi:*” üst başlığı ile verilen ve diğerlerine nazaran daha kalın puntolarla “*Devlet şeriate teslim oldu*” başlıklı haber yer almaktadır. Haber içerisinde birçok basın ve siyasal lider tarafından halkı, tahrik etmekle suçlanan Nesin’in, olaya karşı itirazları verilmektedir. Nesin, kendisinin tahrik ettiği iddiasını savunanları sert bir şekilde eleştirerek, etkinliklerde yaptığı konuşmanın hangi kısmında tahrik vurgusu olduğunu

¹⁴¹ Cephe kelimesi TDK’de “Belli bir düşünce, istek çevresinde sağlanan beraberlik; Üzerinde savaşın sürdüğü bölge” anlamlarına gelmektedir (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=CEPHE).

sormaktadır. Ayrıca, olayın tahrik olmadığını, kendisinin etkinliklere katılmamış olsaydı bile saldırıların yine çıkacağını söyleyen Nesin, “*Kahramanmaraş’ta da ben mi vardım?*” sorusunu sorarak eleştirenlere, özellikle de kendisini suçlayarak kamuoyunu yanıltmaya çalıştığını iddia ettiği İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu’na, yanıt vermektedir. Tahrik sorunsalını belirttikten sonra Nesin, olayları Alevi-Sünni çatışması olarak değerlendirmektedir. Türkiye’nin laik olmadığı, dincilere her geçen gün tavizlerin verilmesiyle devletin, şeriata teslim olduğunu belirten Nesin, devletin uyduğunu iddia etmektedir.

Nesin’e ayrılan ikinci haber ise “*İtfaiyeci beni öldürmeye kalktı*” başlığıyla verilmektedir. “*Sivas’taki şeriatçı katliamın ilk hedefi olan, ancak kundaklanan otelden kurtarılan Aziz Nesin, yananları kurtarmaya gelen itfaiye erinin kendisine “Alçak, namussuz” diye saldırdığını söyledi. Nesin, Valinin RP’li Başkana yenik düştüğünü de vurguladı.*” şeklinde verilen haberin spotunda ve haber içerisinde Nesin, yanan otelin içinden nasıl kurtarıldığını anlatmaktadır. Kendisine namussuz diye saldıran, itfaiye erinin de kamuoyu gibi kandırıldığını belirten Nesin, oluşturulan yanlışlığın en önemli kaynağının ise İçişleri Bakanı olduğunu iddia etmektedir. İtfaiyeyle aşağıya indirilirken de yara almasında sebep olanın Temel Karamollaoğlu olduğunu belirten Nesin, kendisi indirilirken Karamollaoğlu’nun “*O adamı kurtarmayın, o öldürülmeye müstahak bir adamdır*”¹⁴² diyerek kalabalığı dağıtmadığını aksine ortamı iyice kışkırttığını iddia etmektedir. Sayfada kullanılan tek fotoğraf ise Aziz Nesin’in yaşadığı korku dolu anları anlatırken çekildiği portresidir. Nesin ile ilgili her iki haberin de başlıkların, spotların ve haber metinlerinin uyum içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Nesin’e kendisine yöneltilen suçlamaları açıklama fırsatı sunan Cumhuriyet Gazetesi, kullandığı haber başlıkları, içerikleri, spotları ve fotoğraflarıyla da haber kurgusunda biz/öteki karşıtlığını sunmaktadır.

Olayla ilgili gelişmelerin yer verildiği sayfada “*Şeriatçı katliamın ardından komedi*” üst başlığı ile verilen “*Soruşturmaya ölenlerle başlandı*” alt başlığıyla verilen haber almaktadır. Haberin üst başlığında belirtildiği gibi haber, olaylar açısından trajikomik durumları ele almaktadır. Bu haberde de “olayın bir katliam olduğu ve

¹⁴² Karamollaoğlu’nun bu sözlerinin üzerine Lütfü Kaleli, Nesin için “O, bir insandır” diye cevap vermekte ancak Karamollaoğlu sarf ettiği sözlerle de yetinmeyerek “Hayır, O bir insan değildir, hayvandır” diyerek Nesin’e olan öfkesini iyice belli etmektedir.

faillerinin şeriatçılar olduğu” iddiası yinelenmektedir. Haberin ilk paragrafında olayla ilgili gözaltına alınanların sayısının 35 olduğunu ancak Nesin itfaiye aracından indirilirken Hizbullah işareti yapıp “*Şeytani kaçırmayın*” diye emirler veren RP’li Belediye Meclisi Üyesi Cafer Erçakmak’ın neden gözaltına alınan kişiler arasında olmadığı sorusu yöneltilmektedir. Polis tarafından gözaltı listesinde dahi olmayan Erçakmak, Cumhuriyet Gazetesi tarafından eleştirel bir şekilde habere konu edilmektedir. Sivas Valisi Ahmet Karabilgin’in, Sivas Cumhuriyet Başsavcısı Oktay İrdem’in görüşleri olduğu gibi verilirken, Sivas Emniyet Müdürü Doğukan Öner’in görüşleri de haber içerisinde yerini almaktadır. Haberin başlığını trajikomik yapan asıl olay ise soruşturmaya başlayan polisin ilk önce saldırganlar yerine olayda saldırıya uğrayan kesimden yani Pir Sultan Abdal Şenlikleri’ni düzenleyen kişilerden başlamasıdır. Polisin olaylarda Hizbullah’ın parmağı olduğu iddiasının ise olaylarda saldırganların Hizbullah ve Bozkurt işareti yapmalarından doğduğu belirtilmektedir. Haber içerisinde Hizbullah etkisinin verildiği bölümde Erçakmak’ın neden gözaltına alınmadığı yazıda tekrar ve tekrar sorulmaktadır.

Önceki gün haberlerinde olaylarda ölenlerin isimlerini veren gazetede 5 Temmuz sayısının beşinci sayfasında artan ölüm sayısı ile haberlerini güncellemektedir. “*Ölenlerin sayısı 36’ya yükseldi*” başlıklı haberde, olaydan etkilenen kişilerin durumları ve sayıları verilmektedir. Önceden yayınlanan haberde olduğu gibi bu haberde de bir kişinin kimliğinin belirlenemediğinden kimliği belirlenmiş 35 ölen kişinin isimleri verilmektedir. Daha önce belirtildiği üzere, Cumhuriyet Gazetesi “Sivas” ve “katliam” kelimelerini artık birlikte kullanmaktadır. Haber girişinde de “*Sivas katliamından ölenlerin sayısı 36’ya yükseldi.*” cümlesi ile yerini almaktadır.

Altıncı ve yedinci sayfalarını en üst köşelerinde “*Her şafakta doğarız İrticanın karanlığına inat*” cümlesiyle bir bütünlük içerisinde sunulmaktadır. Ki bu başlığın, her iki sayfada verilen haberler ile uyumlu olduğu da görülmektedir. Altıncı sayfanın çoğunluğunu kaplayan, büyük ve kalın puntolarla yazılmış “*Her şafakta doğarız*” başlıklı haberde; olayda hayatını kaybeden Asım Bezirci, Asaf Koçak ve Behçet Aysan için bölümler ayrılmaktadır. Birçok yazar ve şairin, ölenler için yazdıkları bölümler de haberler içerisinde verilmektedir. Başsağlığı yazılarını yazan isimler ise şu şekildedir: Yazar-Bilimadamı Server Tanilli, Yazar-Sanat Eleştirmeni Mehmet Fuat, Yazar Rıfat Ilgaz, Tiyatro Sanatçısı-Şair Orhan Alkaya. Yazılan başsağlığı metinlerinin hepsinde ölen

yazarların Türkiye için öneminden ve böylesine bir acının unutulmayacağından bahsedilmektedir.

Asım Bezirci için ayrılan ve portresinin yer aldığı haber “*Bezirci, 60 yaşında bir delikanlı*” başlığı ile verilmektedir. Asım Bezirci’nin “sabırlı olması” özelliğinin üzerinde durulan metinde, Ferit Öngören’in Asım Bezirci’nin Rıfat Ilgaz kitabı için kaleme aldığı yazı verilmektedir. Asaf Koçak için ayrılan ve elinde sigarası ile güldüğü fotoğrafının yer aldığı haber “*Sirtında fırçasıyla Asaf Koçak*” başlığı ile sunulmakta ve haber metninde karikatür sanatçısı olan Asaf Koçak’ın biyografisine yer verilmektedir. Yazıda dikkat çeken kısım ise haber başlığının metin içerisinde yer aldığı bölümdür: “...sirtına vurup fırçasını, çocukları resim öğretmenliğe etmeye Sivas’a geldi. **Yaşamına son verenlerin çocuklarına resim eğitimi vermek için dört yıl kaldı...**” Behçet Aysan için ayrılan ve elinde sigarası olan fotoğrafıyla sunulan haber “*Sevgili Behçet Ağabey*” başlığı ile sayfadaki yerini almaktadır. Aysan’ın karakter özelliklerinin şiirsel bir tınıda verildiği yazı, Behçet Aysan’ın kendi şiiri olan “*Beyaz bir gemidir*¹⁴³”in son dizeleriyle sonlandırılmaktadır. Gazete, ölenler için ayırdığı bu sayfada, onları, Türkiye için yaptıkları güzel işlerden dolayı olumlu ve yüceltici şekilde bahsetmektedir.

Olayda yaşamını yitiren kişilere yer ayrılan sayfada iki haber de siyasal liderlere ayrılmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi, önceki yayınlarında yaptığı gibi bu sayfa içerisinde de olayların iki tarafına da yer vererek biz/öteki karşıtlığını sürdürmektedir. Gazetenin özellikle bu sayfada verdiği haberlerin başlıklarında dahi sert eleştiriler bulunmaktadır. Türkiye için önemli eserlerde bulunmuş insanlara yer veren sayfanın hemen altında bulunan “*Karamollaoğlu, ne söylediğini hatırlamıyor*” ile “*İçişleri Bakanı’nın Sivas’tan haberi yok*” başlıklı iki haberin verilmesi, hükümet temsilcilerinin olaya ne kadar önem verdiğini ve olaydan ne kadar haberdar olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca verilen başlıklar ile daha önceki günlerde verilmiş olan “*Devlet, şeriata teslim oldu*”, “*Devlet seyirci kaldı*”, “*Polis çok gecikti*”, “*Polis müdahalede geç kaldı*”, “*Bakan katliamı protesto bile etmedi*”, “*Soruşturmaya ölenlerle başlandı*” başlıklı haberlerin

¹⁴³ Behçet Aysan’ın metin içerisinde verilen ‘Beyaz Bir Gemidir’ isimli şiirinden alıntı: “...çünkü beyaz bir gemidir ölüm, siyah denizlerin hep çağıracağı, batık bir gemi, sönmüş yıldızlar gibidir, yitik adreslere benzer

ölüm, yanık otlar gibi. Sen bu şiiri okurken, ben belki başka bir şehirde ölürüm.” (<http://siir.sitesi.web.tr/behcet-aysan/beyaz-bir-gemidir.html>) (20.05.2018).

devamlılığı sağlanmakta ve gazetenin, devletin olaylardaki ihmalkarlığına karşı eleştirisi halini almaktadır.

Yedinci sayfadaki haberlerin tümü Sivas Olayları'na ayrılmaktadır. Haberlerin en üst kısmında, kalın ve büyük puntolarla "*İrticanın Karanlığına İnat*" başlığı yer almaktadır. Önceki sayfada verilen başsağlığı yazılarına Hasret Gültekin, Nesimi Çimen için yedinci sayfada devam edildiği görülmektedir. "*Halk müziğinde çağdaşlığın bir adı da Hasret Gültekin'di*" başlıklı yazıda Hasret Gültekin'in icraatları ve Türk halk müziğindeki yeri vurgulanmaktadır. "*Pir Sultan Abdallar ölür, dirilir*" başlıklı yazı Nesimi Çimen için hazırlanmaktadır. Habere giriş, Osmanlı despotluğuna karşı isyanın simgesi kabul edilen Pir Sultan'ın, hakkındaki idam kararını duyduğunda verdiği sözle başlamaktadır. "*Bu kaçınıcı ölmem hain, Pir Sultan ölür, dirilir*" sözünün, olaylarda ölen 36 kişi için de geçerli olduğu iddia edilmektedir. Yazıda Pir Sultan'ın sadece Sivas'ta ölmediğinden, 24 yıl önce Tunceli'deki olaylarda da öldüğü belirtilmektedir. Tunceli'de Pir Sultan Abdal Oyunu'nun yasaklandığı olayda bir kişi öldüğü bilinmekte ve ölen kişinin de Pir Sultan olduğu kabul edilmektedir.

"*İlk hedef heykellerdi*" üst başlığı ve "*Pir Sultan'ı yaktılar Atatürk büstü kayıp*" başlığı ile verilen haberde; şeriat isteyenlerin, her ne kadar Aziz Nesin'e karşı tepkili olduğu iddia edilse de tepkilerin öncelikle Pir Sultan heykeli ve Atatürk büstüne yönelik olduğu vurgulanmaktadır. Heykeli yıkmak isteyen saldırgan grup ise bu amacını tek başına gerçekleştiremediklerinden, RP'li belediyenin vinci sayesinde heykelin yerinden kaldırıldığı ön plana çıkarılmaktadır. Heykelden sonra hedef olan Atatürk büstünün ise hala nerede olduğu vali tarafından bilinmemektedir. Heykel ve büst ile ilgili haberler verildikten sonra yazının sonunda "*Hedef Aziz Nesin mi?*" sorusu okuyuculara yöneltilmektedir. Çünkü hükümet yetkililerin çoğu en başından beri Aziz Nesin'in halkı tahrik ettiğini, olayın Alevi-Sünni çatışması olamayacağını, sadece Nesin'e karşı bir haklı tepki olduğunu savunmaktadır. Gazetenin "*İddia edilene göre olay, Nesin'in tahrikleri sonucu ortaya çıkan bir tepki ise neden Aziz Nesin'den önce Pir Sultan Abdal heykeli ve Atatürk büstü hedef alınmaktadır?*" sorusu, hükümete açık bir eleştiri niteliğini almaktadır. Ayrıca Cumhuriyet Gazetesi, hükümetin değerlendirmelerinin çelişkiyle dolu olduğunun altını çizerek okuyuculara göstermektedir. Şeriatçıların saldırdıkları anı resmeden fotoğrafın yer aldığı ve üst başlığı "*İlk hedef heykellerdi*" olarak verilen haber, yazıda işlenen iddiayı açık bir şekilde ifade etmektedir.

Yaşananların sunumunda görgü tanıklarının ifadelerine yer veren Cumhuriyet Gazetesi, bu sayfasında ölenler için başsağlığı haberleri vermesinin yanı sıra “*Kurtulanlar Anlatıyor*” üst başlığı ve “*Kaldırımında taş bırakmadılar*” alt başlığı ile “*katliamdan kurtulanlar, sağ kalmayı başarabilenler*” için de haberlerinde yer vermektedir. Olaylardan kurtulmayı başarabilen Aziz Nesin, Lütfi Kaleli, Haldun Açıksözlü ve Ertan Kartal dehşet gününde yaşadıklarını anlatmaktadır.

“*Yakınları, Cenaze Namazı Kıldırarak İstemiyor*” üst başlığı ve “*Şeriatçı kurbanları Ankara’da*” alt başlığı ile verilen haberde, olaylarda hayatını kaybeden 18 kişinin ve yaralanan 6 kişinin Ankara Havaalanı’na getirildiği, karşılamaya ise 45 sivil toplum örgüt üyelerinden oluşan 300 kişilik grup ve hükümeti temsilen de sadece Kültür Bakanı Fikri Sağlar’ın katıldığı bilgisi verilmektedir. Ayrıca haberde, defin işlemlerinde bazı ailelerin olaylara tepki olarak cenaze namazı kıldırmadığından bahsedilmektedir. Haberin içerisinde havaalanına getirilenler ve karşılayanların fotoğrafına yer verilmektedir. Fotoğrafın altında¹⁴⁴ ise “*olayın gerici bir katliam olduğu*” iddiası yinelenmekte; “*45 demokratik kitle örgütünün temsilcisi gelirken hükümet adına sadece Kültür Bakanı’nin geldiği*” vurgulanarak “devletin olaylara ne kadar önem verdiği”ni bir kez daha okuyuculara hatırlatılmakta ve gazetenin devletin pratiklerini eleştiren diğer haberlerine destek sağlanmaktadır.

4.1.1.4. 6 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi

6 Temmuz tarihli sayıda Cumhuriyet Gazetesi, olayları ilk sayfadan vermeye devam etmektedir. Sayfanın neredeyse tamamı olaya ilişkin haberler ve fotoğraf ile kaplanmaktadır. “*İşte Sivas Gerçeği*” sürmanşeti ile verilen haberde, gazete, olaya ilişkin yorumlamasını katarak, saldırganların dört hedefi olduğunu belirten alt başlıkları kullanmaktadır: “*Hedef 1: Laik Cumhuriyet*”, “*Hedef 2: Mustafa Kemal*”, “*Hedef 3: Pir Sultan ve Aleviler*”, “*Hedef 4: Dinsiz Sivas Valisi*”. Sürmanşette verilen “*İşte Sivas Gerçeği*” başlığındaki ifade ise gazetenin, kamuoyuna yapılan açıklamaların doğruluğunu sorguladığını göstermektedir.

¹⁴⁴ Fotoğrafın altına düşülen notun tamamı şu şekildedir: “Sivas’taki gerici katliamda hayatını kaybedenlerden 18’i ile yaralananlardan 6’sı dün akşam Ankara’ya getirildi. Hükümet adına sadece Kültür Bakanı Fikri Sağlar’ın katıldığı karşılamada 45 demokratik kitle örgütü temsilcisi bulundu.” (Cumhuriyet Gazetesi, 05.07.1993).

Önceki üç günde olduğu üzere gazete, belli iç sayfaları *Sivas Olayları* olarak adlandırmakta ve olaya ilişkin haberlere ağırlık vermektedir. 6 Temmuz tarihli sayıda ise gazetenin beşinci, altıncı ve yedinci sayfaları “*Sivas Olayları*” olarak adlandırılmaktadır.

Devamının beşinci sayfada verileceği bildirilen alt başlıkların, spotları ile Cumhuriyet Gazetesi olaya ilişkin iddialarını güçlendirmekte ve okuyucuya sunduğu hedeflerin gerekçelerini belirtmektedir. “*Hedef 1: Laik Cumhuriyet*” başlığının spotunda saldırganların kullandığı sloganlar verilerek başlıktaki iddia güçlendirilmektedir¹⁴⁵. “*Hedef 2: Mustafa Kemal*” başlığının spotunda verilen Atatürk büstünün göstericiler tarafından yerinden sökülüp sürüklendiği bilgisiyle hedef iddiası gerekçelendirilmektedir. “*Hedef 3: Pir Sultan ve Aleviler*” başlığındaki iddia ise spotta yer verilen şenliklerin, dincilerin tepkisini çektiği ve Pir Sultan Abdal’ın heykelinin yakıldığı bilgisi ile güçlendirilmektedir. “*Hedef 4: ‘Dinsiz Sivas Valisi’*” başlığında ise valinin göreve gelmesiyle kongre müzesini kurup törenler hazırlaması ve Atatürkçü etkinlikleriyle bilinmesinden dolayı, hedef olduğu belirtilmektedir.

Hedef başlıkları ile verilen haberin hemen altında sunulan ve sayfadaki tek ve büyük fotoğrafta İstanbul Sirkeci Büyük Postane önünde toplanmış ve İstanbul Valiliği’ne yürüyen altı yüz kişilik grubun görüntüsü yer almaktadır. Ayrıca fotoğrafın notunda görgü tanığı olan Pir Sultan Abdal yöneticilerinin, olayın, önceden hazırlanmış bilinçli bir saldırı olduğuna dair görüşlerine yer verilmektedir. Böylelikle gazetenin, olayın, planlı bir saldırı olduğuna dair diğer haberleri desteklenmektedir.

İç sayfalarda yer verileceği belirtilen üç haber başlığı ise spotları ile fotoğrafın altında konumlanmaktadır. “*İçişleri Bakanı’na SHP’den istifa çağrısı*” başlıklı haberde SHP Genel Sekreteri Cevdet Selvi’nin Başbakan Çiller’i olayı Van’daki otel yangınıyla karıştırmamasından dolayı aymazlıkla suçladığını ve İçişleri Bakanı Gazioğlu’nun da olayları saptırdığını ve istifa etmesi gerektiğine dair açıklamalarına yer verilmektedir. “*Sivas Soruşturmasında DGM tartışması*” başlıklı haberde ise Aziz Nesin’in ifadesinin alınabileceğinden ve video kasetlerde ortaya çıkan ve kışkırtıcılıkta etkisi olduğu saptanan Cafer Erçakmak’ın her yerde arandığından bahsedilmektedir. “*18 kurban bugün toprağa veriliyor*” başlıklı haberde, olayda yaşamlarını yitirenlerin cenaze bilgisi verilmektedir. Cumhuriyet Gazetesi önceki haberlerinde de olduğu gibi olayda yaşamını

¹⁴⁵ Spot içerisinde verilen sloganlar şu şekildedir: “Müslüman Türkiye”, “Şeriat istiyoruz”, “Putlar kırılсын”, “Cumhuriyet burada kuruldu, burada yıkılacak” (Cumhuriyet Gazetesi, 06.07.1993).

yitirenler için kurban kelimesini tekrarlamakta ve bu özel kelime ile gazetenin olayın bir katliam olduğu iddiasını taşıyan diğer haberlerine destek sağlamaktadır.

İlk sayfada verilen haber başlıkları ve spotlara bakıldığında uyumlu oldukları görülmektedir. Verilen başlıklar, haber içerikleri hakkında genel fikri vermektedir. Ayrıca haber spotlarında başvuru kaynaklar ve sayısal veriler de haberlerin retoriklerini kurgulamakta ve inandırıcılığını artırmaktadır.

Beşinci sayfaya gelindiğinde gazetenin, sayfanın neredeyse tamamını üç büyük başlık ve iki fotoğraf ile Sivas Olayları'na ayırdığı görülmektedir. Sayfanın en üst köşesinde “Yetkililerin ve sağcı basının öne sürdüğünün aksine hedef laik cumhuriyet ve Alevilerdi” üst başlığı ile verilen “Sivas katliamının gerçek yüzü” başlıklı haber yer almaktadır. İlk sayfada “İşte Sivas Gerçeği” sürmanşeti ile verilen haber içerisinde olayın önceden planlanmış bir katliam olduğu, hedeflerin ise laik cumhuriyet, Atatürk, Aleviler ve vali olduğuna dair açıklamalar verilmektedir. Gazete, “olayın katliam olduğu ve şeriatçılar tarafından yapıldığı” vurgusunu yinelemekte ve sürekli canlı tutmaktadır. Bu iddiasını da temellendirecek şekilde hem haberin başlığında hem de haber içerisinde geçen “katliam, planlı katliam, kanlı Cuma, şeriatçı ayaklanama” kelimeleri bilinçli bir şekilde kullanılmaktadır.

Sayfa içerisindeki ikinci haber ise “Şeriatçıların hedefi savunmasız heykeller” üst başlığı ile sunulmaktadır. Habere bağlı olarak “Atatürk’ü yerde sürüdüler” ve “Pir Sultan’ı linç ettiler” alt başlıkları verilmektedir. İlk alt başlıkta Atatürk büstünün yerinden sökülüp yerlerde sürüklendiğinden ve sonrasında devriye gezen askerlerce müzeye konulduğundan bahsedilmekte ve görgü tanıkları, vilayet yetkileri ile valinin görüşlerine başvurulmaktadır. İkinci alt başlıkta ise ilk başta göstericilerin Pir Sultan heykeline zarar verdiklerini ancak yerinden sökemediklerini, sökme eylemini ise belediye ekipleri tarafından yapıldığının ve saldırganlar tarafından yakıldığı bilgisi verilmektedir. Sayfa içerisinde kullanılan iki fotoğraf da bu haber içerisinde konumlandırılmaktadır. Yan yana verilen iki fotoğraftan ilkinde Atatürk büstü, ikincisinde ise Pir Sultan Abdal’ın heykelinin bulunduğu kaide boş şekilde sunulmaktadır. Fotoğrafların altına ise şeriatçıların hedefinin Atatürk ve Pir Sultan olduğu notu düşülmektedir¹⁴⁶. Sayfanın alt

¹⁴⁶ Not: “Cumhuriyet’in temellerinin atıldığı binanın önündeki Atatürk büstünün kaidesi artık boş. Tıpkı Pir Sultan Abdal’ın heykelinin yerlerde sürüklenmesi gibi şeriatçıların hedefi oldu.” (Cumhuriyet Gazetesi, 06.07.1993).

kısımında ise “*Alevi mahallelerinde yoğun güvenlik önlemi*” başlıklı haber yer almaktadır. Haber içerisinde Sünni mahallelerine karşın Alevilerin çoğunlukta olduğu Alibaba ve Kolej semtlerinde alınan güvenlik önlemlerinden bahsedilmektedir. Gazete, önceki haberlerinde olduğu gibi Alevi ya da Sünni kelimelerini kullanmaktan kaçınmamakta aksine olayın Alevi-Sünni çatışması olduğuna dair içerikler sunmaktadır.

“*Sivas Olayları*” olarak adlandırılan altıncı sayfanın tamamı, olaya ilişkin haberlerden ve fotoğraftan oluşmaktadır. Dokuz ayrı haberden oluşan altıncı sayfanın ilk haberi “*Sivas Olaylarını protesto eylemleri yayılıyor; görgü tanıkları basın toplantısı düzenledi.*” üst başlığı ve kalın harflerle yazılan “*Örgütlü ve bilinçli bir saldırı*” başlığı ile sunulmaktadır. Haber içerisinde İstanbul, Denizli ve İzmir ilindeki protesto eylemlerine ve şenliklere atılan Pir Sultan Abdal Derneği yöneticilerinden olan görgü tanıklarının yaşanan olaya ilişkin gözlemlerine ve değerlendirmelerine yer verilmektedir. Cumhuriyet Gazetesi diğer haberlerinde de olduğu gibi görgü tanıklarına sıklıkla başvurmakta ve sadece hükümet yetkililerinin görüşlerine yer vermemektedir. Sayfa içerisinde kullanılan tek büyük fotoğraf ise bu haber içerisinde konumlandırılmaktadır. İlk sayfada kullanılan fotoğrafa benzer şekilde İstanbul Valiliği’ne yürümeye çalışan altı yüz kişilik grubun fotoğrafı, sayfada yerini almaktadır.

“*Siyasi parti ve demokratik kitle örgütleri suçluların yakalanmasını istediler.*” spotuyla verilen “*Tepkiler çığ gibi büyüyor*” başlıklı haberde ise olayın faillerinin cezalandırılmasını talep eden kesimlerin arttığından bahsedilmektedir. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral, Eski Sivas Milletvekili Mustafa Timisi’nin ve Halkevleri Genel Merkezi, Demokratik Sosyal Dernekler Federasyonu (DSDF), Pir Sultan Abdal Canlar Derneği, İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi, Hacı Bektaş Veli Kültür ve tanıtma Derneği’nin olaya ilişkin ifadeleri ve yazılı açıklamaları habere kaynaklık etmektedir.

“*Katliamda ölenler toprağa veriliyor*” başlıklı haberde olayda vefat edenlerin isimleriyle birlikte nereye defnedildiği bilgisi sunulmaktadır. “*Karikatürist Asaf Koçak için köyden imam getirildi*” üst başlığı ile verilen “*İmamlar cenaze namazını kıldırmadı*” başlıklı haberde ise Çarşı Camii’nin imamı Ömer Baltacı’nın Asaf Koçak’ın cenaze namazını kıldırmadığından ve Çiçekdağı ilçesinden başka bir imam getirtilerek cenaze namazının gerçekleştirildiğinden bahsedilmektedir. Habere bakıldığında, haber içeriklerinin ve başlıklarının uyum içinde sunulduğu görülmektedir.

İlk sayfada yer verilmiş olan “*Soruşturmada DGM tartışması*” başlıklı haberde değinildiği üzere Nesin’in de ifadesinin alınabileceğinden ve Erçakmak’ın arandığından ve olayın DGM’de yargılanacak bir konu olmadığından bahsedilmektedir. Cumhuriyet Başsavcısı Oktay İrdem ve Emniyet Müdürü Doğukan Öner’in ifadeleri ile haberin sunumu gerçekleştirilmektedir. Haberin olduğu konumda hemen bir kutucuk içerisinde verilen “*Hukukçular: Sorumlular DGM’de yargılansın*” başlıklı haber dikkat çekmektedir. Çağdaş Hukukçular Derneği İstanbul Şube Başkanı Avukat Ali Rıza Dizdar olayın bir irticai hareket olmasından dolayı Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde yargılanması gerektiğini belirtmektedir. Dizdar öne sürdüğü iddiasını ise İstanbul’da Çetinkaya Mağazası olayı ile temellendirmektedir¹⁴⁷. Gazete, hükümet yetkililerinin olayın DGM’de görülmemesi gerektiği düşüncesine karşılık kendi görüşünü Ali Rıza Dizdar’ın haberi ile sunmaktadır. Böylelikle gazete, sunduğu iki haber ile hükümetin aldığı kararı çürütür iken kendi iddiasını güçlendirmektedir.

“*İçişleri Bakanı Gazioğlu: Ben ‘heykeli kaldırım’ diye emir vermedim*” başlıklı haberde Gazioğlu’nun Cumhuriyet Gazetesi’ne verdiği röportaj yer almaktadır. Gazioğlu, olay esnasında yıkılan Pir Sultan Abdal heykelinin kaldırılma emrinin kendisine ait olmadığını, belediye başkanının talimatı olduğunu belirtmektedir. Gazioğlu’na ait haberi “*Aren: Suçlular bulunsun*” başlıklı haber takip etmektedir. Sosyalist Birlik Partisi (SBP) Genel Başkanı Sadun Aren, basın ve hükümet yetkililerinin Nesin’i suçlu göstermesini kınamaktadır. “*Hükümet: SHP’den İçişleri Bakanı’n istifa çağrısı*” başlıklı haberde Cevdet Selvi’nin Gazioğlu’na istifa çağrısı yer almaktadır. Haber içerisinde Selvi’nin ifadeleri, değiştirilmeden olduğu gibi aktarılmaktadır. Gazete, sayfa içerisinde hem muhalefet kesimin hem de hükümet temsilcilerinin görüşlerine birlikte yer vermekte ve karşıt düşünceleri gözler önüne sermektedir.

Yedinci sayfaya gelindiğinde ise sayfada yer alan üç haberin de olaya ait olduğu görülmektedir. Haberlerden ilki “*Güngören Belediyesi’nin aldığı boşaltma kararı uygulamaya geçilerek tabela söküldü*” üst başlığı ile verilen “*Aziz Nesin Sahnesi’ne kilit*” başlığı ile sunulmaktadır. Haber başlığından anlaşılacağı üzere haber metninde Nesin’in

¹⁴⁷ Çetinkaya Mağazası olayında devlet terörünü protesto etmek isteyenler, insan öldürme amacıyla olmasa da mağazaya molotof atmış ve mağazanın yanmasına, insanların ölmesine neden olmuştur. Dizdar, Çetinkaya olayındaki davanın DGM’de görülmesine rağmen Nesin’in ölmemesinden üzülen saldırganların işledikleri suçun DGM’de görülmemesine itiraz etmektedir (Cumhuriyet Gazetesi, 06.07.1993).

sahnesinin kapatıldığından bahsedilmektedir. Haberin sunumu ise Refah Partili Güngören Belediye Başkanı Yahya Baş'ın ifadeleri ile gerçekleştirilmektedir. “61 kişi gözaltına alındı” üst başlığı ve “RP’li Erçakmak aranıyor” başlıklı haberde, olaydan sorumlu olan altmış bir kişinin kimlik bilgilerine yer verilmektedir. Sayfadaki son haber ise “Eylem planında anlaşamadılar” başlığı ile verilmektedir. Haberde yaşamını yitirenlerin cenazelerinde, derneklerin nasıl tavrı alacağı sorusu cenazelerin nerede ve ne zaman kaldırılacağı bilgisinin netleşmemesinden dolayı karara bağlanamadığından bahsedilmektedir. “Pir Sultan Abdal Derneği’nin mitingine izin verilmedi” notu¹⁴⁸ ile verilen fotoğraf ise sayfada haberlerin arasında konumlanmaktadır.

4.1.2. 1993 Temmuz Ayına Ait Türkiye Gazetesi Haberlerinin Makro Yapı Analizi

Türkiye Gazetesi’nin 2 Temmuz 1993 günü yaşanan olayları ‘Sivas Olayları’ şeklinde tanımladığı ve olaya ilişkin haberlerini de buna uygun gerçekleştirdiği görülmektedir. Van Dijk’in makro yapıya ilişkin belirlediği tematik ve şematik analizler kategorileri açısından incelendiğinde Türkiye Gazetesi özelinde göze çarpan detaylar şu şekildedir:

- Tematik analizi oluşturan üst başlık, alt başlık, spot, haber girişleri ve fotoğraflar incelendiğinde Türkiye Gazetesi, olaya ilişkin haberlerinde kendi ideolojik kurgusuna uygun bir tematik yapı oluşturmuştur.
 - ‘Sivas Olayları’ tanımlaması, haberlerin hem başlıklarında hem de haber metinleri içerisinde yerini almaktadır. Olayı katliam olarak kabul eden yayın gruplarına karşılık Türkiye Gazetesi, olayı ‘tahrik’ olarak nitelendirmekte ve yaşananları ‘35 kişinin ölümüne yol açan olaylar’ olarak tanımlamaktadır.
 - Olayın taraflarını ise Türkiye Gazetesi, dini duygularına hakaret edildiği için galeyana gelmiş ‘öfkeli kalabalık’ ve bu öfkenin nedeni olan ‘Aziz Nesin’ olarak belirtmektedir. Buna uygun bir şekilde de gazete, haber başlıklarını oluşturmakta ve hemen hemen her başlığında tahrik ve fitne kelimelerini kullanmaktadır. Haber metinlerinde ise öteki olarak seçilen Nesin, hakaretvari söylemler ile suçlu olarak gösterilmektedir. Biz olarak verilen öfkeli kalabalık ise dini değerlerine hakaret edildiği için mağdur konumuna getirilmekte ve

¹⁴⁸ Not: “Pir Sultan Canlar Derneği’nin Bakırköy Özgürlük Meydanı’nda yapmak istediği protesto gösterisine emniyet yetkilileri bomba ihbarı yapıldığı gerekçesiyle izin vermedi. Bunun üzerine Bakırköy Tren İstasyonu önünde toplanan Pir Sultan Canlar Derneği üyeleri Türkiye laiktir laik kalacak sloganları attıktan sonra dağıldılar.” (Cumhuriyet Gazetesi, 06.07.1993).

bizi suçlayabilecek eylemler, haber metinlerine yansıtılmamaktadır. Ölen 37 kişinin, ‘otelin yanmasından dolayı çıkan dumanlardan boğularak öldüğü’ iddiası haber metinlerinde sunulmaktadır. Ancak oteldeki yangının nasıl ve kimler tarafından çıkarıldığına dair herhangi bir bilgi sunulmamaktadır. Kullanılan fotoğraflar da sınırlı bir şekilde verilmektedir. Nesin’in haber sunumunda kullanılan fotoğraflarına bakıldığında Nesin’in suçlu olarak yorumlanabileceği kızgın, öfkeli ifadelerinin bulunduğu vesikalık şeklinde verildiği görülmektedir.

- Şematik analizi oluşturan durum ve yorum bölümlerinde gazete, tematik yapısına uygun şekilde davranmaktadır. Durum bölümünde ana olayın işleme biçimi, ardaan bilgisi önem kazanmaktadır. Yorum bölümünde ise haber kaynakları ve olay taraflarının olaya ilişkin değerlendirmeler, tepkileri yer almaktadır.
 - Türkiye Gazetesi, ana olayın sunumunu o dönemdeki siyasi liderlerin söylemlerinden oluşturmaktadır. Olayı Nesin’in tahriklerinden kaynaklandığını bildiren siyasi liderlerin söylemlerine uygun, ana olayın sunumu oluşturulmaktadır. Olayı Alevi-Sünni ayrışması şeklinde değerlendirmeyen gazete, geçmişteki Alevilere yönelik şiddet eylemlerine dair bilgiler vermemektedir. Sadece Nesin’in dinsiz olduğunu açıklaması, Şeytan Ayetleri’ni tercüme etmesine ve İslam dinine hakaret etmesine yönelik bilgileri sunmakta ve bu şekilde Sivas halkının Nesin’e duyduğu öfkeyi açıklamaktadır.
 - Siyasi liderlerin söylemleri ana olayın sunumunda kullanıldığı gibi haberin kaynağını da oluşturmaktadır. Hatta Türkiye Gazetesi bunu daha da ileri bir taraf olma seviyesine taşımış ki haber başlıkları ve haber metinlerinin hemen hemen hepsi liderlerin söylemlerinden oluşmaktadır. Olayda saldırıya uğrayan ve dumandan boğularak ölen 35 kişi olarak tanımladığı kişilere ya da onların yakınlarına ait yaşadıklarına dair herhangi bir söz hakkı tanınmamaktadır. Ölen 35 kişiye ait haber de cenaze işlemlerine ait olup “*Sivas Olaylarında ölenler toprağa verildi*” başlığı ile verilmektedir.
 - Olayın sadece ‘öfkeli kabalık ve Nesin arasında gerçekleştiği’ iddiasını haberlerinde işleyen gazete, öteki olarak Nesin’i suçlamakta ve kötü göstermektedir. Buna karşılık gazetenin, biz olarak seçtiği öfkeli kalabalık’ın eylemlerini de öfke nitelmesi ile meşrulaştırmakta ve buna uygun düşecek siyasi liderlerin söylemlerini, haberlerine taşımaktadır.

- Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Tansu Çiller, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu, Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz, BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, RP Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal gazetenin haberlerine kaynaklık etmekte ve bu liderler hiçbir haberde eleştirilmemektedirler.
- Türkiye Gazetesi'nin bizini oluşturan, RP'li liderlere yöneltilen suçlamalara karşılık gazete, savunma niteliğinde haberler sunmaktadır. Saldırganlara cesaret vermekle ve Nesin'in hedef göstermekle suçlanan RP'li Karamollaoğlu ve Erçakmak için Türkiye Gazetesi, bu liderlerin masum olduklarını ifade eden birçok habere yer vermektedir. Bu anlamda gazetenin, kendi ideolojisine uygun liderlerin savunuculuğunu yaptığı bir söylem alanı görüntüsünü verdiği söylemek mümkündür. RP'li liderlerin masumluğuna karşılık da Nesin, adının geçtiği her haberde olayın sorumlusu olarak ötekileştirilmektedir.

4.1.2.1.3 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi

Türkiye Gazetesi, olayların yaşandığı 2 Temmuz 1993 tarihinin hemen ertesi günü, yaşananları “Aziz Nesin’in ‘1400 yıl önce yazılan Kur’an geçersizdir’ sözleri halkı galeyana getirdi” üst başlığı ve büyük ve kalın puntolarla yazılan “Sivas’ta fitne: 50 ölü” sürmanşetiyle okuyucularına duyurmaktadır. Burada dikkati çeken nokta ise başlık içerisinde yerini alan ölü sayısının 50 olarak verilmesidir. Gazete burada mübalağa yapmaktadır, çünkü olaydan sonra açıklanan ilk ölü sayısı otuz beş iken ölü sayısı elli olarak verilmektedir.

Atılan sürmanşet, başlık ve haber metinlerinin birbiriyle uyumlu olduğu görülmektedir. Verilen başlıklarda “Sivas’ta yaşanan olayın, dine hakaret eden fitneci Aziz Nesin’in halkı galeyana getirmesiyle başladığı” iddiası verilmektedir. Ayrıca atılan başlıklar ile gazetenin, saldırıya maruz kalan isimlere karşı aldığı tavrı da açıkça ortaya koymaktadır. Haberin spotunda¹⁴⁹ ise 50 kişinin ölüp 150 kişinin yaralandığı olayların Nesin’i protestoyla başladığından ve sonucunda bölgede iki gün sokağa çıkma yasağı

¹⁴⁹ “İslamiyet’e hakaret eden Aziz Nesin’i protesto eden binlerce kişi, Nesin’in kaldığı oteli ateşe vererek yakmak istedi. Çıkan olaylarda, ilk belirlemelere göre 50 kişi hayatını kaybetti, 150 kişi de yaralandı. Sivas’ta iki gün sokağa çıkma yasağı ilan edildi.” (Türkiye Gazetesi, 03.07.1993).

getirildiğinden bahsedilmektedir. Devamının on üçüncü sayfada olacağı belirtilen “Sivas’ta fitne: 50 ölü” sürmanşetli haberde birçok alt başlıklar, spotlarıyla beraber yer almaktadır. “Sabırlar Taştı” ve “Aziz Nesin’e Büyük Tepki” başlıklı haberlerde Aziz Nesin’in, İslam dini için söylediklerinin halkı galeyana getirdiğinden ve halkın tepkiyle valilik önünde sloganlar attığından bahsedilmektedir. Atılan sloganlar ise şu şekildedir: “Şeytan Aziz, Vali İstifa, İnançlarımızla alay ettirmeyiz”.

“Otelde Kaçırıldı” alt başlıklı haberde, otelde çıkan yangın sebebiyle Nesin’in otelden çıkartılarak güvenli bir yere götürüldüğü anlatılmaktadır. Verilen manşetlerde ve haberlerde Nesin, “halkı galeyana getiren bir fitne” olarak değerlendirildiğinden dolayı haber içerisinde Nesin’den “İslam düşmanı Aziz Nesin” olarak bahsedilmektedir. “İslam düşmanı sıfatıyla özdeşleştirilen Nesin’in, olaylara neden olan fitne(cı) olduğu” iddiası, gazetenin haberlerinde işlenmektedir. Karşı tarafı olumsuz sunmanın bir şekli olarak Nesin, Türkiye Gazetesi’nin haber dilinde bir ‘günah keçisi’ olarak suçlu gösterilmekte ve olumsuz sıfatlar ile tanımlanarak ötekileştirilmektedir. Haber içerisinde, “öfkeli kalabalığın”, otelin camlarını kırıp arabaları tahrip ettiğinden ve “otel lobisinde çıkan yangın”dan bahsedilmektedir. Burada dikkati çeken nokta halkın, “öfkeli” olarak nitelendirilmesidir. Gazetenin diğer haberlerinde de vurguladığı “halkın galeyana geldiği, halkın öfkelenildiği” iddiası, saldırgan halkı suçlamamakta ve halkın öfkeli olmasından dolayı da yaptıkları eylemleri meşrulaştırmaktadır. Ki haber içerisinde “otelin lobisinde çıkan yangın” gibi edilgen bir ifade kullanması yani “yangının onlar tarafından çıkartılmadığı”, “kendiliğinden çıkmışçasına” verilmesi, yapılan eylemlerin meşrulaştırıldığını göstermektedir. Dolayısıyla gazetenin haber başlıklarında ve metninde kullandığı edilgen yapılar ile Türkiye Gazetesi’nin bizini oluşturan grubun eylemleri göz ardı ettiği görülmektedir.

“Dumandan Boğuldular” alt başlıklı haberde ise otelde ölenlerin yangının dumanından dolayı öldükleri belirtilmektedir. Bu başlıkta bir önceki başlıkta olduğu gibi saldırganların eylemlerini meşrulaştırmaktadır. Olaylarda ölen kişilerin hem “saldırganlar tarafından çıkartılmayan bir yangında öldüğünü” hem de “kendiliğinden çıkan bir yangının dumanından dolayı boğularak öldüklerini” vurgulamaktadır. Bu ifadeler açıkça, saldırganların eylemlerini meşrulaştırmakta ve 37 kişinin hayatını kaybettiği bir olayda ölümü basitleştirmektedir. “Çünkü halk öfkeli, galeyana gelmiştir”. İdeolojik kodlardan “bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgulama”yı

kullanan Türkiye Gazetesi, kendisini taraf olarak konumlandığı “galeyana gelmiş halk”ın olumsuz eylemlerini gizlemeyi tercih etmektedir.

“İçişleri Bakanı Sivas’ta” alt başlıklı haberde ise Mehmet Gazioğlu’nu Sivas’a gidip Vali Ahmet Karabilgin’den olayları öğrendiği belirtilmektedir. “On binlerce kişi yürüdü” başlıklı haberde ise “Biz şeytanı taşıyoruz” diyen öfkeli kalabalığın Nesin’i protesto ettiğinden, bölgeye takviye güçlerin geldiğinden ve verilen iki gün sokağa çıkma yasağından kararından bahsedilmektedir. Sayfa içerisinde ise Nesin’i protesto eden yüzlerce kişinin yer aldığı öfkeli kalabalık ve güvenlik kuvvetlerinin yer aldığı iki fotoğraf kullanılmaktadır. Türkiye Gazetesi, 37 kişinin hayatını kaybettiği böylesine bir olayın hemen ertesi gününde, ilk sayfa haberlerinde olaya ilişkin haberlerine yer verdiği oran, diğer günlük haberlere verdiği oran ile eşit olduğu görülmektedir.

İlk sayfada devamının on üçüncü sayfada olduğu belirtilen “Sivas’ta Fitne: 50 ölü” başlıklı haber ise sayfada çok az bir yer kaplamaktadır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere haberde, gazetenin ‘fitneci’ olarak nitelediği Aziz Nesin’in, dine hakaret ederek halkı nasıl tahrik ettiğinden, olay esnasında atılan sloganlardan ve olayın sonucunda 50 ölü, 150 yaralı olduğundan bahsetmektedir. Haber metninde, ana olayın nasıl başladığı ve sonlandırıldığına dair bilgileri bulmak mümkün olsa da yaşananlar, tamamen Nesin’in tahrikleri üzerinden anlatılmaktadır. Haber içerisinde yazılanlara bakıldığında ise ilk sayfada verilen spotlardan başka herhangi bir bilgi verilmemektedir. Gazetenin, ilk sayfada verdiği haberi, on üçüncü sayfasında çok az bir yere ayırarak tekrarladığı görülmektedir. Bu da gazetenin olaya yaklaşımını, verdiği önem(sizliği)in derecesini göstermektedir. 3 Temmuz tarihli sayısında gazete, olayları sunarken sadece öfkeli kalabalık tarafından haberlere yer vermekte ve fitne(ci) olarak nitelediği Nesin’den de sürekli olumsuz/suçlayıcı şekilde bahsetmektedir. Buna karşılık taraf kabul ettiği öfkeli kalabalığın “Dumandan Boğuldular” başlığında olduğu gibi edilgen yapıları tercih ederek olumsuz eylemlerini ön plana çıkarmamaktadır.

4.1.2.2. 4 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi

4 Temmuz 1993 tarihinde ise Türkiye Gazetesi, olaya ilişkin haberlerini “Başbakan: Tahrik var” sürmanşeti ile vermeye devam etmektedir. Atılan sürmanşet, önceki günde verilen “Sivas’ta Fitne: 50 ölü” sürmanşeti ile aynı mesajı taşımaktadır. Olayların Nesin’in fitneliğinden, tahrik edici konuşmalarından kaynaklandığı iddiası ile haberler verilmektedir. “Fitne” başlığından sonra haberlerin içerisinde sıklıkla yer alan

“tahrik” kelimesi, Başbakan Tansu Çiller’in ifadesi ile verilmektedir. Tansu Çiller’in yanı sıra İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu¹⁵⁰’nun da “Aziz Nesin’in söylemlerinin halkı galeyana getirdiği düşüncesi”ne de yer verilmektedir. Hükümet temsilcilerinin de aynı doğrultuda olayı, tahrik olarak değerlendirmesi, gazetenin de iddiasını güçlendirmektedir. Haberin spotunda¹⁵¹ ise tahrik unsurunun Nesin olduğu tekrarlanmaktadır. Devamının on üçüncü sayfada verileceğini belirtilen haberde, birden çok alt başlık bulunmaktadır. “*Enkaz Yığını*” alt başlıklı haberde Aziz Nesin’in İslamiyet’e ve Müslümanlara yaptığı hakaretlerden dolayı halkın, tahrik olup galeyana gelip saldırdıkları otelin ve önündeki araçların enkaz yığına döndüğünden bahsedilmektedir. Bu haber içerisinde de Nesin, “olayların tek sorumlusu”, halkı tahrik eden bir “fitneci” olarak verilmekte ve halkın tahrik olmasından dolayı da yaptıkları meşru gösterilmektedir. “*Tahrik ve Facia*” alt başlığında ise 35 kişinin otel yangınında dumandan zehirlenerek öldüğünden ve ölenler arasında iki tane halk ozanı bulunduğu bilgisi verilmektedir. Ancak gazete, oteldeki yangının kim tarafından çıkarıldığı bilgisini göz ardı etmektedir. Yangının kendiliğinden oluşup 37 kişinin dumandan zehirlenerek ölmesi, her ne kadar başlıkta facia kelimesi kullanılsa da haber metni içerisinde olayı basitleştirmektedir. Verilen iki haber ise iki fotoğraf arasında konumlandırılmaktadır. Kullanılan fotoğrafların ilkinde otelin önü ve hurdaya dönmüş araçlar resmedilmekte iken ikinci fotoğrafta dumandan zehirlenmiş kişilerin yataklarda uzanmış halini vermektedir.

“*İnönü: Adalet Tahrikçileri Bulacak*” alt başlıklı haberde Çiller ve Gazioğlu’nun dışında Erdal İnönü’nün olaylara ilişkin değerlendirmelerine yer verilmektedir. İnönü, olayların etkinliklere karşı olduğunu iddia etmekte ve adaletin tahrik edenleri bulacağını açıklamaktadır. “*Vali: Tansiyonu Aziz Nesin Yükseltti*” başlıklı haberde ise Sivas Valisi Ahmet Karabilgin’in de olayların başlamasında Nesin’in tahrik edici konuşmalarının etkili olduğuna dair ifadeleri belirtilmektedir. İlk sayfada verilen alt başlıkların tümünde “olayın bir tahrik sonucu olduğu” ve “halkı tahrik edenin de Aziz Nesin olduğu” iddiası yinelenmektedir. Olaydan sonraki gün Sivas’a inceleme yapmak için giden Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ve Orgeneral Doğan Güreş’in yer aldığı fotoğraf da haber içerisinde kullanılmaktadır.

¹⁵⁰ “Olaylara, Aziz Nesin’in Türk halkını aşağılayıcı sözleri sebep oldu” (Türkiye Gazetesi, 04.07.1993).

¹⁵¹ “Tansu Çiller, Sivas’ta 35 kişinin ölümüyle neticelenen olayların, Aziz Nesin’in tahrik edici konuşmasından kaynaklandığını söyledi.” (Türkiye Gazetesi, 04.07.1993).

Devamının on üçüncü sayfada verileceği belirtilen bir diğer haber de “*Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz: Fitne peşinde koşanlar artık bu işten vazgeçmeli*” başlığı ile verilmektedir. Haberin spotunda ise M. Nuri Yılmaz’ın yaptığı halka, tahriklere alet olmamaları uyarısı verilmektedir. Burada da halkın, tahrik sonucu galeyana geldiği iddiası işlenmektedir. 4 Temmuz tarihli sayının ilk sayfasında önceki gün olduğu gibi olaylara ilişkin haberler diğer olaylara eş değerde yer verilmektedir. Bu da gazetenin olaya verdiği önem(sizliği)i ortaya koymaktadır.

İç sayfalara gelindiğinde, sadece on üçüncü sayfada olaylara ilişkin haberler yer almaktadır. Sayfada, yorum köşeleri dışında sadece Sivas Olayları’na yer verilmektedir. Verilen haberler içerisinde “*Başbakan: Tahrik var*” ve “*Sivas’ta gerginlik sürüyor*” başlıklı haberler kalın ve büyük puntolarla verilip ön plana çıkarılmaktadır. “*Başbakan: Tahrik var*” başlıklı haberde, birden çok hükümet temsilcisinin ve gazeteyi aradıkları iddia edilen birkaç vatandaşın olaya ilişkin görüşlerine yer verilmektedir. Habere kaynaklık eden hükümet temsilcileri ise Başbakan Tansu Çiller, İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu’dur. İnönü hariç hepsi olayın Aziz Nesin’in tahriklerinin sonucu olduğu kanısındadır. İnönü, olayda tahrik olduğunu kabul etse de Aziz Nesin’in sebep olduğunu belirtmemekte; olayı, etkinliklere karşı bir hareket olarak kabul etmektedir. Gazeteyi arayıp bilgi verdikleri iddia edenlerin vatandaşların hepsi ise olaydaki asıl suçlunun, ağzını her açtığında dine hakaret eden Nesin’in olduğu konusunda hemfikirdir: “*Artık Nesin’in sözlerine tahammül edemeyen halk, olayları başlatmıştır*”. Önceki haberler de dâhil olmak üzere olaylar, sadece tek bir açıdan verilmektedir. Haberlerde saldırgan halkı savunan, Nesin’i suçlayan kişilerin görüşleri verilmektedir. Haber içeriğinde ise polis ve öfkeli halkın yer aldığı fotoğraf sunulmaktadır. Fotoğrafın altına ise “*Tahrik ve Gösteri*¹⁵²” notu verilmektedir. Notun içerisinde halkın öfkeli olduğu, tahriklere kapıldığı bilgisi de yerini almaktadır. Tahrik olgusu neredeyse her haber içerisinde ve başlığında yerini almaktadır.

“*Sivas’ta gerginlik sürüyor*” başlıklı haberde “*olayların tahrik sonucu başladı*” iddiası yinelenmekte ve 33 kişinin gözaltına alındığından, ölenlerden kimlikleri

¹⁵² “Yazar Aziz Nesin’in, kitap standında milleti aşağılayıcı ve inancına dil uzatan konuşması, halkın tepkilerine rağmen dikilen “Aşık heykeli” ve halk Cuma namazında iken dışarda davul-zurna çaldırılması, zaten gergin olan halkı öfkelenirdi. Protesto gösterileri, daha sonra tahriklerle eyleme dönüştü” (Türkiye Gazetesi, 04.07.1993).

belirlenmiş 24 kişinin isimleri verilmektedir. Gazete bu yazısında da kullandığı giriş cümlesi¹⁵³ ile ‘olayın tahrikler sonucu olduğu’ ve ikinci cümlesi¹⁵⁴ ile ‘en büyük tahrikin Aziz Nesin’in konuşmalarından kaynaklandığı’ iddialarına yer vermektedir. Haber içerisinde Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu’nun arabanın üstüne çıkıp konuşurken çekilmiş fotoğrafı bulunmaktadır. Fotoğrafın altında ise “*Halkı, Başkan yatıştırdı*” notu verilmektedir. Notun başlığında kullanılan “yatıştırdı” kelimesi ile halkın, Nesin’e karşı öfkeli olduğu hatırlatılmaktadır. Notun içerisinde ise Karamollaoğlu’nun halka, sükûnet çağrısında bulunduğu ve bunun üzerine bazı kişilerin gösteriden vazgeçtiği belirtilmektedir.

“*Sivas olaylarına suçlu arayışı*” başlıklı haber içerisinde, çoğunluğu Aziz Nesin’in suçlu olduğu kanısında olsa bile ilk kez olaya farklı açıdan, saldırganların eylemlerini meşrulaştırmayan kişilerin de görüşlerine yer verilmektedir. ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, DYP Bursa Milletvekili Cemal Öztaylan, Hak-İş; olaylardaki suçlunun Aziz Nesin olduğu konusunda aynı görüşü paylaşmaktadırlar. MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, fikir hürriyetlerine saygılı olunması gerektiğini ve tahriklere karşı kapalı olunması gerektiğini belirtmektedir. BBP Genel Başkan Muhsin Yazıcıoğlu, olaylarda Aziz Nesin’in tahrikleri olduğunu kabul etse de asıl suçlunun Nesin’i etkinliklere davet eden İl Kültür Müdürü olduğunu savunmaktadır. İP Genel Başkanı Doğu Perinçek ise olayı, devletin himayesinde gerçekleşmiş bir katliam olarak nitelendirmektedir. SHP Genel Sekreteri Cevdet Selvi ve SHP İstanbul İl Başkanı Yüksel Çengel, saldırının laikliğe karşı yapıldığı konusunda hemfikirdir. Aydınlik Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ferit İlsever ise olaylarda Nesin’in suçlu olarak gösterilmesinin gerçekleri yansıtmadığını iddia etmektedir. Yazının sonunda ise İnsan Hakları Derneği, HEP, Memur Sendikaları, Çağdaş Hukukçular Derneği’nin yayınladığı ortak bildiriye değinilmektedir. Bildiride ismi bulunan derneklerin iddia edilenin aksine halkı suçlu olarak göstermesi ve bildirinin içeriğinde

¹⁵³ “Kültür Bakanlığı’nın katkılarıyla Sivas İl Kültür Müdürlüğü ve Sivas Valiliği tarafından ortaklaşa düzenlenen “Pir Sultan Abdal Etkinlikleri” yapılan tahrikler sonucu kana bulandı.” (Türkiye Gazetesi, 04.07.1993).

¹⁵⁴ “halkın tahrik olmasında, yazar Aziz Nesin’in Buruciye Medresesi’nde bulunan kitap standında yaptığı konuşmanın yanısıra, Perşembe günü geç saatlerde dikilen ‘Aşık Heykeli’nin ve Cuma günü, halk Selimağa Camii’nde namaz kılarak davul ve zurna çaldırılmasının etkili olduğu bildiriliyor.” (Türkiye Gazetesi, 04.07.1993).

Nesin'in halkı tahrik ettiği iddia edilen konuşmasına yer vermediklerinden dolayı Türkiye Gazetesi tarafından eleştirilmektedir.

Gazetenin olaya ilişkin haberlerine bakıldığında ise sunulan tüm haberlerin başlıkları, içerikleri, spotları ve fotoğraflarının birbiriyle bütünlük arz ettiği görülmektedir. İlk gününden itibaren gazetenin olayları “fitne ve tahrik” kelimeleri etrafında “etki-tepki” çerçevesinde verdiği görülmektedir. Kullanılan kelimelerin sadece başlıklarda değil haber metinlerinin içerisinde de sıklıkla kullanıldığı göze çarpmaktadır.

4.1.2.3. 5 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi

5 Temmuz tarihli sayıya bakıldığında gazetenin, önceki günlere nazaran olaylara daha az yer verdiği dikkati çekmektedir. Ne kadar az yer verse de olaylar Karamollaoğlu'nun ifadeleri olan “*Halka saatlerce yalvardım*” sürmanşeti ve “*olayların sebebi Alevi-Sünni çatışması değil, Aziz Nesin'e duyulan tepkidir*” spotu ile verilmektedir. Karamollaoğlu'nun fotoğrafının yer aldığı haber içerisinde Karamollaoğlu'nun açıklamalarına ait bir sürü alt başlık bulunmakta ve bu başlıkların devamının on üçüncü sayfada verileceği belirtilmektedir.

Devamının on üçüncü sayfada olduğu belirtilen haberlerden ilki “*Fotoğraflardaki ben değilim*” başlığıyla verilmektedir. Nesin'in itfaiye aracından indirilirken Nesin'i yumruklayan kişinin kendisi olamayacağını belirten RP'li Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu, o esnada valinin yanında olduğunu iddia etmektedir. “*Heykeli bakan kaldırttı*” başlıklı haberde Karamollaoğlu, göstericilerin yaktığı iddia edilen Pir sultan heykelinin, İçişleri Bakanı'nın emri üzere valinin kaldırdığını iddia etmektedir. “*Mezhep çatışması değil*” başlığında ise olayların mezhep çatışması olamayacağını belirten Karamollaoğlu, kendi konuşması üzerine göstericilerin dağıldığını fakat kısa bir süre sonra tekrar toplandıklarını belirtmektedir. Verilen bu haber ile aslında suçlanmakta olan Karamollaoğlu'na, kendini savunma hakkı tanınmaktadır. Karamollaoğlu'nun ifadelerinin yanı sıra verilen “*RP Genel Başkan Yardımcısı Tekdal: Milletimizi Kamplara bölmek istiyorlar*” başlıklı haberde Tekdal, Karamollaoğlu'na ait olduğu iddia edilen fotoğrafı yalanlanmaktadır. Karamollaoğlu'nun savunmaları, Tekdal'ın ifadeleri ile güçlendirilmektedir. Sayfa içerisinde “**masum Karamollaoğlu**”na karşılık “**suçlu Nesin**” iddiası eksik kalmamakta ve biz/öteki karşıtlığı verilmektedir. Karamollaoğlu'nun masum olduğuna dair verilen haberlerin hemen yanında Nesin'in suçlu olduğuna ilişkin haberin yer alması da “olaydaki suçlunun, halkı tahrik edenin,

fitneci Nesin olduğu” mesajı yinelenmektedir. “*BBP Genel Başkanı Yazıcıoğlu: Suçlu Aziz Nesin’dir ve yargılanmalıdır*” başlığı ile verilen haberde Yazıcıoğlu, Nesin’in yaptığı konuşmalarla halkı tahrik ettiğini ve hakkında kanuni işlem uygulanması gerektiğini iddia etmektedir.

Devamının on üçüncü sayfada olduğu belirtilen bir diğer haber de “*Sivas ve İstanbul’da gösteriler*” başlığında verilmektedir. Haberde “çok az” sayıda kişinin olayları protesto ettiği ve buna karşılık sokağa çıkma yasağının uzatıldığı bilgisi verilmektedir. Haber içerisinde verilen “çok az” miktarı, protestonun boyutunu gizlemekte ve küçültmektedir. Cumhuriyet Gazetesi’nin 5 Temmuz tarihli sayısında sadece Sivas’ın Alibaba mahallesinde yaklaşık 500 kişinin katıldığından ve İstanbul’da İşçi partisinin düzenlediği mitingin protestoya döndüğünden ve on demokratik kitle örgütlerinin temsilcilerinin de olayları protesto edildiğinden bahsedilmektedir. “Kalabalık bir kitleye” karşılık Türkiye Gazetesi’nin “çok az kişi” olarak vermesi, olayı basitleştirmektedir. Ayrıca bu habere ilişkin farklı sunumların olması da birbirine ideolojik olarak zıt iki gazete grubunun, biz ve ötekilerinin de birbirinden tamamen farklı olduğunu göstermektedir.

Aziz Nesin’in suçlandığı habere ek olarak iki farklı haber daha bulunmaktadır. “*Aziz Nesin Kin Kustu*” başlıklı haberde Nesin’in düzenlediği basın toplantısından ve kendisinin halkı tahrik etmediğinden, İçişleri Bakanı’nın yalancı olarak itham etmesinden bahsedilmektedir. Ancak başlık içerisindeki “*kin kustu*” ifadesi, Gazetenin Nesin’e karşı olumsuz, suçlayıcı bakışını gözler önüne sermektedir. Haber içerisinde Nesin’in basın toplantısı halindeki fotoğrafı verilmekte ve fotoğrafın altına “*Tahrike Devam*” notu yer almaktadır. Notun içinde yer alan, Nesin’in 8,5 saat süren bir olayda devletin insanları kurtaramadığından birçok kişinin dumandan boğularak öldüğü ifadeleriyle Gazete, Nesin’in tahriklere devam ettiğini okuyucularına sunmaktadır. Ayrıca “*Tahrike Devam*” cümlesi, olayların başlangıcında ve sırasında da Nesin’in tahrikleri olduğunu iddia etmekte ve Nesin tahrikçi olarak suçlu gösterilerek ötekileştirilmektedir. Bu haberden hemen sonra verilen “*İbret Alsınlar*” başlıklı haberde ise Nesin’in kitaplarını Rusçaya çeviren ünlü yazar Aleksandrov’un Müslüman olduğu bilgisi verilmektedir. “*İbret alsınlar*” başlığı ile Müslüman olmadığını açıklayan Nesin’e gönderme yapılmaktadır.

İlk sayfada verilen haberlerin devamı on üçüncü sayfada bulunmaktadır. Ancak sayfanın sadece Sivas olaylarına ilişkin ayrılması söz konusu olmamaktadır. Sayfa

içerisinde, diğer güncel konulara ilişkin haberler de yerini almaktadır. Sayfanın en üst kısmında kalın ve büyük puntolar ile “*Halka saatlerce yalvardım*” başlıklı haber bulunmaktadır. Haber içerisinde bazı basın gruplarınca halkı kışkırttığı iddia edilen ve suçlu gösterilmeye çalışılan RP’li Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu’nun açıklamalarına, kendisine yöneltilen suçlamalara karşı savunmaları verilmektedir. Karamollaoğlu’nun masum olmasına karşılık suçlunun Nesin olduğunu göstermek adına iki farklı siyasal liderin ifadeleri de haber olarak verilmektedir. Öncelikle RP Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal’ın görüşlerine “*Milletimizi bölmek istiyorlar*” başlığı ile yer verilmektedir. Tekdal, Karamollaoğlu’nun iddia edilenin aksine halkı sakinleştirmeye çalıştığını belirtmektedir. Ayrıca Tekdal, SHP’li Aydın Güven Erkan’ın mecliste, zorunlu din dersleri eleştirerek bilmeden mezhep ayrımcılığı yaptığını iddia etmekte ve kendi partisinin Alevileri de Müslüman olarak gördüğünü açıklamaktadır. Tekdal’ın haber içerisinde verilen değerlendirmeleri hem Karamollaoğlu’nu hem de hükümet temsilcilerinin en baştan belirttiği üzere olayın Alevi-Sünni meselesi olmadığı iddiasını desteklemektedir.

Tekdal’dan farklı olarak BBP Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu’nun görüşlerinin verildiği “*Suçlu Aziz Nesin’dir*” başlıklı haber, gazetenin Karamollaoğlu’nun masum, Nesin’in suçlu olduğu iddiasını güçlendirmektedir. Yazıcıoğlu, halkın dinine hakaret etmenin fikir özgürlüğü olmadığını ve hakaret dolu söylemlere karşı çıkmanın da dinci ya da şeriatçı olarak nitelendirilmesi gerekmediğine vurgu yapmaktadır. Yazıcıoğlu da olayı Alevi-Sünni meselesi olarak değerlendirmenin yanlış olduğunu kabul etmekte ve Nesin’in tahriklerinden dolayı kanuni işlem görmesini savunmaktadır. Sayfa içerisinde olaylara ilişkin verilen tek fotoğraf, sayfanın üst kısmında, cesetlerin kaldırıldığı anı resmeden ve “*Cesetler Kaldırılıyor*” notuyla verilmektedir.

İlk sayfada haberlerin verildiği düzen olduğu gibi on üçüncü sayfada da verilmektedir. Karamollaoğlu’nun masumiyetine şahitlik eden haberlerden hemen sonra Nesin’i olumsuz gösteren “*Aziz Nesin kin kustu*” başlıklı haber verilmektedir. Nesin’in olaydan sonra düzenlediği basın toplantısında yaptığı açıklamaları “Kin kustu” cümlesi ile haber eden Türkiye gazetesi, Nesin’ karşı olumsuz ve suçlayıcı bakışını yinelemektedir. Düzenlenen basın toplantısında oteldeki yangından kurtulan Lütfi Kaleli de Karamollaoğlu’nun halkı kışkırttığını belirtmektedir. Ancak haber içerisinde kullanılan söylem göze çarpmaktadır. “*Kaleli, Sivas Belediye başkanı Temel Karamollaoğlu’nu halkı kışkırtmakla suçladı*” cümlesinde kullanılan “**suçladı**” ifadesi

bilinçli olarak “**Karamollaoğlu’na iftira atılıyor**” anlamına gelecek şekilde verilmektedir. “Belirtti, konuştu, söyledi, açıkladı, vb.” ifadeleri kullanılabilecek iken “suçladı” ifadesinin kullanılması, Türkiye Gazetesi’nin Nesin ve Kaleli’ye olan olumsuz bakışını yansıttığı gibi özelde Karamollaoğlu ve genel itibarıyla hükümet temsilcilerine karşı olumlu, destekleyici bakışını da yansıtmaktadır.

Baş tarafı ilk sayfada verilen “*Sivas ve İstanbul’da gösteriler*” başlıklı haberde yüz kişilik grubun Alibaba Mahallesi’nde olayları protesto ettiğinden ve gösterinin olumsuz sona erdiğinden, İçişleri Bakanı’nın da Sivas’ın sakin olduğuna dair açıklamasından bahsedilmektedir. Ancak haber içerisinde Alibaba mahallesi’nin solcu kimlikle özdeşleştirilmesi de dikkat çekmektedir¹⁵⁵. Olayları karşı direniş, isyan, eylem özellikleri, solculukla nitelendirilmektedir. Haber içerisinde verilen “*İstanbul’da korsan gösteri*” başlıklı yazıda ise İstanbul’da yaklaşık bin kişilik grubun olayları protesto edip Âşık Veysel anıtına çelenk koydukları belirtilmektedir. İstanbul’daki gösterileri nitelemek için “korsan gösteri” ifadesini kullanan gazete, olaylara verdiği önemini ve yaklaşım biçimini belli etmektedir. Haberin ilk sayfada verilen baş kısmında ise “çok az sayıda kişinin olayları protesto” ettiğini belirten gazete, haberin devamında yazdıklarıyla çelişmektedir. Çünkü haber içerisinde sadece Alibaba mahallesi’nde yüz kişinin, İstanbul’da ise bin kişinin protesto ettiğini yazması, gazetenin ya olayları basitleştirdiğini ya da bin kişiyi, kalabalık olarak kabul etmediğini göstermektedir. Haberin genelinde Sivas’ta durumun artık sakin olduğu, herhangi bir gerilim ortamının bulunmadığı algısı oluşturulmaktadır.

4.1.2.4. 6 Temmuz 1993 Tarihindeki Haberlerin Analizi

Türkiye Gazetesi, 6 Temmuz tarihli sayısında Sivas Olayları’nı son kez sürmanşetten vermektedir. “Salman Rüşdi İngiliz Casusu” sürmanşeti ve “Paris Match Dergisi, İslamiyet’e dil uzatmaya yeltenen Hint asıllı İngiliz yazarın gerçek yüzünü ortaya koydu.” spotu ile verilen haberde “İdeolojik virüs”, “İngiliz Senaryosu”, “Şöhreti Arttı” alt başlıkları yer almaktadır. Devamının on üçüncü sayfada verileceği notu düşülen haberde, alt başlıklarından da anlaşılacağı şekilde Fransız düşünürü Gerard de Villiers’in Rüşdi’nin bir İngiliz Casusu olduğu ve İslamiyet’e zarar vermesi ve Müslümanların yıkıcılıkla suçlanması için bir aracı olduğuna dair iddialarına yer verilmektedir. Haber

¹⁵⁵ “Genellikle sol görüşlü vatandaşların oturduğu bilinen semt olarak bilinen Alibaba Mahallesi’nde düzenlenen oturma eylemine, Kolej ve Gökçebostan mahallelerinden gelen vatandaşlar da katıldı.” (Türkiye Gazetesi, 05.07.1993).

içerisinde ise haber içeriği ile uyumlu şekilde üç tane fotoğrafa ve nota yer verilmektedir. Sol üst köşede ve sürmanşetin yanında yer alan Rüşdi'nin kendi fotoğrafının altında "Maskesi Düştü" notu verilmektedir. Notun içerisinde ise artık Batı dünyasının Rüşdi'yi kutsal değerlere savaş açmış biri olarak gördüğünden bahsetmektedir. Haber içerisinde kullanılan "Batı dünyası **da** Hint asıllı¹⁵⁶" dahil anlamını veren "da" eki gazetenin kendine taraf bulduğu ve Türkiye'nin de Rüşdi'yi bir sahtekar olarak gördüğü mesajını vermektedir. Ancak burada dikkat çeken önemli bir ayrıntı da bulunmaktadır. Rüşdi'yi kötüleyen bu haber öncesinde 4 Temmuz tarihli sayının on üçüncü sayfasında gazete, Aziz Nesin'i suçlayan yazılarında "Salman Rüşdi de Aziz Nesin'i suçladı" başlıklı haberde Salman Rüşdi'yi kendine destek görüş olarak göstermektedir. Hemen bir gün sonrasında ise Rüşdi'nin de Aziz Nesin gibi "karşı taraf", "hedef" haline geldiği görülmektedir.

Rüşdi'nin İngiliz casusu olduğu iddia edilen haberi güçlendirmek adına Türkiye Gazetesi, haber içerisinde Rüşdi ve yanındaki korumalarının yer aldığı fotoğrafı "*Sıki Koruma Altında*" notu ile vermektedir. Notun içerisinde ise Rüşdi'nin İslamiyet'e zarar vermek adına **ısmarlama** kitap yazdığı ve korkusundan dolayı İngiliz olan korumaları ile gezdiği bilgisi verilmektedir. Notun içerisinde yer verilen "ısmarlama" ve "İngiliz koruma" kelimeleri haberdeki iddiayı güçlendirmektedir: "*Rüşdi'nin bir İngiliz casusu olduğu ve bu yüzden İngilizlerin isteği doğrultusunda kutsal değerlere zarar veren bir kitap yazdığı ve İngiliz korumalar tarafından korunduğu*". Notun içerisindeki "ısmarlama¹⁵⁷" ve sürmanşette yer alan "casus¹⁵⁸" kelimeleri de bu anlamda birbirlerini desteklemektedir. Haberde yer alan son fotoğrafın altında ise Paris Match Dergisi'nin Rüşdi'nin şeytanca kitabına ve getirdiği yankılara yer verdiği bilgisi sunulmaktadır.

6 Temmuz tarihli sayının ilk sayfa içerisinde yaşananlara ilişkin ikinci haber "*Sivas'ta 61 kişi gözaltında*" başlıklı haber ile sunulmaktadır. Haberin spotunda ise ihbar olduğu takdirde Nesin hakkında soruşturmanın başlatılabileceğinden, Atatürk büstünün görevli askerlerce korunduğundan ve Nesin'e vurduğu iddia edilen RP'li meclis

¹⁵⁶ "Batı dünyası da Hint asıllı Salman Rüşdi'nin bir fikir adamı olmadığını, mukaddes değerlere karşı savaş açan bir sahtekar olduğunu anlamaya başladı" (Türkiye Gazetesi, 06.07.1993).

¹⁵⁷ TDK'da ısmarlama kelimesi şu anlama gelmektedir: "Bir şeyin yapılmasını veya getirilmesini, bu işlerle uğraşan birine söylemek, sipariş etmek" (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b9984183e6632.08944429).

¹⁵⁸ TDK'da Casus kelimesi şu anlama gelmektedir: "Bir devlet veya kuruluşun gizli amaçları için çalışan kimse, çâşıt, ajan" (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b9984475f2866.15561911).

üyesinin Nesin'e vurmadan ziyade onu koruduğundan bahsedilmektedir. Ancak bu haber içeriğinde çelişki barındırmaktadır. Çünkü, gazetenin 5 Temmuz tarihli sayının ilk sayfasında Karamollaoğlu'nun iddia edilen fotoğraftaki kişinin kendisi olmadığına dair haber verilmiştir¹⁵⁹. Hemen bir gün sonrasında ise Nesin'i vurmadan ziyade koruma amaçlı olduğu iddia edilmektedir. Haberin devamı ise beşinci sayfada “*Sivas'ta 61 kişi gözlem altında*” başlığı ile verilmektedir. Haber içerisinde ise gözlem altına alınanların suçu kabul etmedikleri, kayıp olduğu iddia edilen Atatürk büstünün bulunduğu, Sivas'taki durumun sakin olduğu bilgileri verilmektedir. Haber içerisinde kullanılan sokakta onlarca askerin yer aldığı tek fotoğraf ise “*Sokaklar asker dolu*” notu ile verilmektedir. Olayın başlangıcında etkili olduğu öne sürülen yetersiz asker sayısı iddiası, haber içerisinde verilen fotoğraf ve not ile çürütülmeye çalışılmakta ve hükümetin yaşananlara ilişkin uygulamaları olumlu gösterilmektedir.

4.2. Gazetelerin Mikro Yapı Analizinde Ortaya Çıkan İdeolojik Kodlar

Çalışma kapsamında ele alınan gazetelerin haberleri incelendiğinde her iki gazetenin de iç grup ve dış gruplarının gazetelerin ideolojik görüşlerine uygun bir şekilde farklı olduğu görülmektedir. Bu başlık içerisinde her iki gazetenin biz ve ötekisi, Madımak Olayı'nın haberlerdeki sunumuna göre nasıl ve hangi karşıtlıklar üzerinden şekillendiği incelenecektir.

4.2.1. Cumhuriyet Gazetesi Söyleminde Madımak Olayı: Alevilerin Biz Olarak Sahiplenilmesine Karşılık Gericilerin Ötekileştirilmesi

2 Temmuz günü yaşanan olayları ‘Şeriatçılar Ayaklandı’ sürmanşeti ve ‘Sivas Katliamı’ tanımlaması ile duyuran ve haberlerini de bu tanımlama sınırları çerçevesinde sunan Cumhuriyet Gazetesi'nin, olaya ilişkin haberleri incelenecektir. Başlık içerisinde Cumhuriyet Gazetesi'nin biz ve ötekisinin kimlerden ve hangi karşıtlıklardan oluştuğu çalışma kapsamında belirlenen temalar üzerinden değerlendirilecektir (tahrik ve katliam vurgusu, Alevilere bakışı, devletin pratiklerine bakışı ve protesto ve anma dönemlerine bakışı).

¹⁵⁹ İlgili haber, 04.07.1993 tarihli Türkiye Gazetesi'nde “Halka saatlerce yalvardım” sürmanşeti ve “Fotoğraftaki ben değilim” alt başlığı ile verilmiştir.

4.2.1.1. Tahrik Vurgusu

Tablo 1: 1993 Temmuz Ayına Ait Cumhuriyet Gazetesi'nde "Kışkırtma" Vurgusunun Ön Plana Çıktığı Haberler

Tarih	Üst Başlıklar	Alt Başlıklar	Spotlar	Haber Metninde Kullanım şekli	Kışkırtma Vurgusunda Seçilen Kelimeler	Kışkırtma'nın Kaynağı	Haber değeri
03.07.1993	✓ Şeriatçılar ayaklandı (Sürmanşet)	✓ Aziz Nesin Hedef Gösterildi: Şiddeti yerel basın kışkırttı	✓ Sivas'taki kanlı olaylar kentteki yerel gerici basının Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ne karşı tavrı almasıyla başladı. Özellikle Aziz Nesin aleyhine yayın yapan yerel gazeteler dinsizlik propagandasına izin vermeyeceklerini yazdılar.	✓ Bizim Sivas: "Müslüman mahallesinde salyangoz sattılar" ✓ Hakikat Gazetesi: "Din aleyhinde yapılacak propagandalara asla müsaade etmeyiz..."	✓ Hedef göstermek ✓ Kışkırtmak	✓ Aziz Nesin aleyhinde yayın yapan yerel gazeteler (Bizim Sivas-Hakikat)	İlk sayfa
04.07.1993	✓ Devlet seyirci kaldı (Sürmanşet)	✓ Görgü Tanıkları: RP'li Başkan yönlendirdi	✓ Ama olaydan kurtulanlar adına hazırlanan bildiriye Başbakan Vekili Erdal İnönü'ye okuyan yazar Hidayet Karakuş'un yargısı şöyleydi: "Belediye Başkanı olayları açıkça tahrik etmedi, ama yönlendirdi. "		✓ Yönlendirme k ✓ Tahrik	✓ Olayları açık bir şekilde tahrik etmese de yönlendiren RP'li Belediye Başkanı Temel Karamolloğlu	İlk sayfa
	✓ Baş aktör lerden biri Sivas Belediye Başkanı		✓ Sivas'ın RP'li Belediye Başkanı Temel Karamolloğlu Şeriatçıların saldırısına adeta çanak tutarak saldırganları yüreklendirdi. Başkan Kültür Merkezi önünde toplanan saldırganlara "Gazanız mübarek olsun" dedi. ✓ Başkan ayrıca göstericilerin vali aleyhine yaptığı gösterilerde de onlara cesaret verici davranışlar içine girdi.	✓ Saldırganların vali aleyhine yaptığı gösterilerde Karamolloğlu kendine siyasal pay çıkarmak isteyen bir tutum içinde oldu ve davranışlarıyla saldırganlara cesaret verdi. ✓ Olayın görgü tanıkları Belediye Başkanı'nın olaylarda " dolaysız kışkırtıcılık " işlevi gördüğünü ısrarla vurguluyorlar.	✓ Baş aktör ✓ Çanak tutmak ✓ Yüreklendirme ✓ Cesaret vermek ✓ Dolaysız kışkırtıcılık	✓ Konuşma ve davranışlarıyla saldırganlara cesaret veren RP'li Belediye Başkanı Temel Karamolloğlu	İç sayfa (12.)

05.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Devlet şeriatı teslim oldu (Sürmanşet) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İtfaiyeciyi beni öldürmeye kalktı 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ “Sivas’taki şeriatçı katliamın ilk hedefi olan, ancak kundaklanan otelden kurtarılan Aziz Nesin, yananları kurtarmaya gelen itfaiye erinin kendisine “Alçak, namussuz” diye saldırdığını söyledi. Nesin, valinin RP’li başkana yenik düştüğünü de vurguladı.” 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Lütfi Kaleli: “Belediye Başkanı tahrik etti. Hiçbir zaman oradaki kalabalığı dağıtmak için ikna edici olmadı, teşvik edici oldu. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tahrik ✓ Teşvik etmek 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İtfaiye merdiveninden indirilen Nesin için “O adamı kurtarmayın, o öldürülmeye müstahak adamdır diyerek saldırganları suça teşvik eden RP’li Belediye Başkanı Temel Karamollaoglu 	İç sayfa (5.)
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçı Katliamın Ardından Komedi: Soruşturmayla ölenlerle başlandı 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin itfaiye ekipleri tarafından otelden çıkarılırken Hizbullah işareti yapan “Şeytanı kaçırmayın” diye bağırarak, ardından Aziz Nesin’i yumruklayan RP’li belediye meclis üyesi Cafer Erçakmak’ın gözaltına alınanlar arasında olmadığı bildirildi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ “Şeytanı kaçırmayın” talimatı 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nesin için “Şeytanı kaçırmayın” diyerek halka hedef gösteren RP’li Belediye Meclis Üyesi Cafer Erçakmak 	İç sayfa (5.)

Cumhuriyet Gazetesi'nde "tahrik" vurgusunun kullanılma şekli farklı olmaktadır. Çoğu hükümet temsilcilerinin ya da basın gruplarının tahrik kelimesi ile Aziz Nesin'i özdeşleştirmesine karşılık Cumhuriyet Gazetesi, olayların tahrik ile başlatıldığı iddiasını kabul etmemekte ve gazetenin çoğu yazısında tahrik kelimesinin kullanılmadığı görülmektedir.

Olayları "şariatçıların ayaklanması" olarak veren gazetenin, şariatçıların saldırganlığını meşrulaştıracak "tahrik" olgusunu vermesini beklemek de mümkün değildir. Bu durum aynı zamanda gazetenin olayın taraflarına ilişkin kendini konumlandığı iç grup ile ilişkilidir. Cumhuriyet Gazetesi olayın taraflarını 'gözü dönmüş şariatçılar' ve 'kurban Aleviler' olarak belirtmekte ve kendini de Alevilerin yanında konumlandırmaktadır. O dönemdeki siyasal liderlerin çoğunun tahrik kelimesini Aziz Nesin ile özdeşleştirmesine karşılık, tahrik kelimesine yer vermeyen gazete, her ne kadar tahrik ile aynı anlamlara gelse de "kışkırtma" eylemine vurgu yapmaktadır. Çünkü tahrik kelimesi Arapça kökenden oluşmaktadır. Bu sebeple de şariatçıları öteki konumuna sokan gazete, tahrik kelimesini kullanmamakta, onun yerine Türkçe kökenli kışkırtma kelimesini kullanmaktadır. Haber metinleri içerisinde ise "kışkırtma" eylemini vurgulamak adına "olayları yönlendirmek, saldırganlara cesaret vermek, onları yüreklendirmek, teşvik etmek" ifadeleri kullanılmaktadır.

Olayları tahrik olarak değerlendirip yorumlayanlara karşılık Cumhuriyet Gazetesi, saldırgan kesime zıt olarak, etkinlikleri ya da Aziz Nesin'i tahrikçi olarak görmemekte ve kabul etmemektedir. Aksine gazete, galeyana gelmiş öfkeli kalabalık olarak nitelenen saldırganların, olaylar öncesinde ve esnasında, yerel basın ve Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu ile RP'li Cafer Erçakmak tarafından kışkırtıldığını yazılarında iddia etmekte ve muhalif cepheden yazılarında yer vermektedir. Ayrıca Aziz Nesin'in konuşmasını tahrik olarak nitelendirenlere karşılık Cumhuriyet Gazetesi, Nesin'e sahip çıkarak, etkinlikte Nesin'in yaptığı konuşmanın tam metnini vermekte ve yazılarında Nesin'e kendini ifade etme hakkını tanımaktadır.

Tahrik vurgusunun kullanıldığı tek alan, Aziz Nesin'in ve siyasal liderlerin olaya ilişkin değerlendirme ve görüşlerine yer verilen haberlerde olduğu görülmektedir. Başbakan Tansu Çiller, İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu, SHP

Grup Başkanvekili Aydın Güven Gürkan gibi siyasal liderlerin olaya ilişkin ifadelerine yer verilirken “tahrik” kelimesi kullanılmaktadır. Siyasal liderlere ek olarak Nesin’in kendini ifade ettiği yazılarda ve oteldeki yangından kurtarılan kişilerin olaya ilişkin değerlendirmelerinde “etkinliklerde ve yapılan konuşmalarda tahrik olmadığı”nı açıklayan metinlerde kullanılmaktadır.

Olayların ertesi günü gazetenin ilk sayfasında yer alan “Aziz Nesin hedef gösterildi” üst başlığı ve “Şiddeti yerel basın kışkırttı” başlıklı haberde Sivas’ın yerel gazetelerinden olan Bizim Sivas ve Hakikat gazetelerinin etkinliklerden önce Nesin aleyhine yayınlar yaparak halkı kışkırttığı iddia edilmektedir.

4 Temmuz tarihli sayının ilk sayfasında verilen “Görgü tanıkları: RP’li başkan yönlendirdi” başlıklı haberde ise olaydan kurtulanlar adına hazırlanan bildiriye, Belediye Başkanı Karamollaoğlu’nun olayları açık bir şekilde tahrik etmediğinden fakat yönlendirdiğinden bahsedilmektedir.

İç sayfalarda (12. Sayfa) yer alan “Baş aktörlerden biri Sivas Belediye Başkanı” başlığı ve “Sivas’ın RP’li Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu Şeriatçıların saldırısına adeta **çanak tutarak** saldırganları **yüreklendirdi**. Başkan Kültür Merkezi önünde toplanan saldırganlara “Gazanız mübarek olsun” dedi. Başkan ayrıca göstericilerin vali aleyhine yaptığı gösterilerde de onlara **cesaret** verici davranışlar içine girdi.” spotu ile Karamollaoğlu’nun olaylarda halkı kışkırttığı iddia edilmektedir. “Sivas’ın RP’li Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu olayların başlamasında ve turmanmasında ilginç ve **etkin bir rol oynadı**.” olarak verilen haberin giriş cümlesinde de aynı iddia yinelenmektedir. Metinler içerisinde kullanılan “çanak tutmak, yüreklendirmek, cesaret vermek ya da etkin rol oynamak” ifadeleri, olaydaki kışkırtmaya dikkat çekmekte ve bu kışkırtmaların öznesinin ise RP’li lider olduğu belirtilmektedir.

5 Temmuz tarihli sayının beşinci sayfasında yer alan “İtfaiyeci beni öldürmeye kalktı” başlığı ve “Sivas’taki şeriatçı katliamın ilk hedefi olan, ancak kundaklanan otele kurtarılan Aziz Nesin, yananları kurtarmaya gelen itfaiye erinin kendisine “Alçak, namussuz” diye saldırdığını söyledi. Nesin, valinin RP’li başkana yenik düştüğünü de vurguladı.” şeklindeki spotu ile verilen haberde Nesin’in ve Lütfi Kaleli’nin kendi ifadeleri ile yanan otelin içinden nasıl kurtarıldıkları anlatılmaktadır. Kaleli, Nesin’i itfaiye merdiveninden indirilirken Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu’nun “O adamı kurtarmayın, o öldürülmeye müstahak bir adamdır” diyerek otel önündeki mevcut

kalabalığı dağıtmadığını aksine gergin olan ortamı, saldırganları iyice kışkırttığını, teşvik ettiğini iddia etmektedir. Karamollaoğlu'nun bu ifadeleri üzerine itfaiye memurunun Nesin'i merdivenlerden aşağıya doğru ittiğini iddia eden Kaleli, Karamollaoğlu'na ilişkin suçlamasını temellendirmektedir. Haber içerisinde Nesin, iç grubun bir üyesi olarak korunur iken dış grubun üyesi olan ötekilerden Karamollaoğlu ötekileştirilmektedir.

Karamollaoğlu'ndan sonra halkı kışkırtmakla suçlanan bir diğer isim de RP'li Cafer Erçakmak'tır. 5 Temmuz sayısının baş kısmının ilk sayfada ve devamının beşinci sayfasında Karamollaoğlu'na ilişkin haberin hemen altında yer alan haber “*Şeriatçı Katliamın ardından komedi*” üst başlığı ve “*Soruşturmaya ölenlerle başlandı*” alt başlığı ile verilmektedir. Haber metninde olaya ilişkin 35 kişinin gözaltına alınır iken Nesin'in itfaiye aracından indirildiği sırada Hizbullah işareti yapıp “*Şeytanı kaçırmayın*” diye emirler vererek halkı kışkırtan RP'li Belediye Meclisi Üyesi Cafer Erçakmak'ın neden gözaltına alınmadığı sorgulanmaktadır. Diğer basın grupları ve siyasi liderlerin söyleminde tahrikçi olarak ötekileştirilen Nesin, Cumhuriyet Gazetesi tarafından sahip çıkılmakta ve bu sahip çıkma işlemi de Nesin'i tahrikçi, şeytan olarak niteleyen kişilerin aynı şekilde ötekileştirilmesi ile gerçekleşmektedir.

6 Temmuz tarihli sayının beşinci sayfasında yer alan “*Sivas katliamının gerçek yüzü*” başlıklı haber de kullanılan “*RP faktörü*” iç başlığı gazetenin, kışkırtma iddiasını güçlendirmektedir. Gazete ilk günden itibaren olayı tahrik olarak kabul etmemekte aksine yerel basını, belediye başkanı Karamollaoğlu'nu ve RP'li Cafer Erçakmak'ın saldırgan grubu kışkırttığını iddia etmektedir. Haber içerisinde de halkın daha şenlik öncesinde kışkırtıldığına dair ifadeler yer almaktadır: “*...Şenlikten bir gün önce “Müslümanlar” imzalı bir bildiriyle “cihat çağrısı” yapıldı. Aziz Nesin'in açıkça hedef gösterildiği...*”

4.2.1.2. Katliam Vurgusu

Tablo 2: 1993 Temmuz Ayına Ait Cumhuriyet Gazetesi'nde "Sivas Katliamı" Ve "Şeriatçı Failler" Vurgusunun Ön Plana Çıktığı Haberler

Tarih	Üst Başlıklar	Alt Başlıklar	Spotlar	Haber Metninde Kullanım şekli	Katliam vurgusunda seçilen kelimeler	Katliamın Öznesi, Failleri	Haber değeri
03.07.1993	✓ Şeriatçılar ayaklandı (Sürmanşeti)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta Katliam: 35 ölü, 60 yaralı ✓ Oteli kuşatıp kelle istediler 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Cuma namazından sonra Olaylar Aziz Nesin'in Sivas Valiliği'nin desteğinde yapılan Pir Sultan Şenliği'ndeki konuşmasına aşırı dincilerin tepkisiyle başladı... Şeriatçılar Cuma namazından sonra kent merkezinde gösteriye başladılar... ✓ Sivas'taki kanlı olaylar kentteki yerel gerici basının PSA Şenlikleri'ne karşı tavır almasıyla başladı... ✓ 60 kişi 8 saat boyunca linç korkusunu yaşadı... Oteli kuşatan Şeriatçılar, Aziz Nesin'in kendilerine verilmesini istediler. Daha sonra otelin lobisinde yangın çıkaran Şeriatçılar, birçok insanın zehirlenmesine neden oldular. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta aşırı dinciler Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ni bahane ederek ayaklandılar. ✓ PSAŞ'nin ikinci gününde şeriatçıların saldırıları sırasında etkinliklere katılmak üzere Sivas'ta bulunan yazarlar ve sanatçıların kaldığı Madımak Oteli'nde korkunç saatler yaşandı. ✓ Madımak Oteli'ndeki kuşatma saat 14.00 sıralarında başladı. ✓ Şeriatçıların kışkırtmasıyla başlayan olaylar şiddete dönüştü. (Fotoğraf Notu) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katliam ✓ Ayaklanma ✓ Kelle istemek ✓ Kuşatma ✓ Kanlı olaylar ✓ Linç korkusu ✓ Korkunç saatler ✓ Şiddet 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aşırı dinciler ✓ Şeriatçılar 	İlk sayfa
	✓ Şeriatçılar ayaklandı Oteli kuşatıp kelle istediler		<ul style="list-style-type: none"> ✓ İkinci namazından sonra da otel çevresindeki şeriatçı dincilerin sayısının arttığı öğrenildi. ✓ Aşırı dinci göstericiler önce valiliğe yöndiler. ✓ Sayıları on bini aşan dinciler, kentteki birçok bina ve aracı da tahrip etti. (Fotoğraf Notu) ✓ Sivas'taki gerici katliamda, polisin yetersiz kalışı da etkili oldu. (Fotoğraf Notu) ✓ Aşırı dinciler daha sonra Atatürk heykeline gelerek, PSAŞ nedeniyle konan çelenkleriparçaladılar. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ayaklanma ✓ Gerici katliam ✓ Kuşatmak ✓ Kelle istemek 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçılar ✓ Aşırı dinciler 	İç sayfa (15.)	
04.07.1993			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hükümet, Sivas katliamının güvenlik güçlerinin geç kalmasından kaynaklandığında görüş birliğine vardı. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Gözü dönmüş şeriatçıların yaktıkları Madımak Oteli ve çevresi savaş alanına 			

<ul style="list-style-type: none"> ✓ Devlet seyirci kaldı (Sürmanşet) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katliamda Hizbullah izi ✓ Sivas'ta can pazarı (Fotoğraf Notu) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katliamda Milli Gençlik Vakfı yurtlarında kalan öğrencilerin etkin rol oynadığı belirtilirken polis Hizbullah parmağı üzerinde duruyor. 	<p>dönmüştü... Yaralılar kucaklarda öfkeli kalabalıktan kurtarılmaya çalışılırken etraf tam bir can pazarına dönmüştü. (Fotoğraf Notu)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katliam ✓ Sivas Katliamı ✓ Can pazarı ✓ Savaş alanı 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Gözü dönmüş şeriatçılar 	<p>İlk sayfa</p>
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Demokratik Kitle Örgütleri Katliamı Lanetledi: Bakan Katliamı Protesto Bile Etmedi ✓ Muhalefet Katliama Farklı Bakıyor 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hükümet, Sivas katliamının güvenlik güçlerinin geç kalmasından kaynaklandığında görüş birliğine vardı. ✓ Sivas'taki şeriatçı katliamda hayatta kalmayı başaranlar, dehşet dolu saatleri Cumhuriyet'e anlattı 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'taki cankırımından kurtulmayı güçlükle başarabilen ve hemen hepsi ölümün eşiğinden dönen aydın ve sanatçılardan Cumhuriyet muhabirlerinin ulaşabildiği kimileri olayla ilgili gözlem ve izlenimlerini anlattılar. ✓ Sivas'ta şeriatçıların 35 aydını katletmesi gösterilerle protesto edildi. ✓ Meslek odaları, ... dernek ve kuruluş üyeleri şeriatçıların Sivas'ta gerçekleştirdikleri katliamı kınadılar... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katliam ✓ Sivas katliamı ✓ Cankırımı ✓ Şeriatçı katliam ✓ 35 aydının 'katledilmesi' 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçılar 	<p>İç sayfa (12)</p>
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Devlet katliama seyirci kaldı ✓ Sivas katliamında Hizbullah izi 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ 35 kişinin ölümüne, 60 kişinin yaralanmasına neden olan şeriatçı ayaklanmanın önceden hazırlandığı öne sürüldü 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta 35 aydının katledilmesi 60 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan olaylar adım adım büyüdü ... ✓ ... sekiz tiyatro sanatçısına aşırı dinci bir grup taş ve sopalarla saldırıyor. ✓ Şeriatçılar otelin etrafını sarıyor. ✓ Şeriatçıların 35 kişiyi katlettiği Sivas'ta olayların şoku yaşanıyor. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katliam ✓ Sivas Katliamı ✓ Şeriatçı ayaklanma ✓ 35 kişinin katledilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aşırı dinci grup ✓ Şeriatçılar 	<p>İç sayfa (13)</p>
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katliamda n kurtulanlar Ankara'da ✓ Sivas Katliamında 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'taki gerici ayaklanmasında ölümden dönen Nesin, ... dedi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta şeriatçıların katlettikleri yazar, ozan ve sanatçıların biyografileri şöyle: ✓ ... Aziz Nesin'in kaldığı Madımak Otelinin önündeki araçlar da nasibini almıştı gerici ayaklanmadan... (Fotoğraf Notu) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katliam ✓ Sivas Katliamı ✓ Gerici ayaklanma ✓ Katletmek 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçılar 	<p>İç sayfa (14)</p>

	<p>ytirdikleri miz</p> <p>✓ Şeriatçılar öfkelerini kustu</p> <p>✓ Katliama büyük tepki</p>		<p>✓ Sivas'ta önceki gün meydana gelen gerici ayaklanması, Batı basınında 'şeriatçıların Şeytan Ayetleri öfkesi' diye dile getirildi.</p>	<p>✓ Sivas'ta Şeriatçıların 35 aydını katletmesi çeşitli illerde olduğu gibi İzmir'de de gösterilerle protesto edildi.</p> <p>✓ Sivas Katliamı, dün birçok kuruluş ve kişi tarafından protesto edildi... (Fotoğraf Notu)</p>	<p>✓ Katliam</p> <p>✓ Sivas katliamı</p> <p>✓ Gericici ayaklanma</p> <p>✓ Katletmek</p>	<p>✓ Şeriatçılar</p>	<p>İç sayfa (15.)</p>
05.07.1993	<p>✓ Devlet şeriatı teslim oldu (Sürmanşet)</p>	<p>✓ Her şafakta doğarız irticanın karanlığın a inat</p>	<p>✓ Sivas'taki katliamdan kaçırılarak kurtulan Aziz Nesin bu işi yapanların "dindar" değil "cani" olduğunu söyledi, ...</p> <p>✓ "Sivas'taki şeriatçı katliamın ilk hedefi olan, ancak kundaklanan otelden kurtarılan Aziz Nesin, ... vurguladı."</p> <p>✓ Sivas'ta 36 kişinin yakılarak öldürülmesi ve 60 kişinin yaralanmasıyla ilgili olayların ardından soruşturmaya, ... başlandı.</p>	<p>✓ Sivas'ta Madımak Otelinde kara irtica 36 yurttaşımızı göz göre göre yaktı.</p> <p>✓ Şeriat isteyenlerin tepkisi Aziz Nesin'den önce Pir Sultan heykelinde yoğunlaştı.</p> <p>✓ Şeriatçıların gerçekleştirdiği Sivas katliamında can veren dostları anlatıyor.</p> <p>✓ Sivas'ta 36 kişinin ölümüne neden olan şeriatçı ayaklanmayı protesto etmek amacıyla Güvenlik kuvvetlerince engellendi. (Fotoğraf Notu)</p>	<p>✓ Katliam</p> <p>✓ Şeriatçı katliam</p> <p>✓ Otel kundaklaması</p> <p>✓ 36 kişinin yakılarak öldürülmesi</p> <p>✓ Göz göre göre yakmak</p> <p>✓ Şeriatçı ayaklanma</p>	<p>✓ Kara irtica</p> <p>✓ Şeriatçılar</p>	<p>İlk sayfa</p>
	<p>✓ Sivas Katliamına İstanbul'dan Öfke</p> <p>✓ Hükümet Cephesi: Ortakla Katliamı farklı değerlendirdi</p>			<p>✓ Sivas'ta Cuma günü yaşanan katliamın ardından gerginlik dün yine tırmandı.</p> <p>✓ Sivas'taki şeriatçı katliam İstanbul'da dün düzenlenen gösteri ve mitingle protesto edildi. (Fotoğraf Notu)</p> <p>✓ Sivas katliamını protesto etmek amacıyla ... koydular.</p> <p>✓ Pendik'te yapılan İP mitinginde de hükümet, katliama seyirci kalmakla suçlandı. (Fotoğraf Notu)</p>	<p>✓ Sivas Katliamı</p> <p>✓ Katliam</p> <p>✓ Şeriatçı katliam</p>	<p>✓ Şeriatçılar</p>	<p>İç sayfa (4.)</p>
	<p>✓ Devlet şeriatı teslim oldu</p>		<p>✓ Sivas'taki şeriatçı katliamın ilk hedefi olan, ... Aziz Nesin, ... vurguladı.</p>	<p>✓ Sivas'ta 36 kişinin yakılarak öldürülmesi ve 60 kişinin yaralanmasıyla</p>	<p>✓ Şeriatçı katliam</p>	<p>✓ Şeriatçılar</p>	<p>İç sayfa (5.)</p>

				İlgili olayların ardından soruşturmaya, ... başlandı.	✓ 36 kişinin yakılarak öldürülmesi		
✓ Her şafakta doğarız...				✓ Madımak Oteli'nin yakılarak 36 kişinin öldürülmesiyle sonuçlanan " Cuma ayaklanması "nın	✓ Cuma ayaklanması	✓ Kara irtica (başlığın devamında 7. Sayfada belirtilmektedir)	İç sayfa (6.)
✓ İrticanın karanlığın a inat ...	✓ Şeriatçı kurbanları Ankara'da	✓ Şeriat isteyenlerin tepkisi Aziz Nesin'den önce Pir Sultan heykelinde yoğunlaştı.	✓ Sivas'taki şeriatçı ayaklanmada, Cuma namazının ardından sokağa dökülen zorbalarm ilk hedefi ... PSA heykeli oldu. ✓ 36 aydının yakılarak öldürüldüğü ✓ Önce kentte dağıtılan bir bildiriye ✓ Sivas'taki katliamda yaşamlarını yitiren ✓ Sivas'taki gerici katliamda hayatını kaybedenlerden Getirildi.	✓ Şeriatçı ayaklanma ✓ Yakılarak öldürülmek ✓ Katliam ✓ Gericici katliam	✓ Zorba, gerici şeriatçılar		İç sayfa (7.)
06.07.1993	✓ İşte Sivas Gerçeği (Sürmanşet) ✓ 18 Kurban bugün toprağa veriliyor	✓ Hedef 1: Laik Cumhuriyet ✓ Hedef 2: Mustafa Kemal ✓ Hedef 3: Pir Sultan ve Aleviler ✓ Hedef 4: 'Dinsiz Sivas Valisi'	✓ Pir Sultan Abdal Şenliklerinin Sivas'a alınması, dincilerin tepkisini çekmişti... ✓ Aralarında yazar, çizer ve ozanların da bulunduğu Sivas katliamı kurbanlarından 18'i bugün		✓ Kurban ✓ Hedef ✓ Dincilerin tepkisi ✓ Dinsiz valinin hedef olması ✓ Alevilerin hedef olması ✓ Sivas katliamı ✓ Sivas katliamı kurbanları	✓ Dinciler	İlk sayfa
	✓ Sivas katliamının gerçek yüzü ✓ Şeriatçılarının hedefi savunmasız heykeller	✓ Atatürk'ü yerde sürdüler ✓ Pir Sultan'ı linç ettiler		✓ Sivas'ta 36 kişinin yaşamını yitirdiği kanlı Cumanın ardından ✓ Katliam planlı ✓ Şeriatçı ayaklanmaya, kent dışından da çok sayıda kişinin katıldığı saptandı. ✓ Çarşamba günü akşam saatlerinde yerleştirilen heykel, dincilerin yoğun tepkisini çekti.	✓ Sivas katliamı ✓ Şeriatçıların hedefi ✓ Yerde sürümek ✓ Linç etmek ✓ Kanlı Cuma ✓ Planlı katliam ✓ Şeriatçı ayaklanma	✓ Aşırı dinciler ✓ Şeriatçılar	İç sayfa (5.)

					✓ Dincilerin yoğun tepkisi		
✓ Örgütlü ve bilinçli bir saldırı	✓ Katliamda	ölenler toprağa veriliyor		✓ Şeriatçıların, Sivas'ta 36 aydını katledip çok sayıda kişiyi yaralamasına neden olan olaylara tepkiler artarak sürüyor. ✓ Sivas'ta Madımak Oteli'nin aşırı dinciler tarafından yakılması sonucu ölen.....	✓ Örgütlü ve bilinçli saldırı ✓ Katliam / Sivas Katliamı ✓ 36 aydının katledilmesi ✓ Aşırı dinciler/Şeriatçılar	✓ Aşırı dinciler ✓ Şeriatçılar	İç sayfa (6.)

Cumhuriyet Gazetesi, çoğu siyasal lider ve basın gruplarına karşılık, olayları, tahrik olgusuna vurgu yapmadan “katliam, ayaklanma, cankırımı” olarak sunmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere katliam vurgusu yapmaktan çekinmeyen Gazete, olaylara, “Sivas Olayları” şeklinde değil, saldırının boyutunu da sürekli hatırlatacak biçimde “Sivas Katliamı” olarak yazılarında yer vermektedir. Saldırganların eylemlerini tahrik zemininde ‘haklı tepki’ olarak meşrulaştırmayan Gazete, olayın faillerine de sürekli olarak yazılarında ve başlıklarında yer vermektedir. ‘Olayın bir katliam olduğu ve bu katliamı gerçekleştiren faillerin “şeriatçılar, aşırı dinci gruplar” olduğu’ iddiası sıklıkla yinelenmektedir. Cumhuriyet Gazetesi’nde öteki olarak vurgulanan saldırırganlar, işledikleri suçla ön planda tutularak haberlerde ötekileştirilmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi, olayları “*Şeriatçılar ayaklandı*” sürmanşeti ve “*Sivas’ta Katliam: 35 ölü, 60 yaralı*” başlığı ile duyurmaktadır. Sürmanşetin spotunda yer alan “...*şeriatçılar Cuma namazından sonra*” tanımlaması ya da haber girişinde yer alan “*Sivas’ta aşırı dinciler Pir Sultan Abdal şenliklerini bahane ederek ayaklandılar.*” ifadeleri olayın faillerini açıkça belirtmekte ve saldırırgan grubun eylemlerini, çoğunluk gibi “haklı tepki” olarak sunmamaktadır. Haberin giriş cümlesinde yer alan “bahane ederek” ifadesi de gazetenin, saldırırganların öfkeli olma durumunu gerçek neden olarak görmediğini ve eylemlerini meşrulaştırmadığını göstermektedir. Verilen sürmanşetten de anlaşılacağı üzere gazete, katliamı gerçekleştirenleri “şeriatçı, aşırı dinci, gerici” olarak nitelendirmekte ve ötekileştirmektedir.

Aynı şekilde “*Oteli kuşatıp kelle istediler*” başlıklı haberin giriş cümlesi olan “*Pir Sultan Abdal Şenlikleri’nin ikinci gününde şeriatçıların saldırıları sırasında etkinliklere katılmak üzere Sivas’ta bulunan yazarlar ve sanatçıların kaldığı Madımak Oteli’nde korkunç saatler yaşandı...*” ve haber içerisinde geçen “...*şeriatçı dinciler..*”, “...*aşırı dinciler...*”, ifadelerine sıklıkla yer verilmekte ve saldırının failleri sürekli olarak hatırlatılmaktadır. Olumsal kendini sunmaya karşılık olumsuz ötekini sunmaya ait söylem yapıları, Cumhuriyet Gazetesi’nin ötekisi olan şeriatçılar için hemen hemen her haber metni içerisinde yer almaktadır.

4 Temmuz tarihli sayısında olayları “*Devlet seyirci kaldı*” sürmanşetiyle vermeye devam eden gazete, haberin spotunda yer alan “*Sivas’ta adım adım büyüyerek genişleyen ve ayaklanmaya dönüşen olayların önceden hazırlandığı öne sürülüyor*” ifadesi ile olayların basit bir tepki olmadığını, ayaklanma olduğu iddiasını desteklemektedir.

İlk sayfayı kaplayacak şekilde kullanılan fotoğrafın altında ise “Sivas’ta **can pazarı**” notu ile gazetenin “gözü dönmüş şeriatçılar” olarak tanımladığı saldırganların Madımak Oteli’ni yaktıkları ve otelin çevresinin **savaş alanına** döndüğü bilgileri verilmektedir. Notun başlığında kullanılan “**can pazarı**” tamamlaması ve etrafın savaş alanına benzetilmesi, gazetenin katliam iddiasına vurgu yaparken, otuz beş kişinin öldüğü olayın faillerini “gözü dönmüş şeriatçılar” şeklinde nitelendirmektedir. Ayrıca Türkiye Gazetesi, otelde çıkan yangın sebebiyle kişilerin öldüğünü belirtip yangının kimler tarafından çıkartıldığı bilgisini gizler iken Cumhuriyet Gazetesi, haber metinlerinde bu bilgiyi saklamaktan ziyade ön plana çıkarmaktadır. Bu da her iki gazetenin iç grup (biz) ve dış gruplarının (ötekiler) farklı olduğunu göstermektedir. Ötekilerin farklı olması da olayın sunumunu farklılaştırmaktadır.

“*Ölümden şans eseri kurtulduk*” başlıklı haberin spotunda¹⁶⁰ yer alan “şeriatçı katliam” ifadesi de olayın hem boyutunu hem de faillerini canlı tutmaktadır. Haberin giriş cümlesinde kullanılan kelimeler, ifadeler ise dikkat çekicidir: “*Sivas’taki **cankırımından** kurtulmayı güçlükle başarabilen ve hemen hepsi ölümün eşiğinden dönen aydın ve sanatçılardan Cumhuriyet muhabirlerinin ulaşabildiği kimileri olayla ilgili gözlem ve izlenimlerini anlattılar.*” cümlesindeki “**can kırımı**” kelimesi olayın, katliam olduğu iddiasına vurgusunu yapmaktadır. “Kırım” kelimesi Türk Dil Kurumu’nda “Savunmasız insanların veya tutsakların toplu olarak öldürülmesi, katliam¹⁶¹.” anlamlarına gelmektedir. Gazetenin kullandığı ‘cankırımı’ kelimesi de tam olarak “gözü dönmüş kalabalıktan, sıkıştıkları otelden kurtarılmayı beklenen savunmasız aydın ve yazarları” ifade etmektedir.

Katliam vurgusunun altının çizildiği bir haber de “*Demokratik Kitle Örgütleri Katliamı Lanetledi*” üst başlığı ve “*Bakan katliamı protesto bile etmedi*” başlığı ile verilmektedir. Öncesinde verilen haberlerde olduğu gibi bu haberin de giriş cümlesinde olay, katliam olarak ve failleriyle birlikte sunulmaktadır: “*Sivas’ta **şeriatçıların** 35 aydının **katletmesi** gösterilerle protesto edildi.*”. Birçok siyasal parti liderlerinin

¹⁶⁰ “Sivas’taki şeriatçı katliamda hayatta kalmayı başaranlar, dehşet dolu saatleri Cumhuriyet’e anlattı” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993).

¹⁶¹

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b105cd545ca25.01098005

görüşlerine yer verildiği haber, “*Muhalefet katliama farklı bakıyor*” başlığı ile sunulmaktadır. Olayların katliam olduğu verilen başlık ile de yinelenmektedir.

4 Temmuz tarihli gazetenin on üçüncü sayfasına bakıldığında da “katliam” kelimesinin başlıklardan eksik olmadığı görülmektedir. “*Devlet katliama seyirci kaldı*” başlığı, “*35 kişinin ölümüne, 60 kişinin yaralanmasına neden olan şeriatçı ayaklanmanın önceden hazırlandığı öne sürüldü*” spotu ve “*Sivas’ta 35 aydının katledilmesi 60 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan olaylar adım adım büyüdü ve ayaklanmaya dönüştü.*” giriş cümlesi ile verilen haberde olayın, çok net şekilde bir katliam olduğu, “35 kişinin basitçe dumandan zehirlenmediği aksine katledildiği ve faillerinin de şeriatçılar olduğu” iddiası verilmektedir. Aynı şekilde “*Sivas katliamında Hizbullah izi*” başlıklı haberin giriş cümlesinde de şeriatçıların 35 kişiyi katlettiği belirtilmektedir.

Aynı tarihli gazetenin on dördüncü sayfasında da “şeriatçı katliam” vurgusu devam ettirilmektedir. “*Beni suçlayan namussuzdur*” başlıklı haberin spotunda yer alan “*Sivas’taki gerici ayaklanma...*” ifadesi ile “*Katliamdan kurtulanlar Ankara’da*” ve “*Sivas katliamında yitirdiklerimiz*” başlıklı haberler aracılığıyla gazete, olaya ilişkin iddiasını yinelemektedir. On beşinci sayfada yer alan haberler de aynı doğrultuda düzenlenmektedir. “*Şeriatçılar öfkelerini kustu*” başlığı ve spotunda yer verdiği “gerici ayaklanması” ifadesinin yer aldığı haber ile “*Katliama büyük tepki*” başlıklı haberin giriş cümlesinde yer alan “*şeriatçıların 35 aydını katletmesi*” ifadesi, kullanılan fotoğrafın altındaki notun içeriğindeki “Sivas Katliamı” ifadelerinin bulunduğu haber de gazetenin, olaya ilişkin tutumunu sergilemekte ve haberler arasındaki bütünlüğünü korumaktadır.

5 Temmuz tarihli sayıda olaylar “*Devlet şeriata teslim oldu*” sürmanşeti ile verilmektedir. Sürmanşetin spotunda¹⁶² ise olaylar “Katliam” olarak duyurulmaktadır. “*Soruşturmaya ölenlerde başlandı*” üst başlığı ve “*Gözaltı sayısı 35’te kaldı*” alt başlığının spotunda 36 kişinin dumandan zehirlendi ifadesi yerine “*..36 kişinin yakılarak öldürülmesi..*” ifadesinin kullanılması, olayın katliam niteliğini vurgulamaktadır. “*Pir Sultan’ı yakıtılar Atatürk kayıp*” başlıklı haberde “*şeriat isteyenlerin tepkisi*” ifadesi ve “*her şafakta doğarız irticanın karanlığına inat*” başlıklı haberde ise “*şeriatçıların gerçekleştirdiği Sivas katliamı..*” ifadelerinde şeriat vurgusu ön plana çıkarılmaktadır.

¹⁶²“ Sivas’taki katliamdan kaçırılarak kurtulan Aziz Nesin bu işi yapanların “dindar” değil “cani” olduğunu söyledi, devletin kendisini suçlu gibi göstermesini utanmazlık olarak değerlendirdi.” (Cumhuriyet gazetesi, 05.07.1993).

Gazete, olayı, ‘Nesin’in tahriklerine karşı haklı tepki’ olarak görenlere, karşıt bir şekilde olayın, katliam olduğunu ve faillerinin şeriatçılar olduklarını sürekli hatırlatmaktadır. Aslında Cumhuriyet Gazetesi, kendi bizi ve ötekisinin farklı olduğu gruplara karşılık kendi gruplarını savunma niteliğinde haberler yapmaktadır. Gazete, kendi dış grubundan olan şeriatçıları, kendi iç grubunu oluşturan Alevilerin yaşadıkları mağduriyet üzerinden ötekileştirmektedir.

Altıncı sayfada “*Karamollaoğlu ne söylediğini hatırlamıyor*” başlığı ile verilen haberin giriş cümlesinde yer alan “*Madımak Oteli’nin yakılarak 36 kişinin öldürülmesiyle sonuçlanan ‘Cuma ayaklanması’*” ifadeleri ile olaydan ayaklanma olarak bahsedilmektedir. Aynı şekilde yedinci sayfada “*İlk hedef Heykellerdi*” üst başlığı ve “*Pir Sultan’ı yaktılar Atatürk büstü kayıp*” alt başlığı ile verilen haberde de olayları “şeriatçı ayaklanma” olarak nitelendirmektedir. “*Şeriatçı kurbanları*” başlıklı haberde ise olayın katliam olduğu iddiası, haber girişindeki cümle¹⁶³ ve kullanılan fotoğrafın altındaki not¹⁶⁴ ile vurgulanmaktadır. Ayrıca başlık içerisinde “kurban” kelimesinin kullanılması da dikkat çekmektedir. Kurban kelimesi TDK’da “*Bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse*” ya da “*Bir kazada veya felakette ölen kimse*” anlamlarına gelmektedir. Cankırımı kelimesinden sonra “kurban” kelimesinin kullanılması gazetenin, olaya ilişkin iddialarını güçlendirmekte ve kendi iç grubundan olan Alevilerin maruz kaldığı saldırının vahimlik derecesini ön plana çıkarmaktadır.

Şekil 1: Cumhuriyet Gazetesi’nin İç Grubunu Oluşturan Alevilerin ‘Kurban’ Olarak Tanımlanması (05.07.1993)

¹⁶³ “Sivas’taki katliamda yaşamlarını yitirenlerden 18’i ile yaralananlardan 6’sı dün akşam saatlerinde Ankara’ya getirildi.” (Cumhuriyet Gazetesi, 05.07.1993).

¹⁶⁴ “Sivas’taki gerici katliamda hayatını kaybedenlerden 18’i ile yaralananlardan 6’sı dün akşam saatlerinde Ankara’ya getirildi. Hükümet adına sadece Kültür Bakanı Fikri Sağlar’ın katıldığı karşılımda 45 demokratik kitle örgütü temsilcisi bulundu.” (Cumhuriyet Gazetesi, 05.07.1993).

6 Temmuz tarihli sayısında “*İşte Sivas Gerçeği*” sürmanşetiyle haberlerine devam eden gazete, olayda saldırganların dört hedefi olduğunu belirtmektedir. Hedef 1: Laik Cumhuriyet, Hedef 2: Atatürk, Hedef 3: Pir Sultan ve Aleviler, Hedef 4: ‘Dinsiz Sivas Valisi’. “Hedef” kelimesinin seçilmesi ise dikkat çekmektedir. Çünkü TDK’ya göre hedef, “*yapılması tasarlanan iş, amaç*” olarak tanımlanmaktadır¹⁶⁵. Hedef kelimesi olayı, sıradanlaştırmaktan ziyade kurgulanmış bir eyleme dönüştürmekte ve eylemin amacını da failleri ile beraber somutlaştırmaktadır. Hedeflerin laik cumhuriyet, Atatürk, Pir Sultan, Aleviler ve dinsiz olarak nitelendirilen vali olarak belirtilmesi, gazetenin ilk günden itibaren, katliam olarak nitelendirdiği, eylemin, faillerinin şeriatçılar, aşırı dinciler olduğu iddiasını da güçlendirmektedir. Metin içerisinde kullanılan “şeriatçı ayaklanma” da olayın faillerini gözler önüne sermektedir. Ayrıca Cumhuriyet Gazetesi’nin bizini oluşturan Alevilerin hedef olduğuna dair iddianın, haber içinde sunulması da gazetenin, Alevilerin kurban olduğu şeklindeki iddiasını desteklemektedir. Aynı şekilde ilk sayfada yer alan “*18 kurban bugün toprağa veriliyor*” başlıklı haberi de gazetenin, katliam iddiasını güçlendirmektedir. “Hedef olan davetlilerin aşırı dinciler tarafından katledilmesi” gazete tarafından “kurban” olarak nitelendirilmektedir. Haber içerisinde de kullanılan “*...Sivas katliamı kurbanlarından 18’i ...*” ifadesi de bu iddiayı desteklemektedir.

‘Sivas Olayları’ olarak adlandırılan beşinci sayfada yer alan “*Sivas katliamının gerçek yüzü*” başlıklı haberde gazete, katliamın planlı olduğu iddiasını yinelemektedir. Haberi oluşturan iç başlıkların da haber metni ile uyumlu olduğu görülmektedir. “*Katliam planlı*”, “*Hedefler*”, “*RP faktörü*” gibi iç başlıklar, metin içerisinde işlenen “eylemin önceden planlanmış olması” iddiasını temellendirmektedir. Şeriatçı failleri sürekli hatırlatan gazete, “*Şeriatçıların hedefi savunmasız heykeller*” başlığı ile de iddiasını yinelemektedir. Haberin alt başlıklarından olan “*Atatürk’ü yerde sürüdüler*”, “*Pir Sultan’ı linç ettiler*” ifadelerinde kullanılan “**ler**” onlar çoğul eki, aşırı dincileri, şeriatçıları temsil etmektedir. Sahiplik eklerinin yanı sıra yapılan “yerde sürüme, linç etme” eylemleri de saldırının niteliğini göstermektedir.

Altıncı sayfada verilen “*Örgütlü ve bilinçli bir saldırı*” başlıklı haber ile gazete, kullandığı nitelemeler ile olayın katliam boyutunu ön plana çıkarmaktadır. “Örgütlü” ve “bilinçli” nitelemeleri, olayın önceden planlandığını ve kasıtlı olarak yapıldığını ortaya

¹⁶⁵ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=HEDEF

koymaktadır. Olayı “Nesin’in tahriklerine kapılmış öfkeli kalabalığın haklı tepkisi” olarak değerlendirenlere karşılık, Cumhuriyet Gazetesi, olayı ilk günden itibaren “katliam” olarak kabul etmektedir. Kullandığı başlıklar ve seçtiği kelimeler de gazetenin, olaya ilişkin değerlendirmesini sürekli kılmakta ve temellendirmektedir.

4.2.1.3. Alevilere Bakış

Tablo 3: 1993 Temmuz Ayına Ait Cumhuriyet Gazetesi'nde Olayın "Alevi-Sünni Çatışması" Olduğu İddiasının Sunumu

Tarih	Üst Başlıklar	Alt Başlıklar	Spotlar	Haber Metninde Kullanım şekli	Mezhep Çatışması İddiasını Güçlendiren İfadeler	Olayın Taraflarını Belirlemede Kullanılan İfadeler	Haber değeri
03.07.1993	✓ Şeriatçılar ayaklandı (Sürmanşet)	✓ 1978: 15 yıl sonra yeniden	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ... Olaylar Aziz Nesin'in ... Pir Sultan Şenliği'ndeki konuşmasına aşırı dincilerin tepkisiyle başladı... Şeriatçılar Cuma namazından sonra kent merkezinde gösteriye başladılar... ✓ Sivas'taki kanlı olaylar kentteki yerel gerici basının PSA Şenlikleri'ne karşı tavır almasıyla başladı... ✓ 1978 yılında Alevi ve Sünni yurttaşların oturduğu Alibaba Mahallesi'nde çocuk kavgasında sonra sağcı grupların saldırılarıyla genişleyen olaylarda, 9kişi ölmüş, 110 kişi de yaralanmıştı. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta aşırı dinciler Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ni bahane ederek ayaklandılar. ✓ Şeriatçıların kışkırtmasıyla başlayan olaylar şiddete dönüştü. (Fotoğraf Notu) ✓ Sivas'ta, 3 Eylül 1978'de de Şeker Bayramı arifesinde Sünni ve Alevi yurttaşların oturduğu Alibaba Mahallesinde çocuk kavgasından olaylar çıkmış.. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 15 yıl sonra yeniden ✓ Sünni ve Alevi yurttaşların geçmişteki tartışmaları ✓ Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ne Tepki 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sünni Yurttaşlar (Aşırı dinciler/Şeriatçılar/sağcı gruplar) X ✓ Alevi yurttaşlar 	İlk sayfa
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçılar ayaklandı ✓ 15 yıl sonra yeniden 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ İkinci namazından sonra da otel çevresindeki şeriatçı dincilerin sayısının arttığı öğrenildi. ✓ Aşırı dinci göstericiler önce valiliğe yöneldiler. ✓ Aşırı dinciler daha sonra Atatürk heykeline gelerek, PSAŞ nedeniyle konan çelenkleriparçaladılar. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçıların ayaklanması ✓ PSAŞ nedeniyle koyulan çelenklerin parçalanması ✓ Şeriatçıların dair sloganların atılması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçılar ✓ Aşırı dinciler 	İç sayfa (15.)

				✓ “Halkımız mücahitlere katılın” “Şeriat istiyoruz” “Müslüman Türkiye” sloganları			
04.07.1993	✓ Devlet seyirci kaldı (Sürmanşet)	✓ Sivas'ta can pazarı (Fotoğraf Notu) ✓ Aziz Nesin: “Beni suçlayan namussuzdur”	✓ Hükümet, Sivas katliamının güvenlik güçlerinin geç kalmasından kaynaklandığında görüş birliğine vardı... Çiller “Olay Alevi-Sünni çekişmesi değil” dedi. ✓ Katliamda Milli Gençlik Vakfı yurtlarında kalan öğrencilerin etkin rol oynadığı belirtilirken polis Hizbullah parmağı üzerinde duruyor.	✓ Gözü dönmüş şeriatçıların yaktıkları Madımak Oteli ve çevresi savaş alanına dönmüştü... Yaralılar kucaklarda öfkeli kalabalıktan kurtarılmaya çalışılırken etraf tam bir can pazarına dönmüştü. (Fotoğraf Notu)	✓ Can pazarı ✓ Katliam	✓ Gözü dönmüş şeriatçılar	İlk sayfa
	✓ Senaryo önceden hazırlanmış		✓ 35 kişinin ölümüne, 60 kişinin yaralanmasına neden olan şeriatçı ayaklanmanın önceden hazırlandığı öne sürüldü	✓ Tam 44 kişinin yaşamını yitirdiği Sivasspor-Kayserispor maçı sonrasında çıkan 1967 olayları aniden gelişmişti. ✓ Tam bir mezhep çatışmasının yaşandığı 1978 olayları da birdenbire patlak vermişti. ✓ ... cami bombalanması haberi karşısında ‘ toplumsal cinnet ’ geçirenler, camiye adını veren Alibaba ile Hz. Ali'nin ‘ musahip ’ yani kan kardeşi olduğunu, Alevilerce de kutsal sayıldığını düşünmemişlerdi ... ✓ ..oysa Sivahlılar 1978 yılında meydana gelen olayların utancını yaşıyordu hala... ✓ .. sekiz tiyatro sanatçısına aşırı dinci bir grup taş ve sopalarla saldırıyor. ✓ Şeriatçılar otelin etrafını sarıyor. ✓ Şeriatçıların 35 kişiyi katlettiği Sivas'ta olayların şoku yaşanıyor.	✓ Önceden hazırlanmış senaryo ✓ 1967 olayları ✓ 1978 olayları ✓ Mezhep çatışması ✓ Toplumsal cinnet ✓ Musahip ✓ Müslümanlığın gerekleri	✓ Sünni (şeriatçı/aşırı dinci) X ✓ Aleviler	İç sayfa (13)

				✓ Müslüman Bildirisi: “Gün Müslümanlık uğruna gerekleri yerine getirme günüdür”...			
	✓ Beni Suçlayan Namussuzdur ✓ Pir Sultan Abdal: İdamından 400 yıl sonra yine saldırdılar ✓ Sivas Katliamında yitirdiklerimiz		✓ ... Aziz Nesin, “Gericiler, “şariat isteriz diyenlerin” oylarına muhtaç oldukları için namussuzluk yapıyorlar” diye konuştu.	✓ Sivas’ta şariatçıların katlettikleri yazar, ozan ve sanatçıların biyografileri şöyle: ✓ Pir Sultan, Sivas ve çevresinde meydana gelen Alevi-Bektaşî kökenli isyanlara katıldı, ... Sivas Valisi Hızır Paşa tarafından asırıldı. ✓ Ölümünden 400 yıl sonra Sivas’ta asıldığı yerde dikilen Pir Sultan Heykeli, gericiler tarafından kazmalarla parçalandı. ✓aradan 10-15 yıl geçti, bu kez mezhep çatışmasıyla sarsılmıştı kent...	✓ 400 yıl sonra yine ✓ 10-15 yıl sonra yine	✓ Şariatçılar X ✓ Aleviler	İç sayfa (14.)
05.07.1993	✓ Devlet şariata teslim oldu (Sürmanşet)	✓ Her şafakta doğarız irticanın karanlığına inat ✓ İlk hedef heykellerdi: Pir Sultan’ı yaktılar Atatürk kayıp ✓ Sivas’ta Alevi Mahallelerinde gerginlik ○ Alibaba semtinde gösteri	✓ Şariat isteyenlerin tepkisi Aziz Nesin’den önce Pir Sultan heykelinde yoğunlaştı.	✓ Şariat isteyenlerin tepkisi Aziz Nesin’den önce Pir Sultan heykelinde yoğunlaştı. ✓ Sivas’ta 36 kişinin ölümüne neden olan şariatçı ayaklanmayı protesto etmek amacıyla dün gösteri yapmak isteyen Alevi yurttaşlar güvenlik kuvvetlerince engellendi. (Fotoğraf Notu) ✓ Sivas’ta Alevi vatandaşların oturduğu Alibaba semtinde 500 kişilik bir grup oturma eylemi düzenledi.	✓ Katliam ✓ Şariatçı katliam ✓ Otel kundaklaması ✓ 36 kişinin yakılarak öldürülmesi ✓ Göz göre göre yakmak ✓ Şariatçı ayaklanma	✓ Kara irtica/ Şariatçılar X ✓ Aleviler	İlk sayfa
	✓ Alevi göstericiler ‘asker’ istedi ✓ Hükümet Cephesi: Ortakla Katliamı farklı değerlendirdi			✓ Alevi yurttaşlar, Sünni köylere bağlanan yollarda, güvenlik güçlerinin önlem almadığını belirterek, mahalleye olası bir saldırıdan çekindiklerini dile getirdiler. ✓ Perinçek: ...Pir Sultanları 400 yıldır öldüremediler... ✓	✓ Alevi göstericiler ✓ Pir Sultanlar ✓ Cephe	✓ Şariatçılar X ✓ Aleviler	İç sayfa (4.)

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Devlet şeriata teslim oldu ✓ Ölenlerin sayısı 36'ya yükseldi 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ “Bu Alevi-Sünni çatışmasıdır. Ben gitmesem de olacaktı. Kahramanmaraş'ta da ben mi vardım?” diyen Nesin, “iyi ki gitmişim. Saklanmış, örtülmüş bir gerçek ortaya çıkmalı” görüşünü savundu. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 1978 Kahramanmaraş olayları ✓ Alevi-Sünni çatışması ✓ Saklanmış/örtülmüş gerçek 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçılar X ✓ Aleviler 	İç sayfa (5.)
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Her şafakta doğarız... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bezirci, 60 yaşında bir delikanlı ✓ Sırtında fırçasıyla Asaf Koçak ✓ Sevgili Behçet Ağabey 				<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kara irtica (başlığın devamında 7. Sayfada belirtilmektedir) 	İç sayfa (6.)
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İrticanın karanlığınat ... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Halk müziğinde çağdaşlığın bir adı da Hasret Gültekin'di ✓ Pir Sultan Abdallar ölür, dirilir ✓ İlk hedef heykellerdi: Pir Sultan'ı yaktılar, Atatürk büstü kayıp ✓ Yakınları cenaze namazı kıldırmak istemiyor: Şeriatçı kurbanları Ankara'da ✓ Kurtulanlar Anlatıyor: Kaldırımında taş bırakmadılar 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriat isteyenlerin tepkisi Aziz Nesin'den önce Pir Sultan heykelinde yoğunlaştı. Sonra Atatürk büstüne yöneldi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'taki şeriatçı ayaklanmada,... zorbaların ilk hedefi gösterilmek istendiği gibi Aziz Nesin değil, ...Pir Sultan Abdal heykeli oldu ✓ Gerici saldırı daha sonra Atatürk büstüne yöneldi. ✓ Hedef Aziz Nesin mi? ✓ Cuma günü “Dinsizlerin hakkından gelinmelidir” diye bildiri dağıtılıyor. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçı ayaklanma ✓ Pir Sultan Abdal simgesi ✓ Gösterilmek istendiği gibi hedef Nesin değil ✓ Dağıtılan “Dinsizlerin hakkından gelinmelidir” bildirisi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zorba, gerici şeriatçılar, kara irtica X ✓ Pir Sultan Abdallar 	İç sayfa (7.)
06.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İşte Sivas Gerçeği (Sürmanşet) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hedef 3: Pir Sultan ve Aleviler 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pir Sultan Abdal şenliklerinin Sivas'a alınması, dincilerin tepkisini çekmişti. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pir Sultan ve Alevilerin hedef olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aleviler X ✓ Dinciler 	İlk sayfa

	✓ 18 kurban bugün toprağa veriliyor				✓ Ölenlerin kurban olarak nitelenmesi ✓ Pir Sultan Abdal Şenliklerine dincilerin tepkisi			
	✓ Şeriatçıların hedefi savunmasız heykeller ✓ Alevi mahallelerinde yoğun güvenlik önlemi	✓ Pir Sultan'ı linç ettiler ✓ Hedefler: Aleviler	✓ Alevilerin yoğun olarak oturduğu Alibaba ve Kolej semtlerinde, Sünni mahallelerine karşın yoğun bir güvenlik önlemi dikkat çekiyor.	✓ Çarşamba günü akşam saatlerinde yerleştirilen heykel, dincilerin yoğun tepkisini çekti.	✓ Şeriatçıların hedefi ✓ Pir Sultan heykelinin linç edilmesi ✓ Alevilerin hedef alınması ✓ Sünni mahallelerinden gelecek saldırılara karşı alevi mahallelerinde güvenliğin artırılması	✓ Aleviler X ✓ Şeriatçılar ✓ Sünniler	İç sayfa (5.)	
	✓ Katliamda ölenler toprağa veriliyor ✓ İmamlar cenaze namazını kıldırma ✓ Tepkiler çığ gibi büyüyor		✓ Olayda yaşamını yitiren kişilerin cenazeleri hakkında bilgiler verilmekte ✓ Aziz Nesin ile ilgili haberlerin sunumuna devam edilmekte ve Nesin, suçlu, tahrikçi vb. olumsuz nitelendirilmemekte ✓ Yaşanan olaya karşılık derneklerin verdiği tepkiler haber edilmekte					İç sayfa (6.)
	✓ Aziz Nesin Sahnesi'ne kilit Eylem						İç sayfa (7.)	

Olayın yaşandığı dönemdeki devlet adamlarının ve bazı basın grubunun, olayı, Aziz Nesin'e haklı tepki olarak değerlendirmelerine karşılık Cumhuriyet Gazetesi ilk günden itibaren, kendi iç grubunu oluşturan Alevilerin yaşadığı saldırıyı, bir katliam olarak kabul etmekte ve "Sivas Katliamı" tamamlamasını oluşturmaktadır. Olayda tahrikçi olarak suçlanan Aziz Nesin ise Cumhuriyet Gazetesi'nin iç grup üyelerinden biri olarak kabul edilmekte ve bu sebeple gazete, Nesin'e haberlerinde sıklıkla yer vermektedir. Verilen haberlerde ise Nesin, dönemdeki liderlerin ve diğer basın gruplarının sunduğu gibi olumsuz ya da suçlayıcı şekilde betimlenmemektedir. Aksine Cumhuriyet Gazetesi, günah keçisi ilan edilen Aziz Nesin'e haberlerinde biz olarak sahip çıkmakta ve Nesin'e yöneltilen suçlamalara karşılık savunma niteliğinde haberler yayınlamaktadır.

Olayı basit bir otel yangını olarak değerlendirenlere karşılık Cumhuriyet Gazetesi, olayı bir "cankırım, katliam" olarak kabul etmekte ve haberlerinde fazlaca değinmektedir. Hatta gazetenin, birkaç sayfasını sadece "Sivas Olayları" adı altında katliama ayırdığı görülmektedir. Saldırıya maruz kalanları "kurban" olarak nitelendiren gazete, hayatını kaybeden kişiler için birçok baş sağlığı yazılarına da yer vermektedir. Ayrıca Alevi kelimesini kullanmaktan çekinmeyen ve Alevilere biz olarak sahip çıkan gazete, birçok haber başlığında Alevi kelimesine yer vermektedir. Yaşananlara ilişkin devletin müdahalelerini eksik bulan ve hükümete muhalif bakışını ortaya koyan Gazete, Hükümetin herhangi bir mezhep çatışması olmadığı iddiasına karşılık, Sivas katliamı ve öncesinde Alevilere yapılan saldırılar arasında da benzerlikler kurmakta ve geçmişte yaşanan saldırıları okuyuculara hatırlatmaktadır. Bu doğrultuda Gazete, olayın "Alevi-Sünni meselesi" olduğu iddiasını temellendirecek şekilde Nesin'in Etkinliklere katılmamış olsa dahi bu olayların yine de yaşanacağına dair haberler hazırlamaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere Gazete, verdiği birçok haberde, saldırının asıl hedefinin suçlu olarak gösterilen Aziz Nesin olmadığını iddia etmekte ve okuyuculara yönelttiği "Aziz Nesin hedef değil mi?" sorusu ile de mezhep temelli tartışmaya vurgu yapmaktadır.

3 Temmuz tarihinde olaylar ilk sayfada "Şeriatçılar ayaklandı" sürmanşeti ve "Sivas'ta Katliam: 35 ölü, 60 yaralı", "Otelin kuşatıp kelle istediler", "Şiddeti yerel basın kışkırttı", "15 yıl sonra yeniden" başlıkları ile verilmektedir. Verilen haberlerde ana olayın sunumu, saldırıya maruz kalan sanatçı, yazar ve halk ozanlarının yaşadıkları korkunç anlar üzerinden anlatılmaktadır. Ana olayın sunumunda kullanılan bakış açısı, Gazetenin âdeta mağdur tarafın, *bizin* savunuculuğunu yaptığını göstermektedir. Çünkü

ister hükümet temsilcilerinin söylemi isterse diğer basın gruplarının olaya ilişkin anlatımı, Cumhuriyet Gazetesi'nin aksine, öfkeli halkın nasıl galeyana geldiğinden ve tahriklere kapıldığı açısından haklı tepki üzerinden verilmektedir. Bu da gazetelerin kendilerini olayın tarafları arasında nasıl konumlandığına, kendilerini ideolojik olarak yakın hissettikleri *bize* ve uzak hissettikleri *ötekiye* göre şekillenmektedir.

Devamının on beşinci sayfada yer aldığı “*15 yıl sonra yeniden*” başlıklı haberde Sivas Katliamı ile Alevilerin 1978 yılında yine Sivas'ta sağcı grupların saldırısına maruz kaldığı olay hatırlatılmakta ve iki olay arasındaki benzerlikler verilmektedir. Verilen haber ile aslında, zaman ve mekânın değişiyor olsa bile aktörlerin değişmediği vurgulanmaktadır. Aleviler ve sağcı gruplar arasındaki gerginliğin sürekliliğini iddia eden haber, bir anlamda hükümet temsilcilerinin mezhep çatışması olmadığı iddiasına da bir eleştiri olarak sunulmaktadır. Aslında Gazete, Madımak Olayı özelinde önceki dönemlerde gerçekleşmiş olan Alevilere yönelik saldırıların da savunuculuğunu yapmaktadır.

4 Temmuz tarihinde olaylar, “*Devlet seyirci kaldı*” sürmanşeti ve “*Katliamda Hizbullah izi*”, “*Polis çok gecikti*”, “*RP'li Başkan yönlendirdi*”, “*Muhalefet olaya farklı bakıyor*”, “*Beni suçlayan namussuzdur*” başlıklı haberler ile verilmektedir. Haberler içerisinde başlıklardan da anlaşılacağı üzere, devletin gerekli tedbirleri almadığı hatta bazı temsilcilerin olayı yönlendirdiği iddia edilirken olayın suçlusu olarak gösterilen Nesin için de haber ayrılmaktadır. Aynı şekilde on ikinci sayfada yer alan “*Polis müdahalede geç kaldı*”, “*Baş aktörlerden biri Sivas Belediye Başkanı*”, “*Bakan katliamı protesto bile etmedi*” ve “*Muhalefet Katliama farklı bakıyor*” başlıklı haberlerde hükümet eleştirilirken “*Ölümden şans eseri kurtulduk*” başlıklı haberde, olaydan kurtulanların yaşadıkları korkunç saatler, kendi ifadeleri ile verilmektedir. Haber içerisinde Prof. Cevat Geray ve eşi Günsen Geray, Cengiz Gündoğdu, Pir Sultan Abdal Tiyatro Topluluğu'ndan Olgun Şensoy, sanatçı Arif Sağ, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Ankara Şubesi Başkanı Demet Işık, Cem Celasun, Elif Dumanlı, Öner Yağcı'nın izlenimlerine yer verilmektedir. Gazete, bize ait diğer iç grup üyelerinin görüşlerini de ön plana çıkarmakta ve kendi iddialarına destek sağlamaktadır.

4 Temmuz sayısında gazetenin belli iç sayfaları sadece olaylara ayrılmakta ve tüm haberlerin olaylara ait olduğu on ikinci, on üçüncü ve on dördüncü sayfalar “*Sivas Olayları*” olarak adlandırılmaktadır. Gündem ile diğer haberlerin yer aldığı on beşinci

sayfa ise “*Sivas Olayları / Haberler*” olarak nitelendirilmektedir. Olay ile ilgili özel sayfaların hazırlanması gazetenin, olaya verdiği önemi ve iç grubuna yapılan saldırıya karşılık da eleştirisini ortaya koymaktadır.

On üçüncü sayfada verilen “*Senaryo önceden hazırlanmış*” başlıklı haberde ise 1967 Sivasspor-Kayserispor maçından sonra olan ve 1978 olaylarında Alibaba Camii’nin Alevilerce bombalandığı iddiasıyla fitillenen olaylardan bahsedilmektedir. Aslında bu yazı, önceki günde “*15 yıl sonra yeniden*” başlığıyla verilen haber ile aynı iddiayı taşımaktadır. Gazete, zaman ve mekân değişse de aktörler arasındaki tartışmanın sürekli olarak yenilediği iddiasını bu haberleri ile temellendirmektedir. Ayrıca bu haber içerisinde “Alevi” kelimesi ve Alevilikte önemli kavramlardan olan “dede” ve “musahip” olgularına yer verilmektedir. “*Notlar*” olarak adlandırılan bölümde yer verilen “*“Biz buna layık mıyız?”*” başlıklı haber ile diğer iki habere süreklilik kazandırılmakta ve gazetenin, iddialarını güçlendirmektedir. Haber içerisinde Sivas’taki 1978 olaylarının utancı bitmeden bir yenisinin eklendiği belirtilmektedir. Haber içerisinde kullanılan fotoğrafın altında yazılan “*Sivas’ta önceden hazırlanmış olan eylem, 35 kişinin ölümüne neden oldu*” notu da verilen haberleri desteklemektedir. Verilen başlıklar, haberler gazetenin, Alevilere karşı olumlu bir bakışını gösterirken devlete karşı suçlayıcı bakışı da Alevilerin savunuculuğunu yapmasıyla açığa çıkmaktadır. Ayrıca Alevilerin travmalarla dolu kolektif hafızası da önceki dönemlerde yaşanan şiddet eylemleri hatırlatılarak canlı tutulmaktadır.

On dördüncü sayfanın büyük çoğunluğunda, olayda saldırıya uğrayan bir açıdan haberler verilmektedir. Diğer kesimlerde suçlanan Aziz Nesin’e yer verilen “*Beni suçlayan namussuzdur*” başlıklı haberde Nesin’e kendini ifade etme hakkı sunulmaktadır. Diğer yayın gruplarında ve siyasi liderlerin söylemlerinde suçlu olarak gösterilen ve ötekileştirilen Nesin, Cumhuriyet Gazetesi’nin iç grup üyelerinden birini oluşturmaktadır. Bu sebeple de Nesin, gazetenin birçok haberine kaynaklık etmekte ve bir öteki olarak suçlanmamakta, kendisine karşı yöneltilen eleştirilere savunma yapabilme fırsatı bulmaktadır.

Olayın mezhep çatışması olmadığı iddia eden o dönemdeki devlet adamlarının aksine Cumhuriyet Gazetesi, verdiği haberler ile saldırının Alevilere yönelik olduğunu savunmaktadır. Önceden verilen “*15 yıl sonra yeniden*”, “*Senaryo önceden hazırlanmış*”, “*Biz buna layık mıyız?*” haberleri ile geçmişteki saldırılara dikkat çeken Gazete,

haberlerine bir yenisini daha eklemektedir. “*İdamından 400 yıl sonra yine saldırdılar*” başlıklı haberde, Alevilerde direnişin simgesi olan Pir Sultan’ın 400 yıl önce yine Sivas’ta yönetime karşı çıktığından dolayı astırıldığı bilgisi verilmektedir. İdamından 400 yıl sonra Pir Sultan’ı anma adına başlatılan Pir Sultan Etkinlikleri’nde, Pir Sultan heykelinin parçalanarak yeniden saldırıya uğramasıyla tarihsel ilişki kurulmaktadır. Verilen haberler ile olayın, tahrikçi Nesin’e bir tepki olmadığı, Alevilere yapılan saldırıların bir devamı olduğu mesajı verilmektedir.

Sayfa içerisinde ayrıca kurtulanların Ankara’ya getirilişini anlatan “*Katliamdan kurtulanlar Ankara’da*” başlıklı haber ve yaşamlarını yitirenlerin özgeçmişlerinin verildiği “*Sivas katliamında yitirdiklerimiz*” başlıklı haber de yer almaktadır. Başlık içerisinde kullanılan “yitirdiklerimiz” kelimesindeki sahiplenme eki, Gazetenin hangi tarafta olduğunu, *bizin* kimlerden oluştuğunu açıkça ortaya koymaktadır.

On beşinci sayfada ise “*Hesap Sorulsun*” üst başlığı ve “*Katliama büyük tepki*” alt başlığı ile verilen haberde, İzmir’de olayları protesto eden grupları vermektedir. Olayın başladığı andan itibaren her anını, kurtulanların Ankara’ya gelmesi, olaylara ilişkin protestolar, açıklamalar ya da cenazelerine ilişkin her ayrıntı Cumhuriyet Gazetesi için haber olmaktadır.

“*Devlet şeriata teslim oldu*” sürmanşeti ile verilen 5 Temmuz tarihli ilk sayfanın tamamı olaya ayrılmaktadır. “*Devlet şeriata teslim oldu*”, “*Soruşturmaya ölenlerle başlandı*”, “*Ne söylediğini hatırlamıyor*” ve “*İçişleri Bakanı’nın Sivas’tan haberi yok*” başlıklı haberlerde hükümet eleştirilmektedir. Haberler her ne kadar hükümeti olumsuz biçimde eleştirmiş olsa da dolaylı bir şekilde Gazetenin, Alevilerden taraf olduğunu da ortaya koymaktadır. Aynı şekilde “*İlk hedef heykellerdi: Pir Sultan’ı yaktılar Atatürk kayıp*”, “*Her şafakta doğartız irticanın karanlığına inat*”, “*Sivas’ta Alevi mahallelerinde gerginlik*” başlıklı haberler de Gazetenin, Alevilere olan olumlu yaklaşımını göstermektedir.

Önceki günde olduğu gibi 5 Temmuz tarihinde de gazetenin, belli iç sayfalarının sadece olaylara ayrıldığı görülmektedir. Tamamının, olaylar ile ilgili haberlerin yer aldığı dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sayfalar “Sivas Olayları” olarak adlandırılmaktadır.

Dördüncü sayfanın neredeyse tamamında ana olayın sunumu, Aleviler, saldırıya maruz kalan grup açısından verildiği görülmektedir. “*Alevi göstericiler asker istedi*” başlığında ve spotunda “*Sivas’ta Alevilerin düzenlediği protesto gösterisinde “katil polis” sloganı atıldı. Sokağa çıkma yasağı uzatıldı.*” yer alan Alevi kelimesi, saldırılan kesimin “Alevi” olduğunun altını çizmektedir. Sadece başlık ve spot içerisinde değil haber içerisinde de “Alevi vatandaşlar/yurttaşlar” ifadesi sıklıkla bilinçli bir şekilde kullanılmaktadır. Çünkü hükümet temsilcileri ya da diğer basın grupları saldırılan kesimi “Alevi” olarak nitelendirmemekte, tüm odak noktasını Aziz Nesin ve Nesin’in tahrikleri üzerinde toplamaktadır. “*Sivas katliamına İstanbul’dan öfke*” başlıklı haber de gazetenin, olaya ilişkin her evresini takip ederek okuyuculara sunduğunu göstermektedir.

Beşinci sayfaya gelindiğinde ise Aziz Nesin’in ifadelerinden oluşan “*Devlet şeriatı teslim oldu*”, “*İtfaiyeci beni öldürmeye kalktı*” başlıklı haberlerde suçlu gösterilen Nesin’e konuşma fırsatı verilmektedir. “*Politika din üzerine oturtulmuş*” başlıklı haberde Sivas’ta Alevi yurttaşlar ile yapılan görüşmelere yer verilmektedir. “*Şeriatçı Katliamın Ardından Komedi*” üst başlığı ve “*Soruşturmaya ölenlerle başlandı*” başlıklı haberde “komedi” olarak nitelendirilen hükümetin uygulamasından bahsedilmektedir. Soruşturmada saldırganların değil de saldırıya uğrayan kişilerin gözaltına alınmasının bir komedi olduğunu okuyuculara göstermek isteyen gazete, bu haberi ile hem Alevilerin savunuculuğu yaptığını hem de hükümetin uygulamasını eleştirdiğini göstermektedir. “*Ölenlerin sayısı 36’ya yükseldi*” başlığı ile de gazete olaya ilişkin haberlerini sürekli olarak güncellemekte ve olayların yakın takipçisi olduğunu göstermektedir.

Altıncı ve yedinci sayfa bir bütünlük içerisinde verilmektedir. İki sayfanın en üst köşelerini tamamlayacak şekilde “*Her şafakta doğarız*¹⁶⁶ ...*İrticanın karanlığına inat*¹⁶⁷” yazılmaktadır. Başlık içerisinde verilen “doğarız” ifadesindeki birinci çoğul şahıs eki Gazetenin, olaydaki tarafını belli etmektedir. Her iki sayfada da hayatını kaybeden kişiler için başsağlığı yazılarına ve kişileri anlatan yazılara genişçe yer verilmektedir. Altıncı sayfada başsağlığı yazılarının yanı sıra “*Bezirci, 60 yaşında bir delikanlı*” başlığı ile Asım Bezirci, “*Sirtında firçasıyla Asaf Koçak*” başlığı ile Asaf Koçak ve “*Sevgili Behçet Ağabey*” başlığı ile Behçet Aysan’a yer verilmektedir. Kişileri anlatan yazıların genelinde olumlu bir şekilde, eserlerinden ve Türkiye için yaptıkları hizmetlerden, getirdikleri

¹⁶⁶ Altıncı sayfada yazılan kısmı oluşturmaktadır.

¹⁶⁷ Yedinci sayfada yazılan kısmı oluşturmaktadır.

yeniliklerden bahsedilmektedir. Yedinci sayfada ise “*Halk müziğinde çağdaşlığın bir adı da Hasret Gültekin’dir*” başlığı ile Hasret Gültekin’e, “*Pir Sultan Abdallar ölüyor, dirilir*” başlıklı yazı ile de Nesimi Çimen’e yer verilmektedir.

Sayfada yer alan diğer iki haberin de tamamen Alevilere, olaydan kurtulanlara ayrıldığı görülmektedir. “*Kurtulanlar Anlatıyor*” üst başlığı ve “*Kaldırımında taş bırakmadılar*” alt başlığı ile olayı bizzat yaşayan Aziz Nesin, Lütfi Kaleli, Haldun Açıksözlü ve Ertan Kartal’ın ifadelerine yer verilmektedir. Olayların ilk gününden itibaren Cumhuriyet gazetesi, iç grubunu oluşturan saldırıya uğrayan görgü tanıklarının ifadelerine sıklıkla yer vermektedir.

“*Her şafakta doğarız...İrticanın karanlığına inat*” şeklinde tanımlanan altıncı ve yedinci sayfalarda gazete, iç grup üyelerine ait övgülü haberler yaparken iç grup üyelerinden biri olan Aziz Nesin’i de savunma niteliğinde başlıklarla haberlerini sunmaktadır. “*İlk hedef heykellerdi*” üst başlığı ve “*Pir Sultan’i yaktdılar Atatürk büstü kayıp*” başlığı ile verilen haberde, hükümet temsilcilerinin olayın mezhep çatışması olmadığı sadece Nesin’e bir tepki yönünde olduğu iddiasına karşılık yazının sonunda “*Hedef Aziz Nesin mi?*” sorusu yöneltilerek hükümetin söylemlerini açık bir şekilde eleştirmekte ve kendi iç grup üyesini korumaktadır.

Şekil 2: Cumhuriyet Gazetesi’nin İç Grup Üyelerini Öven Yazıları ‘Her Şafakta Doğarız Karanlığın İcadına İnat’ Başlıklı Sayfalarda Sunumu (05.07.1993)

“*Yakınları, Cenaze Namazı Kıldırarak İstemiyor*” üst başlığı ve “*Şeriatçı kurbanları Ankara’da*” alt başlığıyla verilen haber ile gazete, olayın her anını takip etmekte ve bunu okuyucularına yansıtmaktadır. Ayrıca gazetenin, yaşamını yitiren kişileri “kurban” olarak nitelmesi de olayın katliam olduğu iddiasını güçlendirmekte ve saldırıya maruz kalan kişilerin de masumluğuna vurgu yapmaktadır.

Olayları sürmanşetten vermeye devam eden gazete, 6 Temmuz tarihli sayısında “*İşte Sivas gerçeği*” sürmanşetiyle ötekileştirdiği saldırganların dört hedefi olduğunu iddia etmektedir. Hedefler ise laik cumhuriyet, Mustafa Kemal, Pir Sultan ve aleviler, ‘Dinsiz Sivas Valisi’ olarak sıralanmaktadır. Olayları öfkeli kalabalığın Nesin’e tepkisi olarak değerlendirmeyen gazete, önceki gün de öne sürdüğü Alevi-Sünni çatışması iddiasını attığı bu başlıklar ile desteklemektedir. Hedeflere bakıldığında ise şeriatçı olarak ötekileştirdiği saldırganların, rahatsızlık duydukları konular olduğu görülmektedir. Alevi ve Sünni kelimesini kullanmaktan kaçınmayan gazete, üçüncü hedefin Aleviler olduğunu iddia etmektedir. Dördüncü hedef olarak gösterilen valinin, dinsiz olarak nitelendirilmesi de dikkat çekmektedir. ‘Şeriatçı, aşırı dinci kesimin aslında kendi gibi olmayan kişileri ve uygulamaları hedef aldığı’ algısı, gazetenin haberlerinde işlenmektedir. İlk sayfada verilen bir diğer haber ise “*18 kurban bugün toprağa veriliyor*” başlığı ile sunulmaktadır. Kurban nitelmesi, şeriatçıların hedefinde olan Alevileri, davetlileri simgelemekte ve gazete tarafında sıklıkla kullanılmaktadır.

Beşinci sayfaya gelindiğinde ise “*Alevi mahallelerinde yoğun güvenlik önlemi*” başlıklı haber göze çarpmaktadır. Önceden değinildiği üzere gazete, Alevi kelimesini başlıklarında, metin içlerinde yer vermektedir. Haberin spotu¹⁶⁸ ve metni içerisinde ise olay sonrasında Sünni mahallelerinden Alevi mahallelerine karşı oluşacak herhangi bir saldırıyı önlemek amacıyla alınan güvenlik önlemi anlatılmaktadır. Verdiği haber ile gazete, olayın Alevi-Sünni çatışması olduğu iddiasını ve saldırının Sünniler tarafından gerçekleştirildiği iddiasını güçlendirmektedir.

Altıncı sayfada ise gazete yayınladığı haberler ile olayların takipçisi olduğu mesajını vermektedir. Hayatını yitirenlerden, olayın sorumlularından ya da protesto hareketlerine kadar birçok konuyu haber edinmektedir. “*Örgütlü ve bilinçli bir saldırı*”,

¹⁶⁸ “Sivas’ta Sünnilerin oturduğu başta Mevlana Caddesi olmak üzere diğer yerleşim birimlerinde oldukça sakin bir hava gözleniyor. Halkın geneli, işinde gücünde. Bu semtlerde güvenlik kuvveti yok. Alevilerin yoğun olarak oturduğu Alibaba ve Kolej semtlerinde, Sünni mahallelerine karşın yoğun bir güvenlik önlemi dikkati çekiyor.” (Cumhuriyet Gazetesi, 06.07.1993).

“*Tepkiler çığ gibi büyüyor*” başlıkları ile gazete, olayı protesto eden grupları, muhalif liderleri, kitle örgütlerini, görgü tanıklarını konu edinmektedir. İlk günden olduğu gibi gazete, haberlerinde sadece hükümetin değerlendirmelerini sunmamakta çoğunluk olarak görgü tanıklarına, Alevi derneklerinin yetkililerine söz hakkı tanımaktadır.

“*Katliamda ölenler toprağa veriliyor*” ve “*İmamlar cenaze namazını kaldırmadı*” başlıkları ile gazete, yaşamını yitiren kişilerin cenaze süreçlerine dair bilgileri güncel tutmaktadır. Aynı şekilde “*Soruşturmada DGM tartışması*” ve “*Sorumlular DGM’de yargılsın*” başlıklı haberler aracılığıyla gazete, olayın hukuki sürecinin takipçisi olduğunu da hatırlatmaktadır. Yedinci sayfada da “*Eylem planında anlaşılmadılar*” başlıklı haberde derneklerin, cenaze süreçlerine ilişkin eylemlerinden bahsetmektedir. Sayfada kullanılan tek fotoğraf ise “*Pir Sultan Abdal Derneği’nin mitingine izin verilmedi*” notu¹⁶⁹ ile konumlanmaktadır. “*Aziz Nesin Sahnesi’ne kilit*” başlıklı haber de gazetenin, olayı her yönüyle takip ettiğini göstermektedir. Tahrikçi olarak kabul edilen Nesin’e, birçok haberde de olduğu gibi yer verilmekte ve olumsuz gösterilmemektedir. Yaşanan saldırıyı Alevilere yönelik olduğunu, geçmişteki çatışmaları hatırlatarak haberlerinde sunan Cumhuriyet Gazetesi, Alevilere biz olarak sahip çıkarken Alevilerin karşısında olan gericileri, haber metinlerinde ötekileştirmektedir.

¹⁶⁹ “Pir Sultan Canlar Derneği’nin Bakırköy Özgürlük Meydanı’nda yapmak istediği protesto gösterisine emniyet yetkilileri bomba ihbarı yapıldığı gerekçesiyle izin vermedi. Bunun üzerine Bakırköy Tren İstasyonu önünde toplanan Pir Sultan Canlar Derneği üyeleri Türkiye laiktir laik kalacak sloganları atıktan sonra dağıldılar.” (Cumhuriyet Gazetesi, 06.07.1993).

4.2.1.4. Devletin Pratiklerine Bakış

Tablo 4: 1993 Temmuz Ayına Ait Cumhuriyet Gazetesi'nde "Olaya Seyirci Kalan Devlet" Eleştirisinin Ön Plana Çıktığı Haberler

Tarih	Üst Başlıklar	Alt Başlıklar	Spotlar	Haber Metninde Kullanım şekli	Eleştirmede Kullanılan Kelimeler	Eleştirdikleri Nokta	Haber değeri
03.07.1993	✓ Şeriatçılar ayaklandı (Sürmanşet)		✓ ... 400 polis yetersiz kalınca jandarmadan sonra da Kayseri ve Tokat'tan takviye istendi.	✓ Olayları önlemeye çalışan yetersiz sayıdaki güvenlik gücüyle göstericiler arasında zaman zaman çatışma çıktı. (Fotoğraf Notu)	✓ Yetersiz polis gücü	✓ Yetersiz sayıda güvenlik güçleri	İlk sayfa
				✓ Sivas'taki gerici katliamda, polis yetersiz kalışı da etkili oldu. (Fotoğraf Notu) ✓ Sivas'ta toplam 400 civarında polis bulunduğunu bildiren Karabilgin, "Ancak hepsi başka başka yerlerde görevdeydi . Toplanmaları zaman aldı". ✓ ... vali ile belediye başkanı arasında " yetki tartışması " oldu. Vali göstericilerin üzerine su sıkılarak dağıtılmasını istedi. RP'li belediye başkanı ise buna karşı çıktı.	✓ Yetersiz ✓ 400 polisin olay anında başka yerlerde görevde olmaları ✓ Vali ve belediye başkanı arasındaki yetki tartışması	✓ Yetersiz güvenlik güçleri ✓ Gerekli noktalarda görevli olmayan polis ✓ Belediye başkanının valiye engel olması	İç sayfa (15)
04.07.1993	✓ Devlet seyirci kaldı (Sürmanşet)	✓ Bakanlar Kurulu: Polis Çok Gecikti RP'li başkan yönlendirdi	✓ ... Kentteki güvenlik güçlerinin olayları önlemekte yetersiz kaldığı , olaylar daha büyümeden müdahale edeceği yerde gelişmeleri izlemekle yetindiği belirtiliyor. ✓ ... Hidayet Karakuş'un yargısı şöyleydi: " Belediye Başkanı olayları açıkça tahrik etmedi ama yönlendirdi. " ✓ Hükümet, Sivas katliamının güvenlik güçlerinin geç kalmasından kaynaklandığında görüş birliğine vardı.	✓ Baykal " Hükümet üzerine düşeni yapmadı... " ✓ <u>Sivas'ta Yanıt bekleyen sorular:</u> ○ "1. Bir gün önceden yapılan protesto çağrısına karşın polis neden önlem almadı ? ○ 2. Göstericilerin sayısı ikinci namazından sonra on bini aşarken neden iki manga asker ve 400 polisle yetinildi ? ○ 3. RP'li Belediye Başkanı Temel Karamollaoglu, göstericileri destekledi mi. Karamollaoglu, göstericilerce neden alkışlandı ? ○ 4. Vali'nin saat 15.00'dan itibaren başlayan acil yardım talebi hükümetçe neden dikkate alınmadı ? ○ 5. Dinci kalabalığın polis minibüslerindeki hoparlörü	✓ Seyirci kalmak ✓ Geç kalmak ✓ Olayları yönlendirmek ✓ Üzerine düşeni yapmamak ✓ Önlem almamak ✓ Dikkate almamak ✓ Organize etmek	✓ Devletin gerekli tedbirleri almaması ve üzerine düşeni yapmaması ✓ Valinin yardım teklifinin dikkate alınmaması ✓ Belediye başkanının olayları yönlendirmesi ✓ Güvenlik güçlerinin yetersizliği ✓ Saldırganların polis aracındaki hoparlörü kullanması	İlk sayfa

				<p>kullanarak ezan okuduğu söyleniyor. Doğru mu?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ 6. Göstericiler için çevredeki yerleşim birimlerinden gelenler olduğu söyleniyor. Bu doğru mu? ○ 7. Göstericiler arasında yaşları 14 ile 18 arasında değişen Milli Gençlik Vakfı yurtlarında kalan öğrencilerin de olduğu biliniyor. Bu öğrencileri kim organize etti?" 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Milli Gençlik Vakfı'ndaki öğrencilerin organize edilmesi 	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Polis müdahalede geç kaldı ✓ Demokratik Kitle Örgütleri Katliamı Lanetledi: Bakan Katliamı Protesto Bile Etmedi ✓ Baş aktörlerden biri Sivas Belediye Başkanı 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hükümet, Sivas katliamının güvenlik güçlerinin geç kalmasından kaynaklandığında görüş birliğine vardı. ✓ ... Karamollaoğlu Şeriatçıların saldırısına adeta çanak tutarak saldırganları yüreklendirdi. Başkan Kültür Merkezi önünde toplanan saldırganlara "Gazanız mübarek olsun" dedi. ✓ Başkan ayrıca göstericilerin vali aleyhine yaptığı gösterilerde de onlara cesaret verici davranışlar içine girdi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ... Bazı sivil polisler durumumuzu izlemek ve gülmekle yetiniyorlardı... ✓ İzmir Barosu Yönetim Kurul Üyesi Çetin Turan "...İçişleri Bakanı'nın olayla ilgili açıklamaları bir talihsizliktir. Bakan katliamı protesto bile etmedi. ✓ Sivas'ın RP'li Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu olayların başlamasında ve tırmanmasında ilginç ve etkin bir rol oynadı. ✓ Olayın görgü tanıkları Belediye Başkanı'nın olaylarda "dolaysız kıskırtıcılık" işlevi gördüğünü ısrarla vurguluyorlar. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Müdahalede geç kalmak ✓ Baş aktör ✓ Güvenlik güçlerinin geç kalması ✓ Olayların tırmanmasında rol oynamak ✓ Dolaysız kıskırtıcılık ✓ Saldırganlara cesaret verici davranışlarda bulunmak ✓ Saldırıya çanak tutmak ve failleri yüreklendirmek 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Güvenlik güçlerinin müdahaleye geç kalması ve sayılarının yetersiz olması ✓ Birkaç sivil polisin olayları sadece izlemesi ✓ RP'li liderin saldırganlara cesaret vermesi ve kıskırtması 	İç sayfa (12.)	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Devlet katliama seyirci kaldı 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Güvenlik güçlerinin olayları önlemede yetersiz kaldığı, olaylar daha büyümeden göstericilere müdahale edeceği yerde gelişmeleri izlemekle yetindiği belirtiliyor. ✓ ... şimdi kentte sokağa çıkma yasağı var. Askerler boş sokaklarda devriye geziyorlar. (Fotoğraf Notu) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Seyirci kalmak ✓ Olaya müdahale etmek yerine izlemek ✓ Boş sokaklarda devriye gezmek 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yetersiz sayıda olan güvenlik güçlerinin aynı zamanda olaya müdahale etmesi gereken yerde gelişmeleri izlemekle yetinmesi 	İç sayfa (13)	

05.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Devlet şeriatı teslim oldu (Sürmanşet, devamı 5.sayfada) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Soruşturma aya ölenlerle başlandı (Devamı 5.sayfada) ✓ (Karamolla oğlu) Ne söylediğini hatırlamıyor (Devamı 6. Sayfada) ✓ İçişleri Bakanı'nın Sivas'tan haberi yok (devamı 6.sayfada) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Gözaltı sayısı 35'te kaldı ✓ RP'li üye gözaltına alınmadı ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioglu'na göre "Sivas'ta tehlike arz eden bir durum yok." Oysa bakan Gazioglu'nun açıklamayı yaptığı saatlerde kentte Alevi kökenli yurttaşların gösterileri sürüyor ve sokağa çıkma yasağı uzatılıyordu. ✓ Bakanın açıklaması ya gerçeği sakladığı ya da kendisine bilgi verenler tarafından yanıltıldığı kuşkularını uyandırıyor. ✓ ... Karamollaoğlu "Herhangi bir şekilde bu olayların içerisinde yer almadım. Ben orada bir baskı altındaydım. Ne söylediğimi pek hatırlamıyorum. O anda yalan söylemek lazım geldiyse söyledim..." dedi. 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatı teslim olmak ✓ Soruşturmada önceliğin ölenlere verilmesi ✓ Karamollaoğlu'nun ne söylediğini hatırlamaması ✓ Gözaltı sayısının 35'te kalması ✓ Gazioglu'nun Sivas'taki gerginlikten haberi olmaması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Devletin şeriatı teslim olması ✓ RP'li Cafer Erçakmak'ın gözaltına alınmaması ✓ Soruşturmada ölenlere öncelik verilmesi ve gözaltı sayısının olayda ölen sayısından az olması ✓ İçişleri Bakanı olan Gazioglu'nun Sivas'ın mevcut durumundan habersiz olması 	İlk sayfa
------------	---	--	--	--	--	---	-----------

06.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İşte Sivas Gerçeği (Sürmanşet) ✓ İçişleri Bakanı'na SHP'den istifa çağrısı ✓ Sivas soruşturmasında DGM tartışması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hedef 1: Laik Cumhuriyet ✓ Hedef 2: Mustafa Kemal ✓ Hedef 3: Pir Sultan ve Aleviler ✓ Hedef 4: 'Dinsiz Sivas Valisi' 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ... Emniyet Müdürü Doğukan Öner, Belediye Meclis Üyesi Cafer Erçakmak'ın olayda kışkırtıcı rol oynadığını videokasetlerdeki görüntülerde de saptandığını bildirdi... ✓ SHP Genel Sekreteri Cevdet Selvi, Başbakan Çiller'i Van'daki otel yangınıyla Sivas katliamındaki yangını birbirine karıştıracak kadar "aymazlıkla" suçlarken, Gazioğlu'nun da verdiği demeçlerle 'olayları saptırdığımı' söyledi. 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ İstifa çağrısı ✓ Sivas Gerçeği ✓ Belirlenen dört hedef ✓ DGM Tartışması ✓ Çiller'in aymazlığı ✓ Gazioğlu'nun olayları saptırması ✓ Erçakmak'ın kışkırtıcı rolü ✓ Gazioğlu'nun olayları saptırması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hükümet yetkililerinin olayı basitçe Nesin'e tepki olarak değerlendirmelerine karşılık olayın hedeflerinin laik cumhuriyet, Mustafa Kemal, vali, Pir Sultan ve Aleviler olması ✓ Soruşturmanın DGM kapsamında değerlendirilmemesi ✓ Çiller'in Sivas'taki olayı Van'daki otel yangınıyla karıştırması ✓ Erçakmak'ın olayda kışkırtıcı rolünün olması ✓ Gazioğlu'nun söylemleri ile olayları saptırması 	İlk sayfa
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas katliamının gerçek yüzü 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yetkililerin ve sağcı basının öne sürdüğünü aksine hedef laik cumhuriyet ve Alevilerdi ✓ RP Faktörü ✓ Katliam planlı 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Olayların Başbakan Tansu Çiller, İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, sağcı partiler ve sağcı basının öne sürdüğü gibi Aziz Nesin ve Pir Sultan Abdal heykeline duyulan tepkiden kaynaklanmadığı, hedefin Atatürk, laik cumhuriyet, Aleviler ve vali olduğu vurgulanıyor. ✓ Sivas Emniyet Müdürü Doğukan Öner, ... Belediye meclis üyesi Cafer Erçakmak'ın olayı tahrik ettiğinin görüldüğünü açıkladı. ✓ 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katliamın gerçek yüzü ✓ Yetkililerin ve sağcı basının öne sürdüğünün aksine ✓ RP faktörü ✓ Planlı katliam 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yetkililerin ve sağcı basının olayı basitçe Nesin'e tepki olarak görmesi ✓ Yetkililerin olayı planlı bir saldırı olarak kabul etmemesi ✓ Erçakmak'ın olayda kışkırtıcı hareketlerde bulunması 	İç sayfa (5.)

Olayları katliam olarak kabul edip “Sivas Katliamı” şeklinde tanımlayan Gazete, Nesin’in tahrikleri sonucu galeyana gelen halkın haklı tepkisini meşrulaştıran, o dönemdeki devlet adamlarını haberlerinde, açık ve sert bir şekilde eleştirmekten kaçınmamaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere devlet “olaylar esnasında gerekli tedbirleri almadığı için ve olaylar sonrasında gerekli hassasiyeti göstermediği için” eleştirilmektedir. Dolayısıyla gazete, kendi iç grubunun dışında kalan ve bu grubun üyelerini hedef alan siyasi liderleri ve uygulamalarını da ötekileştirmekten kaçınmamaktadır.

3 Temmuz tarihli sayıda olaylar “*Şeriatçılar ayaklandı*” sürmanşeti ve “*Sivas’ta Katliam: 35 ölü, 60 yaralı*” başlığı ile verilmektedir. Hükümetin değerlendirmelerine karşıt olarak olay, “katliam, ayaklanma” ifadeleri ile nitelendirilmektedir. “*Şeriatçılar ayaklandı*” başlıklı haberde ana olay, Sivas Valisi Ahmet Karabilgin’in ifadeleri ile sunulmaktadır. Tansu Çiller’in olaya ilişkin görüşleri de haber içerisinde yerini almaktadır. Ancak haberlerde “güvenlik güçlerinin yetersiz kalması” nedeniyle de yönetim eleştirilmektedir.

Olayların ilk gününde verilen haberler, daha çok var olan durumu anlatmaktadır. Kullanılan başlıklarda devlete karşı bir muhalif düşünceye ya da ifadeye rastlanmamaktadır. Ancak ikinci gün olan 4 Temmuz tarihli sayıda gazetenin bu tutumunu, suçlayıcı bir biçimde, “*Devlet seyirci kaldı*” şeklindeki sürmanşeti ile değiştirdiği görülmektedir. Gazete, sürmanşette devleti suçlamasının nedenini ise haberin spotunda verdiği “*Sivas’ta yanıt bekleyen sorular*” başlıklı yedi soruda özetlemektedir. Sorulan sorular ise şu şekildedir: “1. Bir gün önceden yapılan protesto çağrısına karşın polis neden önlem almadı? 2. Göstericilerin sayısı ikindi namazından sonra on bini aşarken neden iki manga asker ve 400 polisle yetinildi? 3. RP’li Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu, göstericileri destekledi mi. Karamollaoğlu, göstericilerce neden alkışlandı? 4. Vali’nin saat 15.00’den itibaren başlayan acil yardım talebi hükümetçe neden dikkate alınmadı? 5. Dinci kalabalığın polis minibüslerindeki hoparlörü kullanarak ezan okuduğu söyleniyor. Doğru mu? 6. Göstericiler için çevredeki yerleşim birimlerinden gelenler olduğu söyleniyor. Bu doğru mu? 7. Göstericiler arasında yaşları 14 ile 18 arasında değişen Milli Gençlik Vakfı yurtlarında kalan öğrencilerin de olduğu biliniyor. Bu öğrencileri kim organize etti?”. Devletin gerekli müdahaleyi yapmaması ve bazı yetkili isimlerin olaylarda yönlendirici etkisi olmasından dolayı devlet, sert bir şekilde eleştirilmekte ve suçlanmaktadır. Ayrıca ilk sayfada verilen “*Bakanlar Kurulu:*

Polis çok gecikti” ve *“Görgü Tanıkları: RP’li başkan yönlendirdi”* başlıkları da sorulan yedi soruyu desteklemektedir. *“Tepkiler: Muhalefet olaya farklı bakıyor”* başlıklı haberde ise çeşitli siyasal liderlerin kendi ifadeleri ile olayı nasıl değerlendirdikleri verilmektedir.

Devleti suçlayan haberlerin verildiği ilk sayfada *“Aziz Nesin: Beni suçlayan namussuzdur”* başlıklı haberin verilmesi dikkat çekmektedir. Çoğu siyasal liderin ve basın gruplarının Nesin’i suçlayan ifadelerine karşılık Cumhuriyet Gazetesi, hükümeti suçladığı haberlerin içerisinde, Nesin’e hakkındaki iddiaları savunma hakkı vermektedir. Nesin’e tanınan bu hak aslında Gazetenin, hükümete karşı olumsuz bakışını da çok net ortaya koyarken, gazetenin biz/öteki karşıtlığını da derinleştirmektedir.

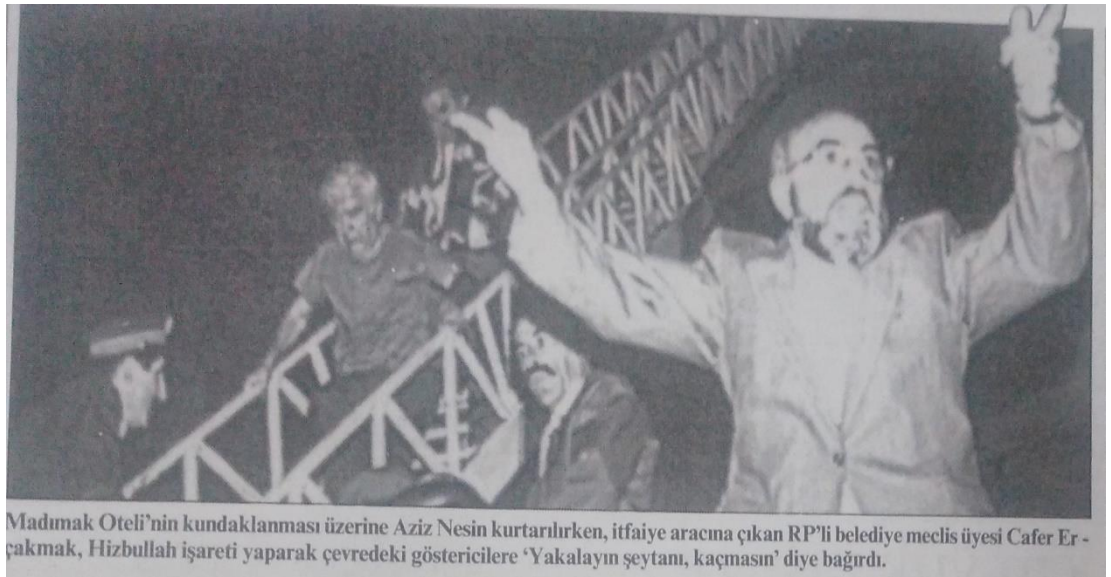
On ikinci sayfada yer alan *“Polis müdahalede geç kaldı”* başlıklı haberin spotunda hükümetin, güvenlik güçlerinin müdahalede geç kaldığı konusundaki açıklamalarına yer verilerek, güvenlik güçleri, hükümetin ifadeleri ile eleştirilmektedir. Ancak haberin yan tarafında verilen *“Baş aktörlerden biri Sivas Belediye Başkanı”* başlıklı haberde, görgü tanıklarının ifadesi ile Karamollaoğlu’nun olayları yönlendirdiği, saldırganları teşvik ettiği iddia edilmekte ve kullanılan başlık ile de Karamollaoğlu net bir şekilde suçlanarak ötekileştirilmektedir.

Sayfanın sonunda yer alan *“Demokratik Kitle Örgütleri Katliamı Lanetledi”* üst başlığı ve *“Bakan katliamı protesto bile etmedi”* başlığı ile verilen haberde, Gazete sert eleştirilerde bulunmaktadır. Başlıkta geçen *“Bakan katliamı protesto bile etmedi”* ifadesi, her ne kadar İzmir Barosu Yönetim Kurulu Üyesi Çetin Turan’a ait olsa da birçok ifade içerisinden başlıktaki cümleye yer verilmesi de gazetenin, devlete karşı eleştirel duruşunu ortaya koymaktadır.

İlk sayfada *“Devlet seyirci kaldı”* sürmanşeti ile verilen haberin devamı on üçüncü sayfada *“Devlet Katliama seyirci kaldı”* başlığı ile geniş bir şekilde verilmektedir. Devletin gereken tedbirleri uygulamadığı iddiasını işleyen Gazete, haber içerisinde ana olayı, yetkililerden Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Hasan Yücesan, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Ankara Şubesi Başkanı Demet Işık’ın ve olayı yaşayan görgü tanıklarından Asaf Koçak, Prof. Dr. Cevat Geray ve Pir Sultan Abdal Derneği Yöneticilerinden Kamber Çakır’ın ifadeleri ile sunmaktadır. On üçüncü sayfadaki haberlerin çoğunda devlet, olaya tam anlamıyla müdahale edemediğinden ve olaydaki ihmalkârlığından dolayı eleştirilmektedir. On dördüncü sayfada ise *“Olayların ardında dış güçler var”* başlıklı haberde Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz’ın olaya ilişkin yorumları olduğu gibi verilmektedir.

“Devlet seyirci kaldı” sürmanşetinden sonra eleştirinin dozunu biraz daha artıran Gazete, 5 Temmuz tarihinde olayları, Nesin’e ait ifadeyle, “Devlet şeriatı teslim oldu” sürmanşeti ile vermektedir. Haber içerisinde de RP’li Belediye Meclis Üyesi Cafer Erçakmak’ın, Nesin itfaiye merdiveninden indirilirken Hizbullah işareti yapıp “Yakalayın Şeytani” dediğini belirten fotoğraf kullanılmaktadır.

Şekil 3: Cumhuriyet Gazetesi’nin Dış Grup Üyelerinden Karamollaoğlu’nun Olaydaki Kışkırtıcı Etkisini Ön Plana Çıkaran Haber Fotoğrafı (05.07.1993)

İlk sayfadaki haberlerde kullanılan başlıklar oldukça dikkat çekmektedir. “Soruşturmaya ölenlerle başlandı” başlığı polisin, olaya ilişkin soruşturmasını saldırganlardan değil de saldırıya maruz kalanlardan başladığını belirten trajikomik bir durumu simgelemektedir. Ayrıca haberin spotlarında verilen başlıklar da dikkate değerdir. Binlerce kalabalığın, otuz altı kişinin ölmesine neden olduğu saldırıda “Gözaltı sayısı 35’te kaldı” başlığı ile binlerce olması gereken gözaltı sayısının, ölü sayısından daha az olan gözaltı sayısı eleştirilmektedir. “RP’li üye gözaltına alınmadı” başlığı da fotoğrafta belirtildiği üzere olayda etkisi olduğu iddia edilen Erçakmak’ın “neden gözaltı listesinde olmadığı” sorgulanmakta ve fotoğraflar ile kanıtlanan bir suçun, devlet gözünde suç olmaması da eleştirilmektedir.

Olayları yönlendirdiği iddia edilen bir diğer isim olan Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu’na ait bir haber de verilmektedir. “Karamollaoğlu Ne söylediğinin hatırlamıyor” başlığı ile Karamollaoğlu, sert şekilde eleştirilmektedir. Erçakmak ve Karamollaoğlu’nun yanı sıra ilk sayfada açıkça eleştirilen diğer kişi de İçişleri Bakanı

Mehmet Gazioğlu'dur. "İçişleri Bakanı'nın Sivas'tan haberi yok" başlıklı bir haber de trajikomik durumu sergilemektedir. Bakan'ın Sivas'ta eyleme devam eden Alevilerin varlığından habersiz bir şekilde Sivas'ın sakin olduğuna yönelik ifadeleri eleştirilmektedir. Haber içerisindeki eleştiriden ziyade haberin, sayfa içindeki konumlandırması daha fazla eleştiriyi içermekte ve başlıktaki 'Bakan'ın Sivas'tan haberi yok' ifadesini güçlendirmektedir. Çünkü haberin hemen yanında sayfayı kaplayacak şekilde yer alan fotoğrafta, saldırıyı protesto eden Sivas ve İstanbul illerindeki gösteriler yer almaktadır. Fotoğrafın altına ise "Sivas'ta eylem İstanbul'da gösteri" notu verilmektedir. Fotoğraftan sonra sayfanın alt kısmını kaplayacak şekilde de "Sivas'ta Alevi mahallelerinde gerginlik" başlıklı haber verilmektedir. Haberinin spotunda ise "Alibaba semtinde gösteri" ve "Sokağa çıkma yasağı uzatıldı" alt başlıkları verilmektedir. "İçişleri Bakanı'nın Sivas'tan haberi yok" başlıklı haber ile Gazioğlu'nun ifadeleri; kullanılan fotoğraflar, atılan haber başlıkları ile çürütülmekte ve gazetenin attığı başlıktaki iddiasını da güçlendirilmektedir.

Şekil 4: Cumhuriyet Gazetesi'nin 05.07.1993 Tarihli Sayısında Biz/Öteki Karşıtlığını Sunan Sayfa Düzeni (05.07.1993)

Dördüncü sayfanın çoğunluğu olaya ait protestolara ayrılırken sayfada çok az yer kaplayan “*Hükümet Cephesi: Ortaklar katliamı farklı değerlendirdi*” başlığıyla da SHP ve DYP liderlerinin görüşlerine yer verilmektedir. Başlık içerisinde kullanılan “cephe” kelimesi de sayfa içerisinde olayın taraflarını belirtmektedir: Bir yanda Aleviler, diğer yanda hükümet.

Büyük çoğunluğu, olayda yaşamını yitirenler için baş sağlığı yazılarının yer aldığı altıncı sayfanın altında bulunan “*Karamollaoğlu, ne söylediğini hatırlamıyor*” ve “*İçişleri Bakanı'nın Sivas'tan haberi yok*” başlıklı iki haber ilk sayfadaki düzen içerisinde verilmektedir. Otuz altı kişinin yaşamını yitirdiği bir olayda ve baş sağlığı haberlerinin verildiği sayfada iki hükümet temsilcisi Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu ve İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu'nun olaya ilişkin ifadelerinin verilmesi aslında devletin olaya verdiği önemi/önemsizliği gözler önüne sermektedir.

6 Temmuz tarihli sayının beşinci sayfasında yer alan “*Sivas Katliamının gerçek yüzü*” başlıklı haberde kullanılan üst başlık, gazetenin, devlete olan yaklaşımını, inancını belli etmektedir: “Yetkililerin ve sağcı basının öne sürdüğünün aksine hedef, laik Cumhuriyet ve Alevilerdi”. Gazete olaydaki hedefin ne olduğuna dair hükümet yetkilileri ve sağcı basının açıklamalarını kabul etmemekte ve hükümet ile sağcı basının da iş birliği içinde olduğunu okuyucularına ima etmektedir. Haber metninde de gazete, bu iddiasını işlemektedir. Olayın hükümet yetkilileri, sağ partiler ya da sağcı basının ileri sürdüğü gibi Nesin'e bir tepki olmadığını savunan gazete, kendi araştırmaları, görgü tanıklarının ifadesiyle, hedeflerin aslında laik Cumhuriyet, Atatürk, Aleviler ve vali olduğunu iddia etmektedir.

Altıncı sayfada iç içe verilen iki haber ise gazetenin, devlete olan bakışını tekrar gözler önüne sermektedir. “*Soruşturmada DGM tartışması*” ve “*Hukukçular: Sorumlular DGM'de yargılansın*”. İlk haberde Cumhuriyet Başsavcısı Oktay İrdem'in ifadeleri ile Nesin'in ifadesinin alınabileceği ve olayın Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde görülmemesi gerektiğine dair bilgiler verilmektedir. İkinci haberde ise Çağdaş Hukukçular Derneği İstanbul Şube Başkanı Avukat Ali Rıza Dizdar'ın İstanbul'da yaşanmış Çetinkaya Mağazası olayı ile Sivas Olayı ile benzerlik kurduğundan ve Çetinkaya olayının DGM'den görüldüğünden dolayı Sivas Olayı'nın da DGM'de görülmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Cumhuriyet başsavcısının ifadelerinden oluşan haberin hemen içerisinde kutucuk içinde verilen haber, karşıt olarak verilmektedir.

İki haber aynı olay hakkındaki farklı görüşleri yansıtmaktadır. Yetkililerin söylemine karşıt olarak böylesine bir haberin verilmesi gazetenin, devletin aldığı kararlara ve uygulamalara karşı muhalif tavrını göstermektedir. Aynı şekilde yine aynı sayfada yer alan “*Örgütlü ve bilinçli bir saldırı*” başlıklı haber de hükümet yetkililerinin, olayın Nesin’e tepki olduğuna dair söylemlerine karşılık eleştiri niteliğinde verilmektedir.

Hükümetin aldığı kararları eleştiren gazete aynı zamanda hükümetin kendi içerisindeki anlaşmazlıklarını da haber etmektedir. “*Hükümet: SHP’den İçişleri Bakanı’na istifa çağrısı*” ve “*İçişleri Bakanı Gazioğlu: Ben ‘heykeli kaldırın’ diye emir vermedim*” başlıklı haberlerde siyasi liderlerin, anlaşmazlıklarını ortaya koymaktadır. İlk haberde SHP Genel Sekreteri Cevdet Selvi’nin Gazioğlu’nu yaşanan olaydan sorumlu tutarak istifaya çağırıldığı anlatılırken ikinci haberde Gazioğlu’nun heykeli kaldırma emrinin kendisine değil belediye başkanına ait olduğu aktarılmaktadır.

Yedinci sayfada gelindiğinde ise “*RP’li Erçakmak aranıyor*” başlıklı haber okuyuculara sunulmaktadır. “*61 kişi gözaltına alındı*” üst başlığı ile sunulan haberde gözaltına alınan kişilerin kimlik bilgileri verilmekte ve Erçakmak’ın arandığı belirtilmektedir. Ayrıca ortaya çıkan zararın Bakanlar Kurulu’ndan geçmesi halinde devlet tarafından karşılanacağı da açıklanmaktadır. Ancak başlık olarak RP’li liderin kalın harflerle ön plana çıkartılması dikkat çekmektedir. Önceki günlerde gazete, Erçakmak’ın kışkırtıcılık rolü üstlendiğine dair haberler sunmaktadır. Dolayısıyla gazete, Erçakmak’ın arandığına dair sunduğu haber ile Erçakmak’ın saldırganları Nesin’e karşı kışkırttığı iddiasını temellendirmektedir.

4.2.1.5. Protesto ve Anma Eylemlerine Bakış

Cumhuriyet Gazetesi’nin 1993 yılında sunduğu haberlerin, kategori edildiği konulara uygun şekilde 1994 ve 1995 yıllarında anma dönemlerine ilişkin tutumunu devam ettirdiği görülmektedir. 1994 ve 1995 yılları anma dönemlerinde olayla ilgili olarak sunulan haberler de önceki yılda olduğu gibi dört tema altında değerlendirilecektir: Tahrik Vurgusu, Katliam Vurgusu, Alevilere Bakış ve Devletin Pratiklerine Bakış.

- **Tahrik Vurgusu**

Türkiye Gazetesi’nin yaşanan olayları bir tahrik olarak yorumlamasına karşılık Cumhuriyet Gazetesi en başından beri ‘tahrik’ kelimesini kullanmaktan itina ile kaçınmaktadır. Olayı, Aziz Nesin’in İslam’a hakaret etmesinden dolayı tahrik olup galeyana gelen öfkeli kalabalığın haklı tepkisinden kaynaklandığı iddiasına karşı çıkan

Cumhuriyet Gazetesi, Aziz Nesin'i ve konuşmalarını bir tahrik olarak kabul etmemekte, olayın tarafları dışından, dinci kesimin Alevilere karşı kışkırtıldığını iddia etmekte ve haber metinlerinde bu iddiasını işlemektedir. 1993 yılında Gazete, tahrik olan öfkeli kalabalığın, olayların öncesinde ve esnasında dağıtılan bildiriler, yerel basın ve Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu ile RP'li Cafer Erçakmak tarafından kışkırtıldığını belirtmektedir. 1994 ve 1995 yılındaki haberlerine bakıldığında ise gazetenin, bu iddiasında tutarlılık gösterdiği görülmektedir.

2 Temmuz 1994 yılında altıncı sayfada “*Saat saat Sivas Katliamı*” başlığı ile yer alan haberde gazetenin, kışkırtma iddiasını yinelediği görülmektedir. Haberin giriş cümlesi ve devamında, olayın öncesinde nasıl kışkırtılarak saldırıya nasıl zemin hazırlandığına dair bilgi verilmektedir: “*Her şey gericilerin “Müslümanlara çağrı” başlıklı ve “Peygamber, Müslümanlar için canlarından üstündür” içeriğindeki bildirimleriyle halkı, Aziz Nesin’in kişiliğinde şenliğe gelenlere karşı kışkırtmasıyla başladı. Şenlikten birkaç gün önce başlayan bu kışkırtmaya karşın güvenlik güçleri, istihbarat yetkilileri katliama hazırlanan radikal İslamcı örgütleri “fark etmiyordu”. Aziz Nesin şenlikte yaptığı konuşmada, bir kez daha “Tanrıya inanmadığını” yineledi. Gericiler bu düşüncelerini sık sık dile getiren Nesin’e karşı zaten günler öncesinden yerel basında kampanya başlatmışlardı. . Ve öğleden sonra kitaplarını imzalayan Nesin’e karşı küçük bir grup ilk başarısız saldırıyı gerçekleştirdi. ..”*

2 Temmuz 1995 yılında yedinci sayfada karşımıza çıkan “*Sivas kıyımının sorumlusu devlet*” başlıklı haber de olayların tahrik olmadığına yöneliktir. Ayrıca haber metnini Aziz Nesin’in ifadelerden oluşturan gazete, hem olayın sorumlusu, tahrikçisi olarak gösterilen Aziz Nesin’e kendini ifade etme hakkı sunmakta hem de olayın bir tahrik olmadığı, saldırganların Nesin’e karşı kışkırtıldığı iddiasını güçlendirmektedir. Aynı zamanda da söylenen tahrik, kışkırtıcılık yalanı iddiasında siyasilerin sorumlu olduğu vurgulanmaktadır: “*... Nesin, halkı kışkırttı suçlamasının yalan olduğunu belirterek, “Beni mahkemeye çıkarırsınlar, yüzlerine karşı ‘Baylar siz yalan söylüyorsunuz’ demek onuruna erişeyim” dedi. 2 Temmuz 1993’ten bu yana devleti temsil edenlerin de bu konuda ‘yalan’ söylediklerini vurgulayan Aziz Nesin, sözlerini şöyle sürdürdü: “Bunu saptamak gerekiyor: Kim bunlar? Zamanın İçişleri Bakanı, o gün akşam bir uçak veya helikopterle Sivas’a geldi. Gelir gelmez söylediği söz şu: ‘Sivas halkı Aziz Nesin’in konuşmalarından yüzünden kışkırtılmıştır. Bu tamamen yalan, yüzde yüz yalan. Aynı yalanı ertesi gün ya da aynı gün, aynı gece Başbakan da yineledi. Aynı yalanı Cumhurbaşkanı yineledi. Demek ki İçişleri Bakanı, Başbakan, Cumhurbaşkanı, ana*

muhalefet partisi başkanı yalan söylediler. Bu yalan sürdü. Devletin öbür makamlarına doğru yürüdü. ... Benim konuşmam sırasında önümde on tane ses bandı vardı. Hiçbir tanesi de 'Dinleyelim, bakalım, ne söylemiş de kıskırtmış' demediler. Tamamen yalana dayanarak bunu söylediler. Bunu söyleyenler devletin en yüce makamını temsil edenler. Sonra gazetelerden bir tanesi benim konuşmamı noktası noktasına, virgüli virgüline yayımladı ve başka gazeteler de yayımladı. O zaman gördüler ki yaptıkları yanlış. Yanlış değil, yaptıkları yalan.' Bunun üzerine "DGM'nin başka bir yalan uydurmak zorunda kaldığını" ileri süren Nesin, o yalanı da şöyle anlattı: 'O yalan ne, işte Türkiye Cumhuriyeti Devleti Güvenlik Mahkemesi'nin verdiği karar. O kararda ne diyor: 'Aziz Nesin, Şeytan Ayetleri'ni çevirdi, Aydınlık gazetesinde yayımladı. Bunun için bu olay oldu.' Bu da yalan. Yüzde yüz yalan. Çünkü beni çağırıp 'Sen çevirdin mi arkadaş' diye sormadılar, gazetenin herhangi bir sorumlusuna, gazetenin başyazarına, gazetenin yazışları müdürüne, gazetenin kapıcısına, çağırıp da 'Bu yazıyı Aziz Nesin mi yazdı' diye sormadılar. O yazılarda benim imzam da yoktu. Yalan söylediler ve bu yalana dayanarak mahkeme karar verdi. Karar veren mahkeme, ne yazık ki başında devlet bulunan, güvenlik bulunan mahkeme ve onun yargıçlarıydı. Onlar da yalan söylediler. Çünkü o yazıyı ben yazmadım, o çeviriyi ben yapmamıştım. Bu tamamen yalana dayalı. Bugüne kadar bu yalan sürüyor. ... "

- **Katliam Vurgusu**

Cumhuriyet Gazetesi, olayları en başından itibaren "Sivas Katliamı" olarak tanımlamakta ve olayın bir katliam, ayaklanma ve can kırımını olduğu iddiasını haber metinlerinde yinelemekten vazgeçmemektedir. Ayrıca olayın faillerini de unutturmayacak şekilde gazete, şeriatçı, gerici katliam vurgusu ile olayın taraflarını haber başlıklarında ve metinlerinde kullanmayı sürdürmektedir.

1 Temmuz 1994 tarihinde gazetenin en üst köşesi "Sivas Katliamının birinci yılı" başlığı ile kaplanmaktadır. On birinci sayfada yer alan "Sivas Katliamı yine lanetleniyor" başlıklı haberde katliam iddiası işlenmekte ve haber metninde gazetenin olayı tanımlamasındaki ifadeler değişmemektedir. Haberin giriş cümlesinde yer alan "Sivas'ta 37 kişinin yakılarak katledildiği 2 Temmuz Katliamı..." ifadesinde katliam vurgusu yapılmakta ve gazetenin, olaya ilişkin "2 Temmuz Katliamı" şeklinde yeni bir tanımlama oluşturduğu görülmektedir. Haberin spotu içerisinde geçen "37 aydının yakıldığı Sivas'taki gerici ayaklanma, yıldönümünde çeşitli kuruluşlar tarafından lanetlenecek..."

ifadeler ile gazete, olayın faillerinin şeriatçılar ve gericiiler olduğuna dair iddiasını da sürdürmektedir.

2 Temmuz 1994 yılında altıncı sayfada “*Saat Saat Sivas Katliamı*” başlıklı haber de hem başlık seçimi hem de haberin giriş cümlesi ile olayın bir katliam olduğunu ve gerici olarak nitelendirdiği faillerini açıkça belirtmektedir. “*Her şey gericilerin “Müslümanlara çağrı” başlıklı ve “Peygamber, Müslümanlar için canlarından üstündür” içeriğindeki bildirimleriyle halkı, Aziz Nesin’in kişiliğinde şenliğe gelenlere karşı kıskırtmasıyla başladı.*”

3 Temmuz 1994 tarihinde yedinci sayfada “*Köktendinciliğin varabileceği vahşet*” başlıklı haber de olayın boyutunu ve sorumlularını sürekli hatırlatmaktadır. Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın 1993 yılı raporunu haber eden gazete, Vakıf Başkanı Yavuz Önen’in ifadelerine yer vermekte ve katliamın şeriatçı faillerine ilişkin iddiasını güçlendirmektedir: “*... vakıf başkanı Yavuz Önen de raporda yayımlanan açıklamasında, ‘kitleseel cinayet’ diye nitelediği katliamın sorumlularından “İslamcı köktendinci akım”, “şeriatçı kalabalık” şeklinde söz etti. Önen, “Sivas’ta sergilenen şiddet, bu kesimin tahammülsüzlüğünün varabileceği vahşeti gözler önüne serdi. Kitleseel cinayete birlikte dehşet verici bir olay daha yaşandı.*”

1995 yılına gelindiğinde ilk olarak 1 Temmuz tarihli sayısında sürmanşet olarak verilen “Şeriatçı tehlike her yerde” başlığı karşımıza çıkmaktadır. Haber önceki yıllar ile tutarlılık içinde olayın katliam olduğunu ve faillerin şeriatçılar olduğunu ve ölen 37 kişinin basit bir yangın dumanından ölmediğini bilinçli şekilde katledildiği iddiasını işlemektedir. Aşağıdaki tabloda 1994 ve 1995 yılında gazetenin, olayın faillerini ve niteliğini belirten haberler verilmektedir:

Tablo 5: Anma Dönemlerine İlişkin Cumhuriyet Gazetesi'nin 'Katliam Vurgusu'nun Çıktığı Haberler

Tarih	Üst Başlıklar	Haber Metninde Kullanım Şekli	Katliam Vurgusunda Seçilen Kelimeler	Katliamın Öznesi, Failleri
T E M M U Z 1994	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriata Karşı Demokrasi (sürmanşet) (02.07.1994) ✓ Babadan oğula katliam sanıkları (02.07.1994) ✓ Saat saat Sivas Katliamı (02.07.1994) ✓ "Ölü Ozanlar Kenti"nde katledilen 37 Pir Sultan (02.07.1994) ✓ Köktendinciliğin varabileceği vahşet (03.07.1994) ✓ Sivas'ta katledilenler unutulmayacak (03.07.1994) ✓ Şeriatçının 4 hedefi vardı (03.07.1994) Sivas Davası: 37 kişi yakıldı, 33 tutuklu sanık kaldı (06.07.1994) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta geçen yıl 2 Temmuz'da 37 kişinin yakılarak öldürüldüğü katliam, ... lanetlendi. ✓ Sivas'ta 37 kişiyi yakarak öldüren şeriatçı güçler ulusca bir kez daha kınanıyor. ✓ Geçen yıl 37 insanın yakıldığı Madımak Otel, şimdilerde onarılıyor. ✓ Sivas Katliamını gerçekleştiren şeriatçıların hedefi neydi? ✓ Yobaz sürüsü Pir Sultan Abdal şenliklerinin Sivas'ta kutlanmasını içlerine sindirememişti. ✓ 37 kişinin yakılarak öldürüldüğü Sivas Katliamının 1. Yıldönümü... ✓ Bir yıl önce yakılarak öldürülen 37 aydını anmak için... ✓ Sivas Katliamı'nın öncesinde yerel ve genel sağ medya Sivas'taki gerginliği yayınları ile tırmandırmışlardı. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katletmek (katledilen) ✓ Yakılarak öldürülen ✓ Katliam ✓ Ölü Ozanlar Kenti ✓ Vahşet ✓ Sivas Katliamı ✓ 2 Temmuz Katliamı 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçılar ✓ Gericiler ✓ Köktendinciler ✓ Aşırı dinciler ✓ İrtica

		✓ Sivas'ta katledilen 37 aydın ...		
T E M M U Z 1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçı tehlike her yerde (01.07.1995) ✓ Sivas katliamı tüm yurttan lanetlenecek (01.07.1995) ✓ Sivas kıyımının sorumlusu devlet (02.07.1995) ✓ Kıyımın utancı göçe zorladı (02.07.1995) ✓ Acılı Temmuz gene geldi çattı (02.07.1995) ✓ Şeriatçıların aydınlığa saldırısı (03.07.1995) ✓ “Ölü Ozanlar Kenti”nde sessizlik egemendi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta iki yıl önce şeriat özlemcisi gerici güçler tarafından Madımak Oteli'nde yakılan 37 aydın, ... ✓ Sivas'ta 2 Temmuz Katliamını kınamak ve ölen 37 insanın anısına, ... ✓ 37 kişinin yakılarak öldürüldüğü ... ✓ Tarihe bir kara sayfa olarak geçen 2 Temmuz ... ✓ 2 Temmuz'da 37 insan şeriat provasında can verdi. <p>Sivas'ta gericilerin 2 Temmuz 1993 günü yaktığı ateş sönmedi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçı tehlike ✓ Sivas Katliamı ✓ Kıyım ✓ Acılı Temmuz ✓ Şeriatçıların aydınlığa saldırısı ✓ Ölü Ozanlar Kenti ✓ Yakılarak öldürülmek ✓ Temmuz Katliamı ✓ Kara bir sayfa ✓ Şeriat provası 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeriatçılar ✓ Şeriat özlemcisi gerici güçler ✓ Gericiler

- **Alevilere Bakış**

1993 yılında yaşanan olayı bir katliam, kıyım, cankırımı olarak değerlendiren Cumhuriyet Gazetesi, olayın faillerini çoğu haberinde hatırlatmaktadır. 2 Temmuz 1993 günü yaşananlar bir katliam olarak değerlendirilmekte ve bu katliamı gerçekleştirenler de şeriatçılar, dinciler, yobaz gericiler olarak kabul edilmektedir. Katliamın olduğu yerde katledilen de olacağı için Cumhuriyet Gazetesi bu olayda katledilen 37 kişiyi ‘kurban’ olarak nitelemektedir.

Olayı Nesin’in tahriklerine karşı öfkeli kalabalığın haklı tepkisi ve basit bir otel yangını olarak gören dönemin devlet adamları ve basın gruplarına karşılık Cumhuriyet Gazetesi, olayın katliam boyutuna dikkat çekerek yaşananları Alevi/Sünni çatışması olarak görmektedir. Haberlerinde de Aleviliğe ilişkin benzetmeleri kurmaktan çekinmeyen gazete, Sivas için ‘Ölü Ozanlar Kenti’ tanımlaması, ölenler için ‘kurban ve Pir Sultan’ benzetmeleri yapmaktadır. Ayrıca haberlerinde tarihsel bağlılık sağlamak adına da Alevilerin geçmişte yaşadığı linç, saldırı girişimleri arasında da benzerlik kurmaktadır.

2 Temmuz 1994 tarihinde altıncı sayfada “*‘Ölü Ozanlar Kenti’nde katledilen 37 Pir Sultan*” başlıklı haber metni yakılarak katledilen 37 kişinin eğitim ve edebi hayatlarına ait bilgilerden oluşmaktadır. Edebi kişiliklerinden dolayı öldürüldüklerini ileri süren ve Sivas’a ‘Ölü Ozanlar Kenti’ yakıştırmasını yapan gazete, saldırının Alevilere yönelik olduğu iddiasını canlı tutmak adına da ölen katılımcılara ‘Pir Sultan’ benzetmesini yapmaktadır.

Olayların baş sorumlusu olarak gösterilen Aziz Nesin hakkında ise diğer basın grupları Nesin’i sürekli olumsuz gösterirken Cumhuriyet Gazetesi, haberlerinde Nesin’in suçsuz olduğunu iddia eden haberlere yer vermekte ve gazetenin çoğu haberi, Nesin’in ifadelerinden oluşmaktadır. Ayrıca gazete haberlerinde sadece Nesin’e değil, yangında ölen 37 kişi ve aileleri hakkında da fazlasıyla yer vermektedir. 2 Temmuz 1994 tarihinde altıncı sayfada “*Nesin: Katliamın sorumlusu hükümet ve parlamentodur*” başlıklı haber ile Nesin, olaylardaki sorumlunun devlet olduğuna dair dikkat çekmektedir. Aynı şekilde 3 Temmuz 1994 tarihinde ilk sayfada “*Aziz Nesin: Sorun düşüncenin kaynağı*” başlığı ve devamının altıncı sayfada “*Aziz Nesin: Onlar beyni yıkanmış zavallılar*” başlığı ile verilen haberde Refah Partisi’ni eleştiren Nesin, asıl sorunun düşünce kaynaklı olduğuna dikkat çekmektedir: “*Suçlu kim? 100-150 kişi. Yakalananlar ve yakalanmayan bütün failler toplanıp*

cezalandırılrsa ne olacak? Sorun o değil. Sorun düşüncenin kaynağı.’’. 1995 yılında da Nesin’in ifadeleri haber başlıklarında yerini almaktadır. 2 Temmuz 1995 tarihinde ilk sayfada “Aziz Nesin: sorumlu devlettir” başlıklı haberde Nesin kendini tahrikçi olarak gösterenlere karşı, sorumlunun devletin olduğunu açıklamaktadır. Gazete de Nesin’e yer verdiği haberler ile gerçek suçlunun Nesin olmadığı iddiasını kanıtlamakta, biz olarak Nesin’i korumakta ve devletin uygulamalarına karşı olumsuz tavrını ortaya koymaktadır.

3 Temmuz 1994 tarihli gazetenin on dokuzuncu sayfasında “Şeriatçının dört hedefi vardı” başlıklı haberde hedeflerden biri olarak ‘Pir Sultan Abdal ve Aleviler’ gösterilmektedir. “Sivas katliamını gerçekleştiren şeriatçıların hedefi neydi? 37 aydının yakılarak katledilmesinin ardından, bu sorunun yanıtı da kendiliğinden ortaya çıkıyordu, ...**ilk hedef laik Türkiye Cumhuriyeti’ydi. ... İkinci hedef, laik Cumhuriyet’in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’tü. ... Üçüncü hedef Pir Sultan Abdal ve Alevi yurttaşlardı. Dünyaca ünlü halk ozanı Pir Sultan’ın heykeli, dikildiği yerde saldırıya uğradı ve yakıldı, parçalandı. Yobaz sürüsü Pir Sultan Abdal şenliklerinin Sivas’ta kutlanmasını içlerine sindirememişti. Belediye ekipleri tarafından sökülen heykel, belediye araçları tarafından Madımak Oteli’nin bulunduğu alana getirildi. Burada göstericiler, heykelin başını kopardı. Ardında da heykelin gövdesi aşağıya indirildi ve oteli nünde yakıldı. Dördüncü hedef ise Sivas Valisi Ahmet Karabilgin’di. ...**” . Olayların yaşandığı 1993 yılında verilen bu haberi gazete, 1994 yılında tekrar vererek, ‘saldırının sadece Nesin’in dine hakaret dolu sözlerinden başlamadığını aslında Alevilere ve laik Cumhuriyet yönetimine karşı olduğu’ iddiasını canlı tutmaktadır.

Haber girişlerinde ve metinlerinde sıklıkla kullanılan “yakılarak katledilen 37 kişi” tanımlamasındaki kurbanlar için de gazete, ayrı önem vermektedir. Haber metinlerinde bu kurbanlara övgü dolu sözler ağırlıklı olmakta birlikte ailelerin de görüşlerine yer verilmektedir. Cumhuriyet Gazetesi’nin 1994 yılında bize ait yer alan haberleri şu şekildedir¹⁷⁰:

- “Aileler anlatıyor: Biz inandık laikliğe, inanmayan utansın (02.07.1994, ilk sayfa); Özkan ailesi, iki kızını yitirdi 2 Temmuz’da. ‘Efsane gibi gittiler’ diyen baba Özkan devlete kırgın: Benim Kabem insandır...” (02.07.1994, yedinci sayfa)

¹⁷⁰ 1995 yılında Aziz Nesin’in ölümü üzerine haberlerindeki yoğunluğu Aziz Nesin’e vermektedir.

- “*Bir yangında yarım kalan şiirlerin, ateşten sorulacak hesabı var: Ölüm, ‘beyaz bir gemi’ değildir!*” (02.07.1994, yedinci sayfa)
- “*Behçet Aysan: Kısa, ama dopdolu yaşadı*” (03.07.1994, ilk sayfa ve üçüncü sayfa)
- “*Asaf, yaşamla dalga geçti*” (04.07.1994, yedinci sayfa)
- “*O güzel insanlar yüzlerce yıl yaşayacak*” (04.07.1994, yedinci sayfa)
- “*4 kişiydiler Sivas’ta, 2 kişi döndüler*” (05.07.1994, yedinci sayfa)
- “*Bizi bizden mi koruyacaklar!*” (05.07.1994, yedinci sayfa)

2 Temmuz 1995 tarihinde ilk sayfada “*Babadan oğula katliam sanıkları*” ve devamının yedinci sayfada “*Sivas’ta 15 yıl arayla gerçekleşen iki katliamda yargılananlar akraba: Babadan-oğula, kardeşten-kardeşe katliam sanıkları*” başlığıyla verildiği haberde, Sivas Katliamı ve 3-4 Eylül 1978 katliamının sanıkları arasında benzerlikler olduğu vurgulanmaktadır. Gazetenin, haber metninde iki olayın sanıkları arasında benzerlik kurması ve başlıkta geçen ‘15 yıl arayla’ ifadesini kullanması, yaşanan olayın basit bir otel yangınından ibaret olmadığı ve Alevi/Sünni çatışmaların bir devamı olduğu iddiasını güçlendirmektedir: “... 1978 dava dosya sanıklarının, 1993 dosyasındaki sanıklarla çeşitli derecelerde akraba olanların sayısı 20’yi geçiyor...”

12 Mart 1995 tarihinde İstanbul Gazi Mahallesi’nde akşam saatlerinde genellikle Alevilerin gittiği Öntaş, Dostlar ve Yavuz kahvehaneleri ile Sarıoğlu Pastanesi kimliksiz kişilerce tarandığı bilinmektedir. Saldırıda, Alevi dedesi Halil Kaya yaşamını yitirmiş ve 25 kişi yaralanmıştır. Saldırganlar, saldırıda kullandıkları taksinin şoförünü de öldürmüş, taksiyi de ateşe vermiştir. Olayın ardından binlerce kişi, Gazi Karakolu’na doğru akın etmiştir. Polis ise Gazi Karakolu’na doğru yürüyen binlerce kişinin üzerine ateş açmıştır. Bu sırada Mehmet Gündüz başından vurularak öldürülmüştür. Gazi Olayları olarak nitelendirilen olay, Cumhuriyet Gazetesi’nin 4 Temmuz 1995 tarihinde dördüncü sayfada ‘*Gazi, Sivas’ın yinelemesidir*’ başlığı ile yerini almaktadır. Haber metninde gazete, Gazi Olayları’nı Sivas’ın bir devamı olarak görmekte ve olayın Alevi-Sünni çatışması olduğu iddiasını 1995 yılında da canlı tutmaktadır: “... Sivas’tan ve Sivas benzeri yerlerden göç edenler, ayrıldıkları yerlerde (seçim birimlerinde) Alevilerin seyrelmesine neden olmuşlardı. Ama geldikleri yeni yerlerinde de yoğunlaşmışlardı. Gaziosmanpaşa bunlardan biriydi. Yoğunlaşma oranını düşürmek ve yığılmanın adresini değiştirmek ve birkaç yöreye dağıtmak gerekliydi. ... Gaziosmanpaşa, Sivas’ın bir yinelenmesidir. Nasıl

ki 1993 Sivas Sivas Olayları, amacı bakımından, 1978 Sivas Olaylarının bir yinelenmesi ise. Nasıl ki Sivas, Kahramanmaraş, Çorum 1978’de, aynı amaçla katliamları yaşamaya yargılandılarsa...”

5 Temmuz 1995 tarihinde Aziz Nesin, söyleşi ve imza etkinliği için gittiği Alaçatı’da kalp krizi geçirerek vefat etmektedir. Nesin’in ölümü ile dört habere¹⁷¹ yer veren Türkiye Gazetesi’ne karşılık Cumhuriyet Gazetesi, Nesin’e övgü dolu şekilde kırk haberinde yer vermektedir. Nesin için kullanılan tanımlamalar da gazetenin, bizi olan Nesin’e verdiği değerini boyutunu göstermektedir. “Aziz bir yürek, en üretken yazar, aklın ve vicdanın sözcüsü, sönmeyen meşale, onur anıtı, özgürlük savaşçısı, kültür şehidi, edebiyatımızın en onurlu temsilcisi” tanımlamaları Nesin için kullanılmaktadır.

Aziz Nesin’in Ölümüne ilişkin kırk haber başlığı ise aşağıda sıralanmaktadır:

1. “Aziz Nesin öldü” (06.07.1995, ilk sayfa)
2. “O’nu arayacağız” (Sürmanşet) (07.07.1995)
3. “Aziz Nesin’le son röportaj: Türkiye susuyor, ben susamıyorum” (07.07.1995, ilk sayfa ve on beşinci)
4. “Nesin, vakfının bahçesine gömülecek” (07.07.1995 ilk sayfa ve yedinci sayfa)
5. “Nesin’in 80 yaşındaki kalbi dayanamadı: Aziz bir yürek sustu...” (07.07.1995, yedinci sayfa)
6. “Konferans istiyordu” (07.07.1995, yedinci sayfa)
7. “Stresten uzak durmalıydı” (07.07.1995, yedinci sayfa)
8. “Cesedinin kadavra olmasını istemişti” (07.07.1995, yedinci sayfa)
9. “Son günlerine dek hukuk savaşı verdi” (07.07.1995, yedinci sayfa)
10. “En üretken yazardı” (07.07.1995, on dördüncü sayfa)
11. “Elveda aklın ve vicdanın sözcüsü” (07.07.1995, on dördüncü sayfa)
12. “Ona çok ihtiyacımız olacak” (07.07.1995, on dördüncü sayfa)
13. “Aziz Nesin’siz yaşamaya alışmak” (07.07.1995, on dördüncü sayfa)
14. “Dışbasından: Sönmeyen bir meşale” (07.07.1995, on dördüncü sayfa)
15. “Nesin, ölüme 7 kez direndi” (07.07.199, on dördüncü sayfa)

¹⁷¹ Verilen haberler: Yazar Aziz Nesin öldü (06.07.1995, ilk sayfa ve on sekizinci sayfa) Törensiz gömülecek (07.07.1995, ilk sayfa ve yirminci sayfa) Nesin’in namazı kılınmaz (07.07.1995, ilk sayfa ve yirminci sayfa) Aziz Nesin, din tehlikesi (!) konferansı düzenleyecekti (07.07.1995, ilk sayfa ve yirminci sayfa)

16. “Aziz Nesin, bir onur anıtıydı” (07.07.1995, on beşinci sayfa)
17. “Ölüm, yaşamın en önemli olayıdır” (07.07.199, on beşinci sayfa)
18. “Nesin’in kalbi Ege’de kaldı” (07.07.199, on beşinci sayfa)
19. “Nesin için anma” (08.07.1995, ilk sayfa)
20. “Vakfında yaşayacak” (08.07.1995, ilk sayfa)
21. “Sevenlerini ilk kez üzdü” (08.07.1995, ilk sayfa ve üçüncü sayfa)
22. “Ölümünün ardından: Özgürlük savaşçısı” (08.07.1995, ilk sayfa ve üçüncü sayfa)
23. “Kütüphanelerde Aziz Nesin köşesi” (08.07.1995, ilk sayfa ve üçüncü sayfa)
24. “Sağcı basın, Nesin’i karalamayı yeğledi” (08.07.1995, ilk sayfa); “Şeriatçı basın, Nesin’i yine karalıyor” (08.07.1995, üçüncü sayfa)
25. “Ölümünün ardından: Özgürlük savaşçısı” (08.07.1995, ilk sayfa ve üçüncü sayfa)
26. “Dış basın: Bizi sevmiştii, biz de onu” (08.07.1995, ilk sayfa ve üçüncü sayfa)
27. “O’na gönül borcumuz var” (08.07.1995, üçüncü sayfa)
28. “Bu dünyadan bir ‘aziz’ geçti” (08.07.1995, üçüncü sayfa)
29. “Karagöz evleri ve Aziz Nesin” (08.07.1995, üçüncü sayfa)
30. “Aziz Nesin, kültür şehidi” (09.07.1995, ilk sayfa ve on yedinci sayfa)
31. “Nesin’in anısı önderlik edecek” (09.07.1995, on yedinci sayfa)
32. “Hem güldüler hem ağladılar” (09.07.1995, on yedinci sayfa)
33. “Nesin’in projeleri sürecektir” (10.07.1995, on üçüncü sayfa)
34. “Aziz Nesin’in yazı makinesi” (11.07.1995, on dördüncü sayfa)
35. “Aziz Nesin’in çocuk cenneti” (13.07.1995, üçüncü sayfa)
36. “İsveç Aziz Nesin ile vedalaşamadı” (23.07.1995, onuncu sayfa)
37. “Edebiyatımızın en onurlu temsilcisi” (23.07.1995, on dördüncü sayfa)
38. “Aziz Nesin’in kitapları yok satıyor” (23.07.1995, on beşinci sayfa)
39. “‘Hakkımdaki kitabını okumadan ölmeye hiç niyetim yok’” (25.07.1995, on üçüncü sayfa)
40. “Aziz Nesin’in şiir kitabı yayımlandı” (27.07.1995, on ikinci sayfa)

- **Devletin Pratiklerine Bakış**

Yaşanan saldırıyı şeriatçıların gerçekleştirdiği bir katliam olarak kabul edip “Sivas Katliamı” tanımlamasını kullanan Cumhuriyet Gazetesi, Nesin’in tahrikleri sonucu galeyana gelen öfkeli halkın tepkisini meşrulaştıran siyasal liderleri, 1993

yılındaki haberlerinde, açık ve sert bir şekilde eleştirmekten kaçınmamaktadır. 1994 ve 1995 anma dönemlerine bakıldığında ise bu durum değişmemektedir. Gazete, devletin olaylar esnasında gerekli hassasiyeti göstermediği gibi yargılama sürecinde de olaya seyirci kaldığını iddia etmekte ve bu iddiasını haberlerinde işlemektedir.

Anma dönemlerinde dava sürecine ilişkin ilk haber, 1 Temmuz 1994 tarihinde on birinci sayfada “*Sivas Davası sürüyor: 124 sanıktan 8’ine tahliye*” başlıklı haber ile verilmektedir. Haberde ilk duruşmanın 79 tutuklu ile başladığını ancak sonrasında 41 kişinin tahliye edilmesiyle tutuklu sayısının 38’de kaldığı bildirilmekte ve kamu tanıklarının dinlenmesi aşamasında duruşmaların basına kapalı olarak yapılması kararı alan Devlet Güvenlik Mahkemesi eleştirilmektedir. 3 Temmuz 1994 yılında yedinci sayfa da “*1. Yılında Sivas Davası: Dava parçalandı, gizlilik getirildi, tutuklu sayısı düştü*” başlıklı haber de gazetenin, devletin uygulamasına karşı eleştirel tutumunu sergilemektedir. Haber metninde, ilk duruşmada ölenlerin yakınlarının ve onların avukatlarının duruşmaya alınmadığından ve bir olaya ilişkin, neden ayrı dava açıldığı eleştirilmektedir. Dava sürecine ilişkin bir diğer haber de 4 Temmuz 1994’te “*Davada iki sanık unutuldu*” başlığı ile verilmektedir. Haber metninde olaya ilişkin polis soruşturmasında savcılığa gönderilen iki kişi hakkında herhangi bir işlem yapılmadığı, dava açılmadığına dikkat çeken gazete, attığı başlık ile de devletin olaya ilişkin ihmalkar tutumunu olumsuz bir şekilde eleştirmektedir. 1994 yılında dava sürecine ilişkin dikkat çeken bir haber de 6 Temmuz tarihinde dördüncü sayfada “*Sivas davası: 37 kişi yakıldı, 33 tutuklu sanık kaldı*” başlığı ile sunulmaktadır. Haber metninde Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin eylemleri açık bir şekilde eleştirilmektedir. Haberin giriş cümlesinde yer alan ‘cephe almak’ ifadesi ile DGM’nin olayda kurban edilenlerin avukatlarına karşı saldırganların yanında taraf aldığı belirtilmektedir: “*Sivas’ta 2 Temmuz 1993’te 37 kişinin öldürülmesiyle sonuçlanan şeriatçı başkaldırıyla ilgili olarak açılan 124 sanıklı Sivas katliamı davasında, Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM), müdahil avukatlara karşı cephe aldı. DGM, duruşmasız olarak yaptığı toplantıda aldığı ara kararda, ‘Müdahil tarafın karmaşa yaratma, kamuoyu yanıltma çabasının yatsıya kadar bile sürmediği’ gibi mahkeme kararlarında bugüne kadar rastlanılmayan bir dil kullandı. DGM, avukat Şenal Sarihan’ın “mahkeme üzerinde baskı yarattığı” gerekçesiyle Adalet Bakanlığı’na şikayet edilmesine karar verdi. ...*”

1995 yılına gelindiğinde, dava sürecine ilişkin haberlerin verilmesi, son bulmamakta aksine kullanılan başlıklarda devlet sertçe eleştirilmektedir. 2 Temmuz 1995 tarihinde “*Yandıklarıyla kaldılar*” sürmanşeti ile verilen haber, olayda ölen kişilerin

fotoğrafi ile sunulmaktadır. Haberin başlığı üstündeki ifadede faillerin hala saptanamamış olması ise eleştirilmektedir¹⁷². Her ne kadar haber metninde anma dönemine ilişkin yapılacak etkinliklerden bahsedilse de haberin hemen altında “*DGM Sivas ’ta asli failleri bulamadı, gözler Yargıtay’da*” başlıklı haberin verilmesi gazetenin işlediği konular arasında bütünlük sağladığını göstermektedir. Haber metninde suçluların saptanamadığından bahsedildiği gibi firarda olanların ve mahkeme ve basına tehdit edenlerin bilgisine de yer verilmektedir: “...Aralarında, halen firarda olan Sivas Belediye Meclisi Üyesi RP’Li Cafer Erçakmak’ın da bulunduğu 124 sanıklı Sivas davasında yargılananlar, karardan önce ve sonra basına ve mahkeme heyetine tehditler yağdırdılar.”

Şekil 5: 1995 Yılında Madımak Olayı’nın Anma Dönemine İlişkin Cumhuriyet Gazetesi’nin Devletin Pratiklerine İlişkin Eleştirisini İçeren Manşetler ve İlk Sayfa Düzeni (02.07.1995)

Olayların yaşandığı esnada aldığı yetersiz tedbirlerden dolayı eleştirilen devlet, gazete tarafından 1994 ve 1995 yılında eleştirilmeye, yetersiz bulunmaya devam edilmektedir. 2 Temmuz 1994 tarihinde altıncı sayfada “*Nesin: Katliamın sorumlusu hükümet ve parlamentodur*” başlıklı haberde gazete, olayın sorumlusunu devlet olarak göstermekte hem de bunu olayların meydana gelmesinde tahrikçi olarak gösterilen Aziz Nesin’in ifadesiyle güçlendirerek Nesin’in masumiyetini ispatlamaktadır. Haber

¹⁷² “Sivas katliamının üzerinden iki yıl geçti, suçlular saptanamadı.”

metninde ise devletin olaya ilişkin eylemleri açıkça eleştirilmektedir: “... olayın üzerinden bir yıl geçmesine karşı açılan yaraların kapanmasını sağlayacak en ufak bir adım atılmadığı gibi gerici güçler yeni mevziler kazandılar. Politikacılar yine bol ezanlı, Kuran’lı, besmeleli nutuklar çektiler. İmamhatipliler ve tarikat şeyhlerinin güdümünde eğitim veren kuruluşlardan yetişen gençler üniversite sıralarını doldurdular. DGM’de görülmeye başlayan Sivas Davası başına kapatıldı. Hükümet üyeleri “Ailelere tazminat ödenecek, Pir Sultan heykeli kaldırıldığı yere dikilecek” sözlerini yuttular. ...” Aynı şekilde 2 Temmuz 1995 tarihinde yedinci sayfada “Sivas kıyımının sorumlusu devlet” başlıklı haber de Aziz Nesin’in ifadelerinden oluşmaktadır. Haber metninde gazete, güvenlik güçlerin olay esnasındaki yetersiz kalması noktasındaki eleştirisini Aziz Nesin’in olayı anlatımı üzerinden gerçekleştirmektedir: “ ... İşte bakın asker geldi, komutanı geldi. Başında general vardı. Eli kolu öyle durdu, hiçbir şey yapmadılar. Sorumlu olmadılar. Polis geldi, bir şey yapmadılar. Sorumlu olmadılar. Ne kadar devlet güvenlik insanları varsa geldi, bir şey yapmadı. Demek ki devlet bunu yaptı, açık. Niye geldi o asker oraya? O askerin başına general niye geldi. Hiçbir şey yapmayacaksa, insanlar öldürülürken seyretmeye mi geldi?””

7 Temmuz 1995 tarihinde yedinci sayfada yayınlanan “Devlet şeriata teslim oldu” başlığı ile verilen haberde de Nesin’in anlatımları üzerinden devletin, olaydaki sorumsuzluğu gösterilmektedir: “Asıl önemli sorun şu: Aziz Nesin’in konuşması değil, inanlar orada 8.5 saat ‘Şeriat isteriz’ diye bağırıyor. Hiçbir bakan bunu dikkate almıyor. Türkiye bir felakete gitmektedir. On binler veya yüz binler ‘Şeriat isteriz’ diye bağırıyor ve devlet sesini çıkarmıyor. ‘Aziz Nesin suçludur’ diyor. Açık açık söylüyorum, bu alçaklıktır. Yazın bunu, beni mahkum etsinler, hiç olmazsa ben rahatlayayım.”

Devleti eleştirmede Aziz Nesin’in ifadelerinin dışında Türkiye İnsan Hakları Vakfı Başkanı Yavuz Önen de 3 Temmuz 1994 yılında yedinci sayfada “Köktendinciliğin varabileceği vahşet” başlıklı habere kaynaklık etmektedir: “... Önen, “Sivas’ta sergilenen şiddet, bu kesimin tahammülsüzlüğünün varabileceği vahşeti gözler önüne serdi. Kitlesele cinayetle birlikte dehşet verici başka bir olay daha yaşandı. Hükümet 7 saat boyunca kalabalığa müdahale etmedi. Başbakan, İçişleri Bakanı, güvenlik güçleri, jandarma ve polis olaya seyirci kaldılar. Madımak Oteli yangınında vatandaşın devlete ve hükümete olan güveni ve adaletle olan inancı da yandı kül oldu” görüşüne yer verdi.”

2 Temmuz 1994 tarihinde on dokuzuncu sayfada “Sıkı önlemler alındı: Sivas’ta yine korku ve endişe hâkim” başlıklı haberde, olay esnasındaki tedbirleri yetersiz görülen

devletin, anma döneminde olağanüstü tedbirler almasıyla korku ve endişeye neden olduğu iddia edilmektedir. Haber metninde alınan tedbirleri daha önce görülmemiş olarak tanımlayan gazete, aslında bu tedbirlerin geç kaldığı imasını da vermektedir: *“37 aydının diri diri yakılarak öldürüldüğü Sivas katliamının birinci yıldönümünde, kentte yine korku ve endişe hâkim. Güvenlik kuvvetleri ise bu kez ‘hata’ yapmamaya kararlı gözüküyor. ... kente giriş yapan tüm araçlar didik didik aranıyor. Komşu illerden sevkedilen güvenlik kuvvetleri ile sokaklarda sivillerden çok asker ve polis bulunuyor...”*

Olayların kışkırtılmasında etkili olduğu öne sürülen RP’li Karamollaoğlu, Cumhuriyet Gazetesi’nde olayın başından beri eleştirilmektedir. 3 Temmuz 1994 tarihinde altıncı sayfada *“Karamollaoğlu nasıl aklanır? Refah Partisi yarılmayı durdurmaya çalışıyor”* başlıklı haberde gazete, Karamollaoğlu’nun yargılama sürecinden bahsetmektedir. Haber metninde Karamollaoğlu için RP’li bazı yargıçların devreye sokulduğu iddia edilmektedir: *“Refah Partisi’nin Sivas’ta geçtiğimiz yıl meydana gelen ve 37 kişinin öldürüldüğü olaylarda, ‘kalabalığın tazyikli su ile dağıtılması’ yönündeki valilik emrini uygulamadığı için, RP’li yanlısı bazı yargıçların devreye soktuğu bildirildi. ...”*

Anma dönemlerine ilişkin güvenlik güçlerinin eylemlerini eleştiren yayınlar da gazetede yerini almaktadır. 4 Temmuz 1994 tarihinde ilk sayfada *“Sivas mitingine polis copu”* başlıkla verilen haberde, anma törenlerinde Pir Sultan Abdal Derneği’nin pankartını taşıyan grup ile polis arasında çıkan çatışmadan bahsedilmektedir. Bir başka haber ise 31 Temmuz 1995 tarihinde dördüncü sayfada yerini alan *“Anma gecesine soruşturma”* başlık ile sunulmaktadır. Haberde İzmir Emniyet Müdürlüğü tarafından 1 Temmuz’da Alsancak Stadyumu’nda gerçekleştirilen anma töreninde yasadışı slogan ve pankartlardan dolayı soruşturma açıldığı belirtilmektedir. Bu haberler ile Cumhuriyet Gazetesi, olayın anma dönemlerine ilişkin Alevilerce yapılan etkinliklere müdahale etmesi sebebiyle devletin pratikleri eleştirilmektedir.

Türkiye Gazetesi’nde haber başlıkları liderlerin olaya ilişkin yorumlarından oluştuğu gibi haber metinleri de liderlerin söylemlerinden oluşmaktadır. Buna karşılık Cumhuriyet Gazetesi, haberlerinde liderleri eleştirmekten kaçınmamaktadır. Cumhuriyet Gazetesi, haber başlıklarında liderlerin söylemlerine yer verse de içeriklerinde hükümeti eleştirdiği görülmektedir. 4 Temmuz 1994 tarihinde yedinci sayfada *“GUSÜ-3: Vatandaşlardan ölen ve yaralanan yoktur”* başlıklı haberin başlığı, dönemin başbakanı

Tansu Çiller'in olaya ilişkin ifadelerinden oluşsa da haberin bütünlüğünde liderin eleştirildiği ortaya çıkmaktadır. Haber metninde Başbakan Tansu Çiller ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in olaya ilişkin ilk değerlendirmelerini sunan gazete, devleti yöneten liderlerin olaya ne kadar önem verdiklerini ve otelde yakılarak öldürülen 37 kişinin liderler tarafından dikkate alınmadığını ima etmektedir. Bu ima bir yandan da liderlerin saldırgan grubun yanında yer aldıkları mesajını da barındırmaktadır: “... İçerde bulunan insanlardan 35'i alevler içinde yanarak ve boğularak ölmüş, diğerleri kendi çabalarıyla yan binalara geçerek canlarını kurtarmışlardı. Ve Başbakan Tansu Çiller o akşam devletin TV'sinden olayların açıklamasını şöyle yapıyordu: “-Ölen hiç kimse, ama hiç kimse bir çekişmeden dolayı ölmüş değildir. Hatta bu otelin etrafını saran vatandaşlarımız da hiçbir şekilde zarar görmemiştir. Onlardan ölen ve yaralanan yoktur. Dolayısıyla olay, bir otelin yakılması ve içinde bulunan vatandaşlarımızın ölmesiyle ortaya çıkmıştır.” Ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, o sırada bulunduğu İstanbul'da, kendisine başvuran gazetecilere şunları söylüyordu: “-Olaylar ağır tarik sonucu çıkmıştır. Otelin yakılmasıyla kaldı. Güvenlik kuvvetleri ile halk arasında herhangi bir çatışma yok. Olay münferittir, ağır tahrik var. Bu tahrik sonucu halk galeyana gelmiş, güvenlik kuvvetleri ellerinden geleni yapmışlardır.” Türkiye Cumhuriyeti'nin başında bulunan birinci ve ikinci kişiler Sivas'taki katliamı bu şekilde açıklarken, Türkiye'yi “bir Yahudi cezaevine” benzeten ve O'nun için, “rejimiyle, düzeniyle bir emperyalist hapishanedir” diyen şeriatçı güçler, olayı “şanlı bir kıyam” olarak niteliyor ve “İki, üç ve daha fazla Sivas..” çağrılarını yapıyordu.”

4.2.2. Türkiye Gazetesi Söyleminde Madımak Olayı: Öfkeli Kalabalık'ın Biz Olarak Sahiplenilmesine Karşılık Aziz Nesin Özelinde Alevilerin Zımnî Ötekileştirilmesi

2 Temmuz 1993 tarihinde gerçekleşen olayları 'Sivas Olayları' tanımlaması ile duyuran ve haberlerini de bu tanımlama sınırları çerçevesinde sunan Türkiye Gazetesi'nin, olaya ilişkin haberleri incelenecektir. Başlık içerisinde Türkiye Gazetesi'nin biz ve ötekisinin kimlerden ve hangi karşıtlıklardan oluştuğu çalışma kapsamında belirlenen temalar üzerinden değerlendirilecektir (tahrik ve katliam vurgusu, Alevilere bakışı, devletin pratiklerine bakışı ve protesto ve anma dönemlerine bakışı).

4.2.2.1. Tahrik Vurgusu

Tablo 6: 1993 Temmuz Ayına Ait Türkiye Gazetesi'nde "Tahrik" Vurgusunun Ön Plana Çıktığı Haberler

Tarih	Üst Başlıklar	Alt Başlıklar	Spotlar	Haber Metninde Kullanım Şekli	Tahrik Vurgusunda Seçilen Kelimeler	Tahrik'in Kaynağı	Haber Değeri
03.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta Fitne: 50 Ölü (Sürmanşet) ✓ Aziz Nesin'in "1400 yıl önce yazılan Kur'an geçersizdir" sözleri halkı galeyana getirdi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sabırlar Taştı ✓ Aziz Nesin'e Büyük Tepki 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İslamiyet'e hakaret eden Aziz Nesin'i protesto eden binlerce kişi, Nesin'in kaldığı oteli ateşe vererek yakmak istedi... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin'in İslamiyet aleyhindeki sözleri halkı galeyana getirdi. ✓ Aziz Nesin'e büyük tepki gösteren halk, Cuma namazından çıkanlarla birlikte valiliğe yürüdü. ✓ İslam düşmanı Aziz Nesin'in kaldığı otelin önünde de protestolarını sürdüren öfkeli kalabalık, otelin camlarını kırdı. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fitne ✓ Halkın galeyana gelmesi ✓ Sabrın taşması ✓ Büyük tepki ✓ Öfkeli kalabalık 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İslam düşmanı, İslam'a hakaret eden Aziz Nesin 	İlk sayfa
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta Fitne: 50 ölü 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pir Sultan Abdal Şenlikleri için Sivas'a gelen Aziz Nesin, yaptığı konuşmada İslamiyet'e hakaret edince Sivas karıştı. ✓ Aziz Nesin, dün sabah Buruciye Medresesi'ndeki kitap imza standında İslam'a hakaret edici bir konuşma yaptı. ✓ Kitap standında bulunan ve etkinliklere katılmak için gelen vatandaşlar bu konuşmaya tepki gösterdiler. ✓ Öfkeli kalabalık Kültür Merkezi önüne bir gece önceden gizlice dikilen 3.5 metre boyundaki Pir Sultan Abdal Heykeli'ni yıktı. ✓ Öfkeli vatandaşlar, "Biz şeytanı taşıyoruz" diyerek eylemlerini geç saatlere kadar sürdürdüler. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fitne ✓ Sivas'ın karışması ✓ Öfkeli kalabalık/vatandaşlar 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Şeytan Aziz Nesin ve O'nun İslam'a hakaret eden konuşması 	İç sayfa (13.)
04.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Başbakan: Tahrik var (Sürmanşet) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tahrik ve Facia ✓ İnönü: Adalet Tahrikçileri Bulacak ✓ Vali: tansiyonu Aziz Nesin yükseltti ✓ Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tansu Çiller, Sivas'ta 35 kişinin ölümüyle neticelenen olayların, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu: Olaylara, Aziz Nesin'in Türk halkını aşağılayıcı sözleri sebep oldu. ✓ Cuma günü sabahın erken saatlerinde Aziz Nesin'in Buruciye Medresesi'ndeki kitap standında yaptığı İslamiyet'e dil uzatan ve Müslümanları sürekli aşağılayan konuşması neticesinde tahrik olan Vatandaşlar tarafından yakılan Madımak Otelini, tam 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tahrik (çi) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin ve Aziz 	

		Yılmaz: Fitne peşinde koşanlar artık bu işten vazgeçmeli	Aziz Nesin'in tahrir edici konuşmasından kaynaklandığını söyledi.	<p>bir enkazı andırırken, otel önündeki araçlar da demir yığını haline geldi.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, “Olayların sebebi; Aziz Nesin'in bilinen görüşleri, konuşması ve yükselttiği tansiyondur” şeklinde konuşurken, Belediye Başkanı Karamollaoğlu ise olaylarda iki yönlü tahrir olduğunu belirtti. ✓ M. Nuri Yılmaz, “sağduyusu çok iyi işleyen insanlarımızdan tahrirlere alet olmamalarını istiyor ve bekliyorum” dedi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tansiyonun yükselmesi ✓ Tahrir olan vatandaşlar ✓ Fitne ✓ Tahrirlere alet olmamak 	Nesin'in Türk halkına/İslamiyet'e hakaret içeren konuşmalar ¹	İlk sayfa
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Başbakan: Tahrir var ✓ Salman Rüşdi de Aziz Nesin'i suçladı ✓ “Fitne peşinde koşanlar bu işten vazgeçmeli” ✓ Sivas olaylarına suçlu arayışı ✓ Tahrir ve gösteri (Fotoğraf Notu) 				<ul style="list-style-type: none"> ✓ ...Tansu Çiller, olayların Alevi-Sünni çekişmesinden değil, yazar Aziz Nesin'in tahrir edici konuşmasından kaynaklandığını söyledi. ✓ ...Gazioğlu, ... “Sivas'ta meydana gelen olaylara, yazar Aziz Nesin'in tahrir edici konuşması, Türk halkını aşağılayıcı deyimleri ve Kültür Sarayı'nın önüne ne sebeptense dikilen ozan heykeline duyulan tepkinin sebep olduğunu” söyledi. ✓ Vali: “Olayların sebebi, Pir Sultan Abdal etkinlikleri sebebiyle kente gelen yazar Aziz Nesin'in bilinen görüşleri, konuşması ve yükselttiği tansiyondur.” ✓ İnönü, “Sivas'ta olanlar, birtakım tahrirler sonunda, burada yapılan kültür etkinliklerine karşı bir harekettir...” ✓ Karamollaoğlu “Olaylarda iki yönlü tahrir var. Aziz Nesin'in Sivas halkının yapısını bile bile (Ben sizin inancınızı tahrir edeceğim) dememesi gerekirdi” dedi. ✓ Gazetemizi arayan vatandaşlar “asıl suçlunun Aziz Nesin olduğunu ifade ederek “Çeşitli uyarılara ve tepkilere rağmen, bildiğini okuyan, milletin hissiyatını hiçe sayan Aziz Nesin'in, sonunda böyle bir olaya meydan vereceği ortadaydı...” 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tahrir ✓ Suçlu ✓ Fitne ✓ Tepki ✓ Tansiyonun yükselmesi ✓ Zaten gergin olan halkın öfkelenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Türk halkını ve İslamiyet'i aşağılayıcı konuşma yapan Aziz Nesin 	İç sayfa (13.)

				✓ “... halk Cuma namazında iken dışarda davul-zurna çaldırılması, zaten gergin olan halkı öfkeliendirdi . Protesto gösterileri, daha sonra tahriklerle eyleme dönüştü”			
05.07.1993		✓ BBP Genel Başkanı Yazıcıoğlu: “ Suçlu Aziz ”	✓ “Olayların sebebi Alevi-Sünni çatışması değil, Aziz	✓ Konuşmalarıyla halkı kıskırtan Aziz Nesin hakkında kanuni işlem yapılmasını isteyen Yazıcıoğlu, “Türk Milleti’ne ahmak diyenlere karşı çıkmak için dinci yahut şeriatçı olmak gerekmez” dedi.	✓ Suçlu Aziz Nesin ✓ Tahrik ✓ Tepki	✓ Konuşmaları ile halkı	

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Halka saatlerce yalvardım (Sürmanşet) 	<p>Nesin'dir ve yargılanmalıdır”</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin kin kustu” ✓ Tahrike Devam (Fotoğraf Notu) 	<p>Nesin'e duyulan tepkidir”</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ “Sivas olaylarında halkı tahrik etmekle suçlanan Aziz Nesin basın toplantısı düzenleyerek kendini savundu” 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Halkı tahrik etmediğini de ileri süren Nesin, İçişleri Bakanı'nı yalancılıkla itham etti... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kışkırtma 	<p>tahrik eden Aziz Nesin</p>	<p>İlk sayfa</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ “BBP Genel Başkanı Yazıcıoğlu: Suçlu Aziz Nesin'dir ve yargılanmalıdır” ✓ Aziz Nesin kin kustu 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yazar Aziz Nesin'in teпки uyandıran konuşmalarının ardından Sivas'ta patlak veren olaylar, dün bu ilde ve İstanbul'da düzenlenen gösterilerle protesto edildi. ✓ Halkı tahrik ederek olaylara yol açan Aziz Nesin'in yargılanmasını isteyen Muhsin Yazıcıoğlu,... ✓ Yazıcıoğlu, Aziz Nesin'in konuşma ve davranışlarıyla halkı tahrik ettiğini hatırlatarak.... ✓ Sivas'ta geçtiğimiz gün meydana gelen ve 36 kişinin ölümü, 60 kişinin de yaralanması ile sonuçlanan olaylara zemin hazırlamakla suçlanan Aziz Nesin, kin kusmaya devam ederek, kendini savundu. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Suçlu Aziz Nesin ✓ Kin kusma/(ya) devam etme ✓ Tepki ✓ Tahrik ✓ Olaylara zemin hazırlamakla suçlanan Aziz Nesin 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin ve halkı tahrik edici konuşmalar¹ 	<p>İç sayfa (13.)</p>
06.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Salman Rüşdi İngiliz Casusu (Sürmanşet) 						
07.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet yok! 						
08.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet Yok! ✓ Erbakan: Aziz Nesin yargılanmalı 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ RP Genel Başkanı, Sivas halkının dine hakaret olayı karşısında haklı tepkiler gösterdiğini belirterek, milletin dinine ve inancına dil uzatan Aziz Nesin hakkında, Türk Ceza Kanunu'nun 175. 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Dine hakaret olayı ✓ Haklı tepki 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Milletın dinine ve inancına dil uzatan Aziz Nesin 	<p>İlk sayfa</p>

			Maddesine göre dava açılmasını istedi.				
	✓ Erbakan: Aziz Nesin yargılanmalı			<ul style="list-style-type: none"> ✓ RP Genel Başkanı, Sivas halkının dine hakaret olayı karşısında haklı tepkiler gösterdiğini belirterek, milletin dinine ve inancına dil uzatan Aziz Nesin hakkında, Türk Ceza Kanunu'nun 175. Maddesine göre dava açılmasını istedi. ✓ Sivas halkının dine hakaret olayı karşısında haklı reaksiyon gösterdiğini, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Dine hakaret olayı ✓ Haklı tepki ✓ Haklı reaksiyon 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Milletin dinine ve inancına dil uzatan Aziz Nesin 	İç sayfa (13.)
10.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet yok! ✓ Aziz Nesin ifade verdi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nesin "Mağdur" ifadesi verdi 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yaptığı konuşma ile halkı tahrik ederek olaylara sebep olduğu öne sürülen yazar Aziz Nesin ise dün "mağdur" olarak savcılıkta ifade verdi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tahrik etmek ✓ Olaylara sebep olmak ✓ Mağdur (ironik) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Halkı tahrik edip olayların başlamasına yol açan Aziz Nesin 	İç Sayfa (13.)

Olayları “*Sivas’ta Fitne:50 ölü*” sürmanşetiyle duyuran Türkiye Gazetesi, okuyucularına sunduğu haberlerde tahrik vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere atılan her başlıkta, verilen her spotta ve haber metinlerinde, kullanılan her fotoğrafın altına düşülen notların hemen hemen hepsinde “tahrik” iddiasının işlendiği görülmektedir. Gazete bu iddiasını ise “*fitne, tepki, tahrik*” kelimelerine ve “*halkın galeyana gelmesi, sabırların taşması, öfkeli kalabalık*” ifadelerine haber metinlerinde sıklıkla yer vererek desteklemektedir.

Şekil 6: Türkiye Gazetesi’nin Yaşananları Duyurduğu İlk Sayfa Düzeni (03.07.1993)

Haber metinlerinin içerisinde yer verilen tahrik vurgusunun kaynağını ise sadece “İslam düşmanı, ateist, şeytan, İslam’a hakaret eden” olarak nitelendirilen Aziz Nesin oluşturmaktadır. Olayı “*Nesin’in tahriklerinden dolayı galeyana gelen öfkeli kalabalığın haklı tepkisi*” olarak sunan gazete, yazılarında iki taraf oluşturmaktadır. Bir yanda tamamen suçlayıcı ve olumsuz ifadelerle tanımlanan, tahrikçi ve fitneci olarak damgalanan *öteki* Aziz Nesin, diğer yandan da dini inançlarına edilen hakarettten dolayı galeyana gelmiş *biz* öfkeli kalabalık bulunmaktadır. Olayın tek sorumlusu, suçlusu olarak gösterilmeye çalışılan Nesin’e karşılık, öfkeli halk “tahrik” edildiği gerekçesiyle eylemleri meşrulaştırılmaktadır. Bu sebeple de bize ait olumsuz eylemler *bizden* olmayan, bize yakışmayacak eylemlerde bulunan *ötekine* yüklenmektedir.

Olayın tarafları olarak belirlenen öfkeli kalabalığa (biz) karşılık Aziz Nesin (öteki), Türkiye Gazetesi'nin olaya ilişkin haberlerinde dine hakaret tahriki zemininde şekillenmektedir. İdeolojik kodları oluşturan olumsuz kendini sunma/olumsuz ötekini sunma şeklindeki ifadeler, tematik unsurları oluşturan haber başlıkları ve haber girişleri, fotoğraflarında ve şematik analizi oluşturan olayın sunum biçimi, haber kaynaklarının seçiminde kendini göstermektedir.

Olayların ertesi günü olan 3 Temmuz tarihinde gazetenin, olayları "*Aziz Nesin'in '1400 yıl önce yazılan Kur'an geçersizdir' sözleri halkı galeyana getirdi*" üst başlığı ve büyük ve kalın puntolarla yazılan "*Sivas'ta fitne: 50 ölü*" sürmanşetiyle duyurduğu görülmektedir. Ayrıca bu haber içerisinde atılan başlıklar ve spotlarda da tahrik vurgusu ön plana çıkarılmaktadır. "*Sabırlar taşı*" başlığı ve spotunda yer alan "*Aziz Nesin'in İslamiyet aleyhindeki sözleri halkı galeyana getirdi.*"; "*Aziz Nesin'e büyük tepki*" başlığı ve spotundaki "*Aziz Nesin'e büyük tepki gösteren halk, ...*"; "*Otelden kaçırıldı*" başlığının spotundaki "*İslam düşmanı Aziz Nesin'in kaldığı otelin önünde de protestolarını sürdüren öfkeli kalabalık, otelin camlarını kırdı, araçları tahrip etti.*"; 'On binlerce kişi yürüdü' başlığının spotunun yer alan "*Aziz Nesin'in kaldığı otelin önünde de protesto gösterilerini sürdüren öfkeli kalabalık, ...*" başlıklarında ve spotlarında yer alan "*sabırların taşması, Aziz Nesin'e tepki, halkın galeyana gelmesi, İslam düşmanı Aziz Nesin'e karşı öfkeli kalabalık*" ifadeleri gazetenin sadece ilk sayfasında tahrik olgusuna yaptığı vurguyu göstermektedir. Olaylar, "İslam düşmanı olarak lanse edilen, fitneci Aziz Nesin'in tahriklerine kapılıp galeyana gelen öfkeli halkın, kalabalığın bir tepkisi" olarak sunulmaktadır.

Baş tarafının ilk sayfada verildiği ve devamının iç sayfada (13.) yer aldığı haber ise "*Sivas'ta fitne: 50 ölü*" başlığı ile sunulmaktadır. Bu haberde ise fitne vurgusu ön plana çıkarılmaktadır. Haber içerisinde kullanılan cümleler, kelimeler, gazetenin olaya ilişkin değerlendirmesini ortaya koymaktadır. Haber metninde "... Aziz Nesin, yaptığı konuşmada İslamiyet'e hakaret edince Sivas karıştı", "... Aziz Nesin, 'Sizin Allah'ınız beni ilgilendirmez. 1400 yıl önce yazılan Kur'an geçersizdir..."; "... vatandaşlar bu konuşmaya büyük tepki gösterdiler...", "İnançlarımızla alay ettirmeyiz..", "Öfkeli kalabalık...", "Öfkeli vatandaşlar..." yer alan ifadeler ile olayda, halkın tahrik olması için yeterli sebepleri olduğunu, öfkelenildiğini belirtmekte ve Nesin'e gösterilen tepkiyi normalleştirmektedir. Kullandığı söylem açısından da gazete, 35 kişinin ölmesiyle

sonuçlanan bir olayın faillerini masumlaştırmakta ve Aziz Nesin'in tahriklerinden dolayı da taraf olduğu saldırıgan *bizin* eylemlerini, haklı tepki zemininde meşrulaştırmaktadır.

4 Temmuz tarihli sayısında gazete, olayları “tahrik” olgusu üzerinden vermeye devam etmektedir. “*Başbakan: Tahrik var*” sürmanşetinde, Çiller'in ifadesine yer verilerek kendi iddiasını güçlendirmekte olan gazete, haberin spotunda da tahrik kaynağının Nesin'in konuşmaları olduğunu vermektedir. Çiller ile aynı görüşte olan İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu'nun ve Sivas Valisi Ahmet Karabilgin'in ifadelerine de yer verilmektedir. Alt başlıklardan biri olan “*Enkaz Yığını*” haberi içerisinde ise “... Aziz Nesin'in Buruciye Medresesi'ndeki kitap standında yaptığı İslamiyet'e dil uzatan ve Müslümanları sürekli aşağılayan konuşması neticesinde tahrik olan vatandaşlar ...” ifadeleri de olayın, tahrikten kaynaklandığını vurgulamaktadır. “*Tahrik ve Facia*”, “*Vali: Tansiyonu Aziz Nesin Yükseltti*” ve “*Fitne peşinde koşanlar artık bu işten vazgeçmeli*” alt başlıkları da diğer haberler ile aynı iddiayı yinelemektedir.

4 Temmuz sayısının iç sayfalarında yer alan haberlere bakıldığında da “Aziz Nesin'in suçlu ve olayların bir tahrik olduğu” iddialarının işlendiği görülmektedir. “*Başbakan: tahrik var*” başlıklı haberin genel iddiası, olayların “Nesin'in hakaret dolu konuşmalarından dolayı tahrik olan halkın verdiği tepki”nin bir sonucu olduğudur. Başbakan Tansu Çiller, İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu ve gazeteyi aradığı iddia edilen birkaç vatandaşın ifadeleri olduğu gibi değiştirilmeden haber içerisinde verilmektedir. Hepsi olayların “tahrik” olduğu konusunda birleşmektedir. Ayrıca Erdal İnönü hariç diğerlerinin tümü tahrik kaynağının Nesin olduğu konusunda da hemfikirdirler. Haber içerisinde kullanılan fotoğrafın altında verilen “*Tahrik ve Gösteri*” notu da haber ile aynı iddiayı taşımaktadır. Siyasal liderlere ek olarak Nesin'in çevirdiği kitabın sahibi Salman Rüşdi'ye ait haber de verilmektedir. “*Salman Rüşdi de Aziz Nesin'i suçladı*” başlığı ile verilen haberde Rüşdi'nin de Nesin'i suçladığı belirtilmektedir. Başlık içerisinde yer verilen ve dahil anlamına gelen “de” eki, gazetenin, kendisine taraf bulunduğunu göstermektedir.

“*Sivas'ta gerginlik sürüyor*” başlıklı haber içerisinde yer alan “... Pir Sultan Abdal Etkinlikleri yapılan tahrikler sonucu kana bulandı..” “.. halkın tahrik olmasında yazar Aziz Nesin'in...konuşması...”, “... Aziz Nesin'in Müslümanları küçük düşürücü konuşmasının yol açtığı.....” ifadeleri ile Nesin'in tahrik kaynağı olduğu iddiaları

güçlendirilmektedir. Haber içerisinde kullanılan fotoğrafın altına düşülen “*Halkı, başkan yatıştırdı*” notu ile de halkın öfkeli olduğu vurgulanmaktadır.

“*Sivas Olaylarına Suçlu Arayışı*” başlıklı haberde ise olayı tahrik olarak, katliam şeklinde ve laik düzene karşı yapıldığını savunanların ve olayların gerçekleri yansıtmadığını düşünenlerin görüşlerine yer verilmektedir. Ancak haberde Hak-ış’ın suçlu olarak Nesin’i göstermesine karşılık, İnsan Hakları Derneği, HEP, Memur Sendikaları, Çağdaş Hukukçular Derneği’nin yayınladıkları bildiriye halkı suçlu göstermiştir. Ancak Türkiye Gazetesi bu haberini, bildiriye karşıt görüşte olduğunu açıkça belli edecek şekilde bitirmektedir: “*Sözkonusu derneklerin, Aziz Nesin’in tahrik edici konuşmasına değinmemesi dikkat çekti.*”. Türkiye Gazetesi, her haberinde, olaya Nesin’in tahriklerinin neden olduğu iddiasını yinelemekte ve Nesin’i günah keçisi ilan ederek haberlerinde biz/öteki karşıtlığını kurmaktadır.

İlk günden itibaren olayları tahrik olarak veren Gazete, 5 Temmuz tarihli sayısında da olayları, “*Halka saatlerce yalvardım*” sürmanşeti ve “*Olayların sebebi Alevi-Sünni çatışması değil, Aziz Nesin’e duyulan tepkidir*” spotu ile vermektedir. İlk sayfada Nesin’i suçluluğuna dair haberler yer almaktadır. Devamı on üçüncü sayfada olan “*BBP Genel Başkanı Yazıcıoğlu: Suçlu Aziz Nesin’dir ve yargılanmalıdır*” başlıklı haber de Nesin’in suçluluğunu iddia etmektedir. Başlık olarak Yazıcıoğlu’nun ifadesinin verilmesi de gazetenin, olaylara ilişkin görüşleriyle aynı doğrultuda olan liderleri haberlere taşıdığını göstermektedir. Gazete olayların sunumunda kendine taraf seçtiği iç grubun masumluluğunu destekleyecek olan yine aynı iç grubun taraftarlarının ifadelerine yer vermektedir. Buna karşılık ötekine duyulan öfke, olumsuz eylemler ile yinelenmektedir. Haberin giriş cümlesinde verilen “*konuşmalarıyla halkı kıskırtan Aziz Nesin...*” ifadesi de “halkın, Aziz Nesin’in tahriklerine kapıldığı” iddiası tekrarlanarak biz ve öteki karşıtlığı her haberde canlı tutulmaktadır.

“*Aziz Nesin kin kustu*” başlığı ve “*Sivas olaylarında halkı tahrik etmekle suçlanan Aziz Nesin basın toplantısı düzenleyerek kendini savundu*” spotu ile verilen haber de Nesin’i suçlamaktadır. Haber içerisinde kullanılan fotoğrafın altında ise “*Tahrike Devam*” notu yazılmaktadır. Notun içerisinde ise başlıktan anlaşılacağı üzere Nesin’in kendisini savunurken tahriklere devam ettiğinden bahsetmektedir. “Kin, tahrik” gibi olumsuz anlam ve eylem içeren kelimeler ile Nesin sürekli olarak suçlanmakta ve ötekileştirilmektedir.

Şekil 7: Türkiye Gazetesi'nin Biz/Öteki Karşıtlığını Pekiştiren Sayfa Düzeni (05.07.1993)

Haberlerin devamının verildiği on üçüncü sayfada “Nesin’in suçlu olarak nitelendirildiği” başlıklar göze çarpmaktadır. “*BBP Genel Başkanı Yazıncıoğlu: Suçlu Aziz Nesin’dir ve yargılanmalıdır*”, “*Aziz Nesin kin kustu*” başlıkları Nesin’i suçlamaktadır. “*Sivas ve İstanbul’da gösteriler*” başlıklı haberin girişinde yer alan “*Yazar Aziz Nesin’in tepki uyandıran konuşmalarının ardından Sivas’ta patlak veren olaylar...*” ifadesi ile de tahrik olgusu yinelenmektedir. “*Aziz Nesin’in tercümanı, Aleksandrof, Müslüman oldu*” üst başlığı ve “*İbret alsınlar*” başlıklı haberin giriş cümlesinde “*Türk milletini aptallıkla, yüce dinimizi çağdışı kalmakla itham eden Aziz Nesin...*” Nesin’in nitelendirildiği ifadeler, Nesin’e duyulan öfkenin, tahrikin nedeni olarak verilmektedir.

Genel olarak olaylar “tahrik, fitne, tepki” kelimeleri ve “halkın galeyana gelmesi, sabrın taşması, öfkeli kalabalık” ifadeleri çerçevesinde şekillenmekte ve bu tahrik ve fitnenin kaynağı olarak da Aziz Nesin gösterilmektedir.

6 ve 7 Temmuz tarihli sayılarında ise gazetenin tahriki ön plana çıkaran haber yapmadığı görülmektedir. Ancak 8 Temmuz tarihli sayısında ise RP liderinin ifadelerini haber yapan gazete, tahrik vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. On üçüncü sayfada verilen “*Erbakan: Aziz Nesin yargılanmalı*” başlıklı haberde¹⁷³ Erbakan’ın ifadeleri olduğu gibi verilmekte ve ilk günden itibaren olayın Nesin’in tahrikleri sonucu meydana geldiği iddiası işlenmekte ve Nesin suçlanmaktadır. “*Sivas halkının dine hakaret olayı karşısında*

¹⁷³ Haber ilk sayfada da “Erbakan: Aziz Nesin yargılanmalı” başlığı ile verilmektedir.

haklı reaksiyon gösterdiğini...” şeklindeki ifadeden de anlaşılacağı üzere gazete, olayı “tahrike karşı haklı tepki” olarak kabul etmekte ve sunmaktadır.

10 Temmuz tarihli sayısında gazete, olayın başlamasında Aziz Nesin’in tahriklerinin etkisi olduğu iddiasını “Aziz Nesin ifade verdi” başlıklı haberi ile sürdürmektedir. On üçüncü sayfada yer alan ifadeler ve iç başlıklar Nesin’in suçlu olduğu mesajını vermektedir. Haber içerisinde geçen “*yaptığı konuşma ile halkı tahrik ederek olaylara sebep olduğu öne sürülen yazar Aziz Nesin ise dün “mağdur” olarak savcılıkta ifade verdi.*” ifadesi ve büyük harflerle yazılan “NESİN “MAĞDUR” İFADESİ VERDİ” iç başlığı gazetenin, olaydaki suçlunun Nesin olduğu iddiasını güçlendirmektedir. Tırnak işareti içinde verilen mağdur nitelemesi ise ironik bir şekilde kullanılmaktadır. Mağdur kelimesi TDK’nda “Haksızlığa uğramış (kimse), kıygın¹⁷⁴” anlamına gelmektedir. Ancak “mağdur” nitelemesi ile Nesin’in olayların başlamasında aktör olduğunu vurgulanmaktadır. Ayrıca haber içerisinde Nesin’in adının geçtiği yerlerde suçlayıcı, olumsuz nitelermeler yer almaktadır. “*Halkı tahrik ederek olaylara sebep olduğu öne sürülen yazar Aziz Nesin*”, “*Sivas’ta kışkırtıcılık yaptığı öne sürülen yazar Aziz Nesin*” ifadeleri gazetenin, Nesin hakkındaki olumsuz değerlendirmelerini açıkça ortaya koymaktadır.

¹⁷⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MA%C4%9EDUR

4.2.2.2. Katliam Vurgusu

Tablo 7: 1993 Temmuz Ayına Ait Türkiye Gazetesi'nde "Sivas Olayları" Tanımlamasının Öne Çıktığı Haberler

Tarih	Üst Başlıklar	Alt Başlıklar	Spotlar	Haber Metninde Kullanım şekli	Olayların Basitleştirilmesinde Seçilen Kelimeler	Olaydaki Eylemlerin Öznesizliği, Belirtilmeyen Failler	Haber değeri
03.07.1993	✓ Sivas'ta Fitne: 50 Ölü (Sürmanşet)	✓ Dumandan Boğuldular		✓ Ölenlerin büyük çoğunluğunun otelde meydana gelen yangında dumandan boğulmak suretiyle hayatını kaybettiği bildirildi.	✓ Yangın dumanından dolayı boğularak ölmek	✓ Yangının nasıl ve kimler tarafından çıkar(t)ıldığı belirtilmemektedir.	İlk sayfa
04.07.1993	✓ Başbakan: Tahrir var (Sürmanşet)	✓ Tahrir ve facia	✓ Tansu Çiller, Sivas'ta 35 kişinin ölümüyle neticelenen olayların , Aziz Nesin'in tahrir edici konuşmasından kaynaklandığını söyledi.	✓ Madımak Oteli'ndeki yangın sırasında dumandan zehirlenerek hayatını kaybeden 35 kişinin arasında, iki de halk ozanı bulunuyor.	✓ Tahrir ✓ 35 kişinin ölümüyle neticelenen olaylar ✓ Yangın dumanından zehirlenerek ölmek	✓ 35 kişinin ölümüne yol açan yangının kimler tarafından ve nasıl çıkar(t)ıldığı belirtilmemektedir.	İlk sayfa
	✓ Başbakan: Tahrir var ✓ Sivas olaylarına suçlu arayışı			✓ 35 kişinin öldüğü Sivas Olayları , yurt içinde ve yurt dışında geniş yankı uyandırdı. ✓ Sivas'ta önceki gün meydana gelen ve 35 kişinin ölümü ile sonuçlanan olaylar.... ✓ Ölenlerin bir kısmının dumandan boğulduğunun tespit edildiğini, araştırmaların sürdüğünü.... ✓ ...Salman Rüşdi, Sivas'ta 35 kişinin hayatını kaybettiği olaylardan kendisinin sorumlu olmadığını, Aziz Nesin'in kitabını ve görüşlerini kendi siyasi amaçlarına alet ettiğini söyledi. ✓ ...M.Nuri Yılmaz, Sivas'ta önceki gün meydana gelen ve 35 kişinin ölümü ile sonuçlanan olaylarla ilgili....bildirdi.	✓ 35 kişinin öldüğü Sivas Olayları ✓ Ölenlerin dumandan boğulması	✓ Faillerin belli olmadığı, ancak otelde çıkan yangının dumanından 35 kişinin öldüğü 'Sivas Olayları'	İç sayfa (13.)

05.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Halka saatlerce yalvardım (Sürmanşet) 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ “Sivas olaylarında halkı tahrik etmekle suçlanan Aziz Nesin basın toplantısı düzenleyerek kendini savundu” 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas’ta geçtiğimiz Cuma günü meydana gelen ve 35 kişinin ölmesine yol açan olaylar, ... ✓ Sivas’ta 36 kişinin ölümüne yol açan olaylara.... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas Olayları ✓ Cuma günü meydana gelen ve 35 kişinin ölümüne yol açan olaylar 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 35 kişinin ölümüne yol açan olaylardaki failer belirtilmemektedir. 	İlk sayfa
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ “BBP Genel Başkanı Yazıcıoğlu: Suçlu Aziz Nesin’dir ve yargılanmalıdır” ✓ Aziz Nesin kin kustu 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Cesetler kaldırılıyor 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas’ta geçtiğimiz gün meydana gelen ve 36 kişinin ölümü, 60 kişinin de yaralanması ile sonuçlanan olaylar.... ✓ Yazar Aziz Nesin’in tepki uyandıran konuşmalarının ardından Sivas’ta patlak veren olaylar, ... ✓ Sivas’ta geçtiğimiz Cuma günü meydana gelen olaylarda hayatlarını kaybedenlerin, ... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas’ta Cuma günü meydana gelen ve 35 kişinin hayatını kaybettiği olay 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 35 kişinin ölümüne neden olaylardaki failer belirtilmemektedir. 	İç sayfa (13.)
06.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Salman Rüşdi İngiliz Casusu (Sürmanşet) 						
07.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet yok! ✓ Sivas Olaylarında ölen 24 kişi Ankara’da toprağa verildi 				<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas Olayları ✓ Sivas Olaylarında ölen 24 kişi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ölüm eyleminin sadece nerede gerçekleştiği bilgisi bulunur iken nasıl ve kimler tarafından gerçekleştiğine dair bilgiler bulunmamaktadır. 	İlk sayfa
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas Olaylarında ölenler toprağa verildi 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas olaylarında ölenler dün Ankara’da toprağa verildi. ✓ Sivas olaylarında hayatını kaybeden 24 kişi toprağa verilirken, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas olayları ✓ Sivas Olaylarında ölen 24 kişi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ölüm eyleminin sadece nerede gerçekleştiği bilgisi bulunur iken nasıl ve kimler tarafından gerçekleştiğine dair bilgiler bulunmamaktadır. 	İç Sayfa (13.)

10.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet Yok! ✓ DYP'den Sağlar'a öfke 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas olaylarının hükümette yol açtığı sıkıntı devam ediyor. ✓ ... Fikri Sağlar, DYP milletvekilleri tarafından 36 kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylara sebep olmakla suçlanıyor. 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas Olayları ✓ 36 kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylar “ 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 36 kişinin nasıl öldüğü ya da kimler tarafından öldürüldüğü bilgisi verilmemektedir. 	İlk Sayfa
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin ifade verdi ✓ DYP'den Sağlar'a öfke 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Geçtiğimiz Cuma günü meydana gelen olaylar sonucu hayatını kaybedenlerin sayısı, ... ✓ Geçen Cuma namazından sonra çıkan olaylar üzerine, ... ✓ Sivas olaylarının hükümette yol açtığı sıkıntı devam ederken, ... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Cuma günü meydana gelen olaylar ✓ Cuma namazından sonra çıkan olaylar ✓ Sivas olayları 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Olayın tanımlaması sadece nerede gerçekleştiği ve ne zaman gerçekleştiği ile verilmektedir. ✓ Olayın tarafları ya da olayları yapan kişilerin kimler olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. 	İç Sayfa (13.)
11.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet yok! ✓ Gazioğlu: “Görevimin zorluğunu biliyorum” ✓ Almanya’da Sivas Protestosu ✓ Erbakan, CIA’yı suçladı ✓ Aydınlardan Birlik Çağrısı 	✓		<ul style="list-style-type: none"> ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Sivas olaylarıyla ilgili olarak yaptığı bütün açıklamaların rapora dayandığını söyledi. ✓ Sivas olaylarının toplumun gündeminden düşmediğini hatırlatan Erbakan, ... ✓ 37 kişinin hayatını kaybettiği Sivas Olayları, ... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas olayları ✓ 37 kişinin hayatını kaybettiği Sivas Olayları 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Olayın sadece nerede gerçekleştiği ve sonucunda kaç kişi öldüğüne dair bilgi verilir iken olaya kimlerin sebep olduğu bilgisi verilmemektedir. 	İç Sayfa (13.)
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aydınlardan Birlik Çağrısı 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas’ta Pir Sultan Abdal Şenliği törenlerinde yazar Aziz Nesin’in konuşmasının doğurduğu tepkilerin bir takım çevrelerce provake edilmesi sonunda meydana gelen katliamı kınayan aydınlar Türkiye’nin her zamandan daha çok birlik ve beraberliğe ihtiyacı olduğunu belirterek bir bildiri yayınladılar 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas’ta Pir Sultan Abdal Şenliği törenlerinde yazar Aziz Nesin’in konuşmasının doğurduğu tepkilerin bir takım çevrelerce provake edilmesi sonunda meydana gelen katliam 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Olayı tamamen Nesin’in tahriklerinden dolayı meydana geldiğini ileri süren gazete, haberin giriş cümlesinde iddiasını sürdürse de ilk kez katliam kelimesini kullanmaktadır. 	

Yaşananları “*Sivas’ta Fitne: 50 ölü*” sürmanşeti ile sunan Türkiye Gazetesi verdiği haberlerde olayı, “*Aziz Nesin’in tahriklerinden etkilenerek galeyana gelmiş öfkeli kalabalığın haklı tepkisi*” olarak tanımlamaktadır. Türkiye Gazetesi, olayı “katliam”, “linç” ya da “ayaklanma” şeklinde kabul etmemekte ve bu kelimelerden özenle uzak durmaktadır. Gazetenin olayı, katliam olarak görmemesinin yanı sıra haberlerinin çoğunda “35 kişinin otelin lobisinde çıkan yangının dumanından boğulduğu” iddiasını yineleyerek ölümü normalleştirdiği ve ‘haklı tepki’ olarak sunduğu saldırının boyutunu da basitleştirdiği görülmektedir. Ayrıca otuz beş kişinin ölümüne yol açan bir yangının kimler tarafından ve nasıl yapıldığına dair bilgilerin göz ardı edilerek verilmemesi de gazetenin, galeyana gelmiş halkın eylemlerini tahrik zemininde meşrulaştırdığını göstermektedir.

Gazete, yukarıda verilen tablodan da anlaşılacağı üzere haber metinleri içerisinde olayları, “*35 kişinin ölümü ile sonuçlanan olaylar*” ya da “*Sivas’ta meydana gelen olaylar*” şeklinde tanımlamaktadır. Gazetenin olayları nitelendirme oluşturduğu “Sivas Olayları” tamamlaması ise olayın boyutunu basitleştirmektedir. Tanımlamada sadece olayların geçtiği ilin belirtilmesi, gazetenin, olayların niteliğini göz ardı ettiğini ve olaya verdiği önem derecesini göstermektedir. Aslında bu durum da gazetenin, kendini konumlandığı taraflar açısından biz-öteki karşıtlığını koruduğunu göstermektedir. Dini duygularına edilen hakaretle galeyana gelen öfkeli kalabalığın yanında taraf olan Türkiye Gazetesi haberlerinde, kendi iç grubunun olumsuz eylemlerini ideolojik kareye uygun şekilde göz ardı ederken öteki konumunda bulunan Aziz Nesin’i, yaşanan olayın tek sorumlusuymuş gibi günah keçisi ilan ederek ötekileştirmektedir.

3 Temmuz sayısının ilk sayfasında “*Sivas’ta fitne: 50 ölü*” sürmanşetinin altında “*Dumandan boğuldular*” alt başlığı ile verilen haberde “...otelde meydana gelen yangında boğulmak suretiyle hayatını kaybetti.” ifadeleri ile gazetenin, biz olarak kabul ettiği öfkeli kalabalığın olumsuz eylemleri etken yapıda kullanılmayıp, edilgen bir yapıda sunulmakta ve ideolojik kodlara uygun bir şekilde göz ardı edilmektedir. Aynı şekilde 4 Temmuz günü “*Başbakan: Tahrik var*” sürmanşetinin altında yer alan “*Tahrik ve Facia*” alt başlığıyla verilen haberde geçen “*Madımak Oteli’ndeki yangın sırasında dumandan zehirlenerek hayatını kaybeden 35 kişi...*” ifadeleri ile de “ölenlerin dumandan zehirlenerek öldüğü” iddiası vurgulanmaktadır. Öncelikle yangının nasıl oluştuğuna dair bilgi verilmeden, kendinden çıkmış gibi belirtilmesi, gazetenin, saldırganların yangına neden olduğu gerçeğini gizlediğini göstermektedir. Sonrasında ise otuz beş kişinin

hayatını kaybetme nedenini yangın dumanına bağlaması da gazetenin, ölümü normalleştirdiğini ve saldırganların eylemlerini haklı tepki zemininde ve öfkeli olması sebebiyle meşrulaştırdığını göstermektedir. *Bize* ait suç unsuru olabilecek eylemler gazetede, okuyuculara sunulmamakta daima *ötekinin* olumsuz eylemleri ön plana çıkarılarak ötekileştirilmektedir.

4 Temmuz tarihli sayının on üçüncü sayfasında verilen haberlerde de tahrik vurgusu ön plana çıkarılmaktadır. Ana olayın sunumunda, genellikle olaylardan “35 kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylar, Sivas’ta meydana gelen olaylar, Sivas Olayları” olarak bahsedilmekte ve yaşananları nitelemeye “Sivas Olayları” tanımlaması kullanılmaktadır. “Başbakan: Tahrik var”, “Aziz Nesin bugün basın toplantısı düzenliyor”, “Fitne peşinde koşanlar bu işten vazgeçmeli” başlıklı haberlerde yer alan “Sivas’ta önceki gün meydana gelen ve 35 kişinin ölümü ile sonuçlanan olaylar...”, “...Sivas’ta meydana gelen olaylar...”, “Sivas olayları...” ifadeleri ile olay sunulmaktadır.

5 Temmuz sayısında, baş kısmı ilk sayfada yer alan on üçüncü sayfa haberlerinde aynı şekilde gazetenin, olaylardan “Sivas Olayları” olarak bahsettiği görülmektedir. “Halka saatlerce yalvardım”, “Aziz Nesin kin kustu”, “Sivas ve İstanbul’da gösteriler”, “RP Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal: Milletimizi Bölmek İstiyorlar” başlıklı haberlerde olaylar, “Sivas’ta geçtiğimiz Cuma günü meydana gelen olaylarda”, “...şehirde Cuma günü meydana gelen ve 36 kişinin ölümü 60’ı aşkın kişinin de yaralanmasıyla sonuçlanan olaylar...”, “...Sivas’ta patlak veren olaylar...”, “...Sivas’da yaşanan olayların...” şeklinde ifadeler ile verilmekte ve olay basite indirgenerek olayın vahimlik boyutundan bahsedilmemektedir.

‘Katliam’ kelimesinin geçtiği tek örnek ise çeşitli siyasal liderlerin görüşlerine yer verildiği, “Sivas olaylarına suçlu arayışı” başlıklı haberde İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek’in olaya ilişkin değerlendirmesinde yer almaktadır. Perinçek¹⁷⁵ olayları, devletin himayesinde gerçekleştirilmiş bir katliam olarak yorumlamaktadır. Her ne kadar katliam kelimesi verilmiş olsa da gazete bu iddiayı kabul etmemekte ve yaşananları tahrik zemininde normalleştirmektedir.

¹⁷⁵ Doğu Perinçek: “Sivas Katliamı devletin gözetiminde ve himayesinde başlamış ve hoşgörüsünde bitirilmiştir.” (Cumhuriyet Gazetesi, 04.07.1993)

“Tahrik” vurgusunun anlatıldığı başlıkta da belirtildiği üzere Türkiye Gazetesi, hükümet temsilcilerinin değerlendirmeleri ile aynı doğrultuda haberler yapmakta, 37 kişinin ölümüyle sonuçlanan olayları “katliam, ayaklanma ya da linç” olarak kabul etmemektedir. Tahrik vurgusuna önem veren gazete, olayları, “*öfkeli kalabalığın Nesin’in tahriklerine karşı haklı bir tepki*” olarak yorumlamaktadır. Olaylardan bahsederken ise “nerede gerçekleştiği bilgisinin verilip olayların boyutuna ilişkin hiçbir ipucu verilmediği” bir şekilde sadece “Sivas Olayları” tanımlamasını kullanmakta ve olayı basitleştirmektedir. Olaylarda ölen kişilerin cenazelerine ait haberlerde de gazetenin, olaya ilişkin haber sunma şeklini değiştirmedeği görülmektedir. 7 Temmuz tarihli sayısında gazete, olayları “Sivas Olayları” şeklinde tanımlamaya devam etmektedir. İlk sayfada “*Sivas Olaylarında ölen 24 kişi Ankara’da toprağa verildi*” başlığı ile verilen haber on üçüncü sayfada “*Sivas olaylarında ölenler toprağa verildi*” şeklinde yerini almaktadır. Hem haberin başlığında hem de haberin giriş cümlesinde¹⁷⁶ yer alan “Sivas Olayları” tanımlaması, gazetenin, olay için kullandığı bir söz grubuna dönüştüğünü göstermektedir. Ayrıca haber içerisinde kişilerin nasıl öldüğü ayrıntısına girmeden önceki günlerde olduğu gibi “Sivas olaylarında ölen” tanımlaması da sıklıkla kullanılmaktadır.

11 Temmuz tarihli sayıda gazetenin on üçüncü sayfasında yer alan “*Aydınlardan birlik çağrısı*” başlıklı haber göze çarpmaktadır. Olayı tamamen Nesin’in tahriklerinden dolayı meydana geldiğini ileri süren gazete, haberin giriş cümlesinde iddiasını sürdürse de olayın tanımlanma ifadesinde ilk kez katliam kelimesini kullanmaktadır¹⁷⁷. “*Sivas’ta Pir Sultan Abdal Şenliği törenlerinde yazar Aziz Nesin’in konuşmasının doğurduğu tepkilerin birtakım çevrelerce provoke edilmesi sonunda meydana gelen katliamı kınayan aydınlar Türkiye’nin her zamandan daha çok birlik ve beraberliğe ihtiyacı olduğunu belirterek bir bildiri yayınladılar.*” ifadesinde gazete, olayı “Nesin’in tahrikleri sonucu öfkeli kalabalığın haklı tepkisi” olarak sunsa da olayı niteleyecek “katliam” kelimesinin seçilmesi gazetenin yayınları ile çelişmektedir.

¹⁷⁶ “Sivas olaylarında ölenler dün Ankara’da toprağa verildi.” (Türkiye Gazetesi, 07.07.1993).

¹⁷⁷ 5 Temmuz tarihli sayıda da “*Sivas olaylarına suçlu arayış*” başlıklı haberde Perinçek’in olaya ilişkin değerlendirmesinde katliam kelimesi yer almaktadır. Ancak buradaki katliam kelimesinin kullanımı Perinçek’in ifadesinde geçmesinden kaynaklanmaktadır.

4.2.2.3. Alevilere Bakış

Tablo 8: 1993 Temmuz Ayına Ait Türkiye Gazetesi'nde Mezhep Çatışmasının Reddi Ve Olayın Etki-Tepki Çerçevesinde Öfkeli Halkın, Aziz Nesin'e Karşı Haklı Tepkisi Olarak Sunumu

Tarih	Üst Başlıklar	Alt Başlıklar	Spotlar	Haber Metninde Kullanım şekli	Haklı Tepki Vurgusunda Seçilen Kelimeler	Haklı Tepkinin Meşruluk Kaynağı	Haber değeri
03.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta Fitne: 50 Ölü (Sürmanşet) ✓ Aziz Nesin'in "1400 yıl önce yazılan Kur'an geçersizdir" sözleri halkı galeyana getirdi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sabırlar Taştı ✓ Aziz Nesin'e Büyük Tepki 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İslamiyet'e hakaret eden Aziz Nesin'i protesto eden binlerce kişi, Nesin'in kaldığı oteli ateşe vererek yakmak istedi... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin'in İslamiyet aleyhindeki sözleri halkı galeyana getirdi. ✓ Aziz Nesin'e büyük tepki gösteren halk, Cuma namazından çıkanlarla birlikte valiliğe yürüdü. ✓ İslam düşmanı Aziz Nesin'in kaldığı otelin önünde de protestolarını sürdüren öfkeli kalabalık, otelin camlarını kırdı. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sabırların taşması ✓ Halkın galeyana gelmesi ✓ Büyük tepki ✓ İslamiyet'e hakaret ✓ Öfkeli kalabalık 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fitne(ci), İslam Düşmanı Aziz Nesin'in İslamiyet'e hakaret eden konuşması 	İlk sayfa
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta Fitne: 50 ölü 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pir Sultan Abdal Şenlikleri için Sivas'a gelen Aziz Nesin, yaptığı konuşmada İslamiyet'e hakaret edince Sivas karıştı. ✓ Aziz Nesin, ... İslam'a hakaret edici bir konuşma yaptı. ✓ Kitap standında bulunan ve etkinliklere katılmak için gelen vatandaşlar bu konuşmaya tepki gösterdiler. ✓ Öfkeli kalabalık ... Pir Sultan Abdal Heykeli'n yıktı. ✓ Öfkeli vatandaşlar, "Biz şeytanı taşıyoruz" diyerek eylemlerini geç saatlere kadar sürdürdüler. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Öfkeli kalabalık/vatandaş ✓ Tepki ✓ İslamiyet'e hakaret 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fitne(ci), İslam'a hakaret eden Aziz Nesin 	İç sayfa (13.)
04.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Başbakan: Tahrir var (Sürmanşet) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tahrir ve Facia ✓ Vali: tansiyonu Aziz Nesin yükseltti 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tansu Çiller, Sivas'ta 35 kişinin ölümüyle neticelenen olayların, Aziz Nesin'in tahrik edici konuşmasından 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu: Olaylara, Aziz Nesin'in Türk halkını aşağılayıcı sözleri sebep oldu. ✓ Cuma günü ... Aziz Nesin'in ... kitap standında yaptığı İslamiyet'e dil uzatan ve Müslümanları sürekli aşağılayan konuşması neticesinde tahrir olan 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tahrir (çi) ✓ Tansiyonun yükselmesi ✓ Tahrir olan vatandaşlar ✓ Fitne 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin ve Aziz Nesin'in Türk halkına/İslamiyet'e hakaret içeren konuşmaları 	İlk sayfa

			kaynaklandığını söyledi.	<p>Vatandaşlar tarafından yakılan Madımak Oteli....</p> <p>✓ Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, “Olayların sebebi; Aziz Nesin’in bilinen görüşleri, konuşması ve yükselttiği tansiyondur” şeklinde konuşurken, Belediye Başkanı Karamollaoğlu ise olaylarda iki yönlü tahrir olduğunu belirtti.</p>	✓ Tahriklere alet olmamak		
<p>✓ Başbakan: Tahrir var</p> <p>✓ Salman Rüşdi de Aziz Nesin’i suçladı</p> <p>✓ Sivas olaylarına suçlu arayışı</p> <p>✓ Tahrir ve gösteri (Fotoğraf Notu)</p>			<p>✓ ...Tansu Çiller, olayların Alevi-Sünni çekişmesinden değil, yazar Aziz Nesin’in tahrir edici konuşmasından kaynaklandığını söyledi.</p> <p>✓ ...Gazioğlu, ... “Sivas’ ta meydana gelen olaylara, yazar Aziz Nesin’in tahrir edici konuşması, ... ve Kültür Sarayı’nın önüne ne sebeptense dikilen ozan heykeline duyulan tepkinin sebep olduğunu” söyledi.</p> <p>✓ Vali: “Olayların sebebi, Pir Sultan Abdal etkinlikleri sebebiyle kente gelen yazar Aziz Nesin’in bilinen görüşleri, konuşması ve yükselttiği tansiyondur.”</p> <p>✓ Karamollaoğlu “Olaylarda iki yönlü tahrir var. Aziz Nesin’in Sivas halkının yapısını bile bile (Ben sizin inancınızı tahrir edeceğim) dememesi gerekirdi” dedi.</p> <p>✓ Gazetemizi arayan vatandaşlar “asıl suçlunun Aziz Nesin olduğunu ifade ederek “Çeşitli uyarılara ve tepkilere rağmen, bildiğini okuyan, milletin hissiyatını hiçe sayan Aziz Nesin’in, sonunda böyle bir olaya meydan vereceği ortadaydı...”</p> <p>✓ “... halk Cuma namazında iken dışarda davul-zurna çaldırılması, zaten gergin olan halkı öfkelenirdi. Protesto gösterileri, daha sonra tahrirlerle eyleme dönüştü”</p>	<p>✓ Tahrik</p> <p>✓ Suçlu</p> <p>✓ Fitne</p> <p>✓ Tepki</p> <p>✓ Tansiyonun yükselmesi</p> <p>✓ Zaten gergin olan halkın öfkelenmesi</p>	<p>✓ Türk halkını ve İslamiyet’i aşağılayıcı şekilde konuşma yapan Aziz Nesin</p>		

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Halka saatlerce yalvardım (Sürmanşet) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ BBP Genel Başkanı Yazıcıoğlu: “Suçlu Aziz Nesin’dir ve yargılanmalıdır” ✓ Mezhep Çatışması değil ✓ Aziz Nesin kin kustu” ✓ Tahrîke Devam (Fotoğraf Notu) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ “Olayların sebebi Alevî-Sünnî çatışması değil, Aziz Nesin’e duyulan tepkidir” ✓ “Sivas olaylarında halkı tahrik etmekle suçlanan Aziz Nesin basın toplantısı düzenleyerek kendini savundu” 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Konuşmalarıyla halkı kıskırtan Aziz Nesin hakkında kanuni işlem yapılmasını isteyen Yazıcıoğlu, ... dedi. ✓ “Olaylar Alevî-Sünnî çatışması diye değerlendirilemez”. ✓ Halkı tahrik etmediğini de ileri süren Nesin, İçişleri Bakanı’nı yalancılıkla itham etti... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Suçlu Aziz Nesin ✓ Tahrik ✓ Tepki ✓ Halkı kıskırtma/tahrik 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Konuşmaları ile halkı tahrik eden Aziz Nesin 	İlk sayfa
05.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ “BBP Genel Başkanı Yazıcıoğlu: Suçlu Aziz Nesin’dir ve yargılanmalıdır” ✓ Aziz Nesin kin kustu 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yazar Aziz Nesin’in teпки uyandıran konuşmalarının ardından Sivas’ta patlak veren olaylar, ✓ Halkı tahrik ederek olaylara yol açan Aziz Nesin... ✓ Türk milletini aptallıkla, yüce dinimizi çağdışı kalmakla itham eden Aziz Nesin... ✓ Yazıcıoğlu, Aziz Nesin’in konuşma ve davranışlarıyla halkı tahrik ettiğini hatırlatarak.... ✓ Karamollağlu, “Olaylar Alevî-Sünnî çatışması değil, Aziz Nesin’e duyulan tepkidir.” Dedi. ✓ Sivas’ta geçtiğimiz gün meydana gelen ve 36 kişinin ölümü, 60 kişinin de yaralanması ile sonuçlanan olaylara zemin hazırlamakla suçlanan Aziz Nesin, kin kusmaya devam ederek, kendini savundu. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Suçlu Aziz Nesin ✓ Kin kusma/(ya) devam etmek ✓ Tepki ✓ Halkı tahrik etmek ✓ Olaylara zemin hazırlamakla suçlanan Aziz Nesin 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin ve halkı tahrik edici konuşmaları 	İç sayfa (13.)
06.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Salman Rüşdi İngiliz Casusu (Sürmanşet) 						

07.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet yok! ✓ Sivas Olaylarında ölen 24 kişi Ankara'da toprağa verildi. (ilk sayfa) ✓ Sivas olaylarında ölenler toprağa verildi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Olay basitçe Sivas Olayı olarak tanımlanmakta ve yaşamını yitirenler de olayın sonucunda öldü şeklinde değersizleştirilmektedir. ✓ Göze çarpan detay ise önceki haberlere nazaran bu haberde alevi göstericilerin devlete karşı olan sloganlarına sıklıkla yer vermektedir. <ul style="list-style-type: none"> ○ “Sivas faşizme mezar olacak...Türkiye İran olmayacak... Sivas’ın hesabı sorulacak..Kahrolsun kontgerilla...Polis baktı, molla yaktı...İnönü defol, Hükümet istifa, Katil İnönü, Ali Ali, Biz şeriatçı değiliz, Hükümet istifa, İçişleri Bakanı istifa, Katil yuvası...işte burası!” ✓ Alevi göstericiler haber içerisinde suçlayıcı şekilde ve olumsuz yargılar ile sunulmaktadır. <ul style="list-style-type: none"> ○ “...kalabalığın içinde bir kişi, elinde Hz. Ali’nin posterini olduğu halde omuzlara alındı”. ○ “Öğle ezanının okunduğu bir sırada, cami önünden geçen kalabalık, ezan sesini yuhalararken, ıslık sesleriyle de ezanı bastırmaya çalıştı.” B <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bu ifade ile Cuma ezanında başlayan olaylarda ‘ezan sesi bastırılmaya çalışılıyor’ algısı, gazete tarafından da sahiplenildiği anlaşılmaktadır. 	İç Sayfa (13.)
08.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet yok! ✓ Sivas sanıklarına özel sorgulama 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Olayın tanımlanma şeklinin değiştiği görülmektedir. <ul style="list-style-type: none"> ○ “36 kişinin ölümü ile sonuçlanan otel kundaklaması olayları ile ilgili olarak gözaltına alınanların sayısı 140’a ulaştı” ○ Madımak otelindeki yangının kimler tarafından ve nasıl çıkarıldığı bilgisini vermeden sanki kendisine çıkmışcasına “Madımak otelindeki yangın” şeklinde veren gazete, ilk kez oteldeki yangını “kundaklama” olarak nitelendirmektedir. 	İç Sayfa (13.)
09.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet yok! ✓ Olaylı Cenaze (ilk sayfa) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Haberde kullanılan ifadeler ile gazetenin, alevi göstericilerin eylemlerinden duyduğu rahatsızlık ve onlara karşı suçlu yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. <ul style="list-style-type: none"> ○ “Kortaj güzergah üzerinde bulunan Tophane’deki Faisal Finans önüne geldiğinde bazı gruplar, bu kurumun binasını taş ve bozuk para yağmuruna tuttu. Saldırı sonucu binanın camları kırıldı. Yine aynı şekilde MHP Kasımpaşa İlçe binası da, kortaj tarafından taşlandı.” ✓ Haber içerisinde atılan iç başlıklar da olumsuz yargı içeren bir şekilde sunulmaktadır. <ul style="list-style-type: none"> ○ “Ezana ıslık!” ○ “Polise saldırdılar” 	İç Sayfa (4.)
10.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet yok! ✓ Aziz Nesin ifade verdi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nesin, haberin genelinde suçlayıcı tavır ile “ tahrikçi” olarak gösterilmekte ve ifade vermesi ironik bir şekilde “mağdur” olarak nitelendirilmektedir. <ul style="list-style-type: none"> ○ “Nesin “Mağdur” ifadesi verdi” iç başlığı ✓ Haberdeki en önemli detay ise gazetenin, ilk kez Alevileri sahiplendiğini göstermesidir. <ul style="list-style-type: none"> ○ “alınan tedbirlerin, camilerin yanı sıra Alevi vatandaşlarımızı yoğun olarak bulunduğu Alibaba ve Kolej mahallelerinde yoğunlaştığı görüldü.” ✓ “Alevi vatandaşlarımız” ifadesi gazetenin olaya ilişkin tavrı ile çelişmektedir. <ul style="list-style-type: none"> ○ Gazete olayı Alevi-Sünni meselesi olarak görmemekte ve olayın taraflarını “halkı tahrik eden Aziz Nesin” ve “galeyana gelmiş öfkeli kalabalık” olarak sunmaktadır. Ancak Alevi vatandaşlarımız ifadesi, olayın taraflardan birini aleviler olduğu iddiasını akıllara getirmektedir. ○ Ayrıca alevi göstericileri “suçlu ve olumsuz eylemler ile” sunan gazetenin, Alevileri sahiplenmesi de kendi yayın politikasıyla örtüşmemektedir. ✓ Ancak Alevi vatandaşlarımız şeklindeki sahiplenilmesi, sadece alınan önlemler kapsamında kullanılmakta ve başka bir alanda Aleviler/Alevi göstericiler sahiplenilmek bir yana suçlanmaktadır. 	İç Sayfa (13.)
11.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet yok! ✓ Almanya’da Sivas Protestosu 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Mitingde konuşan ve olaylar esnasında Sivas’ta bulunan Arif Sağ’ın ifadelerine yer verilmektedir. <ul style="list-style-type: none"> ○ Sağ, olayın bir Alevi-Sünni meselesi olmadığını ve olayı bu şekilde göstermek isteyenlere prim vermeyeceklerini belirtmektedir. ○ Gazetenin olayın Alevi- Sünni meselesi olmadığına dair iddiası Arif Sağ’ın ifadeleri ile güçlendirilmektedir. ○ Haber içerisinde kullanılan “Türk bayrağı yok” başlıklı fotoğraf notu ise gazetenin, Alevi göstericilerin eylemlerini olumsuz gösterdiği haberleri desteklemektedir. 	İç Sayfa (13.)

Türkiye Gazetesi, tablodan da anlaşılacağı üzere yaşananları “etki-tepki” çerçevesinde sunmaktadır. Olayları “tahrik” zemininde ele alan gazete, yaşananları “Aziz Nesin’in tahriklerinden galeyana gelmiş öfkeli kalabalığın haklı tepkisi” olduğu iddiasını haberlerinde sürekli olarak yinelenmektedir. Haber metinleri içerisinde de olay, tahrikçi Nesin’e haklı tepki olarak gösterilmekte ve Nesin için “İslam düşmanı, Şeytan, fitne” şeklinde olumsuz nitelermeler kullanılmaktadır. Yaşananları “Sivas’ta fitne: 50 ölü” sürmanşeti ile duyuran Gazete, devlet ile aynı tarafta olduğunu belirten birçok haber yayınlamasına karşılık, öfkeli kalabalığın haklı tepki gösterdiği öteki taraf için olumlu haberlerine rastlanmamaktadır. Hükümet temsilcilerinin söylemleri doğrultusunda Alevi-Sünni çatışması olmadığı iddiası üzerine gazete, olayın taraflarına ilişkin “Alevi” ya da “Sünni” kelimelerine yer vermemektedir.

3 Temmuz tarihinde “Aziz Nesin’in „1400 yıl önce yazılan Kur’an geçersizdir” sözleri halkı galeyana getirdi” üst başlığı, “Sivas’ta fitne: 50 ölü” sürmanşeti ve “Aziz Nesin’e büyük tepki”, “Sabırlar taşı” alt başlıkları ile olayın tahrik boyutu ön plana çıkarılmakta ve tahrikin kaynağı, fitneci olarak da Nesin günah keçisi ilan edilip ötekileştirilmektedir. Gazetenin, haberlerinde ana olayın sunumunu, yetkili kişilerin ifadeleriyle oluşturduğu ve bu sunumun da tamamen Nesin’e karşı bir tepki olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Kullanılan spotun¹⁷⁸ içerisinde Nesin, “İslamiyet’e hakaret eden” olarak tanımlanmaktadır. “Otelden kaçırıldı” alt başlığında ise Nesin için “İslam düşmanı” denilmektedir.

4 Temmuz tarihinde olaylar Başbakan’ın ifadelerinin yer aldığı “Başbakan: tahrik var” sürmanşeti ile verilmektedir. Verilen sürmanşette ve “Vali: Tansiyonu Aziz Nesin yükseltti” alt başlıklı haberde Nesin suçlanmaktadır. Aziz Nesin’in suçlanmasına on üçüncü sayfada da devam edilmektedir. “Salman Rüşdi de Aziz Nesin’i suçladı” başlıklı haberin içerisindeki “de” eki gazetenin, Nesini suçlayan birini daha bulduğunu belirtmekte ve kendine taraf oluşturduğunu göstermektedir.

5 Temmuz tarihinde ise durum değişmemektedir. “Halka saatlerce yalvardım” sürmanşetinin spotunda olayın Alevi-Sünni meselesi olmadığı iddiası yinelenmektedir. Mezhep çatışması olmadığı iddiasının verildiği ilk sayfada, dikkat çeken diğer haber “Aziz Nesin kin kustu” başlığı ile verilmektedir. Olayların sorumlusu olarak gösterilen

¹⁷⁸ “İslamiyet’e hakaret eden Aziz Nesin’i protesto eden binlerce kişi, Nesin’in kaldığı oteli ateşe vererek yakmak istedi. Çıkan olaylarda, ilk belirlemelere göre 50 kişi hayatını kaybetti, 150 kişi de yaralandı. Sivas’ta iki gün sokağa çıkma yasağı ilan edildi.” (Türkiye Gazetesi, 03.07.1993).

Nesin, çoğu haberde olduğu gibi olumsuz şekilde, suçlayıcı bir üslup ile verilmektedir. Haber içerisinde Nesin'in hakkındaki iddialara cevap vermek için düzenlediği basın toplantısından bahsedilmektedir. Habere verilen başlıkta olduğu gibi metin içerisinde kullanılan fotoğrafın altına düşülen “*Tahrîke devam*” notu ile gazetenin, Nesin'i haberlerinde nasıl olumsuz ve suçlayıcı şekillerde ötekileştirdiğini göstermektedir.

Hükümet temsilcilerinin açıklamalarının haber olarak verildiği bir diğer haber de “*BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu: Suçlu Aziz Nesin'dir*” başlığı ile verilmektedir. On üçüncü sayfa içerisinde “*İbret alsınlar*” başlıklı haberin giriş cümlesinde Nesin için olumsuz ifadeler kullanılmaktadır. “*Türk milletini aptallıkla, yüce dinimizi çağdışı kalmakla itham eden Aziz Nesin...*” ifadeleri ile okuyucuda Nesin'e karşı öfke duygusu uyandırılmak istenmekte ve öfkeli kalabalığın tepkisi meşrulaştırılmaktadır.

Tahrik ve katliam olguları anlatırken değinildiği üzere olay, en basit ifade ile Nesin'in tahriklerine karşı halkın, haklı bir tepkisi olarak sunulmaktadır. Bu söylem de hükümet temsilcilerinin söylemleri ile uyumlu bulunmaktadır. Herhangi bir mezhep çatışması izlenimi verilmeyen, her ne kadar otuz beş kişi ölmüş olsa da olay değersizleştirilmekte ve hayatını kaybeden kişilerin ölümleri dumandan zehirlenme olarak basitleştirilmektedir. Neredeyse her haberinde hükümet temsilcilerinin ifadesine yer veren Gazete, devletin kendini savunduğu, temsil ettiği bir güç alanı, söylem alanı olduğu görüntüsünü verirken; Nesin, tam olarak karşı taraf şeklinde olumsuz nitelermeler ile bir günah keçisi olarak ötekileştirilmektedir.

7 Temmuz tarihli sayının on üçüncü sayfasında gazete “*Sivas olaylarında ölenler toprağa verildi*” başlıklı haberde¹⁷⁹, yaşamını yitirenlerin cenaze bilgilerine ve cenaze töreninde yaşanan tartışmalara yer vermektedir. “*Sivas olaylarında ölenler dün Ankara'da toprağa verildi*” şeklindeki haberin giriş cümlesi ise gazetenin hem olaya yaklaşımını hem de olayda ölenlere yaklaşımını gözler önüne sermektedir. Olayı basitçe ‘Sivas Olayı’ olarak tanımlayan gazete, yaşamını yitirenleri de ‘olayın sonucunda öldü’ ifadesiyle değersizleştirmektedir. Ancak dikkat çeken bir nokta da şudur ki önceki haberlere nazaran gazete, bu haberinde Alevi göstericilerin devlete karşı olan sloganlarına sıklıkla yer vermektedir. “*Sivas faşizme mezar olacak...Türkiye İran olmayacak... Sivas'ın hesabı sorulacak..Kahrolsun kontgerilla...Polis baktı, molla yaktı...İnönü defol, Hükümet istifa, Katil İnönü, Ali Ali, Biz şeriatçı değiliz, Hükümet istifa, İçişleri Bakanı*

¹⁷⁹ Aynı haber ilk sayfada “Sivas olaylarında ölen 24 kişi Ankara'da toprağa verildi” başlığı ile sunulmaktadır.

istifa, Katil yuvası...işte burası!” sloganları haber içerisinde göstericilerin attıkları sloganlar olarak yerini almaktadır. Ayrıca haber içerisinde geçen “...kalabalığın içinde bir kişi, elinde Hz. Ali'nin posterini **olduğu halde omuzlara alındı**” ifadesi, gazetenin eylemcilerin hareketlerine karşı olumsuz yaklaşımını göstermektedir. “olduğu halde” ifadesi olumsuz yargı taşımaktadır. Hz. Ali'nin posterini taşıyan birinin omuzlara alınması günahmışçasına verilmesi de gazetenin, Alevilere karşı suçlayıcı bakışını ve ötekileştirme tarzını ortaya koymaktadır. Aynı şekilde haber içerisindeki “*Öğle ezanının okunduğu bir sırada, cami önünden geçen kalabalık, ezan sesini yuhalarken, ısıklık sesleriyle de ezanı bastırmaya çalıştı.*” ifadesinde de gazetenin, Alevi göstericilerin eylemlerine ilişkin rahatsızlıkları belirginleşmektedir. Bu ifadeyle Cuma ezanında başlayan olaylarda “ezan sesi bastırılmaya çalışılıyor” algısının, gazete tarafından da sahiplenildiği anlaşılmaktadır. Ancak olayın taraflarının tanımlanmasında; Alevi kelimesini kullanmayan ve olayın Alevi/Sünni çatışması olmadığını iddia eden gazetenin, cenaze ve protesto eylemlerine ilişkin haberlerde, gazetenin kabul etmediğinin aksine, sanki olayın taraflarının Alevi ve Sünniler olduğu izlenimini verecek şekilde, Alevi göstericilerin eylemlerinden ve sloganlarından bahsetmesi, dikkat çekicidir. Dolayısıyla yaşanan olayın taraflarını öfkeli kalabalık ve Aziz Nesin olarak tanımlayan Türkiye Gazetesi'nin, Alevileri, Aziz Nesin özelinde zımnî bir şekilde ötekileştirdiği görülmektedir.

8 Temmuz tarihli sayının on üçüncü sayfasında yer alan “*Sivas sanıklarına özel sorgulama*” başlıklı haber, öncekilerine nazaran farklılık göstermektedir. Önceki günlerde olaylardan kısaca “36 kişinin ölümüyle sonuçlanan olay, Sivas Olayları” şeklinde bahsedilmektedir. Ancak “*Sivas sanıklarına özel sorgulama*” başlıklı haberin giriş cümlesinde olayın tanımlanma şeklinin değiştiği görülmektedir. “*36 kişinin ölümü ile sonuçlanan otel kundaklaması olayları ile ilgili olarak gözüaltına alınanların sayısı 140'a ulaştı*” giriş cümlesinde yer alan “*otel kundaklaması*” tanımlaması dikkat çekmektedir. Madımak Oteli'ndeki yangının kimler tarafından ve nasıl çıkarıldığı bilgisini vermeden sanki kendiliğinden çıkmışçasına “*Madımak Oteli'ndeki yangın*” şeklinde veren gazete, ilk kez oteldeki yangını “kundaklama” olarak nitelermektedir.

Gazete, Alevi göstericilerin eylemlerini suç niteliği taşıyabilecek şekilde olumsuz göstermesine yönelik haberlerini, 9 Temmuz tarihli sayısının dördüncü sayfasında

“*Olaylı cenaze*¹⁸⁰” başlığı ile yer vermektedir. Haber içerisinde Asım Bezirci ve Nesimi Çimen’in cenazelerinde yaşanan olaylardan bahsedilmektedir. Haberde kullanılan ifadeler ve iç başlıklar ile gazetenin, Alevi göstericilerin eylemlerinden duyduğu rahatsızlık ve onlara karşı yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. “*Kortej güzergah üzerinde bulunan Tophane’deki Faisal Finans önüne geldiğinde bazı gruplar, bu kurumun binasını taş ve bozuk para yağmuruna tuttu. Saldırı sonucu binanın camları kırıldı. Yine aynı şekilde MHP Kasımpaşa İlçe binası da, kortej tarafından taşlandı.*” ifadesi ile gazete, göstericilere karşı olumsuz yaklaşımını sergilemektedir. “Taşa tutmak, saldırı, bina taşlamak” gibi suç içeren eylemler Alevilere yüklenmekte ve haber içerisinde olumsuz şekilde vurgulanmaktadır. Haber içerisinde atılan iç başlıklar da olumsuz yargı içeren bir şekilde sunulmaktadır. “*Ezana ıslık!*” ve “*Polise saldırdılar*” iç başlıkları da suç içeren yargılardan oluşmaktadır. Haber başlıkları ve içerikleri, göstericileri suçlayıcı nitelikte sunulmaktadır. Aynı şekilde haber içerisinde kullanılan ve göstericilerin resmedildiği iki fotoğrafın altında büyük harfler ile verilen “*Fraksiyonlar Geçidi*¹⁸¹” başlıklı notu da dikkat çekmektedir. Göstericiler arasındaki farklılığı vurgulamak için “fraksiyon” kelimesi kullanılmaktadır. Çünkü TDK’nda fraksiyon, “*Bir siyasi partinin politikasını parlamentoda, yerel yönetimlerde, çeşitli kuruluşlarda yürütmek için teşkilatlanmış grup, bölüntü, bölüğü*” olarak tanımlanmaktadır¹⁸². Notun içerisinde de göstericilerin bir kısmının Marksist örgütler olduğu, bir kısmının da sol sloganlar attığı belirtilmektedir.

Olayı basitçe ‘Nesin’e tepki’ olarak değerlendiren gazete, bu yaklaşımını 10 Temmuz tarihli sayısında devam ettirmektedir. On üçüncü sayfada yer alan “*Aziz Nesin ifade verdi*” başlıklı haber ile Nesin, olayların başlamasında tahrikçi olarak gösterilmekte ve ifade vermesi ironik bir şekilde “mağdur” olarak nitelendirilmektedir. Ancak haberin genelinde gazetenin, Nesin’i suçlayıcı tavrı hâkim olmaktadır. Olaya ilişkin her haberde Nesin, ötekileştirilmekte ve suçlu olarak gösterilmektedir. Haberdeki en önemli detay ise gazetenin, çok sık Alevi kelimesini kullanmamasına karşılık ilk kez Alevileri

¹⁸⁰ Haber ilk sayfada da “Olaylı Cenaze” başlığı ile verilmektedir.

¹⁸¹ Fraksiyonlar Geçidi: “Sivas’ta 2 Temmuz’da Madımak Oteli’nde çıkarılan yangında hayatını kaybeden Araştırmacı Asım Bezirci ve ozan Nesimi Çimen’in cenazeleri, dün toprağa verilirken, yürüyüşte çeşitli fraksiyonlar da boy gösterdi. Bazı Marksist örgütler orak-çekiçli bayraklarla yürüyüşe katılırken, bazı gruplar da yürüyüş süresince sol sloganlar attılar. “Sivas’ın hesabı sorulacak”, “Almanya’da dazlaklar, Türkiye’de yobazlar”, “Hükümet istifa, Çiller Amerika’ya” şeklinde sloganlar atan yürüyüşçüler, Faysal Finans ve Albaraka finans kurumlarını da taş tuttular”. (Türkiye Gazetesi, 09.07.1993).

¹⁸² http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c06c4a09eba55.25731409

sahiplendiğini göstermektedir. Haber içerisinde geçen “*alınan tedbirlerin, camilerin yanı sıra Alevi vatandaşlarımızın yoğun olarak bulunduğu Alibaba ve Kolej mahallelerinde yoğunlaştığı görüldü.*” ifadesindeki “mız” sahiplenme eki gazetenin önceki haberlerinde görülmeyen bir durumu oluşturmaktadır. “*Alevi vatandaşlarımız*” ifadesi aslında gazetenin olaya ilişkin tavrı ile çelişmektedir. İlk olarak, gazete olayı Alevi-Sünni meselesi olarak görmemekte ve olayın taraflarını “halkı tahrik eden Aziz Nesin” ve “galeyana gelmiş öfkeli kalabalık” olarak sunmaktadır. Ancak gazeteni, “Alevi vatandaşlarımız” şeklindeki ifadesi, olayın taraflardan birini Aleviler olduğu iddiasını akıllara getirmektedir. Ayrıca Alevi göstericileri “suçlu ve olumsuz eylemler ile” sunan gazetenin, Alevileri sahiplenmesi de kendi yayın politikasıyla örtüşmemektedir. Ancak gazetenin ‘Alevi vatandaşlarımız’ şeklindeki sahiplenmesi, sadece alınan önlemler kapsamında kullanılmakta ve başka bir alanda görülmemekte; Aleviler/Alevi göstericiler sahiplenilmek bir yana suç içeren eylemler ile olumsuz betimlenmektedir.

Olayın “Alevi-Sünni meselesi olmadığı Nesin’e karşı haklı tepki olduğu” iddiası 11 Temmuz tarihli sayıda yinelenmektedir. On üçüncü sayfada yer alan “*Almanya’da Sivas protestosu*¹⁸³” başlıklı haberde, Köln şehrinde Alevi Birlikleri Federasyonu tarafından düzenlenen mitingden bahsedilmektedir. Haberde mitingde konuşan ve olaylar esnasında Sivas’ta bulunan Arif Sağ’ın ifadelerine de yer verilmektedir. Sağ, olayın bir Alevi-Sünni meselesi olmadığını ve olayı bu şekilde göstermek isteyenlere prim vermeyeceklerini belirtmektedir. Gazete, hem Alevi hem de olaydaki davetlilerden olan Arif Sağ’a haberinde yer vererek ‘olayın Alevi- Sünni meselesi olmadığı’ iddiasını güçlendirmektedir. Ayrıca haber içerisinde kullanılan “*Türk bayrağı yok*¹⁸⁴” başlıklı fotoğraf notu ise gazetenin, Alevi göstericilerin eylemlerini olumsuz gösterdiği diğer haberleri desteklemektedir. Bonn şehrinde gerçekleşen yürüyüşte hiç Türk bayrağının olmaması eleştirilmektedir.

¹⁸³ Haber ilk sayfada aynı başlık ile sunulmaktadır: Almanya’da Sivas Protestosu

¹⁸⁴ Türk Bayrağı Yok: “Sivas olaylarını protesto etmek için Almanya’nın Köln şehrinde düzenlenen yürüyüşe 10 binden fazla kişi katılırken, Bonn’daki yürüyüşte Türk bayrakları yer almadı.” (Türkiye Gazetesi, 11.07.1993).

Şekil 8: Türkiye Gazetesi'nin Zımnı Ötekisi Olan Alevi Göstericilerin Eylemlerinin Olumsuz

Sunumu (11.07.1993)

4.2.2.4. Devletin Pratiklerine Bakış

Tablo 9: 1993 Temmuz Ayına Ait Türkiye Gazetesi'nde "Devletin Söylemleri"nin Ön Plana Çıktığı Haberler

Tarih	Üst Başlıklar	Alt Başlıklar	Spotlar	Haber Metninde Kullanım şekli	Haber Kaynakları	Haberin İçerdiği Anlam	Haber değeri
03.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta Fitne: 50 Ölü (Sürmanşet) ✓ Aziz Nesin'in "1400 yıl önce yazılan Kur'an geçersizdir" sözleri halkı galeyana getirdi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İçişleri Bakanı Sivas'ta 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu ve Emniyet Genel Müdürü Ergun dün akşam geç saatlerde askeri bir uçakla Sivas'a geldiler. Bakan Gazioğlu, ... Vali Karabilgin'den bilgi aldı. 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ İçişleri Bakanı'nın ilk gündün Sivas Olayları ile alakadar olduğu ve olaya önem verdiği mesajı verilmektedir. 	İlk sayfa
04.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Başbakan: Tahrik var (Sürmanşet) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İnönü: Adalet tahrikçileri bulacak ✓ Vali: tansiyonu Aziz Nesin yükseltti ✓ Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz: Fitne peşinde koşanlar artık bu işten vazgeçmeli 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tansu Çiller, Sivas'ta 35 kişinin ölümüyle neticelenen olayların, Aziz Nesin'in tahrik edici konuşmasından kaynaklandığını söyledi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu: Olaylara, Aziz Nesin'in Türk halkını aşağılayıcı sözleri sebep oldu. ✓ İnönü, .. "bu hareketi tahrik eden kimlerse, adalet onları bulacaktır" dedi. ✓ Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, "Olayların sebebi; Aziz Nesin'in bilinen görüşleri, konuşması ve yükselttiği tansiyondur" şeklinde konuşurken, Belediye Başkanı Karamollağlu ise olaylarda iki yönlü tahrik olduğunu belirtti. ✓ M. Nuri Yılmaz, "sağduyusu çok iyi işleyen insanlarımızdan tahriklere alet olmamalarını istiyor ve bekliyorum" dedi. ✓ Başbakan Yardımcısı İnönü, Org. Doğan Güreş ve bazı bakanlar, dün Sivas'a gelerek incelemelerde bulundular. (Fotoğraf Notu) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Başbakan Tansu Çiller ✓ Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu ✓ Sivas Valisi Ahmet Karabilgin ✓ Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollağlu ✓ Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hükümet temsilcilerini eleştiren herhangi bir olumsuz anlam bulunmamakta ve haberler tamamen liderlerin söylemleri ile verilmektedir. ✓ Kullanılan fotoğraf ile Bakanların olaya ilgili oldukları gösterilmektedir. 	İlk sayfa
				<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çiller, "tahrike kapılacak bir durum yoktur..." 			

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Başbakan: Tahrik var ✓ Salman Rüşdi de Aziz Nesin'i suçladı ✓ "Fitne peşinde koşanlar bu işten vazgeçmeli" (Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz) 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ ...Gazioğlu, ... "Sivas'ta meydana gelen olaylara, yazar Aziz Nesin'in tahrik edici konuşması, Türk halkını aşağılayıcı deyimleri ve Kültür Sarayı'nın önüne ne sebeptense dikilen ozan heykeline duyulan tepkinin sebep olduğunu" söyledi. ✓ Vali: "Olayların sebebi, Pir Sultan Abdal etkinlikleri sebebiyle kente gelen yazar Aziz Nesin'in bilinen görüşleri, konuşması ve yükselttiği tansiyondur." ✓ İnönü, "Sivas'ta olanlar, birtakım tahrikler sonunda, burada yapılan kültür etkinliklerine karşı bir harekettir..." ✓ Karamollaoğlu "Olaylarda iki yönlü tahrik var. Aziz Nesin'in Sivas halkının yapısını bile bile (Ben sizin inancınızı tahrik edeceğim) dememesi gerekirdi" dedi. ✓ Gazetemizi arayan vatandaşlar "asıl suçlunun Aziz Nesin olduğunu ifade ederek "Çeşitli uyarılara ve tepkilere rağmen, bildiğini okuyan, milletin hissiyatını hiçe sayan Aziz Nesin'in, sonunda böyle bir olaya meydan vereceği ortadaydı..." ✓ Rüşdi, "Aziz Nesin, benim yazdıklarımı çarpıtarak İran'daki mollalar gibi siyasi gayeleri için kullandı" dedi. ✓ Yılmaz "Sağduyusu çok iyi işleyen insanlarımızdan tahriklere alet olmamalarını istiyor ve bekliyorum" dedi. ✓ Halkı başkan yatıştırdı (Fotoğraf Notu) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Başbakan Tansu Çiller ✓ Şeytan Ayetleri'nin yazarı Salman Rüşdi ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu ✓ Sivas Valisi Ahmet Karabilgin ✓ Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu ✓ Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz ✓ Gazeteyi aradığı iddia edilen vatandaşlar 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ana olay sunumu hükümet temsilcilerinin söylemleri ile verilmekte ve liderleri eleştiren herhangi bir ifadeye rastlanılmamaktadır. ✓ Kullanılan fotoğrafta ise Karamollaoğlu, saldırganları sakinleştirdiği iddiası ile olumlu gösterilmektedir. 	İç sayfa (13.)
05.07.1993				<ul style="list-style-type: none"> ✓ Karamollaoğlu, "O fotoğraflarda, itfaiye merdiveninin üzerinde görülen ve Aziz Nesin'i yumruklayan şahıs ben değilim... Nesin indirilirken, ben Vali'nin yanındaydım" dedi. ✓ Karamollaoğlu, "Göstericiler tarafından yıkıldı" denilen Pir Sultan 			

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Halka saatlerce yalvardım (Sürmanşet, Karamollaoğlu) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ BBP Genel Başkanı Yazıcıoğlu: “Suçlu Aziz Nesin’dir ve yargılanmalıdır” ✓ RP Genel Başkan Yardımcısı Tekdal: “Milletimizi kamplara bölmek istiyorlar” ✓ Karamollaoğlu’na ait alt başlıklar: <ul style="list-style-type: none"> ○ Fotoğraftaki Ben Değilim ○ Heykeli Bakan Kaldırttı ○ Mezhep Çatışması Değil 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Karamollaoğlu: “Olayların sebebi Alevi-Sünni çatışması değil, Aziz Nesin’e duyulan tepkidir” 	<p>Abdal heykeli için ... Heykelin kaldırılmasını İçişleri Bakanı emretti, Vali de kaldırttı” şeklinde konuştu..</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Yazıcıoğlu , “Türk milletine ahmak diyenlere karşı çıkmak için dinci yahut şeriatçı olmak gerekmez” dedi. ✓ Ahmet Tekdal, gazetelerde yer alan ve RP’li belediye başkanı Temel Karamollaoğlu’na ait olduğu iddia edilen fotoğrafın kesinlikle Karamollaoğlu ile ilgisi bulunmadığını kaydetti. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu ✓ BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ✓ RP Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Verilen her başlık bir siyasal liderin ifadesinden oluşmaktadır. ✓ Verilen başlıklar ise Karamollaoğlu’nun kendi masumiyetini kanıtlama, destekleme yönündedir. Herhangi bir olumsuz eleştirel ifade bulunmamaktadır. 	İlk sayfa
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ “Halka saatlerce yalvardım” ✓ “BBP Genel Başkanı Yazıcıoğlu: Suçlu Aziz Nesin’dir” ✓ RP Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal: “Milletimizi bölmek istiyorlar” 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yazıcıoğlu, Aziz Nesin’in konuşma ve davranışlarıyla halkı tahrik ettiğini hatırlatarak...”Aziz Nesin hakkında Kanuni işlem yapılmalıdır” diye konuştu. ✓ Tekdal “Sayın Karamollaoğlu, halkı teskin etmeğe çalışmıştır...” diye konuşmuştur. ✓ Karamollaoğlu “gazetelerde yer alan ve Aziz Nesin’ e yumruk atan şahıs ben değilim...” 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu ✓ BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ✓ RP Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Karamollaoğlu’nun ifadelerini destekleyen kişilerin görüşlerine yer verilmekte ve liderlerin ifadeleri başlıklarda yerini almaktadır. 	İç sayfa (13.)
06.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Salman Rüşdi İngiliz Casusu (sürmanşet) ✓ Sivas’ta 61 kişi gözaltında 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bazı basın organlarının, göstericiler tarafından parçalandığını iddia ettikleri Atatürk büstünün, askerlerce koruma altına alındığı ortaya çıktı. Basının hedef gösterdiği RP’li 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas Cumhuriyet Başsavcısı Oktay İrdem, ihbar olursa Aziz Nesin hakkında da soruşturma açılabileceğini söyledi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas Cumhuriyet Başsavcısı Oktay İrdem 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kayıp olduğu iddia edilen büstün aslında askerler tarafından korumaya alındığı iddia edilerek, büste verilen önem gösterilmektedir. ✓ Suçlu olarak gösterilen RP’li Erçakmak’ın masum olduğuna dair haberler üretilmektedir. 	İlk sayfa

			meclis üyesinin ise, Nesin'e vurmadiğı, aksine kurtarmaya çalıştığı bildirildi.			✓ Devlete yönelik herhangi bir olumsuz eleştirisi bulunmamaktadır.	
✓ Sivas'ta 61 kişi gözlem altında ✓ Sokaklar Asker Dolu (Fotoğraf Notu)		✓	✓ İrdem, "Ancak, gözlem altındakilerin hiçbiri suçlamaları kabul etmiyor" dedi. ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioglu ise ... "Bana ,hedefin heykel olduğunu belirterek heykelin kaldırılmasının iyi olacağını söylediler..." şeklinde konuştu. ✓ ...Karabilgin, ölenlerin yakınlarına tazminat verilmesinin de aynı şarta bağlı olduğunu kaydetti. ✓ RP Grup Başkanvekili Oğuzhan Asiltürk, "...Erçakmak'ın.... Aziz Nesin'e yardım etmek için el uzattığını" söyledi. ✓ Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, sorumlu bulma meselesinin müfettişlere bırakılması gerektiğini söylerken, SHP Genel Saymanı Ziya Halis, 36 kişinin ölümünden İçişleri Bakanı ve Başbakan'ın sorumlu olduğunu iddia etti.	✓ Sivas Cumhuriyet Başsavcısı Oktay İrdem ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioglu ✓ Sivas Valisi Ahmet Karabilgin ✓ RP Grup Başkanvekili Oğuzhan Asiltürk ✓ Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ✓ SHP Genel Saymanı Ziya Halis	✓ Haber sunumu siyasi liderlerin söylemleri ile oluşturulmaktadır. ✓ Pir Sultan heykelini kaldırttığı iddia edilen Gazioglu'na kendini ifade etme hakkı tanınmaktadır. ✓ Nesin'i yumrukladığı iddia edilen ve aranmakta olan Erçakmak'ın ise bağlı olduğu partinin başkanvekilinin açıklamalarıyla aklanmaya çalışılmakta, suçlamaların asılsız olduğu ileri sürülmektedir. ✓ "Sokaklar Asker Dolu" fotoğrafı ile de gerekli tedbirleri almadığı iddia edilen devletin aksine yoğun güvenlik önlemleri aldığı savunulmaktadır. ✓ Devlet yetkilileri, uygulamaları olumsuz gösterilmemekte aksine devlete yöneltilen eleştirilere, suçlamalara karşılık verilmektedir.	İç Sayfa (5.)	
✓ Örgütlü ve bilinçli bir saldırı ✓ SHP'den İçişleri Bakanı'na istifa çağrısı ✓ Soruşturmada DGM tartışması ✓ Sorumlular DGM'de yargılandın		✓	✓ İstanbul'da Sirkeci Büyük Postane önünde toplanan yaklaşık 600 kişilik grubun İçişleri Bakanı'na iletmek istedikleri dilekçeyi teslim etmek üzere İstanbul Valiliği'ne	✓ Bilinçli saldırı ✓ Çiller'in aymazlığı ✓ Gazioglu'nun olayları saptırması ✓ Polisin olayı protesto eden gruba izin vermemesi	✓ Çiller'in aymazlığı, olayları karıştırması ✓ Protesto eden grubun valiliğe ulaşmasına engel olunması ✓ Gazioglu'nun olayı saptırması ✓ Örgütlü ve bilinçli bir saldırı olan olayın	İç sayfa (6.)	

			<p>yürmesine polis izin vermedi.</p> <p>✓ SHP Genel Sekreteri Başbakan Çiller'i 'aymazlıkla', İçişleri Bakanı Gaziöglü'nu da 'olayları saptırmakla' suçladı.</p>	<p>Dizdar, Sivas katliamı sorumlularının "Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanması gerektiğini" savundu.</p>	<p>✓ Erçakmak'ın kışkırtıcılığı</p> <p>✓ Olayın DGM'de görülmemesi gerektiği</p>	<p>yetkililerce basitleştirilmesi</p> <p>✓ Erçakmak'ın saldırganları kışkırtması</p> <p>✓ Olayın DGM'de yargılanması gerektiğine rağmen Sivas Cumhuriyet Başsavcısı'na göre olayın DGM'lik olmaması</p>	
	<p>✓ RP'li Erçakmak aramıyor</p> <p>✓ Aziz Nesin Sahnesi'ne kilit</p> <p>✓ Pir Sultan Abdal Derneği'nin mitingine izin verilmedi (Fotoğraf notu)</p>		<p>✓ Güngören'in Refah Partili Belediye Başkanı Yahya Baş'ın... "Halkı bu kadar galeyana getirip, inançlarına hakaret ettikten sonra böylesi olayların çıkması doğal dediği dikkati çekti.</p>	<p>✓ Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, ... Belediye Meclisi üyesi Cafer Erçakmak'ın da gözaltına alınmak üzere arandığını söyledi.</p> <p>✓ Pir Sultan Canlar Derneği'nin Bakırköy Özgürlük Meydanı'nda yapmak istediği protesto gösterisine emniyet yetkilileri bomba ihbarı yapıldığı gerekçesiyle izin vermedi.</p>	<p>✓ Polisin mitingine izin vermemesi</p> <p>✓ Erçakmak'ın aranması</p> <p>✓ Nesin'in sahnesine kilit</p>	<p>✓ Derneğin mitingine polisin izin vermemesi</p> <p>✓ Yetkililerin Nesin'i suçlu, tahrikçi görmesi ve Nesin adına sahip tabelaların sökülmesi</p> <p>✓ Erçakmak'ın bulunamaması</p>	İç sayfa (7.)
07.07.1993	<p>✓ Sürmanşet yok!</p> <p>✓ Hükümette Sivas Gerginliği</p>			<p>✓ İlk sözü alan İçişleri Bakanı Gaziöglü, olaylar hakkında bilgi verirken SHP Ankara Milletvekili Salman Kaya, "Pist faşist, yobaz" diye bağırarak kürsüye fırladı.</p> <p>✓ DYP Isparta Milletvekili Ertekin Durutürk, "Otur yerine, konuşma" diye bağırdı.</p> <p>✓ ... Köse, ... "Bu etkinlikler Banaz yerine niye Sivas'a alınmıştır. Kültür Bakanı'nın da sorumluluğu vardır. O zaman DYP de Kültür Bakanı'nı istifaya çağırır" dedi.</p> <p>✓ Görüşme sırasında İnönü'nün, Karakaş'a, "Kesin yargılara sahip olalım, sonra Tansu Hanım ile görüşürüz. Eğer o istifa etmezse ben çekilmeyi düşünürüm" dediği ileri sürüldü.</p>	<p>✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gaziöglü</p> <p>✓ SHP Ankara Milletvekili Salman Kaya</p> <p>✓ DYP Isparta Milletvekili Ertekin Durutürk</p> <p>✓ SHP'li Ercan Karakaş</p> <p>✓ DYP Erzurum Milletvekili İsmail Köse</p> <p>✓ BBP lideri Muhsin Yazıcıoğlu</p> <p>✓ Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü</p>	<p>✓ DYP ve SHP vekilleri arasındaki tartışma herhangi bir yoruma tabi tutulmadan siyasi liderlerin ifadeleri ile aktarılmaktadır.</p> <p>✓ Devleti olumsuz gösteren herhangi bir ifadeye rastlanılmamaktadır.</p>	İç sayfa (13.)

08.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmaşet Yok! ✓ Erbakan: Aziz Nesin Yargılanmalı (ilk sayfa) 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan, milletin dinine ve inancına hakaret etmenin suç olduğunu belirterek, yazar Aziz Nesin'in Türk Ceza Kanunu'nun 175. Maddesine göre yargılanması gerektiğini söyledi. ✓ Erbakan, dış güçlerin "Türk-Kürt, Alevi-Sünni, laik-antilaik" ayrımı çıkarmaya çalışarak ülkeyi bölmek istediğini vurgulayarak "Sivas'ta devlet olsa, TCK'nun 175.maddeisine göre konuşmacı hakkında dava açılacağını halka duyursa bunlar olmazdı." şeklinde konuştu. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ RP liderinin sözlerinin başlık olarak verilmesinin yanında haber metni de liderin ifadelerinden oluşmaktadır. ✓ Nesin olayların başlamasından itibaren suçlu olarak gösterilmektedir. 	İç sayfa (13.)
09.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmaşet Yok! ✓ Sivas'ta il yöneticileri görevden alındı (İlk sayfa) ✓ Sivas'a yeni yöneticiler atandı (13.) 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Başbakan Erdal İnönü, suçluların bulunması için gerekenin yapılmasını istedi. ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Yıldırım Aktuna ile birlikte yaptığı açıklamada, yazar Aziz Nesin'in olaylar öncesi yaptığı konuşmasının da incelendiğini bildirdi. ✓ Karabilgin, yaptığı açıklamada "Tüm ulusumuzu etkileyen acı bir nedenden dolayı görevden alınmam beni üzdü" diye konuşurken, Emniyet Müdürü Öner, üzerinde dayanılmaz bir baskı olduğunu söyledi. ✓ ... Sinop Milletvekili Yaşar Topçu da, "Yazar Aziz Nesin TCK'nı 159.maddesine göre suç işlemiştir" dedi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas Valisi Ahmet Karabilgin ✓ Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ✓ Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Yıldırım Aktuna ✓ Emniyet Müdür Doğukan Öner ✓ Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu ✓ DYP Kocaeli Milletvekili İsmail Amasyalı ✓ DYP Sinop Milletvekili Yaşar Topçu 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Siyasi liderlerin ifadeleri ile haber metni oluşturulmaktadır. ✓ Mevcut Sivas Valisi ve Emniyet Müdürünün yerine atamaların yapıldığı bilgisi sunulmakta ve bundan dolayı devlet aleyhine eleştiri yapılmamaktadır. 	İç sayfa (13.)
10.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmaşet Yok! ✓ DYP'den Sağlar'a Öfke (ilk sayfa) 			<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bolu Milletvekili Nazmi Çiloğlu "Sadece Sağlar değil...Memnun olmadığımız başka bakanlar da sırada" dedi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bolu Milletvekili Nazmi Çiloğlu 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ DYP ve SHP arasındaki tartışma iki grubun vekillerinin ifadeleri ile aktarılmaktadır. 	İç Sayfa (13.)

				<ul style="list-style-type: none"> ✓ Denizli Milletvekili Nabi Sabuncu da ... “Gerekirse karşı harekete geçeriz. Sağlık’ın, bundan sonra sürekli sıkıştığını göreceğiz” dedi. ✓ Nevşehir Milletvekili Osman Seyfi ise, “Güçleri varsa düşürsünler Gazioğlu’nu” dedi... 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Denizli Milletvekili Nabi Sabuncu ✓ Nevşehir Milletvekili Osman Seyfi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Olumsuz herhangi bir değerlendirme bulunmamaktadır. 	
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin ifade verdi 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Geçen Cuma namazından sonra çıkan olaylar üzerine, bu Cuma da olay çıkabileceği ihtimaline karşı camilerin çevresinde geniş tedbirler alındı... bu yerlerde toplam 2 bin 258 polis ve asker görev yaptığı bildirildi. ✓ Özellikle merkezi camilerde yoğunlaştırılan güvenlik tedbirleri çerçevesinde, camiye girenlerin üzerleri ve poşetleri arandı. ✓ TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk, “Karamsarlık Türkiye’yi demokrasiden caydırır. Bir daha böyle bir faturayı ödeyemeyiz” dedi. ✓ Bu arada, Sivas olaylarının sebep ve sorumluları ile olayların oluş şeklinin ortaya çıkarılması ve maddi zararların tesbiti amacıyla bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına ilişkin TBMM kararı, dünkü Resmi Gazete’de yayınlandı. ✓ RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ise Temel Karamollaoğlu’nun görevden alınmasının haksız ve politik bir karar olduğunu söyledi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk ✓ RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ✓ Yoğun güvenlik önlemleri ✓ Geniş tedbirler 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alınan yoğun güvenlik önlemleri ve kurulan Meclis Araştırma Komisyonu’ndan bahsedilerek hükümetin olaya ilişkin uygulamaları olumlanmaktadır. ✓ Siyasi liderlerin de ifadeleri haberde yerini almaktadır. ✓ Önceki günlerde masumiyeti ispat edilmeye çalışılan Karamollaoğlu’na, Erbakan’ın ifadeleri ile tekrar destek verilmektedir. 	İç Sayfa (13.)	
11.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sürmanşet Yok! ✓ “Gazioğlu: Görevimin zorluğunu biliyorum” (ilk sayfa) 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bakan Gazioğlu, “Zor bir görevin başında olduğumu biliyorum. Bütün herşeye rağmen üstesinden geleceğim” dedi. ✓ ... Gazioğlu, aleyhine başlatılan kampanyayı anlayamadığını belirtiyor. ✓ ... Gazioğlu, “Başarısızlık benimdir. Fakat başarı bütün arkadaşlarımdır. Ama ben başarısızlık nedir, bilmem. Mutlaka başaracağız” dedi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Haberin başlığı ve metni tamamen Gazioğlu’nun ifadelerinden oluşmaktadır. ✓ SHP ve DYP arasındaki tartışmanın konusunu oluşturan Gazioğlu’na hakkındaki eleştirilere karşın kendini savunma hakkı tanınmaktadır. 	İç Sayfa (13.)	

	<p>✓ Erbakan, CIA'yı suçladı</p>			<p>✓ RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Sivas olaylarının dış güçlerinin bir oyunu olduğunu belirterek, "Uğur Mumcu'nun katilini kim göndermiş, o suikastı kim yapmışsa, Sivas'ta benzini döküp, kibritini çakan da aynı merkez, aynı rejisördür" dedi.</p> <p>✓ ... Erbakan ..: "Kimse bu olayda dış güçlerin planlı oyunlarına alet olmasın... Çünkü olayın arkasında CIA var."</p> <p>✓ Erbakan, geçici olarak görevden alınan Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu'nun olaylarda bir ihmali olmadığını ifade ederek, RP'li Meclis Üyesi Cafer Erçakmak hakkında da soruşturma başlatıldığını bildirdi.</p>	<p>✓ RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan</p>	<p>✓ Haberin sunumu RP'li liderin ifadeleri ile gerçekleşmektedir.</p> <p>✓ Erbakan'ın ifadeleri habere kaynaklık eder iken gazete herhangi bir yorumda bulunmamaktadır.</p> <p>✓ Ayrıca Karamollaoğlu'nun olayda ihmali olmadığı iddiası Erbakan'ın ifadeleri ile tekrarlanmaktadır.</p>	
--	---	--	--	--	---	---	--

Türkiye Gazetesi'nin olaya ilişkin verdiği haberlerin genelinde, gazetenin, hükümet temsilcilerin söylemleri doğrultusunda içeriklerini hazırladığı görülmekte ve çoğu habere hükümet temsilcileri, siyasal liderlerin kaynaklık ettiği göze çarpmaktadır. Yukarıdaki tabloda da verildiği üzere, o dönemdeki hükümet temsilcilerinden olan Başbakan Tansu Çiller, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu ve parti liderlerinden olan BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, RP Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal'ın olaya ilişkin değerlendirmeleri, haber metinlerinde ana olayın sunumunda kullanılmaktadır. Olayın kurgusundan ziyade haber başlıklarının da liderlerin ifadelerinden oluştuğu görülmektedir.

Olayları “*Sivas'ta Fitne: 50 ölü*” sürmanşeti ile veren gazete, ilk sayfasında “*İçişleri Bakanı Sivas'ta*” başlıklı habere yer vermektedir. Olay sonrasında İçişleri Bakanı'nın hemen Sivas'a gidip Validen olayla ilgili bilgiler aldığına, değinilen haber ile yaptığı yorumlarla eleştirilere maruz kalan Bakan, olumlu gösterilmektedir. Ayrıca bu haber, bakana yöneltilen suçlamalara karşı bir cevap niteliği taşımaktadır.

4 Temmuz tarihli sayısında olaylar “*Başbakan: Tahrik var*” sürmanşeti ile verilmektedir. Çiller'in olaya ilişkin ifadeleri, habere kaynaklık etmekte ve haber içerisinde başbakanın düşüncesine yakın kişide olan İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Sivas Valisi Ahmet Karabilgin ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün görüşleri de olduğu gibi tırnak içerisinde değiştirilmeden haber içerisinde verilmektedir. İnönü¹⁸⁵, Karabilgin¹⁸⁶ ve Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz¹⁸⁷,ın ifadeleri ile haberin alt başlıkları oluşturulmaktadır. Olayların gelişimi, sunumu hükümet temsilcilerinin anlatımı ile gerçekleştirilmektedir. Türkiye Gazetesi, olayların yaşandığı dönemdeki devlet adamlarını, kendi iç grubu olarak savunmakta ve onlara yöneltilen eleştirilere karşılık kendi bizini koruyacak şekilde haberlerini sunmaktadır.

Haberlerin devamının yer aldığı on üçüncü sayfada farklı kişilerin, parti başkanlarının olaya ilişkin yorumlarına “*Sivas olaylarına suçlu arayışı*” başlıklı haberde yer verilmektedir. Habere kaynaklık eden ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, MHP

¹⁸⁵ “İnönü: Adalet tahrikçileri bulacak” (Türkiye Gazetesi, 04.07.1993).

¹⁸⁶ “Vali: Tansiyonu Aziz Nesin Yükseltti” (Türkiye Gazetesi, 04.07.1993).

¹⁸⁷ “Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz: Fitne peşinde koşanlar bu işten artık vazgeçmeli” (Türkiye Gazetesi, 04.07.1993).

Genel Başkanı Alparslan Türkeş, BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, DYP Bursa Milletvekili Cemal Öztaylan ve Hak-iş olayları “tahrik” ile bağdaştırıp Aziz Nesin’i suçlar iken SHP Genel Sekreteri Cevdet Selvi ve SHP İstanbul İl Başkanı Yüksel Çengel olayların laik düzene karşı yapıldığını savunmaktadır. İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek ise olayı devlet gözetiminde bir katliam olarak nitelendirmektedir. Aydınlık Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ferit İlsever, Nesin’in olayların başlamasında sebep gösterilmesi suçlamalarına karşı çıkmaktadır. Tüm bu görüşler verildikten sonra yazının sonunda İnsan Hakları Derneği, HEP, Memur Sendikaları, Çağdaş Hukukçular Derneği’nin hazırladığı bildiride “Aziz Nesin’in tahrik edici konuşmalarına değinilmeden neden halkı tek başına suçladığı” sorusu yöneltilmektedir. Gazete, bu noktada kendi görüşüne ters olan kişilerin ifadelerini de açıkça eleştirmektedir. Verilen çoğu yazıda gazetenin, yönetimdeki mevcut iktidarın görüşleri doğrultusunda haberlerini ürettiği ve bu haberlerde kendi iç grubundan olan hiçbir siyasal lideri olumsuz ya da suçlayıcı biçimde sunmadığı görülmektedir.

On üçüncü sayfada kullanılan fotoğrafın altında yer alan “*Halkı Başkan yatıştırdı*” notu dikkat çekicidir. Notun içerisinde Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu’nun öfkeli halkı sakinleştirmeye çalıştığından ve bir kısım göstericilerin konuşmadan sonra gösteriden vazgeçtiği belirtilmektedir. Devlet söylemlerini, haber olarak sunan ve devleti olumsuz şekilde göstermeyen gazete, “*Halkı başkan yatıştırdı*” notuyla, Karamollaoğlu’nun öfkeli kalabalığın dağılmasındaki olumlu etkisine dikkat çekerek, RP’li liderin masumiyetini temellendirecek şekilde, Karamollaoğlu’nu suçlayan eleştirilere cevap vermektedir.

Şekil 9: Türkiye Gazetesi’nin İç Grup Üyelerinden Karamollaoğlu’nun Öfkeli Kalabalık Üzerindeki Olumlu Etkisi Olduğu İddiasına Dair Fotoğrafı (04.07.1993)

5 Temmuz tarihli sayısında gazetenin, başka bir siyasal liderin ifadesini sürmanşet olarak verdiği görülmektedir. Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu'na ait olan "*Halka saatlerce yalvardım*" ifadeleri sürmanşet olarak yerini almaktadır. Haberin spotu ise başlıkta olduğu gibi Karamollaoğlu'na ait ifadelerden oluşmaktadır. Haber içerisinde yer alan "*Fotoğraftaki ben değilim*", "*Heykeli bakan kaldırttı*", "*Mezhep çatışması değil*" alt başlıkları ise aynı şekilde Karamollaoğlu'na ait ifadelerden oluşmaktadır. Karamollaoğlu'na bu kadar yer verilmesinin sebebi ise olayları yönlendirmek ve Aziz Nesin'i yumruklamakla suçlanan Karamollaoğlu'na kendini ifade etme hakkı ve hakkındaki suçlamalardan kurtularak masum olduğunu ispat etmesine yöneliktir. Böylelikle gazete, iç grup üyelerinden olan RP'li lidere yöneltilen eleştirilere karşıt olarak Karamollaoğlu'mun masum olduğu iddiasını haberlerine taşımaktadır.

Devamının on üçüncü sayfada olduğu belirtilen iki haber de farklı siyasal liderlerin ifadelerinden oluşan başlıklar ile verilmektedir. Aslında bu haberler olayda etkisi olduğu iddiasıyla suçlanan Karamollaoğlu'nun kendi masumiyetini anlattığı diğer haberleri destekler nitelikte verilmektedir. "*RP Genel Başkan Yardımcısı Tekdal: Milletimizi bölmek istiyorlar*" başlığında Tekdal'ın Karamollaoğlu'nun açıklamaları ile uyumlu ifadeleri verilmektedir. Tekdal'ın Karamollaoğlu'na şahit niteliğindeki haberin hemen yanında ise asıl suçlunun Nesin olduğunu belirten habere yer verilmektedir. "*BBP Genel Başkanı: Suçlu Aziz Nesin'dir ve yargılanmalıdır*" başlıklı haberde Nesin'in suçlu olduğunu belirten siyasal liderlere ek olarak Yazıcıoğlu'nun da ifadeleri yer almaktadır. Bir yanda suçlu Aziz Nesin diğer yanda masum Karamollaoğlu ile Türkiye Gazetesi haberlerinde biz ve öteki karşıtlığını sürdürmektedir.

5 Temmuz sayısındaki haberlerin çoğunun Karamollaoğlu'nun masumiyetini ispat etme adına verildiği görülmektedir. Hükümet temsilcilerine karşı muhalif olmayan Gazete, iktidarın söylemleri ile haberlerini üretmektedir. Biz olarak kabul ettiği liderlerin masumiyetini ispat etmeye çalışan Türkiye Gazetesi, günah keçisi olarak suçlu ilan ettiği Nesin'i de haberlerinde ötekileştirmektedir.

olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Aynı şekilde haber içerisinde “*Sokaklar Asker Dolu*¹⁸⁸” notu ile kullanılan fotoğraf da hükümetin uygulamalarını destekleyen niteliktedir. Çünkü polis ve asker sayısının azlığı eleştirilere ve tepkilere neden olmuştur. Kullanılan fotoğraflar ve yayınlanan haberleri aracılığıyla, gazetenin bizini oluşturan liderlere yönelik suçlamalar bertaraf edilmeye çalışılmakta ve olaya ilişkin pratikleriyle liderlerin, etkili adımlar attıkları gösterilmektedir.

Şekil 11: “Sokaklar Asker Dolu” Notlu Fotoğraf (Türkiye Gazetesi, 06.07.1993)

SOKAKLAR ASKER DOLU- Sivas'ta konulan sokağa çıkma yasağı dünden itibaren gündüzleri kaldırılırken, güvenlik kuvvetleri, yeni bir olaya meydan vermemek için yoğun tedbirler aldı. Sokağa çıkma yasağının kaldırıldığı ilk saatlerde, vatandaşın evinden çıkmakta tedirgin olduğu görüldü.

7 Temmuz tarihli sayısının on üçüncü sayfasında gazete, “*Hükümette Sivas gerginliği*” başlıklı haberi¹⁸⁹ sunmaktadır. Haber içeriğinde ise TBMM Genel Kurul Toplantısında DYP ve SHP arasında yaşanan tartışmalara değinilmektedir. Haberin sunumu DYP ve SHP liderlerinin ifadeleri ile gerçekleşmektedir¹⁹⁰. Haber içerisinde hükümete ilişkin gazetenin, olumsuz bir değerlendirmesi bulunmamaktadır.

¹⁸⁸ “Sivas'ta konulan sokağa çıkma yasağı dünden itibaren gündüzleri kaldırılırken, güvenlik kuvvetleri, yeni bir olaya meydan vermemek için yoğun tedbirler aldı. Sokağa çıkma yasağının kaldırıldığı ilk saatlerde, vatandaşın evinden çıkmakta tedirgin olduğu görüldü.” (Türkiye Gazetesi, 06.07.1993).

¹⁸⁹ Haber ilk sayfada da “Hükümette Sivas Gerginliği” başlığı ile yerini almaktadır.

¹⁹⁰ SHP Ankara Milletvekili Salman Kaya, DYP Isparta Milletvekili Ertekin Durutürk, DYP Erzurum Milletvekili İsmail Köse, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün ifadeleri olduğu gibi haber içerisinde sunulmaktadır.

8 Temmuz tarihli sayının on üçüncü sayfasında verilen “*Erbakan: Aziz Nesin yargılanmalı*” başlıklı haberin başlığı da içeriği de RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan’ın ifadelerinden oluşmaktadır. Ayrıca Erbakan’ın olayı, tahrike karşı haklı reaksiyon olarak değerlendirmesine yönelik herhangi olumsuz bir eleştiri yapılmamaktadır. Hükümet yetkililerine karşı herhangi bir olumsuz haberi sunmayan gazete, bu tavrını 9 Temmuz tarihli sayısında da sürdürmektedir. On üçüncü sayfada yer alan “*Sivas’a yeni yöneticiler atandı*¹⁹¹” başlıklı haberde, Sivas Valisi Ahmet Karabilgin’in yerine İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Metin İlyas Aksoy’un ve Emniyet Müdürü Doğukan Öner’in yerine İzmir Emniyet Müdür Yardımcısı Muammer Öz’ün getirildiği belirtilmektedir. Siyasi liderlerin söylemlerinden ve eylemlerinden oluşan haberde, hükümet aleyhine ifade bulunmamasına karşılık Nesin, önceki haberlerde de olduğu gibi tahrikçi ve suçlu olarak gösterilmektedir¹⁹².

Nesin’in suçlandığı ve hükümet uygulamalarının olumlandığı bir başka haber de 10 Temmuz tarihli sayının on üçüncü sayfasında “*Aziz Nesin ifade verdi*” başlığı ile sunulmaktadır. Haber içerisinde hükümetin Sivas’ta aldığı yoğun güvenlik önlemlerinden bahsedilmektedir. Yetkili isimlerin ifadeleri ise habere kaynaklık etmektedir. “*Alınan tedbirlerin, camilerin yanı sıra Alevi vatandaşlarımızın yoğun olarak bulunduğu Alibaba ve Kolej mahallelerinde yoğunlaştığı görüldü. Bu yerlerde toplam 2 bin 258 polis ve askerin görev yaptığı bildirildi.*”, “*...Sivas olaylarının sebep ve sorumluları ile olayların oluş şeklinin ortaya çıkarılması ve maddi zararların tesbiti maksadıyla bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına ilişkin TBMM kararı, dün Resmi Gazete’de yayınlandı.*” ifadeleri ile hükümetin olaya ilişkin uygulamaları desteklenmekte ve ilgisi gösterilmeye çalışılmaktadır. Haberde dikkati çeken bir diğer hususu da görevden alınmış olan Karamollaoğlu’na ilişkin RP lideri Necmettin Erbakan’ın ifadeleri oluşturmaktadır. Erbakan, Karamollaoğlu’nun görevden alınmasını haksız ve politik bir davranış olarak değerlenmektedir. Gazete, bu haberi ile kendi bizini destekleyen liderlerin görüşüne haberinde yer vererek, iç grup üyelerine destek sağlamaktadır. Ayrıca Karamollaoğlu’nun görevinden alınmadan önce, Türkiye Gazetesi, Karamolloğlu’na kendisini savunacak ve ifade edecek haberler ayırmaktadır. Bu haberler de Karamollaoğlu’nun kendi ifadeleri ile gerçekleşmektedir.

¹⁹¹ Haber ilk sayfada “Sivas’ta il yöneticileri görevden alındı” başlığı ile verilmektedir.

¹⁹² Haber içerisinde DYP Kocaeli Milletvekili İsmail Amasyalı, Nesin’i tahrikçi olarak nitelemekte iken Sinop Milletvekili Yaşar Topçu ise Nesin’in suç işlediğini iddia etmektedir.

Hükümette yaşanan SHP-DYP tartışmasını haberlerinde yer veren gazete 10 Temmuz tarihinde yaşanan gelişmeleri sürdürmektedir. On üçüncü sayfada “*DYP’den Fikri Sağlar’a Öfke*” başlığı ile sunulan haber¹⁹³, siyasi liderlerin ifadelerinden oluşmaktadır. SHP’nin İçişleri Bakanı Gazioğlu’nun istifasını istemesine karşılık DYP de Kültür Bakanı Fikri Sağlar’ı suçlamaktadır. Haber tamamen liderlerin ifadelerinden oluşmaktadır. Haber metninde var olan durum olduğu gibi anlatılmakta iken hükümet aleyhine ya da lehine herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Habere kaynaklık eden isimler ise “Bolu Milletvekili Nazmi Çiloğlu, Denizli Milletvekili Nabi Sabuncu, DYP Bursa Milletvekili Yılmaz Ovalı, Nevşehir Milletvekili Osman Seyfi”den oluşmaktadır.

SHP ve DYP arasında tartışmaya sebep olan Gazioğlu’nun suçlu olduğu iddiasına yönelik haberlere 11 Temmuz tarihinde devam edildiği görülmektedir. On üçüncü sayfada yer alan “*Gazioğlu: Görevimin zorluğunu biliyorum*” başlıklı haberde¹⁹⁴ Gazioğlu kendisine yöneltilen istifa çağrısına yanıt vermektedir. Önceki günlerde Karamollaoğlu’na hakkındaki eleştirilere karşı savunma hakkını tanıyan, gazete, bu kez de iç grup üyelerinden biri olan İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu’na kendini ifade etme hakkı sunmaktadır. Haberin başlığı ve içeriği de Gazioğlu’nun ifadelerinden oluşmaktadır. Gazete bir kez daha hükümet yetkililerine yöneltilen eleştirilere karşı kendini savunma platformu niteliğine bürünmektedir.

On üçüncü sayfada yer alan “*Erbakan, CIA ’yı suçladı*” başlıklı haberin sunumu da siyasi bir liderin ifadelerinden oluşmaktadır. RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Sivas’taki olayların ardında dış güçlerin olduğunu ve olayları başlatan failerin Uğur Mumcu’nun katili ile aynı olduğunu iddia etmekte ve Karamollaoğlu’nun olayda herhangi bir ihmali olmadığını ileri sürmektedir. Habere sadece Erbakan’ın ifadeleri kaynaklık etmekte ve gazete herhangi bir yorumda bulunmamaktadır.

Olayın ilk gününden itibaren hükümete yönelik olumsuz bir değerlendirmede bulunmayan gazete, haber metinlerini liderlerin söylemleri ile aynı doğrultuda kendi ifadeleri ile sunmaktadır. Hükümet hiçbir şekilde olumsuz gösterilmez iken Aziz Nesin ve Alevi göstericiler sürekli olarak suçlayıcı bir biçimde sunulmaktadır. Hükümetin olumlandığı yazılarda biz alt mesajı verilirken, Nesin suçlu olarak ötekileştirilmektedir.

¹⁹³ Haber ilk sayfada “DYP’den Sağlar’a Öfke” başlığı ile verilmektedir.

¹⁹⁴ Haber ilk sayfada da aynı başlıkla yer almaktadır: “Gazioğlu: Görevimin zorluğunu biliyorum”

4.2.2.5. Protesto ve Anma Eylemlerine Bakış

Olayları ‘Sivas Olayları’ olarak tanımlayan Türkiye Gazetesi, 1993 yılındaki olaya ilişkin sürdürdüğü yayın politikasını ilk anma yılı olan 1994 yılında da devam ettirmektedir. Anma dönemine ilişkin ilk haber, 1 Temmuz 1994 tarihinde ilk sayfada “*Cumhurbaşkanı Demirel Sivas’tan seslendi: Fitneye alet olmayın*” başlığıyla sunulmaktadır. Devamının sekizinci sayfada olduğu belirtilen haber, gazetenin olaya ilişkin tutumunun devam ettiğini göstermektedir. Devlet liderlerinin söylemleri, olaya ilişkin değerlendirmeleri, haberlerin hem başlıklarını hem de içeriklerini oluşturmaya devam etmektedir.

2 Temmuz 1994 tarihinde gazete, dokuzuncu sayfasında “*Sivas’ta olağanüstü tedbirler*” başlığı ile anma dönemlerine ilişkin haberini sunmaktadır. Haberin spotunda alınan yoğun güvenlik önlemlerinden bahsedilerek, gazetenin devletin pratiklerine karşı olumlu bakışı yinelenmektedir¹⁹⁵. Ayrıca haber metninde BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu’nun anma yılına ilişkin yayınladığı mesaj büyük harflerle alt başlık olarak verilmekte¹⁹⁶ ve haberin içeriğini oluşturmaktadır. Ayrıca haberin giriş cümlesi, gazetenin, olaya ilişkin tanımlamasını yinelediğini göstermektedir: “*Sivas’ta 2 Temmuz 1993’te meydana gelen ve 37 kişinin ölümüyle sonuçlanan olayların yıldönümü dolayısıyla sıkı güvenlik tedbirleri alınıyor.*”

3 Temmuz 1994 tarihinde ise Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın’ın ifadesi haber başlığı olarak verilmektedir. Devamı sekizinci sayfada olduğu belirtilen haber “*Karayalçın Sivas’ta konuştu: Türkiye’nin birliğini hiçbir güç bozamaz*” başlığı ile ilk sayfada yerini almaktadır. Haber “*Madımak Oteline Çelenk*¹⁹⁷” notlu fotoğraf ile verilmektedir. Fotoğrafta ise Karayalçın ön planda tutulmakta ve olaya ilişkin eski bir fotoğraf verilmemektedir. Devamının verildiği sekizinci sayfada habere “*SHP’liler*

¹⁹⁵ “Amasya’dan Sivas’a 600 kişilik komando taburu getirildi. Olayların çıktığı Madımak Oteli çevresine güvenlik kuvvetleri yerleştirildi. Şehre giriş ve çıkışlar kontrol altında tutuluyor... Bazı esnafın dükkanlarını açmadıkları gözlemlendi.”

¹⁹⁶ YAZICIOĞLU: “YARAYI SARMAK GÖREVİMİZ”

¹⁹⁷ Sivas olaylarının 1. Yıldönümü dolayısıyla şehirde düzenlenen etkinliklere, yanında SHP’li bakanlar ve milletvekilleriyle katılan Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın, yakılan Madımak Oteli’nin önüne çelenk bıraktı. SHP lideri Karayalçın’ın çelengi koyduktan sonra ağladığı görüldü.

Sivas'ta” notu¹⁹⁸ ile ikinci bir fotoğraf eklenmektedir. İlk sayfada da olduğu gibi sunulan fotoğrafta, siyasi liderlerin kol kola fotoğrafı verilmektedir.

Şekil 12: Türkiye Gazetesi'nin İç Grup Üyelerinin Yaşananlara İlişkin Eylemlerinin Olumlu Sunumu (03.07.1994)

İlk anma yılı olan 1994 yılında Türkiye Gazetesi olaya ilişkin sadece üç haber ile yer vermektedir¹⁹⁹. Önceki haberlerinde olduğu gibi gazete, haber içeriklerini ve başlıklarını siyasi liderlerin söylemlerinden oluşturmakta ve haber metinlerinde siyasi liderlerin eylemleri *biz* olarak olumlanmaktadır. Olayların nitelenmesinde de gazetenin, “Sivas Olayları” tanımlamasını yinelediği görülmektedir. Ayrıca haber metinlerinde kullanılan “37 kişinin öldüğü” ifadesi ile Türkiye Gazetesi, ölümün nasıl ve kimler tarafından gerçekleştiği bilgisini gizli tutmakta ve böylelikle eylemin öznesini hedeften saptırmakta ve eylemin niteliğini de önemsizleştirmektedir. 1994 yılında olaya ilişkin sunduğu üç habere ek olarak Türkiye Gazetesi, 2 Temmuz 1994 tarihinde “*Dizi Yazı ve Görüşler*” isimli ikinci sayfasında, Ahmet Kabaklı’nın *Gün Işığında* isimli yazı dizisinde “*Sivas’a Saygı*” başlığı ile olaya yer vermektedir. Her ne kadar yazı dizisi olsa da yazının içeriği, haber metinlerinde olduğu gibi yine liderlerin söylemlerinde oluşmaktadır. Ki gazetenin, 1 Temmuz 1994 tarihli sayısında, Demirel’in söylemleri haber edildiği gibi, aynı tarihli sayıda, Demirel’in söylemleri bu kez yazı dizisinde yerini almaktadır. Ayrıca Büyük Birlik Partisi’nin olaya ilişkin bildirisine de olduğu gibi yer verilmektedir. 1993 yılındaki haberlerinde gazetenin, yaşananları Alevi-Sünni ayrımı, çatışması olmadığı iddiası 1994 yılında yer verilen bu yazı dizisinde yinelenmektedir. Bu iddiasını

¹⁹⁸ 2 Temmuz olaylarının yıldönümü dolayısıyla Sivas’ta düzenlenen etkinliklere SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın’ın yanı sıra, çeşitli bakanlar, SHP’li milletvekilleri ve parti yöneticileri katıldı.

¹⁹⁹ 1 Temmuz 1994: Cumhurbaşkanı Demirel Sivas’tan seslendi: Fitneye alet olmayın,

2 Temmuz 1994: Sivas’ta olağanüstü tedbirler,

3 Temmuz 1994: Karayalçın Sivas’ta konuştu: Türkiye’nin birliğini hiçbir güç bozamaz.

güçlendirmek için de Türkiye Gazetesi, 3 Temmuz 1994 tarihli sayısının on üçüncü sayfasında Yavuz Bülent Bakiler'in Düşündükçe isimli köşesinde "Aleviler ve Pir Sultan Abdallar" başlığı ile yazısına yer vermektedir. Aleviliğin çıkışının anlatıldığı yazıda, Alevilerin de Müslüman olduklarını, farklı olmadıklarını ayrıca Pir Sultan Abdal'ın da Alevi olmadığı iddiası işlenmektedir. Görüldüğü üzere Türkiye Gazetesi olaya ilişkin tutumunu 1994 yılında da devam ettirmektedir.

1995 yılına gelindiğinde gazetenin, olaya yönelik taraf tutumunu değiştirmedeği görülmektedir. 1993 yılında olduğu gibi gazetenin, iç grubunu (bizi) dini duygularıyla alay edilen öfkeli kalabalık; dış grubunu (öteki) da halkın dini duygularına hakaret ederek tahrik eden Aziz Nesin oluşturmaktadır. İlk haber 3 Temmuz 1995 tarihinde "Tahrik Tutmadı" başlığı ile üçüncü sayfada verilmektedir. Haberin hem spotunda²⁰⁰ hem de içeriğinde Kadıköy'de 1993'te yaşananları anma için toplanan bir grup tahrikçinin, olay çıkarmak için taş ve sopalarla polise saldırdığından bahsedilmektedir. Haber içerisinde ise anlatımını güçlendirmek için Gazete, göstericilerin polise saldırdığı anın fotoğrafı "Polise Saldırdılar"²⁰¹ notu ile sunmaktadır. 1993 yılında da olduğu gibi gazete, karşı tarafı suçlu göstererek ötekileştirme eğilimine devam etmektedir. "Polise Saldırdılar" başlıklı notta ise saldırmak eylemi, göstericilerle özdeşleştirilerek olumsuz eylemlerle ötekileştirilmektedir. Ayrıca başlıkta kullanılan tahrik kelimesi de önceki yıllarda olduğu gibi yaşananları tamamen tahrik olarak yorumlayan gazetenin tutumunu değiştirmedeğini göstermektedir.

Şekil 13: Türkiye Gazetesi'nin Ötekisine Ait Eylemleri Suç Olarak Sunumu (03.07.1995)

²⁰⁰ "Sivas'taki Madımak Oteli'nin 2 yıl önce yakılmasını kınamak maksadıyla İstanbul'da düzenlenen mitingde bir grup tahrikçi taş ve sopalarla polise saldırarak olay çıkarmak istedi"

²⁰¹ "Sivas olaylarının protesto etmek bahanesiyle Kadıköy'de düzenlenen mitinge katılan çeşitli fraksiyonlara bağlı militan gruplar, üzerlerini aramak isteyen polise taş ve sopalarla saldırdılar. Olayda iki gazeteci hafif yaralandı."

6 Temmuz 1995 tarihinde yer alan haber ise Aziz Nesin'in ölümü ile ilgilidir. Haberi ilk sayfada “*Yazar Aziz Nesin öldü*” başlığı ile sunan gazete, haberi sayfa içerisinde çok az bir alanda konumlandırmaktadır. Devamının on sekizinci sayfada olduğu bilgisi verilen haberin içeriğinde sadece Nesin'in ölümüne ilişkin bilgiler verilmektedir. Haberin bu hali ile Nesin'e olumsuz bir tavır sergilenmemiş gibi görünse de devamının yer aldığı on sekizinci sayfada Nesin'e olumsuz yüklemelerin yapıldığı görülmektedir. Haberin son paragrafında Nesin, olayın gerçekleştiği 1993 yılında olduğu gibi yaşananların tek sorumlusu olarak gösterilmektedir: “...*Bilindiği gibi Aziz Nesin, 2 yıl önce bir şenliğe katılmak için gittiği Sivas'ta yaptığı konuşmada, İslamiyet'e hakaret etmiş, bu olay, halkı galeyana getirmişti. Çıkan ve kısa sürede büyüyen olaylarda, yazar Nesin'in kaldığı Madımak Oteli'nin kundaklanması sonucu 37 kişi hayatını kaybetmiş, Nesin ise kılpayı ölümden dönmüştü.*”.

7 Temmuz 1995 tarihinde verilen haberler de Nesin'in cenazesine ilişkindir. Devamının yirminci sayfada verileceği belirtilen haberler “*Törensiz Gömülecek*” başlığı ile büyük puntolarla verilmektedir. Haber içerisinde birden çok alt başlık bulunmaktadır: “*Otopsi yapılmadı, İstanbul'a getirildi, Nesin din tehlikesi (!) konferansı yapacaktı*”. Haber içerisinde ise iki fotoğraf kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi ve haber alanı içinde büyük yer kaplayan, Nesin'in ölmüş bedeninin morgdaki halini²⁰² oluştururken ikincisini de Nesin'in vesikalık bir fotoğrafı oluşturmaktadır. “*Törensiz gömülecek*” başlıklı haberin devamında ise genel olarak haberin spotuna²⁰³ uygun şekilde Nesin'in cenaze töreninden bahsedilmektedir. Haber içerisinde ise Nesin'in cenaze töreninden ve oğlu ile sekreterinin yer aldığı iki fotoğraf kullanılmaktadır²⁰⁴. Ayrıca sayfa içerisinde “*Diyanet İşleri: Nesin'in namazı kılınmaz*” başlığı da büyük puntolarla yazılmaktadır. Haber metninde Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'ın, Müslüman olmadığını bildiren kişilerin cenaze namazının kılınamayacağına dair söylemlerinden bahsedilmektedir. Verilen haber başlığı ve içeriğiyle, Nesin'in gayrimüslim olduğu

²⁰² Fotoğraf “Kalp krizinde öldü” başlıklı not ile verilmektedir: “Devlet Hastanesi Başhekim Vekili Dr. Ilgaz Nacakoğlu, Nesin'in geçirdiği kalp krizi sonucu öldüğünü açıkladı. Nesin'in cenazesi saat 04.00 sularında ambulansla Devlet Hastanesi morguna kaldırıldı.”.

²⁰³ “1993 yılında yazdığı vasiyetinde dini tören ve mezarlığa gömülmek istemeyen Aziz Nesin'in, vakfının bahçesine gömülmesi için hazırlanan kararname Demirel tarafından onaylandı.”

²⁰⁴ Fotoğraflar “Oğlu ve Sekreteri” notu ile verilmektedir: “Geçirdiği kalp krizi sonucu ölen yazar Aziz Nesin'in bayrağa sarılı tabutu dün İstanbul'a gönderildi (yanda). Cenazeyi teslim almak için İzmir'e gelen oğlu Ali Nesin (üstte sakallı gözlüklü) ile sekreteri bir hayli bitkindi.”

vurgulanmaktadır. “Aziz Nesin, din tehlikesi (!) konferansı düzenleyecekti” başlıklı haberde ise Nesin’in 1996 yılında fundamentalizme (din tehlikesi) karşı uluslararası bir konferans düzenlemek istediğinden ve Salman Rüşdi, Teslime Nesrin ve Necip Mahfuz gibi İslam dinine hakaret ederek ünlü olduğu iddia edilen kişileri konferansa çağıracağından bahsedilmektedir. Haber başlığında kullanılan ünlem işareti, İslam dinine hakaret eden ve Sivas Olayı’nın tek suçlusu olarak gösterilen Nesin’e karşı olumsuz tavrı sergilemektedir. Ayrıca haber metninde Nesin için yapılan tanımlama da olumsuz eylemler içermektedir: “... Asıl adı Mehmet Nusret olan ve “görev ve yetkisini kötüye kullandığı” gerekçesiyle ordudan çıkarılan Nesin”.

Haberlerinde Nesin’i olayların asıl sorumlusu olarak gösteren Türkiye Gazetesi, Nesin’i suçlayan bir yazı da yayımlamaktadır. Yavuz Bülent Bakiler’in Düşünce köşesinde 8 Temmuz 1995 tarihinde “Aziz Nesin: Kendini telef eden adam” başlığı ile Nesin’e yer verilmektedir. Yazıda Nesin birçok olumsuz özellikler ile tanımlanmakta hatta fiziksel özellikleri de alay konusu olmaktadır: “... Kalem olarak sevdiğim Aziz Nesin’i insan olarak hiç sevmem. Sevmek ne kelime, öğrendim de. Nedendir bilmiyorum: Suratı, bana hep kambur bir kirpinin dikenli yüzünü hatırlatmıştır. Cin çarpmış gibi nursuz bir yüz... Dinsiz ve Allahsızdı... Müslümanlığa tahammül edemiyordu... Şifa bulmaz bir komünistti...”. Metin içerisindeki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, gazetenin, Nesin’e karşı olan olumsuz yaklaşımını sürekli olarak canlı tuttuğu ve hakaretvari bir dil ile Nesin’i ötekileştirdiği görülmektedir.

4.3. Biz ve Öteki(leştirme) Pratikleri Bağlamında Genel Değerlendirme

Toplumsal hayatın her alanında gruplar arasında meydana gelen rahatsızlık ya da gerginlik durumlarında gazeteler, bu durumlara ilişkin olayları aktarmada olayın taraflarına göre olan yakınlığı ya da mesafesine göre davranmaktadır. Bu gruplara yakınlığına göre gazeteler, kendilerini biz ya da öteki olarak konumlandırmakta ve haber içeriklerini üretmektedir. Biz olarak kabul ettikleri grupların yanında tavır sergileyen gazeteler, öteki konumuna soktukları grupları da haber metinlerinde kullandıkları söylem ile de ötekileştirmektedir. Bu açıdan kolektif kimliklerin inşasında, temsilinde gazeteler önemli bir rol oynamaktadır. Bu başlıkta Türkiye ve Cumhuriyet gazetelerinin haber söylemlerinde belirledikleri iç grup ve dış grupların kimlerden oluştuğu ve bu gruplara hangi değerlerin yüklendiği açıklanacaktır. Ayrıca her iki gazetenin dış gruplara ait ötekileştirme pratikleri incelenecektir.

4.3.1. Cumhuriyet Gazetesi'nde Ötekileştirme Pratiği: Gericilik Üzerine

Cumhuriyet Gazetesi'nin olaya ilişkin haberlerinden hareketle gazetenin ideolojik olarak yakın hissettiği bize ait iç grup aktörleri şu şekildedir: Aleviler, Aziz Nesin, olayda yaşamını yitirenler ile onların aileleri ve laik Cumhuriyet değerleri. Buna karşılık Cumhuriyet Gazetesi'nin ötekileri ise kara irtica, gözü dönmüş şeriatçılar, yobazlar, olayda etkisi olduğu iddia edilen RP'li Karamollaoğlu ile Erçakmak, ayrıca hem olay esnasında gerekli önlemleri almadıkları hem de yargılama süreçlerindeki usulsüzlüklerden dolayı o dönemin siyaset insanlarıdır.

Olayın “gözü dönmüş şeriatçıların yaptığı katliam, aydınlığa saldırı, cankırımı” olduğunu iddia eden gazete, olaya ilişkin haber metinlerinde gericileri, aşırı dincileri, otuz yedi kişinin ölümüne son verecek derecede vahşet içinde olduklarından dolayı ötekileştirmektedir. Katliam olgusuna vurgu yapan gazete, olayı ‘şeriatçı katliam’ olarak nitelendirerek olayla birlikte katliamın faillerinin niteliklerini de vurgulamaktadır. Gericiliğin ötekiliği üzerinden Cumhuriyet Gazetesi, Alevilere, laikliğe biz olarak sahip çıkmaktadır. Katliam olgusunda katleden özne şeriatçılar olarak ötekileştirilirken, katledilen “kurban” olarak da Alevilere sahip çıkmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi'nin gericileri, şeriatçıları ötekileştirme pratikleri şu şekilde saptanmıştır:

1. Siyasal Etiketleme: Bar-Tal'ın ayırt ettiği tarzlardan olan siyasal etiketleme, gazetelerin kendi ideolojisine uygun olmayanları istenmeyen siyasi varlıklar olarak ötekileştirme pratiğidir. Cumhuriyet Gazetesi, olayın basitçe Nesin'in tahriklerinden kaynaklandığı iddiasına karşı çıkıp yaşananların Alevi-Sünni özelinde şeriatçıların Alevilere karşı bir saldırısı olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca saldırının şeriatçılar tarafından gerçekleştirilmiş olması yönüyle de gazete, bu olayın laik cumhuriyete karşı bir ayaklanma niteliği taşıdığını iddia etmekte ve saldırganların kimliğini şeriatçılar, gericiler olarak tanımlamaktadır.

- “Sivas'ta aşırı dinciler Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ni bahane ederek ayaklandılar.” (03.07.1993)
- “... Aziz Nesin, “Gericiler, “şeriat isteriz diyenlerin” oylarına muhtaç oldukları için namussuzluk yapıyorlar” diye konuştu.” (04.07.1993)
- “Sivas'ta Madımak Oteli'nde **kara irtica** 36 yurttaşımızı göz göre göre yaktı.” (05.07.1993)
- “**Şeriat isteyenlerin tepkisi** Aziz Nesin'den önce Pir Sultan heykelinde yoğunlaştı.” (05.07.1993)
- “**Köktendinciliğin** varabileceği vahşet” (03.07.1994)

2. Etik Dışı ve Yasadışı Davranışla Suçlama: Cumhuriyet Gazetesi, diğer basın gruplarının olayı basit bir yangından oluştuğu ve hayatını kaybedenlerin de edilgen bir şekilde dumandan boğularak öldüğüne dair iddialarına karşı çıkmaktadır. Hemen hemen her haberinde gazete, yaşanan vahşeti faileri ile sunmakta ve bu olayın şeriatçıların liderliğinde bir katliam olduğu iddiasını canlı tutmaktadır. Katledilen kurban Aleviler, gazetenin *bizini* oluşturur iken tehlikeli olan *öteki* şeriatçılar, suç içeren eylemler ile özdeşleştirilerek ötekileştirilmektedir.

- “Oteli kuşatıp **kelle istediler**” (03.07.1993)
- “Gözü dönmüş şeriatçıların **yaktıkları Madımak Oteli ve çevresi savaş alanına dönmüştü...** Yaralılar kucaklarda öfkeli kalabalıktan kurtarılmaya çalışılırken etraf **tam bir can pazarına dönmüştü.**” (04.07.1993)

- “*Sivas ’ta Madımak Oteli ’nde kara irtica 36 yurttaşımızı göz göre göre yaktı.*” (05.07.1993)
- “*Şeriatçıların, Sivas ’ta 36 aydını katledip çok sayıda kişiyi yaralamasına neden olan olaylara tepkiler artarak sürüyor.*” (06.07.1993).

3. Bir Olayın Faili Olarak Suçlama: Cumhuriyet Gazetesi’nin olaya ilişkin “şeriatçı katliam” tanımlaması, olaydaki suçlunun şeriatçılar olduğunu vurgulamaktadır. Diğer basın grupları ya da o dönemdeki siyasi liderlere göre olay, Nesin’in tahriklerine karşı öfkeli halkın haklı tepkisi olduğu iddialarını öne sürerken; Cumhuriyet Gazetesi ise olayın şeriatçı bir katliam olduğu ve gerçekleşen olayların Nesin’in varlığı ya da fikirlerinden bağımsız olduğunu savunmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi’ne göre hedef gösterilen Nesin olmasa da bu olay, benzer şekilde eninde sonunda vuku bulacaktır.

- “*Şeriatçılar ayaklandı*” (03.07.1993)
- “*Sivas ’ta aşırı dinciler Pir Sultan Abdal Şenlikleri’ni bahane ederek ayaklandılar.*” (03.07.1993)
- “*Ölümünden 400 yıl sonra Sivas ’ta asıldığı yerde dikilen Pir Sultan Heykeli, gericiler tarafından kazmalarla parçalandı.*” (04.07.1993)
- “*Sivas ’taki şeriatçı ayaklanmada ... zorbaların ilk hedefi gösterilmek istendiği gibi Aziz Nesin değil, ... Pir Sultan Abdal heykeli oldu.*” (05.07.1993)

4. İç Grubun Mağduriyeti Üzerinden Ötekileştirme: Bezirgan Arar ve Bilgin’in çalışmalarında tespit ettiği bu tarz, bizden olan grupların bazı uygulamaların mağduru konumuna gelir iken bu duruma neden olan uygulamaların faillerinin ötekileştirildiği bir ötekileştirme pratiğidir. Cumhuriyet Gazetesi bu tarzı daha çok devletin olayların gerçekleştiği esnada gösterdiği ihmalkarlık, gerekli tedbirlerin alınmaması hususunda ve özellikle dava süreçlerinde yaşanan usulsüzlükleri ifade etmekte kullanmaktadır. Yaşanan ihmalkarlıklar ve DGM’nin dava sürecinde yaptığı usulsüzlüklerden dolayı Alevilerin kurban durumuna geldiğini iddia eden gazete, haber metinlerinde DGM ve hükümetin uygulamalarını ötekileştirmektedir.

- “*Devlet seyirci kaldı*” (04.07.1993)
- “*Polis müdahalede geç kaldı*” (04.07.1993)
- “*Soruşturmaya ölenlerle başlandı*” (05.07.1993)

- “*Sivas Davası sürüyor: 124 sanıktan 86’sına tahliye*” (01.07.1994)
- “*Karamollaoğlu nasıl aklanır? Refah Partisi yargılamayı durdurmaya çalışıyor*” (03.07.1994)
- “*Sivas Davası: 37 kişi yakıldı, 33 tutuklu sanık kaldı*” (06.07.1994)
- “*Yandıklarıyla kaldılar*” (02.07.1995)

4.3.2. Türkiye Gazetesi’nde Ötekileştirme Pratiği: Alevilik Üzerine

Türkiye Gazetesi’nin olaya ilişkin haberlerinden hareketle gazetenin ideolojik olarak yakın hissettiği bize ait iç grup aktörleri şu şekildedir: “dini duygularına hakaret edilmiş öfkeli kalabalık, dönemin siyasilerinden olan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Tansu Çiller, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu, RP’li Belediye Meclis üyesi Cafer Erçakmak, Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz, BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, RP Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal”. Buna karşılık Türkiye Gazetesi’nin ötekisi ise Aziz Nesin’dir. İslam dinine ve Kur’an’a hakaret etmesi, dinsiz olduğunu açıklaması, dini değerlerle alay etmesi Nesin’in öteki olmasına yol açmıştır. Türkiye Gazetesi, Alevi kelimesini kullanmayıp Alevileri ötekileştirmekten kaçınmış olsa da Nesin özelinde etkinliğe katılanları ve Pir Sultan simgesinde de Alevileri zımni bir şekilde ötekileştirmektedir.

Türkiye Gazetesi’nin Nesin’i ve Alevileri ötekileştirme pratikleri şu şekilde saptanmıştır:

1. **İnsanlık Dışına Atma-İnsanlıktan Alçaltma:** Bar-Tal’ın ayırt ettiği tarzlardan biri olan insandışılaştırma, öteki olarak kabul edilen grubun ya da grupların insan yakışmayacak şekilde davrandıklarını belirtmekte ve ötekine karşı yapılacak şiddeti meşrulaştırmayı sağlamaktadır. Türkiye Gazetesi de olayın günah keçisi olarak Nesin’i işaret etmekte ve haber metinlerinde Nesin’i ötekileştirmektedir. İslam dinine inanmadığını ve Kur’an’ın geçersiz olduğunu ifade eden Nesin, bu düşüncelerini dile getirdiği için dindar kesimde büyük hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Pir Sultan Abdal Etkinlikleri’nde de bu düşüncelerini dile getiren Nesin, dindar kesimi tahrik etmiş ve otuz yedi kişinin ölümüne yol açan olaylar yaşanmıştır. Türkiye Gazetesi de yazılarında olayı, etki-tepki çerçevesinde sunmaktadır: İslam’a hakaret eden Nesin’in tahrikleriyle öfkelenen halk, haklı bir şekilde tepki göstermiş ve Sivas Olayları gerçekleşmiştir. Olaya ilişkin her

haberde Nesin, olayın tek sorumlusu şeklinde ötekileştirilmiştir. “İslam’a hakaret eden, İslam düşmanı, dinsiz, ateist, Şeytan, fitne” gibi sıfatlar Nesin ile özdeş tutulmaktadır. Bunun yanı sıra olaya Nesin’in tahrik edici konuşmalarının yol açtığı iddiası ile gazete, saldırganların eylemlerini haklı tepki zemininde meşrulaştırmaktadır.

- “Sivas’ta fitne: 50 ölü” (03.07.1993)
- “Aziz Nesin’in İslamiyet aleyhindeki sözleri halkı galeyana getirdi.” (03.07.1993)
- “İslam düşmanı Aziz Nesin’in kaldığı otelin önünde de protestolarını sürdüren öfkeli kalabalık, otelin camlarını kırdı.” (03.07.1993)
- “Öfkeli vatandaşlar, “Biz şeytanı taşıyoruz” diyerek eylemlerini geç saatlere kadar sürdürdüler.” (04.07.1993)
- “Sivas’ta geçtiğimiz gün meydana gelen ve 36 kişinin ölümü, 60 kişinin de yaralanması ile sonuçlanan olaylara zemin hazırlamakla suçlanan Aziz Nesin, kin kusmaya devam ederek, kendini savundu.” (05.07.1993)

2. **Olumsuz Özellikler Atfetme:** Bar-Tal’ın ayırt ettiği pratiklerden biri olan bu tarz, öteki olarak kabul edilen gruba ya da gruplara olumsuz özellikler yükleyerek ötekileştirmektedir. Türkiye Gazetesi, Nesin’i hedef alan her haberinde Nesin’e olumsuz değerler yükleyerek ötekileştirmektedir.

- “İslam düşmanı Aziz Nesin’in kaldığı otelin önünde de protestolarını sürdüren öfkeli kalabalık, otelin camlarını kırdı.” (03.07.1993)
- “Cuma günü ... Aziz Nesin’in ... kitap standında yaptığı İslamiyet’e dil uzatan ve Müslümanları sürekli aşağılayan konuşması neticesinde tahrik olan Vatandaşlar tarafından yakılan Madımak Oteli...” (04.07.1993)

Ayrıca Alevi göstericiler de eylemlerinden ve cenaze günü görevlilere zorluk çıkarmalarından dolayı ötekileştirilmektedir.

- “...kalabalığın içinde bir kişi, elinde Hz. Ali’nin posterini **olduğu halde** omuzlara alındı”. (07.07.1993) “olduğu halde” ifadesi olumsuz yargı taşımaktadır.
- “Göstericilerden bazılarının TBMM’ye girmek istemesi görevlilere zor anlar yaşattı. Göstericiler, nizamiyeye çiçek, bozuk para ve **taş attılar**.” (07.07.1993)
- “Cenazeleri taşıyan kortej, ... binası önüne geldiği sırada, topluluktan bazı kişiler, bu **binaları taşladılar**. Polisin, **taşkın topluluğa** müdahale etmesi üzerine,

göstericiler ile polis arasında taşlı-sopalı çatışma çıktı. ... Olaylarda ... bir polis memuru yaralandı. “(09.07.1993).

3. **Başat Grubun Temel Özelliklerinin ve Törelerinin Yokluğu:** Volpato ve Cantone'nin ayırt ettiği pratiklerden olan bu tarz, gazetelerin benimsedikleri görüşlere göre farklılaşan değerlerden yoksun olanları ötekileştirme pratiğidir. Türkiye Gazetesi yaşanan olayları Nesin'in dini değerlere yönelik alaycı konuşmasının dini duyguları yaşayan kesimi tahrik etmesiyle başladığını ileri sürmüştür. Ayrıca etkinlik sırasında, olaydan sonraki gösterilerde ve cenaze törenlerinde ezan seslerinin dikkate alınmaması da Alevi göstericilerin ötekileştirilmesine neden olmuştur.

- “Gazetemizi arayan vatandaşlar “*asıl suçlunun Aziz Nesin olduğunu ifade ederek “Çeşitli uyarılara ve tepkilere rağmen, bildiğini okuyan, milletin hissiyatını hiçe sayan Aziz Nesin'in, sonunda böyle bir olaya meydan vereceği ortadaydı...Ancak, bu olayların asıl sorumlusunun Aziz Nesin ve onun gibi halkın moral değerleri ve inançları ile alay edenler olduğu gözardı edilememelidir” dediler.*” (04.07.1993)
- “**Ezana Islık!** ... Cami çevresindeki kalabalık, öğle ezanını ıslıklar ve “yuh” sesleri ile protesto ettiler.” (09.07.1993)
- “Öğle ezanının okunduğu bir sırada, cami önünden geçen kalabalık, **ezan sesini yuhalar**ken, ıslık sesleriyle de ezanı bastırmaya çalıştı.” (07.07.1993)

Haber metinlerinde yer alan bu örnek cümleler, Cuma ezanında başlayan olaylarda ‘ezan sesi bastırılmaya çalışılıyor’ algısının, gazete tarafından da sahiplenildiği ve gazetenin önem verdiği dini değerlerden yoksun olan Alevilerin de bu açıdan ötekileştirildiği görülmektedir.

- “**Türk bayrağı yok:** Sivas olaylarını protesto için Almanya'nın Köln şehrinde düzenlenen yürüyüşe 10 binden fazla kişi katılırken, Bonn'daki yürüyüşte **Türk bayrakları yer almadı.**” (11.07.1993). Alevilerin ve çeşitli grupların yer aldıkları protestoda birçok bayrağa rağmen Türk bayrağının olmaması gazete tarafından eleştirilmekte ve Aleviler, milli değere sahip çıkmamalarından dolayı ötekileştirilmektedir.

4. **Etik Dışı ve Yasadışı Davranışla Suçlama:** Bezirgan Arar ve Bilgin'in çalışmalarında tespit ettiği ötekileştirme tarzlarından biridir. Bu tarz, ötekinin etik olmayan eylemleri üzerinden gerçekleştirilen ötekileştirilme pratiğidir. Türkiye Gazetesi, taraf olduğu 'öfkeli kalabalık'ın eylemlerini göz ardı ederken Alevi göstericilerin ve Nesin'in eylemlerini yasal olmayan eylemler ile ötekileştirmekte ve o grubun toplum düzeni için tehdit oluşturduklarına dikkat çekmektedir.
- “Göstericiler, nizamiyeye çiçek, bozuk para ve **taş attılar.**” (07.07.1993)
 - “Cenazeleri taşıyan kortej, ... binası önüne geldiği sırada, topluluktan bazı kişiler, bu **binaları taşladılar.** Polisin, taşkın topluluğa müdahale etmesi üzerine, göstericiler ile polis arasında **taşlı-sopalı çatışma** çıktı. ... Olaylarda ... **bir polis memuru yaralandı.**” (09.07.1993).
5. **Bir Olayın Faili Olarak Suçlama:** Bezirgan Arar ve Bilgin'in çalışmalarında tespit ettiği tarzlardan olan bir olayın faili olarak suçlama, kamu vicdanını etkileyen olayların sorumluluğunu yükleyerek yapılan ötekileştirme pratiğidir. Türkiye Gazetesi yaşanan olaylarda Aziz Nesin'i günah keçisi ilan etmekte ve olayın faili olarak suçlamaktadır. Tahrik olarak nitelendirilen olayda Nesin ve Nesin'in dini değerlere hakaret etmesi tahrikin kaynağı olarak kabul edilmektedir.
- “Aziz Nesin'in “1400 yıl önce yazılan Kur'an geçersizdir” sözleri halkı galeyana getirdi.” (03.07.1993)
 - “İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu: **Olaylara, Aziz Nesin'in Türk halkını aşağılayıcı sözleri sebep oldu.**” (04.07.1993)
 - “Sivas'ta geçtiğimiz gün meydana gelen ve 36 kişinin ölümü, 60 kişinin de yaralanması ile sonuçlanan olaylara **zemin hazırlamakla suçlanan Aziz Nesin, kin kusmaya devam ederek, kendini savundu.**” (05.07.1993)
 - “BBP Genel Başkanı Yazıcıoğlu: **Suçlu Aziz Nesin'dir ve yargılanmalıdır**” (05.07.1993)
 - “Sivas olayının **dine hakaret olayı karşısında haklı reaksiyon** gösterdiğini, şiddetin ise provokatörler tarafından tertip edildiğini ifade eden Erbakan ...” (08.07.1993)

SONUÇ

Toplumsal hayatın her alanında varlık gösteren biz/öteki ayrımı temelinde sınır çizme çabası bulunmaktadır. Dolayısıyla bizden olmayan farklılıklar öteki nitelmesi altında sınırın dışına itilmektedir. Kimliklerin oluşumunda da etkin rol oynayan biz/öteki ayrımı, hükümetlerin politikalarının şekillenmesinde rol oynamaktadır. Kendi ideolojilerinin meşruluğunu göstermek adına egemen gruplar, medyayı olabildiğince etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Böylelikle medya aracılığıyla uygulanacak olan politikaların toplumsal alanda zemini hazırlanmaktadır. Ayrıca kolektif kimliklerin inşasında rol oynayan gazeteler, çatışan gruplara olan yakınlığı ya da uzaklığına göre, özneleri *biz* ya da *öteki* olarak konumlandırmakta ve yeniden üretme sürecini başlatmaktadırlar. Bu noktada metinlerdeki söylemlerin, egemen grupların ideolojilerine hizmet ettiğini ileri süren eleştirel söylem analizi sadece metinlerdeki söylem yapılarını betimlemekle kalmaz, metinler aracılığıyla yeniden üretilmiş olan söylemin ne şekilde meşrulaştırıldığını da açığa çıkarır.

Günümüzde Aleviliğin dinsel ya da mezhepsel bir kimlik mi, kültürel bir farklılık ve yaşam biçimi mi veya siyasi bir hareket ve ideolojik bir grup mu olduğuna dair çeşitli tartışmalar mevcuttur. Bu çalışmada Alevilik, alt kültür bir yaşam biçimi olarak ele alınmıştır. Pek çok çalışma Aleviliği, kimliksiz bir kimlik hareketi olarak değerlendirmektedir. Türkiye’de ülke içerisinde yaşayan azınlık grupları anayasal ve hukuksal açıdan eşit vatandaşlık statüsüne sahip olsalar da ülke içi ve dışı konjonktürel ortamın etkisi ile aktüel siyasette aktörler, *biz* ve *öteki* ayrımını zaman zaman siyasi söylemlerinde kamuoyu oluşturma amacıyla kullanmışlardır. Bu tür söylemlerde Türk’e karşı Kürt, Müslümana karşı gayrimüslim, Sünniye karşı da Alevi ayrışması günlük hayatın sıradan söylemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1980’den sonra Türk kimliğinin İslamlaştırma stratejisi baz alındığında kurucu unsur olan Sünniliğe karşı Aleviler de öteki konumunda tanımlanmaktadır. Siyasi hayatta kurucu unsurun dışında kalana karşı duyulan güvensizlik ve tahammülsüzlük de ötekine yönelik nefret suçlarına varabilecek türlü şiddet eylemlerine yol açabilmektedir. Nefret suçlarının ötekiler üzerinde yoğunlaşması ise birlikte yaşayabilme kültürünü zeminden sarsarak demokratik değerlerin zayıflamasına neden olmaktadır. Ayrıca eşit yurttaşlık ilkeleri bile tam anlamıyla pratiğe koyulamamaktadır. Alevi Çalıştayları’nda da ortaya çıktığı üzere Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Sünni mezhebe dayalı hizmet üretme biçimi, cemevlerinin hukuki statüye sahip olmaması ve Alevi köylerine cami yapılması gibi Sünni merkezli

politikalar, Alevilerce kabul edilmemekte ve Alevilere eşit yurttaşlık haklarından mahrum bırakıldıklarını düşündürmektedir.

Toplumsal alanın hemen her alanında ayrımcılığa uğradıklarını ileri süren Aleviler, ‘kızılbaş, asi, ahlaksız, dinsiz, muhalif, sapkın’ vb. olumsuz özelliklerle damgalandıklarını savunmaktadırlar. Ancak Cumhuriyet tarihi boyunca bu toplumsal damgalamaların sözlü şiddet boyutunu aşarak yerel ve münferit şiddet eylemlerinin ortaya çıktığı da görülmektedir. Bu çalışmanın konusu olan Madımak Olayı da bu damgalamaların toplumsal şiddet eylemine dönüştüğü olaylardan birisidir.

Bu çalışmada 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas’ta düzenlenen Pir Sultan Etkinlikleri’nde meydana gelen ve 37 kişinin ölümüyle sonuçlanan Madımak Olayı ele alınmıştır. Olayın eleştirel söylem analizi yöntemiyle ele alınmasının temel amacı, Türkiye ve Cumhuriyet gazeteleri üzerinden biz ve ötekinin hangi şekillerde tanımlandığını ve bunlara hangi anlamların yüklendiğini Alevilik kimliği üzerinden ortaya koyabilmektir. Madımak Olayı’nın sunumundan elde edilen bulgular, gazetelerin sahip oldukları farklı ideolojik görüşlerin yeniden üretim sürecini ne şekilde gerçekleştirdiği ve Aleviliğin, hem biz hem de öteki olarak nasıl tanımlandığı açığa çıkarılmaktadır. Elde edilen bulgular analiz edildiğinde bu olay üzerinden kamuoyunun ikiye ayrıldığı, Aleviliği biz olarak tanımlayıp olayın mağduru olarak tanımlayan bir kesim ile Aleviliği dolaylı olarak ötekileştirip yaşanan olayın sonuçlarını görmezden gelme veya küçümseme eğiliminde bulunan bir diğer kesimin varlığı ortaya çıkmaktadır.

Gazetelerin olayları tanımlaması ve okuyuculara sunma şekli sahip oldukları ideoloji ve kendilerini olayın taraflarına göre konumlandıkları taraflılık ya da muhaliflik durumlarına bağlı olarak şekillenmektedir. İdeolojik olarak birbirine zıt olan iki gazetenin olaya bakışı da farklı olmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi, olayı aşırı dincilerin, gericilerin, şeriatçıların gerçekleştirdiği bir katliam olarak kabul etmekte ve olayın taraflarını Aleviler ve gericiler olarak belirlemektedir. Gazetenin iç grubunu oluşturan Aleviler, yaşanan olayda ‘kurban’ olarak nitelenirken Alevileri katleden şeriatçılar ise ötekileştirilmektedir. Türkiye Gazetesi ise olayı Aziz Nesin’in İslam dinine hakaret etmesiyle tahrik olan öfkeli halkın Nesin’e gösterdiği haklı tepki olarak kabul etmekte ve olaydaki tarafları, öfkeli kalabalık ve Aziz Nesin olarak ayırmaktadır. Sağ kesimi temsil etmesiyle bilinen Türkiye Gazetesi bu olayda fitneci ilan ettiği Aziz Nesin’e karşı, kendini, dini değerlerine hakaret edilen öfkeli kalabalığın yanında konumlandırmaktadır. Ancak haber metinleri analiz edilirken Türkiye Gazetesi’nin özellikle anma dönemlerindeki protestoları konu edinen haberlerinden ‘Alevi

göstericiler' olarak tanımladığı Alevilerin, eylemlerini yasa dışı olumsuz eylemlerle özdeşleştirerek, Alevileri, Aziz Nesin özneliğinde zımni bir şekilde ötekileştirdiği görülmektedir. Gazete, kendi iç grubunu oluşturan öfkeli kalabalığın suç niteliğindeki eylemlerini göz ardı ederken olayın günah keçisi ilan edilen Nesin'i her haberinde kullandığı nefret dili ile ötekileştirmektedir. Bu durum da bize gazetelerin sahip oldukları ideolojik görüşlerin, haber yapma süreçlerine nasıl etki ettiğini göstermektedir. Çalışma kapsamında ele alınan Madımak Olayı tek bir eylem olsa da her iki gazetenin birbirine zıt görüşleri sebebiyle farklı şekillerde okuyuculara sunulmaktadır. Aleviler, Aziz Nesin özelinde, Türkiye Gazetesi'nde dinsiz ve düzen bozucu olmaları ile ötekileştirilirken Cumhuriyet Gazetesi'nde kurban olarak nitelenmekte ve biz olarak sahip çıkılmaktadır.

Gazetelerin biz ve öteki ayrımlarına bakıldığında olayın sunumu “tahrik” ve “katliam” tanımlamaları ile gerçekleşmektedir. Gazetelerin olaya ilişkin kendi ideolojik konumlandırmaları açısından da Alevilere ve devletin pratiklerine bakışı farklılık göstermektedir. Ayrıca incelemeye tabii tutulan iki anma yılı olan 1994 ve 1995 yıllarındaki gazetelerin tutumlarının, 1993'teki tutumları ile ilişkisi de önem arz etmektedir. Bu farklılıklardan dolayı incelenen haberler beş ayrı tema altında kategorize edilmiştir: 1. Tahrik Vurgusu, 2. Katliam Vurgusu, 3. Alevilere Bakış, 4. Devletin Pratiklerine Bakış, 5. Protesto ve Anma Eylemlerine Bakış.

Sağ kamuoyuna hitap ettiği ve o dönemdeki hükümeti savunmasıyla bilinen Türkiye Gazetesi, sahip olduğu ideolojiye ve ideolojik kareye uygun olarak olayları ‘tahrik’ çerçevesinde sunmaktadır. Olayın bir Alevi-Sünni çatışması olmadığını iddia eden gazete, haberlerinde Alevi kelimesini kullanmaktan kaçınmaktadır. Haberlerine bakıldığında Türkiye Gazetesi, genel olarak olayları, “tahrik, fitne, tepki” kelimeleri ve “halkın galeyana gelmesi, sabrın taşması, öfkeli kalabalık” ifadeleri çerçevesinde şekillendirmekte ve bu tahrik ve fitnenin kaynağı olarak da Aziz Nesin gösterilmektedir. Olayı etki- tepki çerçevesinde sunan gazete, olayı önemsizleştirerek ‘Sivas Olayları’ tanımlamasını kullanmaktadır. Olayın taraflarını da “galeyana gelmiş öfkeli kalabalık ve İslam dinine hakaret eden, dinsiz Aziz Nesin” olarak belirlemektedir. Gazete yaptığı haber söylemleri ile kendini ‘öfkeli kalabalık’ın yanında taraf olarak kabul etmektedir. Karşı taraf olarak belirlenen Aziz Nesin, gazetenin haberlerinde olayın tek sorumlusu olarak bir günah keçisiymiş gibi sunulmaktadır. Ki gazete bu söylemi diğer haberlerinde işlediği olayın Alevi-Sünni çatışması olmadığı iddiasını güçlendirmek için kullanmıştır. Türkiye Gazetesi'nin olayın sunumunda otuz yedi kişinin ölümüne ilişkin kullandığı ifadelerin biçimi de dikkat çekicidir. Gazete olayı, failerin belli olmadığı, otelde çıkan

yangının dumanından 37 kişinin öldüğü ‘Sivas Olayları’ olarak tanımlamakta ve yangının kimler tarafından ve nasıl çıkar(t)ıldığı belirtilmemekte ve saldırganların eylemleri ‘tahrik’ zemininde meşrulaştırılmaktadır. Olayların yaşandığı dönemdeki siyasi liderlerin çoğunluğu da olayı bir tahrik olarak tanımlamakta ve olaya ilişkin ilk değerlendirmelerini öfkeli kalabalık olarak nitelenen kesim açısından yapmaktadır. Türkiye Gazetesi de haberlerinin başlıklarını, içeriklerini liderlerin söylemlerinden oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Tansu Çiller, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu, RP’li Belediye Meclis Üyesi Cafer Erçakmak, Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz, BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, RP Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal gazetenin haberlerine kaynaklık etmektedir. Haber söylemlerini siyasi liderlerin yorumlarından oluşturan gazetenin, bu tutumuyla devletin pratiklerini eleştiren bir söylem geliştirmesi söz konusu değildir. Aksine, gazetenin bu haberleri sunuş biçimi hükümet temsilcilerinin olayla yakından ilgili ve yerinde müdahil olduklarını göstermeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla Türkiye Gazetesi, Madımak Olayı özelinde devletin ideolojik söylemlerinin yeniden üretildiği bir yayın organı görüntüsünü vermiştir.

Cumhuriyet Gazetesi ise sahip olduğu sol ideolojiye uygun olarak Türkiye Gazetesi’nin tam tersi bir yaklaşımla haberlerini sunmaktadır. Olayları tahrik zemininde sunan Türkiye Gazetesi’ne karşılık, Cumhuriyet Gazetesi olayı ilk günden itibaren bir ‘katliam, cankırımı, kıyım’ olarak kabul etmekte ve tanımlamasını ‘Sivas Katliamı’ olarak belirtmektedir. Haber metinlerinde ise 37 kişinin nasıl öldüğüne dair tanımlamaları da dikkat çekmektedir: “yakılarak katledilen 37 kişi” tanımlaması hemen hemen her haberin metninde, olayın sunumunda kullanılmaktadır. Böylelikle olayın katliam boyutu sürekli olarak ön plana çıkarılmaktadır.

Tahrik kelimesini kullanmamaya dikkat eden Cumhuriyet Gazetesi, ‘kışkırtma’ kelimesini kullanmaktadır. Bunu da bilinçli şekilde dile getiren gazete, kışkırtmanın kaynağını Aziz Nesin olarak değil aksine yerel basın, Sivas Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu ve RP’li Belediye Meclis üyesi Cafer Erçakmak olarak belirtmektedir. Cumhuriyet Gazetesi’nde olayın tarafları ise yaşanan saldırının bir Alevi-Sünni çatışması olduğu iddiasını temellendirecek şekilde bir yanda kurban olarak tanımladığı Aleviler, diğer yanda şeriatçılar, yobaz dinciler olarak ifade edilmektedir. Ayrıca Alevilerin daha önce yaşadığı saldırılar, haberlerinde tarihsel süreklilik kurularak verilmektedir. Aleviliği

simgeleyen tanımlamaları yaşanan olaylar için de kullanmaktadır. Ölen 37 kişinin her biri Pir Sultan'a benzetilmekte, kurban olarak nitelenmektedir.

Sol ideolojiye yakınlığıyla bilinen Cumhuriyet Gazetesi, haberlerinde devletin olaya ilişkin eylemlerini olumsuz ve açık bir dille eleştirmekten kaçınmamaktadır. Haber kaynaklarında ve söylemlerinde hükümet liderlerine yer veren Türkiye Gazetesi'ne karşılık Cumhuriyet Gazetesi, olayların sorumlusu, tahrikçi olarak gösterilen Aziz Nesin'e, Alevilere, ölen kişiler hakkında övgü dolu haberlere sıklıkla yer vermektedir.

Özellikle Aziz Nesin, gazetenin haberlerinde önemli bir yerde konumlanmaktadır. Nesin'e kendini ifade etme hakkı tanıyan gazete, Nesin'in söylemleri ile de devlete olan olumsuz eleştirisini gerçekleştirmektedir. Gazete adeta Alevilerin bir avukatıymışçasına dava sürecine ilişkin gelişmeleri takip etmekte ve Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne eleştirilerini ifade etmekten çekinmemektedir. Ayrıca 1993 yılında Türkiye Gazetesi'nde herhangi bir başsağlığı ilanına yer verilmez iken Cumhuriyet Gazetesi olaydan sonraki ilk hafta içerisinde elli sekiz başsağlığı ilanına yer vermektedir.

Madımak Olayı'nın yıldönümünde yapılan haberlere ilişkin Cumhuriyet Gazetesi tutumunu devam ettirmiştir. Olayı katliam olarak sunan Cumhuriyet Gazetesi 1993 yılında iç sayfalarından bazılarını "Sivas Olayları" olarak adlandırmakta ve konu dışı habere yer vermemektedir. 1994 yılında ise olaya ilişkin bazı iç sayfalar "Sivas Katliamının 1. Yılı" şeklinde tanımlanmakta ve sayfada yine olay dışında farklı konuda bir habere yer verilmemektedir. Ayrıca Cumhuriyet Gazetesi 1994 yılında beş sayıdan oluşan "Güvercinler Uçmuyor Sivas Üstünde" başlıklı yazı dizisini yayınlamıştır. 1995 yılında da altı sayıdan oluşan "Alevi Hareketinin Dünü Bugünü" başlıklı yazı dizisini hazırlayan Cumhuriyet Gazetesi, bu ek yazı dizileri ile Sivas Katliamı diye nitelendirdiği Madımak Olayı'na ilişkin iddialarını temellendirerek güçlendirmektedir.

İki gazetenin de kullanmayı tercih ettikleri fotoğraflar, kendilerini konumlandıkları biz/öteki zeminine uygun bulunmaktadır. Türkiye Gazetesi'nin Nesin'e karşı taraf olarak kendini konumlandırması, haber kaynakları olarak sadece hükümet liderlerinin söylemlerini kullanması ve hükümet liderlerinin her zaman olumlu olarak ve olaya ilgiliymiş gibi gösterilmesi, olayı dinsiz Aziz Nesin'e karşı haklı tepki olarak sunması ve Alevi-Sünni tartışmasına zemin hazırlamayan bir tarihsel süreklilik kurmaması; kullandığı fotoğraflar da bu ideolojiye uygun olmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi, olayın taraflarını şeriatçılar ve kurban olarak nitelediği Aleviler olarak göstermekte ve kendini de şeriatçılara karşı taraf olarak konumlandırmaktadır. Olayın vahametini anlatmak isteyen gazete, olay sonrası ağır tahribatın yer aldığı fotoğraflara ve

olayın failleri olarak tanımladığı aşırı dincilerin, şeriatçıların otel önündeki saldırgan bekleyişlerine ait fotoğraflara yer vermektedir.

İncelenen haberlerin sonucunda gazetelerin sundukları haber metinleri, başlıkları, spotları, özel kelime seçimleri ve fotoğraflar ile Van Dijk'in kendini olumsuz sunma, ötekini olumsuz sunma çerçevesinde geliştirdiği ideolojik kare ile örtüşmektedir. Her iki gazetenin de haber sunma yöntemlerinde sahip oldukları ideolojik kodlar çerçevesinde kendilerini konumlandığı ve haberlerini bu kodlara uygun olarak oluşturduğu net bir şekilde görülmektedir. Cumhuriyet ve Türkiye gazeteleri kendi iç gruplarını merkeze koyarak dış grupları olumsuz özelliklerle ötekileştirmektedirler. Bu doğrultuda istedikleri konuları ön plana çıkaran gazeteler, istemedikleri bilgiyi de göz ardı etmekten kaçınmamaktadırlar. Temel gazetecilik ilkesi olan tarafsızlığın, gazetelerin sahip olduğu ideolojik unsurlar ile yok edildiği ortaya çıkmaktadır. İdeolojik kodların, yaşanmış bir tek olayın sunumunda nasıl farklılaştığı, biz ve öteki karşıtlığında nasıl temellendirildiği, bu çalışmanın araştırma kısmında elde edilen bulgularla açıkça görülmektedir.

Biz ve öteki karşıtlığının her iki gazetede sunuluş biçimine bakıldığında toplumsal ve siyasal alanlarda bu gazetelerin ideolojik kutuplaştırmayı derinleştirecek bir dil kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Türkiye Gazetesi, zımni bir şekilde Aziz Nesin özneliğinde Alevileri dinsiz, düzen bozuculukla ötekileştirmekte ve tüm haberlerini Nesin'in dine hakaret edip halkı tahrik etmesi üzerinde gerçekleştirmektedir. Buna karşılık Cumhuriyet Gazetesi de hedef gösterilen Nesin'in etkinliklere katılmamış olsaydı bile yaşanan olayı Alevi-Sünni çatışması ekseninde yorumladığından; vukuu bulan olayın eninde sonunda patlak vereceğini iddia etmiş ve haberlerinde kendi iç grubunu oluşturan Aleviler ve Nesin'i savunmuştur. Ayrıca gazete olayı, aşırı dinci, yobaz, gerici olarak nitelendirdiği şeriatçıları, tahrik zeminini reddederek, laik Cumhuriyete bir saldırı olarak kabul etmekte ve haberlerinde gerici ötekileştirmektedir.

Aleviler, Cumhuriyet tarihi boyunca çeşitli saldırılara ve kötü yaşantılara maruz kalmış olsalar da bugün ülke rejimiyle kurduğu iyi ilişkiler çerçevesinde Cumhuriyet ilkeleriyle en barışçıl bağ kuran topluluklardan biridir. Ancak toplumun çeşitli kesimlerinin barış ve huzur içerisinde yaşamaya devam etmesi için o toplum içerisinde farklı toplum kesimlerinin birbirlerine karşı gerçekleştirdikleri kötücül eylemlerin, devlet kurumları ve adamları tarafından dikkatli irdelenmesi ve vuku bulan olayların sonuçlarının azımsanmadan çok yönlü olarak değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Alevi alıştayları adı altında yürütülen çalışmalar her ne kadar Alevilerin sorunlarına çözmeye yönelik olsa da yapılan çalıştaylar neticesinde her konuda uzlaşma sağlanamamış ve getirilen çözümler Alevilerce yetersiz görülmüştür. Çalışmanın elde ettiği bulguların, Alevilerin, Madımak Olayı zerindeki ısrarlı taleplerinin anlaşılması ve Alevilere yönelik şiddet eylemlerinin temelindeki sorunların aydınlatılmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, çalışmanın konusu olan Aleviliğin tekileştirme pratiklerinin, farklı olaylarda devletin resmi söylemleri ile birlikte, farklı gazetelerin haber metinleri, köşe yazıları ve karikatürlerini de içeren daha kapsamlı söylem çözümlmelerine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu açıdan, çalışmanın araştırma yöntemiyle elde ettiği sonuçların, yapılacak olan konu ile ilgili akademik araştırmalara yeni bir bakış açısı kazandırması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Aker, S.; Dündar, C. ve Pekşen Y., (2007). “Sokaktakiler, Yazılı Basın ve Damgalama”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Ocak-Şubat-Mart, Yıl 9, Cilt 3, Sayı 11.
- “Akgül, E. (12.03.2013). “Gazi’de 18 Yıllık Adalet Özlemi” ; <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/145043-gazi-de-18-yillik-adalet-ozlemi> (Erişim Tarihi: 07.10.2017).
- Akkılıç, Sıdık (2018). *Bir Ötekileştirme Mecrası Olarak Sosyal Medya: Ekşi Sözlük ve Ermeniler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, M. (2004). “Türk Kültüründe Alevilik”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 1-6.
- Aktay, Y. (2007). “Sosyo-Kültürel ve Politik Yönleriyle Alevilik Üzerine Notlar”, *MİLEL VE NİHAL İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, 57- 76.
- Aksakal, E. (2014). “Kültürel Kimliğin İnşa Sürecinde Melez Bir Kavram Olarak Alevilik”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 53, ss. 215-232.
- Akyüz, E. (2015). “Alevî Sorununa Partiler Üstü Yaklaşımın Önemi”, *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – II*, 35-43.
- Alacahan, O. Ve Duman, B. (2011). “Dışlanma, Ayrımcılık, Mezhep ve Etniklikler Arası Eşitsizlikler”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı:1, 1-29.
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Alemdar, K. (1996). *İletişim Ve Tarih*, İmge Yayınevi, Ankara.
- “Aleviler ve yaşanan katliamlar...” (17.11.2010); <http://www.binboga.org/aleviler-ve-yasanan-katliamlar/> (Erişim Tarihi: 02.11.2017).
- Alp, Hakan (2016). “Çingenelere Yönelik Nefret Söyleminin Ekşi Sözlük’te Yeniden Üretilmesi”, *İlef Dergisi*, 3 (2), 143- 172.
- Alperen, A. (2009). “Alevi(lik) Modernleşmesine Dair Düşünceler”. *DEM Dergi*, Cilt:2, Sayı:6, 76- 82.
- Alver, F. (2008). “Kapitalist Üretim Sürecinde Irkçılık, Futbol ve Medya”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, sayı 26, Kış-Bahar.
- And, M. (2012). *Ritüelden Drama Kerbela-Muharrem-Ta’ziye*, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Anderson, B. (2007). *Hayali Cemaatler*. (İ. Savaşır, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Anık, Mehmet (2018). “Bir Kimlik Siyaseti Olarak Çokkültürcülük ve Paradoksları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (55), 455-466.

- Appel, Jürgen (1999), “Massenmedien In Der Zivilgesellschaft“, Auf Dem Wege Zur Zivilgesellschaft, Der Bürger Im Staat“, Heft 3/99, Hrsg: Lpb, S.156-159.
- Araştırma ve İnceleme Raporu, (24.03. 2014), Sayı: 5, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, ss:1326-1402.
- Arhan, F. vd. (1988). *Medya Eleştirisi Ya Da Hermes’i Sorgulamak*, Öteki Yayınevi, Ankara.
- Arı, Y. (2011). *Kahta Yöresi Alevilerinde Dini ve Sosyal Hayat: Bağlar Mahallesi ve Ortanca Köyü Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Arı, Y. (2019). *Alevilikte Dini Otorite: Değişim ve Süreklilik -Adıyaman Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Arı, Y. (2020). *Değişim Sürecinde Alevilikte Dini Otorite (Adıyaman Dedeleri Örneği)*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Arı, Y. (2022). “Öteki’nin Algılanışı: Alevilik ve Aleviler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 104, 399-414.
- Arslanoğlu, İ. (2000). “Alevilik Nedir?”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı:13; <http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/aleviliknediryeni.pdf> Erişim Tarihi:11.10.2017.
- Ataay, F. (2022). *Türkiye Demokrasi Tarihi 1789’dan Günümüze*, Nika Yayınevi, Ankara.
- Ataklı, C. (1997). *Basın-Siyaset İlişkilerinde Yozlaşma, Yeni Türkiye Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı II*, Sayı:14, Ankara.
- Ataman, H. (2012). “Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinde Ele Almak”. Y. İnceoğlu (Ed.), *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* içinde (ss. 47-80). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ateş, K. (2011). *Yurttaşlığın Kıyısında Aleviler ‘Öztürkler’ ve ‘Heretik Ötekiler’*, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Atiker, E. (2005). “Günümüz Aleviliğinin Sorunları”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt:3, Sayı:11, 15- 35.
- Avdil, Ç. “18 Nisan Malatya Katliamı”, <http://www.alinteri.org/18-nisan-malatya-katliami.html> (Erişim Tarihi: 02.12.2017).
- Aygün, H. (2009). *Dersim 1938 Resmîyet ve Hakikat*, Dipnot, Ankara.
- Aytaş, G. (2010). “Alevilik Kavramı Etrafında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 56, 17-28.
- “Aziz Nesin Sivas Konuşması”, http://www.nesinvakfi.org/aziz_nesin_sivas_konusmasi.html (Erişim Tarihi: 10.12.2015)
- “Bağlantılı olaylar”, <http://www.hafizakaydi.org/29mayis-4temmuz/corum/baglantili-olaylar/>, (Erişim Tarihi: 02.11.2017).
- Bağlum, K. (1991). *Anıpolitik (1945-1960)*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

- Bali, R. N. (2002). "Tek Parti Döneminde Gazete Tirajları", *Tarih ve Toplum*, http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/tek_partili_donemde_gazete_tiraj_lari.pdf.
- Bar-Tal, Daniel (1989). "Delegitimization: The Extreme Case of Streotyping." *Streotyping and Prejudice*. Daniel Bar-Tal, vd. (der.) içinde. New York: Springer-Verlag. 169-188.
- Bal, H. (2010). "Cumhuriyet, Mustafa Kemal Ve Alevi-Bektaşiler", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı:3, 55-83.
- Balcıoğlu, R. (2003). "Alevilik Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 28, 1-3.
- Baradat, L. P. (2012). *Siyasal İdeolojiler Kökenleri ve Etkileri* (Çev. Abdurrahman Aydın), Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Basın Konseyi Faaliyet Raporu (6 Şubat 1989-6 Şubat 1990), (1990). *Basın Konseyi Yayını*, İstanbul.
- Basın Konseyi Faaliyet Raporu (1990), (1991). *Basın Konseyi Yayınları*: 5 İstanbul.
- Basın Konseyi Faaliyet Raporu (1991), (1992). *Basın Konseyi Yayını*, İstanbul.
- Basın Konseyi Faaliyet Raporu (1992), (1993). *Basın Konseyi Yayını*, İstanbul.
- Basın Konseyi Faaliyet Raporu (1997), (1998). *Basın Konseyi Yayını*, İstanbul.
- Basın Meslek İlkeleri, <Http://Basinkonseyi.Org.Tr/Basin-Meslek-Ilkeleri/> (Erişim Tarihi: 10.07.2017)
- Başaran İnce, G. (2011). "Medya ve Toplumsal Hafıza", *Kültür ve İletişim*, Cilt:13, Sayı:1, 9- 29.
- Bauman, Z. (1999). *Sosyolojik Düşünmek*. Abdullah Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2011). *Bireyselleşmiş Toplum*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik* (çev. İ. Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bayrak, M. (26.03.2011). "1971 Kırıkhan Olayı"; <http://www.binboga.org/1971-kirikhan-olayi/>, (Erişim Tarihi: 02.11.2017).
- Bayram, Y. (2015). "Bir Hak İhlali Olarak Ötekileştirme: Gazetelerin Üçüncü Sayfa Haberlerinde Suriyeli Sığınmacıların 'Öteki' Temsili", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, XVII (3), s. 1-36.
- Beşe, A. (2013). "Alevi Toplumsal Kimliği Tartışmaları üzerine Yaklaşımlar", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8, 17-36.
- Battal, P. (1993). *Aleviler ve Diyanet*, Pence Yayınları, İstanbul.
- Berlin Alevi Toplumu, "Sivas Alibaba Mahallesi Katliamı", <http://www.alevi.org/cms25/tr/anasayfa/12-pressemitteilungen/359-sivas-alibaba-mahallesi-katliam.html>, (Erişim Tarihi: 02.11.2017).

- Bezirgan Arar, Y. Ve Bilgin, N. (2009). “Gazete haber başlıklarında Öteki'nin İnşası”, *Kültür ve İletişim Dergisi*, 12 (2), 133-157.
- Bezirgan A., Yurdağül ve Bilgin, Nuri (2010). “Gazetelerde Ötekileştirme Pratikleri: Türk Basını Üzerine Bir İnceleme”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 30, 1-20.
- Bezirgan Arar, Y. (2009). *Sosyo-Politik Bağlama Göre Türk Basınının “Öteki”leri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bilgin, N., (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, N., (2007). *Kimlik İnşası*, Asina Kitaplar, Ankara.
- Bilgin, N. (2008), *Sosyal Psikoloji*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Birand, M.A., “Sivas Katliamı, Madımak Katliamı”, https://www.youtube.com/watch?v=Ixs_7E2Vrvo (Erişim Tarihi: 10.11.2017).
- Birand, M. Ali (1984), *12 Eylül Saat: 04.00*, İstanbul, Karacan Yayınları.
- Birand, M. Ali; BİLA, H.; AKAR, R (1999). *12 Eylül Türkiye'nin Miladı*, İstanbul, Doğan Kitapçılık.
- Birand, M.M. ve Yıldız, R. (2012), *Son Darbe 28 Şubat*, 8. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul.
- Bloor, M. ve Bloor, T. (2007). *The Practice of Critical Discourse Analysis*. Great Britain: Hodder Arnold.
- Bozkurt, F. (2000). *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, Doğan Kitapçılık, I. Baskı, İstanbul.
- Bulunmaz, B. (2012). “Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi Ve Sansür Uygulamaları”, *Öneri Dergisi*, Cilt:10, Sayı:37, 203-214.
- Brown, Tamara Jessica (2020). Promoting Belongingness and Preventing Othering of Asian American Health Professions Students, Faculty, and Staff during the COVID-19 Pandemic. *Advanced Nursing & Patient Care International Journal*, 3 (2), 1-2.
- Bülbül, A. R. (2001). *Haberin Anatomisi Ve Temel Yaklaşımlar*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Bozdağ, İ. (1992). *Basın İstibdadı*, Emre Yayınları, İstanbul.
- Bruckner, P. (1995). *La Tentation de L'Innocence* (ed. Grasset), Paris.
- “Bu Toprakların Gördüğü En Büyük Utanç Günlerinden Biri: 6-7 Eylül Olayları” (06.09.2016). [Http://Www.Birgun.Net/Haber-Detay/Bu-Topraklarin-Gordugu-En-Buyuk-Utanc-Gunlerinden-Biri-6-7-Eylul-Olaylari-127221.Html](http://Www.Birgun.Net/Haber-Detay/Bu-Topraklarin-Gordugu-En-Buyuk-Utanc-Gunlerinden-Biri-6-7-Eylul-Olaylari-127221.Html) (Erişim Tarihi: 10.08.2017)
- Buckingham, D. (2008), “Introducing Identity”, *Youth, Identity, and Digital Media*, Ed. David Buckingham, Cambridge: The MIT Press, ss. 1 – 24
- Bükün, M. F. ve Cingöz Ulu, B. (2017). “Alevilerin İç-grup Yanlılığında Kimlikle Özdeşleşme ve Toplumsal Belleğin Rolü”, *Türk Psikolojisi Yazıları*, Sayı: 20 (Özel Sayı), 45-58.

- Büyükkantarcıoğlu, S. Nalan (2012) “Söylem İncelemelerinde Eleştirel Dilbilimsel Boyut: Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Ötesi”, Haberi Eleştirmek, Ed: Ömer Özer, Konya: Literatürk Yayınları.
- Campbell, C. (2013). *Günah Keçisi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Cemal, H. (2005). *Cumhuriyet’i Çok Sevmiştim*, Doğan Kitapçılık A.Ş, İstanbul.
- Cemal, H. (1986). *Tank Sesiyle Uyanmak*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986.
- Çakır, R. (04.07.1995a). “Değişim Sürecinde Alevi Hareketi 3”, Milliyet Gazetesi, <http://www.rusencakir.com/fotos/arsiv yazilar/19950704-milliyet-Alevi-Hareketi.jpg> (Erişim Tarihi: 11.12.2017).
- Çakır, R. (05.07.1995b). “Değişim Sürecinde Alevi Hareketi 4”, Milliyet Gazetesi, <http://www.rusencakir.com/fotos/arsiv yazilar/19950705-milliyet-Alevi-Hareketi.jpg> (Erişim Tarihi: 11.12.2017).
- Çakır, R. (12.07.1995c). “Değişim Sürecinde Alevi Hareketi 11”, Milliyet Gazetesi, <http://www.rusencakir.com/fotos/arsiv yazilar/19950712-milliyet-Alevi-Hareketi.jpg> (Erişim Tarihi: 11.12.2017).
- Coşkun, Z. (1995). *Aleviler, Sünniler ve Öteki Sivas*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Cuilenburg, J. V. (2006). “Medya ve Demokrasi”, (ed. Çaplı, B. ve Tuncel, H.), *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, ss. 99- 124.
- Çağdaş Gazeteciler Derneği, (1984). *Basın 80-84*, ÇGD Yayınları, Ankara.
- Çağdaş Gazeteciler Derneği, <Http://Www.Cgd.Org.Tr/Index.Php?Did=22> (Erişim Tarihi: 10.11.2017)
- Çakmak, F. & Bilişli, Y. (2019). İdeoloji, Söylem ve İletişim Çalışmalarında Ruth Wodak. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19(2). 99-124.
- Çalık, M. (1995). *Siyasi Kültür ve Sosyolojinin Bazı Kavramları Açısından MHP Hareketi’nin Kaynakları ve Gelişimi (1965-1980)*, Cedit Neşriyet, Ankara.
- Çamuroğlu, R., (1999). “Türkiye’de Aleviliğin Uyanışı” (Ed. T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere), *Alevi Kimliği*, (Çev. Bilge Kurt Torun, Hayati Torun), Tarih Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul, 96-103.
- Çamuroğlu, R. (2008). *Değişen Koşullarda Alevilik*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik*, İstanbul: İmge Kitapevi.
- Çaplı, B. (1995). *Televizyon Ve Siyasal Sistem*, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çayır, K. (2018). “Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık”, *Ayrımcılık* (ed: K. Çayır, & M. Ayan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 5-16.
- Çavdar, O. (2017). “Mekan Ve Kolektif Bellek: Sivas Katliamı Ve Madımak Oteli”, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, 237-257.
- Çaycı, B. (2016). “Medyada Gerçekliğin İnşası ve Toplumsal Denetim”, *Akdeniz İletişim Dergisi*, Cilt:14, Sayı:24, 84-96.

- Çeğin, G. (2014). “Erken Cumhuriyet Döneminde Rejimin Militarist Özerkliği”, *Türkiye’de Siyasal Şiddetin Boyutları*, (der: Güney Çeğin ve İbrahim Şirin), 2. Baskı 2014, İletişim Yayınları, İstanbul, 31-54.
- Çelenk, S. (2010). “Ayrımcılık ve Medya.” (Editörler), Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel. *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Ankara: Fersa Matbaacılık, s.211-228.
- Çelik, Ayşe B. (2014). *Kürt Meselesini Dönüştürmede Toplumsal Mutabakat İhtiyacı: Neden, Nasıl, Kimle?*, 1-16. <https://docplayer.biz.tr/4475386-Kurt-meselesini-donusturmede-toplumsal-mutabakat-ihtiyaci-neden-nasil-kimle-ayse-betul-celik.html>, [Erişim: 07.03.2021]
- Çevik, H. (2007). *Politik Psikoloji*, Dost Kitapevi, Ankara.
- Çıtak, Ş. Ö. (2007). *1980 Askeri Darbesinin Yazılı Magazin Basınındaki Yansıması Ve Basının Magazinleşmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Çiçek, C. (2016). “Toplumsal İletişim Açısından 1987-1988 Yılında Siyasal İktidar ve Türk Basını İlişkileri”, *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, Cilt:6, Sayı:6, ss. 131-149.
- Çifci, Yusuf (2016). “Müzikal Ötekileştirme: Siyahî Müzikleri (Blues) Örneği”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2 (1), 26-40.
- Çobanoğlu Y. ve Demir, M. C. (2018). “Tunceli’de “Öteki” Olmak: “Öteki”nin, “Ötekisi”ne Bakışı Üzerine Bir Alan Araştırması”. *Turkish Studies*, Vol: 13/18, (Summer). Yıl:2018,509-524. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14082>
- Çukurçayır, M. A. (2000). *Siyasal Katılma Ve Yerel Demokrasi*, Yargı Yayınları, Ankara.
- Dedekargınoğlu, H. (2010). “Dünkü ve Bugünkü Alevilik”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 56, 327-348.
- Değirmenci, N. (2010). *Medya ve Demokrasi: Türkiye’de Siyasal İktidar-Toplum İlişkisinde Medyanın Rolü*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demir, Ş. (2007). “Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 12, 37-63.
- Demirkent, N. (1995). *Medya Medya*, Dünya Yayınları, İstanbul.
- Dikenova Yıldız, G. (2010). *Medya, Tekelleşme Ve Türkiye Örneği*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, Dini Kavramlar Sözlüğü; [http://www.diyanet.gov.tr/dinikavramlar/dinikavramlar-A/ALEVİ\(LİK\)](http://www.diyanet.gov.tr/dinikavramlar/dinikavramlar-A/ALEVİ(LİK)) (Erişim Tarihi: 14.10.2017).
- Doğanay, Ülkü (2018). *Ayrımcılık, Söylem Ve Medya, Ayrımcılığın Yüzleri* (Derleyen: Ülkü Doğanay). Ankara: Şen Matbaa, Ss. 16-38.
- Doğanoğlu, M. (2022). “Kimlik-içi Ötekileştirme: Türkiye’deki Suriyeli Göçmenler Örneği”, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 21(1), 316-325.

- Dondurucu, Zeynep B. (2018a). “Yeni Medyada Cinsel Kimlik Temelli Nefret Söylemi: İnci Sözlük Örneği”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6 (2), 1376-1405.
- Doyuran, L. (2018). “Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi (Televizyon Dizileri Örneğinde)”, *Erciyes İletişim Dergisi*. 5(4). 301-323
- Duman, D. (2019, Kış). “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de İlk Mezhep Eksenli Çatışma İddiası: Yaşananlardan Algıya 1966 Ortaca Olayları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı: 77, ss: 231-257
- Duman, H. H. (2014a). “Milli Mücadele Dönemi ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Basın (1919-1928)”, (ed. Duman, H.H. ve Banar, S.), *Türk Basın Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, ss. 116-141.
- Duman, H. H. (2014b). “Cumhuriyet Dönemi (1980 Öncesi)”, (ed. Duman, H.H. ve Banar, S.), *Türk Basın Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, ss. 142-169.
- Duman, A. (2011). “Kavram Ve Kavramlaştırma Açısından Alevilik Ve Bektaşilik”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 60, 105-112.
- Duman, Z. (2011). “Heterodoksi Bir İnanç Olarak Alevilik”, *ZfWT (Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks)*, Cilt: 3, Sayı:1, 191-209.
- Dumont, H.(1997).*Silindir, Şapka, Hilal*, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Durna, T. ve İnal, A. (2010). “12 Eylül, Medya ve Demokratikleşme Sorunu”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt:34, Sayı: 268, 123-145.
- Durna, T., (2014). “Azınlıklar, ötekiler ve medya üzerine”, *Ankara Üniversitesi İlefl Dergisi*, I(1), 151-161.
- Dündar, F. (1999). *Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar*, Doz Yayınları, İstanbul.
- Dündar, L. (2016). “12 Eylül 1980 Darbesinin Basına Etkileri”, *Tarihin Peşinde - Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:16, 125-154.
- Ecevitoglu, P. (2011). “Aleviliği Tanımlamanın Dayanılmaz Siyasal Cazibesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 66, Sayı: 3, 137-156.
- Eke, G. (2012). *Yaz Mevsiminde Katliam ve Direniş 1980 Çorum*. Ankara: Nitelik Kitap.
- Ekinci, M.(2002). *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Elçi, Ö. Dicle (2018). “Ayrımcılık, Nefret Söylemi/Suçları ve Transfobi İle Damgalanan Trans Kadınlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (55), 533-542.
- Emekçi, R. Ve Sivashlı, İ. (2019a). ‘Ortaca katliamı’ olarak bilinen olayın gerçek yüzü /Dosya 1, <https://pirha.org/ortaca-katliami-olarak-bilinen-olayin-gercek-yuzu-dosya-1-video-175143.html/04/06/2019/> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- Emekçi, R. ve Sivashlı, İ. (05.06.2019b). ‘Alevi yurttaşlar evimize sığındı ve dışarıdan silah sesleri geliyordu’/2, <https://pirha.org/alevi-yurttaslar-evimize-sigindi-ve->

silah-sesleri-geliyordu-video-175147.html/05/06/2019/ (Erişim Tarihi: 15.04.2021)

- Emre Kaya, A. E. (2010). “Demokrat Parti Döneminde Basın-İktidar İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 39, 93-118.
- Eral, S. (1993). *Çaldıran'dan Çorum'a Anadolu'da Alevi Katliamları*, Yalçın Yayınları, İstanbul.
- Ercan, G. S. ve Danış, P. (2019). “Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları”, *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, 527-552.
- Erdem, F. H. (Sonbahar 2001), “Alevi Sorunu Üzerine Bazı Düşünceler”, *Toplum ve Bilim*, 90, 193-205.
- Erdem, M. (2009). “Aleviler ve Alevilik Meselesi”, *Dini Araştırmalar*, Cilt: 12, Sayı: 33, ss. 17-23.
- Erdemir, A. Vd. (2010). *Türkiye'de Alevi Olmak*, Ankara.
- Erkal, M. (1999). *Sosyoloji*, Der Yayınları, İstanbul.
- Erman, T. ve Erdemir, A., (2006). “Aleviler ve Topluma Eklemlenme Sorunsalı”, *Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları* (Der. Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı), 2. Baskı, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Ersaydı Ç., ve Bahar, S. (2012). “Karikatürlerde Dehümanizasyon: Asbarez Gazetesi Örneğinde Türk İmgesi”, *Ermeni Araştırmaları*, 41, 75-92.
- Ersel, H., Kuyaş, A., Oktay, A., ve Tunçay, M. (2005). *Cumhuriyet Ansiklopedisi (1961-1980)/Cilt 3*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eroğul, C. (1999). *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, İmge Yayınları, Ankara.
- Eröz, M.1980). “Milli Kültür İçinde Alt Kültür Grupları”, *Kültür ve Sanat, Boğaziçi Yayınları*, İstanbul, s.124-141.
- Evers, H. (2006). “Medya Etiği”, (ed. Çaplı, B. ve Tuncel, H.), *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, ss. 45-60.
- Evre, B. (2009). Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma “Girişimi, Medyada Gerçekliğin İnşası Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış “içinde, Ed. Parlak İ. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Esat, K. (1998). *Dört Kapı Kırk Makam*, II. Baskı, Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1989). *Alevilik-Sünnilik-İslam Düşüncesi*, Der Yayınları, İstanbul.
- Fairclough, Norman (2005). “Critical Discourse Analysis”. *Marges Linguis-tiques*, 9: 76-94.
- Fendoğlu, H. T. (2013). “Alevilik Ve Yeni Anayasa (Anayasal Perspektif)”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı: 1, 1-34.
- Fığlalı, E. R. (2006). *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, No: 30, İzmir.

- Fiske, J. (1997). *Postmodernizm Ve Televizyon*, (Editörler), Süleyman İrvan. Medya Kültür Siyaset. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, s. 29-48.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (B. Ersanlı & G. Göksu Özdoğan, Çev.) İstanbul: Hil Yayınları.
- Genç, Y., Taylan, H. H., Barış, İ. (2015). Roman Çocuklarının Eğitim Süreci Ve Akademik Başarılarında Sosyal Dışlanma Algısının Rolü, *The Journal of Academic Social Science Studies*, No: 33, 79-97.
- Gezgin, S. (1997). “Basının Sorumlulukları”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:4, 5-14.
- Gezgin, S. (2006). “Medya ve Demokrasi”, *Alman-Türk Gazeteciler Semineri*, 165-176.
- Girgin, A. (1998). *Haber Yazma Teknikleri, Haberci Adayının El Kitabı*, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Girgin, A. (2003). *Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i*, 2. Baskı, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Girgin, A. (2008). *Gazeteciliğin Temel İlkeleri*, Der Yayınları, İstanbul.
- Göçmen, A. , “1967 Elbistan Olayı”, <http://aligocmen.blogcu.com/aleviler-ve-alevilik-22-28/5097263> (Erişim Tarihi: 02.11.2017).
- Göçmen, A. (19.10.2013), 1967 Elbistan olayı, <https://alevinet12.com/guncel-haberler/1967-elbistan-olayi/>
- Gökçe, K. (2010). “Aleviliği Yaşamak veya Alevi Olmak”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 56, 353-356.
- Göktaş, K. <http://kemal-goktas.blogspot.com/> Erişim tarihi: 10.10.2017.
- Gölbaşı, H. Ve Mazlum, A. (2010). “Çatışma Odağında Alevi-Sünni İlişkileri ve “Öteki” Algısı”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 2, 320-345.
- Gölcü, A. (2009). “Haber Söyleminde Medya Siyaset İlişkisi: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri”, *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 29, , 81-102.
- Göregenli, M. (2018c). “Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık”, *Ayrımcılık*, (ed: K. Çayır, & M. Ayan), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 17-28.
- Gül, M. (2013). “Basın-Yayın Organlarındaki Özdenetim Uygulamalarının Habercilik Üzerindeki Etkilerine Eleştirel Bir Bakış”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt:2, Sayı:5, 149-162.
- Gürcan, H. İ. (2012). “Haber ve Habercilik”, (ed. Gürcan, H. İ.), *Haberciliğin Temel Kavramları*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, ss. 46-67.
- Günyol, V. (1950). *Matbuat*, İslam Ansiklopedisi, Cilt VII, Milli Eğitim Basımevi. İstanbul
- Gürbilek, N. (2001). *Vitrinde Yaşamak 1980'lerin Kültürel İklimi*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Gül, İ. (2014). “Bir Sosyal Sistem Olarak Alevilik”, *Hünkâr Alevilik Bektaşılık Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:1, 67-82.
- Gül, Z. (1999). *Dernekten Partiye*, İtalik Yayınları, Ankara.
- Güler, S. (2008). *Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi: Modernleşme, Çözülme ve Türkiye Birlik Partisi*, Dipnot Yayınları, Ankara.

- Gülten, S. (2016). "Osmanlı Devleti'nde Alevî Sözcüğünün Kullanımına Dair Bazı Değerlendirmeler", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı:11, 27-44.
- Gültekin, A. K. (2016). "Cemevi Mi, Ziyaret (Jiar) Mi? Dersim'de Mekânın "Kutsal" Halleri", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı:11, ss. 45-72.
- Güven, C. (2022). *Türk Siyasal Hayatında Çorum Olaylarının Tespiti Ve Değerlendirilmesi*, Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın.
- Güvenç, B. (1998) Türkiye'de ve Almanya'da Türk Olmak. *Wast ist ein Deutscher? Wast ist ein Türke? Alman Olmak Nedir? Türk Olmak Nedir?* Deutsch-Türkisches Symposium, 440-445, Hamburg: Körber-Stiftung.
- Hall, S. (1997). *İdeoloji Ve İletişim Kuramı*, (Çev: Ahmet Gürata), (Editörler), Süleyman İrvan. Medya Kültür Siyaset, Ankara: Bilim Sanat Yayınları
- "Hain Saldırı", 1995, Nefes, No:18 (Nisan).
- Halsam, N. vd. (2007). "Dehumanization: A New Perspective." *Social Personality and Psychology Compass* 1(1): 409-422.
- Heywood, A. (2010), *Siyasal İdeolojiler*, Adres Yayınları, Ankara.
- Huntington, S. P., *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı*, CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul, 2004.
- Hurhun, T. (2013) Sivas 93: Madımak Katliamı, *İndigo Dergisi*, Sayı: 94, <http://indigodergisi.com/2013/07/sivas-93-madimak-katliami/> (Erişim Tarihi: 10.10.2017).
- Hz. Ali (as) Hakkında Hadisler; <http://www.ehli-beyt.org/hadis/hz-ali-hakkinda-hadisler.html/> (Erişim Tarihi: 07.12.2017)
- Ilgaz Büyükbaykal, A. C. (2003). "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönem Ve Türk Basını", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 17, 115-120.
- Imhof, K. (1996), "Fragilität Und Innovativität Der Moderne - Öffentlichkeit Und Geschichtsphilosophie". İn: Imhof, Kurt/Romano, Gaetano: Die Diskontinuität Der Moderne. Zur Theorie Des Sozialen Wandels. Frankfurt A. M./New York: Campus: 111-129.
- Işık, M. (2011). "Türk Basınında Alevi ve Alevilik Algısı Üzerine Bir Çalışma", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, 60, ss: 197-218.
- İnal, A. (1995). "Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu", *Toplum ve Bilim*, 67, 111-134.
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İnceoğlu, M. (2010). *Tutum, Algı, İletişim*, İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi.
- İrvan, S. (1994). *Normatif Medya Kuramları*, İletişim, Sayı: 1-2, ss: 211-230.
- İnuğur, N. (1992). *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 37, İstanbul.
- İzmir, H. (2016). *Türkiye'de Etnik Çatışma ve Toplumsal Hafıza: 1966 Ortaca Olayları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Jandarma Umum Kumandanlığı (JGK) Raporu (2010). İstanbul: Kaynak.

- Jaworski, A. Ve Coupland, J. (2005). Othering In Gossip: You Go Out You Have A Laugh and You Can Pull Yeah Okay But Like. *Language in Society*, 34 (5), 667-694.
- Kabacalı, A. (2000). *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın ve Yayın, Literatür Yayıncılık*, İstanbul.
- Kabacalı, A. (1998). *Cumhuriyet Öncesi Ve Sonrası Matbaa Ve Basın Sanayi*, Cem Ofset Yayınevi, İstanbul.
- Kaleli, L. (2000) *Alevi kimliği ve Alevi örgütlenmeleri*, Can Yayınları, İstanbul.
- “Kanlı Pazar'ın üzerinden 48 yıl geçti” (16.02.2017); <https://www.birgun.net/haber-detay/kanli-pazar-in-uzerinden-48-yil-gecti-147047.html> (Erişim Tarihi: 07.12.2017).
- KAOS GL Derneği, Büyük kapatılma, 2022 medya izleme raporu, <https://kaosglderneği.org/images/library/medya-izleme-raporu-2022-web.pdf> (Erişim Tarihi: 10.03.2023)
- Karaboğa, T. (2010). *Medya ve Toplum İlişkileri*. Ankara: Karınca Yayınları.
- Karaduman, Sibel (2010). “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”, *Journal of Yaşar University*, Yıl 5, sayı 17.
- Karagöz, K. (2013). “Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri”, *İletişim ve Diplomasi/Yeni Medya*, Sayı:1, 131-157.
- Karakoç, E. (2014). “Medya Aracılığıyla Popüler Kültürün Aktarılmasında Toplumsal Değişkenlerin Rolü”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 3, 245-269.
- Karlı, B. (2013). “Toplumsal Birlikteliklerde Öncelikler: Kabullenme ve Dışlamanın Sosyo- Psikolojik Temelleri (Alevilik-Sünnilik Örneği)”, *Toplum ve Bilim*, Cilt: 3, Sayı:6, 99- 135.
- Kasap, C. (29.10.2015). “Dilek Doğan, Beyaz Toros ve Alevi Katliamları...”, <https://www.alevinet.com/2015/10/29/dilek-dogan-beyaz-toros-ve-alevi-katliamlari/> (Erişim Tarihi: 03.12.2017).
- Kaya, E. (19.12.2014). Alevilik İslam’ın Değil İslam Aleviliğın İçinde, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/9999/alevilik-islam-in-degil-islam-aleviligin-icinde> (Erişim Tarihi: 03.12.2017).
- Kaya, M. ve Kaya, A. (2019). “Çingenelerin Ötekileştirilmesi Bağlamında Korkoro Filmi Üzerine Dekonstrüktif Bir Okuma”, *SineFilozofi Dergisi*, 4 (8), 338-356.
- Kaya, A.R. (1985). *Kitle İletişim Sistemleri*, Teori Yayınları, Ankara.
- Kejanlıoğlu, D. B. (1995). “Türk Basınında Demokrasi: Milliyet Gazetesi Örneği (1971)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:50, Sayı:3, 231-249.
- Kenanoğlu, A. (05.06.2016). Unutulan Bir Alevi Katliamı: Ortaca, <https://www.alevinet.com/2016/06/05/unutulan-bir-alevi-katliami-ortaca/>
- Kılıç, M. C. (2006). *Laik Türkiye İçin Yükselen Alevilik*, 2. Baskı, Kumsaati Yayıncılık, İstanbul.

- Kılıç, S. (2009). “Kamuoyu Oluşum Sürecinde Sosyal Hareketler Ve Medya”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 150-167.
- Kılıç, D. (2011). “Bir Ötekileştirme Pratiği Olarak Eşcinselliğin Sunumu: Hürriyet ve Sabah Örneği (2008-2009)”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergi*, Sayı:1, 143-169
- Kılıçbay, M. A. (2003), Kimlikler Okyanusu. *Doğu Batı*, 6 (23), 155-159.
- Kızıl, N. E. (1998). *İletişim Özgürlüğü Ve Medyada Oto-Kontrol*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Kineşçi, E. (2017). “ Alevilik Kimliği”, *Journal of Current Researches on Social Sciences*, Cilt: 7, Sayı:1, 243-264.
- Koca, B. (Yaz 2014). “Diyanet İşleri Başkanlığı ve Aleviler Arasındaki Meseleye Liberal Bir Bakış”, *Liberal Düşünce*, Sayı: 73-74, 39-61.
- Kocabaşoğlu, Uygur (1980). *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna (TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi Ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Kocadaş, B. (2006). “Kültür ve Medya”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1-8.
- Koçlar, B. (2011) “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne Dersim’de Yönetim Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 261-273.
- Koloğlu, O. (1992). *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi, İstanbul.
- Köseoğlu, Y. ve Al, H. (2013). “Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:8, Sayı:3, 103-125.
- Krisztina Kehl- Bodrogi, (Ağustos 1996). “Tarih Mitosu ve Kolektif Kimlik”, çev. Tanıl Bora, *Birikim*, no: 88.
- Kundakcı, F. Seda (2013). “Heteroseksizm ve Ötekileştirme Eleştirisi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 71, 65-79.
- Kulaksızoğlu, M. Nergis (2015). *Nefret Suçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- “Madımak Olayı Nedir? Madımak’ta neler yaşandı?” (02.07.2015); <http://www.sozcu.com.tr/2015/gunun-icinden/madimak-olayi-nedir-madimakta-neler-yasandi-875169/> (Erişim Tarihi: 15.10.2017).
- Madran, H. A. (2018). “Temel Beklenti Etkisi: Kendini Gerçekleştiren Kehanet”. K. Çayır, & M. Ayan (Ed.), *Ayrımcılık içinde* (ss. 29-40). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Makal, M., (1992), *Karanlığı Zorlayanlar*, Başak Yayınları, Ankara.
- “Malatya katliamının 38. yılında tanıklar anlatıyor”, (18.04.2016), <https://www.alevinet.com/2016/04/18/malatya-katliamının-38-yilinda-taniklar-anlatiyor/> (Erişim Tarihi: 02.12.2017).
- Maraz, Hüseyin (2017). Ötekileştirici Örgütlenmenin Tehdit Olarak Gördüğü Dört Ahlakî Değer: Adalet- Hakkaniyet- Ehliyet ve Liyâkat. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 143-164.
- Mardin, Ş. (2008) *Türk modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları

- Mardin, Ş. (1995). *Türkiye 'de din ve siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Massicard, É. (2017). *Türkiye'den Avrupa'ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması*, (Çev.A. Berktaş), İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Mcquail, D. (1994). *Kitle İletişim Kuramı Giriş*, (çev. A. Haluk Yüksel), Kibele Sanat Merkezi, Eskişehir.
- Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Söylem 2019 Raporu, (2020). Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Melikoff, İ. (1994). “*Kızılbaşlık Sorunu*”, (der. Cemal Şener), *Alevilik Üstüne Ne Dediler*, 2. Baskı, Ant Yayınları, İstanbul, ss. 127-153.
- Mert, N. (1994). *Türkiye'deki Laiklik Tartışmalarına Kavramsal Bir Bakış*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Metzger, Jean Paul (2006). “L'information-Documentation.” *Sciences de l'Information et de la Communication*. Stéphane Olivesi (der) içinde. Grenoble: PUG. 43-62.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2008). “Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi”, Mesleki Eğitim Ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, Ankara.
- Mora, N. (2008a). “Medya ve Kültürel Kimlik”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 1-14.
- Mora, N. (2008b). “Kendi -Öteki- İletişimi Ve Etnomerkezcilik”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, V (2), s. 206-218.
- Mouffe, C. (2010). *Siyasal Üzerine*. (M. Ratip, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Münir, M. (1993). *Sabah Olayı*, Altın Kitapları Yayınevi, İstanbul.
- Mutluer, N. (2015). “Aleviler Ve Yeni Merkezileştirme Politikaları”, *Alternatif Politika*, Cilt:7, Sayı:2, 351-368.
- Nadi, N. (1991). *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- Nalçaoğlu, H. (2003), “Medya ve Toplum İlişisini Anlamak Üzere Bir Çerçeve”, Alankuş, S. (Der.), *Medya ve Toplum*, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Noelle-Neumann, E. (2002). “Suskunluk Sarmalı Kuramı'nın Medyayı Anlamaya Katkısı” (der) İrvan, S., *Medya Kültür Siyaset*, Alp Yayınevi, 2. Basım, Ankara, ss. 379-392.
- Noyan, B. (1987). *Bektaşilik Alevilik Nedir*, Genişletilmiş İkinci Baskı, Sanat Kitapevi, Ankara.
- Obershall, A. (1973). “*Social Conflicts and Social Movements. Englewood Cliffs*”, Prentice Hall.
- Ocak, A. Y. (2012). *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ocak, A. Y. (2012). “Alevilik – Bektaşiliğin Tarihsel Sosyal Tabanı ile Teolojisi Arasındaki İlişki Problemine Dair”, *Türk Sufiliğine Bakışlar* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 236-289.
- Okan, M. (2004). *Türkiye'de Alevilik*, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Oktar, L. (2005). “Dil Kullanımı ve Toplumsal Kimlikler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Cilt 7 Sayı:2.

- Onat, H. (2009). "Açılım Arayışlarının Gölgesinde Alevilik-Bektaşılık ve Kimlik Tartışmaları", *Dini Araştırmalar*, Cilt:12, Sayı: 33, 37-46.
- Oral, F. S. (1968). *Türk Basın Tarihi, 1919- 1965. Cumhuriyet Dönemi*, Doğu Matbaacılık, Ankara.
- Ova, N. (2017). "Gezi Parkı Eylemleri Sonrasında Yazılı Basında Lgbti'ler: Kırılma Ve Süreklilikler", *Alternatif Politika*, 9(1), 85-108.
- Örs, H.B. (der.) (2014). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özbek, S. (2011). *İdeoloji Kuramları*, Notos Yayınları, İstanbul.
- Özensel, E. (2020). "Farklılıkların Birarada Yaşamasında Bir Sorun Alanı Olarak Ötekinin Ötekileştirilmesi", *SEFAD*, 43, 369-378.
- Özer, Ö. (2008). *İdeolojik Atmosferin Kapsama Alanı: Bozüyük Olaylarının Ortadoğu ve Ülkede Özgür Gündem Gazetelerinde Sunumu Örneğinde Haber Söyleminde Yapılan İdeolojik Üretime İlişkin Yeni Bir Çözümleme. Türkiye'de Sivil İtaatsizlik Toplumsal Hareketler ve Basın* (Der: E. Dağtaş), Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Özer, Ö. (2012). *Teun Van Dijk Örneğinde Eleştirel Söylem Çözümlemeleri*, Ö. Özer (Ed.) Haberi Eleştirmek, Konya: Literatürk.
- Özerkan, Ş. (2002). "Medya, Dil ve İdeoloji", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 12, 63-76.
- Özgentürk, N. (2008). "Cumhuriyetten Günümüze Basının Kısa Tarihi", (ed. M. Davran ve A. Sekmeç), *Cumhuriyetten Günümüze Basının Kısa Tarihi*, Alfa Yayınları, ss.14-70.
- Özgül, E. (14.06.2021), Elbistan'da Alevilere yönelik faşist saldırılar 54. yılında; dönemin tanıkları anlattı-VIDEO, <https://pirha.org/elbistanda-alevilere-yonelik-fasist-saldirilar-54-yilinda-donemin-taniklari-anlatti-video-273224.html/14/06/2021/#:~:text=P%C4%B0RHA%2D%2011%2D13%20Hazi ran%201967,i%C5%9Fletmeyi%20ya%C4%9Fmalayarak%20tahrip%20etti%2C%20yakt%C4%B1> (Erişim Tarihi: 15.03.2022)
- Özkan Kutlu ve Bekiroğlu (2011) "Türkiye Yazılı Basınında Alevilerin Temsili: 7. Alevi Çalıştay Haberlerinin Söylemi", *e-Journal of New World Sciences Academy*, Cilt:6, Sayı: 4, ss: 916-942.
- Özkırımlı, A. (1990). *Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi Alevilik-Bektaşılık*, Cem Yayınevi Kültür Dizisi, İstanbul.
- Özmen, F. A. (2011). "Politik Bir Gençlik Kuşağı: Post 80 Alevi Gençliği", *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, No: 1, 11-22.
- Öztekin, Hülya (2015). "Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (38), 925-936.
- Özyürek E (2009). "The Light of Alevi Fire Was Lit in Germany and then Spread to Turkey": A Transnational Debate on the Boundaries of Islam. *Turkish Studies*. 10 (2): 233-253.

- Pakkan, Ş. (2020). “Haberin “İdeolojik” Dönüşümü: 2015 Genel Seçimlerinde Yazılı Basında Yayınlanan Eleştirel Haberlerin Çözümlemesi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 111, ss: 167-196.
- Palmer, R.E. (2008). *Hermenötik*. (Çev. İbrahim Görener), Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Parlak, İ. Ve Tunçer, Ç. P. (2015). ‘Söylemsel Hapishane’de Damgalı Bir Kimlik: Yazılı Basında Aleviler, içinde. Ed. İsmet Parlak, Öteki’nin Var Olma Sancısı Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri, Dora Yayıncılık, Bursa, ss: 367-436.
- Pir Sultan Abdal Kültür ve Sanat Dergisi*, 1993, Sayı:6
- Pir Sultan Abdal Kültür Sanat Dergisi*, 1995, Sayı: 13
- Pir Sultan Gazetesi, Haziran 1998, Sayı: 2
- Polat, Ç. Filiz ve Kaya Eda (2017). Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye’de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü E- Dergisi*, 1 (1), 38- 48.
- Polat, F. Ve Özdeşim İkiz, Ö. (2015). *Çatışma ve Uzlaşma Bağlamında Siyasetin Psikolojisi*, Paradigma Akademi, Ankara.
- Powell, John A. and Menendian, Stephen (2016). The Problem of Othering: Towards Inclusiveness and Belonging. *Othering & Belonging Expanding The Circle Of Human Concern*, 14-40.
- Poyraz, B. (2013). “Bellek, Hakikat, Yüzleşme ve Alevi Katliamları”, *Kültür ve İletişim*,16 (1), 9-40.
- Rençber, F. (2012). “Alevi Geleneğinde “Cem Evinin” Tarihsel Kökeni”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt: 12, Sayı:3, 73-86.
- Rençber, F. (2013). “Alevî Ocakzâdelerin Problemleri Ve Çözüm Önerileri”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt:6, Sayı:4, 681-692.
- S. Herman, E. (2003). *Propoganda Modeline Dönüş*, (Editörler), Robert D. McChesney, Ellen Meiksins Wood, John Bellamy Foster. Kapitalizm Ve Enformasyon Çağı; Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi, (Çev: Nil Senem Çınga, Erhan Baltacı Ve Özge Yalçın), Ankara: Epos Yayınları. s. 223-240.
- Sağlam, Ç. T. ve Yaşar, M. (2017). “Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (3), 135-154.
- Salman, C. (2017). “Türkiye Göç ve Kentleşme Süreçlerinde Alevi Deneyiminin Yeri: Bir Dönemlendirme Önerisi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu 2017*, Özel Sayı, 24-51.
- Salman, C. (2017 Özel Sayısı). “Türkiye Göç ve Kentleşme Süreçlerinde Alevi Deneyiminin Yeri: Bir Dönemlendirme Önerisi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu*, 24-51.

- Sambur, B. (2009). “Özgürlük ve İnsan Hakları Açısından Alevîlik Problemi”, *Liberal Düşünce*, Cilt:14, Sayı:55, 93-108.
- Saraç, N. (2011) *Alevilerin Siyasal Tarihi 1300-1971*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Saraç, N. (10 Şubat 2014). “Alevileri kim temsil ediyor” <http://blog.milliyet.com.tr/alevileri-kim-temsil-ediyor-/Blog/?BlogNo=448334> (Erişim Tarihi: 07.12.2017).
- Sarihan, Ş. (2002). *Madımak Yangını Sivas Katliamı Davası Cilt: I*, Ankara Barosu Yayınları, Ankara.
- Savaşçı, Ö. (2010). “Günümüzde Bektaşilik / Alevilik”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 55, 409-416.
- Schiller, H. (2005). *Zihni Yönlendirenler*, (Çev: Cevdet Cerit), Pınar Yayınları, İstanbul.
- Schüler, H. (1999). *Particilik, hemşehrilik, Alevilik*. (Çev. Yılmaz Tonbul). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Selçuk, İ. Vd. (1994). *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Yön Yayıncılık, İstanbul.
- Selçuk, S. S. (2012). Postmodern Dönemde Farklılığın Kutsanması ve Toplumun Parçacılaştırılması: “Öteki” ve “Ötekileştirme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15 (2), 77-99
- Seufert, G. (2013). *Mezhep ile Etnisite Arasında: Küreselleşen İstanbul’da Bir Kürt-Alevî Aşireti.*, Leyla Şimşek (Çev.). A. Öncü, P. Weyland, N. Uygun (Ed.) *Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. (4. Baskı). İletişim Yayınları, İstanbul, s. 215-238.
- Severin, W.J. ve Tankard, J.W. (1994). *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Sezgin, Seçil (2012). *Gazete Sütunlarında Öteki Olmak Türk Yazılı Basınında Ötekileştirme – Etnik Kimlikler Üzerine Bir Söylem Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sheyholislami, J. (2001). “Critical discourse analysis”. <http://http-server.carleton.ca/~jsheyhol/articles/what%20is%20CDA.pdf>. (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020).
- Shnapper, D., (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*, (Çev.: Sönmezay, A.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Shoemaker, Pamela ve Reese, S. D. (2002), “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi”, (Der: S. İrvan), *Medya Kültür Siyaset*, Alp Yayınevi, Ankara, ss. 127-181.
- Siebert, S.F., Peterson, T., Schramm, W. (1963). *The Four Theories of The Press*. University of Illinois Press, Urbana.
- Sinanoğlu, A. F. (2008). “Yeniden Yapılanma Sürecinde Üst Kimliğin Belirginleşmesi: Sünnilik ve Alevilik”, *Hikmet Yurdu*, Yıl: 1, Sayı:2, 25-35.

- “Sivas Katliamı Davası” (03.07.2001). <https://m.bianet.org/biamag/siyaset/3168-sivas-katliami-davasi> (Erişim Tarihi: 15.12.2017).
- “Sivas Madımımak Olayı”, <http://www.stratejikanaliz.com/analizler/avrupa-kitasi/turkiye/sivas-madimimak-olayi/#axzz3sp2zXBvI>(Erişim Tarihi: 10.12.2015)
- Smith, A. D. (2004). *Milli Kimlik*. (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soyyer, Y. (2005). *On Dokuzuncu Yüzyılda Bektaşılık*, Akademi, İzmir.
- Subaşı, N. (2008). AKP ve Aleviler. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 516, 8-15.
- Subaşı, N. (2010). *Alevi modernleşmesi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Sungur, (03.09.2011). “3 Eylül 1978 Sivas Olayları”, <https://turkalevi.com/2011/09/03/3-eylul-1978-sivas-olaylari/> , (Erişim Tarihi: 07.12.2017).
- Süter, Ş. (1997). *Yozlaşma ve Güven*, Yeni Türkiye Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı II, Sayı:14, Ankara.
- Şahhüseyinoğlu, H. N. (2015). *Alevi Örgütlerinin Tarihsel Süreci*, Ürün Yayınları, II. Basım, Ankara.
- Şahhüseyinoğlu, H. N. (2012). *Yakın Tarihimizde Kitleli Katliamlar*, Berfin Yayınları, İstanbul.
- Şahin, B. (2012). *Alevi Kimliğinin İnternet Sitelerindeki Temsili Ve Analizi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Şaylan, G. (1990). “Günümüzde Alevilik Söyleşi: Mustafa Timisi”, (der. Lütfi Kaleli). *Kimliğini Haykıran Alevilik*, Habora Kitapevi Yayınları 223, İstanbul, ss.84-113.
- Şener, C. (1990). *Alevilik Olayı*, Ant Yayınları, İstanbul.
- Şener, C. (2001). *Alevilik olayı Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi*, 30. Baskı, Etik Yayınları, İstanbul.
- Şimşek, S. (2009). “Medya- Siyaset- İktidar Üçgeninde Medya Gerçeği”, *Selçuk İletişim*, Cilt: 6, Sayı:1, 124-143.
- Talas, M. (2010). “Türkiye’de Kültür Politika Ve Planlamalarında Alevilik Ve Bektaşılık Meselesi”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 56, 29-38.
- Tarihçemiz, <Http://Basinkonseyi.Org.Tr/Tarihcemiz/> (Erişim Tarihi: 10.07.2017)
- Taşdemir, E. (2005). “1980 Sonrası Türk Basını, Türk Siyasi Hayatı ve Basın-Siyaset İlişkisi”, *Selçuk İletişim*, Cilt 3, Sayı 4, 173-180.
- Taştan, Y. K. (2012). “Aleviliğin Siyasallaşması Ve Alevi Açılımı I: Tarihsel Kökler”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:35, 1-18.
- Talas, M. ve Aksoy, N. D. (2009). “Küreselleşme-Yerelleşme Çerçevesinde Türk Aleviliği”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 51, 147- 170.

- TBMM Araştırma Komisyonu, (2012), *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe Ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Diğer Bütün Girişim Ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu- I. Cilt*, https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss376_Cilt1.pdf
- TBMM Tutanak Dergisi, 14 Mayıs 1950, 9. Dönem, 1. Yasama Yılı, 23. Birleşim, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c001/tbmm09001023.pdf>
- T.C. Devlet Bakanlığı (2010). “Alevi Çalıştayları Nihai Raporu”, Ankara.
- Temeltaş, N. (13.06.2016). “*Ortaca Alevi Katliamı'nın 50. Yıldönümü*”; <http://m.bianet.org/bianet/siyaset/175754-ortaca-alevi-katliami-nin-50-yildonumu> (Erişim Tarihi: 05.10.2017).
- Tılıç, D. (2001). *2000'ler Türkiye'sinde Gazetecilik Ve Medyayı Anlamak*, Su Yayınları, İstanbul.
- Tok, N. (2014). “Siyasal İdeolojiler”, *Siyaset Bilimi* (ed. Halis Çetin), Orion Kitapevi, Ankara, s. 167-259.
- Tokgöz, O. (1991-1992), *Medya'da Birikim, Tekelleşme Ve Sorunları*, Ankara Üniversitesi BYYO Yıllığı Şevket Evliyagil'e Armağan, Ankara.
- Tokgöz, O. (2008). *Siyasal İletişimi Anlamak*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Tokgöz, O. (2003). *Temel Gazetecilik*, İmge Kitapevi (5. Baskı), Ankara.
- Toktaş, S. (2010). “1980 Sonrası Değişen Medya Ortamında Gazeteci: Zanaatkar Mı, Profesyonel Mi?”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt:34, Sayı: 269, 147-170.
- Toprak, B. & Çarkoğlu, A. (2006). Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset. *TESEV Yayınları, İstanbul*.
- Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi (II. Basım)*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Torun, A. (2015). “*Öteki İle Biz İlişkisinde Yeni Medya*”, SSHIF2015 Sosyal ve Beşeri Bilimlere ve Küresel Yaklaşımlar: Kuram ve Uygulamalar Uluslararası Sempozyumu, 16-18 Eylül 2015, Varşova\Polonya.
- Toruk, İ. ve Sine, R., (2012). “Haber Söylem Üretimindeki İdeolojik Etki: Wikileaks Haberleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 31, 351-378.
- Tüfekçiöğlü, H. (2012). “Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3, ss. 45-96.
- Tüleylioğlu, O. (2013). *Namlunun Ucundaki Mahalle Gazi Mahallesi Olayları 12-13 Mart 1995*, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı, Ankara.
- Türkiye'nin Demokratikleşmesi ve Alevi Talepleri Tespit ve Öneri Raporu, Liberal Düşünce Topluluğu, 2014, <http://www.liberal.org.tr/upresimler/turkiyenin-demokratiklesmesi-alevi-talepleri-rapor.pdf> .
- Uğurlu, F. ve Öztürk, Ş. (2006). *Türkiye'de Televizyon Haberciliği-Özel Televizyon Kanallarının Getirdikleri*, Tablet Kitapevi, Konya.
- Uluç, Güliz (2009). *Medya ve Oryantalizm*, İstanbul: Anahtar Kitaplar.

- “Unutulan Bir Alevi Katliamı: Ortaca” (05.06.2016); <https://www.alevinet.com/2016/06/05/unutulan-bir-alevi-katliami-ortaca/> (Erişim Tarihi: 07.10.2017).
- Utma, M. A. (2010). *1980 Sonrası Türkiyesi’nde Medya-Siyasi İktidar İlişkisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Uyanık, Z. - Kala, A. (2012). “Ardahan ili Alevilerinde Kendini Tanımlama, İbadet Ve Öteki Algısı”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 52, Yıl: 2012, 109-144.
- Uzun, R. (2014). “Medya-Siyaset İlişkileri: Türkiye’de Savunucu Gazetecilik Olgusunun İncelenmesi”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı:39, 129-147.
- Ünal, S. ve Doğan, F. (2020). “Yerli Halkın Bakışından Suriyeli Kadın Sığınmacılar: Mardin’de Yabancınnın Ötekileştirilmesi ve Ahlaki Dışlama”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15 (25), 3284-3327.
- Üzüm, İ. (1999). “Günümüz Alevi Örgütlenmeleri ve Geleneksel Alevilikle İlişkisi”, *Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler*, (haz: İsmail Kurt ve Seyid Ali Tüz) Ensar Nesriyat, İstanbul, 335-375.
- Üzüm, İ. (2002). *Kültürel Kaynaklara Göre Alevilik*, Horasan Yayınları, İstanbul.
- Van Bruinessen, M. (2020). *Kürtlük, Türklük, Alevilik: Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri*, 14. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Van Dijk, T. A. (1983). “Discourse Analysis: Its Development And Application To The Structure Of News”, *Journal of communication*. 33(2). 20-43.
- Van Dijk, T.A. (1988). *News As Discourse*, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey.
- Van Dijk, Teun A. (2001). “Multidisciplinary CDA: A Plea for Diversity”. *Methods of Critical Discourse Analysis*. Eds. Ruth Wodak, Michael Meyer. London: Sage, 95- 120.
- Van Dijk, T. A. (2003). *Critical Discourse Analysis*. D. Schiffrin., D. Tannen, & E., H. Hamilton. (Ed.), In *The Handbook of Discourse Analysis*, Oxford: Blakwell Publishing.
- Van Dijk, T.A. (2006). “Ideology And Discourse Analysis”, *Journal of Political Ideologies*. (11) 2. 115-140.
- Van Dijk, Teun A. (2009). “*Critical Discourse Studies: A Socio-cognitive Approach*”. *Methods of Critical Discourse Analysis* (2nd edition). Eds. Ruth Wodak, Michael Meyer. London: sayfa, 95-120.
- Van Dijk, T. (2015). “Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım”, *Söylem ve İdeoloji*, Der: B. Çoban ve Z. Özarlan, (Çev: Nurcan Ateş), Su Yayınları, İstanbul, s. 15-101.
- Vardal, Zeynep B. (2015). “Nefret Söylemi ve Yeni Medya”, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 132-156.
- “Videolarla Gazi Katliamı ve Dava Süreci” (12.03.2015); <http://bianet.org/bianet/siyaset/162977-videolarla-gazi-katliami-ve-dava-sureci> (Erişim Tarihi: 06.10.2017).

- Vincent, A. (2006). *Modern Politik İdeolojiler* (Çev. Arzu Tüfekçi), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Wodak, Ruth (2001). "What CDA is About—a Summary of its History, Important Concepts and its Developments". *Methods of Critical Discourse Analysis*. Eds. Ruth Wodak, Michael Meyer, London: Sage, 1-13.
- Wodak, R. ve Meyer, M. (2009). "Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology", (edt: Ruth Wodak ve Michael Meyer), *Methods of Critical Discourse Analysis*, Second Edition, Sage Publications, London, 1- 33.
- Yağbasan, M. Ve Öztürk, A. (2016). "Kültürlerarası İletişim Bağlamında Alevi-Sünni Dikotomisi: Tunceli ve Elazığ Örneği", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 175-196.
- Yalçın, H. Vd. (1990). "2000' Doğru, Devletin Alevi Hesabı" (der. Lütfi Kaleli), *Kimliğini Haykıran Alevilik*, Habora Kitapevi Yayınları 223, İstanbul, ss.233-249.
- Yaman, A. (2006). *Kızılbaş Alevi Ocakları*, Elips Kitap, Ankara.
- Yaman, A. "Cumhuriyet Sonrası Aleviliğe Genel Bir Bakış"; https://www.alevibektasi.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=672:cumhuriyet-sonras-alevilie-genel-bir-bak&catid=38:2014-11-29-00-06-44&Itemid=54 (Erişim tarihi: 10.10.2017).
- Yapıcı, A. "İçimizdeki Öteki: Kimlik ve Ön Yargı Kıskaçında Sünni Alevi İlişkiler". *Dem Dergi*, Sayı: 6/2 Yıl: 2009, 52-59.
- Yardım, M. ve Dalkılıç, M. M. (2018). Nefret Söylemi ve İfade Özgürlüğü Tartışmaları Çerçevesinde İslamofobia: L'express Dergisi Örneği. *Medya Din ve Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 89-109.
- YAYLAGÜL, Levent (2016). "Kitle İletişim Kuramları; Egemen Ve Eleştirel Yaklaşımlar", Dipnot Yayınları, Ankara.
- Yazıcı, Tülay (2016). "Yeni Medyanın Nefret Dili: Suriyeli Mültecilerle İlgili Ekşi Sözlük Örneği", *Global Media Journal TR Edition*, 7 (13), 115-136.
- Yıldırım, A. (21.01.2011). "Ya Siz Sünnileştirin, Ya Biz Şiileştirelim", <http://www.binboga.org/ya-siz-sunnilestirin-ya-biz-siilestirelim/> (Erişim Tarihi: 12.12.2017).
- Yıldırım, A. (.2010). *Alevilik Hukuku*, Doruk Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, R. (2012). "Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri", *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 62, 135-162.
- Yıldız, F. (2015). "Türk Anayasal Tarihi Çerçevesinde Basın Özgürlüğü Üzerine Bir İnceleme", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:4, 430-458.
- Yıldız, E. (2008) "Twitter'da ve Çevrimiçi Bir Gazetede Yer Alan Nefret Söylemlerinin Karşılaştırılması: Suriyeli Mülteciler Örneği". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 760-793.
- Yılmaz, N. ve Bayram, A. K. (2016). "Taksim Gezi Parkı Olayları ve Bir Muhalefet Ögesi Olarak Aleviler", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı: 1, 1-21.

Yılmaz, H. (2012). “Bir Nefret Nesnesi Olarak Başörtülü Kadınlar ya da Nefret Suçları Bağlamında Başörtüsü Problemi”. Y. İnceoğlu (Ed.), *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* içinde (ss. 345-356). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Yiğenoğlu, Ç. (1996). *Metelikten Medyaya*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.

Yumul, A. (2000). Modernizmden Postmodernize Ötekilik. *Karizma Dergisi*, 99-103.

Yurdakul, H. (2016). “Medya ve Siyaset Perspektifinden Kamuoyu”, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)*, Cilt:1, Sayı:2, 81-90.

Yüksel, E. (05.12.2005), Türk Basını Hangi Kurama Uyar?, <http://medyavehabercilik.blogspot.com/2013/10/turk-basini-hangi-kurama-uyar.html> (Erişim Tarihi: 07.01.2018).

Yüksel, E. (2012). “Medya Sistemleri”, (ed. Gürcan, H. İ.), *Haberciliğin Temel Kavramları*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, ss. 24-45.

Zelyut, R. (2009). *Türk Aleviliği Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökeni*, 2. Baskı, Kripto Yayınları, Ankara.

Zengin Arslan, B. (2015). “Aleviliği Tanımlamak: Türkiye’de Dinin Yönetimi, Sekülerlik ve Diyanet”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 39, Sayı:1, 135-158.

4 Temmuz 1980 TRT haber bültenleri

Türk Ceza Kanunu

1924 Anayasası

1961 Anayasası

1982 Anayasası

1353 Sayılı Türk Harflerinin Kabul Ve Tatbiki Hakkında Kanun

1881 Sayılı Matbuat Kanunu

785 Sayılı Takrir-İ Sükûn Kanunu

5680 Sayılı Basın Kanunu

5953 Sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun

677 sayılı ‘Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Seddine ve Türbedarlık ile Bazı Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun’

EKLER

Tablo 10: 1993 Temmuz Ayı İçerisinde Türkiye Gazetesi'nde Madımak Olayı'na İlişkin Çıkan Haberler

Tarih	Haber Başlığı	Sayfa Numarası
03.07.1993	✓ Sivas'ta fitne: 50 ölü (sürmanşet, devamı13.sayfa)	1
04.07.1993	✓ Başbakan: Tahrik var (sürmanşet, devamı 13.sayfa) ✓ Diyanet İşleri Başkanı M. Nuri Yılmaz: Fitne peşinde koşanlar bu işten vazgeçmeli (devamı 13.sayfa)	1
	✓ Sivas Olaylarına suçlu arayışı ✓ Sivas'ta gerginlik sürüyor ✓ Salman Rüşdü de Aziz Nesin'i suçladı ✓ Aziz Nesin, bugün basın toplantısı düzenliyor	13
05.07.1993	✓ Halka saatlerce yalvardım (sürmanşet) ✓ Sivas ve İstanbul'da gösteriler ✓ Aziz Nesin kin kustu ✓ İbret Alınlar ✓ RP Genel Başkan Yardımcısı Tekdal: "Milletimizi kamplara bölmek istiyorlar" ✓ BBP Genel Başkanı Yazıcıoğlu: "Suçlu Aziz Nesin'dir ve yargılanmalıdır"	1 ve 13
06.07.1993	✓ Salman Rüşdi İngiliz casusu (sürmanşet, devamı 13.sayfa)	1 ve 13
	✓ Sivas'ta 61 kişi gözlem altında	5
07.07.1993	✓ Hükümette Sivas gerginliği ✓ Sivas Olaylarında ölenler toprağa verildi	13
08.07.1993	✓ Sivas sanıklarına özel sorgulama ✓ Erbakan: Aziz Nesin yargılanmalı	13
09.07.1993	✓ Olaylı cenaze	1 ve 4
	✓ Sivas'ta il yöneticileri görevden alındı	1 ve 13
10.07.1993	✓ DYP'den Fikri Sağlar'a öfke ✓ Aziz Nesin ifade verdi	13
	✓ Gazioğlu: Görevimin zorluğunu biliyorum	1 ve 13
11.07.1993	✓ Almanya'da Sivas protestosu ✓ Aydınlardan birlik çağrısı ✓ Erbakan, CIA'yı suçladı	13

Tablo 11: 1994 Temmuz Ayı İçerisinde Türkiye Gazetesi'nde Madımak Olayı'na İlişkin Çıkan Haberler

Tarih	Haber Başlığı	Sayfa Numarası
02.07.1994	✓ Sivas'ta olağanüstü tedbirler	9
03.07.1994	✓ 'Türkiye'nin birliğini hiçbir güç bozamaz'	8

Tablo 12: 1995 Temmuz Ayı İçerisinde Türkiye Gazetesi'nde Madımak Olayı'na İlişkin Çıkan Haberler

Tarih	Haber Başlığı	Sayfa Numarası
03.07.1995	✓ Tahrik tutmadı	3
06.07.1995	✓ Yazar Aziz Nesin öldü	1 ve 18
07.07.1995	✓ Törensiz gömülecek	1 ve 20
	✓ Diyanet İşleri: Nesin'in namazı kılınmaz	20
	✓ Nesin din tehlikesi (!) konferansı yapacaktı	

Tablo 13: 1993 Temmuz Ayı İçerisinde Cumhuriyet Gazetesi'nde Madımak Olayı'na İlişkin Çıkan Haberler

Tarih	Haber Başlığı	Sayfa Numarası
03.07.1993	✓ Şeriatçılar Ayaklandı (sürmanşet, devamı 15.sayfa)	1
	✓ Sivas'ta Katliam: 35 ölü, 60 yaralı	
	✓ Aziz Nesin hedef gösterildi: Şiddeti yerel basın kışkırttı (devamı 5.sayfa)	
	✓ Oteli kuşatıp kelle istediler (devamı 15.sayfa)	
	✓ 1978: 15 yıl sonra yeniden (devamı 15.sayfa)	
04.07.1993	✓ Devlet seyirci kaldı (sürmanşet)	1
	✓ Bakanlar Kurulu: Polis çok gecikti (devamı 12.sayfa)	
	✓ Katliamda Hizbullah izi (devamı 13.sayfa)	
	✓ Görgü Tanıkları: Refah Partili başkan yönlendirdi (devamı 12.sayfa)	
	✓ Tepkiler: muhalefet olaya farklı bakıyor (devamı 12.sayfa)	
	✓ Aziz Nesin: 'Beni suçlayan namussuzdur' (devamı 14.sayfa)	12 Sivas Olayları
	✓ Ölümünden şans eseri kurtulduk	
	✓ Demokratik Kitle Örgütleri katliamı lanetledi: 'Bakan katliamı protesto etmedi bile'	13 Sivas Olayları
	✓ Senaryo önceden hazırlanmış	
	✓ Pir Sultan Abdal: İdamından 400 yıl sonra yine saldırdılar	14 Sivas Olayları
✓ Diyanet: Olayın ardında dış güçler var		
✓ Katliamdan kurtulanlar Ankara'da		
✓ Salman Rüşdü: Aziz Nesin beni kullandı		
✓ Sivas katliamında yitirdiklerimiz		
04.07.1993	✓ Şeriatçılar öfkelerini kustu	15 Sivas Olayları
	✓ Hesap Sorulsun: Katliama büyük tepki	
	✓ Devlet şeriata teslim oldu (sürmanşet, devamı 5.sayfa)	
	✓ Soruşturmaya ölenlerle başlandı (devamı 5.sayfa)	

05.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas'ta Alevi mahallelerinde gerginlik (devamı 4.sayfa) ✓ İlk hedef heykellerdi: Pir Sultanı yaktılar, Atatürk kayıp (devamı 7.sayfa) ✓ Dayanılmaz hafiflik (devamı 5.sayfa) ✓ Karamollaoğlu: Ne söylediğini hatırlamıyor (devamı 6.sayfa) ✓ İçişleri Bakanı'nın Sivas'tan haberi yok (devamı 6.sayfa) ✓ Dostları Anlatıyor: Her şafakta doğarız irticanın karanlığına inat (devamı 6 ve 7. Sayfa) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas Katliamı'na İstanbul'dan öfke ✓ Hükümet Cephesi: Ortaklar katliamı farklı değerlendirdi 	4 Sivas Olayları
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İtfaiyeci beni öldürmeye kalktı ✓ Politika din üzerine oturtulmuş ✓ Ölenlerin sayısı 36'ya yükseldi 	5 Sivas Olayları
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bezirci, 60 yaşında bir delikanlı ✓ Sırtında fırçasıyla Asaf Koçak ✓ Sevgili Behçet Ağabey 	6 Sivas Olayları
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Halk müziğinde çağdaşlığın bir adı da Hasret Gültekin'di ✓ Pir Sultan Abdallar ölür dirilir ✓ Şeriatçı kurbanları Ankara'da ✓ Kurtulanlar anlatıyor: 'Kaldırımda taş bırakmadılar' 	7 Sivas Olayları
06.07.1993	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İşte Sivas Gerçeği (sürmanşet, devamı 5.sayfa) ✓ İçişleri Bakanı'na SHP'den istifa çağrısı (devamı 6.sayfa) ✓ Sivas soruşturmasında DGM tartışması (devamı 6.sayfa) ✓ 18 kurban bugün toprağa veriliyor (devamı 6.sayfa) ✓ Sivas şeriatçıların kalesi olacak mı? (devamı 5.sayfa) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas katliamının gerçek yüzü ✓ Atatürk'ü yerde sürdüler ✓ Pir Sultan'ı linç ettiler ✓ Alevi mahallelerinde yoğun güvenlik önlemi 	5 Sivas Olayları
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Örgütlü ve bilinçli bir saldırı ✓ Tepkiler çığ gibi büyüyor ✓ İmamlar cenaze namazını kaldırmadı ✓ Sorumlular DGM'de yargılansın ✓ İçişleri Bakanı Gazioğlu: Ben 'heykeli kaldırın' diye emir vermedim ✓ Aren: Suçlular bulunsun 	6 Sivas Olayları
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin Sahnesi'ne kilit ✓ RP'li Erçakmak aranıyor ✓ Eylem planında anlaşamadılar 	7 Sivas Olayları
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Katliam öfkesi Meclis'e döndü (devamı 7.sayfa) ✓ Aziz Nesin'in tahrif edilerek tahriklere gerekçe yapılan Sivas konuşmasının tam metni (devamı 8.Sayfa) ✓ Şeriatçılar hala Nesin'in peşinde (devamı 7.sayfa) ✓ TBMM: Sivas ayaklanması için araştırma (devamı 7.sayfa) ✓ Katliamı protestoya dayak ve gözaltı (devamı 7.sayfa) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ozan Asım Bezirci'ye 	2

07.07.1993	✓ Basın, Aziz Nesin'i hedef gösterdi	6 Sivas Olayları
	✓ 'Kara ses'e göre suçlu Kemalist devlet ✓ Cumada barış hutbesi ✓ 'Şeriatçı tehlikeye karşı Atatürkçü düşünce'	7
08.07.1993	✓ Hükümette Gazioğlu pazarlığı (15.sayfa) ✓ Kınama Eylemi Sürüyor: 'Kültür şehitleri'ne sevgi seli (devamı 15.sayfa) ✓ Ölü Ozanlar Kenti Sivas (devamı 7.sayfa) ✓ Sivas'ta 7 saat (devamı 7.sayfa)	1
	✓ Müfettiş raporları Gazioğlu'na verildi	5
	✓ İrtica Aziz Nesin'i bahane etti ✓ Sivas ellerinde aydınlar yakılır	7
	✓ Dış Basın: Ölü Ozanlar Kenti Sivas	8
	✓ Hizbullah kışkırttı ✓ Sanatçılardan ortak tavır: Demokrasiye sahip çıkalım ✓ Bezirci ve Nesimi bugün toprağa veriliyor	15
	✓ Büyük öfke (sürmanşet) ✓ Yüz bin kişi Sivas kurbanları için yürüdü ✓ Sivas'ın faturası bürokrasiye kesildi ✓ Karanlığa inat doğdu güneş – Benim kabem insandır, emektir (devamı 6.sayfa)	1
	✓ Valiliklere 'mezhep çatışması' uyarısı ✓ Diyanet: Barış ve kardeşlik hutbesi ✓ Karabilgin: Nerede istenirse çalışırım ✓ Baez ve 5 bin kişilik koro Sivas için söyledi ✓ Helsinki Watch'dan Çiller'e ağır eleştiri ✓ Tepkiler: 'Bu kara leke bir an önce silinmelidir'	5 Sivas Olayları
	✓ Aşık Nesimi'ye sevgi seli ✓ Tehdit: 'İmansız köpekler öldürüldü' ✓ Kabinenin ilk Çankaya ziyareti	6 Sivas Olayları
✓ Özden: Katliam gericilik olayı ✓ ANAP: Önlem alınmadı ✓ CHP: Gazioğlu'na Sivas soruları	7 Sivas Olayları	
09.07.1993	✓ Mumcu da bir Pir Sultan'dı ✓ Düşünen insana saygı ✓ Sivas Valisi Ahmet Karabilgin'in hükümete sunduğu rapor	12
	✓ Suçlu Nesin değil, yobazlar (devamı 15.sayfa) ✓ Şair Metin Altıok da öldü ✓ Öztürk ve Ergun'dan sert tepki ✓ Aziz Nesin ifade verdi (devamı 6.sayfa) ✓ Hizbullah parmağı kesinleşiyor (devamı 15.sayfa)	1
	✓ 'Devlet Sivas'ta yetersiz kaldı'	4
	✓ Sivas'ta kimin ihmali var? ✓ Madımak Oteli utanç müzesi oluyor ✓ Katliamın tanığı olduğu gibi korunmalı ✓ Cevdet Selvi: İçişleri Bakanlığı operasyonu çok gecikti ✓ İstanbul Barosu'ndan Sivas'a hukuki yardım ✓ Katliam protestolarına valilikten yasak	5 Sivas Olayları

	✓ Karabilgin halefini bekliyor	
	✓ Sivas karanlıkta ve hala benzin kokuyor	6
	✓ İranlı yazarlardan katliama destek	7
	✓ Vali'nin Raporu: Güvenlik güçlerinin tutumu	
	✓ İnsan ülkesinde korkuyla yaşayamazdı	12
	✓ Kalktı göç eyledi Sivas elleri	
11.07.1993	✓ İnönü: Yetkim yok ki kullanayım (devamı 5.sayfa)	1
	✓ Sivas Katliamı tüm Türkiye'nin ayıbı	8
	✓ Nesin: Suçluyu arıyorsanız aynanın karşısına geçin	
	✓ Saat 14.00: Madımak Otele ilk taş atıldı	
	✓ Sivas Valisi Ahmet Karabilgin'in hükümete verdiği rapor	10
	✓ Tanrılar çıldırmış olmalıydı	
	✓ Sivas Katliamı: Soruşturma 15 günde tamamlanır	13
12.07.1993	✓ Sivas'ın 37. kurbanı toprağa verildi	1
	✓ Sivas katliamına karşı açlık grevi	3
	✓ RP'nin yerel iktidarı ve bedeli	
	✓ Kaldırım çalışması ya da 'Cuma gazası'	10
	✓ Sivas Valisi Ahmet Karabilgin'in hükümete verdiği rapor	
	✓ Sivas'ta yaşam normale dönüyor	13
	✓ Sezgin Gazioğlu'na sert	
13.07.1993	✓ İşadamı Şadoğlu, Aziz Nesin'i öldüreceğini ilan etmişti: Tehditçiye soruşturma	1
	✓ Utanç günü: 2 Temmuz	10
	✓ Oteli alevler sardı, bizi yakıyorlar	
	✓ Devlet gericiliğe taviz verdi	
	✓ 'Sivas Komisyonu' çalışmaya başladı	14
	✓ 766 öğretim görevlisinden yazılı protesto: 'Hükümet kararsız ve gevşek davrandı'	
14.07.1993	✓ Ölü Ozanlar Kenti Sivas: Sen ne Müslüman'sın ne de Sivaslı	10
15.07.1993	✓ Sivas: Katliamcı 50 kişi aranıyor (devamı 5.sayfa)	1
	✓ Ölü Ozanlar Kenti Sivas: Oy kaygısı ile şeriatçılara göz yumuldu	10
16.07.1993	✓ Ölü Ozanlar Kenti Sivas: Eksildin halkım, haberin var mı	12
17.07.1993	✓ Sivas'ta 91 kişi tutuklandı (devamı 4.sayfa)	1
	✓ Katliam kurbanlarına devlet yardımı	4
	✓ Ölü Ozanlar Kenti Sivas: Uyanık ve dikkatli olmak	12
18.07.1993	✓ Polis-Şeriatçı işbirliği (devamı 17.sayfa)	1
	✓ Sivas'ta firariler hakkında gıyabi tutuklama	
	✓ Demokratik kuruluşlardan birlik çağrısı	6
	✓ İHD Genel Başkanı Birdal: Sivas vahşetinin sorumlusu iktidardır	
	✓ Erbakan RP'li başkanı savundu	
	✓ Ölü Ozanlar Kenti Sivas: Sivas'taki vahşetin düşündürdükleri	14
	✓ Sivas'ta katledilenler 'Can yemeği'yle anıldı	17
19.07.1993	✓ Sivas: Kandemir'den Çiller savunması (devamı 15.sayfa)	1
	✓ Kartal, Sivas'a ağladı	
	✓ Ölü Ozanlar Kenti Sivas: Işık kaynaklarımız birer birer sönüyor	12
	✓ Sivas vahşetine tepki sürüyor	13
	✓ Sivas Katliamı: Soruşturma genişletiliyor	15

20.07.1993	✓ TBMM İnsan Hakları Heyeti İstanbul'da	1
	✓ Ölü Ozanlar Kenti Sivas: Laiklik ve demokrasi nasıl kurtulacak?	12
21.07.1993	✓ Sivas'ta tutuklu sayısı 97	4
	✓ Çiller fedakarlık istedi: Sivas ve laiklik	5
23.07.1993	✓ Olayların arkasında belediye var	4
24.07.1993	✓ Alevi şenliklerine izin verilmiyor (devamı 15.sayfa)	1
25.07.1993	✓ Sivas soruşturması tatilde (devamı 17.sayfa)	1
	✓ Gerekçe Sivas Olayları: Alevi şenliğine polis engeli (devamı 4.sayfa)	
26.07.1993	✓ Sivas Olayları: Otel yakan 48 kişi DGM'de	4
	✓ Alevi şenliği, polissiz tamamlandı	7
27.07.1993	✓ Sağlar'dan valilere 'Alevi şenliği' uyarısı (devamı 13.sayfa)	1
28.07.1993	✓ Sivas'ın suçlusu 'Müslüman' örgütler (devamı 13.sayfa)	1
31.07.1993	✓ Pir Sultan yakılamayacak (devamı 13.sayfa)	1
	✓ İnönü Sivas'a gitmiyor	5

Tablo 14: 1994 Temmuz Ayı İçerisinde Cumhuriyet Gazetesi'nde Madımak Olayı'na İlişkin Çıkan Haberler

Tarih	Haber Başlığı	Sayfa Numarası
01.07.1994	✓ Şeriatçılara protesto	5
	✓ Sivas katliamı yine lanetleniyor	11
	✓ Sivas davası sürüyor: 124 sanıktan 86'sına tahliye	
02.07.1994	✓ Şeriata karşı demokrasi (Sürmanşet, devamı 19.sayfa)	1
	✓ Aziz Nesin anlatıyor: Sivas katliamının sorumlusu hükümet (devamı 6.sayfa)	
	✓ Aileler anlatıyor: Biz inandık laikliğe inanmayan utansın (devamı 7.sayfa)	
	✓ Babadan oğula katliam sanıkları (devamı 7.sayfa)	
	✓ Sivas, şimdi tükenmez bir karanlık (devamı 7.sayfa)	
	✓ Saat saat Sivas katliamı	6
	✓ 'Ölü Ozanlar Kenti'nde katledilen '37 Pir Sultan'	Sivas Katliamının Birinci Yılı
✓ Bir yangında yarım kalan şiirlerin, ateşten sorulacak hesabı var: Ölüm 'beyaz bir gemi' değildir!	14	
	✓ Sivas katliamının ardından sanat dergileri özel sayıları hazırladı	Sivas Katliamının Birinci Yılı
✓ Sivas ve Macon bebeği	15	
	✓ Ateşin yaktığı yer	Sivas Katliamının Birinci Yılı
✓ Sıkı önlemler alındı: Sivas'ta yine korku ve endişe hakim	19	
✓ Onbinler irticayı kınadı (Sürmanşet, devamı 19.sayfa)		

03.07.1994	✓ Sivas gerçeği: Şeriatçının 4 hedefi vardı (devamı 19.sayfa)	1
	✓ Aziz Nesin: Sorun, düşüncenin kaynağı (devamı 6.sayfa)	
	✓ Birinci yılında Sivas davası: Gizlilik getirildi tutuklu sayısı düştü (devamı 7.sayfa)	
	✓ Behçet Aysan: Kısa, ama dopdolu yaşadı (devamı 7.sayfa)	
03.07.1994	✓ Sivas'tan notlar: Şeriatçı güçlerin kurtarılmış bölgesi	6 Sivas Katliamının Birinci Yılı
	✓ Ankara'da onbinler yürüdü: Sivas'ta katledilenler unutulmayacak	
	✓ Sanatçılar Kurultayı: 'Yamalı çoraplı Türkiye, onurluydu'	
03.07.1994	✓ Ölü Ozanlar Kenti'nden izlenimler: Durum sakin, görevliler tedirgin	7 Sivas Katliamının Birinci Yılı
	✓ Karamollaoğlu nasıl aklanır? Refah Partisi yargılamayı durdurmaya çalışıyor	
	✓ Köktendinciliğin varabileceği vahşet	
03.07.1994	✓ Güvercinler Uçmuyor Sivas Üstünde 2: 'Son ana kadar devlete güvendik'	14
	✓ Sivas'ta ölenleri anma toplantısı	
	✓ Sivas mitingine polis copu (devamı 19.sayfa)	
04.07.1994	✓ Köse ve Moğultay Sivas'tan çıkamadı	6 Sivas Katliamının Birinci Yılı
	✓ Kin kusanlar, şimdi sağduyu çağırısı yapıyor	
	✓ Sivas davasına devam edilecek: Demiral: Devlete ve laik düzene ayaklanma sözkonusu	
	✓ Asaf, yaşamla dalga geçti	
04.07.1994	✓ O güzel insanlar yüzlerce yıl yaşayacak	7 Sivas Katliamının Birinci Yılı
	✓ Güvercinler Uçmuyor Sivas Üstünde 3: Vatandaşlardan ölen ve yaralanan yoktur	
	✓ Birinci Yılında Sivas Davası: Davada iki sanık unutuldu	
	✓ Yazar Lütfi Kaleli: Demokratlar da en az mezarıcı kadar cesur olmalı	
05.07.1994	✓ Sivas şehitleri anıt mezarı	6 7 Sivas Katliamının Birinci Yılı
	✓ 4 kişiydiler Sivas'ta 2 kişi döndüler	
	✓ Bizi bizden mi koruyacaklar!	
	✓ Cumhurbaşkanı Demirel: Yaşasın laik ve demokrat Türkiye, var olun Sivaslılar	
05.07.1994	✓ Sivas davasına devam edildi: Sanı avukatları tahliye istedi	7 Sivas Katliamının Birinci Yılı
	✓ Güvercinler Uçmuyor Sivas Üstünde 4: Yıkamayın ellerinizi, gülsuyuyla çıkmaz bu kan	
06.07.1994	✓ Sivas davasında 91. Tahliye (devamı 4. Sayfa)	1 4
	✓ Güvercinler Uçmuyor Sivas Üstünde 5: Kalktı göç eyledi Sivas elleri	
07.01.1994	✓ Sivas Anıtmezar törenle açıldı	4
09.07.1994	✓ Aziz Nesin Sivas panelinde	5
10.07.1994	✓ Haklar demokrasiyle savunulur	13
12.07.1994	✓ Sivas davasında idam istemi	11

Tablo 15: 1995 Temmuz Ayı İçerisinde Cumhuriyet Gazetesi'nde Madımak Olayı'na İlişkin Çıkan Haberler

Tarih	Haber Başlığı	Sayfa Numarası
01.07.1995	✓ Şeriatçı tehlike her yerde (Sürmanşet, devamı 17. Sayfa)	1
	✓ Katliam yurttan lanetlenecek (devamı 17.sayfa)	
	✓ Aziz Nesin'den gericiliğe karşı mücadele çağrısı	17
02.07.1995	✓ Yandılarıyla kaldılar (sürmanşet, devamı 19. Sayfa)	1
	✓ Aziz Nesin: 'Sorumlu devlettir' (devamı 7.sayfa)	
	✓ Yaktıkları ateş hala sönmedi (devamı 7.sayfa)	
	✓ Tekbir getirildi (devamı 7.sayfa)	
	✓ Kıyımın utancı göçe zorladı (devamı 7.sayfa)	
02.07.1995	✓ 2 sene önce Sivas'a ne oldu?...	6
	✓ Faşistleştirmede Özel Yöntemler, Yeni Uygulamalar 1: Sivas'tan Gaziosmanpaşa'ya	Sivas Katliamı
	✓ Aydınlığı ateşle boğmak istediler	7
	✓ Sivas'ın sonu ve öteki Sivas	Sivas Katliamı
	✓ DGM Sivas'ta asli faileri bulamadı, gözler Yargıtay'da	15
03.07.1995	✓ On binler yürüdü (Sürmanşet)	1
	✓ Suskun Sivas (devamı 7.sayfa)	
	✓ Server Tanilli: Solingen gibi (devamı 7.sayfa)	
	✓ Aziz Nesin: İki yüzlüler (devamı 7.sayfa)	
	✓ Hikmet Çetin: Ortaçağ özlemi (devamı 7.sayfa)	
03.07.1995	✓ Faşistleştirmede Özel Yöntemler, Yeni Uygulamalar 2: Çözüm devrimleşmede	6
	✓ Madımak hala yanıyor	Sivas Katliamı
04.07.1995	✓ Faşistleştirmede Özel Yöntemler, Yeni Uygulamalar 3: Gazi, Sivas'ın yinelenmesidir	4
	✓ Hiçbir davamız, divana kalmayacak	Sivas Katliamı
	✓ Aziz Nesin: CHP çekilmeli	
06.07.1995	✓ Aziz Nesin öldü	1
07.07.1995	✓ O'nu arayacağız (Sürmanşet, devamı 7.sayfa)	1
	✓ Aziz Nesin'le son röportaj: Türkiye susuyor, ben susamıyorum! (devamı 15.sayfa)	
	✓ Nesin, vakfının bahçesine gömülecek (devamı 7.sayfa)	
	✓ Nesin'in 80 yaşındaki kalbi dayanamadı: Aziz bir yürek sustu...	7
	✓ Sivas Katliamını Anlatıyor: 'Devlet, şeriata teslim oldu'	
	✓ 14 Temmuz 1993 tarihinde hazırladığı vasiyetnamesi: Cesedinin kadavra olmasını istemişti	
✓ Açtığı davalar sürecektir: Son günlerine dek hukuk savaşı verdi		
✓ Doktoru: Stresten uzak durmalıydı		
✓ Fundamentalizm: Konferans istiyordu		

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ En üretken yazardı ✓ Elveda aklın ve vicdanın sözcüsü! ✓ Ona çok ihtiyacımız olacak ✓ Aziz Nesin'siz yaşamaya alışmak ✓ Dış basından: Sönmeyen bir meşale ✓ Nesin, ölüme 7 kez direndi 	14
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ölüm, yaşamın en önemli olayıdır ✓ Nesin'in kalbi Ege'de kaldı ✓ Aziz Nesin bir onur anıtıydı 	15
08.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nesin için anma ✓ Vakfında yaşayacak ✓ Sevenlerini ilk kez üzdü (devamı 3.sayfa) ✓ Dış basın: Bizi sevmiştii, biz de onu (devamı 3. Sayfa) ✓ Ölümünün ardından: Özgürlük savaşçısı (devamı 3.sayfa) ✓ Sağcı basın, Nesin'i karalamayı yeğledi (devamı 3.sayfa) ✓ Kütüphanelerde Aziz Nesin köşesi (devamı 3.sayfa) ✓ Karagöz evleri ve Aziz Nesin (devamı 3.sayfa) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nesin, vasiyetine uygun gömüldü ✓ O'na gönül borcumuz var ✓ Bu dünyadan bir 'aziz' geçti 	7
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Madımak davası Danıştay'a takıldı 	19
09.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin kültür şehidi (devamı 17.sayfa) ✓ Pir Sultan Şenlikleri 	1
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nesin'in anısı önderlik edecek ✓ Hem güldüler hem ağladılar 	5
10.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nesin'in projeleri sürecek 	17
11.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin'in yazı makinesi 	13
13.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin'in çocuk cenneti 	14
14.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İçişleri Bakanlığı: 'Sivas olaylarında idare kusursuzdu' 	3
17.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alevi Hareketinin Dünü ve Bugünü-1: Alevi hareketinin dönüm noktası 	6
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Refah seçmeni şeriat istiyor 	4
18.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alevi Hareketinin Dünü ve Bugünü-2: Sovyet çöküşü Alevileri de etkiledi 	5
19.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alevi Hareketinin Dünü ve Bugünü-3: Laik devletin dini olmaz ✓ Demirel'i ziyaret ettiler: Aleviler: Zorunlu din dersi kalksın 	4
20.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alevi Hareketinin Dünü ve Bugünü-4: Laik toplum yaratılamadı 	4
21.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alevi Hareketinin Dünü ve Bugünü-5: Zorunlu din dersi kaldırılmalı 	4
22.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Baskıdan kaçtılar: Sivas'tan beyin göçü (devamı 17.sayfa) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alevi Hareketinin Dünü ve Bugünü-6: En büyük tehlike şeriatçı gericilik 	4
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 'Ortaçağ kafalıları yeni 2 Temmuz yaratacak' 	17
23.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İsveç: Aziz Nesin ile vedalaşamadı 	10
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Edebiyatımızın en onurlu temsilcisi 	14
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aziz Nesin'in kitapları yok satıyor 	15
24.07.1995	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sivas duyarlı bölge 	19

25.07.1995	✓ 'Hakkımdaki kitabımı okumadan ölmeye hiç niyetim yok'	13
27.07.1995	✓ Aziz Nesin'in şiir kitabı yayınlandı	12
31.07.1995	✓ Anma gecesine soruşturma	4